

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

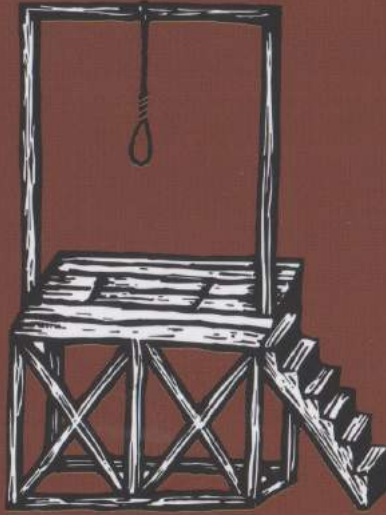
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Kirkmerak

Göze Göz

Suç ve Cezanın
Küresel Tarihi

MITCHEL P. ROTH

Çeviri: BARIŞHAN ERDOĞAN

♥can

Mitchel P. Roth

GÖZE GÖZ

Suç ve Cezanın Küresel Tarihi

An Eye for an Eye: A Global History of Crime and Punishment, Mitchel P. Roth
Bu kitabın ilk baskısı Reaktion Books, Londra, UK tarafından 2015 yılında yapılmıştır.

© 2015, Mitchel P. Roth

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatoliait Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ağustos 2017, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Editör: Kaan Durukan

Düzeltili: Mert Tokur, Burçak Başpınar

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3552-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

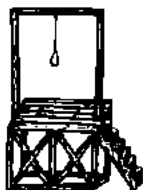
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

GÖZE GÖZ

Mitchel P. Roth

İNCELEME

İngilizce aslından çeviren

Barışhan Erdoğan

MITCHEL P. ROTH, suç ve cezalandırma sistemlerinin tarihsel gelişimi üzerine çalışan bir araştırmacıdır. Texas'taki Sam Houston Eyalet Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Roth'un cezaevleri, seri cinayetler, organize suç ve terörizm gibi konuları ele alan pek çok kitabı ve makalesi vardır.

BARIŞHAN ERDOĞAN, 1992'de Kırklareli'nde doğdu. 2015'te İÜ Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümlerinden mezun oldu. Halen İÜ Adli Tıp Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine devam ediyor. İstanbul Arel Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapıyor.

Bu kitap bin yıllar boyunca haksız
yere suçlanan, hüküm giyen ve
cezalandırılan herkese adanmıştır.

İçindekiler

Giriş	13
1. Suç ve Ceza: Başlangıç	29
2. Hukuk Geleneklerinin Yükselişi	75
3. Değişen Bir Çevrede Suç: Feodalizmden Şehir ve Devlete	128
4. Cezanın Dönüşümü ve Cezaevlerinin Yükselişi	172
5. Soyguncular, Haydutlar, Eşkıyalar ve Kanun Kaçakları: Hırsız Çeteleri ve Erken Dönem Organize Suçlar	233
6. Yasaklar, Korsanlar, Köle Tüccarları, Uyuşturucu Kaçakçıları ve Suçun Uluslararası Boyuta Taşınması	278
7. Modern Cinayetlerin Yüzü	321
8. Sömürgecilik Sonrası Dünyada Suç ve Ceza	366
9. Yirmi Birinci Yüzyılda Suç ve Ceza	423
Notlar	489
Seçme Bibliyografya	531
Teşekkür	537
Dizin	539

GİRİŞ

“Geçmiş asla ölmez. Geçtiği bile söylenemez.”

William Faulkner, *Bir Rahibe İçin Ağıt*,
Perde 1, Sahne 3 (1951)

“Geçmiş yabancı bir ülkedir; orada işler farklı yürür.”

Leslie Poles Hartley, *Arabulucu* (1953)

2006 yılında uluslararası medya bir kez daha çeşitli cezaevi sistemlerinde olup bitenlerle çalkalanmaktaydı. Bunun ardından genellikle üzücü bir yoksunluk ve umutsuzluk öyküsünün geleceği beklenebilir. Hiç şahane bir cezaevi öyküsü duyan olmuş mudur? Çoğu örnekte, gelmiş geçmiş tüm cezaevlerinin yetersiz yemek ve hijyenle, fazla kalabalık ve isyanlarla, şiddet ve yozlaşmayla, çetelerle ve diğer kötü oluşumlarla ilişkilendirilmesine dair çok az anlaşmazlık olduğu için ilk tepki uygun olur. Ama bu kez, İsveç'te tutuklanan üç İsraillinin etrafında şekillenen görece istisnai bir durum söz konusudur. Çoğu durumda hükümlüler, özellikle yurtdışında hüküm giyen İsrailliler, yabancı cezaevlerinden kendi ülkelerine nakledilmek için can atarlar. Ama bu olayda

böyle olmamıştır. Nakil teklif edildiğinde hükümlülerin üçü de “biftek, seks ve dünya kupası maçlarını ücretsiz yayınlayan özel televizyonlar”ın tadını çıkarabildikleri İskandinav cezaevinin daha uygun şartlarını öne sürerek teklifi reddetmişlerdir. Bu kulağa yeterince cazip gelmediyse bu “beş yıldızlı cezaevleri”nin avantajları hakkında daha fazlasını okumak yerinde olacaktır. Başlangıç olarak, daha önce sözü edilen biftekler, ücretsiz kablolu televizyon ve lüks apartman dairelerinde cezaevi bünyesinde sağlanan eş buluşmaları sayılabilir. Bunlara ek olarak, her hükümlünün yalnızca kendi hücresi yoktur, diğer pek çok kolaylığın yanında aynı zamanda yılda iki kez (polis arabası eşliğinde) Stockholm sokaklarında gezebilmektedirler.¹

Bu hikâye aynı zaman diliminde çok farklı iki ülkedeki özünde tamamen aynı cezalandırma biçiminin farklılıklarını mikro düzeyde gösterdiği için seçilmiştir. Her iki ülke de gelişmiş dünyanın yüksek uçlarında yer almaktadır. Mesele şudur ki bu düzey ve zamanda cezai yaptırımlarda bu denli bir farklılık varsa, suç ve ceza zamansal ve küresel bir perspektifte karşılaştırıldığında ayrımların çok daha açık olacağı beklenmelidir. Mantık Çağı on sekizinci yüzyılda cezaevlerinin ve hapis cezasının doğuşu suç ve cezanın küresel tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. İnsan bedenine acı çektirerek ceza vermenin sınırları varken, hapis kavramı gelişmeye; tutukluluğun çeşitli biçimlerine dair denemeler de yalnızca ekonomi, teknoloji ve hayal gücü tarafından sınırlanmış bir şekilde tüm dünyada devam etmektedir. Yirmi birinci yüzyıl İsveç ve İsrail cezaevleri örnekleri suç ve cezanın küresel öyküsüne yalnızca geçici bir bakış sağlamaktadır. Ancak biz öykümüze devam ediyoruz.

Göze Göz, okuru suç ve ceza sürekliliğinde zaman zaman rahatsız edici bir gezintiye çıkarmaktadır. Bu,

tüm kafa kesmeler, asmalar, taşlamalar ve geçmişle günümüze dair bütün dehşet verici cezai yaptırımlarla bir zaman yolcusunun çıkmak için adını yazdıracağı turlardan değildir. Suç ve cezanın tarihini belirli ülkeler, diller, bölgeler, kıtalarda inceleyen birtakım güzel kitaplar mevcuttur, fakat an itibarıyla çok ciltli kaynak kitaplar dışında hiçbiri bu konuyu küresel bir perspektifte ele almamıştır. Takip eden tarihî anlatı, bin yıllar boyunca gelişim gösteren suç ve cezayı geniş bir yelpazede incelemektedir.

Bu kitabın amaçları doğrultusunda, ceza, tarihi/yazılı kaynaklarda genellikle devlet tarafından, kanuna karşı gelen biri hakkında uygulamaya konmuş hüküm olarak tanımlanmıştır. Tarihsel olarak suç kavramı günahla aynı hatlarda gelişmiştir. İncil, Kuran ve Tevrat suçun günah ve ahlaki doğruluk kavramları ile akla uygun kılınmasına katkıda bulunan dönüm noktası niteliğindeki gelişmelerdir. Her ikisi de kabul edilemez davranışlar olarak görülürken, suçu günahtan (ahlaki yasa ihlali) ayıran şey genellikle suçun yazılı bir kuralı çiğnemekle ilgili olmasıdır. Suçla ilgilenme sorumluluğunun dinî otoritelerden devlete geçmesi ve rahiplerin yerini polislerin almasıyla “günah yeni bir isim ve gözetmene kavuşarak ortadan kalkmış gibi görünmektedir”.²

“Suç nedir?” sorusunun kesin bir cevabı yoktur. Popüler görüşler suçu kötü davranışla, ya da günümüzde antisosyal davranış olarak adlandırılabilir bir şeyle eşit tutmaktadır. Fakat bu kitabın amacı doğrultusunda ve yapısal bütünlüğünü sağlamak adına suç yasal bir kavram olarak, yani yasalara uygun olan ve olmayan şeyler olarak ele alınacaktır. Okuyucular bir toplumun ceza hukukunun o toplumun ve yöneticilerinin neyi esas değer, ahlak ve ilkeler olarak tanımladığına dair muazzam bir bakış sağladığını fark edecektir. Aslında, bazı kültür-

lerin en erken yazıları veya edebiyatı, bize sıklıkla birtakım cezaların da eşlik ettiği davranışların kuralları ve ahlak kodları olarak ulaşmıştır. Davranışların cezalandırılmasının aşamalı bir süreç olduğu ve bunun suç kategorisini uygulayabildiğimiz veya kişiler arası suçlarla devlet şiddetinin ayrımını yapabildiğimiz görece sofistike toplumlarda mevcut olduğu büyük ölçüde kabul görmüştür. Tarihöncesi topluluklarda suçlular, davranışlarının tüm topluluğa zarar verdiği inancı dolayısıyla toplum tarafından yargılanıp cezalandırılmaktaydılar. Küresel bir perspektifte suçlar, tıpkı tanımlandıkları topluluklar kadar geniş ölçüde değişmiştir ve bugün de hâlâ değişmektedir. Bu çalışma, son yirmi yılda suç ve ceza tarihine gösterilen ilgiden yararlandığı için tek cildi aşacak kapsamlı bir kaynak çalışması yerine, konunun bin yıllar içindeki bir sentezi ve incelemesi olarak ele alınmalıdır.

İnsan topluluklarının en erken gelişim evrelerindeki suç ve cezanın tarihöncesi hakkında yalnızca varsayımlarda bulunulabilir. Bazı disiplinler bu ayrımı, karanlık geçmiş Avrupalı etkileşimi öncesi geleneksel kültürlerin gözlemlerinden çıkarımlarda bulunarak yorumlayıp varsayımlarını bu gözlemlerle temellendirerek ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. On dördüncü yüzyıl İngiltere'sinden önce dünyanın geri kalanında cinayet ve diğer kişiler arası suçlara dair çok az bilgi mevcuttur. Pek çok kaynağa göre, cinayet ve diğer suçların sistematik incelemelerinin başlayabilmesi, İngiltere'de kralın yargıçlarının kontluklara dönemsel ziyaretler yapıp suç faaliyetlerinin detaylarını kaydetmeye başladıkları on ikinci yüzyılın gelişyle gerçekleşmiştir.³ Doğal olarak, daha fazla yazılı belgeye ulaşılmasıyla suç ve ceza tarihinin yazılması kolaylaşmıştır. Bundan sonra tarihçilerin yapması gereken, kısıtlı kaynaklar arasında araştırmalar yapmak yerine malzeme selinin içinden ayıklamalar yapmak olmuştur.

Toplumlar kültürel inançları doğrultusunda cezalandırma yöntemleri geliştirme eğilimindedir. Örneğin Asya toplumları sıklıkla “ölümden daha beter bir aşağılanma” olarak kabul gören teşhir edici kamu cezaları kullanmıştır. Hiçbir ölüm cezası biçimi, vücudun bütünlüğünü bozanlardan daha korkutucu olmamıştır. Böylelikle nihai cezalandırma kafa kesme (sıklıkla diğer fiziksel sakatlamalarla beraber) olmuştur, zira ruhun rahat bir yolculuğa çıkabilmesi için bedenin eksiksiz olarak gömülmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Medyanın sansasyon hevesi ve popüler kültürün seri katiller ve kitle katillerine olan saplantısının aksine, uzun soluklu çalışmalar dünyanın zaman içinde aslında daha güvenli bir yer haline geldiğini öne sürmektedir.⁴ Medeniyetin doğuşundan beri insanların birbirlerine müessir fiillerde bulunma ve aynı zamanda toplumun mülkiyet standartlarına uymayanları cezalandırmak için özgün yaptırımlar bulma konusunda dikkat çekici bir eğilimleri olduğu görülmektedir. Her kültür suç ve cezaya dair kendi anlayışını geliştirmiş ve insan davranışı, bin yıllar boyunca kötü davranışlara karşılık olarak yalnızca teknoloji ve hayal gücüyle sınırlı bir biçimde önemli ölçüde tutarlı olmuştur. Yazılı kanunların ortaya çıkmasından çok önce, toplumlar düzeni sağlamak adına kurallar ve gelenekler oluşturmuş, topluluğu suçlulardan korumak adına da yaptırımlar geliştirmişlerdir. Araştırmacılar bu dönemden, tümü aşağılayıcı “ilkel” sözcüğünden kaçınan pek çok isimle bahsetmektedir. Biliminsanları, “tarihöncesi”, “kabileler dönemi”, “yazı öncesi”, “kolonileşme öncesi” gibi manevi olarak daha tarafsız ve daha az yargılayıcı tanımlamaları tercih etmektedirler. Toplumların suçları nasıl tanımladığını ve her biri için ne cezalar bulduklarını incelemek konunun düğüm noktasındadır. Suç ve cezaya yönelik tavırlardaki zamansal ve küresel

çeşitlenmeler insanlığın seyrinin gözlenebileceği mükemmel bir prizma sunmaktadır.

Suç ve ceza tarihi, yeni keşifler dönemsel olarak o âna dek kabul gören kavramları altüst ettiği için gelişmekte olan bir çalışma alanıdır. 1901 yılında Hammurabi Kanunları'nın keşfinden önce Babil yasalarının kavranmasını veya 1799'da hiyerogliflerin deşifre edilmesinde önemli rol oynayan Rosetta Taşı'nın bulunmasından önce Mısırbilimi düşünün. Herhangi bir türde "küresel tarih" yazımı insanlık tarihinin çoğunun kaydında yazılı belgelerin olmadığını göz önünde bulundurmak zorundadır. Yirmi birinci yüzyılda bile dünyayı sarıp sarmalayan muazzam nüfustan suç ve cezaya dair anlamlı bilgi edinmek son derece zordur. Çin, Vietnam, Kuzey Kore, Suudi Arabistan, Sudan ve Küba gibi bazı ülkelerde suça ilişkin anlamlı bilgi toplanması neredeyse imkânsızsa, tarihî bir kayıt oluşturmak için yazı öncesi dönemden kaynaklar ararken yaşanabilecek güçlükleri hayal edin. En eski dönemler gibi, bazen gizli topluluklar ve otoriter rejimler de suç ve ceza kalıpları ele alındığında günümüzde ürkütücü bir rakam ya da "yabancı bir ülke" halini almaktadır. Bu yüzden uzun dönemler boyunca herhangi bir konuda küresel tarih yazarken araştırmacıların elinde genellikle sadece çıkarımlar, sonuçlar, anekdotlar ve spekülasyonlar vardır. Ancak bunun üstesinden bazen tarihî ve tarihöncesi kayıtlardaki boşlukları doldurmada beklenmedik sonuçlar verebilen folklorun, sözlü tarihin, anekdotların, mitoloji ve klasik edebiyatın, arkeolojik ve antropolojik bulguların yardımıyla gelinebilir.

Konu hapishaneler ve para cezaları, idam sehpası ve giyotin, kafa kesme veya kırbaçlamaya gelince, çeşitli cezalandırma biçimlerinden söz edildiği açıktır. Ancak söz konusu suç olunca işler çok daha karışır, zira her kültür aynı eylemi suç olarak kabul etmez. Teolojik rejimlerin

aldatma, zina, dine küfretme, Tanrı'nın adını boşuna anma, dinden çıkma gibi eylemleri suç faaliyeti biçimleri olarak cezalandırıldıkları bilinmektedir. Peki eğer baskın çoğunluktaki laik ülkeler bu talimatları uygulamıyorsa, Amerika'nın 24 eyaletinde aldatmanın hâlâ suç sayılmasına neden olan nedir?

Küresel suç ve cezaya dair birtakım önermelerin zamanla doğruluğu sağlanmıştır. Örneğin toplumlar geliştikçe fiziksel cezalardan maddi tazminat cezalarına ve hapsedilmeye doğru değişime yönelik bir eğilim vardır. Ama hiçbir önerme, kurban ve failin durumlarının bir suç faaliyetinin değerlendirilmesi ve cezanın tespitinde tarihî kayıt boyunca esas belirleyici etken olduğundan daha evrensel değildir. Antikçağlardan feodal döneme ve günümüze, hâkim huzuruna çıkmak gerektiğinde ayrıcalıklı bir sınıfta doğmuş olmak her zaman yardımcı olmuştur. İlk yazılı kanundan itibaren hukuk, zengin adamın koruyucusu konumundadır. Hammurabi Kanunları, tüm kanun önünde eşitlik kavramlarını yok sayarak açıkça düşük sınıflara cezaların en sert şekilde uygulanacağını belirtir. Hindistan örneğinde olduğu gibi, genel suçların çoğunda, kurbanın daha orta düzey veya düşük kasttan olması durumunda, varlıklı faillerin daha az acı çektikleri veya daha düşük para cezasına çarptırıldıkları gözlenebilmektedir. Statüye göre cezalandırılmaya Hindistan'ın antik Manu Kanunları'nda, Filipinler'deki Ifugao'larda, ve Çin'in Tang devrinde rastlanabilmektedir. Ama soylulardan daha iyi davranış beklentisi olan ve dolayısıyla orta düzey halka kıyasla daha sert cezai yaptırımlara çarptırılmaları mümkün olan Azteklerde olduğu gibi, her zaman ilginç aykırılıklar da mevcuttur. Yüzyıllar boyunca sabit kalan bir diğer değişmez de faillerin, özellikle de şiddet içeren suçların faillerinin, büyük bir çoğunlukla genç erkekler olmasıdır. Örneğin

İngiltere'ye bakıldığında asılmış, karnı deşilmiş ve dörde bölünmüş bir kadın bulunmamaktadır.*

Kayıtlı tarih boyunca süregelen bir diğer örüntü de daha insani idam biçimleri bulmak yolundaki aralıksız arayıştır. Atina'da kullanılan baldıran zehri ve basit kafa kesmeden teknoloji harikaları giyotin, elektrikli sandalye, gaz odaları ve (şimdilik) en son olarak da zehirli iğnelere, cezalardaki değişimler aramızda en kötüler oldukları düşünülenlerin nasıl idam edileceğinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Modern dünya bugün en ilkel birtakım cezai yaptırımlara bile sızmış gibidir. Geçmişte mahkûmlar celladın yanına çok az hazırlıkla götürülürken günümüz Suudi Arabistan'ı gibi yerlerde kamuya açık alanlarda mahkûmlara kafaları kesilmeden önce sakinleştirici verilmekte, şeriatın hüküm sürdüğü ülkelerde el ve ayakları kesilenler de işlemiden önce sağlıklı dozda anesteziyle uyuşturulmaktadır.

Küresel tarihî bir yaklaşımı savunmak yalnızca bazı suç ve cezaların evrenselliğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda ilkel yaptırımların çağdaş olanlardan daha vahşi olduğuna dair algıyı da yıkar. Evet, cezalar sert ve acımasızdı; ama pek çok durumda antik kabile yaptırımları kemik kırma çarkı, diri diri yakılma, diri diri karnı deşilme gibi sadece birkaç yüzyıl önceki Batı dünyası cezalarıyla karşılaştırıldığında sönük kalmaktadır.

Tüm tarih çalışmaları, özellikle de küresel ölçekli olma niyetindekiler, içerik, uzunluk, kapsama ve hariç bırakma açısından sınırlamalara tabidir. Bu çalışma da bu bakımdan bir istisna değildir. Bilinçli olarak belli suç-

* "Asma, Karnı Deşme ve Dörde Bölme": İngiltere'de 1531 yılında yürürlüğe giren Vatana İhanet Yasası uyarınca bu suçu işleyenlere verilen resmî ceza. (Ç.N.)

lara ve cezalara diğerlerinden daha fazla odaklanılmıştır. Neyin kapsanıp neyin kapsanmayacağı, suça yönelik özel ceza kanunları olup olmamasına göre belirlenmiştir. Küresel tarih savaş ve ölüm kampı mahkûmları, soykırım, terörizm, dinî mezhepler, etnik ve siyasi gruplar arasındaki ölümcül çatışmalar, İspanyol engizisyonu ve yanlış davranışlara karşı mücadele eden diğer dinî oluşumlar gibi belli konulara ithaf edilebilse de, bu tarihsel araştırmanın yönelimi bu yönde olmayacaktır.

Konu suç ve ceza olunca, çocuklar ve kadınlar genellikle tarihî kayıtlarda mevcut değildir. Daha önce sözü edildiği gibi pek çok suç, uzun süre genç yetişkin erkeklerin tekelinde kalmıştır. Kadınlar söz konusu olduğunda tarihte daha gerilere gitmekte, cadılık, zina ve çocuk katli gibi “cinsiyete özgü” suçlarla ilişkilendirildiklerini görmekteyiz. Adalet sistemleri tarafından çocuklara yönelik davranışlar kayıt dışı tutulduğu için, tarihsel kaynaklarda çocuklardan daha da seyrek bahsedilmekte, kayıtları birkaç tane ile sınırlı kalmaktadır. Ele alınan suçlar ve cezalar pek çok farklı kültürde zaman içinde en çok devamlılık gösterenler arasından seçilmiştir. Örneğin adam kaçırma, bu konuya adanmış çok sayıda iyi kitap olmasına rağmen dahil edilmemiştir. Ama suç ve cezanın küresel tarihi açısından eylemin kavramsal temelleri oldukça güncel bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Amerika’da, 1874’teki Charley Ross vakasına dek adam kaçırma “tamamen yapılandırılmış bir kamu sorunu” olarak tanımlanmamıştır.⁵

Üzerinde ayrı bir kitap yazmaya değer diğer bir konu da maddi suçlar tarihidir. Yirmi birinci yüzyıla muhtemelen (şimdiye dek) damgasını vuran ekonomik suçlar ilk madenî paralar döküldüğünden, ilk vergiler getirildiğinden, ilk maddi suç ilan edildiğinden beri mevcuttur. Tarihsel kayıtların çoğunda maddi suçlar sahtecilik,

kaçakçılık, vergi kaçakçılığı, rüşvet ve benzeri suçlardan oluşmaktadır. Bugün, konu geniş olarak ele alındığında genellikle Bernard L. Madoff ve benzerlerince işlenen milyar dolarlık dolandırıcılık suçları gündeme gelmektedir. Yeni teknolojiler, eskiden hayal dahi edilemeyecek dolandırıcılıkları mümkün kılmıştır. On yedinci yüzyılda ticarete görülen hızlı gelişmeden bu yana geniş ölçekli dolandırıcılıkların da düzenli bir biçimde meydana geldiği görülmüş, fakat insanlığın üzerine yapışıp kalmış evrensel bir hastalık olmaktan uzak olduğu için bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

İkiz kardeşler suç ve cezayı geniş ve ilgi çekici bir kilim gibi işleyebilmek için yazar çok sayıda ulusal tarih yazımının karanlık köşelerini didik didik etmiştir. Konuyla ilgili çoğu kitapta mevzu kaynakların yetersizliği sebebiyle genellikle Batı merkezli olarak ele alınmaktadır. Bu kitap dünyanın daha az bilinen ve daha az kayda geçmiş, şimdiye dek tarihsel suç ve ceza tartışmalarında göz ardı edilmiş kısımlarını da aydınlatarak tartışmayı genişletmeyi amaçlamaktadır. Bunu başarabilmek için de kronolojik bir ivme ve tutarlılık sunabilmek adına aydınlatıcı bulduğum birtakım konular, olaylar ve öyküleri seçmiş bulunmaktayım.

Birinci bölüm, okuyucuyu ceza kanunlarının ve cezaların tarihöncesi biçimlerinden antik dünyalara kadar götürmektedir. Jüri, hapisane ve mahkeme sisteminden önce, yazı öncesi kültürlerde yazılı olmayan gelenekler yazılı kanunlardan çok daha katıydılar. Bu bölüm Yakın-doğu, Mısır, Hindistan, Çin gibi bölgelerin en erken yazılı kanunlarını ele almadan önce bu kültürler hakkında bilinenleri inceleyecektir.

İkinci bölüm, çeşitli etkileyici yasal geleneklerin gelişimini incelemektedir. Tarihsel kayda bir düzineden fazla yasal gelenek geçip çıkmış, dört kadarı modern dö-

neme taşınmıştır. Bazı sistemler, İslami, ortak, medeni ve sosyalist yasal geleneklerde olduğu gibi, varlığını sürdürmüş, pek çok diğeri ise ya ortadan kalkmış ya da karma sistemler haline gelmişlerdir. İlginin çoğu, muhtemelen Avrupalı sömürgeci güçler fetihler ve sömürgeler yoluyla dünyaya bunları yaydığı için genel ve sivil yasal gelenekler üzerindedir.

Üçüncü bölüm, devletler oluşturma yolunda ilerlerken çeşitli toplumlar da suç ve cezanın gelişimini incelemektedir. Bu bölüm merkezî bürokrasilerin yükselişinden ve vergi toplayan, kanunlar hazırlayıp huzuru sağlayan otoritelerin oluşmasından önce feodal toplumların nasıl organize olduğunu ve adaleti nasıl sağladıklarını içermektedir. Feodal toplumlar Japonya ve Batı Avrupa gibi çok farklı bölgelerde gelişimini sürdürmüş, feodal sistem de on dokuzuncu yüzyıla dek toplumlar için önemli bir birleştirici güç olarak varlığını devam ettirmiştir.

Dördüncü bölüm cezanın dönüşümünün ve çağdaş cezaevlerinin gelişiminin kaydını tutmaktadır. Bir toplumun ceza sistemi bize devlet ve devletin daha yüksek uygarlık standartlarına ulaşmada ne kadar yol kat ettiğine dair pek çok şey söyleyebileceğinden ötürü oldukça önemli bir yere sahiptir. Ülkeler cezaevi sistemine dengesiz bir biçimde geçtiklerinde hapis cezasına doğru radikal bir geçiş yaptıklarından fiziksel cezalardan ve halka açık idam cezalarından öteye geçmeye yönelik bir eğilim gütmektedirler.

Beşinci bölüm suçun küreselleşmesinden önce daha organize suç biçimlerini araştırmaktadır. On dokuzuncu yüzyıla kadar suç daha ziyade yerel bir mesele olmuştur. Yönetimlerin zayıf, güvenlik güçlerinin etkisiz ve nüfusun da sınıflara ayrılmış olduğu yerlerde ilk suç çeteleri görülmeye başlanmıştır. Neredeyse her toplulukta türeyen inanılmaz bir suçlu çetesi çeşitliliği göze çarpmakta-

dır. Bunun ilk kayıtlarından bazıları Asya'dan gelmektedir. On üçüncü yüzyıl Japonya'sının *shogun*'luğu *akuto*'lara, yani "kötü çetelere" ev sahipliği yapmıştır. Kanun kaçakları Hindistan'daki soygunculardan İskoç yağmacılara, Meksikalı *plateado*'lardan Brezilyalı *cangaceiro*'lara kadar pek çok şekilde farklılık göstermektedir. Hatta Avrupa'da Yahudi ve Çingene haydutlar bile görülmüştür. Ortak noktaları ise yalnızca halktan destek gördükleri, genellikle kırsal kesimdeki yerlerde hüküm sürmeleri olmuştur. Zaten yönetimler daha organize, güvenlik güçleri de daha yeterli hale gelince bu çetelerin de günleri sayılı olmuştur. Ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerle çeşitli küresel yasaklama sistemlerinin doğduğu fırsatlarla beraber, suç eylemlerinin ulusal sınırları aşması köle tacirleri, deniz korsanları ve uyuşturucu tüccarları gibi daha organize suç örgütlerinin yükselişiyle meydana gelmiştir.

Altıncı bölüm uluslararası suç çetelerinin izini sürmekte, yerel ve organize suç faaliyetlerine ışık tutan bir önceki bölümün devamını getirmektedir. Ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerle mümkün kılınan küreselleşmenin yükselişi, iyi düzenlenmemiş ticari yasaklarla birlikte uluslararası suç çetelerinin modern dünyayı kasıp kavurmasını tetiklemiştir.

Yedinci bölüm çoklu cinayet ve ilgili cinsel suçlara odaklanarak cinayetin tarihçesini keşfetmektedir. Benzer bir bölüm soygun, tecavüz, rüşvet ve yüzyıllar boyunca ayakta kalan diğer suçlara ayrılabilirdi; fakat hiçbir suç, suçu ölçmede halen en çok kayda geçen tür olan cinayetten daha iyi bir şablon oluşturmamaktadır. Cinayet, Antik Yunan ve İncil'den Shakespeare ve gerçek suç türünün güncel popülerliğine kadar dünya edebiyatının ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Türümüzün bütün bilimsel ve kültürel ilerleyişine rağmen hâlâ birbirimizi

endişe verici ölçüde öldürmekteyiz. Bir tahmine göre yirminci yüzyılda (savaş kurbanları hariç) 1 milyondan fazla Amerikalı öldürülmüştür. İnsanlık tarihi kadar eski olan cinayet, bu araştırmada tekrar tekrar ele alınacak bir konudur. Bir asırdan uzun zaman önce Frederic William Maitland “bir peri ona farklı toplumlarda bir olaya şahsen tanıklık etme fırsatını verse bir cinayet davasını seçeceğini, çünkü pek çok meseleyi en iyi onun açığa çıkardığını” ifade etmiştir.⁶ Bir suç tarihçisi “cinayet” sözcüğünün gündelik dile ait olmak gibi bir avantajı olduğunu dahi ileri sürmüştür. Dine küfretme, kasıtsız adam öldürme, baba katli ve pedofili gibi suçların aksine “cinayet” sözcüğünün birinin canını kasıtlı olarak almaktan başka bir anlama gelecek şekilde anlaşıldığı pek de duyulmamıştır. Tarihçi Roger Lane’in belirttiği gibi, “Cinayet zaman içinde izi sürülmesi en kolay suçtur: Her zaman ciddiye alınmış, neredeyse hep yasalarda bulunmuş, asla tamamen hoş görülecek veya görmezden gelinecek kadar basit olmamıştır.”⁷ Üzerinde seri cinayetler kadar çok çalışılan başka bir cinayet türü muhtemelen yoktur. Seri cinayetin modern bir olgu olduğuna dair yaygın düşüncenin aksine seri katillerin her zaman insanlığın bir parçası olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır. Masallar, cadı öyküleri ve yüzyıllar boyunca kurt adamlarla vampirlerin sözde varlıklarından ötesine bakmaya gerek yoktur. Afrika’dan Batı Avrupa’ya biçim değiştiren leopar adamların, kurt adamların ve benzerlerinin hikâyeleri muhtemelen ilhamını çağdaş güvenlik güçlerinin ve adli incelemenin doğuşundan önceki batıl inançlar döneminde meydana gelmiş gerçek cinayetlerden almıştır.

Sekizinci bölüm dünyaya cezai yaptırımların yayılmasında sömürgeciliğin ve diğer devlet kurma süreçlerinin rolünü incelemektedir. Birbirine yakın toplumların suç ve ceza konusunda benzer felsefeler geliştirme eğili-

minde oldukları görülmüştür. Ancak, Çin ve Mısır gibi görece izole gelişmiş toplumlar sıklıkla suç ve cezaya dair son derece değişik kavramsal modeller üretmektedir. Bununla beraber suç ve cezaya ilişkin kavramların yayılmasında rol oynayan en güçlü araçlardan biri Avrupa sömürgeciliği süreci olmuştur. Asırlar boyunca dünya güçleri dünyanın en uzak köşelerinde sömürgeler kurarak ceza felsefelerini yaymış, kimi zaman da yerel gelenekleri benimsemişlerdir. Daha sonra, bu sömürgeler, bölgeler ve hamilikler devlet olma süreçlerini tamamlayınca ceza felsefelerinin çoğu sömürgecilerin ve yerel halkın uygulamalarının harmanlanmasıyla oluşturulmuştur.

Dokuzuncu bölüm antik ve çağdaş suç davranışları arasındaki dikkat çekici sürekliliğin yanı sıra suç ve cezanın döngüsel doğasını da gözler önüne sererek suç ve ceza anlatısını tamamlamaktadır. Bu bölüm ileri teknoloji suçlarının gelişip ilerlediği çağda aynı zamanda kutsal değerlere hakaret, sapkınlık, aldatma, korsanlık ve cadılık gibi hoş karşılanmayan kadim davranışlarla beraber idam, aşığılama, sürgün gibi eski cezaların da varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu bölüm aynı zamanda söz konusu suç ve ceza olunca toplumların eskiye, tarihe dönmek konusunda ne denli hevesli olduklarını, önemli ölçüde idam ve hapis cezaları temeline dayanan eski ceza sistemlerini sorgulamaktayken, geçmişin suçla başa çıkma stratejilerini uyarladıklarını gözler önüne sermektedir.

Suç ve cezanın küresel tarihi insanlığın her aşamadaki inanılmaz ilerlemesine rağmen suç işlemenin yanı sıra suçları cezalandırmak için kullanılan yaptırımlarda da dikkat çekici bir süreklilik bulunduğunu ortaya koymaktadır. Sanayileşme sonrası dijital dünyada suç işleme yolları oldukça değişik olsa da, suçluların ve yargı sistemlerinin amaçları ve güdülerinin, öncüllerininkilerden pek de uzaklaştığı söylenemez. Sonuç olarak Göze Göz, suç ve

ceza tarihinin, sıklıkla ceza görevlilerini yeni bir dünya için kadim yaptırımları yenilemek üzere tarih kitaplarına geri gönderen değişken bir deneyimler –doğrudan alma, uyarlama ve yeni alternatifler bulma– kaydı olduğunu göstermektedir. Başarılı olduklarına dair görgöl deliller şüpheli değilse de zayıf olmasına rağmen, geçtiğimiz birkaç on yıl aşğılama, prangayla bağlanma ve teşhirci cezalandırma gibi ceza geçmişinin kalıntıları olduğu düşünülen yaptırımların geri dönüşüne tanık olmuştur.

1

Suç ve Ceza: Başlangıç

Geçtiğimiz iki asır boyunca Kuzey Avrupa turbalıklarının koruyucu özellikleri sayesinde tarihleri erken Demir Çağı'na kadar uzanan, sıra dışı bir biçimde korunmuş erkek, kadın ve çocuk bedenleri ortaya çıkarılmıştır. Bedenlerin bazılarında turbalığa atılmadan önce oluşmuş idam izleri –kesik boğazlar, boğulma izleri, kemik kırıkları ve diğer yaralar– bulunmaktaydı. Bunların en ünlülerinden biri, yaşı MÖ 350 yılına kadar uzanan Lindow Man*, 1984'te Cheshire turbalığında bulunmuş olup günümüzde British Museum'da sergilenmektedir. Modern teknoloji biliminsanlarının Lindow Man'in son anlarını açıklayabilmelerine ve halen bağlı durumda olan kol ve bacaklarının yanı sıra diğer sayısız yarayı da tespit etmelerine olanak sağlamıştır; bunlar sadece boğazı kesilmeden önceki hazırlıklardı. Yüzünde ve kafatasındaki sayısız kırıktan hareketle öldürüldüğü ve herhangi bir defin töreni yapılmaksızın suya atıldığı anlaşılmaktaydı. Diğer bedenler de asılma, boğulma ve kafa kesilmesine dair izler taşımaktaydı ki bu da arkeologlardan birinin bu bulguların en azından Kuzey Avrupa'da "yargı ve ce-

* (İng.) Lindow Adamı. (Ç.N.)

zalandırma algısının başlangıçları” olduğu kanısına varmasına yol açmıştı.¹ Her halükârda, cinayete mi yoksa bir ayine mi kurban gittiğini söylemek neredeyse imkânsız olduğu için Lindow Man’ın ölümünün gerçek detaylarından asla emin olunamayacaktır.²

Romalı tarihçi Tacitus, MS birinci yüzyılda yazdıklarıyla yazılı dönem öncesi Kuzey Avrupa kültürlerindeki cezai uygulamalara dair ilk bilgileri sunmaktadır. Tacitus turbalık ölümlerinin (cansız bedenlere *corpores infames*, yani adı çıkmış bedenler demektedir) zina gibi çeşitli cinsel suçlardan ötürü gerçekleştirildiğini iddia eder ve ekler:

İdamın biçimi suça göre değişir. Vatan hainleri ve kaçaklar ağaca asılır; korkaklar, görevden kaçanlar ve sapkınlar sazdan yapılmış bir çitle turbalığın balçıksı çamuruna bastırılır. Cezalandırmadaki farklılık devlete karşı suç işleyenlerden ibret alınması, yüz kızartıcı suçları işleyenlerinse gözden uzak olması düşüncesine dayanır.

Ancak buradaki etkin sözcük hâlâ “muhtemelen”dir zira yazıya geçirilmeyen geçmişe ve kadim tarihçilerin sözlerine dair bildiğimizi düşündüğümüz her şeye karşın turbalık ölümlerinin cezalandırma sonucunda mı, tanrılara kurban edilerek mi yoksa her ikisinin birden bir sonucu olarak mı oluştuğuna dair halen fikir birliğine varılamamıştır.³ Varsayımdan öteye geçebilen tek nokta doğal ölümler olmadıkları gerçeğidir.

Ezelden beri insanların müessir suçlar işlemek ve bu suçları işleyenleri cezalandırmak için özgün yaptırımlar bulmak konusunda doğal bir yatkınlıkları varmış gibi görünmektedir. Aslına bakılırsa empatiyle olduğu kadar sık şiddetle de yoğunlaşmış gibi görünmekteyiz. Böylesi bir davranışın en erken yazılı tutanağı bundan 4.000 yıl ön-

ceye, Antik Yakındoğu'ya kadar uzanmaktadır. Ancak insanlık bundan çok daha uzun süredir dünya üzerindedir.

Bir tür düzen hissi, tıpkı bütün toplumun iyiliği için bireysel dürtülerin dizginlenmek zorunda olduğunun farkına varılması gibi her insan topluluğunun temelini oluşturmuştur. Çeşitli otoriteler hukukun yalnızca mahkemeler ve kanunlardan oluştuğunu ve siyasi olarak bütünüyle organize olmuş bir devlet tarafından desteklenen yerlerde var olduğunu öne sürmektedir; ancak buna göre devlet öncesi toplumlardan çok azının hukuku olduğu söylenebilir. Buna karşın toplumdaki bireyleri diğer kimselerin kötü eylemlerinden koruyan kurallar her yerde bulunmakta ve buradan bakıldığında hukukun en eski yazılı dönem öncesi topluluklarda dahi varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Fakat bu hukuklar büyük farklılıklar göstermektedir. Erken dönem toplumları tıpkı gelenekleri ve inanç sistemleri gibi en canlı örnekler olmuşlardır. Bir antropoloğun belirttiği gibi, "tek bir ilkel toplum olmadığı gibi tek bir 'ilkel' hukuk da yoktur".⁴ Bununla birlikte her toplum yönetim ve davranışların düzenlenmesi için kurallar geliştirmiştir.

Yazının icadından önce toplumlar bizim "suç" veya "günah" diye ele aldığımız kavramları topluluğa tanrıların gazabını getiren, tüm topluluğu tehlikeye atan eylemler olarak eşit tutmuşlardır. Örneğin Afrika'daki Ashanti kabilesinin üyeleri suç ve günahı, veya *oman akyiwadie*'yi, "kabileye karşı nefret dolu" eylemler ya da yalnızca atalarının ruhlarına saygısızlık etmekle kalmayıp aynı zamanda tüm kabilenin üzerine tanrıların gazabını da çekecek eylemler olarak eşit görmüşlerdir. Dolayısıyla suçlunun cezalandırıldığını görmek de reise kalmıştır, aksi takdirde kabile atalarının gazabıyla cezalandırılacaktır.⁵

Yazı öncesi dönemde suç ve cezaya dair bilinen veya bilindiği düşünülen şeylerin pek çoğu büyük oranda ant-

ropolojik, etnografik ve arkeolojik araştırmalara dayanmaktadır ve spekülatifdir. Ancak yazılı bir kayıt olmadığı sürece, sözlü anlatılar ile günümüze ulaşabilmiş göçebe ve avcı toplayıcı grupların gözlemlerine dayanan her buluntu tamamen yaklaşık olarak ele alınmalıdır. Yirminci yüzyılın sonlarında İngiliz antropolog Robert Sutherland Rattray Afrikalı Ashanti topluluğunu incelediğinde “barışçıl” bir topluluk oldukları, kan davası izine rastlanmadığı, yargıçlar, reisler ve krallar gibi yüksek rütbeli önderlerin kontrolündeki bir ceza sistemlerinin olduğu sonuçlarına varmıştır. Ashanti’ler güçlenmeye başladığında cezaların sertliğinde de buna paralel bir artış olmasının, yani “erken yargı sisteminin muhtemel antitezi”⁶ ile Rattray’in tahminine olan güvenini sağlamlaştırmıştır. Kaydedilmemiş tarihin büyük çoğunluğu aydınların tahminlerinden pek öteye geçemediğinden “muhtemel” burada da etkin sözcüktür. Rattray’in geçmişi yorumlama çabasında gelebildiği en ileri nokta Ashanti kültürünü Avrupa’yla etkileşime girmeden önceki haliyle incelemesidir. En şaşırtıcı iddialarından biri ise, en güçlü yaptırımın “alay etme gücü” olduğudur. Araştırması ve sözlü geleneği incelemesi boyunca alay edilme korkusunun daima mevcut olduğunu ve “insan elinden çıkan cezaların en kötüsünden bile, gülme kisvesiyle gelip birini tüm özsaygısından ve çevresinin saygısından yoksun bırakan bu gizli silahtan daha fazla korkulmadığını” ifade etmektedir. Kuramını destekleyen bir Ashanti atasözü, “Rezaletle ölüm arasında kalınsa, ölüm daha yeğdir,” demektedir. Bunun en iyi örneği köyü ziyarete gelen ruhani liderlerden birine reverans yaparken “yanlışlıkla gaz çıkaran” yaşlı bir adam hakkındadır; bir saat içinde evine gidip kendini asmıştır. Kabiledeki erkek kardeşleri adamın bu güçlü tepkisi hakkında sorgulandıklarında bu koşullarda uygun şeyi yaptığı konusunda hemfikir olmuşlardır.⁷

Sözlü geleneklerle etnografların ve Rattray gibi antropologların araştırmaları sayesinde erken dönem Ashanti suç ve ceza geleneklerini yorumlayabileceğimiz dayanaklarımız vardır. En yaygın idam şekli küçük bir bıçakla kafa kesme cezasıdır. Cellatların yapması gereken kişiyi tutup boynun önünden arkasına doğru kesmeye başlamaktır. (Irak'ta El-Kaide militanları tarafından kafaları kesilen Amerikalı rehinelerin güncel videolarından buna dair fikir edinilebilir.) Ama her zaman pragmatik olan Ashanti'ler celladın "kurbanla göz göze gelmek istememesi" durumunda kafasını aşağı eğip "boynun arkasından başlayıp kesmesine" izin vermişlerdir. Diğer yöntemler arasında deri bir kayışla veya elle boğmak ve sopayla dövmek sayılabilir.⁸ Bazı durumlarda ise bedenin bir uzvunu kesme idam cezasının yerini tutabilmektedir. Suçluların hadlerini aştıklarının düşünüldüğü bazı durumlarda sağ kulakları (ya da kulağın bir kısmı) kesilir. Bunun güzel bir örneği, bir suçu için tazminat olarak koyun verme cezasına çarptırılan adamın yaygın hikâyesidir; grubun inancına göre bu hayvanın lanetlenmiş olduğunu çok iyi bilmesine rağmen tazminat olarak bir ineğin daha uygun olacağını söylemiştir. Bunun üzerine iki kulağı da kesilmiştir. Başka durumlarda, yalancı şahitlikle ya da sözlü tacizle suçlanan suçluların dudakları kesilmekte; kişilerin saygısız davrandığı veya burnu büyük ve küstahça tutumlarının göze çarptığı bazı durumlarda burunları da kesilmektedir.⁹ Reis'in haremindeki eşlerden birini bir an için çıplak gören hizmetkârın sonu da hadım edilmek olacaktır; bu yüzden hizmetkârlar genellikle geldiklerini haber vermek için, "So ho, so ho!" diye bağırarak hareme girmekteydiler. Elbette başka cezalar da bulunmaktaydı, ancak Avrupalıların gelişinden önce cinayet davaları hariç belli davalarda, "birinin başını satın alarak" (kefaletle kurtararak) idamın önlenebil-

diği de apaçık ortadadır. Ölüm cezasına çarptırılan hamile kadınlar doğum yapana kadar kütüklere bağlanmakta, ardından doğan çocukla beraber idam edilmekteydiler. Buna karşın daha sonradan Ashtani topraklarını sömürgeleştirecek olan İngilizler uygarlıklarını sergileyerek kadın mahkûmlardan birinin idam edilmeden önce doğum yapmasına izin vermiş, tek fark çocuğun doğumdan sonra evlatlık olarak verilmesi olmuştur.

Söz konusu suç ve ceza olunca dünyanın geneline yayılmış az sayıda norm bulunmaktadır. Aslında, en azından tarihçi Jacques Barzun'a göre, "Tek biçimli mutlak bir insan vicdanı varmış gibi gözükmemektedir."¹⁰ Bununla beraber ensest neredeyse tüm dünyada aykırı bir davranış olarak kabul edilen bir suçtur. Tarihöncesi bir dönemden kökenini alan ve ensest tabusunun varlığını sürdürdüğü neredeyse tüm topluluklarda kan bağı en kuvvetli bağlayıcı güçtür. Ensest, cinsel doğanın, cezası ölüm olan alanıdır. Ashanti'ler ensestin cezasının ölüm olduğunu belirtmiş ve ona *mogyadie* yani "kendi kanını yeme" adını vermişlerdir. Bununla birlikte ensestin anlamı, bağı ne kadar uzak olduğu fark etmeksizin aynı kan veya klandan herhangi biriyle cinsel ilişkiye girmeyi de kapsadığı için çağdaş bağlamdakinden çok daha geniştir; sadece aynı klan adını paylaşıyor olmak her iki tarafın da ölümle cezalandırılması için yeterliydi. Eldeki verilerin geneline göre ensestten daha fazla tepki çeken bir günah bulunmamaktadır.

Genellikle yalnızca suçlu taraf kadınsa cezalandırıldığına şahit olursa da konu aldatmaya gelince çok daha az evrensellikten söz edilebilmektedir. En erken yazılı kanunlar aldatmaya dair cezai yaptırımlar içermektedir. Aldatan kadınlar Hammurabi Kanunları'nda, İbranilerde ve sonradan Antik Yunan'da ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Hammurabi döneminde (MÖ 1792-1750 ci-

varlarında) Babil'de yaşayanlar muhtemelen atalarının ruhlarına taptıkları bir inanç sistemine sahiplerdi ve aldatmanın soylarına zarar vereceğini veya soy ağacını zayıflatacağını düşünerek bunu kutsal değerlere saygısızlık olarak algılamışlardır. Günümüze ulaşmış en eski Yakındoğu aldatma kanunlarında aile üyeleri arasındaki ilişkileri düzenlemek adına son derece sert cezalar uygulandığı görülmektedir. Aldatma suçunda erkeğe, aldatan eşinin de, sevgilisinin de öldürülmesi veya eşinin burnunun kesilmesiyle sevgilisinin hadım edilmesi ve yine sevgilisinin yüzünden bir organının kesilmesi arasında seçim yapma izni verilmiştir. Günümüzde Kamerun'da yer alan Tupuri kabilesinde aldatan kadınlar ömürlerinin sonuna dek boyunlarına pirinçten bir halka takmak, Kızılderili Karaayak kabilesinde kadınlar aldatma eylemi sırasında eşleri tarafından yakalandığı takdirde burunlarının kesilmesine boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Bazı kabile kültürlerinde, yöneticiyi bir tebaadan mahrum ettiği için kazayla veya kasti bütün öldürme eylemleri suç olarak kabul görmüştür.¹¹ Uganda'daki Sebei kabilesinin kanunlarına göre, Batı kanunlarının aksine, yakın bir akrabayı öldürmek suç sayılmamıştır. Bu yalnızca klanın öldürmeyle yakından ilişkili tüzel bir kişilik olduğu düşünüldüğünde anlaşılabilir. Böylesi durumlarda klanın lideri politik davranabilir. Sebei halkını inceleyen bir antropoloğun hatırladığına göre bir olayda reis şu kararı vermiştir: "Bir can alındı. Klandan iki kişiyi kaybedemeyiz. Ölen kötü biriydi ve öldürülmeyi hak etmişti." Kıtanın güneybatısındaki Bantular gibi bazı Afrika kabileleri kazayla adam öldürme ve kazayla mülke zarar verme gibi ayrımlar oluşturmuş, Filipinler'deki Ifugao'lar ise bilinçli, ihmal kaynaklı ve kazayla işlenmiş suçları ayırt edebilmek için önemli ölçüde çaba sarf etmişlerdir. Bazı ova Kızılderili kültürleri arasında cinaye-

tin cezası dört yıllık sürgündür. Bu süre zarfında katil kampın dışında, hayatını sürdürmesi için gıda temin etmelerine izin verilen yakın aile üyeleri dışında kimseyle ilişki kurmadan kalmak zorundadır. Cezanın süresi kurbanın ailesinin kararına göre değişebilmekte, izin verdikleri anda katil sürgünden geri dönebilmektedir.¹² Virginia'daki Powhatan Konfederasyonu cinayete topluma karşı işlenmiş bir suç olarak bakıp reisin adına katili ölüm cezasına çarptırırken Pawnee gibi kabileler çok nadiren cana karşılık can almışlardır.

Töre cinayetleri, kan davaları, diyet ve kan parası

Töre adına işlenen cinayetler halen dünyanın pek çok yöresinde yaygın olarak görülmektedir. Bu geleneğin en az MÖ 400'den beri erkeklerin eşlerini (ve sevgililerini) ihanet nedeniyle yasal olarak öldürdüğü Akdeniz bölgesi kadar güçlü yerleştiği başka hiçbir yer yoktur. 2.400 yıl sonrasına hızlı bir geçiş yapıp yirminci yüzyıla gelindiğinde İtalyan Ceza Kanunu'nun 587. maddesi aldatılmış erkeğin (veya öfkeli baba ya da erkek kardeşin) hatalı eşini (veya kızını, kız kardeşini ya da sevgilisini) cezalandırmasına olanak tanımakta ve karşılığında yalnızca üç ila yedi yıl hapis cezası uygun görmektedir. Yine buna benzer bir şekilde Lübnan Ceza Kanunu'nun 562. maddesi erkeklerin, cinsel tutumu "ailenin onurunu zedeleyen" kadın bir akrabalarını öldürmelerine izin vermektedir. 1970'lerde kadınlardan oluşan bir grup bu kanunun yürürlükten kaldırılması için uğraşmış, fakat Hristiyan Cumhurbaşkanı Süleyman Franjiye bu çabaya, "Şerefe el sürmeyin," şeklinde cevap vermiştir. Biriyle flört eden kızını boğarak öldüren bir adam hakkında yalnızca dokuz ay sonra af kararını vererek sözlerinin arka-

sında olduğunu da göstermiştir. Yirminci yüzyıla doğru Teksas da dahil olmak üzere Amerika'nın en az üç eyaletinde onur müdafaası yasal olarak tanınmaktaydı. Brezilya, São Paulo'da 1991'de yürürlükten kaldırılana dek yalnızca 1980'li yıllarda 722 erkek şeref savunması yasasından faydalanmıştır. Burada Latin Amerika'daki şeref savunması suçlarının asırlar önce sömürgeci kültürler tarafından Yenidünya'ya taşınan pek çok kavramdan biri olduğunun altını çizmek gerekir.

En erken dönemlerdeki toplumlar kan davalarının artmasını engelleyerek düzeni sağlamanın öneminin farkındadır. Bunu başarmanın yollarından biri, izin verilen tek kısas olarak mağdur tarafın ailesinden birinin faili ya öldürmesi ya da bir organını kesmesi, intikam döngüsünün de bundan ileriye geçmemesinin sağlanmasıdır. Bu noktada failin ailesinin, kurbanın ailesine gerekli borcu ödedikten sonra ipten alındığı söylenebilmektedir. Eski hukuk sistemlerinin barındırdığı en yaygın özelliklerden biri kan parasının ikamesi veya kısas bedeli olarak sahibine iade edilmesidir. Hammurabi Kanunları ve Eski Ahit (özellikle "Mısır'dan Çıkış" ve "Yasa'nın Tekrarı" kitaplarında) ile birlikte diğer Mezopotamya kanunları, tıpkı İslam hukuku gibi kısas hükümleri içermektedir. Baba tarafından akrabaların kan parasından sorumlu olduğu Cermen kanunlarında da bu tanınmış bir kavramdır. Kan parası, Anglosakson adalet sisteminde önemli bir rol oynamıştır. Neredeyse 1.500 yıl öncesine dayanan Ethelbert Kanunları çok çeşitli yaralanmalar için belirlenmiş ödemeleri gösteren son derece detaylı bir liste içermektedir.

İslam hukukunda kan parası çok önemlidir (İkinci bölüme bakınız). Cinayetler hakkındaki anlaşmazlıklar günümüz Pakistan'ında bile mahkeme tarafından kurbanın ailesi ve fail arasında yapılan anlaşmalarla çözülmek-

tedir. Kurbanın ailesi affetmeli, fail de diyeti ödemelidir. CIA ajanı Raymond Davis'in meşru müdafaa sonucu iki Pakistanlıyı öldürdüğü fakat yine de tutuklandığı dava bu sisteme örnek teşkil etmektedir. Pakistanlı üst düzey yetkililer davanın çözüme ulaşması için Davis'in iki Pakistanlının ailelerine para ödemesi gerektiği hükmünü vermişlerdir.¹³

Asırlar boyunca kan davasının kanundışı sürecin tanınmış bir parçası olduğu her yerde, uyulması gereken katı kurallar bulunmaktadır. Yirminci yüzyıl gibi yakın bir dönemde Arnavut katillerin öldürmeden önce kurbanlarına haber vermeleri, cinayetin asla kurbanın arkasından işlenmemesi gerekmektedir. Öldürüldükten sonra kurbanın bedeni sırtüstü yatırılır, kimsenin bir şeyini çalmasına izin verilmezdi. Diğer bazı kurallar çobanların hedef alınmasını veya pazaryerlerinde ya da kalabalık yollarda cinayet işlenmesini yasaklamaktaydı. Arnavutluk'ta kan davaları her iki tarafın da tarla işlemek, eğlenme düzenlemek veya iş kurmak istemesi durumlarında ortak rızayla geçici olarak durdurulabilmektedir. Yakınları öldürülen tarafın 24 saat içinde katilden veya akrabalarının birinden intikam almasına izin verilmektedir, 24 saatten sonra yalnızca katil hedef alınabilmektedir.

Geçtiğimiz binlerce yıl boyunca pek çok topluluğun, kurbanın mağdur durumdaki ailesi veya akrabalarının intikam almasını önlemek için maddi bir bedel ödenmesinden yararlandıklarına dair çok sayıda bulgu mevcuttur. Elimizde bir o kadar belge de hangi suçlarının diyetinin ödenebileceği konusunda toplulukların ne denli farklı davrandığı gösterdiği konusunda vardır. Örneğin Filipinler'deki Luzon'da yaşayan Ifugao'ların örfi hukuk sistemleri, yalnızca kan dökerek karşılanabilecek kasti cinayet dışında tüm suçların diyetinin ödenebileceğini söylemektedir.

Ortak sorumluluğun tanındığı, yani suçlunun sülalesinin de tutulduğu olduğu diğer kültürlerde bir aile üyesinin öldürülmesi kan davasına yol açabilmektedir. Queensland'deki Avustralya Aborjinleri bunun önüne maktulün yakınlarıyla kalkan kuşandırılmış suçluyu "yasal bir karşı karşıya getirme" yoluyla geçmişlerdir. Maktulün yakınlarının katile mızrak atmasına, katilin de gücü yettiğince bunları savuşturmasına izin vardır. Bir kez yaralanıp kanı akınca, ölse de ölmese de, dava ve gelecekteki çatışmaların sonlandığı kabul edilmektedir. Bunun, suçlu veya masum olunduğuna karar verilen işkenceyle yargılama işlemiyle karşılaştırılmaması gerekir, bu durumda kişinin suçlu olduğu en başından beri bilinmektedir.

Bununla birlikte Grönland Eskimoları gibi bazı kültürler yaralama, hırsızlık, mala zarar verme, kadın kaçırma suçlarına suçu işleyenle dalga geçen satirik şarkılar yazıp "olanları abartıp suçluyla dalga geçerek, ölmüş aile bireylerinin kemiklerini dahi rahatsız ederek" bir tür küçük düşürmeyle karşılık verirlerdi. Suçlanan kişinin de cevap verme hakkı vardı fakat burada esas nokta hiçbir aleni fiziksel eylemin olmamasıydı. Ancak söz konusu cinayet olunca zanlı için iş ciddiye biner, kurbanın en yakın akrabasının saldırgana veya onun en yakın akrabasına aynı şekilde karşılık verme hakkı olurdu. Ortak sorumluluk kavramı kan davasını sonraki nesillere taşımak gibi aslında amaçlanmamış bir sonucu doğurarak pek çok masum hayatın sonlandırılmasına neden olabilmektedir. Bir antropoloğa göre, "Suçun cezası verilmeye kalkışılmadan önce yıllar geçebilir, bu arada katil kurbanının ailesini ziyaret edebilir, onlar tarafından ağırlandı el üstünde tutulabilir, uzun süre barış içinde yaşayabilir. Sonrasında birdenbire çevresi tarafından avlanmaya götürülebilir veya güreşmeye zorlanarak yenilmesi durumunda öldürülebilir."¹⁴

Bir diğerk ilginç kabile ceza hukuku tarzı da Zulu ve Xhosa gibi Güney Afrika kabilelerinden gelmektedir. Geleneğegöre tüm halk ona ait olduğundan adaleti sağ-layan kabile reisidir. Herhangi biri veya bir şeyin kaybı-nın sorumlusu da dolayısıyla o olacaktır. Bir erkek yedi, bir kadınsa on baş sığır değeriindeydi (aralarındaki fark evlilikte alınan başlık parasından kaynaklanmaktaydı). 1820'den önce bir erkek aldatan eşini cezai sorumluluğuu olmaksızın öldürebilmekteyken çoğuu durumunda para ce-zasına çarptırıldıkları görölmüştür.

İntikam geçmişten günümüze ceza sistemlerinin ardındaki tetikleyici güç olmuştur. Latin Amerika, Ortadoğuu ve daha pek çok yerde son zamanlarda olanlar tarıma dayalı toplulukların adalet adı altında hukuku kendi elle-rine geçirme eğilimlerini gözler önüne sermektedir. 11 Haziran 2003'te Meksika'daki La Candelaria köyünün lideri kaçırılıp öldüröldükten sonra gömölmüştür. Köylü-ler çabucak dört şüpheli belirleyip ikisini linç ederek biri-ni de ölüme terk etmişlerdir. Sistemik yozlaşma ve baskı-dan dolayı öfkelenen yerel halk, yönetimin müdahalesi olmadan kendi kanundışı adaletlerini uygulamış, tanıklar-dan birinin, "Hukuk kuralları Chiapas'ta hiç var olmamış. İnsanlar adalete ulaşamayınca tamamen farklı bir çevreye geçerler ve adalet tamamen onu uygulayanlarca tanımla-nır," yorumunu yapmasına neden olmuştur. 2002 yılında, uyuşturucu kartelleri arasındaki ölümcül saldırılardan çok önce Meksika'nın yerli kesimlerinde linç yaygın ola-rak görölmekteydi. Cinayetlerin çoğunun sebebi kişisel kan davalarıydı. Bununla beraber polise göre "birbirini öldüren yerliler neredeyse doğall bir işleyiştir" ve "bölgede bir nebze olsun düzeni sağlayan köylerin kendi içlerinde ve aralarındaki hassas güç dengelerini" bozmamak adına meselelere karışmaktan imtina etmektedirler.¹⁵

İki yıl sonra Bolivyalı bir belediye başkanı bir elekt-

rik direğine asılıp ateşe verilmiştir. İlmik boynuna geçirildiğinde çoktan dayaktan ölmüştür. Yerel halk linçten önce başarısız bir yasal mahkeme girişiminde bulunur. Bolivya Ekonomi Bakanlığı, senato ve mahkemelere, belediye başkanının yoksul köylülere hibe edilen yüz binlerce dolarlık hükümet fonunu zimmetine geçirdiğine dair suç duyurusunda bulunulmuş, bu başvuruların tamamı cevapsız kalmıştır. Ezilen Ayo Ayo kasabasının başkanının ölümü büyük bir kesim tarafından La Paz'ın bir saat güneyindeki küçük dağ topluluklarında nesillerdir saygı duyulan geleneklerin bir parçası olarak "toplumsal adalet eylemi" şeklinde karşılanmıştır. Bir tanığın söylediği gibi, başkan öldürülmüştür çünkü "Bolivya Kızilderililerini gücün dışına ve fakirliğe hapseden adaletsiz bir sistemin parçasıdır". Bir köylü de ülkeyi yöneten beyaz ve melez elitler için, "aynı şekilde işleri bitirilmeli; yakılmasalar da boğulsunlar, boğazlansınlar veya dört traktöre bağlanıp parçalara ayrılınlar," sözlerini sarf etmiştir. Bu bakış açısı linç "geniş bir kesim tarafından yalnızca zenginlerle güçlülerin emellerine hizmet ettiği düşünülen bir adalet sisteminin reddi" olarak gören bir sosyolog tarafından da kabul edilmiştir. Her halükârda, ölüm cezası topluluğun tamamının başka bir alternatif bulamadığı uç durumlarda uygulanmıştır.¹⁶

Hammurabi Kanunları

1901 yılında eskiden Mezopotamya (günümüzde Irak) olarak bilinen bölgede kazı yapan Fransız arkeologlar 4.000 satırlık çiviyazısı kazılı, siyah taştan yapılmış 2.25 metrelik bazalt bir plakayı gün yüzüne çıkarmışlardır.¹⁷ Hammurabi Kanunları 5.000 yıl kadar önce karmaşık bir sosyal organizasyonun gelişebilmesi için uygun koşulları sağlayan Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki böl-

gede bulunmuştur. Gelişmekte olan dünyadaki ceza hukukları üzerinde etkili olmuş, ancak hükümleri Yakın-doğu'yla etkileşimlerini takiben yalnızca Antik Yunan ve Roma'ya ulaşabilmiştir.

Bereketli Hilal bölgesinde Hammurabi'den yaklaşık 300 yıl önce, tarihi Üçüncü Ur Hanedanı Ur-Nammu'ya (MÖ 2111-2095) dek gitmekte olan, ceza ve diyetleri düzenleyen bir sistem olduğuna dair parça parça da olsa yeterli kanıt mevcuttur. Bu sistemden bazı anlatımlar Hammurabi'de de tekrarlanmıştır. Fakat Hammurabi Kanunları'nı ayıran, ilk defa "göze göz" ilkesinin gözler önüne serilmesidir. Kanunlar daha önceki diyet kanunlarından, bireysel intikamı kontrol altında tutmaya yönelik ilk deneme olarak kabul edilen *talio*'ları* uygulamaya geçirmesiyle ayrılmaktadır. Bu kısas kanunu öyle bir sorumluluk vurgusuna sahiptir ki, bir ev çöküp sahibinin oğlunu öldürürse, evi inşa eden sorumlu yerine onun da oğlu öldürülmelidir. Ancak yıkıntıda bir köle ölürse, tek gereken kaybı yeni bir köle temin ederek karşılamaktır (II. 229-231). Başka bir maddede, "Bir adam köle olmayan bir kadına vurup doğmamış çocuğunu kaybetmesine neden olursa, kaybı için kadına 10 *şekel* ödeyecektir" (II. 209-210) denmektedir. Ancak kadın ölürse, saldırganın kızı öldürülecektir. Benzer şekilde yangın sırasında yağmacılık yaparken yakalananlar da alevlerin içine atılabileceklerdir. Yakındoğu tarihinde bu kanunların etkisi kolaylıkla fark edilebilmektedir. Sonradan bir dizi kil tabletin üzerine yazılmış ve 1903'teki bir arkeolojik kazıda gün yüzüne çıkarılmış bir Süryani Ceza Kanunu'nda aynı çiviyazısı kalıbı devam etmektedir: "Eğer bir kadın erkek vatandaşlardan biriyle kavga ederken testislerinden birini ezerse cezası bir parmağının kesilmesidir. Eğer tıbbi tedaviden

* (Lat.) Kısas. (Y.N)

sonra diğer testis de düşerse cezası iki gözün de kör edilmesidir.” 1999 yılı gibi yakın bir zamanda, Pakistan kanunlarına göre aile bireyleri öldürülen akrabalarının suçu kanıtlanan katilini aynı şekilde öldürmek veya merhamet etmek hakkına sahiptiler. Bu kanunun bir örneği, 100 çocuğu boğup parçalara ayırdıktan sonra kalıntılarını asitle erittiği kanıtlanan bir seri katil, aynı şekilde öldürüldüğünde görülmüştür.

Özü itibarıyla, Hammurabi Kanunları her biri kral tarafından düzenlenmiş yenilikleri gösteren 282 bölüme ayrılmıştır. Tam bir yasalar dizisi değil, daha ziyade Babil toplumunda kabul edilen üç farklı sınıf için belirlenmiş cezaların dizisidir. Vatandaşları yasal uygulamalar konusunda yönlendirecek veya hakları ile görevleri hakkında bilgilendirecek herhangi bir kanunlar bütünü düzenlediği ise kesinlikle söylenemez.¹⁸

Cezalar oldukça sert olsa da günümüzden yalnızca birkaç asır önce Avrupa mahkemelerinde verilen çark üstünde kemiklerinin kırılması, kaynatılmak veya karnın deşilmesi gibi yöntemlere kıyasla sönük kalmaktadır. Hammurabi Kanunları’nda ölüm cezası yaklaşık 30 farklı yerde geçmekte; idam etmeyi içermeyen fiziksel cezalar arasında da dilin, memelerin kesilmesi, gözlerin çıkarılması, kırbaçlanma gibi cezalardan söz edilmektedir. Boğularak idam edilme aldatma, gelinle ensest ilişki yaşama ve meyhanede alkole su katarak müşterileri kandırma suçlarına ayrılmıştır. Kürtaj olan kadınların cezası ise kazığa oturtulmak olarak belirlenmiştir.

Kanunların yazarlığını Hammurabi üstlenmiştir ve hükümleri devletin gücünün göstergesi olarak laiktir. Devletin yoldan sapmış davranışlara tepkisi özünde intikamı içermektedir: ölüme ölüm. Pek çok ceza hukuku sistemi için intikam kavramı vazgeçilmez bir parçadır. Aynı zamanda, suç işleyen birinin vücudunun bir yeri-

nin kesilmesi veya zarara uğratılmasına atfen “tanımlayıcı” ceza ya da “kıyas” cezası denen ilkeyi de ortaya çıkarmıştır. Örneğin başkasından bir şey çalan birinin ya para cezası ödemesi ya da bir elinin kesilmesi gerekmekte; suçun tekrarı diğer elin de kesilmesine neden olmaktadır. Eğer bir adam evli bir kadını öperse altdudağı kesilecektir. Benzer şekilde sarkıntılık suçlularının parmakları kesilecek, tecavüzcüler hadım edilecek, iftira atanlar da yine bu şekilde cezalandırılacaktır.

Hammurabi Kanunları’yla maddi suçlara yönelik muhtemelen ilk kanun yürürlüğe girmiştir. Hırsızlığın cezalarından bahsederken, meyhanecilerin, genellikle de kadınların örneğinde olduğu gibi sahtekârlıktan da bahsedilmiştir. Buna göre meyhaneci “içkinin bedeli olarak, brüt ağırlığına göre mısır kabul etmez, bunun yerine para alır ve fiyat mısırın değerinden daha az olursa¹⁹ tutuklanıp suya atılacak”, kısacası boğulacaktır.

Statü, suç ve ceza

Hammurabi’nin Babil’inde sosyal sınıflar arasındaki farklar çok daha belirginleşmiş; sonuç olarak adını verdiği kanunlar saldırganla kurbanın toplumdaki yerlerinin hangi cezanın uygulanacağına belirleyici olduğu bir zengin adam hukuku haline gelmiştir. Suçların cezaları kurban ile saldırganın üç sınıftan hangisine ait olduklarına göre değişmektedir. Örneğin, “Bir asil başka bir asilin kemiğini kırarsa, onun da kemiği kırılacaktır. Eğer halktan birinin gözünü çıkarır veya kemiğini kırarsa, bir *mina* gümüş ödeyecektir. Eğer başka bir asilin kölesinin gözünü çıkarır veya kemiğini kırarsa, kölenin değerinin yarısını ödeyecektir.” Bu kademeli cezalar sistemi suçlunun pozisyonuna ve işlenen suçun ciddiyetine de bağlıdır. Halktan kadınların şarap dükkânlarına girmesi serbest

birakılmışken bir rahibe böyle bir durumda yakılarak öldürülecektir. Şarap satarken ağırlıklarda hile yapan kadın satıcı nehre atılabilecekken dükkânında hırsızların toplanmasına izin verirse idam edilecektir.

Babil cezanın kurbanla failin sosyal statülerine göre belirlendiği tek ülke değildir. Hindistan'ın antik Manu Kanunları (*Manava Dharmasastra* ya da *Manusmriti*) da suç eylemlerini kurbanla failin kastlarına göre cezalandırmıştır. Yüksek kasttan Brahmanlar para cezası alır veya cezadan tümünden muaf olabilirlerdi. Cinayet için bile çarptırılacakları en ağır ceza sürgün olabilirdi. Sistemin en alt ucunda ise en küçük suçlar için bile fiziksel cezalara çarptırılabilen Şudralar yer almaktaydı. Manu Kanunları'na göre, "Elini veya tuttuğu çubuğu kaldıranın eli kesilecek; öfkeyle tekme atanın ayağı kesilecektir." Bir Brahmanı öldürmek ölüm cezasına yol açarken, düşük kasttan birinin daha yüksek kasttan bir başkasını öldürmesi kısas içeren bir cezaya çarptırılmaktaydı. Örneğin bir Şudra bir Brahman'ı yaralarsa, yaraladığı eli kesilecek, daha üst kasttan birinin üzerine tükürmek dudakların kesilmesiyle cezalandırılacaktır. Benzer şekilde üzerine idrarını yaparsa penisi, "karşısında gaz çıkarırsa da anüsü" (VIII. 279-280, 282-283) parçalanacaktır. İftira atmanın cezası dilin kesilmesi; Brahman, Kshatriya ve Vaişyaların adlarına hakaret etmenin cezası ise "on parmak uzunluğunda demir bir çubuğun kor gibi sıcakken" suçlunun ağzına sokulmasıdır (VIII. 270-272).

Tang Hanedanı (618-907) dönemi boyunca Çinliler de sosyal statüye göre cezalandırma yöntemini uygulamışlardır. Yüksek statüden suçlular çok daha hafif cezalar alabilir veya cezadan tamamen kurtulabilirlerken hizmetkârlar ve (ücretsiz) çalışanlar bir derece, köleler ise iki derece daha sert cezalandırılmaktaydılar. Örneğin bir köle halktan birine kollarını veya bacaklarını kırarak veya

gözünü çıkararak saldırırsa idam edilir; aksine (nedensizce) kölesini öldüren bir sahip en kötü bir yıllık hapis cezasına çarptırılırdı. Çok çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Meksika'daki erken dönem Aztek kültüründe de sınıflara göre yaptırımlar uygulanmış, ancak kısmen farklı bir yol izlenmiştir. Örneğin asillere kamuya açık alanda sarhoşluk gibi statülerine yakışmayan davranışlarda halktan kesime göre daha sert cezalar uygulanmış, aldatma suçlarında ise daha şefkatli yaklaşmıştır.²⁰

Yirminci yüzyıla kadar pek çok Afrika ülkesinde suçlar ve cezalar örfi hukuka göre belirlenmişti. Örneğin Nijerya'da suçlunun kişisel özellikleri yaptırımın belirlenmesinde sıklıkla rol oynamıştır. Bir reis veya zengin cinayetten idam edilmez, bunun yerine kurbanın ailesine ya kan parası olarak ya da kendisi yerine öldürülmesi için bir köle verirdi. Yüksek sınıftakilerin para cezalarıyla kurtulabildiği böylesi durumlar düşük sınıftaki insanların köleleştirilmesine yol açmıştır.²¹

Filipinler'deki Ifugao'lar da yirminci yüzyıl gibi yakın bir zamanda varlık temelinde şekillenen bir sınıf sistemini kabul etmekteydiler; para cezaları Hammurabi'nin antik kanunlarını gibi sosyal statüye göre uygulanmaktaydı. Cinayetin (ki kabileden birinin kanının dökülmüş olması zorunlu değildir) ardından, katil varlıklı biriye ve kurban daha düşük sınıftan biri değilse, "özenle donatılmış ziyafet sofraları hazırlatmak ve kurbanın vârislerine dağıtmak üzere çeşit çeşit eşya sağlamakta" yükümlüdür. Orta sınıf bir aile veya daha düşük kasttan biri olması durumunda kan parası çok daha düşük olacaktır. Bununla birlikte eğer cinayet en düşük iki kastın üyelerinden biri tarafından işlenmişse ceza "para cezasına dönüştürülemede", suçlu bu suçun yükünü ömrünün geri kalanı boyunca taşımakta ve öldükten sonra da çocuklarına aktarmaktadır.²²

Musa'nın Kanunları ve Yakındoğu geleneği

Hammurabi Kanunları Yahudi hukukunun gelişimi üzerinde muazzam derecede etkili olmuştur. Hatta İbrani hukukunda bulunan bazı ifadeler Sümer ve Babil yasal geleneklerinden türemiştir. Örneğin modern Ortodoks Yahudiler boşanma için bir Sümer terimini kullanmaktadırlar: İbranicede boşanma veya ayrılma için kullanılan *keritut* teriminin, erkeğin "evlilik bağının koptuğunu simgelemek için eşinin elbisesinin köşesini kesmesi" şeklindeki Antik Sümer uygulamasından türediği öne sürülmektedir.²³ Daha da iyisi, hâlâ sinagogda Tevrat okurken dua şallarının püsküllerini okuduğu metne değdirip takip eden Ortodoks Yahudiler farkında olmadan, elbisenin uçlarını yasal kaydın emirlerine gösterilen saygının bir göstergesi olarak kil tablete dokundurmaya dayanan Antik Mezopotamya geleneğini tekrar etmektedirler.²⁴ Bununla birlikte İncil'in ilk beş kitabından oluşan, Yunanların Pentatevhos, Yahudilerin Tevrat olarak bildiği bölüm, "On Emir"i içermektedir ve Batı dünyasının çoğunun yasal sistemlerinin kurulmasını sağlamıştır.

İncil'de anlatılan geleneksel aile, ölüm kalım mücadelelerinde son sözü söyleyen bir baba tarafından yönetilen geniş bir ev halkı görünümündedir. Antik Yahudi köylerinde gücün idaresi evlerin reisi ve toplumun da önderleri konumunda olan babaların elindeydi; böylelikle adalet sistemi de erkeklerin kontrolündeydi. Evler sıklıkla tüm grubu koruyup besleyebilecek kadar çok sayıda yetişkin ve onların çocuklarından oluşmaktaydı. Oğullardan birinin veya diğer bir aile bireyinin aileden biri tarafından saldırıya uğraması veya yaralanması durumunda ne şekilde karşılık verileceğine karar vermek babaya bırakılmıştı, karar da genellikle yaralanan oğul istirahattey-

ken kaybedilen işgünlerinin sayısına göre verilmekteydi (“Mısırdan Çıkış” 21:18-19). Suçluyu yaralamakta inat etmek, aileyi iki işçiden mahrum edeceğinden daha zararlı olacaktır. Kadınlara yönelik yaralama olayları söz konusu olduğunda verilecek karşılığa dair karar, kadının saldırıdan sonra çocuk sahibi olma şansı üzerindeki etkisine göre verilmekteydi. Adam öldürme durumunda eğer katil kurbanla aynı ev halkındansa suç kardeş katli, farklı evlerin sakinlerindense cinayet olarak adlandırılmaktaydı. Böylesi durumlarda köy halkı cana can ilkesine dayanan karşılıklılığın normlarını sağlayan yaptırımları uygulamaktaydı. Asıl katilin mi yoksa onun yerine aynı ev halkından bir başkasının mı ölümle cezalandırılacağı köy heyetinin kararına bırakılmıştı. Diğer yandan, köy heyeti katilin ev halkının kurbanın ev halkına kan parası ödemesine de izin verebilirdi. Ancak ölüm cezasına karar verilirken daima köyün genel havasına göre karar verilmekteydi. Cinayeti köyden bir kişinin daha yok olmasıyla sonuçlandırmamanın köy için daha iyi olacağına yönelik bir genel kanı varsa kan parası tercih edilmekteydi.²⁵ Karşılığında, katil kurbanın ailesinin toprakları ve çocuklarının bakımını sağlardı. Tıpkı Yahudiler gibi bazı Afrika köyleri de idam cezasını sığır cezasına veya kurbanın ev halkına kurbanla fiziksel olarak benzer özelliklerde birinin ya da kurbanın ailesine bir çocuk doğurabilecek bir kadının verilmesine çevirebilmekteydi.

Her ne kadar Musa’nın Kanunları dünyanın harika yasal sistemlerinin önde gelen örneklerinden olmasa da “Dekalog”, ya da daha bilinen adıyla “On Emir” bölümü davranışların düzenlenmesi üzerine muhtemelen tarihin en tanınmış listesidir; ancak emirler her suç için ayrı cezalar tanımlamaz, bu yüzden ceza kanunlarıyla karıştırılmamalıdır. Yahudi hukuku *kısasa kısas* (kurbanın başına gelenin aynısı) cezasını kullanmıştır. Suç ve cezala-

rın yıllık kayıtlarında geçen hiçbir özlü söz “göze göz, cana can” kadar tanınmış değildir. Tam tamına bir sorumluluk vurgusu “cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak, yanığa yanık, yaraya yara, bereye bere” diyen “Mısır’dan Çıkış” (21:23) bölümünde göze çarpmaktadır. Yorumcuların bu sözleri alegorik olarak, “bir göze kadar” veya “bir dişe kadar” gibi cezaya bir sınır çizmek şeklinde değerlendirmeye başlamaları İncil’den sonraki dönemlere rastlamaktadır. O zamanlarda tercihin fiziksel zarardan bir tür maddi tazminata dönüştüğü açıktır.

Babil ve Yahudi hukukunun farklılaştığı pek çok alan bulunmaktaydı. İncil’de geçen İsrail ülkesinde mala zarar verme cezaları asla idamla cezalandırılmaz, para cezaları tercih edilirdi. İnsanoğlunun Tanrı’nın suretinde yaratıldığı göz önünde bulundurulduğunda insan hayatı kutsal kabul edildiğinden Musa’nın Kanunları daha önceki Yakındoğu kanunlarıyla karşılaştırıldığında bedene saygıyla yaklaşması ve kan dökülmesine yanaşmaması gibi pek çok açıdan çok daha bağışlayıcıdır. Diğer taraftan da, Mezopotamya’da cinayet söz konusu olduğunda kurbanların maddi tazminat kabul etmelerine izin varken Yahudi hukukunda kanıtlanmış cinayetin cezası idamdı. Eski Ahit’e göre bir insanın hayatını almaya, ya da diğer bir deyişle cinayete yalnızca meşru müdafaa, savaş ve idam cezasının infazı sırasında izin verilebilmekteydi. Antik Yahudi halkı, aralarında cinayet, belli cinsel suçlar, putperestlik, dine küfretme, Şabat’a saygısızlık ve cadılık gibi gelecekte Ortaçağ ve on yedinci yüzyıl arasında on binlerce insanın cadılıkla suçlanıp öldürüleceği Batı Avrupa’da tamamının yansımaları görülecek olan, idam cezası gerektiren 36 suç belirlemişti.

İdam cezası gerektirmeyen cezalar hapis, sürgün, para cezası, kısas gibi öldürücü olmayan yaptırımlarla cezalandırılmıştır. Kasıtsız veya kazayla adam öldürme

durumlarında suçlu daha önceden belirlenmiş altı sürgün yerine gönderilirdi; Yahudi toprağı olmayan bir yere sürgün, suçlu muhtemelen başka tanrılara ibadet etmeye zorlanacağından söz konusu değildi. Benzer şekilde sürgün olunan şehirde de kurbanın akrabaları tarafından linç edilmeye karşı suçlu korunurdu. Daha önce de söz edildiğı üzere, kısasa kısas kurbanı verilen zararın aynısını gerektirmekteydi. Sürgün, şehrin başrahibinin ölümüne dek sürerdi. Sürgüne yaşlı bir rahibin ölümünden hemen önce çıkılması umulurdu zira rahip genç olursa esaret bir ömür boyu sürebilirdi. Kişi sürgün edildiğı şehirde kendi iradesi dışında yaşadığından başrahibin ailesi tarafından giydirilir, barındırılır ve beslenirdi.

İncil’de yakma, taşlama ve boynunu vurma da dahil pek çok idam şeklinin adı geçmektedir. Bunlardan en sık tekrarlanan recm, yani taş tutma cezasıdır. Bu ceza genellikle tüm topluluğı tehdit ettiğı düşünülen suçlara karşı uygulanır ve topluluğun tüm üyelerinin katılımıyla gerçekleştirilirdi. İlk taşları atma hakkı davada tanık olarak dinlenenlere verilmişti. Burada amaç yalan yere suçlamaları tespit etmektir. Taşlama, en eski idam biçimlerinden biridir. İki bin yıldan uzun süredir çok sayıda ülkede kullanılmıştır. İlk olarak Musa’nın Kanunları’yla kullanılmaya başlanmış, günümüzde zaman zaman tanık olunan uygulamalar nedeniyle daha ziyade İslamla bağdaştırılmıştır. En son 2007’de Irak’taki Ezidi Kürt topluluğunda ve 2010’da Kuzey Afganistan’da birlikte kaçıp evlenmeyi planlayan genç bir çiftin recmedilmesi kayıtlara geçmiştir. Taşlama genellikle erkeklerin bellerine, kadınların da boğazlarına dek toprağı gömülmelerini içeren belli bir protokolü takip etmektedir. Bugünün dinî mahkemeleri taşların birkaç atıştan sonra hemen öldürmeyecek kadar küçük, fiziksel zarar verebilecek kadar da büyük olması gerektiğini belirlemişlerdir. Bir taş-

lama on ila yirmi dakika sürebilmektedir. Pew Araştırma Merkezi'nin 2009 tarihli bir çalışmasına göre Pakistanlıların yüzde 83'ü zina suçunu işleyenlerin bu şekilde öldürülmeleri gerektiğini düşünmektedir. Uluslararası Af Örgütü'ne göre 2008 gibi yakın bir tarihte 1.000'den fazla izleyici on üç yaşındaki bir kızın bu yöntemle idam edilmesine tanık olmuştur.²⁶

Kafa kesme en çabuk ve insancıl idam biçimi olarak görülmüştür ve kasti cinayetle dinden dönme suçları söz konusu olduğunda uygulanmaktadır. Yirmi birinci yüzyılın bakış açısıyla kafa kesme gibi antik idam biçimlerinin tarihin acımasız dönemlerine ait olduğu düşünülebilir. Ancak geçtiğimiz on yılda radikal İslamcılar bazı seçilmiş Batılıları öldürmek için bu yöntemi kullanmıştır. Bir yünden bu yöntemin kökleri Ortadoğu'ya uzanmaktadır ve farklı dönemlerde de olsa tüm büyük dinler tarafından uygulanmıştır. MS 627 yılında Hz. Muhammed Medine yakınlarındaki bir Yahudi kabilesinin 600 üyesinin kafalarının kesilmesini emretmiştir. Açıklaması da, düşmanlarıyla işbirliği yaparak ihanet ettiklerine inandığı olmuştur. Benzer şekilde en sevdiği torunu Hüseyin bin Ali'nin de 680 yılında Kerbela'da kafası kesilmiş ve gümüş bir tepsi üzerinde Şam üzerinden Kahire'ye getirilmiştir. Kafa kesme İran ve Suudi Arabistan'da hâlâ meşru bir yaptırımdır. Sadece 2003 yılında Suudi Arabistan'da cinayet ve soygundan eşcinsellik ve uyuşturucu ticaretine kadar değişen suçlardan 52 erkek ve bir kadının kafası kesilmiştir. Modern çağda mahkûmlara kamuya açık bir meydana çıkarılmadan önce genellikle sakinleştirici verilmektedir. Gözleri bağlanıp ayakları ve elleri arkadan kelepçelendikten sonra kafaları kesilmektedir. Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları gruplarının çağrılarına rağmen Suudiler bir dizi suç için ölüm cezasını şart koşan İslam hukukunu katı bir şekilde uygulamaya devam et-

mektedirler. Gerçekte çoğu Suudi Arabistan vatandaşı-
nın idam edilme riski oldukça düşüktür, kılıcın keskin
yüzüyle karşılaşanlar çoğunlukla yoksul göçmen işçiler-
dir. Bununla beraber 1977'de ülkenin kralının büyük to-
rununun kızı sevgilisiyle beraber idam edilmiştir. Sevgili-
sinin kafası kesilmiş, kadın vurulmuştur.²⁷ Söz konusu
kafa kesme olunca çoğu vaiz teröristlerin bu yöntemi
kullanmalarını İslam dışı olduğu için değil, uygunsuz ya-
pıldığı için eleştirmektedir.

Ancak kafa kesmeyi asma, çarmıha germe, karın
deşme gibi yöntemlere göre daha insancıl bir alternatif
olarak gören sayısız kültür bu yöntemi kullandığından,
kafa kesme cezasını İslama özgü bir yöntem olarak ta-
nımlamak yanlış olacaktır. İnsancıl olup olmaması tama-
men celladın itidaline kalmıştı. İskoç Kraliçesi Mary
1587'de idam edildiğinde başını vücudundan ayırmak
için, muhtemelen sarhoş olan celladın üç deneme yap-
ması gerekmiştir. İngilizler kafa kesme cezasını 1076 yı-
lında kanunen kabul etmiş ve yüksek sınıftan kişilere
uygulamıştır. Beş yüz yıl sonra, Sör Thomas More'un
vatana ihanet suçunun cezası "yarı ölene" kadar asılıp
diri diri yarılmak, mahrem bölgelerinin kesilmesi, göbe-
ğinin yarılması, bağırsaklarının yakılması, dört parçaya
bölünüp her bir parçasının şehrin dört kapısına dağıtıl-
ması ve kafasının Londra Köprüsü'ne asılmasından ba-
sitçe kafasının kesilmesi şekline hafifletilmiştir.

İncil döneminde yakarak öldürme dokuz ensest ve
bir zina suçunun cezasıydı. Yakma muhtemelen yaptırı-
mın arınmayı simgeleyen yanı sebebiyle bu tarz ahlaki
suçlarda kullanılmaktaydı. Kabile içinde kan dökme ya-
sağı bulunduğundan fiziksel cezalar diğer kanunlardan
daha az kana susamış olmakla beraber bunların daha az
gaddar olduklarını söylemek güçtü. İncil'den sonraki dö-
nemle birlikte ensest ve zina gibi suçları işleyenler iki

ucundan iki şahidin tuttuğu bir halatla boğazlanma cezasına çarptırılırdı; halatın üstü boğazı kesmesini önlemek için tahriş etmeyen bir maddeyle kaplanırdı. Suçlu ağzını açtığında boğazından aşağıya iç organlarını yakması için erimiş kurşun dökülürdü.

İsraililer tarafından kullanılan daha acı verici fiziksel cezalar arasında yedi tür ensest, sekiz beslenme kurallı ihlali, rahipler için üç evlenme yasağı ihlali, anne babası belli olmayan veya Gideon'un soyundan gelen biriyle evlenmek ve âdet gören bir kadınla cinsel ilişkiye girmek gibi 168 farklı suç için uygun görülen ceza olan kırbaçlama da bulunmaktaydı. İncil'den sonraki dönemde, suçlunun dayanabilecek güçte olduğu ya da başka bir deyişle mahkemenin dayanabileceğine kanaat getirdiği sayıda olmak üzere en fazla 40 kırbaç vurulabilmekteydi. 40 kırbaçtan fazlasının yasaklanması uygulamaya daha insani bir ruh katmaktaydı ("Yasa'nın Tekrarı": 128).

Mısır

Mısır medeniyeti de Sümerlilerle aşağı yukarı aynı dönemde gelişmeye başlamış, fakat gelişimi etrafını sarıp potansiyel işgalcilere karşı bir kalkan görevi gören uçsuz bucaksız çöller sayesinde büyük oranda daha farklı seyretmiştir. Mısırlıların bin yıllar süren hâkimiyeti, Sümerlilerin dümdüz bir ovada her an bir savaşın patlak vermesine müsait coğrafi koşulları nedeniyle çok daha uzun soluklu olmuştur. Öte yandan Mısır daha izole ve homojen bir toplumdur; Antik Yakındoğu'daki sayısız kültürde olduğu gibi kendi içlerinde savaşmaktansa Mısır kabileleri Nil'in kıyısında birlikte yaşamayı ve yıllık taşkınlara karşı işbirliği yapmayı öğrenmişlerdir. Belki nasıl 27 asır boyunca ayakta kalabildiklerini böyle açıklamak mümkün olacaktır.²⁸

Erken dönem Mısır suç ve ceza geleneği hakkında bilinenler bir Mısırbilimcinin tarif ettiği kadarıyla “mahkeme belgelerinden rasgele bir yığın, bireysel anlaşmalar, özel yazılar, davranış gözlemleri, uydurma öyküler ve bazı fermanlar”dan ibarettir.²⁹ Bunlardan öğrendiğimiz kadarıyla suçlar birinin eşeğini izinsiz almaktan kulağa daha modern gelen hırsızlık, şiddet uygulanarak yapılan soygun, sahtecilik, vergi kaçakçılığı, cinayet ve yüce divanda yargılanan kral katli gibi oldukça geniş bir yelpazede değişmektedir. Modern Batı standartlarına göre bu suçların cezaları sert ve hızlı tezahür etmekteydi. Bu uzun listedeki suçlardan birini işlediği kanıtlananlar en iyi ihtimalle işçi grupları halinde sürgüne gönderilir, dövülür veya çeşitli yerleri kesilirken en kötü ihtimal olarak “kazığa oturtmak” denen acılı ve yavaş bir ölüme mahkûm edilirlerdi. Yeni yasaları ve cezaları yürürlüğe koyma yetkisi bulunan firavunlar başlıca kolluk kuvvetleri olarak devletin gücünü muhafaza eder, adaletin nihai organları konumunda bulunurlardı.

Günümüze en iyi durumda ulaşan kayıtlardan biri olan ve On Dokuzuncu Hanedan’da I. Seti’nin döneminden kalma bir tutanağa göre cezalar arasında tanrılardan bir şey çalmaya karşılık olarak “200 vuruşluk dayak ve beş açık yara” bulunmaktaydı. Ancak acılı dayaklar, bıçaklamalar, organları toptan kesmeler kurbanı hem acı vermek hem de onu küçük düşürerek “devletin gücünü gösterip diğerlerinin ibret almasını sağlama arzusunu tatmin” etmek için uygulanırdı.³⁰ On Sekizinci Hanedan’la birlikte fiziksel ve/veya maddi cezalar, idam devlet yaptırımlarında önemli bir rol oynamak üzere, suç eylemleri için birer norm haline gelmiştir. Tarihin bu noktasında nakit paranın kullanılmadığı bir ekonomide tazminatın daha ziyade “metal ve insan gücü” ile sınırlı olduğu görülmektedir. “Vergi kaçakçısı Mery’nin kırbaç

cezasına çarptırıldığı bilinen ilk Mısırlı olmakla sözümona onurlandırılıp" mahkemeyi aldatmak suçundan 100 kez kırbaçlanması da bu döneme denk düşmektedir.³¹

On Sekizinci Hanedan'ın (MÖ on üçüncü yüzyıl) sonlarına doğru suçları daha cezalandırıcı yaptırımlarla karşılamak bir norm olmaya başlamıştır. Devletin yozlaşmasını önlemek amacıyla pek çok yeni ceza yürürlüğe girmiştir. Eğer bir vatandaş Nil Nehri'ndeki serbest taşımacılığı engellemekten suçlu bulunursa burnu kesilip Sina Çölü'nde sürgüne gönderilecektir. Hükümlüleri (ve böylelikle suçlarını da) tespit edebilmek için organ kesme cezalarına yeni sınıflandırmalar getirilmiştir. Bu ceza için en çok tercih edilen organlar kulak ve burundur. Sonrasında yüzdeki organların kesilmesi çalışmayı etkilemeyeceğinden ağır iş yükü gelmektedir. Bir uzmanın öne sürdüğüne göre toplum içinde hastalıklar veya başarısız tıbbi uygulamalar ve kazalar sonucunda vücut bütünlüğü bozulmuş pek çok kişiyi görmek mümkün olduğundan, modern çağın aksine o dönemde yüzde veya vücudun herhangi bir yerinde eksik organları olan insanlar toplumda bu denli korkutucu bir etki bırakmamaktaydı. Burnun veya kulak kepçelerinin kesilmesi acılı olmakla birlikte nadiren ölümle veya fiziksel yan etkilerle sonuçlanmaktaydı. İkisi de kıkırdaktan oluştuğu için kan kaybı riski düşüktü. Kurbanın solunum veya işitme problemleri yaşama riskleri olsa da, hayatını elleri veya bacaklarının kesilmesinden çok daha az tehdit etmekteydi.³²

İdam cezası genellikle devlete (krala ve temsil ettiği kutsal düzene) karşı işlenen suçlar için uygulansa da diğer kadim toplumlarla karşılaştırıldığında ölüm cezasının nispeten nadir görüldüğü söylenebilmektedir. İnsanlık tarihinin en eski yazılı ölüm cezası MÖ on altıncı yüzyılda Mısır'dan gelmekte, büyü yaptığı belirlenen bir suçlunun intihar etmesi hükmünü içermektedir. İdamlar daha son-

ra Roma'daki Colosseum'da olacağı kadar büyük bir gösteri haline gelmemekle birlikte potansiyel suçlulara devletin bir uyarısı olması açısından genellikle kamuya açık alanlarda yapılırdı. İdam gerektiren suçlar, kimi zaman kazıkta yakılma suretiyle de cezalandırılan vatana ihanet, isyan ve zinaydı. Katiller kafaları kesilerek idam edilirken diğer durumlarda tercih edilen yöntem kazığa oturtmaktı.³³ Antik toplumların çoğunda olduğu gibi Mısır'da da baba katli en ciddi suç olarak kabul edilir ve bu suçu işleyenler en korkunç cezalara çarptırılırdı. Babasını öldüren bir katil çıplak bir şekilde dikenlerin üzerinde yuvarlandıktan sonra diri diri yakılır, çocuğunu öldüren bir anne ise çocuğun cansız bedeni tamamen çürüyene kadar onu boynunda taşımaya mahkûm edilirdi.

Suçu itiraf ettirmek için yetkililer sırt, bacak ve kollara vurmak, Nubiya'ya (Sudan) sürgünle tehdit etmek veya organları kesmek şeklinde üç yöntemden faydalanmaktaydılar. En yaygın fiziksel ceza kırbaç cezası iken organların kesilmesi daha ziyade nispeten ciddi suçlarda uygulanmaktaydı. Baba katilleri ezilip ciddi şekilde yaralanarak dikenlerin üzerinde diri diri yakılmaktaydı. Zinanın cezası erkek için 1.000 kırbaç, kadın için burnun kesilmesi olabilmekteydi. Tecavüzcüler hadım edilmekte, vatan hainlerinin dilleri kesilmekteydi.

Teorik olarak en zengin asiller bile dahil olmak üzere toplumun bütün üyelerine aynı kanunlar geçerli olmaktaydı. Firavuna ihanet etme gibi suçlar hangi sosyal sınıftan olursa olsun herkes için ağır şekilde cezalandırılırdı. Mısır tutanakları IX. Ramses döneminden beri soygun, hırsızlık, çalıntı mal satmak gibi suçlara ve mezar odalarına dalıp yağma yapan çetelere dair pek çok kayıtlarla doludur.

Mısırlılar herkesin hem fiziksel hem de ruhsal birer doğası olduğuna inanmaktaydı, bu yüzden bedenin ölme-

sine hayatın tamamen sona ermesinden ziyade basit bir ara olarak bakmaktaydılar. Dahası, ölümün ardından Tanrı Osiris ve Yargı Salonu'ndaki 42 yargıç tarafından yargılanılacağına inanmaktaydılar. En ciddi ceza resmî bir gömülme töreni yapılmadan uygulanan idam cezasıydı. Yakılarak öldürölmek, ölen kişi bedeni olmadan sınavları geçip başarılı olamayacağından sonsuz ahiret hayatı üzerinde özellikle olumsuz bir etkiye sahipti. "Mısır Ölümler Kitabı" uyulmaması halinde kişinin öteki dünyadaki hayatını etkileyecek bir dizi kuralı içermekte ve nesiller boyu eziyet ya da mutlu hayatlar vaat etmektedir.

Antik Çin

3.000 yıldan uzun bir süre önce yazılan *Yi Çing* [Değişimler Kitabı], *şih ho* veya "delip geçmek" diye, daha anlaşılır şekilde, "Boynuna çivili tasma takılır; kullakları gider. Büyük talihsizlik" olarak geçen bir cezadan bahsetmektedir. Çivili tasma, tahtadan, yaklaşık çeyrek metre karelik, ortasında başın geçebileceği kadar bir delik olan, ağır bir alettir. Mahkûmun boynuna geçirilip kilitlenirdi. Bununla beraber genişliği, taşıyanın elleriyle ağzına ve yüzüne ulaşamayacağı kadar fazlaydı. Duruma göre değişmekle birlikte suçlular çivili tasmayı bir ila iki ay boyunca taşımak zorunda kalabilirlerdi. Cezanın bir parçası da küçük düşürmekti, suçlu suçunu işlediği yerde oturmaya zorlanırdı. Gece olunca bir görevli tarafından alınıp nezarete atılırdı. Eğer şanslıysa ertesi gün tasmayı çıkarmasına izin verilirdi. Eğer bakımını sağlayacak kimsesi yoksa yemek için yalvarmaya da zorlanırdı.

İmparatorluk döneminde 2.000 yıldan uzun bir süre kullanılan Çin ceza kanunları insanlık tarihi boyunca en uzun süre yürürlükte kalan kanunlardan biridir. Çin Ceza Hukuku incelenirken şaşırtıcı olan nokta dün-

yanın diğ er bölgelerinde değişmekte olan tutuma rağmen sert cezaların kabul edilmeye devam edilmesidir. Batı ve Yakındoğu'da gelişen eşdeğer kurum ve geleneklerden, gerek doğal gerekse insan müdahalesiyle oluşturulan izolasyonu nedeniyle oldukça farklılaşmaktadır. Böylelikle ceza kanunlarının, köklerini ortaklaşa bir şekilde Mezopotamya hukukundan alan Ortadoğu ve Avrupa kanunlarından bağımsız olarak gelişmesi sağlanmıştır.

M  yirmi ikinci yüzyıldan itibaren, Çin'de daha karmaşık bir toplum doğmuştur. Pek çok örnekte erken dönem toplumları kötü davranışları cezalandırmak için benzer uygulamalar geliştirmişken Çin'de bu dönemde dahi para cezaları ve dövme yapmaktan dayak, kulak, burun, ayak kesilmesi ve hadım edilme gibi daha fiziksel cezalara kadar değişmekte olan uygulamalar oldukça farklıdır. Çin'i benzerlerinden ayıran önemli bir nokta cezalara kıyafetlerin de eşlik etmesidir. Örneğin suçunu belirtmek için yüzüne dövme yapılan bir suçlu yalnızca kumaştan bir başörtüsü takabilirken yüzünü kapatacağı için şapka takamazdı. Ayağı kesilerek cezalandırılanların kenevirden  arıklar giymelerine izin verilirken ipek veya sandalet giymelerine izin verilmezdi. Hadım edilenler yerlere kadar uzanan bir elbise yerine yalnızca dizlerine kadar gelen elbiseler giyebilir, böylelikle fiziksel olarak da tıpkı elbiseleri gibi kısaltıldıkları belli edilirdi. Benzer şekilde kafa kesme cezasına çarptırılan mahkûmlar da yakasız, kumaş tunikler giyebilirlerdi. Ancak kanunlardaki hoşgörülü koşullar sayesinde bu cezalar sadece en kötü durumlarda uygulanmaktaydı. Gelecekteki toplumlarda da olacağı gibi, ceza yerine mümkün olduğunca sürgün tercih edilmekteydi.

Song Hanedanı zamanında (MS 960-1270) kırbaç yaygın bir cezai yaptırımdı. Yasalara göre bambu sopa-

larla yalnızca 40 kez vurulabilmekteydi. Suçlunun yere yüzükoyun yatması gerekmekteydi. Kalçalarını örten giysileri açılır ve ceza uygulanırdı. Suçlunun kadın olması durumunda diz çökmesine ve iç giysilerinin kalmasına izin verilirdi; ardından ceza daha ziyade bacaklarına doğru uygulanırdı. Cezanın sertliği kaç kere vurulduğundan ziyade ne kadar sert vurulduğuyla belirlenir, dolayısıyla sık sık infaz memuruna yumuşakça vurması için rüşvet teklifleri gelirdi. Bir diğer fiziksel ceza da suçlunun yüzünün yaklaşık 30 santimetre uzunluğunda, beş ila sekiz santimetre kalınlığında deri bir kayışla tokatlanmasıydı. Suçlu dizlerinin üstüne çöktürülür, infaz memuru bir eliyle suçluyu saçlarından tutarken diğer eliyle yüzünü tokatlardı. Vuruşların 20 veya 30'la sınırlandırılması bazı durumlarda suçlunun "dudaklarının pelteye dönmesine" engel olamayabilirdi.³⁴ İşkenceci dışında diğer herkesin hayal gücünün sınırlarını aşan yasadışı işkence biçimleri de bulunmakla birlikte çoğu durumda cezalar sürgün ve hapisten kafa kesmeye kadar çeşitlenmekteydi.

Antik Yunan

Antik Yunan birleşmiş bir ülke yerine yüzlerce bağımsız ve yarı bağımsız devletten oluşmaktaydı. Bunların içinde en önemlisi antik dünyada neredeyse Yunanistan'ın eşanlamlısı haline gelen Atina'ydı. MÖ yedinci yüzyılda geliştirilen Yunan ceza kanunları pek çok açıdan daha önceki Yakındoğu ve Musa'nın Kanunları'ndan farklılaşmaktaydı. Gücü her şeye yeten hükümdar Hammurabi'nin ve Musa'nın Kanunları'nda baskın olan Tanrı'nın hukukunun aksine Atina hukuku halkın genelinin rızasına göre şekillendirilmişti. Yunanlar pek çok açıdan Mezopotamya hukukuyla Doğu'nun hukuki düşünce

sistemlerini özümseyip Batı'ya doğru yönlendirmişlerdir. Ancak Antik Yahudilerin aksine söz konusu kültürle doğrudan ilişkileri bulunmamaktadır. İki uygarlık arasında keskin bir farklılık vardı; Mezopotamya hükümdarları mutlak iktidar olarak etkinlerken Yunanlar, en azından Atina şehir devletinde insan haklarına saygıyı esas almaktaydılar. Ancak her halükârda Yunan hukuku da kuşkusuz, dolaylı olarak Mezopotamya ve Yahudi kanunlarından etkilenmişti.

Eski Yunanların sokaklarda veya kamuya açık alanlarda şiddete ve soyguna kurban gitmeye dair kayda değer bir korkularının olduğunu gösteren çok sayıda kanıt vardır.³⁵ Benzer şekilde Aristoteles, Sokrates, Protagoras gibi Atinalılar ve onlardan öncekiler, zenginlikle fakirliğin bir araya getirilmesi yoluyla yaratılmış fakirlik ve suç bağlantısını ortaya koyabilmişlerdir. Yine de bu, yoksulları hırsızlık veya soygun gibi suçlar işlediklerinde sert cezalardan korumamıştır. Suçüstü yakalanan soyguncular ve hırsızlar sorgulamada kendilerini haklı sebeplerle savunamazlarsa yasal olarak idam cezasına çarptırılabilirlerdi. İdamlar bir tahtaya çivilenip ölüme terk edilerek teşhir edilme veya kamuya açık yerlerde boğazlama süreçleriyle sık sık uluorta aşağılanmayı da içermekteydi. Cezalar uygulanırken beş gün boyunca boyunduruk benzeri bir aletle bağlanıp teşhir etmek gibi bir aşağılama da eklenebilirdi.

Gerçek bir ceza hukuku oluşturmaya yönelik ilk ciddi adımlar adalet çarkının kurban ve fail arasındaki gayriresmi sürecin etrafında döndüğü Homeros devri (MÖ sekizinci yüzyıl) olarak adlandırılan dönemde gerçekleşmiştir. Aldatma, baştan çıkarma ve tecavüz durumlarında hukuka başvurmak özgür bir kadın söz konusuysa aldatılan erkeğin veya en yakın akrabasının hakkıyken söz konusu köle bir kadınsa, bu hak efendisine

tanınmıştır. Sığır hırsızlığı, soygun ve korsanlık gibi belli suçlar oldukça yaygın olarak görülmekte ve bütün toplumu tehdit ettiği için toplum “toplucu kısas” talep etmekteydi. Aile üyeleri arasındaki cinayet vakalarında suçlu sürgün edilirdi. Katille maktul akraba değilse, katil kurbanın ailesinin gazabıyla ölmek için kaçmaya veya kan parası ödemeye çalışırdı.

Antik Yunanların ilk yazılı hukuk kuralları, MÖ yedinci yüzyılda kan davaları ve toplumsal kargaşayı kontrol altına alma çabasıyla yeni bir hukuk metni yazma görevi verilen devlet adamı Drakon’a dayanmaktadır. *Draconian*¹ sözcüğünün kökeni de Drakon’un kanunlarında geçen neredeyse her suç için ölüm cezasını gaddarca uygulamasına dayanmaktadır. Kanunlar hakkında bildiklerimiz çoğunlukla ondan sonra gelen Yunan tarihçilerin çalışmalarından gelmektedir. Plutarkhos’a göre “meyve sebze çalanlar dahi dine küfreden veya cinayet işleyenlerle aynı cezaya çarptırılırdı [...] Drakon’un kanunları mürekkeple değil kanla yazılmıştı”.³⁶ Bununla beraber Yunan tarihinin böylesi erken bir döneminde yorumdan öteye geçebildiğimiz tek alan cinayet olmuştur. Bu dönemin en önemli adli yeniliği cinayet, kundakçılık ve diğer ciddi suçlar için kurulan Areopagus Mahkemesi olmuştur. Son nefesinde bir kurbanın, katilini affederek cezadan muaf olmasını sağlama gücüne sahip olduğunu bilmekteyiz. Demosthenes sonradan, “Eğer kurban ölmeden önce cinayetin failini bizzat affederse, ailesinden bile kimse ona yaklaşamaz; kanunlar bu zanlılara kovulma, sürgün ve ölüm cezasını uygun görse de, bir kez affedildiklerinde bu hüküm onları diğer bütün hükümlerden özgür kılar,” der.³⁷

1. (İng.) Katı, sert, zalim. (Ç.N.)

İntikam cinayetlerinin önüne geçmek için Drakon Kanunları katillere üç seçenek sunmaktaydı. Suçu kabul edip hemen sürgüne gidebilir; yargıya boyun eğip özgür kalabilir, ancak kutsal veya kamuya açık alanlara giremez; ya da ilk iki seçeneği reddedip kamuya açık veya kutsal bir alanda görüldüğü an bir Atinalı tarafından öldürülebilir veya tutuklanabilirdi (vatandaş tevkifinin erken bir örneği). Drakon Kanunları'nda her biri farklı yaptırımlar gerektiren gerekçelendirilebilir ve gerekçelendirilemez cinayet ayrımı göze çarpmaktadır. Bunlardan yalnızca kastı, önceden tasarlanmış cinayet devletin öldürme gücünü kullanmaktan çekinmediği türdür, bununla birlikte kurbanın ailesinin devlet yaptırımları yerine tazminat talep etmesine de izin verilmiştir.

Söz konusu cinayet olunca, diğer suçların aksine, dava veya aile bireylerinin faile karşı hukuki mücadele başlatması için herhangi bir zaman kısıtlaması bulunmamaktaydı. Böylesi bir durumda bir ailenin davanın üzerine düşmemesinin ise utanç verici olarak görüldüğü bilinmektedir. Dahası Atinalılar yeterince çabuk yakalanmadığı için hiçbir suçlunun adaletten kaçmamasına önem vermekteydiler. ABD'de cinayetin kısıtlamaya tabi tutulmayan birkaç suçtan biri olmasının temelinde de bu vardır. Bu denli erken bir çağda suç ve cezaya dair bölük pörçük de olsa elimizde kanıtların bulunduğu tek durum cinayettir. Kasıtsız adam öldürme suçlularının da belirsiz bir süre için sürgüne gönderildiği bilinmektedir. Sürgünün sona ermesinin tek yolu kurbanın akrabalarının bunu kabul etmesidir. Kalıcı olarak sürgüne gönderilmiş bir suçlunun elimize geçen sözlerinde, "İdama mahkûm edilssem çocuklarıma yaptığım kötülüğün utancını bırakacağım; sürgüne gidersem de vatansız, yaşlı bir adam, yabancı bir toprakta bir dilenci olacağım," diye yakındığı görülmektedir.³⁸ Sürgüne gönderilen bir suçlu, bulundu-

ğu yerde şiddet ve şantajdan korunur, zarar görmesi durumunda da saldırgan cezalandırılırdı. Bununla birlikte sürgünden erken dönerse bu koruma zırhı ortadan kalkar, intikam isteyen herkes için kolay bir av haline gelirdi.

Kasten adam öldürme ve yaralama suçlarına, kundakçılık ve zehirleme ile birlikte, Areopagus Mahkemesi'nde bakılmaktaydı (kasıtsız adam öldürmenin cezası yoktu). Zamanla idamlarda kullanılan ağır odun parçalarından kılıçlara geçiş yapılmıştır. Bu odunun nasıl olduğu konusunda tartışmalar olsa da muhtemelen büyük bir sopa biçiminde olduğu düşünülmektedir. Arkeolojik kanıtlar suçlunun dik yerleştirilmiş bir oduna bağlandığı başka bir idam protokolüne işaret etmektedir. Boynu, el ve ayak bileklerinden demir şeritlerle oduna sabitlenen suçlu ya açlıktan ölüme terk edilmekte ya da diğerlerinin öne sürdüğü gibi boynuna dolanan demir boyunluk vasıtasıyla boğulmaktaydı.

Taşa tutmanın, bu uygulamaya “taştan gömlek giymek” diyen Yunanlarda yerleşmiş bir gelenek haline geldiği anlaşılabilmektedir. Antik Yunan suç ve ceza kanunları çoğu durumda tazminat kabul etmekteyken, ölüm cezası taşta tutulması veya baldıran otuyla zehirlenmesi muhtemel katiller ve vatan hainleri için uygun görülmekteydi. Kahramanlar Çağı zamanında atarak idam etme –suçluyu bir uçurumdan aşağı atma– cezası uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama genellikle suçluyu yüksek ve kayalık bir düzlükten hızla itme veya derin bir yarıktan aşağıya atma şeklinde meydana gelmekteydi. Barathron'a atılan suçluların ölümü, yarığın dibi bedeni parçalara ayırmak üzere tasarlanmış sivri çubuk ve kancalarla kaplanmış olduğundan kaçınılmazdı. MÖ beşinci yüzyıla kadar baldıran otunun yerini Barathron alırken bu sırada asma, çarmıha germe ve öldüresiye dövme de hâlâ kullanılmaktaydı. Baldıran otunun kullanılması, kafa kesme, giyotin,

çağdaş gaz odası, elektrikli sandalye ve zehirli iğne gibi daha insancıl idam cezalarını kullanmaya yönelik ilk girişimlerden birine işaret etmektedir. Baldıran otu tohumu ve yapraklarının bir havanda ezilip suyunun çıkarılmasıyla elde edilen bu zehrin en ünlü kullanımı MÖ 399 yılında Atinalı gençleri yoldan çıkarmak ve şehrin tanrılarını tanımayı reddetmek nedeniyle ölüm cezasına çarptırılan 70 yaşındaki serseri ve filozof Sokrates'in durumunda olmuştur. Baldıran otuyla zehirlenme genellikle spazmlar ve çarpınmaların eşlik ettiği bir ölüme neden olması sebebiyle şüphesiz hiç hoş değildi, yine de kan akıtmaya kıyasla daha medenî bir alternatif olarak görülmekteydi.

Belli meyve ve sebzelerin çalınması, kutsal değerlere saygısızlık, tembellik ve cinayet gibi suçların tamamı idam cezasına çarptırılmaktaydı. Gerçekte Drakon Kanunları muhtemelen geleneksel hukuktan daha cezalandırıcı olmamakla birlikte hukuk sisteminde herhangi radikal bir değişikliğe neden olamadığı için hayal kırıklığına uğrayan Atinalılar dolayısıyla kötü şöhretine kavuşmuştur. Drakon Kanunları sözlü geleneksel hukuktan yazılı hukuka geçişi temsil etmektedir. Önemi, bazı yerleşmiş uygulamaların gözlemlenip önceden kararlaştırılmış cezaların dağıtılması gerektiği gerçeğinde yatmaktadır. Kanunlar herkesin görebilmesi adına, dinî konular için tahta, diğer yasalar için bronz sütunlar üzerine yazılmıştır.

MÖ beşinci ve dördüncü yüzyıllar boyunca Atinalıların cinayete karşı tavrı oldukça muammalı olmuştur. Bu denli erken bir dönemdeki diğer kültürler gibi ceza veya intikam aramak kurbanın ailesinin görevidir. Bununla birlikte durum basit bir "göze göz"den daha karmaşıktır. İntikama ek olarak suçtan arınmak, diğer bir deyişle devleti cinayetin neden olduğu kirden temizlemek de çok önemlidir. Katillerin ellerinin –suça lekelenmişçesine– kirli olduğu ve bunu etkileşimde bulundukları herkesle birlikte

suçun işlendiği devlete de yayacakları düşünülürdü. Devleti arındırmak için kurbanın ailesinin ya suçludan intikam almasına ya da suçluyu affetmeleriyle sonuçlanan bir tür uzlaşma sağlamasına izin verilirdi.³⁹

Atinalılar oldukça vatansever bir topluluktu, dolayısıyla herhangi bir sadakatsizlik ya da ihanet göstergesi en ağır suç olarak görülmekte ve idamla birlikte devletin mallara el koyması cezasını gerektirmekteydi. Ama çoğu suçlu için en kötüsü Atina'ya gömülmelerine izin verilmemesiydi. Bunu en iyi örnekleyen, ihanetten idam edilen Themistokles'in kemiklerinin gömülmek üzere arkadaşları tarafından kaçak olarak Atina'ya geri getirildiğini bildiren Thukydides olmuştur. Cezai yaptırımları bakımından tapınakları soymak şeklinde dinî değerlere saygısızlık, büyücülük veya tanrı heykellerine zarar verme neredeyse vatana ihanet kadar ciddiyetle yargılanmıştır. Önceki (ve gelecekteki) uygarlıklarla karşılaştırıldığında ahlak kurallarıyla uyuşmayan durumlarda Yunanların önemli ölçüde daha yumuşak oldukları görülmektedir. Çoğu durumda alınabilecek en kötü ceza kasık kıllarının yolunması veya anüse turp sokulmasıdır.⁴⁰ Fakat söz konusu aldatmaysa, mağdur durumdaki erkek, iş üstünde yakaladıklarını öldürebilmektedir. Bunun kökeni, "Eğer bir erkek bir erkeği eşiyle yakaladıktan sonra öldürürse [...] bu durumda cinayetten sürgüne gönderilmeyecektir," diyen Drakon Kanunları'na dayanmaktadır. Benzer şekilde kişisel intikam yerine maddi tazminat da talep edilebilmektedir.

"Parada sahteciliğin kadim karanlık sanatı"

Antikçağlardan günümüze suç biçimlerinde sayısız benzerlik bulunmaktadır. Pek çok kadim suç o veya bu

biçimde çağdaş kanun kitaplarında yer alacak şekilde dönüşümler geçirmiştir. Başlangıç olarak cinayet, soygun ve hırsızlığı ele alın. Tarihsel süreçte tanımları evrim geçirmiş olsa da hepsi önceki çağlarda suç veya günah olarak nitelendirilmiştir. Bu özellikle maddi suçlar için geçerlidir. Hayat karmaşıklaşıp çok çeşitli yasalar doğdukça tapınakların depolarında hangi malların bulunduğu ve vatandaşların topluma gereken katkıyı yapıp yapmadığı gibi önemli hususların kaydının tutulması zorunlu hale gelmiştir. Örneğin Mezopotamya'da herkes tanrılara geliri ölçüsünde ikramda bulunmalıydı. İnsan doğası gereği, pek çok vatandaş basitçe daha önce ödemede veya katkıda bulunduklarını belirterek elbette ödemedenden kaçmaya (günümüzde vergilerde olduğu gibi) çalışmaktaydı. Çiviyazıları veya Mısır hiyeroglifleri yoluyla kayıtların tutulması uygarlıklara daha yüksek bir yönetim biçimi geliştirme şansı vermekle kalmamış, aynı zamanda belli başlı görevlerin yerine getirildiğinden de emin olunmasını sağlamıştır.

MÖ 3000'ler kadar eski bir dönemde Mısır ve Mezopotamya'da, uygarlığın diğer müjdecileri yazı ile organize tarımın yanında paranın icadı da gerçekleşmiştir. İlk paralar günümüzdeki aksine külçeler halinde olduğundan değeri içerdiği metallerin ağırlığına göre belirlenmekteydi. Burada yine insan doğasının suça neredeyse doğaüstü yatkınlığı karşımıza çıkmaktadır. Çok erken dönemlerde dahi sahtecilerin sikkeleri ve daha sonra darphanelerde basılan paraları taklit etmek üzere işbaşında olduklarına dair çok sayıda kayıt mevcuttur. Drakon'un icraatına dayandırarak, MÖ yedinci yüzyılda Solon bu kanunların ateşli bir savunucusu haline gelmiş, hukuku geliştirmenin tek yolunun hırsızlık ve devlet malını zimmetine geçirme gibi suçların cezalandırılması olduğu konusunda ısrarcı olmuştur.

Diğer kanunlarla karşılaştırıldığında İncil, kadim dünyanın diğer yerlerinde fiziksel cezalar veya idam gerektiren mala yönelik suçlarla daha az ilgilenmektedir. Bunun yerine ceza ödenerek veya malı sahibine iade ederek çözüme ulaşmaktan yanadır.

Roma İmparatorluğu dönemine dek sahteciler zanaatlerini iyice öğrenmiş, piyasada kullanılmakta olan eritilmiş metalleri şekillendirmekte yararlanan kil kalıpları taklit edebilir hale gelmişlerdir. Bu noktada sahteciler tarihteki en sert cezalardan bazılarıyla karşılaşmışlardır. İmparator Konstantin sahtecileri diri diri yaktırmıştır. Sikkelerden değerli metalleri ayırıp eriten diğer sahtecilerin kulakları ayrılıp kesilmiştir. Diğer bazıları vatandaşlık haklarını kaybetmiştir. İmparatorluk zenginleştikçe sahtecilerin akıbeti aslanların önüne atılmak veya hadım edilmek değilse, en iyi ihtimalle burunlarını kaybetmek olmuştur. Bununla birlikte imparatorluk gerilemeye başlayınca sahtecilik soylular arasında yaygın bir uğraş haline gelmiştir.

Sahtecilerin ağır cezalara çarptırılması diğer kültürlere de sıçramıştır. MS sekizinci yüzyılda İslamiyet yayılmaya devam ettikçe sahtecilerin elleri kesilmiş, yedinci yüzyılda Çin'de yüzlerine dövme yapıldıktan sonra idam edilmişlerdir. On dördüncü yüzyılda Çin banknotlarında "Sahtecilik ölümdür" ibaresi yer almıştır.⁴¹

Kölelik ve hapis

Kölelik tarih boyunca var olmuştur. Yüzyıllar boyunca Yunanlar, Koreliler, Hindular, Amerikan yerlileri, Romalılar, Vikingler, Türkler, İngilizler ve Anglo-Amerikanlar gibi pek çok kültür kölelik sisteminden faydalanmıştır. Çoğu durumda kölelik "tüm kadim uygarlıklarda bulunan doğal ve yasal bir sosyal kurum" olarak görül-

müştür.⁴² Uzun bir ömür beklentisi köleler için hiçbir zaman mümkün olmamıştır; Mısırlılar ölümden sonraki hayatta soylulara eşlik etmeleri için onları öldürmüştür. Pek çok kültürde köleler esasen kurban edilmek üzere satın alınmıştır. Ancak çoğu durumda kölelik, daha açık bir ifadeyle zorla veya mecburi çalıştırma aynı zamanda cezai yaptırımdır. Yunan tarihçi Herodotos MÖ on birinci yüzyılda Etiyopya kralı, ardından da Mısır hükümdarı Şabaka'nın idam cezası yerine "büyük oranda alıkonmanın da eşlik ettiği" zorunlu çalıştırma cezasını getirdiğini ifade etmektedir. On dokuzuncu yüzyıldaki ırka dayalı köleliğin aksine o dönemlerde, birinin köle olup olamayacağına karar vermede ırk belirleyici bir etken değildi. Gerçekte Antikçağlarda, erken evrelerdeki toplumun kapasitesini aşan görev ve projeler mevcut olmadığı sürece ceza kanunları kölelikten ziyade para cezaları ve sürgün gibi yaptırımları tercih etmekteydi. Kullanışlı teknolojinin ortaya çıkmasından önce, büyük ölçekli işler yapmanın sayılı yollarından bir tanesi de işçileri köleleştirmekti. İşgücünü değerli metallerin çıkarılmasına, piramitler, yollar ve anıtlar inşa edilmesine yönlendirmeye çok ihtiyaç duyulan bu dönem, kültürlerin cezai yaptırımları arasında zorunlu çalışmanın yerini bulduğu nokta olmuştur.⁴³

Elimizdeki kısıtlı bulgudan hareketle, söz konusu köleleştirme olunca cezai yaptırımların daha az önemli olduğu görülmektedir. Bu süreç Antik Yakındoğu ve Yunanistan'da görece önemsiz kabul edilmiştir. Öte yandan Mısır'da devlete borçlu olmak, köleleştirmeye cezalandırılan başlıca suçtu. Antik dönemde Kore'de vatana ihanet, soygun ve değerli evcil hayvanları öldürmekten suçlu bulunanların aileleri köle yapılmaktaydı. Han döneminden önce Çin'de suçlu kesinleşenler genellikle idam edilir, aileleri köle olarak alınırdı. Bu dönemin ardından

cezai köleleştirme, köleliğin ana kaynağı haline gelmiştir; köle olarak alınabilenler de yalnızca suçluların aileleridir. Böylelikle Çin’de kölelik, ceza hukukunda tanımlanmıştır. Bir suç işleyip köle olmakla cezalandırılan biri ya bir tür dövme ya da dış görünüşüne zarar verecek şekilde bir organının kesilmesiyle diğer özgür insanlardan ayrılmaktaydı. Suçlunun işaretlenmesi insan ticaretinin en önemli temelini oluşturmaktaydı. Yakındoğu ve Batı’dan oldukça farklı cezai ve toplumsal gelenekleri bulunan Çin’de aile bağları ve bunun getirdiği sorumluluk öylesine önemli görülmektedir ki bir suçlunun eylemlerinden aile üyeleri ve diğer akrabaları da sorumlu tutulmaktaydı.⁴⁴

Köleliği cezai bir yaptırım olarak kullanmayan erken dönem toplulukları da elbette borçluların ödemelerini yapması veya suçluların cezalandırılması için bir tür hapis cezası kullanmışlardır. Hapis cezasının kadim dönemlerdeki yansımaları çağdaş emsallerinden ayıran, o dönemlerdeki öncülerin amaca yönelik olarak inşa edilmemiş olmalarıdır. Kadim suç ve cezalara yönelik tarihsel kayıtların çoğu, tıpkı modern ceza hukuku sistemlerinin diğer pek çok bileşeni gibi hapishanelerin de Antikçağların en eski zamanlarına dek uzandığı gerçeğini görmezden gelmektedir. Ne kadar eski olduğu elbette bir tahminden öteye gidemese de mezarlar, idam odaları ve savaş esirlerinin kapatıldığı yerler binlerce yıl öncesine kadar uzanmaktadır. En erken dönemdekiler hakkındaki bilgiler, bunlardan Mısır hiyerogliflerinde, Yunan efsanelerinde ve “Yaratılış Kitabı”nda bahsedilse de kısıtlıdır. Birini kilitleyip anahtarını da yok etme olgusu son derece eskidir.

Tarih boyunca erken dönemdeki topluluklar organ kesme, para cezası, sürgün, ya da idam gibi hızlı ve kesin cezai yaptırımlara gerek duymuşlardır. Bu listeye hapis cezasını da eklemek için yeterli kanıt mevcuttur. İlk kayıtlar, insanlık tarihinin bilinen en büyük yapısı olan Ke-

ops Piramidi'nin (MÖ 2650) toprağın altında "kayıpların hapis-evi" olarak adlandırılan bir çukura ev sahipliği yaptığı Antik Mısır'a dek uzanmaktadır. Benzer şekilde yüzlerce yıl sonra Mısırlılar Teti'nin hükümdarlığında (MÖ 2345-2333), Altıncı Hanedan döneminde inşa edilen Sakkara Piramidi'ne de "hapishane piramidi" demişlerdir. Bu kompleksin doğusunda, Arapça özgün adı "Yusuf'un Hapishanesi" olan başka bir piramit yer almaktadır. Kralar Vadisi'nde de, diğer yerlerde de, hapis cezasının antik dönemde uygulanışını gösteren pek çok görsel tasvir bulunmaktadır. Hapishanelere 1799'da yeryüzüne çıkarılan Rosetta Taşı'nda (MÖ 196) dahi göndermeler vardır. Daha fazla pek bir şey bilmesek de, hapishanelere dair en eski sembol "ev" ve "karanlık" ifadelerinin birleşmesinden oluşan Eski Mısır hiyerogliflerine kadar uzanmaktayken en eski Mısır mezar taşları 5.000 yıl öncesine kadar gitmektedir (Nil kıyısında, Memphis harabelerinin karşısında). Piramitlerin mahkûmların işgücüyü inşa edildiğine dair de spekülasyonlar mevcuttur.⁴⁵ Hapis cezasından "Yaratılış Kitabı"nda bahsedilmiş (39:20-40:5), Babil'de borçlular ve küçük suçlar işleyenler için *bit kili* (MÖ 3000-400) denen hapishaneler bulunmaktayken Asur İmparatorluğu döneminde *bit asiri* (MÖ 746-539) adlı hapishaneler kullanılmıştır. Eski Ahit'te Mısırlılar, Asurlular ve İsraililerin hapis cezasını uyguladıkları belirtilmektedir. Nebukadnezar döneminde Kudüs'te *Beth hakei* veya tutuklama evi; *Beth haasourim* yani zincirler evi; ve bir yeraltı deposundan biraz daha büyük olan "Bor" olmak üzere en az üç hapishane bulunmaktaydı.

İmparator VIII. Fuen (MÖ 2000) tarafından bir hapishane inşa edilmesini anlatan *Shangshu* veya *Shujing*'in de aralarında bulunduğu çeşitli tarihî Çin ve Japon kaynaklarında hapishanelerden bahsedilmektedir. Atinalılar tarihlerinin çeşitli evrelerinde suçlu oldukları kesinleş-

miş kişiler için para cezaları, haciz, kamu önünde küçük düşürme ve evlerini yıkma gibi cezalar uygulamışlardır.⁴⁶ Özgür Atina vatandaşları, vatana ihanet durumu ve devlete borçlu olanların borçlarını ödemelerini sağlamak amacı dışında nadiren hapse atılırlardı. İşkence veya idam mahkûmları da gözaltında tutulur, diğer suçlulara ciddi cezaların gösterilmesi sağlanırdı. Atina'da muhtemelen hapisane olması amacıyla inşa edilmemiş *desmoterion* veya zincirler yeri adlı bir yapı bile mevcuttu. Platon hapis cezası ve kölelik hakkında kapsamlı yazılar yazmış (yaklaşık olarak MÖ 300), her ikisini de iyi bir yönetimin olmazsa olmazlarından kabul etmiştir. En ünlü hapisane öykülerinden biri, hapis cezasını reddeden Sokrates'in ölümü etrafında gelişmektedir. *Yasalar* adlı eserinde Platon devletin üç cezaevinin olması gerektiğini savunmuştur: sıradan suçlular için pazaryerinin yakınlarında kamuya açık bir tane, Gece Konseyi'nin toplandığı yere yakın "düzeltme merkezi" adında bir tane ve kırsal kesimde تنها bir yerde ceza kavramını karşılayan bir isimle başka bir tane. Platon tümü suçun ciddiye-tine, suçlunun "doğasına" ve suçu çevreleyen koşullara göre değişen, müebbet hapse kadar giden geniş bir hapis cezası yaptırım aralığı önermiştir. Teorik bildirilerine karşın, hayatta olduğu süre içinde Platon'un model hapisane sistemi görüşünün uygulamaya geçirildiğine dair hiç kanıt bulunmamaktadır.⁴⁷

1860 yılında romancı Nathaniel Hawthorne Roma'daki Mamertine Cezaevi'ni ziyaret etmiştir.⁴⁸ Burası MS 68 yılında Paul'un Neron tarafından yargılandığı yerdir. Bu gösterişli bina agora pazarında yer almakta ve idamlarını bekleyen mahkûmların tutulması amacıyla kullanılmaktaydı. Başlarda *carcer* (hapisane) olarak anılmaktayken Ortaçağ'dan beri Mamertine Cezaevi olarak bilinmektedir. Hem Antik Yunan hem de Roma belirli

aralıklarla borçluları ve mahkemesini veya idamını bekleyen şahısları gözaltına almak için özel hapishaneler (*carcer privatus*) kullanmıştır. Roma'nın ilk yazılı kanunu (bkz. ikinci bölüm), On İki Levha Kanunları, *ergastulum* denen bir zorunlu gözaltı mekânından bahsetmektedir. Ama hiçbir terim, hapis cezasının en kötü özelliklerini zihinde *dungeon** kadar iyi canlandıramamaktadır. Latince kalelerin inşa edildiği uçurum anlamına gelen *dominium*'dan Fransızcaya *donjon* olarak geçmiş, daha sonra İngilizcedeki *dungeon* sözcüğü türemiştir. Zamanla kutsal odalar ve en karanlık hapis yerleriyle eşanlamlı hale gelmiştir.

Özet

Karmaşık hukuk sistemleri, mahkemeler ve cezaevlerinin gelişmesinden önce, erken dönem kültürler düzeni sağlamak için gelenekler, büyü ve din temeline dayanmış; örfi hukuk o zamanlarda herhangi bir yazılı hukuktan daha sistemli olmuştur. Devlet öncesi topluluklarda kanunlar sıklıkla tanrılara veya kabile reislerine atfedilmiştir. Mahkeme kararıyla ya da mevzuata göre kanun oluşturmaya daha sonraları rastlanır. İnsanlık tarihinin büyük bir kısmında kanunların, doğrudan tanrılardan gelen vahiylerin yan ürünleri olduğu kabul edilmiştir. Şimdiye kadar keşfedilen en eski eksiksiz kanunname, Sümerlerin saygın kralları Hammurabi'yi tahta çıkarıp ona vahiyler gönderen Güneş (ve adalet tanrısı) Şamaş'ı tasvir etmektedir.⁴⁹ Benzer şekilde, asırlar sonra Musa, Sina Dağı'nın zirvesindeyken Yehova iki tablete kendi parmağıyla "On Emir"i kazımıştır. Hammurabi Kanunları'nda

* (İng.) Zindan. (Ç.N.)

bireysel hükümler bulunabilse de İbranilerinkinden daha eski bir dekalog keşfedilmemiştir. Biliminsanları “On Emir”e benzeyen en eski yazıların “Mısır Ölüler Kitabı”nın doğruluk mekânına giriş yapan ölülerin nutkunu içeren 125. bölümünde olduğunu öne sürmektedirler: “Tanrı’ya saygısızlık etmedim. Öldürmedim. Öldürtmedim. Zinaya ve ahlaksızlığa kalkışmadım. Çalmadım. Yalan söylemedim.” Dahası Girit Kralı Minos’un da dokuz yılda bir Zeus’tan hukuki tavsiyeler almak için Olympos Dağı’na tırmanırken tasvir edilmesi tesadüf değildir.

Yasal Mezopotamya uygulamaları Mısır, İran ve Hindistan da dahil olmak üzere çağdaşlarının çoğu üzerinde etkili olmuş, ancak bu etkiler “tohumlarından çıkan köklerin en derine uzandığı” Batı’da olduğu kadar uzun soluklu olmamıştır.⁵⁰ Hammurabi Kanunları uygar dünyanın çoğunda ceza kanunlarını etkilemeye devam ederken Yunanistan ve Roma yalnızca Yakındoğu’daki ilişkileri sonucunda bu etkilere maruz kalmış; İslamiyet de ancak günümüzde Irak olarak adlandırılan bölgenin fethinden sonra bir kanunnameye kavuşmuştur. Eski Yunanlar ve Romalılar, halkın alışageldiği belli yasal ilkeleri belirleyerek kanunlaştırma yolunu seçmişlerdir. Bununla beraber dünyanın nispeten izole bölgelerinde gelişmekte olan Çin ve Mısır uygarlıklarında suç ve cezaya ilişkin son derece farklı kavramsal modeller görülmüştür.

En eski kanunnamelerin neredeyse tamamı en ciddi suçlar olarak kabul edilen cinayet ve fiziksel yaralamalar gibi eylemlere yönelik yaptırımlardan oluşmaktaydı. Toplumlar benzer ekonomik gelişim düzeylerine ulaştıkça, çoğu durumda o dönemdeki yaptırımlarla onlardan sonra gelecek olanlar arasında daha az fark gözlenmiştir. Çoğu ölüme ölüm ya da diğer bir tür kısasa kısas ilkesine dönüş yapmıştır. Recm, asma, kafa kesme, çarmıha germe gibi dünyada en yaygın görülen bazı suçlar ve cezaların köke-

ni antik döneme kadar uzanmaktadır. İranlılar veya Fenikelilerin parlak fikri olduğu düşünülen çarmıha germe, Konstantin'in MS 315 yılında Hıristiyanlığı kabul etmesiyle gözden düşene kadar Asurlular, Mısır, Yunanistan, Hindistan, Kartaca, Keltler ve Romalılar gibi çok sayıda uygarlık tarafından kullanılmıştır.⁵¹ On dokuzuncu yüzyıl gibi yakın bir zamana değin Japonya'da da uygulanmıştır. Çarmıha germe, Kartacalılar ve İranlıların kumandanlar ve yüksek memurları bu şekilde idam etmeleri dolayısıyla geleneksel olarak politik veya askerî bir ceza olarak kullanılmıştır. Öte yandan Romalılar çarmıhı alt tabaka, köleler ve vahşi suçlular için tercih etmişlerdir. Kitleleri daha sert cezalara hedef göstermek, sonraki yüzyıllarda da yan- kılanmaya devam eden, acı ve eziyet külfetinin en fazla yoksullaştırılmış ve ötekileştirilmiş nüfuslarca hissedildiği, cezalandırmanın kişinin sınıfına göre uygulandığı ol- gusunu güçlendirmiştir.

Hukuk Geleneklerinin Yükselişi

Çoğu biliminsanı dört büyük çağdaş yasal geleneğe odaklansa da, tarihin çeşitli noktalarında en az on altı farklı gelenek oluşmuş ve gelişmiştir. 1928 yılında John Henry Wigmore bunları Mısır, Mezopotamya, Çin, Hint, İbrani, Yunan, Roma, deniz, Japon, İslam, Kelt, Cermen, Slav, kilise, Roma ve Anglikan sistemleri olarak belirlemiştir. Sekiz yıl sonra Wigmore bunlardan altı tanesinin tamamen ortadan kaybolduğu,¹ beşinin karma sistemler olarak varlığını sürdürdüğü, Çin, Hint ve İslam sistemlerinin de özünde değişmeden kaldığı sonucuna varmıştır. Çin'e sosyalist sistemi getiren komünist devrimden on üç yıl önce, 1936'da, Wigmore, Çin hukuk sistemini dünyanın en uzun süre devam eden sistemi olarak tanımlamıştır. Ancak daha erken dönem Çin geleneği, tıpkı önceki kanunlar gibi uyarlama biçiminde varlığını sürdürmüştür.

Sosyalist hukuk geleneğini benimseyen az sayıdaki ülke dışında (Küba, Çin, Vietnam, Kuzey Kore) bugün dünya uluslarının büyük bir çoğunluğunun hukuk sisteminin temelinde medeni, ortak veya İslami hukuk geleneklerinden biri yatmaktadır. Azımsanmayacak ölçüde, sömürgeci güçlerin bu hukuk geleneklerini gezegenin dört bir yanına yaymaları nedeniyle en çok rağbet gören-

ler medeni ve ortak hukuk sistemleri olmuştur. Britanya İmparatorluğu sayesinde ortak hukuk gelenekleri Karayipler, Kuzey Amerika, Kanada ve Avustralya'daki, İngilizce konuşulan eski sömürgelerinde hâkimiyetini sürdürmektedir. Diğer yandan sosyalist hukuk sistemi, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkmış, en yeni ve muhtemelen en az kullanılan büyük hukuk geleneği olmuştur. Bu sistem 1917 Bolşevik İhtilali'ni takip eden kargaşa ve kaostan içinde geliştiği için büyük ölçüde medeni hukuk sisteminden ve Rus geleneklerinden hareketle şekillenmiştir. Pek de hukuki bir yapılanmadan söz edilemeyecek şekilde, yargı gücünün çok büyük bir kısmı, hukuk eğitimleri olmayan yargıçların elinde bulunmaktaydı. Rus Medeni Kanunu, daha önceki Rus, Alman, Fransız ve İsviçre Medeni Kanunun'dan etkilenmiştir. Küba, Kuzey Kore, Vietnam ve Çin sosyalist hukuk geleneklerinin son kalıntılarını temsil etmekle birlikte suç ve cezaya ilişkin herhangi bir genelleme yapılabilecek bir şablona sahip olmaktan oldukça uzaktır. Yüzyıllar boyunca bu hukuk gelenekleri gerek fetihler, gerekse sömürgeleştirme yoluyla sonradan yeni yuvalarındaki muhtelif koşullar sebebiyle o veya bu şekilde yeniden şekillendirildikleri yerlere, dünyanın en uzak köşelerine dek taşınmıştır (bakınız sekizinci bölüm). Ortak hukuk Yenidünya'ya getirildiği zaman öncelikle yaban hayat koşullarından, çok sayıda oldukça gelişmiş yerli topluluklarıyla etkileşime girmeye kadar çeşitlilik gösteren yeni yabancı koşullara göre uyarlanması gerekmiştir. Benzer şekilde İngilizler Afrika, Hindistan ve Asya'da sömürgeler oluşturunca halihazırda kendi suç ve ceza sistemlerini geliştirmiş olan karmaşık topluluklarla başa çıkmak zorunda kalmışlardır. 1940'ların sonlarında Britanya İmparatorluğu büyük ölçüde zayıflamış, ancak Zimbabve ve Nijerya'dan Okyanusya ve

Kuzey Amerika'ya kadar uzanan eski sömürgelerinde ortak hukukun etkisiyle şekillenen ceza kanunlarının örnekleri varlığını sürdürmüştür.

İlk defa 1820'lerde ortaya çıkan dayak cezası, İngiliz emperyalizminden daha uzun soluklu olmuş, dilencilik, pornografi dağıtımı, vatana ihanet ve soygun gibi suçlar için uygulanmıştır. 1965 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra Singapur Ceza Kanunu'nda fiziksel cezaları da muhafaza etmiş, hatta 1965 yılında böyle cezalandırılacak suçların sayısını da 30 kati suça çıkarmıştır. Güncel bir çalışma, tamamıyla farklı bir çevreye taşınan yasal geleneklerin evrimine dikkat çekmektedir. Kamçı, yaklaşık 200 yıl boyunca sömürgeci İngiliz hukuk sistemlerinin önemli bir parçası olmuştur. İngilizler bu fiziksel cezayla o denli ünlenmiştir ki Fransızlar kamçıya "İngiliz Ayıbı" adını vermiştir. Fakat Mart 1998'de İngiliz Emniyet Teşkilatı MPS, Yeni Zelanda (1999), Güney Afrika (1996) ve İskoçya (2000) gibi eski sömürgelerin arasına katılarak oybirliğiyle kamçı cezasını yürürlükten kaldırmıştır. Yine de eski imparatorluğun uzak köşelerinde dayak cezası varlığını sürdürmektedir. Singapur'da 1994 yılında, Amerikan vatandaşlığından çıkarılan on sekiz yaşındaki Michael Fay'ın dayak cezasına çarptırılması çoğunluğu Batı'dan olmak üzere uluslararası düzlemde tepkilere neden olmuştur. Aslında vandalizmle ilişkili 53 farklı suçlamayla yargılanan Fay bazı suçlarını itiraf ederek iki vandalizm, iki mala zarar verme, bir de çalıntı mal bulundurma davasından ceza indirimi almıştır. Ancak insan hakları destekçilerini en çok öfkelendiren dört aylık hapis, 2.500 Amerikan doları tutarında para cezası ve bir sopayla altı (temyize gidildikten sonra dörde düşürülmüştür) kez vurulma şeklindeki dayak cezası olmuştur. Ülke Batı dünyası tarafından şiddetle eleştirilse de geri adım atmamıştır. 4 Mayıs 1994'te Fay, ce-

zaevinin dayak odasında benzer cezalara çarptırılan dokuz başka mahkûma katılmıştır. Çırılçıplak soyulan mahkûm eğilip kollarından ve bacaklarından kayışlarla H şeklindeki bir tezgâha bağlanmıştır. Yalnızca beli, böbreklerine zarar vermemek için korunmuştur. Görgü tanıkları sadece bir sağlık çalışanı ve ceza infaz görevlisi olmuştur. Bir gazetecinin tarifine göre, "İnfaz görevlisi, yarılmasını önlemek için önceki gecedен ısılatılmış 13 mm kalınlığındaki kamyş sopayı havaya kaldırıp tüm vücut ağırlığını kullanarak vurmuştur. Fay'ın çıplak kalçalarına inen her bir darbenin arasında yarım dakika kadar süre vardır"³. Dayak en fazla on dakika sürmüştür. Cezanın infazı tamamlanınca görevli ve mahkûm el sıkışmış, Fay herhangi bir destek almadan hücreğine dönmüştür.

Singapur'un hukuk sistemi köklerini İngiliz Ortak Hukuku'ndan alsa da, ülke bağımsızlığını kazandığından beri kendi yasal geleneklerini ve felsefesini geliştirmiştir. Yaklaşık yüzde 80'i Çinli olan bu şehir devletinde aynı zamanda otoriteye saygı duymak gibi Konfüçyüsçü erdemlere vurgu yapan bütünleşik bir değer sistemi de bulunmaktadır. Bu iki dünya görüşü arasında en iyi, Batı dünyasında açıkça bireyin önemini vurgulayan masum bir insanı tutuklamaktansa suçlu bir insanı özgür bırakmak daha iyidir olgusuyla açıklanan büyük bir karşıtlık vardır. Bunun aksine Asya coğrafyasındaki bakış açısı, genel refah korunuyorsa masum bir insanın tutuklanmasının, ileride topluma zararı dokunabilecek suçlu bir insanın serbest bırakılmasından daha iyi olduğu yönünde bir dünya görüşüne sahiptir. Ortak hukukla Konfüçyüsçü ilkelerin bir noktada birleşmesini de hesaba katarak aynı zamanda önemli bir Müslüman nüfusun varlığını ve nüfusun yüzde 16'sından fazlasının Malay İslami hukukunu benimsediğini de eklemekte yarar vardır. Bu noktada İngiliz Ortak Hukuku, yalnızca Müslümanlar için

geçerli ayrı bir yargı sistemi tarafından tamamlanmaktadır. Bu (ve benzeri daha birçok) örnekte anlatılmak istenen yasal geleneklerin sürekli geliştiği, nüfusun, jeopolitik durumun ve küreselleşmenin değişen taleplerini karşılamak için çeşitli geleneklerle birleşip karma sistemler haline geldiğidir. Dahası farklı yasal gelenekler arasında kesin çizgiler çekebilmek, bir ülkenin yasal süreçlerini belirli bir tip olarak kategorilendirmek kadar zor hale gelmektedir.

Roma medeni hukuk geleneği

Günümüze ulaşmış en eski hukuk geleneği gelenek olarak kabul edilen Roma hukuku, MÖ altıncı yüzyılda İtalya'nın iç kesimlerinde küçük bir cumhuriyet olarak kurulmasından İtalya sınırları içinde yaşayan herkesin yasası haline geldiği MÖ birinci yüzyıla, batıda Atlas Okyanusu'ndan doğuda Fırat Nehri'ne, ardından kuzeyde İngiltere ve İskoçya, güneyde Sahra Çölü'ne kadar yayılan bir imparatorlukta yaşayan her özgür insana ulaştığı MS üçüncü yüzyıla dek asırlar boyu gelişimini sürdürmüştür. Roma İmparatorluğu kadim dünyanın uzak köşelerine doğru yayıldıkça, farklı kültür ve gelenekleri imparatorluğun bünyesine katıp kaynaştırırken çok sayıda yeni hukuk sisteminden de etkilenmiştir.

Romalılar pek çok alanda Yunanların gayretli öğrencileri olsalar da hukuk söz konusu olduğunda modern hukukun gelişmesine en büyük katkılardan birini yapan ustalar onlardır. Çoğu diğer uygarlıkla benzer şekilde Roma hukukunun kökeninde de yasama gücünün soylu sınıfının tekelinde olduğu geçmiş yüzyılların sözlü gelenekleri bulunmaktadır. MÖ beşinci yüzyılda bir tarihte alt sınıflardan, ya da *avamlardan* [plebler] yükselen itirazlar kanunları oluşturan kimseleri toplumun kuralları-

nı yazıya dökerek, hukukun yalnızca üst tabakanın tekelinde olması sebebiyle suç ve cezanın sıradan Romalılar için tam bir muamma olarak kalması şeklindeki başlıca şikâyetleri gidermek zorunda bırakmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan On İki Levha Kanunları Romalıların ilk yazılı kanunnamesi olmuştur. Ne yazık ki Roma Forumu'nda sergilenen orijinalleri MÖ 390 yılında Galyalıların Roma'yı yağmalaması sırasında yok olmuştur. Yine de kanunların on bronz tablet üzerine kazındığını ve herkesin görüp öğrenmesi için pazar meydanına yerleştirildiğini bilmekteyiz. Yalnızca küçük parçaları günümüze kadar kalmış olduğundan, daha sonraki tarihlerde yazılan eserlerden çeşitli alıntılarla kanunname yeniden oluşturulmuştur. Erken dönem Roma hukuku katı maddi hukuktan ziyade usulle daha çok ilgilenmiş, var olan geleneklerin yazılı hale getirilmesinde ilk ve en önemli adım olmuştur.

On İki Levha Kanunları suçları ve gerektirdikleri cezaları belirlemiş, bu erken dönemde Roma uygarlığının içyüzünü anlamamızı sağlamıştır. Gecenin karanlığında işlenen suçlar adalet sisteminin özel ilgi alanı olmuştur. Hatta Latince "hırsızlık" anlamına gelen sözcük *furtum*, çoğu hırsızlık olayının karanlığın örtüsünün altında gerçekleştiğini belirtecek şekilde "siyah" anlamına gelen *furvus* sözcüğünden türemiştir. Gece bir başka çiftçinin ekininde gizlice hayvan otlatmanın cezası asılmakken, bir ahır veya hasat yığınlarını yakmanın cezası diri diri yakılmaktır. Vatana ihanet suçundan cezaya çarptırılan yüksek rütbeli bir liderin alacağı ceza her biri farklı yönlere giden üç savaş arabasına bağlanıp parçalanmaktır. İmparatorun bunun "tüm insanlığa bir uyarı" olduğunu duyurduğu rivayet edilmektedir.⁴

Sürgün, neredeyse yalnızca toplumun üst tabakası için uygulanan bir ceza olmuş; benzer suçlar için daha

alt tabakadan insanlara zorunlu iş veya sertliği çeşitlilik gösteren çeşitli ölüm cezaları verilebilmiştir. Sürgün cezası çok çeşitli şekillerde vücut bulmuştur. Örneğin sürme, yalnızca belli bir bölgeden kovmakla sınırlandırılmışken sınır dışı etme yalnızca ömür boyu sürgün değil, aynı zamanda vatandaşlıktan çıkarma ve tüm mallara el koyma anlamına gelmekteydi. Söz konusu cinayet, silahla suç işleme, ölümle sonuçlanan yalancı şahitlik yapma veya zehirleyerek adam öldürme olduğu zaman MS birinci yüzyıldaki asiller daha önce sözü geçen cezalardan birine çarptırılabilmekteyken toplumun daha alt sınıflarındakiler böyle bir merhametle karşılaşmayı bekleyememekte, bunun yerine çarmıha gerilmekte veya vahşi hayvanların önüne atılmaktaydılar.⁵

Romalılar yasa oluşturmaktaki yaratıcılıklarını acı vermekte de konuşturmuşlardır. En ünlü cezalarından biri, tarihi MÖ 100 yılına kadar uzanan ve ebeveynlerini öldüren bireyler için icat edilmiş olan “çuval cezası”, ya da diğer adıyla *culleus*’tur. Bu yöntem geleneksel olarak vücudunda kanayan yaralar açılan bir suçlunun bir köpek, maymun, yılan ve bir horoz veya benzer hayvanlarla beraber deri bir çuvalın içine dikilerek kapatılmasını içermektedir. Ardından çuval bir nehre veya büyük bir su birikintisine atılmakta, gerisi tamamen hayal gücüne bırakılmaktadır. Daha sonra, MS birinci yüzyılda Pompeii hukuku *culleus*’u kaldırıp yerine diri diri yakılma veya vahşi hayvanlar tarafından parçalanma cezasını getirmiştir.⁶ Diğer durumlarda, “Yahudi âdetleriyle” kölelerini veya kendilerini sünnet ettiren Roma vatandaşları tüm mal varlıklarına el konduktan sonra bir adada ömür boyu sürgüne gönderilmekteydiler. Ameliyatı gerçekleştiren doktorlar da idam edilmekteydi.

Daha önceki çağlarda kadınların idamı, öncesinde tüm giysilerin çıkarılması gerektiğinden özel olarak ger-

çekleştirilmektedir. Cellatların bakireleri boğmaları yasak olduğundan önce kadın mahkûmların bekâretlerini almaları gerekmektedir.⁷ Diğer suçluların idamları kamuya açık alanlarda, diri diri yakılmaktan vahşi hayvanlarca parçalanmaya ve Tarpeia kayalarından (tıpkı Yunanların Barathron'u kullanmaları gibi) aşağı atılmaya kadar değişen çeşitli yöntemlerle olmak suretiyle yapılmaktaydı.

Milattan sonraki ilk iki yüzyıl boyunca Roma gladyatörlerinin oyunları günlük yaşamın bir parçası olmuştur. Roma'nın görkemini, devasa kalabalıkların önünde köleler, mahkûmlar ve profesyonel savaşçıların birbirlerine karşı ölüm kalım savaşı verdiği heybetli Colosseum'dan iyi yansıtan hiçbir gösterişli yapı bulunmamaktadır. Burada birbirlerine rakip olmadıklarında, imparatorluğun uzak köşelerinden getirilen egzotik etobur hayvanlarla yüzleştirilmektedirler. Colosseum'a dair genellikle çok bilinmeyen ve turist rehberleri tarafından da genellikle es geçilen konu ise 200 yıl boyunca buranın idam yeri olarak önemli bir rol oynamış olmasıdır. Roma imparatorları için bu seçmenlerinin zihninde Roma hükümdarlarının yaşam ve ölüm üzerinde ne denli otorite sahibi olduklarına dair algıyı pekiştirmek için bir fırsat olmuştur. Genellikle mahkûmlar idamdan önceki gece at arabalarıyla gezdirilir, ertesi güne kadar da arenanın altındaki kokuşmuş bölmelerde tutulurlardı. Onları neyin beklediğini tamamen bilmeleri dolayısıyla bazı mahkûmların intihara kalkışması nadir görülen bir durum değildi. Seneca'nın bir anlatımına göre bir köle kafasını becerikli bir biçimde bir at arabasının iki tekerleği arasına sıkıştırıp ezdirerek kendini öldürmüştür.⁸

Mahkûmlar arena katına öğle yemeği vaktinde getirilir ve Roma vatandaşlarını vatandaş olmayanlar ve kölelerden ayıracak şekilde iki gruba ayrılırlardı. Vatandaş-

lar genellikle ilk sırada yer alır, statüleri dolayısıyla onlara görece hızlı ölümler uygun görülürdü. Bazıları celledin tek bir vuruşuyla öldürülürdü. Biri silahlı diğeri silahsız iki vatandaşın arenaya beraber gönderildiği, kılıçlı adamın peştamal giymiş olan diğeri kovalayıp kılıçla öldürmek zorunda olduğu kayıtlar da mevcuttur. Bunun ardından hayatta kalan adam, kılıcı başka bir mahkûma verir ve benzer şekilde onun tarafından kovalanırdı. Bu süreç yalnızca tek bir kişi hayatta kalana dek tekrar edilir, o da idam edilerek ödüllendirilirdi. Genellikle Roma vatandaşı olmayanlara uygulanan aşağılama, cezalandırma sürecinin önemli bir parçası olmakla birlikte bazı durumlarda Roma vatandaşları da kölelerle beraber çarmıha gerilerek bundan paylarına düşeni almışlardır.

Üstlerinin idamlarının ardından, Roma vatandaşı olmayanlar ve köleler en sadist ölümlerle yüzleşmiş, yavaşça infaz edilen idam cezaları genellikle öğle arasının çoğunu kapsamıştır. Çarmıha gerilmek, diri diri yakılmak ve vahşi hayvanlara yem edilmek karşılaştıkları cezalardan bazılarıydı. Ölmek üzere olan bu suçluların çoğu, cinayet işleyerek, kundakçılık yaparak ve tapınaklara saygısızlık ederek kutsal yasaları çiğnemiştir. Hristiyan yazarlar vahşi hayvanların kullanıldığı çok sayıda idamın kaydını tutmuştur. Ölümlerin çeşitliliği konusunda hayal gücü sınır tanımamaktadır. Bazen farklı idam biçimleri bir araya getirilip harmanlanmıştır. Örneğin bir köle çarmıha gerilip yakılabilir, diğer durumlarda hayvanların kollarını ve bacaklarını yiyebileceği bir pozisyonda bağlanabilirdi. Mitoloji, Roma inanç sisteminin önemli bir bileşenydi ve geleneksel idam biçimlerinin tekdüzeliğinin önüne geçmek için kurban rolündeki suçluyla ölümcül efsaneler canlandırılırdı.

Bu noktada çarmıha germe cezasını daha detaylı incelemek, sembolik olarak son derece önemli olması ve

hakkında çok sayıda yanlış algı bulunması sebebiyle faydalı olacaktır. Çoğu kaynak tarih sahnesine çarmıhı Feni-
kelilerin getirdiğini belirtirken diğer bazı kayıtlarda
Perslerin adı geçmektedir.⁹ Buradan, daha sonra on bin-
lerce insanı çarmıha gerdiği tahmin edilen Yunanlar,
Asurlular, Mısırlılar ve Romalılara geçmiştir. Roma'da,
yalnızca tek bir günde, İmparator Crassus yeni kazandığı
bir zaferi kutlamak için 6.000 insanı çarmıha germiştir.

Aslında çarmıha germenin kökeninde aşağılayıcı bir
ölüm şekli olması yatmaktadır ve genellikle ciddi suçlar
söz konusu olduğunda verilen bir cezadır. Haç biçimin-
den önce, suçlu yalnızca zemine oturtulmuş bir kazığa
bağlanmakta ve kendi halinde ölüme terk edilmekteydi.
Haç biçimindeki çarmıhlara geçilince bazen dört veya
üç kollu, bazen basit X şeklindeki yapıları olan çeşitli
formların ortaya çıktığı görülmüştür. Genellikle sadece
peştamalı kalacak şekilde soyulan kurban idamdan önce
kırbaçlanır ve çarmıhın ana kirişi idamın gerçekleşeceği
alana kadar kendisine taşınılırdı (çarmıhın tamamını tek
bir insanın taşıması mümkün değildi).

Güncel araştırmalar bu idam biçiminin çarmıha çi-
vilenerek gerilmiş de olsa, yalnızca bağlanmış da olsa,
aslında kurbanı solunum yetmezliğinden yavaş yavaş öl-
dürdüğünü doğrulamaktadır. Aslına bakılırsa suçlunun
çarmıhta nasıl tutulduğuna dair hâlâ bazı tartışmalar
mevcuttur. 1952 yılında Fransız bir doktor bir yetişkini
ellerinden çivileyerek çarmıha germenin mümkün olma-
dığını bulgulamıştır. Pek çok kadavrayla deneyler yap-
tıktan sonra ellerinden çivilenerek taşınabilmesi müm-
kün maksimum ağırlığın 40 kilogram olduğunu görmüş,
bundan daha ağır herhangi bir şeyin kopup düşeceği
sonucuna varmıştır. Bir eleme sürecinin ardından eli-
mizde kalan olası yöntemler bilek kemiklerinden çivile-
me (bu şekilde tüm vücut taşınabilir) veya iple çarmıha

bağlamadır. Amaç, bedeni çarmıha asıp suçluyu yavaşça oksijensiz bırakmaktır. Beden asılı kaldıkça, zamanla diyafram ve göğüs kasları kurbanın sadece nefes alabildiği, fakat aldığı nefesi dışarı veremediği şekilde bir basınca maruz kalır ve böylelikle göğsü gitgide daha da büyüyecek boğulup ölmesine neden olur. Bu eziyet dolu sürecin üç-dört saatle dört gün arası sürdüğü tahmin edilmektedir.

1971 yılı Ocak ayında İsraili arkeologlar ilk defa 1968 yılında gün yüzüne çıkarılan ve çok büyük olasılıkla MS birinci yüzyılda çarmıha gerilen Yehohanan (İbranice John) adında bir Yahudiyelinin kimliğini belirlediklerini duyurmuşlardır. Bu keşif Antik Akdeniz dünyasında gerçek bir çarmıha germe hadisesinin ilk sağlam kanıtı olmuştur. Kayıtların çoğu, bu yöntemin İmparator Konstantin tarafından dördüncü yüzyılda yasaklanana kadar Romalılarca kullanıldığını dile getirmektedir. Ancak geçmiş bulguların en iyimser tahminle spekülatif olduğu söylenebilir, zira kol ve topuklarda (İtalya ve Romanya'da gün yüzüne çıkarılan kazı alanlarında) bulunan deliklere rağmen şimdiye kadar hiçbir zaman bedenlerin yakınında çivi izleri veya kalıntıları keşfedilmemiştir. Yehohanan'ın kalıntıları diğer birkaç kişinin kemikleriyle birlikte bir kemiklikte saklanmış halde bulunmuştur. Kemikliğin dış kısmında Aramice harflerle yazılmış olan ismi zar zor okunabilmektedir. Arkeologlar için heyecan verici olan bir adamın topuk kemiğine yaklaşık 18 santimetre uzunluğunda bir çivinin sokulduğunun bulunmuş olmasıdır. Araştırmacılara göre, tek çivinin korunmuş olmasının sebebi muhtemelen çakıldığı esnada çarmıhın zeytin ağacından yapılan gövdesinde sert bir budak yerine denk gelerek hafifçe içe doğru kıvrılmış olmasıdır. Anatomici ve antropolog Nicu Haas'ın bir makalesine göre Yehohanan'ın ölümüne yol açan olaylar

silsilesi alışlageldik düzenin ardından muhtemelen belinden aşağısına vurulan ve hem bacaklarını kıran hem de kanamaya ve şoka girmesine neden olarak ölümünü hızlandıran bir darbeyle son bulmuştur. Yamulmuş çiviye çarmıhtan çıkarmaya yönelik sonraki girişimler muhtemelen ters gitmiş, cansız bedeni, Yehohahan'ı çarmıhta tutan sıkıca saplanmış çviden ayırmak çok zor olmuştur. Antropolog Haas kurbanı çarmıhtan ayırmak için işe yarayabilecek tek yolun ayağı kesip çiviye, (ayakların düzgün durmasına yardım eden) bir parça tahta levhayı ve ayakları sonradan çarmıhtan çıkarmak olduğunu ileri sürmüştür. O zamanlarda ölümden hemen sonra gömülmeyi gerektiren Yahudi geleneği geçerli olduğundan Yehohanan son nefesini verdikten sonra uzun süre sergilenmemiştir. Arkeoloji dünyasında çığır açan bu bulguya yol açan, çeşitli olayların bu mükemmel birleşimidir.¹¹

Söz konusu yasal aşırılıklar ve acımasız cezalar olduğunda Roma'da, birinci yüzyılda tahtta olan Gaius Caesar'la ya da daha bilindik olan ve o dönemden beri sadistçe gaddarlığın simgesi haline gelen adıyla Caligula'yla yarışabilecek az sayıda despot bulunmaktadır. Kendisinin akşam yemeği yediği, veya başka bir şekilde istirahat sırada uygulanan işkencelerden keyif aldığı kayıtlara geçmiştir. Halka açık bir akşam yemeği sırasında cellatlara, bir divandan gümüş bir şerit çalmakla suçlanan bir kölenin ellerini kesmelerini emretmiştir. Elleri, kesildikten sonra boynunun etrafına bağlanmış ve cezasını anlatan bir levhayla yemek salonunda gezdirilmiştir. Caligula yaratıcı yaptırımlarıyla ünlenmiş, bu yaptırımların ne kadar dehşetli olursa o kadar iyi olacağı düşüncesiyle hareket etmiştir. İdam listelerini imzalarken çoğunlukla, "Fazlalıklarımдан kurtuluyorum," diye mırıldandığı söylenmektedir. En çok tercih ettiği yöntem cumhuriyet döneminden kalma diri diri yakma cezası olmuş, bu idamlara Colosse-

um ev sahipliği yapmıştır. Canlı hayvanların kullanıldığı gösterilerinden biri sırasında çok pahalı olduğu gerekçeyle kasabın etini geri çevirmiş, çok sayıda mahkûmu olduğu için hayvanların bu suçlularla beslenmesi emrini vermiştir. Kolonların üzerindeki balkonundan, aşağıda dizilmiş olan mahkûmlara bakıp, “Şu kel olanla oradaki diğer kelin arasında kalan herkesi öldürün,” diye emretmiştir.¹² Diğer örneklerde Caligula’nın, ebeveynleri kendi çocuklarının idamını izlemeye zorladığı bilinmektedir; bir keresinde izlemek için çok hasta olduğunu öne süren bir babaya sedye dahi tedarik etmiştir. Vahşi hayvanların önüne atılmadan hemen önce masum olduğunu dile getiren bir askerin idamında olduğu gibi, Caligula’nın sadistliğinin çok az da olsa sınırları bulunmaktadır. Merhamet edip bir tutukluyu çıkarmış, daha cümlesini tamamlamadan dilini kopartmıştır. İdam biçimlerinin çeşitliliği söz konusu olduğunda Caligula’nın hayatı üzerine çalışan yazarlar, “Ona öldüğünü hissettirin,” sözünden de anlaşıldığı gibi çok sayıda küçük yara açan yöntemleri tercih ettiğini iddia etmektedir. Kana susamış olduğu yönündeki eleştirilere cevap olarak da, “Benden korktukları sürece bırakın nefret etsinler,”¹³ demiştir.

İmparator Tiberius’un döneminde her suçun cezası idam olmuş, muhbirlerin sözleri de tartışmasız doğru kabul edilmiştir. Mahkemeye çıktıklarında suçlu bulunacaklarından emin olan sanıklardan bazıları, geleceği kesin olan aşağılanma ve acılı cezadan kaçınmak için intihar ederek süreci kısaltma yoluna gitmiştir.

Konstantin Hıristiyanlığa geçip MS dördüncü yüzyılda devletin dinini de bu şekilde düzenleyince, cinsel ve ahlaki suçlara yönelik cezalar hiç olmadığı kadar sert olmuştur. Daha önceleri kişisel hatalar olarak görülen kural ihlalleri yasal suçlar haline gelmiş, sıklıkla da acımasız bir şiddetle karşılık görmüştür. Önceki dönemler-

de zina suçunu işleyenler ayrı adalara sürgüne gönderilmekteyken Hristiyan imparatorların dönemiyle birlikte zina, zoofili, ensest ve eşcinsellik de dahil olmak üzere cinsel ahlaksızlık olarak görülen her türlü davranışa karşı uygulanan yaptırım idam cezası olmuştur. Diğer yandan cinsel suçlara yönelik daha az zalim olan cezalardan bu yeni düzene geçişin, yalnızca kadim İncil yaptırımlarına yönelik bir uyarılama değil, zengin kadınlarla evlenebilmek için tecavüz ve kaçırma yollarına başvuran hırslı Romalıların sayısındaki artışa yönelik bir tepki olduğunu öne süren araştırmacılar da bulunmaktadır.¹⁴ Sebebi her ne olursa olsun, zina ve evlilik dışı cinsel ilişki gibi suçların idam cezasını gerektirmediği dönemlerden kesin bir kopuş yaşandığı açıktır. Roma İmparatorluğu'nun en erken dönemlerinde zina "saygın bir evli kadın veya dul" ile, ya da "fahişe olarak kaydı bulunmayan bekâr ve özgür bir kadın" ile cinsel ilişkiye girmek şeklinde tanımlanmıştır.¹⁵ Cezası genellikle evli kadının başlık parasının yarısıyla birlikte diğer mallarının üçte birini kaybetmesi ve bir adaya sürgüne gönderilmesi olmuştur. Sevgilisi ise başka bir adaya gönderilme ve mal varlığının tamamına el konulmasıyla cezalandırılmıştır. Babanın kızını ve kızının sevgilisini öldürmeye hakkı vardır, ancak önemli olan her ikisini de damadının evinde iş üstünde basmak zorunda oluşudur. Aksi takdirde, yalnızca kızının sevgilisini öldürürse cinayet suçuyla yargılanacaktır. Kısacası bu düzenlemedeki amaç aldatılan eş ve ailesinin intikam almaya çalışmasını engellemek, bunun yerine meseleyi adalete teslim etmektir.

MS üçüncü yüzyılın başlarında yalnızca 217 yılından 218 yılına kadar tahtta kalan İmparator Macrinus hizmetçi bir kızla cinsel ilişkiye girmekten suçlu bulunan iki askerin vakasında belki de kendinden sonraki Hristiyan cezalarını öngörmüştür. Kızın fahişe olarak ka-

yıtlı olması sebebiyle aslında zina kanunlarından muaf olmaları gerekmektedir yine de iki adam da mahkemeye çıkarılmıştır. Ceza olarak iki öküzün canlı canlı karınlarının yarıp açılmasını ve her birinin içine kafaları dışarıda kalıp birbiriyle konuşabilecekleri şekilde adamların yerleştirilmesini emretmiştir. Bir tarihçiye göre herhangi bir kanunu çiğnememeleri ve suç dışı bir eylemde bulunmaları sebebiyle hiçbir kitapta yer almayan “eşsiz bir ceza”yı hak etmişlerdir.¹⁶

On İki Levha Kanunları, on asır sonra feshedilip yerine Jüstinyen’in *Corpus Juris Civilis*’i getirilinceye kadar Roma hukukunun temel dayanağı olarak kalmıştır. İmparator Julianus’un yönetimi altındayken Roma hukukunun gelişimi doruk noktasına ulaşmıştır. Yaklaşık 1.000 yıllık hukuki deneyimden elde edilen sonuçlardan hareketle Roma hukukuna hem sadelik ve eşitlik gelmiş hem de yasalar tutarlı ve düzenli bir hale getirilmiştir. Bu kanunname kendinden sonra gelen pek çok Avrupa ülkesinin (ve onların sömürgelerinin) medeni hukukunun temeli olmuştur. Bununla birlikte bir hukuk tarihçisi, ceza kanunlarının Roma’dan modern Avrupa’ya ancak “oldukça çarpıtılmış haliyle” ulaştığını belirtmiştir.¹⁷ Her durumda Jüstinyen’in 518-565 yılları arasındaki hükümdarlığı, modern Avrupa’nın gelişimiyle sonuçlanacak bir dönemi başlatmak suretiyle Antikçağ’dan Ortaçağ’a geçişin göstergesi olmuştur.¹⁸ Ancak Roma kültürü, Ortaçağ Avrupa’sında ulusların ortaya çıkmasından çok uzun süre önce parçalanmıştır.

MS beşinci yüzyılda Batı Roma İmparatorluğu’nun çöküşünün ardından Cermen kabileleri, ya da Romalıların Roma İmparatorluğu sınırlarının dışında yaşayan herkese dedikleri şekliyle *barbarlar*, devletlerini kuran halklar olarak dünya siyasetine girmiştir. Cermen kabileleri erken dönem Avrupa yasalarının kanunlaştırılmasın-

da önemli bir etken olmuştur. Kıtada Galya'nın kuzeyine Franklar, İspanya'ya Vizigotlar, İtalya'ya Ostrogotlar, (kısa bir süre sonra Galyalılar tarafından işgal edilecek olan) güneydoğu Galya'ya Burgundlar, Kuzey Afrika'ya da Vandallar yerleşmiştir. Bunların arasında her biri bir diğerini oldukça etkilemiş olan Vizigotlar, Burgundlar ve Franklar en sağlam hukuki materyalleri üretmiştir. Günümüze kadar ulaşan kaynaklar arasında geç dönem Cermen hukukuna dair en önemli belgeler Frank kaynaklarıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse tüm barbar hukukları içinde, Anglosakson kanunnameleri dışında Cermen özüne en çok bağlı kaldığı kabul edilen kanunlar bunlardır.¹⁹ Bunların arasında en ünlüsü altıncı yüzyılın ilk on yılında derlenen *Lex Salica* yani Sal Kanunları'dır. Bu kanunlar, Frankların Kuzey Galya'da en uzun süre hüküm süren barbar krallıklarından birini kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Frank hukuku, en az Romalılaştırmış, Cermen özüne en fazla bağlı kalmış kabile hukuku olarak kabul edilmektedir. Roma hukukunun aksine evlilik, aile, miras, bağışlar ve anlaşmalardansa kadınları ve çocukları öldürmek, "bir adamın kafasına beyni gözükecek kadar sert vurmak" veya "sahibinin rızası olmadan ölü bir atın derisini yüzmek" gibi çok çeşitli zarar verme suçlarına karşı, hem maddi hem de diğer türden önceden berirlenmiş cezalar vermeyi seçmiştir. Sal Kanunları'nın önemli bir kısmı şiddet, cinayet ve hırsızlık suçlarına ayrılmıştır. Kesin olan tek bir nokta varsa, o da para cezaları "arı kovanları, köpek, sığır, kuş, keçi, koyun ve köle" çalanlara uygulanırken bir kimsenin mal varlığı ve karakterinin ödeme için nihai güvence olarak kabul edilmekte olduğuydu. Özgür insanların genelde para cezası ödemelerine izin verilirken hırsızlık yapan köleler 120 kez kırbaçlanabilir, hatta hadım bile edilebilirdi.

Sal hukukunun öne çıkan noktalarından biri de ce-

zaların kurbanın ve suçlunun sosyal statülerine göre belirlendiği ve Cermen işgalciler tarafından beşinci ve altıncı yüzyıllarda Britanya'ya getirilecek bir sistem olan *wergild*'e olan mutlak bağlılığıdır. Bu doğrultuda herkesin bir “ederi” yani *wergild*'i bulunmaktaydı. Örneğin kralın hizmetindeki bir adamı öldüren herhangi birinin cezası 24.000 dinarken, özgür bir Frank'ı veya Sal hukuyla yönetilen bir yerde yaşayan bir barbarı öldürmenin cezası 8.000 dinardır. Söz konusu saldırı olduğu zaman ceza, saldırının derecesine ve olaya karışanların rütbelerine göre belirlenmekteydi. Sal hukukunda “Bir kimse, bir başkasının kafasına beyni ve beynin üstünde duran üç kemiği ortaya çıkacak şekilde vurursa 1.200 dinar cezaya çarptırılacaktır,” ibaresi yer almaktaydı. Kaburgalarından “iç organlarını gösterecek kadar derin bir yara alan” biri için ödenmesi gereken ceza 1.200 dinar, yalnızca “yere dökülecek kadar” kan dökmenin cezai karşılığı 600 dinardır. Söz konusu köleler olduğunda cezaların şiddeti artmaktaydı. 2 dinar değerindeki herhangi bir şeyi çalarken yakalanan kölelerin hem zararı karşılamaları beklenirdi hem de yere gergin şekilde bağlanıp 120 kırbaça cezası alabilirlerdi. Eğer bir köle 40 dinar değerindeki bir şeyi çalmışsa hadım edilir veya 6 şilin para cezasına çarptırılırdı.

İngiliz Ortak Hukuk geleneği

Beşinci ve altıncı yüzyılların ortaları arasında Britanya, Kuzey Denizi'nden gelen Cermen ve İskandinav yerleşimciler tarafından işgal edilmiş haldedir. Zaman içinde Angluslar, Saksonlar ve Jütler gibi kabileler Anglosakson kültürünü oluşturmak üzere birleşmiştir. Hatta “İngiltere” [England] ismi de “Anglusların Ülkesi”nden türemiştir. Bu kabileler bir zamanlar Roma İmparatorlu-

ğu'nun kuzey kesimlerinde yer almakta olan bu coğrafyada, Romalıların yerel halkı Hıristiyanlaştırmaya yönelik 400 yıllık başarısız girişimlerine dair bazı hatıralarla yüz yüze gelmiştir. Roma 410 yılında ordusunu geri çekinceye kadar hukuklarından bazı kalıntılar çoktan bölgeye yerleşmiştir. 1066 yılındaki Norman işgaline kadar ki yıllarda Britanya'da suç ve ceza üzerinde en çok etkiyi Cermen gelenekleri bırakmıştır. Kıta'daki diğer benzerlerinde olduğu gibi Britanya'daki Anglosakson yaşam tarzının da en temel kurallarından biri herkesin bir ederi, yani *wergild*'i olmasıdır. Toplumun huzurunu bozan en küçük suçlardan cinayete kadar değişen bir aralıktaki çok çeşitli suçlar için uygun görülen cezaları bildiren 100'den fazla yasa ortaya çıkmıştır. Bedenin her bir kısmının bir değeri bulunmaktadır; tek gözün kaybedilmesi bir insan fiyatının yarısı kadardır. Şekil bozukluğuna neden olacak şekilde tek dişin kaybedilmesi 16 şilin para cezasını gerektirmekteyken arkalarındaki bir dişin kaybı bunun sadece yarısı kadar ücretle cezalandırılmıştır. Parmakları sıkılmış bir biçimde yumruk atmanın cezası, parmaklar açık bir şekilde tokat atmaya uygun görülen cezanın yarısı kadar, yani 3 şilin olarak belirlenmiştir. Çoğu durumda, hem bir hakaret hem de bir saldırı olan tokat iki kat kötü görülmüştür.

Britanya'nın savaşı asilzadelere oluşmuş elit bir tabaka tarafından yönetilen sayısız küçük prenslikten oluşan karmaşık bir yapıya dönüştüğü yedinci yüzyılda, Hıristiyanlığın buradaki yeri de iyice sağlamlaşmıştır. Çok sayıda güçlü ve dayanıklı krallığın sivriliş ön plana çıktığı 800'lere kadar küçük krallıklar yükselip dağılmaya devam etmiştir. Bu dönem boyunca cinayet suçları intikam ve kan davalarının önüne geçmek adına kurbanın ailesine kefareti ödenmesiyle cezalandırılmıştır.

Maitland ve Pollock İngiliz hukuku tarihi üzerine

klasikler arasındaki yerini almış çalışmalarında Cermen işgalcilerin “çok da iyi yazarlar olmadıklarının” ve sözde Anglosakson çağı hakkında halen çok fazla belirsiz nokta olduğunun altını çizmektedir.²¹ MS altıncı yüzyıl civarında yazılan, çoğu şiddet suçları, büyükbaş hayvan ve at hırsızlığı hakkında olan Kent Kralı Ethelbert’in Kanunları (*dooms* denilirdi) ilk yazılı Cermen kanunları olmuştur. *Wergild*’in yanı sıra, hırsızlık ve cadılık gibi bazı suçların karşılığı olarak Anglosakson İngiltere’nin Cermen kanunnamelerinde hapis cezasından da yararlanıldığı görülmektedir, ancak en yaygın yaptırımlar bir organını kesme, idam ve sürgün gibi Kıta Avrupa’sında da görülen cezaları yansıtmaktadır. Beşinci yüzyıl kadar erken dönemlerden beri asarak idam etme Anglosakson İngiltere’nin başlıca idam biçimi olmuştur. Norman döneminin başlarında kullanımında bir azalma görülmüş olsa da on ikinci yüzyıla kadar temel idam biçimi olmayı sürdürmüştür. Norman döneminin büyük çoğunda asarak idam etme çok az bilimsel teknikten yararlanılarak uygulanmış, bu eksiklik darağacından ilave ağırlıklarla bırakılıp boynunun kırılması ve celladın idam ipinin düğümünü ölümü hızlandıracak şekilde yerleştirmesi gibi yöntemlerin yerine suçlunun yavaş yavaş boğulmasına neden olmuştur. Cellatların suçluları yavaşça boğularak ölüme terk etmekten ipin düğümünü ense kökündeki stratejik bir noktaya yerleştirerek boyunlarını kırmaya doğru daha insancıl bir yöntem geçiş yapmaları asırlar almıştır.

Çağdaş ceza yargılama sistemlerinin ortaya çıkmasından önce kişinin suçlu veya masum olduğuna karar vermek için izlenen oldukça az sayıda prosedür bulunmaktadır. Avrupa’daki Cermen krallıkları işkenceyle sına ve sanığın masum olduğunu yeminle beyan eden tanıklar gibi resmî uygulamaları etkileyen birtakım kavramların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Sözü geçen

her iki kavram da Tanrı'nın adaletin yanında yer alacağı inancından doğmuştur. Kıta'nın çeşitli bölgelerinden Cermen kabileleri kökeni ilahî adalete dayanan bu uygulamaları İngiltere'ye getirmiş, bunlar 1066'daki Norman işgaline kadar bir kimsenin suçlu veya masum olduğuna karar vermek için tek, sade sistem olarak kalmıştır.

Önceki bölümde gösterildiği gibi tarihin farklı dönemlerinde ve çok çeşitli kültürlerde acıyla sına ma yönteminden faydalanıldığı fark edilebilmektedir. İngiltere'de en yaygın olan yöntemler suyla ve ateşle sınamadır ve her zaman bir rahibin eşliğinde gerçekleşmiştir. Takdiri ilahi olarak görülen sına ma, suçüstü yakalanan ve daha önce yalancı şahitlikten suçlu bulunan veya gerekli sayıda yeminli tanığı sağlayamayan bireyler için zorunlu tutulmuştur. Sınamanın temelinde Tanrı'nın masumları koruyacağı olgusu yatmaktadır ve on üçüncü yüzyıla kadar kesintisiz olarak kullanılagelmiştir. Kişilerin bu ritüele gerek kalmadan suçlarını itiraf etmelerini uman böylesi topluluklarda aslında sına ma en yüksek mahkemedir. Ateşle sına ma çeşitli biçimlerde uygulanmıştır. Bazı durumlarda zanlı gözleri bağlanmış bir şekilde kor halindeki kömürlerin veya ısıtılmış metalin üstünde yürütülmekte, "kazana daldırma" gibi diğer bazı örneklerde suçludan içinde kaynar su bulunan bir kazanın içine ellerini daldırıp genellikle yaklaşık yarım kilo ağırlığındaki bir taş veya başka bir nesneyi çıkarması istenmektedir. Zanlının ellerinde veya ayaklarında sına mayı takip eden üç günün sonunda halen iltihap varsa suçlu olduklarına karar verilmekteydi. Diğer örneklerde zanlılar tamamen suya daldırılmakta; batarlarsa masum, yüzerlerse suçlu oldukları yönünde hüküm çıkmaktaydı. Genellikle cinayetten sahtecilik, cadılık ve sapkınlığa kadar çeşitlilik gösteren suçlar bu yöntemle sına nmaktaydı.

Zanlının suçlu ya da masum olduğuna karar verme-

de ikinci önemli yöntem yeminli tanıklardan faydalanmak olmuştur. Böylesi örneklerde duruşmadaki iddia makamı da, savunma makamı da ifadelerinin gerçek olduğuna dair yemin etmek üzere tanıklar bulundurmıştır. Yeminli tanıkların sayısı rütbeye ve suçun ciddiyetine göre değişmektedir. Yeminli tanıklar bulmayı veya sınanmayı reddedenler veya mahkemeye birbirini takip eden dört gün boyunca katılmayanlar “kanunsuz” olarak ilan edilmiş, yani hukukun korumasından çıkarılarak peşlerine düşölüp yakalanınca da öldürülebilmelerine olanak sağlanmıştır. Böylece bu statü, adaletin işleyişinden paçasını kurtarmaya çalışanları, para cezalarını ödemeyi veya duruşmaya gelmeyi reddedenleri, ya da sadece kaçmaya teşebbüs edenleri cezalandırmak için kullanılmış; üstelik bu yükümlüler tüm taşınabilir malları ile medeni haklarını da kaybetmiştir. Maitland ve Pollock bu kısıtlama için “zorlu bir dönemin idam cezası” ifadesini kullanmıştır.²² Bir kere kısıtlanan bir birey içinde yaşadığı toplumla savaşa girmiş olarak kabul edilirdi, bu sebeple toplum da onunla savaşa girerdi. On üçüncü yüzyıldan önce, bu konumdaki birinin peşine düşmek, evini yakmak, topraklarını yağmalamak ve canını almak her bireyin hakkı ve görevi olmuştur.

Vatan hainliği veya planlı cinayet gibi bazı suçlar, zanlı yeterli sayıda yeminli tanık bulunduramadığı veya kaynar suyun içinden alışılmış yarım kilogramlık yerine yaklaşık bir buçuk kilogramlık bir ağırlık çıkarmak gibi daha eziyetli bir tür sınamadan geçmediği sürece telafi edilemez olarak görülmekteydi. Aynı şekilde ağırlaştırılmış sınama elin bileklere kadar değil, dirseğe kadar kolun tamamının suya sokulmasını gerektirmekteydi. Sınamayı geçemeyip başarısız olmak idam cezasına çarptırılmak anlamına gelmekteydi. İftira ve mükerrer suçlar gibi daha az ciddi vakalarda zanlıların sınamada başarısız

olduğu durumlarda organ kesme gibi fiziksel cezalar uygulanmaktaydı.

Cermen kabileleri iftiraya karşılık dilin, yalancı tanıklığa karşılık sağ elin kesilmesi gibi “karakteristik” cezalar vermeyi tercih etmiştir. Norman fethinin hemen öncesine dek Anglosakson cezaları listesinin başında asma, yakma, boğma, taşa tutma, yüksek bir yerden atma, kulakların, burnun, üstdudağın, ellerin ve ayakların kesilmesi, hadım etme, kırbaçlama ve köle olarak satma gelmektedir. Burada ilginç olan suçluları hapsedmek amacıyla inşa edilmiş özel yapılardan pek bahsedilmesidir. Belki de Pollock ve Maitland’ın en iyi şekilde açıkladığı üzere, “Bir devlet tarafından hapishaneler ve cezaevleri gibi aygıtlara ihtiyaç duyulmaksızın kolaylıkla uygulanabilen tek ceza ölüm cezasıdır.”²³

Altıncı yüzyılda geçerli olan Ethelbert Kanunları’na göre kanun kaçaklarının belirli koşullar altında bir kiliseye sığınmasına izin verilmekte, bu durumda rahiplerden birine suçunu itiraf etmesi, tüm silahlarını teslim etmesi, kiliseye bağışta bulunması ve suçlarının ayrıntılarını açıklaması gerekmektedir. Bu şekilde suçlunun kilisede 40 gün geçirmesi, ardından da hâkim karşısına çıkarılıp yemin ettirilerek ülke topraklarından vazgeçmesi gerekmektedir. Ülkeyi terk etme prosedürü güvenlik içinde yürütülmekte, ülkeyi terk edecek olan kişiler en yakın limana götürülmekteydi. Kısıtlamaya karşı başka bir alternatif uygulama olarak yeminle vazgeçirme, ülke topraklarından vazgeçen insanların beyaz bir pelerin giyip tahta bir haç taşıyarak yolda başlarına gelebilecek pek çok suçtan korunmasına da izin verilmekteydi. Bununla birlikte yol boyunca herhangi bir noktada iki geceden fazla konaklamaları yasaklanmıştı. On altıncı yüzyılda VIII. Henry ısrarla ülkeyi bu şekilde terk edenlerin aynı zamanda dağlanarak damgalanmalarını istemiş böylece af-

fedilmeden İngiltere'ye dönmeleri durumunda kolayca tanınabileceklerini öne sürmüştür. 1623 yılında Kral I. James'in yönetimi altında yürürlükten kaldırılana kadar Norman dönemi boyunca bu uygulama bu şekilde devam etmiştir.

Dokuzuncu yüzyılda Dänimarkalı gaddar Vikinglerin akınlarının sonucunda İskandinavyalı yerleşimciler Danelaw olarak bilinen (ve daha sonra İngilizceye "hukuk" [*law*] sözcüğünün katılmasına sebep olan), Thames Nehri'nden Liverpool'a kadar olan alanda yer alan bölgeye yerleşmiştir. Bu yerleşimciler, yanlarında suçluları uzun tahta kirişlerde ölene kadar tekrar tekrar bıçaklayarak boğmak gibi İskandinav dinî ritüellerinden doğmuş gelenekleri de bölgeye getirmiştir. Odin adına gerçekleştirilen bu ritüel *galgatra* yani darağacı olarak bilinmekteydi. Bir sonraki yüzyılın sonuna dek Anglosakson komşularıyla kaynaşan bu gruplar kendi kanun ve kurumlarını katarak bugün İngiliz kültürü dediğimiz şeye katkıda bulunmuşlardır.

İngiltere tarihinin ve ortak hukuk geleneğinin gelişiminin dönüm noktalarından biri, Fransa'nın kuzeyinden gelen Normanların Anglosakson İngiltere'yi işgal etmesidir. Bu fetih Normandiya Dükü I. William'ın komutasındaki güçlerin 1066 yılında Hastings Savaşı'nda kazandıkları zaferle kesinleşmiştir. Yeni tebaasının desteğini kazanmak amacıyla William, anakaradan getirdiği Norman geleneklerini buraya taşıırken en eski dönemlerden beri mevcut olan Anglosakson kanunlarını da bu doğrultuda uyarlamıştır. O çağın gereklerine uygun olarak William da fethettiği halkın hukuk sistemini korumuş, Anglosakson adalet sisteminin çoğunu uyarlamıştır. En önemli yeniliklerinin arasında idamın yerine organ kesme cezasını getirmesi, bunun sonucunda da takip eden 40 yıl içinde hiçbir suçlunun asılarak idam edilmemesi

bulunmaktadır. Ancak yine de bu durum, suçluların gözleri çıkarıldıktan ya da testisleri kesildikten sonra can veremelerinin önüne geçmemiştir.

Normanlar aralarında polis memurları, adli tetkikçiler, mübaşirler, sulh hâkimleri ve mareşallerin de dahil olduğu İngiliz ortak hukuk geleneklerini etkileyecek, ceza hukuku sistemlerinin tanıdık bileşenleri haline gelecek öncü kavramları ortaya atmıştır. Örneğin 1194 yılında çalışmaya başlayan adli tetkikçiler kırsal kesimde şüpheli ölümleri ve evlere zorla girme vakalarını incelemek için oluşturulan bir meslek grubudur. Yüzyıllardır örneklerine rastlanan sokağa çıkma yasaklarının kökeni Roma ve Fransız tarihine dayanmaktadır ve geleneksel olarak üst sınıf tarafından, altlarının hareketlerini kısıtlamak için kullanılmıştır. William, sokağa çıkma yasağını görünürde, daima mevcut olan yangın risklerine karşı koruma amaçlı bir prosedür olarak kullanmıştır. Ahşaptan inşa edilmiş bir dünyada bu doğal bir önlemdir. Gerçekte ise bu uygulamanın sebebi çok muhtemelen taşkınlık çıkaran Anglosaksonların soğuk ve karanlık saatlerde buluşmasını önlemektir. Yani her gece saat sekizde sokağa çıkma yasağı çanı çaldığında tüm ateşlerin söndürülmesi gerekmektedir, aksi takdirde sert yaptırımlarla yüzleşmek mümkündür.

Normanlar, Anglosaksonların kişinin suçlu veya masum olup olmadığına karar vermek için kullandıkları yöntemlere yine "takdiriilahi" anlayışından hareketle savaşıarak sınamayı eklemişlerdir. Latince *duellum* (iki kişi arasındaki savaş) sözcüğünden gelen düello, Norman işgalinden önce beş asırdan uzun bir süre boyunca Cermen Burgonyalılar tarafından kabul görmüş bir gelenek olmuştur. Erken dönemdeki krallardan birinin sözleriyle, "her erkek içindeki doğruluğu kılıcıyla savunup gökyüzünden gelen takdire sunmalıdır". Prosedür, rahiplerin,

kadınların ve engellilerin büyü veya sihirli iksirler kullanmamaya yemin ettikten sonra vekil veya müdafiler kullanmalarına izin vermiştir. Çoğu durumda alt sınıflar, çıplak ayakları üstünde dövüşürken yüksek tabakadan kişiler at sırtında dövüşmüştür. Sanık gündoğumundan günbatımına kadar ayakta kalabilirse suçsuz olduğuna karar verilir, onun yerine iddia makamı asılırdı. 1096 yılındaki ünlü bir savaşı sına vakaında bir birey Eu kontunu, sınaıayı izlemek için kalabalığın arasına karışmış olan Kral II. William'a karşı kumpas kurmakla suçlamıştır. Kont dövüşü kaybetmiş, hadım edilip gözleri çıkarılmıştır. Dövüşerek sına nispeten pratiktir ve dövüş alanını seviyelere ayırarak vekillerin kullanımını etkisiz kılan düzenlemeler yapılmıştır. Eğer bir kadın davasını bir erkeğe karşı savunmaktaysa, kadın içinde taş bulunan deri bir sapanla etrafında dönerken erkek beline kadar gelen derinlikte bir çukurun içinde durmak mecburiyetindedir. Bunun karşılığında erkek, kadına bir sopayla üç kez hamle yapma şansına sahiptir; üç kez ıskalması kadının masum olduğu anlamına gelmektedir.²⁴

Norman işgalinden yüz yıl sonra İngiltere artan bir suç sorununun tehdidi altında bulunmaktaydı. Bunun üzerine 1166 yılında II. Henry, büyük jüri tarafından sınanmanın temellerini atan Clarendon Hükümleri'ni yayımlamıştır. Bu jüriler acıyla sınanmak üzere belirlenen tüm suçluların isimlerini ifşa etmekteydi. Artan suç oranlarını azaltmak amacıyla suçu kanıtlanan sanıklara acımasız cezalar uygulanmaktaydı. Sınamanın sonucunda başarısız olan biri ya asılır ya da bir ayağı kesildikten sonra 40 günlüğüne krallıktan sürülürdü. On yıl sonra, 1176 yılında Northampton Hükümleri, sınamanın ardından sağ el ve ayağın kesilmesini de içeren, eskisinden de sert cezai yaptırımları beraberinde getirmiştir.

Clarendon Hükümleri hapisanelerin gelişiminde

de büyük ilerlemeler kaydedilmesine yol açmıştır. I. William, yere göğe sığdırılamayan ünlü Londra Kulesi'ni ülkenin ilk kraliyet hapishanesine dönüştürecek inşaatı hayata geçirerek bu doğrultuda ilk büyük adımları atmıştır. Ancak kule, daha ziyade kralın düşmanlarını hapsedmek için tasarlanmıştır. Cezaevi olarak kullanılması amacıyla çok sayıda başka bina da inşa edilmiştir. Ancak Clarendon Hükümleri ile birlikte II. Henry şeriflere, gezici krallık yargıçları tarafından mahkemede sorgulanana kadar tüm suçluların gözaltında tutulabileceği hapishaneler inşa etmeleri emrini vermiştir. On üçüncü yüzyılın sonlarından sonra hapishanelerin sayısı ile birlikte hapis cezası ile cezalandırılan suçların sayısı da artmıştır.

"Ortak hukukun babası" olarak görülen II. Henry İngiltere'nin her bölgesine düzenli ziyaretler gerçekleştiren gezici yargıçlar tayin etmiş, böylelikle krallığın her yanında mahkemelerdeki davaların ortak prosedürlerle görülmesiyle öne çıkan "genel" bir hukukun oluşmasına önayak olmuştur. Modern hukukun gelişmesinden önceki çoğu hukuk geleneğinde olduğu gibi bütün Britanya'da da gelenekler yerel mahkemelerin kararları üzerinde önemli bir rol oynamış, ancak bu durum coğrafi bölgelere ve kişilerin sosyal durumlarına göre büyük farklılıklar gösterdiği için yargıçların karar vermede güçlükler yaşamalarına neden olmuştur. Takip eden yıllarda kraliyet mahkemelerinin yargıçlarının temel alındığı birtakım kanunlar oluşturulmuştur. Bu kanunlar, yani ortak hukuk, önceden Danimarka ve Cermen hukuklarının hâkim olduğu yerel yerleşim yerlerinin tümünde var olan kural ve kanunlardan gitgide farklılaşmıştır. Yeni vakalar görülmeye başlandıkça, yargıçlar hükümlerini benzer vaka örneklerinden hareketle vermişlerdir. Bu şekilde davaların hükmü verilirken emsallerinden yola çıkmanın önemi ortaya çıkmış, yalnızca krallık içinde değil, daha sonra İngiltere'nin sö-

mürgeleri haline gelen ülkelerde de tek bir şekilde uygulanan bir kurallar bütünü'nün oluşmasının yolu açılmıştır.

İslam hukuku geleneği

BarbarTöton istilalarının ardından Anglosakson Britanya'nın gelişmesiyle tesadüfen aynı dönemlere denk gelecek şekilde, ancak bu durumdan tamamen bağımsız olarak İslam dini de Arap Yarımadası'nda yedinci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Suçun ve cezanın tarih sahnesindeki yolculuğuna sonradan katılan İslam hukuk geleneği takip eden yüzyıllar boyunca, sonraki 1.400 yıl içinde Kuzey Afrika'ya, Orta Asya'ya ve dünyanın diğer pek çok bölgesine kadar yayılmıştır. Arabistan'da İslamiyet öncesi dönemde ceza çoğu açıdan "göçebe bir çevredeki kamu güvenliği ve sosyal düzenin ihtiyaçları için son derece uygun" olan kısas ilkesine dayanmaktaydı. Bununla birlikte hukuk sistemi ve devlet kavramının olmaması, toplumun en güçlü bağının akra-ba dayanışması olmasına yol açmıştır. Hz. Muhammed MS 570 yılında doğmuş, 610 yılı civarında da kendisine peygamber olarak ilk vahiy gelmiştir; ancak İslami hukuk sistemi sekizinci yüzyıla kadar herhangi bir gelişme kaydetmemiştir.²⁵ Erken dönem İslam hukuku büyük ölçüde, kendisine miras kalan Arap kültüründen uyarlamalarla oluşmuştur. İslam hukuku geleneği de temelinde, tıpkı Musa'nın Kanunları gibi kutsal bir kitap aracılığıyla bir peygambere gönderilen ilahî bir kanun olma özelliği taşıyan teokratik bir hukuk sistemi olarak gelişmiştir. Bununla birlikte, büyük ölçüde esaret altında tutulmaları ve inananlarının dünyanın dört bir yanına dağıtılmaları nedeniyle Yahudi hukuku hiçbir zaman mukabil İslam hukuku kadar geniş bir alana yayılmamıştır.

İslam hukukuna göre suç "yasaklanmış bir eylemin

gerçekleştirilmesi veya yapılması emredilmiş bir görevin ihmal edilmesi” olarak tanımlanmaktadır.²⁶ Bu, suçu “bir kamu kuralını gönüllü olarak ihlal eden ve bu sebepten devlet adına cezaya çarptırılması mümkün olan bir davranış” olarak tanımlayan Batı’nın yasalarla belirlenmiş hukukundan çok da farklı değildir.²⁷ İslami adalet algısı daima hem suçlunun haklarının hem de toplumun korunması şeklindeki iki yönlü gerekliliğin altını çizmektedir. Daha çağdaş bir bakış açısıyla, 11 Eylül 2001’den önceki birkaç gün içinde Somalili bir savaş ağası yanlışlıkla bir sivil öldüren bir askerin, kurbanın ailesine teslim edilmesi emrini verdiğini, ailenin askeri çok geçmeden başından vurduğunu aktarmıştır. Savaş ağası bu durumdan röportajında basitçe, “Bu İslam hukukudur. Toplumumu mutlu eden budur,” diye bahsetmiştir.²⁸

İslam hukukuna kaynaklık eden en önemli iki unsur, Kuran’da yer almakta olan şeriat ile sünnettir. “Kuran dışı” bir kavram olan sünnet Arap geleneklerinden ve peygamberin hayatından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Buna karşın şeriat, kutsal ve ihlal edilemez hukuk olarak kabul edilmektedir. Batılı bir bakış açısıyla daha az anlaşılır ve daha az organize olduğu yorumu kolayca yapılabilmektedir. Bir kanunname olarak büyük zayıf noktalarından biri Tanrı’nın sözleri olduğu için herhangi bir değişiklik veya eklentiye kapalı olmasıdır. Buna ek olarak Kuran’da kutsal kabul edildiği şekliyle ceza hukuku modern çağdan çok daha önce ortaya çıktığından dolayı çağdaş adli sorunların çoğuna uygulanmaları imkânsız olmasa bile oldukça zordur.

Peygamberin geride bıraktıklarını yorumlama görevi, Ortaçağ’dan beri Hristiyan toplumlardaki rahiplerin muadili olan *ulemaya* bırakılmıştır. MS 900 yılında ulema artık yeni bir tefsire ihtiyaç olmadığı, şeriatın da bir bütün olarak ele alınması gerektiği kararını vermiştir. İs-

lam hukukunun gelişimini genele indirgemenin zor olmasının nedenlerinden biri Hz. Muhammed'in ölümünü takip eden yüzyıllarda her biri hukuku farklı şekilde yorumlayan dört büyük fıkıh mezhebinin doğmuş olmasıdır. Her biri ismini kurucusu olan âlimden alan bu dört mezhebin görüşleri liberalizmden köktencilige kadar değişmektedir. En esnek olanı, toplum değiştikçe çeşitli yasaları ortaya çıkaran koşulların da değiştiğini, bu sebeple "hukuki kuralların değişmez olmadığını" kabul eden Hanefi mezhebidir. Kökenini Irak'tan alan bu mezhep Osmanlıların uzun hâkimiyeti boyunca bölgede geçerli mezhep olarak yerini korumuş, günümüzde de Hindistan'ın çoğu, Pakistan ve Arap Yarımadası dışında pek çok diğer Ortadoğu ülkesinde resmî mezhep konumuna gelmiştir. En tutucu ve değişime en kapalı olan, diğer üç mezhep tarafından teklif edilen her türlü yeniliğe karşı gelen Hanbeli mezhebidir. Günümüzde bu mezhebin kalesi Suudi Arabistan'dır.

İslam ceza hukuku altında suçlar, Kuran'da önceden belirtilmiş olmalarına veya yargıçların takdirine bırakılmalarına göre değişen üç sınıfa ayrılmaktadır. Affedilemez kabul edilen ve bu yüzden cezalandırılması zorunlu olan en ciddi suçlar *had* suçları başlığı altında toplanmıştır. Bu suçların karşılığında herhangi bir özür, aracılıkla halledilmesi gibi bir seçenek veya sanığın lehine herhangi bir delil kabul edilmez. Bu sebeple cezalandırılması da tam olarak Kuran'da ve sünnetlerde belirtildiği şekilde yapılır ve suçlulara yaygın olarak bedensel bir ceza verilir. Ancak Batı ülkelerinde görülen müebbet hapis gibi diğer cezai işlemlerin aksine şeri yaptırımlar kısa sürede²⁹, kamuya açık olarak uygulanmakta ve suçlulara yalnızca geçici bir acı vermektedir. Örneğin hırsızlık suçu için eller kesileceği zaman suçlular keskin bir mızrakla elleri kesilmeden önce yaygın olarak doktorlar tarafından anestezi

ile uyuşturulmaktadır. Hangi suçların *had* kategorisine girdiğiyle ilgili bir fikir birliğine varılabilmifş değildir, ancak kaynakların çok büyük bir kısmı bu başlık altında toplanan en önemli suçların zina, hırsızlık, haydutluk ve iftira olduğunu belirtmektedir. Zina veya gayrimeşru cinsel ilişkiler yaşamanın en iyi tanımı birinin eři dışındaki (evli olup olmaması fark etmeyen) başka biriyle gönüllü cinsel ilişki yaşaması şeklinde yapılmaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda zina sućunu işleyen taraflardan birinin evli olup olmamasına göre şekillenen ayrımlar da yapılmıştır. Erkek cinsel organının kadın cinsel organına girmesinden daha az cinsel yakınlaşma görülen vakalarda suć, farklı yaptırımlar gerektiren *tazir* sućları kapsamına girmektedir.  nceki bölümde bahsedildiği gibi toplumlar, inanćlı bireyleri ve nesilleri arasındaki temiz ve onurlu kanın korunup kollanmasına büyük önem vermektedir. Zina, sućlu tarafın statüsüne göre farklı cezalar ićermektedir. Evlilik söz konusuysa ceza taşlama, evlilik dışı ilişki söz konusuysa 100 kırbaćtır.

Burada taşlama cezasının bu gelenekteki yerine değinmekte yarar vardır. İşlam hukukunun çoğunda olduğu gibi bu ceza da önceki gelenekler, özellikle de Musa'nın şabat'ı ihlal etmenin cezasını taşlama olarak belirlediği Eski Ahit temel alınarak oluşturulmuştur. MS birinci yüzyıla birlikte Yahudi hukuku birtakım sućlara karşılık olarak taşlama cezasını yasallaştırmış ve uygulanmasına dair ayrıntılı yönergeler sunmuştur. Ancak ne sıklıkla uygulandığına dair bilgilerimiz tahminden öteye gećememektedir.

Tařlama Kuran'da gećmemektedir, ancak kökenini İřlam hukukunun geleneklerinden olan ve zina sućuna karřılık olarak uygulanması gereken ceza olarak belirleyen *hadisler*den almaktadır. 2007 yılı kadar yakın bir tarihte Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde bir tařlama

cezası uygulanmıştır. Tarihsel bir perspektiften Batılılara ilkel gibi görünmesine rağmen âlimler, taşlamanın Hz. Muhammed zamanından bu yana Arap toplumunun değerleriyle çelişmediği konusunda ısrar etmektedir. Tarih boyunca cezaların gerçekten ceza olmaktan ziyade “sembolik bir uyarı” olarak uygulandığı cezai yaptırımlarda sıklıkla eylemin kendisinden çok yarattığı etki önemli olmuştur.

Bir başkasının taşınabilir bir malını rızası olmadan alıp kendi mal varlığına katmak hırsızlık olarak tanımlanmaktadır. Bu olayın ciddiyeti sıklıkla çalınan malın değerine ve hırsızlığın yöntemine göre değişmektedir. Bununla birlikte şeriat, “Hırsızlık yapan erkek de olsa, kadın da olsa ellerini kesin,” demektedir. İbret olması amacıyla bu cezanın infazı kamuya açık alanlarda gerçekleştirilmelidir. Ancak alkol ve domuz gibi İslam dininde değeri olmayan bir şeyin çalınması için el kesilmesi cezasına gerek duyulmamıştır; çalınan bir malın da bu doğrultuda asgari bir değeri olması gerekmektedir.

Silahlı hırsızlık olarak tanımlanabilen haydutluk, güç kullanımı ve pusuya yatma gibi unsurları da içerdiği için daha ciddi bir suç olarak kabul edilmektedir. Bu durumda Kuran'a göre ceza “idam, çarmıha germe, bir sağdan bir soldan el ve ayaklarını kesme (çapraz organ kesme) veya sürülme” olarak belirlenmiştir. Bir fıkıh mezhebine göre yargıçların bu suçun gerektirdiği yaptırıma dair hüküm bildirirken eylemin şiddet derecesine göre değişen bir esneklikleri bulunmaktadır. Ama büyük çoğunluğu eylemin ciddiyetine göre değişen yaptırımları yargıçlara herhangi bir inisiyatif tanımadan kabul etmektedir. Birisi öldürülürse katili kılıçla idam edilecek; para çalanın farklı taraflardan eli ve ayağı (sağ eliyle sol ayağı) kesilecek; şiddet uygulamakla tehdit edip cinayet işlemeyen veya hırsızlık yapmayan sınır dışı edilecek

(veya hapse atılacak); hem hırsızlık yapar hem de cina-yet işlerse çarmıha gerilecektir (*hurâbe*). Tıpkı kafa kesmede olduğu gibi başka bir organı kesme cezası da bir kılıç veya yatağanla infaz edilmektedir. Çarmıha germe uygulaması hakkında günümüzde halen bazı tartışmalar bulunsa da çoğu durumda eşkıya diri diri çarmıha gerildikten sonra bir kargı saplanarak son darbe indirilirdi. Diğer araştırmacılar suçlunun çarmıha gerilmeden önce idam edildiğini, bunu takip eden üç gün boyunca diğerlerine bir uyarı ve ibret olması açısından kendi haline terk edildiğini düşünmektedir. Soygun yaparken cinayet de işleyen eşkıyaların kafaları kesilir, geride kalan başsız beden çarmıh benzeri bir düzeneğe asılırdı. Eşkıya yalnızca cinayet işlemiş, soygun yapmamışsa yalnızca kafası kesilirdi. Durum ne olursa olsun, ticaret ve seyahat yollarının işleyişine müdahale etmek, oldukça katı bir şekilde ve kamuya açık olarak cezalandırılmasından da muhtemelen anlaşılabacağı üzere hafife alınmazdı.

Dördüncü büyük *had* suçu olan iftiranın tanımı gerçekdışı bir şekilde ahlaksızlıkla suçlama olarak yapılabilir. Bir aldatma veya zina davasında, delil olarak dört erkek şahidin neye tanık olduklarına dair açıkça tutarlı beyanlarda bulunması gerekmektedir. Üçü suçlunun aleyhinde tanıklık eder, sonuncu şahit ise suç teşkil eden bu eylemin gerçekleştiğini doğrulamazsa, tıpkı hukukun gerektirdiği şekilde dört erkek şahit bulmadan bir kadını zinayla suçlama durumunda olduğu gibi diğer şahitlerin üçü de cezalandırılır. Bu tutarsızlığa uygun görülen ceza seksen kırbaça sınırlandırılmıştır.

Kıyas ya da "kanlı" suçlar başlığı bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlardır. Günümüz tabiriyle "şahıslara karşı işlenen suçlar" olarak ifade edilebilen bu suçlar cinayet, kasten veya taksirle adam öldürme, kasten veya taksirle yaralama ya da sa-

katlama gibi eylemleri içerebilmektedir. Bu suçlar için iki olası yaptırım bulunmaktadır. *Kısas* cezaları sadece vücut bütünlüğüne karşı işlenen, kesin delillerle ispat edilmiş kasıtlı suçlarda uygulanabilmektedir. Şeriatta *kısas*, sonrasında kan davalarına ve daha da fazla şiddete yol açması mümkün olan, kurban ve kurbanın ailesinde görülen intikam almaya yönelik genel eğilimi yatıştırma ve ödetilmek istenen bedelin abartılmasının önüne geçme ihtiyacını karşılamak için yer almaktadır. Bu durumda tıpkı Hammurabi'de ve daha sonra İbranilerde görülen kısısta olduğu gibi eşdeğer kefarete izin verilmektedir. Ancak Hammurabi Kanunları'nın aksine bir kimse, başkasının evini yakarsa kurbanlar aynı şekilde karşılık verememekte, verirse cezalandırılmaktadır. Alternatif bir ceza olan *diyet* yani kurbanın ailesine tazminat ödeme, vücut bütünlüğüne karşı işlenen kazayla adam öldürme ve bilinçsizce adam yaralama gibi taksirli suçlara karşılık olarak uygulanmaktadır. Başlangıçta sosyoekonomik gruplar arasında herhangi bir fark gözetmeksizin sabit bir *diyet* bedeli bulunmaktaydı. Pek çok âlim bir kadın için ödenmesi gereken *diyetin*, bir erkek için ödenmesi gerekenin yarısı kadar olduğu konusunda hemfikirler. *Kısas* yaptırımları için başvurmadan önce temin edilmesi gereken kesin kanıt zorunluluklarına göre sanığın akli dengesinin yerinde olduğu ve söz konusu eylemi bilinçli olarak gerçekleştirdiği belgelenmelidir. Bu sebeple cezalandıracak bireyin, bunu gerçekleştirebilecek bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde kurbanı ve ailesini temsilen profesyonel bir cellat tahsis edilmelidir. Cezanın sınırı kurbanın çektiği acıdan fazlasını vermemektir. Son olarak da kesin deliller bulunmaması durumunda *diyet* yeterli olmaktadır.

Üçüncü ve daha az ciddi suç kategorisi "cezalandırma" anlamına gelen ve temelinde Kuran'da veya sünnet-

lerle cezası belirtilmemiş yanlış davranışları içeren *tazir* suçlarıdır. Bir Arapbilimci *tazir* cezalarının yargıların takdirine bırakılması nedeniyle, bu kategoride yer alan cezaların, özel olarak belirtilmiş ve sınırı konmuş cezaları içeren *had* ve *kısas* cezalarına göre daha şiddetli olduğunu öne sürmüştür. Bu şekilde, “Bir kimse gerekli namazı veya ibadeti yerine getirene kadar tekrar tekrar kırbaçlanabilmektedir”.³⁰ *Tazir* suçları küçük hırsızlıklar, zinaya kalkışmak, eşcinsellik ve tecavüz ile birlikte şeriatın yasakladığı ancak özel bir cezası bulunmayan suçları içermektedir; bu yüzden domuz eti yiyenler, yalan yere yemin edenler, tefeciler, şarap içenler ve terazisinde hile yapan satıcılar için uygulanan yaptırımlar çeşitlilik gösterebilmektedir. Hangi cezanın uygulanacağı hâkimin ya da hükümdarın kararına bırakılmış olduğundan bu kişilerin ilk önce suçun ciddiyetini, ardından da kişiliği, suç geçmiş, hayat tarzı ve son olarak da işlediği suçun topluma verdiği zararlar birlikte sanığı göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bu suçlar için idam cezası nadiren uygulanmış, bununla birlikte suçlu ve toplum için en yararlı yöntem olduğu gerekçesiyle kırbaç cezasından sıklıkla istifade edilmiştir. Hızlıca infaz edilebilmesi ve suçlu bireyin, yani genellikle bir evin geçimini sağlamakla yükümlü kişinin işine geri dönüp ailesini geçindirebilmesine olanak tanıdığı için kırbaç cezası tercih edilmiştir. Hapis cezasından kaçınarak geride kalan ailenin devlete maddi yük olmasının önüne geçilmiş, suçlu bireyin de hapis hâlindeyken oradaki diğer mahkûmlardan olumsuz etkilenmemesi amaçlanmıştır. Ceza olarak bir kimseye vurulabilecek minimum kırbaç sayısı üçtür. Maksimum sayı için ortak bir görüş bulunmamakla birlikte genellikle görülen ortalama ceza 39 ila 75 kırbaçtır. Bir *tazir* suçunu cezalandırırken hâkimin istifade edebileceği pragmatik yargı gücünü örnekleyen bir hikâye olarak ilk Yemen va-

lisinin konuklarına şarap ikram etmesi, ardından da sarhoş olanları suçlu ilan etmesi gösterilebilir. Konuklar bu duruma karşı çıkınca, “Ceza şarabı içmekten dolayı değil, sarhoş olmaktan dolayıdır,” diye açıklama yapmıştır. Haneî mezhebi, peygamber zamanında tek alkollü içecek şarap olduğundan yalnızca şarap içmeyi yasaklamaktadır; diğer alkol (ya da uyuşturucu) mamulleri, kullanıldıkları takdirde sarhoşluğa yol açmadıkları sürece katı bir yasakla karşılaşmamıştır.

Çoğu açıdan *tazir* kategorisi daha modern gözükmektedir. Bu eylemler için özel cezalar bulunmadığından İslama aykırı kabul edilmelerine karşın, gelişmekte olan Müslüman toplumunun ihtiyaçlarını karşılamaya devam ederken şeriatın “gelişip modern yaşamın yeni talepleriyle başa çıkmasına” da olanak tanımaktadır. Ortaçağ değerlerini modern dünyayla bağdaştırma bilmesinin güncel bir örneği Suudi Arabistan’da kadın sürücülerin araba kullanma yasağını deldiği için on kırbaç cezasına çarptırılan Suudi bir kadının vakasında görülebilmektedir. Kadınların araba kullanmasını yasaklayan tek ülke olarak Suudi Arabistan’da aileler yatılı şoförler tutmaya mecbur kalmaktadır. Çoğu ailenin ekonomik durumu aylık en az ekstra 300 doları gözden çıkarmaya yetmediğinden kadınların okula, doktor randevularına ve alışverişe gitmek için erkek akrabalarına bel bağlamaları gerekmektedir. Kadınların araba kullanmasını yasaklayan herhangi bir yazılı kanun olmamasına rağmen geleneklere ve dine göre kadınları günaha karşı korunmasız kılan hareketlerin serbestliğini kısıtlaması açısından bu yasak gerekli görülmektedir. Aktivistler, trafik suçlarının karşılığı para cezasıyken, yetkililerin araba kullandıkları gerekçesiyle kadınları kırbaçlamasına karşı seslerini yükseltmiş, “peygamberin eşlerinin bile deve ve atlara bindiklerini, zira bunların yalnızca ulaşım araçları olduğu”

açıklamasını yapmıştır. Bu noktada emniyet güçlerinin de kadın sürücüleri durdurmakla birlikte, genellikle bazı sorular sorup bir daha araba kullanmayacaklarına dair bir taahhütname imzalattıktan sonra gitmelerine izin verdiklerini de belirtmek gerekmektedir. Kırbaç cezasına çarptırılan kadının organize bir protesto gösterisinde yer aldığını ve bu sebeple de cezasının kökten dincilerin bir tür intikamı olduğunu söylemek doğru olacaktır.³¹

Modern dünyada şeriat

Modern bir bakış açısıyla katı İslam hukuku genellikle çağdışı ve acımasız olarak kabul görmektedir. Bunun en önemli sebebi İslam hukukunda sözü geçen kesin kanıtların temin edilmesi zorunluluğundan sapan, İslamiyetin gerçek öğretileri ve ruhundan bağımsız işlemeye devam eden çağdaş rejimlerdir. Ne yazık ki o veya bu şekilde İslam hukukunun, laik hukukun daha olumlu özelliklerinin yerini aldığı İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Sudan, Nijerya ve Afganistan gibi ülkelerdeki gelişmelerle şeri hukukun insancılıktan çok daha uzak yanları güç kazanmıştır. Bu durum özellikle de şeriat temelli ceza sistemleri tarafından uygulanan cezaların bazıları göz önünde bulundurulduğunda doğrudur. Taşlama, cezalar arasında adından en çok söz edilen ancak altında yatan mantık en az anlaşılandır. İlk dönemlerinde İslam hukuku da, diğer kültürler de erkek neslini, aileyi, onuru ve mülkiyeti korumayı arzulamaktadır. Bir kabile topluluğunda hangi çocuğun kime ait olduğunu bilmek hayatı önem taşımaktadır. Cinsel suçlarla (başka bir idam biçimi yerine) taşlama cezası arasındaki ilişki, böylesi suçların toplumun onuruna leke sürdüğü ve bu nedenle de toplumun üyelerinin ortaklaşa bir yanıt vermesini gerektirdiği yönündeki genel kabulden doğmaktadır. Diğer

suçlara verilen cezaların aksine suçlunun tarafından bakıldığında herkese açık bir biçimde aile bireyleri, eski arkadaş ve komşular tarafından taşla tutularak öldürülmek çok daha korkunç bir deneyimdir. Cezanın bu yönünün, anne baba ve çocuk ilişkilerinde şaibeye yol açacak veya kabile arasındaki kan bağıını tehdit edecek, gelecekte ortaya çıkması olası diğer suçların işlenmesinin önüne geçeceği umulmaktadır.

Geçtiğimiz birkaç on yıl içinde şeri hukukun örneklerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir: İran'da şeriatı göre tefecilik yasadışıdır ve kâr elde etmek amacıyla borç para veren biri 74 kırbaç ve üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir. Bu yaptırım işlenen ilk suç için sağ elin dört parmağını kaybetmeyi, ikinci suç için ayak parmaklarının kesilmesini ve üçüncü suç için de müebbet hapsi içerecek şekilde genişletilmiştir. Yakın tarihli bir ceza kısas uygulamasının da günümüzde etkisini koruduğunu gözler önüne sermiştir. 2011 yılında İranlı bir adam, evlilik teklifini reddeden bir kadının yüzüne bir kova dolusu sülfürik asit atmaktan suçlu bulunmuş, kendisi de aynı yöntemle kör edilerek cezalandırılmıştır.³² Kurban saldırıda gözlerini kaybetmemiş ve yüzü zarar görmüştür. 2004 yılında gerçekleşen suçtan dolayı saldırganı bağışlama hakkı da bulunmaktadır; ancak insan hakları örgütlerinin ve İngiliz hükümetinin taleplerine rağmen bunu yapmayı reddetmiştir. Bağışlamayı reddederken savunması da saldırganın başına gelenin, böylesi bir işe kalkışmayı düşünen diğer herkes için bir uyarı olmasını istediği şeklinde olmuştur. 2008 yılında bir İran mahkemesi "işlediği suçun bedeli olarak suçlunun, İslam hukukunda kurbanın hak ettiği intikamı almasına izin veren ilkeye uygun olarak cezalandırılması yönündeki talebini yerine getirecek şekilde" her iki gözüne de saldırı suçunu işlerken kullandığı kimyasaldan beşer damla

damlatılması emrini vermiştir. Cezayı sadece ve sadece kurban, suçluyu bağışlayarak durdurabilir.³³

Kafa kesme Suudi Arabistan'da halen kullanılmakta olan bir idam biçimidir ve başkent Riyad'da yaşayan göçmenler tarafından "kesim alanı" olarak adlandırılan bir yerde meydana gelmektedir. Cellatlar bir metreden daha uzun kıvrık kılıçlar kullanmakta, idamlar herkese açık bir yerde, kanın akıp gidebileceği bir oluğa açılan küçük metal ızgaraların üzerinde gerçekleştirilmektedir.

1983 yılının Eylül ayında sıradan bir günde binlerce Sudanlının oluşturduğu kalabalık Hartum'un kuzeyindeki bir hapishanenin bahçesinde şeriatın işleyişini birinci elden izleyebilmek için endişeli bir bekleyişe konulmuştur. İki adam, işledikleri hırsızlık suçu için geleneksel olarak uygulanan cezayı beklerken sandalyeye oturtulmuş, yüzleri beyaz kumaşlarla örtülmüştür. Devam etmeden önce meraklı kalabalığa suçları ilan edilmiş, kalabalıktan yükselen tekbir sesleri eşliğinde yüksek sesle Kuran'dan ilgili ayetler okunmuştur. Ardından elinde bir bıçakla cellat çıkagelmiş ve çabucak adamların sağ ellerini kesmiştir. Şaşırtıcı bir biçimde çok az kan akmış, izleyenler bunu kollarının üstüne uygulanan turnikelere bağlamıştır. Adamlardan biri için ceza hâlâ tamamlanmamıştır. Bir Nijerya göçmeni olan bu adam bir sonraki ay da bacağı kesilerek cezalandırılacaktır.³⁴

1996 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nde bir şeriat mahkemesi Filipin göçmeni bir hizmetçiyi işverenini bıçaklayarak öldürmek suçundan 100 kırbaç cezasına çarptırmıştır. Ceza beş ayrı günde, yirmişer kırbaç olarak uygulanmıştır. Yetkililer bu cezanın sembolik olduğunu, cezayı uygulayan kişinin kırbaç darbelerinin etkisini azaltmak için kolunun altına bir kitap koyduğunu belirtmiştir. Patronunun ona tecavüz etmeye kalktığını söyleyerek nefsi müdafaada bulunduğunu iddia etmesine rağ-

men yine de kırbaçlanmış ve ardından bir yıl hapis cezasına çarptırılmış, sonrasında da sınır dışı edilmiştir.

Şeriatla yönetilmeyen bölgelerdeki yüksek suç oranlarını kendi bölgelerindeki düşük oranlarla karşılaştıran, bunun sebebini de İslam hukukuna bağlayarak şeriatı savunan pek çok destekçi bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki suça ilişkin bilgilerin kayda değer bir kısmı dünyanın geri kalanıyla genellikle paylaşılmadığı için bu, üzerinde büyük tartışmalar olan bir konudur. Bununla birlikte İslam hukukunun gerçekten de işe yaradığının fark edildiği bir yer varsa o da 1996 yılındaki Somali'dir. O zamanlarda Mogadişu çete savaşları, tecavüzler, soygunlar ve bir *New York Times* muhabirinin tabiriyle "kıyamet sonrası" senaryolarını andıran rasgele cinayetlerle dolu bir tür salgına yakalanmış durumdadır. Diğer tüm yöntemleri elden geçirdikten sonra bir şeriat mahkemesi toplanıp yetkilendirilmiş, ülkenin "tam bir anarşi durumundaki" başkentini "nispeten güvenli ve medeni bir bölge" haline getirmiştir. Suç dalgasının önüne geçmek için kullanılan yöntemlere dair en ufak bir kuşku oluşması durumunda, hırsızların (herhangi bir uyuşturma işlemi uygulanmaksızın kamuya açık yerlerde) kesilmiş ve yerel stadyumun önüne ibret olması için bırakılmış el ve ayaklarına bakarak bunlardan kurtulmak hiç de zor olmamıştır.³⁵

Taliban'ın kendini kamuoyuna "tanıtması" öncelikle 1990'larda, ardından da 2010'larda İslam hukukunun oldukça gaddar bir biçimini benimseyerek Afganistan'a kendi şeri hukuk sistemlerini getirmesi ve ülkede ön plana çıkıp canlanması esnasında gerçekleşmiştir. Yaygın kanının aksine, Afganistan'da zina suçunu işleyenlerin taşlanarak öldürülmesi Taliban'ın 1990'lardaki yükselişine kadar çok da yaygın olarak gerçekleşen bir şey olmamıştır. Gerçekleşmesi durumunda da ancak sıkı bir dinî gözetim altında, adil bir mahkemenin ardından ve yaptı-

rımların sınırlarına din âlimlerinin karar vermesinin sonrasında uygulanmıştır. Atılan taşların küçük olması gerekmektedirken taşları atan kişilerin de kollarını başlarından daha yukarıya kaldırmaları yasaklanmıştır. Burada püf noktası bu cezaya adil ve yasalara uygun hareket eden bir mahkemenin karar vermiş olması gereğidir. 2010 yılında ailelerinin izni olmadan kaçmaya çalıştıkları için bir çiftin taşlanarak öldürüldüğü bir vakada recm cezası hükümet kontrolü olmadan, köyün birinde gerçekleştirilmiştir. Bir din büyüğü bu taşa tutma cezasını kanunlara aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmiş ve “koca koca taşlarla insanları insafsızca taşa tutmanın doğru olmadığını” ifade etmiştir.³⁶

2010 yılında Kunduz vilayetinde gerçekleşen bir vakada, zina yapan genç bir çiftin recim cezasının infazına yüzlerce köylü katılmıştır. Ancak cezanın esas yükünü taşıyan, özellikle de erkek Taliban’a mensupsa ya da sağlam bağlantıları olan biriye, çoğunlukla kadındır. Diğer durumlara bakılacak olursa, eşcinseller tuğla duvarların karşısında ayakta durmaya zorlanmakta, ardından bu duvarlar üstlerine devrilmektedir. Taliban, söz konusu bağışlama olduğu zaman bile şeriatı kelimesi kelimesine uygulamaktadır. 1999 yılında bir adam eşcinsel olduğu gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmış, 4.5 metre yüksekliğindeki tuğla duvar üzerine yıkılarak altında ezilmiştir. Duvarı yıkmak için bir tank kullanılmış, başından ciddi darbeler alan adamın öldüğü düşünülmüştür. Ancak yıkılan duvarın altından sağ kurtulan adamın hayatı, suçlunun idamdan sağ kurtulması durumunda ölüm cezasının hafifletilerek başka bir cezaya dönüşmesini gerektiren Taliban yasaları gereği bağışlanmıştır. Kurban ağırlar ve acılardan şikâyetçi olmakla birlikte kendisini ölümün pençesinden kurtardığı için Allah’a şükrettiğini de belirtmiştir. Daha sonra bir gazeteciye, “Haksız yere

eşcinsellikle suçlandım. Allah da masumiyetimi kanıtladı,” diye açıklama yapmıştır.³⁷

1996 yılında Taliban, kendi adalet anlayışını dayatıp aynı yılın sonuna kadar, önceki sonbaharda ele geçirdiği Kabil’de ilk kamuya açık idam cezasını infaz ettiği Afganistan’ın neredeyse dörtte üçünü kontrol altına almıştır. İdamın öncesinde hoparlörlerle halka seslenen bir molla, Taliban rejimi altında infaz edilen ilk ölüm cezasını duyurmuş, özellikle de, “Bu diğerleri için bir ders olsun [...] Kısa bir süre içinde şeriatımızı Afganistan’ın tamamına yayacağız,” şeklindeki sözlerinin altını çizmiştir. Ardından Taliban’ın uyguladığı, organ kesmeden recm ve kırbaça kadar değişen cezaların listesini tekrar okumuştur. Suçlu adamın merhamet gösterilmesi için yalvarması, yalnızca birkaç hafta önce eşini ve üç küçük çocuğunu öldürmekten suçlu bulunan bu adamın yanına elinde bir Kalaşnikof’la yaklaşmakta olan, işini hayli ciddiye alan cellat tarafından tamamen göz ardı edilmiştir. Bağışlanma gibi bir seçenek söz konusu değildir, hızla birkaç adım daha yaklaşan cellat tek dizinin üstüne çökmüş, otomatik silahıyla nişan almış ve yaklaşık 30 adım uzaklıktan silahını ateşlemiştir. İdamı izleyen, çoğu sıkı Taliban savaşçılarından oluşan binlerce kişilik kalabalık alkışlar ve tezahüratlarla karşılık vermiştir.³⁸

Başka bir olayda da Taliban, zina suçundan yargılanan bir kadının kırbaçlanmasını izlemek için bir stadyuma 20.000 kişilik bir kalabalığı doldurmuştur. Çoğu durumda cezanın infazı yaklaşık bir metre uzunluğunda bir kırbaçla, çoğu sıklıkla suçlunun çektiği acıyı dahi bastırarak şekilde atılan radikal İslamcı sloganlar eşliğinde gerçekleşmektedir. Zina yapan bekârlar 100 kırbaçla cezalandırılabilirken aynı suçu işleyen evli kimseler recmedilerek öldürülür. Bununla birlikte yukarıda sözü edilen durumda zina yaptığı için cezalandırılan kadın gözle

görölür hiçbir acı belirtisi veya yaralanma olmadan yerinden kalkarak yürüyüp gitmiştir; bu örnekte amaç ona acı çektirmek değil, kadını küçük düşürmektir. Herkesin ortasında infaz edilen cezada kırbaçlar acı vermeyecek şekilde, hafifçe vurulmuştur.

Af, şu anki hukuk sisteminin temelini İngiliz sömürgeciler yoluyla ülkeye gelen ve Arap tüccarlarla fatihlerin getirdiği İslam hukukundan da etkilenen ortak hukukun oluşturduğu Nijerya'da görülen başka bir şeri davada dikkat çekici şekilde önemli bir rol oynamıştır. 2002 yılında okuma yazma bilmeyen bir kadın, evlilik dışı cinsel ilişkiye girdiği gerekçesiyle taşa tutularak ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ancak başka bir mahkemeden gelen temyiz kararıyla sürecin işleyişinde hataların bulunduğu, kadının aslında masum olduğu ortaya çıkmıştır. Eğer taşa tutulmuş olsaydı, kadın Nijerya'nın kuzey bölgesindeki on iki eyaletin şeriatı kabul ettiği 1999 yılından beri recmedilerek öldürülen ilk kişi olacaktı. Mahkemenin bu kararı, daha önce eşine rastlanmamış özgün bir savunmaya sahne olmuştur. "Uyuyan embriyo teorisi" adı verilen bu düşünceye göre İslam hukukuna getirilen bazı yorumlarda, kimi zaman bebeklerin ana rahminde dört ila beş yıl kadar bekleyebileceği belirtilmektedir. Eğer bu davada da bu durum söz konusu olmuş ise, boşanmalarından iki yıl kadar sonra kadının eski eşinin, bebeğin babası olabileceği anlamına gelmektedir. Dahası suç işlediği için kadını tutuklayan polis memuru da kadın suçüstünde yakalanmadığı için talep edilen, suça tanıklık edecek dört kişiyi de getirmeyerek şeri kuralları ihlal etmiştir.³⁹

Yasal gelenekler durmaksızın gelişmektedir. Bunun en iyi gözlenebildiği yer, belirli suçlar için uygun görülen katı cezaların yumuşatılmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda dinî ve laik otoriteler bir araya getirildikten

sonra taşa tutma gibi cezalar geçmişin acımasız kalıntıları olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından yaklaşık 60 yıl sonra, 1979 yılındaki İran Devrimi, içinde taşa tutmanın da bulunduğu ceza kanunlarını yeniden hayata geçirmiş, bu prosedürler için uygulanması şart ritüeller oluşturulmuştur. Erkekler ayakta durur konumda, bellerine kadar toprağa gömülürken kadınlar göğüslerinin üstüne dek gömülmüştür. Taşlar ilk birkaç atıştan sonra suçlunun ölmeyeceği kadar küçük, ufak tefek çakıtaşları olmayacak kadar da büyük olmalıdır. Zina itirafla kanıtlanırsa, ilk taşı atan yargıç olmalıdır. Suçu kanıtlayan şahitlerse, ilk taşı onlar atmalıdır. Taşa tutulduktan sonra hayatta kalacak kadar şanslı olan biri olursa herhangi bir cezaya çarptırılmadan serbest bırakılacaktır ancak bu olasılığın gerçeğe dönmesi, kurbanlar gömülmeden önce kumaşlara sarılıp elleri de bağlandığı için pek de mümkün olmamıştır. 2010 yılında İranlı avukatlar 1979 Devrimi'nden bu yana yalnızca 100 taşa tutma cezasının infaz edildiğini, bu sayının da gitgide düşmekte olduğunu öne sürmüştür. İran'da 2006 ile 2008 yılları arasında en azından altı recmin meydana geldiği bilinmekteyken Afganistan'da bu cezanın uygulanma sıklığının, ahlak suçları söz konusu olduğunda artışta olduğu görülmektedir.⁴⁰

Batı dünyasındaki gözlemcilerin şeri hukuk geleneklerini oldukça sert ve merhametsiz olarak değerlendirmeye yönelik bir eğilimleri bulunmaktadır. Ancak İran'da yaşanan güncel bir hadise önde gelen din adamları ve yargı çalışanları arasında oluşmaya başlayan, idam cezasına destek vermek konusunda giderek artan tartışmaları gözler önüne sermektedir. 2007 yılında, sıklıkla pek çok gençte olduğu gibi on yedi yaşındaki bir İranlının da gözü kararmış, bir gönül ilişkisindeki rakibini bıçaklayarak öldürmüştür. Yargılanıp suçlu bulunmuş, idam ce-

zasına çarptırılmıştır. Dünyanın en meşgul (yalnızca Çin'den geride kalan) idam kurullarından birine sahip olan bir ülkede normalde bu, hikâyenin sonu olacaktır. Fakat suçlu olduğu ilan edildikten yedi yıl sonra, o zamanlar genç bir delikanlı olan hükümlü hâlâ hayatta, önceki yıl en azından 600 başka idam cezası infaz edilmiş olmasına rağmen kendisi ölüm sırasında sürünmektedir. Diğer pek çok toplum gibi İran toplumu da idam cezasına olan desteğin gitgide düştüğü bir dönemden geçmektedir. Bazı gözlemciler bu durumun güçlenmekte olan orta sınıfın etkisinden ve sosyal medyanın yaygınlaşmasından kaynaklandığını öne sürmektedir. Ancak bu durum, yetişkinliğe geçiş konusunda çelişkili yorumları içermesi sebebiyle yalnızca bu dinamiklerden etkilanmemiştir. İran şeri hukukuna göre bir kız çocuğu dokuz yaşında olgunluğa erişmekteyken bir erkek çocuğunun on beş yaşında gerçek bir erkek olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan bir erkeğin ehliyet alabilmesi veya askerlik görevini yerine getirebilmesi için belirlenen hukuki yaş on sekizdir. Yani on yedi yaşında cinayet işleyerek genç adam hukuk sistemini bir tür çıkmaza (her ne kadar aynı zamanlarda suç işleyen diğer gençlerin idam edilmesine engel olmasa da) sokmuştur. Sonuç olarak 2012 yılında Anayasa Koruma Konseyi, uyuşturucuyla ilişkili suçları da kapsayacak şekilde, gençlerin durumunda kasti suçlar için idam cezasını kaldırarak ceza kanununda düzenlemeye gitmiştir.

Artık 24 yaşında olan Safar Anghouti, 20 Ocak 2014 tarihinde infaz edilmek üzere ölüm cezasına çarptırılmıştı; yani İmam Ali Öğrenci Birliği'nin girişimleri olmasaydı bugün ölmüş olacaktı. Bu grup çalışmalarını, ülkenin kurbanların ve kurban ailelerinin öç almalarına, çoğu durumda da maddi tazminatla suçluları bağışlamalarına izin veren şeriat anlayışına göre sürdürmektedir.

İran şeri hukukuna göre suçu tespit edilen katiller kurbanların ailelerine kan parası ödeyebilmektedir. Ancak yukarıdaki örnekte genç katil yoksulluk içinde büyümüş olduğundan kurbanın ailesinin talep ettiği 50.000 doları ödeyemeyeceği daha en başından bellidir. Facebook'ta muazzam bir kampanya başlatan birlik gereken paradan 13.000 dolar fazlasını toplamayı başarmıştır. Hukuki sürece gönüllülerin müdahale etmiş olması, İslamiyette var olan kurbanların intikam alma hakkına ket vurduğunu öne süren yargıçlar tarafından çok hoş karşılanmamasına rağmen öğrenci grubu 2013 yılı boyunca merhumun ailesiyle görüşmeye devam etmiş, tazminatı kabul etmeme konusundaki inatlarını kırmak için çaba sarf etmiştir. Öğrenci grubunun bu etkili çabalarının ardından kurbanın ailesi yakınlarının katilinin yaşamasına izin vermenin "merhametli ve şefkatli" bir davranış olacağına ikna olmuştur. Katilin kız kardeşi, aslında geleneksel şeri hukukun içinde de mevcut olan bağışlayıcı özelliği de kapsayan bir yorumla, "İntikama alkış tutmak yerine kardeşimin hayatını bağışlamak için para ödediler,"⁴¹ şeklinde bir açıklama yaparak belki de olup bitenleri en iyi şekilde özetlemiştir.

Ne yazık ki yirmi birinci yüzyılda İran, Pakistan, Sudan, Afganistan ve Nijerya'da arada sırada hırsızlar için ellerin kesilmesi veya zina yapanlar için recm gibi cezaların tercih edilmesi, aslında pek çok yönden bakıldığında oldukça adil olan bir sistemin üzerine gölge düşürmüştür. Çoğu vakada geleneksel İslam yargı ve delil sistemlerinin göz ardı edildiği, böylelikle kökten dinci yönetimlerin aslında İslam öğretileri ve ruhuyla birebir zıt olan ceza ve suç tanımlamalarını benimsedikleri akılda bulundurulmalıdır.

Çin ve Moğol hukuk gelenekleri

Dünyanın en büyük hukuk gelenekleri söz konusu olduğunda Çin'in adı nadiren geçmektedir. Ancak Çin, neredeyse 2.000 yıl boyunca varlığını sürdürmüş bir hukuk sistemine ev sahipliği yapmıştır. Çin gelenekleri Kore aracılığıyla Japonya'daki gelişmeleri de etkilemiştir. Birlikte ele alındığında Konfüçyüs felsefesi, Budizm ve Çin yazı sisteminin ortaya çıkması sekizinci yüzyılda Japonya için önemli bir model olmuş, bu süreçte merkezi bürokratik bir devlet kurmak için gerekli yapıtaşlarını da sağlamıştır. Japonya'nın Çin'le olan etkileşimi, ülke sınırları dışında Asya kıtasında etkilendiği ilk kaynak olarak Çin'in kabul edilmesine neden olmaktadır; Batı dünyasıyla etkileşime girmesi için bir sekiz asır daha geçmesi gerekecektir.

Çin hukukundaki aykırılıkları anlamanın anahtarı uzun bir süre boyunca büyük bir izolasyon içinde gelişimini sürdürdüğünü göz önünde bulundurmakta yatmaktadır. Shang Hanedanı (MÖ yaklaşık 1700-1027) tarihte kayıtlara geçmiş Çin'in hem ilk hanedanı hem de ilk ceza kanunu yazan ismidir. Çin'in ilk ceza kanunu *Fa Jing*, ya da "Yasalar Külliyatı" daha önceki kanunnameler temel alınarak hazırlanmıştır. İçinde hırsızlıkla soyguna, tutuklama ve hapse atma süreçlerine, hatta hukuki kurallara yönelik yasalar bulunmaktadır. Çinliler erken çağlardan itibaren bedensel cezalardan faydalanmışlardır. Bunlardan bazıları da suçlunun kimliğinin daha sonradan da kolaylıkla tespit edilebilmesine yarayan bir sistem olarak kullanılmıştır. Dövmeli yüzleri, kesilmiş burunları ve ayaklarıyla suçlular ortaya çıktıklarında sessizce varlıklarını duyurmaktaydılar. Bunlardan daha az gözle görülebilir olanı da hadım etme cezası olmuştur. Bu eski ceza kanunu, halkını mümkün olabilecek birkaç

yoldan biri olan hukuk ile birleştirmeye çalışan bir toplum için ileriye dönük son derece önemli bir adım olmuştur. Yine de Tang Hanedanı (MS 618-907) döneminde bir sonraki önemli dönüm noktasına ulaşılabilmesi için neredeyse sekiz asır daha geçmesi gerekmiştir.

Elimizdeki kanıtların çoğu, Ortaçağ'da Çin'de işlenen suçların büyük çoğunluğunun gençler, vasıfsız insanlar ve bekârlar –geçmişten günümüze suçlular sınıfının alışlageldik üyeleri– tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmektedir. Yedinci yüzyıldan yaklaşık olarak on sekizinci yüzyıla dek suçunu itiraf etmeyen kimseye herhangi bir ceza verilememektedir. Yasalar yargıçların sanıkları işkence altında sorgulamasına izin vermekte, bununla beraber eğer sanık sorgu altındayken hayatını kaybedip sonra suçsuz olduğu anlaşılırsa yargıçla birlikte danışmanları da idam edilmekteydi. Sanığı kırbaqlama, bambu sopalarla kalçalarına vurarak dayak atma, ellerine ve bileklerine vidalar batırma ve deri bir kayışla yüzünü tokatlama gibi çeşitli işkence yöntemlerine izin verilmekteydi. Sanık bütün bunların sonunda suçunu itiraf ettiğinde yargıçlar MS yedinci yüzyılın ortalarına kadar dayanan yaklaşık 1.000 yıllık cezai işlemlere başvurmaktaydı.⁴²

En erken dönemlerinden itibaren Çinliler en katı cezai yaptırımların genel adı olarak *Wu Xing*, yani “Beş Ceza” terimini kullanmıştır. Ancak ilerleyen yüzyıllarda bu terimin içerdiği anlam da değişiklik göstermeye başlamıştır. İmparatorluk öncesi dönemde terim yalnızca dövme yapma, burnun kesilmesi, bir veya iki ayağın kesilmesi ve hadım etme olarak sayılabilecek bedensel cezalar ve idam cezaları için kullanılmıştır. Han Hanedanı (MÖ 206-MS 220) döneminde ise cezalar daha az gaddar hale getirilmiş, MÖ 167 yılında imparatorun fermanıyla birlikte burun ve ayakların kesilmesi ile dövme yapma cezaları yü-

rürlükten kaldırılmıştır. Hadım etme cezasının sona ermesi muhtemelen MS üçüncü yüzyılda olmuştur. Han Hanedanı döneminde idam ve dayak cezaları dışındaki tüm bedensel cezalar çeşitli biçimlerde infaz edilebilen ağır hapis cezalarına çevrilmiştir.

MS 624 yılında kabul edilen Tang Kanunları'nın öncüsü, 581-583 yıllarına kadar uzanan Sui Kanunları'nda yukarıda sözü edilen "Beş Ceza" daha insancıl biçimlendirilmiş ve günümüze taşınabilecek hale yaklaşmıştır. Kanunnamede sözü edilen beş ceza hafif bir sopayla vurma (10-50 kez), ağır bir sopayla vurma (60-100 kez), ağır hapis cezası (bir ila üç yıl), ömür boyu sürgün cezası (yaklaşık 1.600 kilometre kadar uzağa) ve idam (boğularak veya başı kesilerek) olarak sayılabilmektedir.⁴³

Tang Hanedanı zamanında Çin muhtemelen dünyanın en büyük, en zengin ve en kalabalık imparatorluğu konumundaydı. Sınırları Tibet, Mançurya, İran ve Kore Yarımadası'nın büyük kısmına kadar uzanmaktaydı. Daha önceki ceza kanunlarından geriye elimizde yalnızca küçük parçalar kalmış olduğundan başlangıç noktamız Çin'in tamamı günümüze taşınmış en eski kanunnamesi Tang olacaktır. Tıpkı Yunanlar gibi burada da kanunların ilahî bir kaynağı olduğu inancı bulunmamaktadır, tümü gereksinimlerden hareketle insan elinden çıkmıştır. Pek çok diğer toplumla benzer şekilde ceza, kişinin sosyal durumuna göre uygulanmakta, genellikle de suçluyla kurban arasındaki ilişkiye bağlı olarak değişmektedir.

En ciddi suçlar imparatoru ve devleti tehdit edenler, alt sınıftaki biri tarafından daha üst sınıftaki birine karşı işlenenler ve aile kurumunu tehdit edenler olarak kabul edilmektedir. Bu üç suç biçimi genellikle sadece suçlunun değil, suçluyla beraber tüm ailesinin de idam edilmesini gerektirmektedir. Vatana ihanet suçu söz konusu olduğunda baba ve oğul boğularak öldürülmekte;

on beş yaşından küçükler, büyükanne, büyükbaba ve torunların çocuklarına kadar herkes de köle olarak satılmaktaydı. 653 yılında yürürlükte olan Tang Kanunları'na göre boğma veya kafa kesme yöntemleriyle cezalandırılacak 233 farklı suç bulunmaktadır. Üç yüz yıl sonra Song Kanunları idam cezası gerektiren 60 suç daha eklemiş, Yuan Kanunları ile birlikte karşımıza ilk defa kesip parçalara ayırma cezası çıkmıştır. 1397 yılındaki Ming Kanunları ile kesilerek cezalandırılan suçların sayısı on üç, geleneksel idam yöntemleriyle cezalandırılanların sayısı 282 olmuştur. Zihinlerde bu yasaların çok acımasız olduğuyla ilgili bir önyargı oluşması durumuna karşın Çin'de idam cezasıyla cezalandırılan suçların sayısının, on sekizinci yüzyılda Kanlı Kanunlar'ın altın çağını yaşadığı İngiltere'nin aksine hiçbir zaman 300'ü geçmediği akılda bulundurulmalıdır. ("Kanlı Kanunlar" [*Bloody Code*] terimi kabaca 1688-1815 yılları arasında ceza kanunlarına idamla cezalandırılan abartısız yüzlerce suçun eklendiği dönemi belirtmek için kullanılmaktadır.)

Çağdaş Çin'in ceza kanununu yenilemekte karşılaşılan büyük engellerden biri ülkenin ceza hukukunun tüm vatandaşlara uygulanan tarafsız bir kanunname olmaktan ziyade imparatorun gücünün uzantılarından biri olarak kabul gördüğü uzun tarihi ve köklü gelenekleridir. Yani dolayısıyla, "Masum olduğunu belirtmek için yalvarıp yakarmak bir tür isyan olarak görülmekteyken itiraf, otoriteye boyun eğme anlamına gelmektedir." Diğer bir deyişle Tang Ceza Kanunu'na göre yalnızca bir itiraf geldikten sonra sanığın suçlu bulunduğu hükmü verilebilmektedir (itiraf alınamayan davalar ise resmî olarak kayıtlara geçirilememektedir). Yani sonuç olarak hukuki sistem, şüphelilerin haklarını değil, yönetimin otoritesini koruyacak şekilde düzenlenmiştir.⁴⁴

Çin Ceza Hukuku sistemini anlamak için öncelikle Konfüçyüsçülüğün, özellikle de imparatorluk dönemindeki Konfüçyüsçülüğün belli bazı özelliklerinin öneminin kavranmış olması gerekmektedir. Bu ilkelerden *zhong'un* (efendiye, görevlilere ve imparatora saygı) gerektirdiği üzere kamu çalışanları Antik Çin'de normalde idam cezasına çarptırılması gereken suçların karşılığında bile zaman zaman para veya kıdem düşürülmesi cezasıyla kurtulmalarını sağlayan ayrıcalıklı bir konuma sahipti. Bu koruma, toplumun bu saygıdeğer bireylerinin övgüye değer davranışlarla içinde yaşadıkları topluma örnek teşkil etmeleri temeline dayanan Konfüçyüsçü anlayışa uygun olarak uygulanmaktaydı. Diğer taraftan, bu beklentiyi karşılamayacak şekilde yaşamaları ve suç işlemeleri durumunda, halk tabakasından aynı suçları işleyen kimselere göre çok daha sert şekilde cezalandırılmaktaydılar. Bu durum özellikle de, suçlunun anne ve babası, erkek kardeşleri, eşi ve çocukları da dahil olmak üzere üç nesil boyunca tüm ailesinin idam edilmesiyle cezalandırılan vatana ihanet suçu için geçerli olmuştur. Atalara saygı, ya da diğer bir deyişle *xiao* söz konusu olduğunda babasını döven bir oğul idam cezasına çarptırılırken tam tersi durum, yani babanın oğlunu dövmesi, evlatları terbiye etmek bir anne babalık görevi olduğundan cezasız bırakılmıştır. Diğer yandan idam cezasına çarptırılanın evin tek oğlu olması durumunda, ileride anne ve babasının bakımını sağlayacak tek vâris olduğundan hayatı bağışlanabilmektedir. Konfüçyüsçülükte *ren* yani hayırseverliğe olan inanç bir toplumun, içinde bulunan nispeten zayıf üyeleri koruması gerektiği olgusunu desteklemektedir. Bunun muhtemelen en güzel örneği toplumun on beş yaşından daha küçük, yetmiş yaşından daha yaşlı, kadın (özellikle de hamile) ve zihinsel veya bedensel olarak engelli bireylerinin fiziksel olarak daha yeterli diğer bi-

reylere göre çok daha merhametli cezalara çarptırılmalarını zorunlu kılan ceza kanunlarıdır.⁴⁵

Hükümdarlığı süresince Cengiz Han, Büyük Yasa olarak bilinen yasaları oluşturmuştur. Hukuki başarıları genellikle seferlerinin gölgesinde kalmasına rağmen bu noktanın üzerinde durmakta yarar vardır. Moğol İmparatorluğu'nun hükümdarı tarafından oluşturulduğu için bu kanunname benzerlerinden oldukça farklıdır. Kaynağını Tanrı'yla olan ilahî ilişkilerden almadığı gibi yerleşik düzene geçmiş başka bir toplumun antik kanunlarından da türetilmemiştir. Cengiz Han, dağınık durumdaki kabilelerin yüzyıllar boyunca uyguladığı farklı gelenek ve âdetleri derleyip düzenleyerek bu kanunları oluşturmuştur. Herkese hitap eden ortak hukuk olarak görülüp saygı gösterilmesi beklenen Büyük Yasa'ya karşı gelmediği sürece küçük grupların kendi bölgelerinde geleneksel kanunları uygulamalarına da izin verilmiştir. Cengiz Han üzerinde son zamanlarda yapılan bir araştırmaya göre Büyük Yasa'yı, hukukun toptan tek bir yasa halinde toparlanıp düzenlenmesi değil, daha ziyade yaşamının son yirmi yılı boyunca gelişimini sürdürmüş olan, "sürekli bir hukuki çalışmalar bütünü" olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.⁴⁶

Cengiz Han, Büyük Yasa'yı günlük hayatta en çok sorun çıkaran durumları düzene sokmak için kullanmıştır. Han'ın yasalarının çoğunun kaynağı kendi başından geçenlerdir. Eşi kaçırılıp tecavüze uğramış, bunun sonucunda da ilk çocuğunu doğurmuştur (kendi çocuğu olmasa dahi Cengiz Han bu çocuğu kendi çocuğu gibi büyütüp ilk oğlu olarak kabul etmiştir). Bunun ardından kan davalarını sonlandırmak amacıyla, kadınların bozkırlarda kaçırılması geleneğini yasaklamıştır. Dahası yine kendi geçmişinden yola çıkarak aralarında resmî nikâh bulunan ya da bulunmayan eşlerden dünyaya gelmiş olmaları fark et-

meksizin tüm çocukları meşru ilan etmiştir. Sonucunda çatışmalar çıkması mümkün her kaynağı ortadan kaldırmaya yönelik büyük adımlar atmıştır. Bu doğrultuda zina'yı suç olmaktan çıkarmıştır. Tanım olarak da geçmişte olduğunun aksine bir kadın ile eşinin yakın akrabaları veya bir erkek ile aynı evde yaşayan kadın hizmetkârlar veya başkalarının eşleri arasındaki cinsel ilişkiler zina kapsamından çıkarılmış; artık yalnızca farklı evlerde yaşayan her ikisi de evli insanlar arasındaki ilişkiler zina olarak değerlendirilmeye başlanmıştır ki aileler arasında bir kavga-ya neden olmadığı sürece bu da bir suç değildir.

Cengiz Han'ın Büyük Yasa'sı yalnızca 70 yıl yürürlükte kalmış, ancak bu süre içinde herkese din ve inanç özgürlüğü sağlanmış ve Han'ın Batı'daki benzerlerinin yürürlüğe koyduğu kanunların aksine hükümdar da dahil olmak üzere hiç kimsenin kanunların üstünde olmadığı açıkça belirtilmiştir. Bu kanunname on üçüncü yüzyılda Moğol İmparatorluğu'nun dört bir yanını etkilemiştir. İdam cezasını gerektiren suçların sayısı 233'ten 135'e düşürülmüş, bu durumlarda da nadiren uygulanmıştır. 34 yıllık hükümdarlığının dört yılı dışında tamamına dair kayıtlar tutulmuş, bir yılda infaz edilen idam cezalarının ulaştığı en yüksek sayının 1283 yılında 278 olduğu belirtilmiştir (en düşük sayı 1263 yılında infaz edilmiş yedi idam cezasıdır). Burada en kayda değer olan Moğollar idam cezalarının ve işkencenin kullanımını sınırlandırmaya doğru gitmekteyken Avrupa'nın ve Katolik kilisesinin daha "gelişmiş" devletlerinin, sayıları sürekli artmakta olan çeşitli suçlar için bu cezaların kullanımını artıran yeni yasaları yürürlüğe koymaya devam etmesidir. Moğollar işkenceyi sopayla dövme ile sınırlandırmışken, Batı Avrupalılar gergiye bağlamak, şişler geçirmek ve kazıkta diri diri yakmak gibi gitgide daha detaylı yollarda kurbanlara verilen acıyı artırmıştır.

Özet

Kriminolojik ve tarihsel bir bakış açısıyla hukuk geleneklerine dair tartışmalar genellikle kısıtlı olmuş, büyük ölçüde yalnızca yirmi birinci yüzyıla kadar varlığını sürdürebilmiş geleneklere odaklanılmıştır. Ancak bunu yaparken çoğunlukla özel bir hukuk geleneği altında toplanmayan, örfi ve yerel hukuk sistemlerinin göz ardı edilmesi kaçınılmaz olmuş, bilgilerimiz dış etkilere bağımsız olarak gelişimini sürdüren belirli bir bölgeyle sınırlı kalmıştır.⁴⁷ Bir sonraki bölüm, feodal düzen en nihayetinde yerini şehirleşme ve devletleşmeye bıraktıkça suçun ve cezanın nasıl değiştiğini inceleyecektir. Feodalizm yalnızca Batı dünyasında görülen bir olgu olmayıp on dokuzuncu yüzyıla dek Asya, Afrika, Avrupa ve Yeni-dünya gibi gezegenin birbirinden oldukça uzaktaki bölgelerindeki toplumlar için birleştirici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değişen Bir Çevrede Suç: Feodalizmden Şehir ve Devlete

Modern ulus devletlerinin ortaya çıkmasından önce dünyanın çok çeşitli kesimlerinde genellikle feodalizm (ya da derebeylik) olarak adlandırılan çeşitli benzer sosyal sistemler gelişmiştir.¹ Bu yapı, ortaya çıktığı her bölgede yerel kültüre özgü özellikleri iller bazında yansıtan bir rol üstlenmiştir. Bazı araştırmacılara göre feodalizm, dokuzuncu ve on beşinci yüzyıllar arasında Ortaçağ Avrupa'sında doğan bir takım yasal ve askerî gelenekleri içeren bir kavram iken, diğer bazı araştırmacılar feodalizmi hizmet ve işgücü karşılığında toprakların pay edilmesinden kaynaklanan ilişkiler çerçevesinde toplumu şekillendirme süreci olarak ele almıştır.

Feodal toplumların ana hatları beş ila sekizinci yüzyılda, toplumların örgütlenmeye ve birleşmeye yönelik adımlar atmaya başladığı, güvenlikleri için bir arada yaşayan geleneksel akraba topluluklarının dağılmasıyla şekillenen bir çağda, Ortaçağ Avrupa'sının erken dönemlerinde bir zaman diliminde çizilmiştir. Bu dönemde merkezî gücün zayıflamasının en büyük sorumlusu olarak parçalanan uzak Roma İmparatorluğu ve ona eşlik eden, Roma kültürü etrafında şekillenen Batı dünyasında bürokratik devlet işleyişinin altüst olması gösterilmektedir. Bu çöküş, uzun vadede kamu kuruluşları top-

rak sahiplerinin eline geçtiğinden, yönetim birimleri olarak şehirlerin ve özel ekonomik faaliyetlerin öneminin azalmasına yol açmıştır. Geleneksel yönetim birimlerinin zayıflamasına yol açtığı belirtilen sayısız diğer etkenin arasında işinin ehli yöneticilerin bulunmaması, inanılmaz derecede düşük okuryazarlık oranı ve piyasadaki para alışverişinin sınırlandırılması da yer almaktadır. Yine de on ila on ikinci yüzyıllarda Avrupa'da güçlü bir merkezî otoriteye sahip bir devlet sisteminin eksikliği, yani vergi toplama, yasama, askerî birlikleri oluşturma, huzuru ve adaleti sağlama güçlerini elinde bulunduran esas bir otoritenin yokluğu açıkça görülmektedir. Papalık² sistemi, monarşiyle yönetilen birkaç devlet ve Kutsal Roma İmparatorluğu gibi merkezî otoritenin hüküm sürmeye devam ettiği birkaç son kale dışında hükümetlerin çoğu sözlerini yalnızca yerel, zaman zaman bölgesel düzeyde görece küçük topluluklara geçirmekte etkili olabilmiştir. Feodal suçların ve cezaların en önemli ayırıcı özelliklerinden biri, devletin otoritesinin, aslında devlet tarafından yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri kendi bünyelerinde toplayan yerel derebeylerinin hükmü altındaki küçük insan topluluklarıyla sınırlı kalmış olmasıdır. Yani söz konusu adaletin uygulanması olduğunda, ortalama bir suçlunun karşılaşmasının en mümkün olduğu şey muhtemelen, köylülerle ve halk tabakasıyla ilgilenen tek adli organ derebeyinin manoryal mahkemeleridir. Manoryal mahkemeler anlaşmazlıkları ve hukuki sorunları çözmekle yetkilendirilmiştir; suçluların, hırsızları üzerinde pek de düşünmeden hemen oracıkta asma gücünü elinde tutan derebeylerine gönderilmeleri de örneğine az rastlanan bir durum olmamıştır.

Geoffrey Chaucer'dan Monty Python ve Quentin Tarantino'ya kadar çeşitli isimlerin feodal toplumun ste-

reotipik görünüşünün ortaya çıkarılmasında katkıları bulunmaktadır. Evet, çoğunlukla gaddar ve boş inançlara dayanan bir sosyal düzen olduğu doğrudur; ancak aynı zamanda bu düzen engin bir ortaklaşa yardım ve bağımlılık ağı içinde lordlar, şövalyeler, piskoposlar, serfler, zanaatçılar ve vasalları birbirine bağlayan karmaşık hiyerarşik ilişkilere dayalı, kompleks ve tabakalı bir düzendir.³ “Feodalizm” terimi için çok az sayıda bilimsani kesin bir tanım üzerinde hemfikir olabilmıştır. İngilizce konuşulan coğrafyaya bakıldığında, bu terimi Ortaçağ derebeyliği ile eşanlamlı olarak, her iki durumda da aşagılayıcı bir biçimde “gerici” anlamında kullanmak oldukça yaygın bir tutumdur. Bu noktada amacım bir toplumun feodal veya yarı feodal olup olmadığını tartışmak değil, feodalizmin temel özelliklerinin hüküm sürdüğü yerlerde toplumları şekillendiren suç ve ceza kavramlarının özelliklerini incelemektir. Tarantino’nun tartışmalara yol açan filmi *Ucuz Roman*’ı izleyenler için “Ortaçağ’ı yaşatmak” ifadesi uygunsuz bir kullanım ya da tarihle alakası olmayan bir ihmalmiş gibi gelebilir; ancak aslında bu ifade hem geçmişte hem de günümüzde dünyanın dört bir yanındaki feodal dönemlerde hayatı şekillendiren ve bir salgın hastalık gibi çevreleyen şiddet olgusunu yansıtmaktadır. Ortaçağ toplumları gerçekten de acımasız, çoğunlukla “şiddet dolu toplumlar”dır.⁴

Klasik tanıma göre feodalizm “derebeylerinin vasallara tımarlı toprak sağladığı”, karşılığında da “vasalın askerî hizmet sunduğu” toplumlarda görülen yönetim biçimidir.⁵ Benzer şekilde Fransız tarihçi Marc Bloch bu tanıma güvenlik ve korunma karşılığında işgücü sağlayan köylülerle lordların ilişkisini de (manoryalizm) içerecek biçimde genişletmiştir.⁶ Feodalizm, zamana ve yere göre değişen çok çeşitli şekillerde vücut bulmuş, hem Batı toplumlarında hem de Batılı olmayan toplumlarda gö-

rülmüştür. Bir uçta elimizde feodalizmi bir toplumun er ya da geç geçirmesi gereken evrensel bir aşama olarak gören Marksist tarihçiler vardır. Hatta bazı tarihçiler feodal ekonomilerle sosyal sistemleri Ortaçağ Avrupa'sının yanında Hindistan, sömürgecilik öncesi Afrika ve Çin, Orta Asya ve Ortadoğu'daki tarım toplumları gibi çok farklı bölgelerle ilişkilendirmiştir. Ancak bu örnekler "feodalizm" sözcüğünün kullanımını Ortaçağ'daki birkaç Batı Avrupa toplumuyla sınırlandıran geleneksel tarih bilimi anlayışıyla ters düşmektedir. Kitabın bu bölümünün amacına uygun olarak feodalizm, sınırları kişilerin doğuştan bazı sosyal ve ekonomik ayrıcalıklara sahip olmasını sağlayan, babadan oğula geçen toplumsal sınıflar tarafından belirlenen sosyal ve ekonomik bir sistem olarak ele alınacaktır. Belki de feodalizm en iyi "esas ilişkinin yönetici ile yönetilenler arasında veya devlet ile vatandaş arasında değil de, lord ve vasal arasında olduğu bir yönetim biçimi", feodal lordlarla onları destekleyen özgür astlarından oluşan kastların ve kişisel bir sadakat bağı karşılığında lordlara askerî hizmetlerini sunan ağır silahlı adamlarının gönüllü ilişkileri şeklinde anlaşılabilir. 843 yılındaki Verdun Antlaşması kadar eski bir dönemde dahi Tanrı'nın vasalları olarak görüldükleri gerekçesiyle papa ve Konstantinopolis'teki Kutsal Roma imparatoru hariç tutulmak üzere "herkesin bir lordu olması gerektiği" ileri sürülmüştür.⁸

Feodal dönemdeki suç ve cezalara dair en iyi ve hakkından en çok söz edilen örnekler Batı Avrupa ve Japonya'dan gelmektedir. Japonya'da feodalizm, merkezî imparatorluk yönetiminin ağır kayıpların verildiği uzun bir savaş dönemi boyunca otoritesini kaybettiği on dördüncü yüzyılda daha baskın hale gelmeden önce on ikinci yüzyılın sonunda ortaya çıkmışken, Kuzey Fransa'nın feodal düzeninin Britanya'ya 1066 yılında Normanların

İngiltere'yi işgaliyle taşındığı göze çarpmaktadır. On dördüncü yüzyılın sonunda *shugo* adı verilen kilit isimler bölgesel otoriteler haline gelmiş ve daha önce devletin elinde bulunan hem sivil hem de askerî gücü eline geçirmiştir. Geleneksel Japon feodal sistemi 1603 yılında Tokugawa rejiminin merkezileşmesiyle sınırlanmış, ancak etkileri yine de on dokuzuncu yüzyıla dek sürmüştür. Feodalizm ve feodalizmle ilişkilendirilen uygulamalar on dokuzuncu yüzyıla (hatta bazı durumlarda yirmi birinci yüzyıla) kadar toplumlar için önemli bir örgütleyici faktör olmuştur. Gerçekten de Sicilya'nın 1812, Rusya'nın 1861 yılına kadar serflik sistemini kaldırmadığı görülmektedir. Bu bölüm modern dönem öncesine kadarki zaman diliminde feodal toplumlarda suç ve cezaların nasıl çeşitlilik gösterdiğini inceleyecektir.

Ortaçağ'da Batı Avrupa'da suç ve ceza

Muhtemelen feodal dönem dendiğinde akla ilk gelen aralık Batı Avrupa'da Ortaçağ'a denk gelen 500-1500 yılları arasındaki zaman dilimidir. Adları feodalizm ve Ortaçağ ile birlikte en çok anılan ülkeler Fransa ve İngiltere olsa da, İngiltere için söylenebilecek ne varsa, bazı değişikliklerle Kıta Avrupa'sının kalanı için de başka yerler içinde geçerlidir. Onuncu yüzyıla gelindiğinde "büyük toprak sahiplerinden oluşan bir askerî aristokratlar sınıfı", Avrupa'nın tarım arazilerinin önemli bir kısmının kontrolünü ele geçirmiş, bu durum büyük ölçüde "yaşadıkları toprağa bağlı bulunan ve hayatları lordlarının merhametine kalmış olan" serflerden oluşan bir köylü nüfusunun kontrolünü de ellerinde tutmalarına yol açmıştır. Benzer şekilde, gelişmekte olan ceza adaleti sistemi yargıçların, sulh hâkimlerinin ve güvenlik güçlerinin değil, kralların, dinî liderlerin, manoryal lordların ve

(kasaba meclislerinin idaresinde güç kazanan) zengin kasabalıların idaresindeydi.⁹

On birinci yüzyılda, derebeylerinin arazilerinin sınırlarında yer alan, büyümekte olan Ortaçağ kasabaları, lordlarla vasallar arasındaki geleneksel yükümlülüklerle belirlenmiş, uzun zamandır ayakta olan feodal sistemden sıyrılıp kendilerini belli etmeye başlamıştır. Bunu takip eden iki asır boyunca eyrimini sürdüren bu şehir oluşumları kendi yeni yasal geleneklerini geliştirmiştir. Sonuç olarak kasabaların hukuku, kırsal kesimde egemen olan feodal hukuktan oldukça farklı bir hale gelmiştir. Feodal toplumlarda olduğu gibi kasabaların da hırsızlara, eşkıyalara, soygunculara, yankesicilere ve ipsiz sapsız diğer envaiçeşit insana ayrı ayrı cezalar verilmesini gerektiren kendi özel suçlarıyla başa çıkmaları gerekmiştir. Kasabalar teşhir edilmeyi içeren türden cezalara bel bağlamış, küçük suçlar için kırbaç ve aşağılama, daha ciddi suçlar için idam cezalarını gerektiren ve genellikle kamuya açık alanlarda uygulanan yöntemleri kullanmıştır. Feodal dünyanın aksine kasabalar adam asmakla yükümlü cellatların yanı sıra diğer idam cezalarını infaz etmek üzere de görevliler istihdam etmiştir. Kasabaları derebeylerinin yönetimindeki topraklardan ayıran bir diğer özellik de, bu topraklar üzerinde yaşayanların suça uygun görülen cezaları kişinin konumuna bağlı olduğundan sosyal statülerine göre cezalandırılmaları, kasabalıların ise tamamının kasaba hukukunu çiğnedikleri takdirde sonuçlarına katlanmakla yükümlü olmasıdır. Çoğu durumda eşit sosyal sınıflardan kimseler aralarındaki anlaşmazlıkları para cezası veya zararın karşılanması yoluyla çözebilmekteydi. Diğer yandan fakirler, (neredeyse hiç var olmadığı söylenebilecek kanun hükümleri yerine) gitgide zalimleşen fiziksel cezalara ve ölüm cezalarına çarptırılmaktaydı. Her durumda ister İngiltere’de, is-

ter Rusya'da olsun feodal dönemin cezai yaptırımları yerel düzlemde ele alınmaktaydı.

Pollock ve Maitland'e göre devleti oluşturan işleyişler ortaya çıktıkça cezalar İngiltere'de (ve muhtemelen diğer yerlerde de) daha acımasız bir hale gelmiştir. Geçmişte kefaretle halledilebilen pek çok suç için on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda idam cezası uygulanmaya başlanmıştır. İlk Norman kralı I. William, ya da daha bilindik adıyla Fatih William döneminde asma gibi idam cezalarının yerine organ kesme gibi bedensel cezalar getirilmişti. Bunu takip eden 40 yıl içinde hiçbir suçlu asılarak idam edilmemiştir. Ancak bu, kimsenin cezai yaptırımlar nedeniyle hayatını kaybetmediği anlamına gelmemektedir. Mahkûmların sayısının, gözlerinin oyulup çıkarılmasına veya testislerinin kesilmesine direnemeyip azalmaya başladığını tahmin etmek elbette ki yerinde olacaktır. William ele geçirilen bölgelerdeki insanların kendi hukuk sistemlerini uygulamaya devam etmelerine izin veren Ortaçağ geleneğine sadık kalmış, Kıta Avrupa'sından diğer gelenekleri uyarlamaya devam ederken Anglosakson Ceza Hukuku'na dair fikirleri de benimsemeye devam etmiştir. Ardından tahta geçenler yaptırımların sayısını artırmıştır; I. Henry suçüstü yakalanan hırsızlar için idam cezasını getirmiş, II. Henry ise yalnızca bir el ve ayağını kaybedecek kadar şanslı olmayan vatan hainleri ve katillerin asılmasını yasallaştırmıştır. 1166 (Norman işgalinden yüz yıl sonra) yılından itibaren büyümekte olan bir suç sorununun ortasında, cezalandırma tekniklerinin caydırıcı etkileri üzerinde durulmaya başlanmıştır. Örneğin sınamada başarılı olamayan biri asılarak veya ayağı kesildikten sonra 40 günlük bir sürgüne gönderilerek cezalandırılabilmekteydi. On yıl sonra Northampton Hükümleri'yle daha da acımasız yaptırımlar kabul edilmiştir. Sınamanın ardından suçlu bulu-

nan birine uygulanan organ kesme cezası sağ el ve ayağı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bunu takip eden yüzyılda suçlulara uygulanan organ kesme cezalarının çoğunun yerini idam cezası almıştır.

Suçlara bakılacak olduğu zaman hiçbir suça verilen ceza, hırsızlıkta olduğu kadar tezat göstermemiştir. Küçük bir hırsızlık olarak görülen bir vakayla büyük bir soygun olarak kabul edilen bir hırsızlığın arasındaki fark 1 şilin, yani 12 penidir. Sınırın bu şekilde ayarlanması tesadüfi değildir; 12 peninin bir insanı sekiz gün boyunca açlıktan ölmekten kurtarmaya yetecek kadar yiyecek çalması anlamına geldiği kabul edilmektedir.¹⁰ Büyük hırsızlık 1200'lü yıllara denk gelen bir dönemde idamla cezalandırılmaya başlanmıştır. Ceza genellikle yerel manoryal mahkemelerde ilan edilmiş, infazı da *sakebar* adı verilen, ya suçlunun kafasını keserek ya da suçluyu bir uçurumdan aşağı atarak öldüren davacı gerçekleştirmiştir. Küçük hırsızlık için suçlunun bir başparmağı kesilir, ardından da ülkeyi terk etmek zorunda bırakılırdı; bunlar gerçekleşmezse kulağının kesilmesiyle birlikte bir bo-yunduruğa veya kağına bağlanarak herkesin önünde aşağılanması sağlanırdı. Bazı bölgelerde hırsız kendi cel-ladı olma görevini üstlenir, bo-yunduruğa çivilenmiş kulağını bir bıçak yardımıyla keserek kendisini serbest bırakırdı. Kurallara göre küçük hırsızlık yapan bir kimse ilk suçu için bir kulağını, ikinci suçu için de diğer kulağını kaybederdi. Ancak suçunu tekrarlayan bir sabıkalının artık kesilecek kulağı kalmazsa, bu suçluyu yolundan döndürecek bir ceza kalmadığı için böyle kimseler genellikle asılarak idam edilirdi. Öte yandan ilginç bir şekilde bu şövalyeler ve kesici aletlerle bire bir çarpışmalar çağında bir şövalyenin savaşta kulağını kaybetmesi eşine az rastlanan bir durum değildi. Bu durum savaşçılık günleri bittikten sonra eksik bir kulağın genellikle kişinin suçu-

nu tekrarlayan bir suçlu olduğunu ifade etmesinden ötürü şövalyenin damgalanmasına neden olabilmekteydi. Böyle durumlarda şövalyeler saygıdeğer kimseler olduklarına dair iddialarını desteklemek adına, daima yanlarında taşımak üzere kraldan açıklamalı bir ferman alabilmekteydi.¹¹

Boyunduruğa vurmak kadar yaygın olan çok az yaptırım bulunmaktaydı. Boyunduruğun kullanımında on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda bir artış gözlenmiş ve çok çeşitli takma adlarla anılır hale gelmiştir. Günümüzde Almanya'da kalan Kuzey bölgelerinde adı *Katz* olarak geçmekteyken Güney'de ve Avusturya'da *Prechel* veya *Schreiat* olarak bilinmektedir. Fransızlar boyunduruğu *pilori* veya *carcan* olarak tanımaktayken İngilizler *stretch neck** ya da kısaca *pillory* olarak adlandırmıştır. Adı ne olursa olsun bu aşağılama mekanizması çeşitli biçimlerde ortaya çıkmış, bu değişik formların tümünde de aynı amaca hizmet etmiştir: cezanın teşhir edilmesi. Bu sebeple her zaman kamuya açık alanlarda, genellikle belediyenin veya başka bir kamu binasının dışında uygulanmıştır. Çok çeşitli suçlardan yargılanan kimseler boyunduruktan (ayakta olan biçiminden de, bacakların geçirilmesi için delikler, ellerin sabitlenmesi için de demirler bulunan ve suçlu oturtularak uygulanan biçiminden de) geçmek zorunda kalmıştır. Benzer türden bir ceza aleti de "utanç sandalyesi" olarak adlandırılan ve suçlunun herkesin ortasında oturtulduğu tahtadan yapılmış bir mekanizmadır.

Ortaçağ'da para suçları ele alındığında sahte para üretme ve diğer türden sahtecilikler en sık rastlanan örnekler olmuştur. Sahtecilik, yalan sebeplerle dilencilik,

* (İng.) Boyun gergisi. (Y.N.)

kendini kamu çalışanı olarak tanıtmak gibi hileli işler yapanlar da boyundurukla cezalandırılmıştır. Tartısında hile yapan fırıncılardan biri o kadar çok boyunduruk cezası almıştır ki soluğu bu utanç aletinde almayı bir alışkanlık haline getirdiğinden en sonunda kendisi de “boyunduruk” olarak anılmaya başlamıştır. Anglosaksonlar döneminde Kral Athelstan sahte madeni para üretenlerin işkence edildikten sonra idam cezasına çarptırılmalarını emretmiştir. Kral Canute’nin döneminde bu suçlu işleyenlerin her iki eli de kesilmiş, on dördüncü yüzyılda Kral Edward’ın ise bazı rahipleri sahte para üretmek suçundan asılarak idam ettirdiği görülmüştür.

Ortaçağ’ın ilerleyen dönemlerinde Avrupa’da suçların büyük çoğunluğunu fiziksel saldırı ve küçük hırsızlıklar oluşturmaktadır.¹² Pek çok kayıta on beşinci yüzyılın ilk zamanlarında İngiliz kasabaları ve ormanlık alanlarında, köylerden ve açık arazilerden daha fazla suçun işlendiği belirtilmektedir. Gelişmekte olan kasabalar yankesiciler, küçük hırsızlar ve benzeri suçluları kendilerine çeken yerler olmuştur. Kasabaların meyhaneleri geliştirmekte olan suç örgütlerinin toplantılarının ve henüz on dördüncü yüzyıl gibi erken bir dönemde dahi Londra’da son derece organize bir meslek haline gelen fuhuşun merkezi olmuştur. Ahlaksızlık ve suç arasında gitgide daha sağlam bir ilişki kuruldukça kimi zaman fahişelerin sorun teşkil ettiklerinin düşünüldüğü kasabalardan kovulmalarını da içeren yeni cezalar oluşturulmuştur.¹³

Aileler mallarını biriktirdikçe becerikli hırsız çeteleri evlere girip saklanmış malları aşırnak için yepyeni stratejiler geliştirmeye devam etmiştir. Hırsızlar ailelerin en değerli mallarını nerede sakladıklarını öğrenmek için bazen işkence yöntemine başvurmuştur. Böyle vakalardan birinde hırsızlar kaçmadan önce, suç mahallini terk ettikten sonra haklarında suç duyurusunda bulunabile-

cek bir tanık bırakmamak amacıyla kurbanlarının gözle-
rini çıkarıp dillerini kesmiştir.

Maddi suçların türleri söz konusu olduğunda çağdaş ceza kanununun çok daha geniş bir içeriğe sahip olduğu görülebilmektedir. Ortaçağ'da fiyat sabitleme, tekelleştirme, bilgi sızdırarak yapılan hileli ticaret, menkul kıymetler dolandırıcılığı veya yanıltıcı reklam yapma gibi suçlar bulunmamaktadır. Karmaşık bankacılık ve devlet hazinesi sistemlerinden önce maddi suçlar daha yerel düzeyde işlenmekte ve malları tartarken dürüst olmamak, ürünlerin taklitlerini satmak gibi hileleri içermektedir. Bu açıdan, sanal paraların ve serbest fonların hüküm sürdüğü bir dünyadan geriye dönüp bakıldığında iki farklı dönem arasında para suçları açısından karşılaştırma yapılabilecek bir benzer nokta bulmak zordur.

Çoğu durumda en yaygın fakat aynı zamanda en gösterişsiz ceza biçimi sürgün ve para cezalarıdır. Bu şekilde cezalandırılan suçlar büyük oranda bir tür fiziksel şiddetle ilişkilidir; karşılığında saldırganların her olayda sırasıyla kurbanın ve suçlunun sosyal statüleri, açılan yaraların ciddiyeti ve saldırganın kasabanın yerlilerinden olup olmamasına göre belirlenen para cezalarından birine çarptırılması çok olası bir durumdu. Ortaçağ ceza tarihçisi Trevor Dean bu sözde "tarifeli adalet"i nasıl işlediğini göstermek için Roma örneğini vermektedir.¹⁴ Cezalar ihlal edilen kurallara göre özel olarak belirlenmektedir: Birini silahla kovalamak 4 *liret* ile cezalandırılırken aynı suçu silahsız işlemenin cezası sadece 40 *soldo*'dur. Kötü niyetle bıçak veya kılıç çekenler 40 *soldo* ödemek-
teyken birini kasıtlı olarak düşürmenin cezası 100 *soldo*, kavga etmenin cezası ise yalnızca 3 *liret*'tir. Yukarıda sözü edilen cezalar şövalyeler, şövalyelerin oğulları ve 2.000 *liret*'lik mal varlığı olanlar için iki katı olarak uygulanmıştır. Sayılan kural ihlallerinin bazıları ilkel çağlardan kal-

mış bir izlenim uyandırabilmektedir. Bir başkasının dişini kıran ya da birini vurarak bayıltan, ateşe ittiren ve atın üzerinden çekip düşürenler 10 *liret*'le cezalandırılmıştır. Ancak bir başkasının ağzına gübre, dışkı veya buna benzer başka iğrenç bir şey sokabilmeyi başaran vicdansız suçlular için ceza iki katından da fazlasına, 25 *liret*'e çıkmıştır. Tüm bu örnekler sosyal çatışmalarla örülü bir toplum olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.¹⁵

Erken dönem İngiliz tarihinin hiçbir ânında, dinî olmayan suçlar arasında vatana ihanetten daha ciddi kabul edilen bir suç olmamış; vatan hainliği hiçbir maddi tazminatla telafi edilmesi mümkün olmayan bir suç olarak görülmüştür. Norman döneminde lordunu öldüren biri için asarak idam edilmenin yeterli olmayacağı düşünülmekteydi. Böylesi bir eylemi gerçekleştiren kimsenin “cehennem ateşinin kurtuluş olacağı eziyetlerde can çekişerek ölmesi”¹⁶ gerektiği genel olarak kabul görmüş bir olgudur. Asma, karnını deşme ve dörde bölme cezası son halini alana kadar farklı farklı evreler biçiminde geliştirilmiştir. En başta hafif veya ağır ihanetten suçlu bulunan bir kimse sırtüstü yere yatırılır ve ardından bir atın kuyruğuna bağlanarak darağacına kadar sürüklenirdi. Mahkûmların bazıları daha atın arkasında sürüklenirken kafalarına isabet eden keskin taşlara çarparak hayatlarını kaybeder ve celladın yanına kadar hayatta kalamazdı; bu sebeple daha sonradan bir “merhamet” göstergesi olarak suçluyu sürüklerken bir koruma aksamı da eklenmiştir. Aslında bu sadece suçlunun darağacına kadar canlı kalabilmesini sağlamak içindi. Zamanla ağır ihanet suçları için bu cezanın çok merhametli olduğuna kanaat getirilmiş ve infaz süreci karın deşme, asma, bağırsakların sökülmesi, hadım etme, yakma, kafa kesme ve dörde bölmeyi içerecek şekilde uzatılmıştır. Cezanın infazının önceden belirlenmiş sabit düzeninde öncelikle suçlunun

“boynundan asılıp diri diri sallandırılacağı” darağacına kadar “taşınması” gelmekteydi. Bu noktada vücudu arkaya doğru iyice gerdirilir ve bağırsakları deşilirdi, eğer hâlâ hayatta kalırsa gözlerinin önünde bağırsakları (bazen bu aşamaya bundan sonra soyundan hiçbir vatan haininin türemeyeceğini temsil edecek şekilde cinsel organlar da eklenirdi) yakılırdı. Ölümcül son darbe suçlunun boynunun vurulması, kalan bedenin de dört parçaya bölünmesiydi. Bu da tamamlandıktan sonra “başı ve vücut parçaları krallarının söylediği bir yere yerleştirilirdi”.¹⁷ Bu türden bir cezanın aslında *çoklu* idam cezalarını temsil ettiği öne sürülmektedir. En bilindik örneklerinden birinde, 1305 yılında efsanevi İskoç William “Cesur Yürek” Wallace, “Tanrı’ya ve insanlığa karşı işlenebilecek tüm suçları” işlediği gerekçesiyle dört-beş kere ölüme neden olabilecek kadar eziyet edilerek cezalandırılmıştır. Vatana ihanet suçundan karnı deşilmiş, soygun ve cinayet suçlarından asılmış, kutsal değerlere saygısızlık suçundan bağırsakları çıkarılmış, kanun kaçağı olduğu gerekçesiyle başı vurulmuş ve son olarak da “çeşitli mala zarar verme” suçları sebebiyle başsız bedeni dört parçaya ayrılmıştır. Yine de kökeninde karnını deşme ve dörde bölme cezası hafif ihanetler ve madenî para sahteciliği gibi daha önemsiz suçlarda uygulanmaktaydı.¹⁸ 1352 yılında ayrıntılı bir bildiriyle vatan hainliğinin tanımı kraliçe, kral veya bunların en büyük oğlunun öldürülmesi (ya da öldürülmeye teşebbüs edilmesi), kralın eşinin veya kızının, ya da en büyük oğlunun eşinin kirletilmesi, kendi krallığında krala karşı savaş ilan edilmesi, düşmanlara yardım veya yataklık edilmesi, kralın mühür veya parasının taklidinin üretilmesi, krallık topraklarına sahte para sokulması veya görevi başındaki memur ya da yargıçların katledilmesi olarak yapılmıştır.

Ortaçağ’da İngiltere’de ve Kıta’nın kalanında kilise-

ye bağı mahkemelerin yanında laik mahkemelerin de bulunduğı ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. MS 1000 yılı civarında günümüz Batı Avrupa'sının yer aldığı coğrafyadaki belli bölgelerde yaygın olarak konuşulan dillerin toplumları birbirine kenetlediğı kadar, "ayrıntılı bir kurallar, düzenlemeler ve kilise hukuku sistemi" vasıtasıyla inançlı insanlardan oluşan bütün bir kıtayı ayakta tutan Katolik piskopos ve papazların geliştirmekte olan bölgeler ağı da bu göreve hizmet etmiştir. Güç ve otorite dengelerindeki bu dönüşümle daha eski ve incelikli suç ve ceza biçimlerinin çok daha şiddetli ve yerelleşmiş şekilde, güç sahiplerinin ve onların kalelerinin gücünü temel alan kamu oluşumları ile değiştirilmesi aynı zaman dilimine rastlamaktadır.¹⁹

Kilisenin belirlemiş olduğı suçlar genellikle laik mahkemelerde ele alınmayan ve büyük oranda cinsellik ve ahlakla ilişkili, zina, aldatma, çokeşlilik veya ensest gibi suçlardır. Dinî olmayan suçlar arasında en ciddi olanın vatana ihanet olması gibi, kilisenin düzeninde de en ciddi suç dinden sapmadır. Her iki suç da karşılığında idam cezasını gerektirmektedir. Kıta Avrupa'sında dinden sapmanın cezası yakılarak idam edilmek olmuştur. Ancak kayda geçirilen ilk vaka 1166 yılında İngiltere'de laik yargıçlarca ele alınmış ve suçlu kırbaçlanmış, yüzü dağlanarak mimlenmiş ve sürgüne gönderilmiştir. On üçüncü yüzyıldaki Lateran Konsili'nin (1215) kararlarından itibaren İngiliz yaptırımları kazıkta yakılmaya varacak kadar genişletilmiştir.

Norman istilasına gelene kadar ada çoktan dört yüz yıl kadar önce Hıristiyanlaştırılmıştır. Ancak ilk Norman Kralı Fatih William 1066 yılında kilise mahkemelerini yasallaştırarak laik ve dinî hukukun ya da diğeri bir değışle kilise hukukunun ayrılmasına yol açmıştır. Katolik kilisesi ruhani meselelere (laik kurumların müdahalesi ol-

maksızın) yoğunlaşabilmek amacıyla dinî olmayan tartışmalar hakkında hüküm vermekten vazgeçmiştir. Başta papayı en yüce yönetici olarak kabul eden kilise hukuku İngiliz ulusal hukukunun önüne geçmiştir. Kilise mahkemelerinin yetki alanı aldatma, yalancı şahitlik, dinî değerlere saygısızlık, tefecilik ve dinden sapma gibi suçların yanı sıra evlilik, meşrulaştırma ve hukuki duruma karar vermeye kadar genişletilmiştir. On ikinci yüzyıldan itibaren kilise kendi mahkemelerine sahip olmuş, rahipler, kilise malları, cinsel suçlar ve aile hukukuna kadar yayılmış bir yetki alanıyla kendi hukukunu uygulamıştır. Rahipler yalnızca bu mahkemelerde yargılanabilmektedir ve alabilecekleri en büyük ceza aforoz edilmektir. Bazı hukuk uzmanları aforoz edilmenin “kısıtlama” uygulamasının kilise hali olduğunu belirtmektedir.²⁰ Aforoz laik bir bakış açısıyla nispeten yumuşak bir ceza gibi görünse de bir rahip için her şeyini kaybetmesi anlamına gelmektedir; bir kez aforoz edildikten sonra artık yasal süreçlerden ve cemaatinin onunla dua etmesi, konuşması hatta onun olduğu yerde yemek yemesi bile yasaklanan ruhban sınıfından tamamen men edilmektedir.

1215 yılı ve diğer yıllar

Bütün Avrupa tarihi ele alındığında Avrupa hukukunun geleceğini 1215 yılı kadar etkileyen çok az tarih bulunmaktadır. Bu yıl yalnızca Kral John tarafından Runnymede’de 15 Haziran tarihinde, kendinden 500 yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin anayasasına ilham kaynağı olacak insan haklarına dair temel ilkelerin oluşturulduğu Magna Carta’nın imzalanması açısından bile hayati önem taşımaktadır. Modern demokrasinin temelini oluşturan belgelerden biri olarak Magna Carta mahkemeye çıkmadan kimsenin hapse atılamayacağı ve korku

ya da kayırma olmaksızın herkese adalet sağlanacağı gibi hukukî korumaların ilk örneği olmuştur. Ancak sınırları suç ve cezalar açısından Magna Carta'dan bile uzağa ulaşan bir olay varsa o da yalnızca beş ay sonra Papa Innocentius'un Dördüncü Lateran Konsili'ni toplamasıdır. 1199 yılında kilisenin kendi içindeki mahkemelerinde yeminli tanıkların ifadeleriyle beraat uygulamasına çoktan kısıtlama getirmiş olan Innocentius'un reformları, "Katolik dünyasındaki her ülkeden"²¹ gelen, piskoposlardan başrahiplere, manastır keşişlerinden vekillere kadar çeşitli görevlerden 1.500 kadar kilise temsilcisiyle birlikte düzenlediği ve üç hafta süren görüşmelerin ardından daha da ileriye gitmiştir. Temsilcilere, çoğu rahiplerin davranışlarını düzenlemek amacıyla tasarlanmış yetmiş reform sunulmuştur. Bunlarla birlikte artık rahiplerin zar atmaları, soytarıların gösterilerini izlemeleri ve sivri burunlu ayakkabı giymeleri yasaklanmıştır. Prenslere, o dönemde çok fazla Hristiyanın Müslüman ve Yahudilerle cinsel ilişkiye girmesi ve bu kimselerin Hristiyan olmadıklarını fark etmediklerini iddia etmeleri nedeniyle Müslümanların ve Yahudilerin toplumun genelinden ayrılan giysiler giymelerini sağlamaları talimatı verilmiştir. Aforoz edilmemek veya öldükten sonra kutsal toprakların dışına gömülmemek için her Katoliğin yılda en az bir kere günah çıkarması zorunlu tutulmuştur.

Daha da önemlisi, Dördüncü Lateran Konsili rahiplerin su ve ateşle gerçekleştirilen sınamalara katılmasını yasaklamış, bu süreçte de Avrupa ceza hukukunun seyirini çizmiştir. Bunu takip eden yıllar boyunca reformlar Hristiyan topraklarının en uzak köşelerine kadar yayılmıştır. Sınama yasağı yasal bir boşluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rahiplerin sınamalara katılmasının yasaklanmasıyla, bu boşluğu alternatif ceza yöntemleri doldurmuştur. İyice artmaya başlayan suç oranlarına ce-

vap verebilmek amacıyla üstünkörü hukuki yöntemler uygulanmıştır. Örneğin cinayet için asarak idam etme, kundakçılık için yakma, tecavüz için hadım etme, iftira ve yalancı şahitlik için de dilin kesilmesi doğal yaptırımlar olarak kabul görmüştür. Yani on üçüncü yüzyıla kadar, suçüstü yakalanan kimseler, genellikle bağlı bulunduğu derebeyinin emirleri doğrultusunda süreci oldukça hızlandırılmış bir adalet sistemi ile yargılanmaktaydı.

Kilisenin uygulamalarından bağımsız bir bakış açısıyla İngiltere'de cezaevlerinin geçmişinin en azından onuncu yüzyıla kadar uzandığını söyleyebilmekle beraber pek çok kasabanın "ayrıcalıklı bir düzenleme sonucunda" belediye binalarını veya kaleleri küçük hapisaneler olarak kullanması 1250 yılından önce olmamıştır. Bu dönemde nadir durumlarda hapisane olarak kullanılmak amacıyla özel binalar inşa edilmiştir.²² Norman istilasının ardından II. Henry sınamadan geçmeyi bekleyenler için önceden belirlenmiş sabit hapis süreleri oluşturmuş ve her vilayete böyle suçluları barındırmak için özel hapisaneler inşa edilmesini zorunlu kılmıştır. Süresi belirli hapis cezasının ilk örneklerinden biri olan bu durumda suçlular bir yıla kadar mahkûm edilebilmektedir. III. Henry döneminde aristokratların özel arazilerine ilişkin yasaları çiğnemenin karşılığı olarak sınamayı beklerken bir yıla kadar hapis cezası verilebilmektedir.

On üçüncü yüzyılın son zamanlarında papalık görevini yerine getiren VIII. Bonifacius genellikle Batı dünyasında hapis cezasını "evrensel bir hukuk sisteminin meşru bir aygıtı" olarak düzenleyen ilk egemen güç olarak kabul edilmektedir.²³ Kilise dışında, Ortaçağ toplumu uzun süreli hapis cezası ve fiziksel cezalar için gerekli sermaye ve altyapıdan yoksun bir durumdadır. Yalnızca Dördüncü Lateran Konsili'nin öncesinden beri yürürlükte olan Katolik yasaları tarafından kan dökmesi yasaklanan kilise

yetki alanına giren suçlular için hapis cezasından faydalanmıştır. Görünürde düzelme ve kendini terbiye etme amacıyla zaman zaman ömür boyu manastıra kapanma cezaları da uygulanmıştır. Önde gelen otoritelerden birine göre, "Katolik kilisesi Batı dünyasında hapis cezasını tutuklama dışında açıkça beyan edilmiş bir amaca yönelik, yetki alanı içindeki tüm insanlar arasındaki sorunları ıslah etmenin kullanışlı bir yolu olarak tutarlı bir şekilde uygulayan ilk kuruluştur."²⁴ Cezaevi tarihçisi Norman Johnston bunun altında kanun kaçaklarına bir sığınak sağlamaya yönelik kilise uygulamasından doğan geçerli bir sebep yattığını öne sürmektedir; zamanla bu amaçla düzenlenmiş olan özel bölgeler dinî merkezlere bağlı kilise hapishanelerine dönüşmüştür.

Japon ve Norman feodal toplumları

Ortaçağ Japonya'sı en iyi, iki istikrarlı merkezî otorite döneminin arasına sıkışmış hükümdarsız bir fetret dönemi şeklinde ele alınabilir. Bu feodal dönem Japon tarihinde, bazı tarihçilerin Batı dünyasında Ortaçağ'ın başlangıcı ile benzer gördükleri dönüm noktalarından biridir. Bu dönemde Japon toplumu Çin modellerinden uzaklaştıkça yeni sosyal biçimler yaratmakta, "daha az Asyalı, daha Avrupalı" bir hale gelmektedir.²⁵ Başından Ortaçağ Avrupa'sındaki hadiselerin benzerleri geçen Japonya, vilayetlerinde yaşayan kendi üst tabakasında askerî bir örgütlenme yaşamıştır. Bunu takiben lordları topraklarında yaşayan insanlarla birbirine bağlayan vasal ilişkilerindeki artış ve feodal arazilerin şekillenmesi çok kısa bir süre içinde ülke genelinde baskın hale gelmiştir.

Tarih çalışmalarında feodal Japonya ve Batı Avrupa arasındaki farkların ayrımını yapmak bir zorunluluktur. En azından bir araştırmacının Ortaçağ Japonya'sının ay-

nı dönemdeki Avrupa'dan daha feodal olduğunu öne sürmesine yol açacak şekilde²⁶, Japonya'nındaki Ortaçağ Avrupa'sından hiç değilse daha az olmamakla birlikte her ikisinde de bir lorda bağlılığı içeren askerî değerler mevcuttur. Aşağı yukarı Normanların İngiliz feodal toplumunu şekillendirip profesyonel savaşıçılardan oluşan bir sınıf ortaya çıkardığı zamanlarda Japonya da (Japocada "muhafız" veya "görevli" anlamlarına gelen) samuray savaşıçılarıyla aynı süreci yaşamıştır. Devletin merkezileşmesi ve daimi bir ordunun oluşturulmasından önce bazı feodal toplumlar bir savaşıcı sınıfın gelişimini desteklemiştir. Bir yanda şövalyeleri ve tümü silahlı vatandaşlarıyla İngiltere varken, diğer yanda Japonya da *bushi* veya samuray sınıfı²⁷ olarak bilinen özel bir feodal sınıfın oluşmasına yol açacak olan savaş sanatlarını teşvik etmiştir. Güvenlik yerel bir mesele olarak kabul edilmiş, hukukun ve düzenin zengin toprak sahipleri tarafından sağlanması beklenmiştir. Bu büyük toprak sahiplerinin yönetimi altında toprağı işleyen ve çiftçilikle uğraşan pek çok bağımsız birey de barınmaya devam etmiştir. Zaman içinde toplumdaki efendi-hizmetkâr ilişkileri güçlenmiştir.

Hem Norman hem de Japon askerî modelleri ayrıcalıklı sınıflara mensup, savaşmayı uğraş edinmiş bireylerden oluşmaktadır. Bazı açılardan Japonya'nın Ortaçağ'ının on ikinci ve on yedinci yüzyıllar arasını, "iki istikrarlı toplum arasındaki ara bir dönem" olarak kabul edilen bir zaman dilimini kapsadığı söylenebilir. Bu süre zarfında Japonya kendi içindeki gruplaşmanın yol açtığı bir dizi çatışmanın ve içsavaşın sonucunda harap olmuş durumda olduğundan hükümet merkezî otoritesini yitirmiştir. Bu dönemin "*shogun*'ları ile birlikte savaşıçıların ve Japonya'yı Ortaçağ'a taşıyan vasalların" dönemi olduğu söylenebilir.²⁸ Çok sayıda savaşıçının olduğu bir toplumda

düzenin sağlandığından emin olmak için katı bir ceza sistemi oluşturmak da zorunlu hale gelmiştir. 1232 yılında savaşçıların gelenekleri *Goseibai shikimoku* (bir *shogun*'un idare alanında iyiyi ve kötüyü ayırmada kullanılan kuralların bir listesi) adı verilen ve Çin'in Tang Hanedanı'ndan etkilenmiş bir kanun derlemesinde toplanmış, gitgide Japon toplumuna benimsetilmiştir. On ikinci ve on doku-zuncu yüzyıllar arasında siyasi güç askeriye-vasal hiyerarşisinin başı olan *shogun*'un ellerinde bulunmaktaydı. 1232-1432 yılları arasında hukukun devamlılığını ve düzeni sağlamak, askerî yönetim merkezleri (*bakufu*) ile iç kesimlerdeki vasalların arasında aracı konumunda olan *shogun*'ların sorumluluğundaydı.

Feodal Japonya gibi savaşçı bir toplumda bireyleri sakin tutmak için de pek çok cezadan yararlanılmıştır. Geçmişte eşlerden öfkesine yenik düşen bir tarafın intikam almak için bir suç işlemesi kabul edilebilir bir durum olmakla birlikte hükümet olası kan davalarının ve kişisel savaşların meydana gelmesini önlemek adına bu duruma müdahale etmiştir. Yaptırımların çoğu, savaşçıların sonuna kadar koruduğu mallara yönelik olmuştur. Böylelikle bu konudaki büyük yasa ihlalleri suçlunun mallarına el konmasına, bazen de ardından sürgün edilmesine yol açmıştır. Hapsetme şeklindeki cezalar (sürgüne kıyasla daha yumuşak kabul edilmekle birlikte) nadiren uygulanmıştır. Halk tabakasından kimseler genellikle aşağılama ve utanç amacı güden bedensel cezalara çarpıtılmıştır. Bu statüdeki suçlular sıklıkla yüzleri dağlanarak veya dövmelemlerle mimlenmiştir. Diğer yandan yanlarında o esnada kimse bulunmayan kadınlara tecavüz etmek çok ciddiye alınmamış, bu suçun failleri "saçları tekrar uzayana kadar onları rezil ve itibarsız gösterecek" şekilde yalnızca saçlarının yarısı tıraş edilerek cezalandırılmıştır.²⁹

Japon feodal kültüründen kalma geleneklerin çoğu, ardından gelen Tokugawa devrine (1603-1867) taşınmakla birlikte günümüzde de göreve, toplumsal uyumun sürdürülmesine ve bireyi statüler doğrultusunda şekillenmiş gruplar arası ilişkiler ağına yerleştirmesine yaptığı inanılmaz vurgu açısından etkilerini sürdürmektedir. Hangi sınıfta doğmuşsanız, ömür boyu o sınıfta kalacağınız kesindir. Gerçekten de Tokugawa devlet hukukunun baskın özelliği sosyal statüye göre karar verilmesidir. Üstlere sadakat ilkesiyle hükümetin yardımsever ve sorumluluk sahibi bir şekilde hareket etmesini bağdaştıran Çin Konfüçyüsçülüğünden yoğun biçimde etkilenmiş olan bu hukuk geleneğinde bireysel haklar gibi bir olgu söz konusu değildir.

1603 yılından ve (Edo dönemi de denen) Tokugawa döneminden önce Japonya burun ve kulakların kesilmesi yoluyla yüzün şeklinin bozulması, ağır tokmaklarla kafatasının ezilmesi, diri diri derinin yüzülmesi, uçurumlardan atılma, iki öküz tarafından zıt yönlerde doğru çekilerek parçalanma, taşlanma, kaynatılma, diri diri toprağa gömülme, suçlunun suların alçalmış olduğu dönemde haç şeklindeki bir kaideye ters bağlanarak bir sonraki gelgitle birlikte yükselen suda yavaş yavaş boğulması gibi acımasız yaptırımlardan faydalanmıştır. Ancak on yedinci yüzyılın ilk dönemlerinde Tokugawa bürokrasisinin uygulamaya geçmesiyle idam cezası kafa kesme, çarmıha germe, kazıkta yakma ve testereyle boyun kesme ile sınırlandırılarak düzenlenmiştir. Bir tarihçiye göre, "Tüm Tokugawa dönemi boyunca cezai yaptırımlar acımasız, kamuya açık ve ibret teşkil edici özellikte olmuştur."³⁰ Halkın devlet otoritesine saygı göstermesi beklenmiş, bu da suçlulara kafa kesmeden çarmıha germeye ve çeşitli organları kesildikten sonra sokaklarda gezdirmeye kadar değişiklik gösteren çeşitli yöntemlerle acı çektirilerek dolaylı yoldan sağlan-

miştir. Ulaşım ve iletişimin kısıtlı olduğu bir çağda sürgün veya aileden ve köyden uzaklaştırılma bugün olduğundan çok daha korkunç bir yaptırım olarak kabul edilmekle birlikte aynı zamanda toplumsal güçlerin suçlularla devlete en az masrafa yol açacak şekilde başa çıkabildiği mesajını da içermektedir. Köyün davranış standartlarının dışına çıkanlar para cezalarıyla, pirinç ve sakelerine el konarak veya gece bekçisi olarak zorunlu hizmetle cezalandırılmaktaydı. Cinayet ve kundakçılık gibi ciddi suçlar idam cezasını gerektirmekteydi. Edo dönemi boyunca 100.000 ila 200.000 kadar suçlunun idam edildiği tahmin edilmektedir. İdam yöntemleri kaynatma, yakma ve çarpmıha germeden kafa kesme, testereyle doğrama ve belden bölmeye (kişinin ikiye ayrılması) kadar değişiklik göstermiştir. Kırbaç ve dayak gibi bedensel cezalar özellikle hırsızlık ve kavga etme gibi bazı genel suçlar için uygun görülmüştür. 1720 yılında burun ve kulakların kesilmesinin yerini, maksimum 100 darbeyle sınırlandırılmakla birlikte mahkeme kararıyla kırbaç cezası almıştır.

Japon Ceza Hukuku daha sonraları Fransız ve Prusya toplumlarından etkilenmiş olsa da modern Japon Ceza Hukuku sisteminin kökleri büyük ölçüde, sosyal statünün doğumla birlikte belirlendiği Tokugawa dönemine uzanmaktadır. Bunun en iyi açıklaması “Batılı doğal hukuk olgusunun, doğal hukuk insan haklarının, devletlerin de üstünde yer alan ve adaleti kayıtsız şartsız herkese sağlanacak şekilde genişleten değişmez evrensel ilkelere dayandırılmış olduğunu varsaydığı için ‘pek de doğal olmayan bir hukuk’ konumunda” olduğunu belirten bir araştırmacı tarafından yapılmıştır. Tokugawa hukuk sistemi de adaletin hükümet için sağlanmasını bu doğrultuda garanti altına almıştır.³¹ Yani resmî hukuka aslında çok daha az bel bağlanmakta, hükümete ve aileye bağlılık çok daha fazla öne çıkmaktadır.

Feodal Çin

Çin'in Tang Kanunnamesi ile birlikte diğer yasaları da Tokugawa modelini etkilemiş, Japon hukukçular Çin mahkeme kayıt tutanaklarını inceleyip masaya yatırmıştır. Doğruyu söylemek gerekirse 1247 yılında Song Ci adındaki Çinli bir yetkili tarafından yazılan *Xi Yuan Ji Lu* ("Adli Hekimler için Yönergeler") metnini benimseyen Ortaçağ Japon patologlarının adli tıbbı dair oldukça temel düzeyde bir kavrayışları bulunmaktaydı. Bu eser adli tıp üzerine yazılmış ilk bilimsel eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Hukuk sistemi ve yargıçlar, neredeyse 2.000 yıl boyunca Çin'deki feodal sistemin aktif birer destekçisi olmuştur. Avrupa'daki feodal sistemle benzer şekilde bir kimsenin ceza hukuku sistemi çerçevesinde başından geçmesi mümkün olan her şeyin belirleyicisi kurbanla failin sosyal statüleridir. Çinli aristokratlar, devlet çalışanları ve büyük toprak sahipleri de suç işlediklerinde genellikle daha hoşgörülü bir tutumla ve hukukun önünde özel bir muameleyle karşılaşmıştır.

960 yılında kurulan Song Hanedanı, kendinden önce gelen Tang Hanedanı (618-907) tarafından ortaya atılan "Beş Ceza" (*Wu Xing*) geleneksel sistemini benimsemiştir. Bu cezalar hafif veya daha ağır bir sopayla dayak, mecburi hizmet, sürgün ve idam gibi cezaları içermekte ve genellikle hafif cezalardan daha ağır olanlara doğru listelenmekteydi. Diğer Uzakdoğu devletlerinde de benzer düzenlemeler görülmüştür. *Wu Xing* 1905 yılına kadar neredeyse hiçbir değişikliğe uğramadan gelmiştir. En az şiddetli ceza *chi*, yani hafif çubuk ile vurulan 10 ila 50 darbedir. Önem sırasında bundan sonra gelen *zhang* daha ağır bir aletle vurulan 60 ila 100 kırbağı ifade etmektedir. McKnight'a göre bu kategori geleneksel olarak, uygulamaya dökülen tüm infazların yüzde

70'ini oluşturmaktadır. Bu iki cezadan birine çarptırılan suçluların bunlar yerine kefarete ödeme hakkı da bulunmaktaydı. (Kırbaç olarak da kullanılabilen böylesi sopalarla dayak cezası pek çok toplumda görülmüş; İngilizler bambuyu tercih ederken Fransızlar bu yaptırıma *bastinado* adını vermiştir.) Bazı durumlarda ortak bir sürgün yerine gönderme de cezai bir yaptırım olarak kullanılmıştır. Bu genellikle kişinin köyünden uzak bir yerde bir ila üç yıl zorunlu hizmet etmesi şeklinde uygulanmış, daha kötü durumlarda ise suça bağlı olarak değişmekle birlikte yaklaşık 1.000 veya 1.600 kilometre uzağa sürgün cezası verilmiştir.

En acımasız ceza boğarak ya da kafa keserek uygulanan idam cezasıdır. Asırlar boyunca Tang Kanunnamesi gelişmiş, yepyeni seviyelerde cezalar eklenerek yargıçlara karar verirken çok daha geniş bir yelpaze sunulmuştur. Örneğin zamanla dayak, infaz görevlisinin daha yoğun baskı gücüyle daha fazla acı vermesine yol açan uzun kırbaç çubuklarının kullanılmaya başlamasıyla çok daha cezai bir hale gelmiştir. Boyuna takılan çivili bir tasmayla uluorta aşağılanma geleneği devam etmiş ve pek çoklarınınca "ölümden daha kötü bir aşağılanma" ve "ömür boyu süren bir utanç kaynağı" olduğu kabul edilmiştir.³²

Çinliler arasında, kafası kesilerek öldürülmek veya ölüme herhangi bir diğer organın kesilmesinin de eşlik etmesi, inanışa göre ruhun düzgün bir geçiş yaşayabilmesi için bedeninin bir bütün halinde kalması gerektiğinden dolayı olabilecek en kötü ceza olarak kabul görmüştür. Bu "vücut bütünlüğünün yitirilmesi" imparatorluk döneminde Çin'de en çok korkulan akıbet konumundadır.³³ Vücut bütünlüğünü bozmak, özellikle de başı vücuttan ayırmak cezayı mezarın da ötesine taşımaktadır. En erken dönemlerde bu yaptırıma bundan da fazla aşağılama katmak için genellikle baş ve vücut ayrı ayrı gö-

mülmüştür. Kafa kesme ile karşılaştırıldığında diğer ana idam yöntemi olan boğma çok daha acı verici olmakla birlikte vücudu tek parça halinde bıraktığı için daha az korkulan bir yöntem olmuştur. Genellikle boğarak idam etme cezaları tıpkı İspanyol *garrote*'lerinde olduğu gibi, suçlu kalın tahta direklere bağlandıktan sonra boynuna iki askerin yavaş yavaş bir halat dolamasıyla gerçekleştirilmekteydi.³⁴ Geleneksel olarak idam cezalarının mevsimleri bulunmaktaydı, mevsimler içinden sonbahar "ölüm mevsimi" olarak kabul edilmekteydi. Song döneminde yürürlükten kaldırılana kadar uygun mevsimin gelmesini bekleyen suçluların gözaltında tutulduğu bir uygulama da ortaya çıkmıştı.³⁵

Çin'in en ünlü, düzensiz olarak uygulanan cezası "keserek öldürme" veya "yavaşça kesme" olarak da ifade edilen *lingchi*'dir. Kökeni hâlâ çok net olmamakla birlikte bundan ilk defa Liao Hanedanı (907-1125) dönemine devlet tarihçesinin anlatıldığı bir eserde söz edilmiştir. Ancak Geç Zhou (951-960) döneminde kadar Çin devletinin uyguladığı cezalar arasında yer almamıştır.³⁶ Bu ceza kasıtlı olarak en büyük acıyı ve aşağılamayı verecek şekilde uygulanmış ve mahkûm infazın ardından parça parça kaldığı için tıpkı kafa kesme gibi en şiddetli idam cezası olarak kabul edilmiştir. *Lingchi* üzerine yapılan güncel bir araştırmada da belirtildiği üzere, "Ceza, kurbanı ne kadar artık insan olarak kabul edilemeyeceği bir biçime düşürürse, o kadar şiddetli kabul edilmekteydi."³⁷ Aslında bu ceza önceleri vatan hainliği, tapınaklara, mezar taşlarına ve kraliyet ailesini temsil eden yerlere saygısızlık etme ve aile büyüklerini öldürme gibi suçlar karşılığında uygulanmaktaydı. Kısa bir süre sonra tıpkı pek çok türden soygun suçlarına karışanlar veya isyan çıkarmaktan suçlu bulunanlar gibi eşkıyalar da keskin bıçakların gazabıyla karşılaşmaya başlamıştır. Bu cezanın infazı

genellikle öğleden sonra bir ile beş arasında, suç mahallinin yakınlarında gerçekleştirilmekteydi. Bu acı ve utanç verici idam cezasına çarptırılan kişilerin bir akrabalarını veya başka birini kendilerini idam gününden daha önce öldürtmek üzere tutması da oldukça yaygın görülen bir durum olmuştur. Hükuki sürecin bütünlüğünü korumak adına resmî idamının infazından önce bir suçlunun ölmesine yardımcı olan bir kimse de aynı suçla cezalandırılmakta, ancak bu durumda ceza iki derece hafifletilerek zorunlu hizmete dönüştürülebilmektedir.³⁸

Çin'in Ortaçağ'ı boyunca gerçek bir idama dair çağdaş bir kayıt bulma şansımız düşüktür, ancak böyle bir kaydın ele geçirilmesi durumunda aşağıda verilen, T. T. Meadows'a ait on dokuzuncu yüzyıldan kalma kayıtlar benzerlikler göstermesi muhtemeldir:

(Suçlu) yüzü yere paralel olacak şekilde diz çöker, böylece boynu yatay bir konumda iyice ortaya çıkmış olur. Sirtında çapraz bir şekilde birleştirilip bağlanmış elleri, arkadan gelip boynunu uygun durumda tutmak üzere suçluyu yatıran bir adam tarafından sıkıca kavranır [...] Cellat suçlunun solunda durur. Kullanılan kılıç genelde yalnızca doksan santimetre kadardır [...] Cellatlar [...] orduda görev yapan çeşitli rütbelerde askerler arasından seçilir [...] Sağ el önde olmak koşuluyla kılıç her iki elle tutulur, başparmakla kılıcın kabzası kavranır. Ayaklarını biraz mesafe bıraktıktan sonra dümdüz bir şekilde uygun konuma yerleştiren cellat, eklem yerini hedef alabilmek için kılıcı bir anlığına boyundan yaklaşık otuz santimetre kadar yukarıda, doğru açıyla tutar: Ardından suçluya verilen kesin bir "Kıpırdama!" emriyle kılıcı kendi başı kadar yükseğe dümdüz bir doğrultuda kaldırıp iki kolunun bütün gücüyle aşağıya indirir; bu esnada kılıç boyna değdiği anda kendi vücu-

dunu da diklemesine serbest bırakıp oturur bir pozisyon olarak darbenin daha güçlü olmasını sağlar. Asla ikinci bir kılıç darbesi vurmaz ve başın bedenden küçük bir parça deri yoluyla da olsa ayrılmaması nadir görülen bir durumdur, genellikle tamamen koparılır.³⁹

Sicilya mafyasının feodal kökleri

1970 yılında gezi yazıları ile ünlü Norman Thomas diğer her yerde yüzyıllar önce gözden kaybolan feodal sistemin Sicilya'da varlığını sürdürmeyi başardığını⁴⁰ gözlemiştir. Akdeniz uygarlıklarının geçiş noktasındaki stratejik konumuyla bu ada Romalılar, Antik Yunanlar, Araplar, Normanlar, Fransızlar, Çağdaş Yunanlar, Avusturyalılar ve İspanyollar da dahil çok sayıda imparatorluk ve ülke tarafından fethedilmiştir. Romalılar adayı MÖ üçüncü ve ikinci yüzyıllarda kendi feodalizm anlayışlarıyla tanıştırmışken Normanlar da 1.000 yıldan uzun bir süre sonra Britanya Adaları'ndan kendi usullerini getirmiştir. Yabancı hükümdarlar, destekleri karşılığında imtiyazlar sağladıkları yerel aristokratların yardımlarıyla ada üzerindeki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmıştır. Böylelikle hukuk, hükümdarlar ne yaparsa o doğrultuda seyretmiştir.

1812 yılında Napoli ve Sicilya Kralı I. Ferdinand'ın emriyle Sicilya'da feodalizm resmî olarak sona ermiştir. Feodal uygulamaların yürürlükten kaldırılmasıyla Sicilya'nın büyük çoğunluğu önceden ada asilzadeleri olan baronların sahip olduğu büyük özel mülklerden oluşan karmaşık bir yığın haline gelmiştir. Şehir merkezlerini daha cazip bulan arazi sahibi aristokratların çoğu adayı terk edip mülklerini *gabelloti* olarak bilinen ve daha önceleri köylülerden vergi toplamak ve mülkleri idare etmekten sorumluyken kırsal kesimde fiilî olarak siyasi güç sahibi kimseler haline gelen yerel aracılardan güçlü

ellerine bırakarak çok daha merak uyandırıcı olan şehir merkezlerine doğru çekilmiştir. Geçmişteki feodal lordlar gibi *gabbelloto*'lar da hasattan belli bir yüzde karşılığında arazilerinin küçük bölümlerini çiftçilere kiralamıştır. "Toprakları yönetenler insanları yönetir," şeklindeki eski bir İtalyan atasözünde de dendiği gibi, köylüler üzerine her zaman sıkı bir denetimleri olmuştur. On dokuzuncu yüzyıla denk gelen bir zaman diliminde bu "saygıdeğer adamlar" kendilerini hem üstlerini hem de astlarını sömürecek konuma getirmiştir. "Şerefli adamlar" ve "saygıdeğer adamlar" lakaplarını almış olabilirler, ancak söz konusu hak ve hukuk olduğunda herhangi bir şeye saygı duymuş oldukları söylenememektedir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Sicilya'da adalet yalnızca belirli bir kesime uygulanmıştır. Roma'daki hükümetin onları koruyacağına dair en ufak bir umutları olmayan köylüler korumayı başka yerlerde aramış, *gabbelloto*'lar ve yandaşlarının etrafında toplanmak zorunda kalmıştır. Mafya üzerinde önde gelen çağdaş otoritelerden biri bu dönemde "feodal yapılanmaların kalıntılarının hâlâ son derece görünür olduğunu ve özellikle de kırsal kesimde feodalizmin ruhunun ve yasal uygulamalarının toplumsal ilişkilerin çoğunu şekillendirdiğini" öne sürmüştür.⁴¹

2013 tarihli *Made Men* adlı kitaplarında yazarlar Antonio Nicaso ve Marcel Danesi, "Sicilya'da suçun birincil olarak adanın feodal sisteminin sonucu" olduğunu ileri sürmektedir.⁴² Böylece günümüz Sicilya mafyasının kökeni, başarısız isyan ve reform girişimleriyle dolu bir dönem olan on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar dayandırılabilir. Feodal yasaların 1812 yılında yürürlükten kaldırılmasının ardından baronların ve kilisenin uçsuz bucaksız mülklerinin elden çıkmasının sonucunda özel mülkiyette hızlı bir artış yaşanmıştır. Sicilya'da feodalizmin sona ermesi iş piyasasının eski *gabbelloto*'lar ve benzer-

leri ile dolup taşmasına neden olmuştur. Şiddet ve yıldırma politikalarını kullanmak konusundaki marifetleriyle bu grup, feodalizm sonrası dönemin sağladığı fırsatlardan istifade etmek için oldukça hazırlıklıydılar.

1861 yılında İtalya'nın siyasi birliğini sağlamasının ardından bazı eski *gabelloto*'lar kendi ceplerine doldurdıkları vergileri topladıkları Sicilya'da hayatın çoğu alanında söz sahibi gölge bir hükümete dönüşmekte olan suç ailelerinin liderleri konumuna gelmiştir.⁴³ On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, eskiden güç sahibi olan bu adamlar feodal arazilerin sınırları içerisinde anlaşılmazlıkları çözmek ve adalet dağıtmak görevinden yıldırma ve şantaj yoluyla piyasayı ve toplumu kontrol etmeye doğru bir geçiş yaşamıştır. Yerli köylüler uzun bir süre boyunca yargıçların makamlarına rüşvetle gelmesi, kanunu sağlamakla görevli kimselerin güçlülere ayrıcalıklı muamele etmeleri gibi örneklerle adalet sisteminin belli insanları nasıl kayırdığına tanık olmuştur. Sonuç olarak devlet kurumlarının çoğuna karşı güvensizlik geliştirmeleri pek de zor olmamış, güç yapısında mafyanın feodalizmin çöküşünden sonra artakalanlardan sıyrılarak gelişip güçlenmesine olanak tanıyan bir boşluk oluşmasına neden olmuştur.

Asiller sınıfı ve kilise daha eşitlikçi politikaları, daha iyi eğitim kurumları ile yolları ve daha dolgun ücretli işleri destekleyecek yatırımlara meyilli olmuş olsaydı belki de Sicilya'da bazı şeylerin o zamankinden çok daha farklı seyredeceği söylenebilirdi. Ama mevcut durumun korunmasında rahipler sınıfı derebeylerinin suç ortağı olmuştur; zira köylülerin acınacak kadar düşük ücretlerle oldukça yoğun bir şekilde çalışmaları her iki sınıfın da işine gelmiştir.

Rus tarihindeki tablo

Rus tarihçisi Jerome Blum, feodalizmin güçlü bir merkezî otorite yarattığı Batı Avrupa ile karşılaştırıldığında Rusya'da bunun aksine feodalizmin gelişmesi için güçlü bir merkezî otoritenin gerektiğini öne sürmüştür. Dahası bu gelişme çok daha uzun bir zaman almış, varlığını sürdürmesi de Avrupa'daki herhangi bir yere kıyasla çok daha zahmetli olmuştur. Serflerin herhangi bir hakkı bulunmamaktadır ve lordları tarafından adeta birer hayvan gibi alınıp satılabildikleri aktarılmıştır. Ailelerinin bile herhangi bir dokunulmazlığı olmamış, sahip oldukları diğer her şey gibi aileleri de lordun malı olarak kabul edilmiştir. Blum'a göre, "Geçen yüzyıllar boyunca esir alınan milyonlarca Avrupalı arasında özgürlüğüne en son [1861 yılında] kavuşanlar onlardır [Rus köylüler]."44 On birinci yüzyıl Rusya'sında köle olmayan herkes, 600 yıl kadar sonra arazileri komünlerden derebeylerinin şahsi mülklerine dönüştürüldüğü dönemlerde kimsenin kolayca hayal edemeyeceği derecede özgür bir ortamda yaşamını sürdürmekteydi. En nihayetinde, bazı eski toprak sahipleri bu arazilerinden toptan kovulup hayatta kalmak için ırgat veya sözleşmeli işçi olarak çalışmaya zorlanmışken bir zamanlar özgür olan bu işçiler, kendilerini önceden bizzat sahip olduğu tarlalar için kira öder halde bulmuştur. On beşinci ve on yedinci yüzyıllar arasında Rus köylüler devlet ve toprak sahipleri tarafından kendilerine getirilmiş kısıtlamalarla dolu bir sosyal sistemin içinde hapsolmüştür. On beşinci yüzyılın sonuna kadar köylü bir kiracının yasal olarak arazi sahibinin yanından ayrılabilceğı zaman dilimi Aziz George Yortusu'ndan (Jülyen takvimine göre 26 Kasım, yıllık hasadın kutlandığı bir zaman) önceki ve sonraki iki hafta olarak sınırlandırılmış, bu şekilde bile oldukça ağır para cezaları ödeme şartı konmuştur.

Rusya'da görülen bu uzun serfleştirme süreci resmî olarak 1649 yılında lordlarla köylüler arasındaki ilişkileri düzenleyen yasa ve geleneklerin bir kanunname altında toplanması sayesinde sona ermiştir. Fakat bu kanunname pek çok açıdan oldukça yetersiz kalmıştır. Her ne kadar serfleri lordlar hakkında şikâyet dilekçeleri yazma hakkından mahrum bırakmamış olsa da vatana ihanet suçunu bildirmediikleri sürece bu dilekçeleri pek de ciddiye alan olmamıştır. Hatta 1767 yılında II. Katerina Rus köylerini teftişe çıktığı bir gezi sırasında bu şikâyetlerden o kadar bunalmıştır ki artık efendileri dilekçelerle şikâyet etmenin yasaklanması, bu yasağı delenlerin de *knut* adı verilen kırbaç benzeri sopalarla dövülüp Sibiry'a zorunlu hizmete gönderilmesi emrini vermiştir. Böylelikle serfler efendilerinden gördükleri adaletsizliklere dikkat çekebilecekleri tek mekanizmayı da kaybetmiştir. Ayrıca her ne kadar ölüm cezası yasaklanmış olsa da, serflerin dayaktan ölmesi durumunda sahiplerinin korkmasını gerektirecek hiçbir şey de yoktur. 1800'lerin başında birkaç yıl Rusya'da yaşayan bir Fransız'a göre "serf sahiplerinin" köylüler üzerindeki gücü dünyanın herhangi başka bir yerindeki herhangi bir egemen gücüne göre çok daha fazla olmuştur.⁴⁵

Zamanla *knut* cezalandırmada (ve bazılarında göre devlet tarafından) en çok kullanılan alet olmuş ve serfler başta olmak üzere Rusların da, döneme tanıklık eden yabancıların da en çok aşına olduğu cezai yaptırım haline gelmiştir. On beşinci yüzyılda III. İvan tarafından kullanılmaya başlanan ve Rusçada "kırbaç, kamçı" anlamına gelen *knut*, çeşitli değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. Şeklinin yanı sıra uygulama yönteminin de farklı biçimleri gözlenmiştir. Genellikle "yaklaşık 30 santimetre uzunluğunda, tahtadan, yaklaşık 60 santimetrelilik sıırımları örölüp kıvrılarak bir kamçı haline gelmiş; sonunda gitgide inceliş sivr-

rilen yaklaşık 45 santimetre uzunluğunda başka bir kayışın da yer aldığı bir alet” olarak tarif edilmektedir. Bu ilave kayış gerektiğinde çıkarılıp yerine başka uzunlukta bir kırbaç takılabilmektedir. Kırbaç ilk önce süte yatırılıp dondurulmuş olsa da kurbanın kanıyla gitgide yumuşadığı da yaygın olarak görülmüştür. Bu şekilde bir *knut*’la dayak yeme cezasına çarptırılan suçlu genellikle celladın yardımcısının sırtına yatırılıp gerdirilmekteydi. Filistin askısı yardımıyla ekstra ceza da uygulanabilmekteydi; bu durumda kurban elleri arkasında bağlanıp bileklerinden tavana asılmakta, bu şekilde indirilen kırbaç darbelerinin, yerinden çıkan kürekkemiklerinin acısının şiddetini artırması amaçlanmaktaydı.

Eğer bir köylü, başka bir lordun mülkünde çalışan bir köylüyü önceden tasarlamadan, kazayla öldürürse önce *knut* denen bu korkunç aletle dövülür, ardından hem kendisi hem de tüm ailesi, köylüsünü kaybeden lordun himayesine geçirilirdi. Ancak eğer lord köylüsünü öldüren köylünün hizmetini kabul etmezse katilin lordundan başka bir köylü (ve onun da tüm ailesi) talep edebilirdi. Cinayetin kasıtlı, önceden tasarlanmış olması durumunda uygun görülen ceza lordun veya köylünün öldürülmesidir. 1661 yılında yürürlükte olan bir yasaya göre kaçak köylülere yataklık eden herhangi bir yönetici de *knut*’la dövülmekteydi.⁴⁶ Ortaçağ Rusya’sında idam cezası son derece nadir görülmüş, çok sayıda ilde de yasaklanmıştır. On birinci yüzyıldaki Yaroslav Kanunları idam cezasıyla cezalandırılması uygun görülen suçlara kısıtlamalar getirmiştir. Nihayetinde hukuk ülkenin büyük çoğunluğunda idam cezasını yasaklayacak şekilde düzenlenmiştir. On dördüncü yüzyılın sonunda kanunlaştırılan, Rusya’nın ilk ceza kanunlarından birinde yalnızca tek bir suçun idam cezasını gerektirdiği görülmektedir: (Amerika’nın bazı eyaletlerinde görülen, suçun

türü fark etmeksizin üçüncü işlenişinde müebbet hapis cezasını gerektiren “Üç Hak” yasalarına benzer şekilde) üçüncü kez karışılan hırsızlık suçu. Bununla birlikte, modern çağa yaklaşan çoğu Ortaçağ toplumunda olduğu gibi Rusya’da da idam cezasıyla cezalandırılan suçların sayısında bir artış gözlenmiştir. 1497 tarihli Sudebnik Kanunları ile kundakçılık ve vatan hainliği de idamla cezalandırılan suçlara eklenmiş, sözü edilen hırsızlık suçu, üç özel durumu içerecek şekilde genişletilmiştir: kilisede işlenen hırsızlıklar, at hırsızlığı veya daha önce iki kez herhangi bir şeyin çalınmış olması. 1649 yılında idam gerektiren suçların sayısı 63 olmuş, I. Petro döneminde bu sayı da iki katına çıkmıştır. İdam cezaları mümkün olduğunca halka açık yerlerde infaz edilmiştir. Her ne kadar oldukça şiddetli olsalar da suda boğma, diri diri gömme veya kurbanın boğazından zorla sıvı metal dökme gibi yaptırımlarla aynı dönemde filizlenmekte olan diğer modern devletlere kıyasla çığırından çıkmış olduğunu söylemek mümkün değildir.

1630’ların ortasında Moskova Dükalığı ve Orta Asya bozkırlarında seyahat ederken Adam Olearius adını kullanan, Adam Ölschläger adlı bir Alman seyahatlerinin kayıtlarını tutmuş, bu döneme dair pek de bilinmeyen suç ve ceza örnekleri üzerine bazı ilginç bilgiler sunmuştur. Kayıtlarında, “Yalancı şahitlik ve aldatmaca onlarda o denli yaygın ki sadece yabancılar ve komşuları değil aynı zamanda kardeşleri ve eşleri tarafından da tehdit edilmekteler,” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Hırsızlık en ciddiye alınan “ayıplar” arasında olmuş, kayıtlardan anlaşıldığı üzere komşuların birbirlerini bu suçla asılsız bir şekilde itham edip adli sistemin vekâleten intikamlarını almasına izin vermeleri pek de ender rastlanan bir durum olmamıştır.⁴⁷ Yine görünen odur ki küfür, iftira ve “ileri gelenlerle halk tabakasından kimsele-

rin” sözlü aşağılanması gibi suçlar, işleyenlere otoriteler tarafından özel cezaların hazırlandığı özel ele alınmış meselelerdir. Cezanın bedeli suçu işleyen kimseyle hakaretin hedef aldığı kimsenin sosyal statülerine göre belirlenmekteydi. Adına “aşağılama bedeli” ya da *zaplatit’ beschest’e* denen bu ceza çoğunlukla halk tabakasından herhangi birinin ödeyemeyeceği kadar yüksek olmaktaydı. Örneğin çar için çalışan görevlilerden birine hakaret etmek, bu görevlinin yıllık maaşına denk gelen bir tazminatı ödemek anlamına gelebilmekte ve sahip olduğu tüm para ve mallara el konduktan sonra hakaret eden suçlu bu meblağı ödeyemezse “ona canının istediğini yapmakta özgür olan, hakarete uğrayan tarafın evine gönderilmekte”, bunun sonucunda da genellikle herkese açık bir yerde *knut*’la dövülmekteydi.⁴⁸

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında sahiplerinin serflerine uygulayabileceği cezalara birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin dayak cezası bir çubukla infaz edilecekse 40, daha ağır bir sopayla infaz edilecekse 15 darbeden fazla olmasına izin verilmemiştir. Beylik cezaevlerinde hapis cezası en fazla iki aylık bir süreyle sınırlandırılmıştır. Ancak serf sahibinin cezanın yetersiz kaldığını düşünmesi durumunda suçlu hükümete bağlı bir ıslahevinde üç aya kadar uzayabilen bir süre hapis cezasına çarptırılabilir, ya da yine hükümetin yürütmekte olduğu bir projede zorunlu ağır işçi olarak çalıştırılabilirdi.

Rus köylerinde serflere uygulanan dayak, kırbaç, bo-yunduruk, çivili tasma, hapis ve tazminat gibi cezalar arasında genellikle bir homojenlik bulunmaktaydı. Karşılığında kamışla veya sopayla kırbaç ya da dayak atılan veya cezaları tazminata çevrilen işten kaytarma, başıboşluk, serserilik, hırsızlık ve uluorta sarhoşluk gibi belli eylemler acımasızca cezalandırılmaktaydı. Zamanla, özellikle de seçkin Ruslar kendi serflerini nasıl kırbaçladıkla-

rını soğukkanlılıkla anlattıkça ve hatta izin verilen kırbaç kotasının üç katını uygulamaları hakkında böbürlendikçe Rusya'daki kırbaç cezalarının kötü şöhreti Batı Avrupa'ya kadar yayılmıştır.⁴⁹

Bazı dehşet verici ceza kayıtları göze çarpsa da, serflerin çoğunun uygar bir muamele ile karşılaştığını söylemek mümkündür. Ama gerçekliğinden şüphe edilemeyecek toplumsal çaresizlikleri onları sahiplerinin sadistçe şımarıklıklarına ve kaprislerine açık bir hale getirmiştir. Örneğin 1756 yılında ölen bir derebeyinin dul eşine 600 kadar serf miras kalmış, söylenene göre yedi yıllık bir süre zarfında kadın bu insanların çoğunu, hafif veya eyleme bile dökülmeden yalnızca tasarlanmış suçlar için işkencelere maruz bırakmıştır. Bu vakanın kötü şöhreti o denli yayılmıştır ki, otoriteler daha önce eşi pek görülmemiş şekilde olaya müdahale etmek durumunda kalmıştır. Neler olup bittiğini anlamak üzere bir inceleme başlatılmış, bunun sonucunda kadın asilzadeler sınıfından azledilmiş, bir saat boyunca Moskova'da boyunduruğa vurulup teşhir edilmiş, buradan da ömür boyu kalacağı bir rahibe manastırına gönderilmiştir. En ağır cezalar kadının korku dolu idaresi sırasında ona yardımda bulunan serflere verilmiş, *knut*'la dövüldükten sonra Sibirya'da ömür boyu ağırlaştırılmış zorunlu hizmetle cezalandırılmışlardır.⁵⁰

Çoğu açıdan bir lordun elinde tuttuğu ceza seçenekleri içinde en kötüsü, 1760 yılında açıkça belirtilmese de bölgenin yerleşime açılması amacıyla başlatılan Sibirya'ya sürgün cezası olmuştur. Fakat sürgün yalnızca ciddi suçlarla ve işgücü olarak kullanılabilecek 45 yaşını geçmemiş sağlıklı kimselerle sınırlı tutulmuştur. Sürgüne gönderilenlere genellikle eşleri de eşlik etmiş, belli şartlar altında çocukların da katılmasına izin verilmiştir; bu konuda çok sayıda kuralın göz ardı edildiğine dair

pek çok kanıt bulunmaktadır.⁵¹ Derebeylerinin serfleri uzun ve zorlu yolculuklarına çıkmadan önce onlara fazlasıyla yetecek kadar giysi, ayakkabı ve maddi yardım yapmalarını gerektiren bir yasa yürürlüğe konmuştur. Bu maddi yardım bekâr bir erkek için 20 ruble, eşiyle birlikte sürgüne giden bir erkek için 30 ruble (yanlarında götürdükleri her çocuk başına da ekstra 10 ruble) olmuştur. Kayıtların çoğuna sürgüne gidenlerin yüzde 75'inin Sibiryâ yabanındaki yerleşkelere ulaştıklarında hayatını kaybettiğini öne sürmektedir.⁵² Yerleşim yerlerine ulaştıklarında önlerinde iki seçenek bulunmaktadır; ya ağırlaştırılmış hizmet cezasına çarptırılacaklar ya da arazi verilerek devlete bağlı köylüler olacaklardır.

Rusya'da serflik 1861 yılında kaldırılana kadar büyük toprak sahipleri tamamen serf emeğine bağlı olarak hayatta kalabilmiştir. Bazı tarihçiler Rus serflerinin yaşamlarıyla Amerika'nın güneyindeki büyük çiftliklerde çalıştırılan kölelerinkiler arasında her iki grubun da alınıp satılabilmeleri açısından benzerlik dahi kurmuştur.⁵³ Bir kere satın alındıktan veya başka bir toprak sahibi tarafından hediye olarak verildikten sonra hayatlarını toprağı işleyerek veya toprak sahibinin evinde çalışarak geçirmeleri beklenmekteydi. Ancak çoğu bölgede yabancı serfler kendi sahiplerinin toprağını işlemekte, karşılığında da kendilerinin ekip biçmesi için biraz toprak verilmekteydi. Bu şekilde genellikle haftanın üç gününü sahiplerinin toprağında, üç gününü de kendi topraklarında çalışarak geçirmekteydiler. Dayak yaygın olarak rastlanan bir durumdu; serfler hırsızlık, kaçmaya teşebbüs ve hatta tembellik gibi çok çeşitli sebeplerden kırbaçlanabilmekteydi. Serflerin böylesi fiziksel cezalara, özellikle de hırsızlık ve saldırı gibi suçların söz konusu olduğu durumlarda, diğer seçenekler para ve hapis cezaları gibi ailelerinin hayatını karartabilecek yaptırımlar olduğun-

dan çok da karşı olmadıklarına dair varsayımlar bulunmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Rus köylerinde hâlâ bol bol vahşi ceza mevcuttu, fakat değişen artık cezayı verenin köylüler olmasıydı. Hukukun dışında da cezalara başvuran yalnızca gözden uzak kalmış topluluklar ve kırsal kesimdeki köyler değildi, nadiren de olsa bazı şehir merkezlerinde de bu durum zaman zaman meydana gelmekteydi.⁵⁴ Rus köylüleri kırsal bölgelerde *samo-sud*⁵⁵ denen, adaleti kendi ellerine alıp ceza hukuku sisteminin aracı elemanlarını tümünden ortadan kaldırdıkları, “kendi kendine yargılama” anlamına gelen bir uygulama geliştirmiştir. Bununla birlikte cezanın uygulanmasından önce vakanın ilk önce bir köy meclisinin huzuruna getirildiğini belirtmekte de yarar vardır. Bu durum özellikle de şüpheli, içinde bulunulan topluma mensupsa yaygın olarak gözlenmekteydi. Genellikle en acımasız fiziksel cezalar topluluğa dahil olmayan suçlulara uygulanmaktaydı. Uygulanacak cezaya suç teşkil eden eylemin niteliği ve artık alışlageldiği üzere bireyin toplumdaki konumu göz önünde bulundurularak karar verilmekteydi.⁵⁶

Fiziksel cezalar yerel basının bazı kollarında geniş bir yer almaktaydı. Yayımlanan haberlerden bir örneği ele almakta bu noktada yarar vardır. 1873 yılında köylüler bir şüphelinin kafasını tamamen ezip ellerini de kestikten sonra, dayak atarken kullandıkları tahta kalası da tüm vücudunu delip ağzından çıkacak şekilde anüsünden sokmuştur. Sekiz yıl sonra 1881 yılında Kiev iline bağlı Muhovitsy köyünün sakinleri bir hırsız yakalayıp sağ bacağı ve sol elindeki tendonları kesmiştir. Aynı yıl yine Kiev ilinin başka bir köyünde köylüler hırsızlık yaptığından şüphelendikleri bir adama vahşice işkence yapmıştır. Önce “bir mızrağa dizili bir dizi ok başını” andıracak şekilde tahtadan tırtıklı bir kazık oymuş, ardından şüphelinin

“oklar yüzünden asla yerinden çıkaramayacağı şekilde” bu kazığı rektumuna sokmuştur.⁵⁷ Ancak vakalar genellikle aşağılama veya bir tür tazminat cezasıyla tatlıya bağlanmaktaydı. Bazı tarihçiler *samosud*’u modern devletlerin alametifarİKası haline gelen “sosyal kontrol” olgusunun bir öncesi olarak etiketlemiş, “siyasi birliğini sağlamış bir toplumun büyümesi[nin] ‘hukuk’ adını verdiğimiz sosyal kontrol biçiminin kendi kendine çözüm bulma olgusunun ne derece önüne geçtiğine bakılarak kusursuz biçimde ölçülebileceğini” dile getirmiştir.⁵⁸

Söz konusu cezalandırma olduğunda en acımasız biçimin uygulandığı kesim at hırsızları olmuştur. Tıpkı Amerika’nın batısındaki sınır bölgelerinde olduğu gibi at hırsızlığı özellikle de yok denilebilecek düzeyde bir polis korumasının ve kısıtlı ulaşım seçeneklerinin olduğu o zamanlarda asla hafife alınmamıştır. Rus köylüleri için bir at, hayatta kalmakla felaket arasındaki fark anlamına gelmekteydi. Atı olmayan bir çiftçinin tarlasını ekmesi mümkün olmamakta, dolayısıyla maddi durumu korkunç bir tehdit altına girmekteydi. Ele geçirilen at hırsızları hadım edilme ve gözlerinin çıkarılmasından boğazlarına veya göğüslerine kazıklar saplanmasına, sıcak demirlerle damgalanmaya ve ölene dek kasık bölgelerine vurulmasına kadar değişiklik gösteren fiziksel yaptırımlarla karşılaşmıştır. At hırsızlarına uygulanan yaygın cezalardan biri de kapı sövelerinin üstüne kurulan bir makara sistemine suçlunun halat yardımıyla bağlanarak yüzü havaya bakacak şekilde yukarı kaldırılmasıyla uygulanmaktaydı. Halat çekilip suçlu yeteri kadar yükseğe kaldırıldıktan sonra halatın ucu bırakılmakta, suçlu belini korkunç bir şekilde çarpacak biçimde yere düşmekteydi. Bu işlem art arda defalarca tekrarlanmakta, her defasında da zavallının omurlarından gelen kırılma sesleri duyulabilmekteydi. Zekice tasarlanmış diğer bir yöntem

at hırsızını tamamen soyduktan sonra bedeninin üst kısmını ıslak bir çuvala kapatmayı içermekteydi. Bunun ardından köylüler suçlunun karnının üstüne tahta bir kalas yerleştirmekte, ardından iç organları tamamen tahrip edilene kadar çekiç, kütük veya taş gibi ellerine ilk geçen şeyle kalasa sertçe vurmaktaydı. Modern işkence sanatında olduğu gibi, bu yöntemin kullanılma sebebi müfettişlerin olaya dahil olması gereken bir durum olursa kurbanın bedeninde dışarıdan görülebilecek hiçbir işkence izi bırakmamasıydı.⁵⁹

Yirmi birinci yüzyıl Rusya'sında feodalizm zamanını şaşırmış bir hata gibi görünse de çoğu bölgede hâlâ modern dünyayla kovalamaca oynarcasına hayatta kalmayı başarmıştır. Son zamanlarda büyük toprak sahiplerinin hâkimiyetlerini sürdürdükleri bazı kırsal yerleşim yerlerinde halen mevcut olan, suç ve cezanın görece feodal doğasını gözler önüne seren bir vaka yaşanmıştır. Bugün feodal geçmişleriyle yavaş yavaş barışmakta olan ülkelerden sadece birkaçı olan Hindistan, Meksika ya da Brezilya gibi yerlerde bu olayın tekrar edilmesi işten bile değildir. Ancak olayın geçtiği yer, dünyanın önde gelen gelişmiş ekonomilerinden biri olan Rusya'dır. 4 Kasım 2010 akşamı, Rusya'da Ulusal Birlik Günü kutlamaları yapılmaktayken, varlıklı bir çiftçi olan Serever Ametov, eşi ve dostlarıyla akrabalarından oluşan bir grupta Güney Rusya'nın, aynı zamanda 2014 Kış Olimpiyatı'na da ev sahipliği yapan uçsuz bucaksız Krasnodar bölgesine bağlı Kuşçevskaya köyünde geleneksel bir akşam yemeği yemek üzere bir araya gelmişti. Aynı gecenin sabahında Ametov, eşi ve dördü çocuk olmak üzere on konunun tamamının onu bıçaklanarak, ikisi de boğularak öldürülmüş halde bulunacağını pek kimse tahmin edemezdi.

Güney Rusya ekonomisi, geniş tarım arazilerinin çoğunun büyük devlet teşebbüsleriyle düzenlenip yönetil-

diği Sovyet döneminden bu yana halen büyük oranda tarıma dayalıdır. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu teşebbüslerin (*sovkhoz*'lar) çoğu özelleştirilmiştir. Bu özelleştirmeleri, tıpkı Rus şehir merkezlerindeki yeni serbest piyasa fırsatlarının kontrolünü ele geçirmek için mücadele eden şehir çeteleri gibi, gözünü hırs bürümüş arazi sahiplerinin kanlı çatışmaları takip etmiştir. Yukarıda sözü edilen katliamın ardından gözler neredeyse ânında yerel konseyin üyelerinden biri olan, bölgenin verimli tarım arazilerini kontrol altına almak için şiddet ve korkutma politikalarından faydalanan, Tsapki adıyla bilinen bir grubun lideri olarak tanınan Sergei Tsapok'un üzerine çevrilmiştir. Tsapok gibi en baskın ve başarılı toprak sahipleri ellerinde kendi şahsi orduları bulunanlar olmuştur. Tutuklanan elebaşı Tsapok'un annesinin de bölgenin en büyük toprak sahiplerinden biri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu esnada oğlu ise Centurion-Plus adında, kendisinden sonra da "özel güvenlik şirketi" adı altında mal varlıklarını korumak için ordular kuran pek çok arazi sahibinin de yapacağı gibi bir "özel güvenlik şirketi"ni yönetmekteydi. Ancak "bu özel ordularla organize suç kavramı arasında ince bir çizgi bulunmaktaydı",⁶⁰ zira faaliyetlerinin çoğu hukuk dışıydı.

Daha da geçmişe dönecek olursak, Moskova'nın hoşnutsuz bakan gözlerinden uzaktaki yerel Rus otoriteleri, toprak sahiplerinin sorunları kendi kendilerine halletmelerine izin vermeyi tercih etmiştir. Ancak etliye sütlüye dokunmamaktan yana olan bu tutum, köyün yönetimini ele geçirmek üzere girişilen güç savaşında daha güçlü ve politikayla bağlantıları daha sağlam olan Tsapok karşısında geri çekilmeyi reddeden Arnetov ailesinin herkesin gözü önünde ölümüne neden olmuştur. Gözlemcilerden bazıları, her ikisi de mevcut bürokrasiyi denetlemek konusunda fazlasıyla pasif bir tutum sergi-

ledikleri için Cumhurbaşkanı Putin'i ve hükümetini Ortaçağ'daki bir kral ve mahkemesine benzetmiştir. Bir gazeteci aşağıdaki açıklamayı da ekleyerek mevcut sosyal düzeni bir tür "neo-feodal güç yapılanmasına" benzetmiştir:

[Putin'in] "dikey" gücünün su götürmez zayıflığının kaynağı Ortaçağ yıllarındaki tipik asilzade hükümetlerininle tamamen aynıdır. Tıpkı feodal krallar gibi Putin de sınırlı kaynaklarının çoğunu kendi şahsi gücünü korumaya ayırmayı tercih etmekte, ancak rejimin tehlike altına girdiği böylesi acil durumlarda illerde, hatta başkentteki olaylara müdahale etmektedir.⁶¹

Bu bölgenin on dokuzuncu yüzyılda Rus devletinin sınırlarına daha geç bir dönemde katıldığını dile getirmek muhtemelen çok da şaşırtıcı olmayacaktır. Bu hadise çoğu zaman yalnızca feodalizmle olan ilişkisi bakımından konuşulmuşsa da bir araştırmacı tarafından Tsapok "ailesinin" köylülere çalışabilecekleri bir yer sağlayıp yerleşim yerleri ve çiftlikler kurmalarına izin verdikleri, onları dış tehditlerden korudukları, Ortaçağ'dan kalma bir hikâye olarak tarif edilmiştir. Bununla birlikte Tsapok'lar mallara el koyma, tecavüz etme ve sakat bırakma gibi "vasal ayrıcalıkları"na sahip olmuş; "Ortaçağ'da kabul görebilecek olsa da" modern dönemde pek de geçerli olmaması beklenen bir anlaşma düzenlemiştir.⁶²

Özet

On ikinci ve on üçüncü asırları bir hastalık gibi sarmış olan, çoğuna ardı arkası kesilmeyen salgınlar ve askerî çatışmaların neden olduğu ekonomik ve toplumsal krizler silsilelerinin sonucunda ortaya çıkmış olan ka-

nunsuzluğa pek çok vakanüvis tanıklık etmiştir. Hem savaşlar hem de hastalıklar şehirlerdeki işsizlik, kırsal kesimdeki yoksulluk ve başıboş yağmacıların türemesi gibi yeni toplumsal sorunları doğurmuştur. Daha önemlisi işçi sınıfları arasındaki geçişlerin çok daha kolay olmasını sağlamıştır. Hıyarcıklı veba veya daha iyi bilinen adı ile Kara Ölüm'ün on dördüncü yüzyılda ortaya çıkması da kıtlığın ve sonu gelmeyen savaşların hemen ardından meydana gelmiştir. Çok sayıda tarihçi sadece nüfusun önemli ölçüde artmasının değil, aynı zamanda kalabalık nüfuslu yerleşim merkezlerinin oluşup ticari ilişkilerin artmasına neden olan şeyin 1000-1250 yılları arasındaki iklim değişikliği olduğuna dikkat çekerek güzel bir noktaya parmak basmıştır. Ticaret ve nüfus yoğunluğu arttıkça hastalığı insanlara geçiren pireleri taşıyan sıçanların sayısında da benzer bir artış gözlenmiştir. Norman Cantor iklimde genel bir ısınma görülmemiş olsaydı bu sıçanların deliklerinde kalıp "tantana çıkarmadan", söz konusu hastalığı insanlara hiç bulaştırmadan ölüp gideceklerini dile getirmiştir. Diğer araştırmacılar salgının ardından Avrupa nüfusunda görülen büyük azalmanın serfliğin çöküşünü hızlandırdığını ve "Ortaçağ krallık sisteminin temellerini sarstığını"⁶³ öne sürmüştür. Bunun ardından gelen ve serflerin feodal arazileri terk etmelerine neden olan ekonomik yükseliş aynı zamanda suçluların, dilencilerin, fahişelerin ve işsiz sapsız diğer pek çok insanın kırsal kesimlerden Londra gibi gelişmekte olan şehirlere doğru gerçekleşen göç hareketine katılmalarına, dolayısıyla bu şehirlerde suç oranlarının artmasına da yol açmıştır. Bu örüntü günümüzde de tarım işçilerinin gerek yasal gerekse yasadışı türden ekonomik fırsatların peşinde şehir merkezlerine akın etmekte olduğu Afrika'nın Sahra Altı bölgelerinin ve Latin Amerika'nın gelişmekte olan

şehir yerleşimlerinde gözleendiği üzere hâlâ devam etmektedir.⁶⁴

Batı Avrupa Ortaçağ'ın son yıllarından çıkmaktayken kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa o da bedensel cezalarla idam cezalarının gitgide daha da sertleştiiğidir. Bazı ülkeler bu cezaların arasına, rüşvetle halledilmesi olası olmakla birlikte sınırları yalnızca hayal gücü ile çizilebilen yenilerini de eklemiştir. Gittikçe daha fazla suç idam cezasını gerektirir olmuştur. Bir araştırmacının dile getirdiği üzere, "Reformlar genellikle cezayı çekenlerin üzerindeki etkiyi değil, cezalara tanıklık edenlerin üzerindeki etkiyi içerecek şekilde anlaşılmıştır."⁶⁵ Teşhir etme, organ kesme ve sıcak demirle dağlama yöntemleri, gelişmekte olan devletler suça benzer şekilde karşılık vermenin yanında suçluları aşağılayıp damgalamayıda amaçladığından gittikçe daha geniş bir kesimin desteğini kazanmış; Avrupa adli sistemi zaman zaman Roma imparatorlarının bile benzini attırabilecek gösterilerle gitgide vahşette sınır tanımayacak şekilde detaylı ve teşhirci hale gelmiştir. Asılan, karnı deşilen ve ardından dörde bölünen, kemik kırma çarkında can veren, diri diri yakılan, kaynatılan veya bağırsakları sökülen, öldüresiye taşa tutulan, kızgın demirlerle parçalara ayrılan, dağlanan, kör edilen, dilleri kesilip koparılan, kolları ve bacakları kesilen, hadım edilen ya da kırbaçlanan suçluların kesin bir sayısını vermek mümkün değildir.

Eğer dikkatli bir araştırma yapılırsa geçmişin neredeyse tüm büyük uygarlıklarında feodal sistemlerin çeşitli belirtilerine rastlamak mümkündür. Kimilerince "Karanlık Çağlar" olarak ifade edilen bir zaman dilimi ile modern devletlerin yükselişini belirten iki dönem arasında kalmış olan feodal sistemler merkezî otoritenin sağlandığı devletlerin gelişmesinde de rol oynamıştır. Toplumsal düzeyde bir değişim meydana geldikçe

büyümekte olan geçici nüfus ve fakirlerin artan sınıflar arası hareketliliği, bazı otoritelerin çalışma ahlakının ve bölgede egemen dinin öğretilerinin inkâr edilmesi şeklinde gördükleri şeyleri gerektirdiğinden, suça ve ceza-ya yönelik tutumlardaki değişimleri de beraberinde getirmiştir.

Cezanın Dönüşümü ve Cezaevlerinin Yükselişi

İsimleri günümüzde efsaneleşmiş olan Bastille¹, Londra Kulesi, Kremlin, Alcatraz gibi binalar insan zihninde kuşatmalara karşı koymak üzere inşa edilmiş kale benzeri anıtsal önemi olan yapılar olarak canlanmaktadır; aslında en başta bunların tümü gerçekten de bu niyetle inşa edilmiştir. Hepsini bir paydada birleştiren ortak nokta ise hiçbirinin cezaevi olarak inşa edilmemesine rağmen belli bir dönem için her birinin cezaevi olarak kullanılmış olmasıdır. Tıpkı on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıldan kalma diğer hapisaneler gibi bu ünlü binalar da idamlarını veya nakillerini bekleyen, ya da borçlarını henüz ödememiş olan mahkûmları geçici bir süre gözaltında tutmak için kullanılabilen zindan ve hücreleri bulunan istihkâmlar olarak inşa edilmiştir. Cezaevlerinin gelişimi inişli çıkışlı, deneme yanılma yöntemine dayalı, sonunda yenilikler ve başarıya ulaşılan bir süreç olmuştur. Ancak sürecin tamamlanması yüzyıllar almıştır.

Cezaevleri sıklıkla Aydınlanma sonrası döneme ait bir icat olarak kabul edilse de eldeki olanaklara göre hangi binalar kullanıma uygunsa onları hapisane olarak kullanmak uzun süredir gerçekleştirilmekte olan bir uygulamadır. Örneğin İskoçlar *toll* adı verilen ekstra bir ücret ödenmesi gereken yollardaki gişelerin ihtiyaçtan faz-

la inşa edilenlerini 1480 kadar eski bir tarihte dahi küçük köylerde nezarethane olarak kullanmış, bu durum da “*toll kulübesi*” anlamındaki *tollbooth* sözcüğünün on yedinci yüzyıldan bu yana küçük hapishaneleri anlatmak için bir kısaltma olarak kullanılagelmesine yol açmıştır. Bu kulübe benzeri yapılar esasen aidatların ve bu geçiş ücretlerinin ödenmesi ve kamu malına zarar verenlerin gözetiminde tutulması için kullanılmış, zamanla sürekli hapishanelere dönüşmüş, İskoç kasabalarının öne çıkan yapıları haline gelmiştir.² Ortaçağ Avrupa’sında asiller sınıfı mensupları, piskoposlar ve şehirlerdeki sulh yargıçları da hapishaneler kurmuştur. Erken dönemlerdeki bu örnek modellerle sonradan inşa edilenler arasındaki temel ayrım baştan kendi başlarına cezalandırma yerleri olarak tasarlanmayıp bunun yerine duruşmalarını, cezalarını, ya da nakillerini bekleyen mahkûmlarla alacaklılarının taleplerini karşılamaya yanaşmayan borçluların geçici olarak gözetiminde tutulduğu yerler olarak hizmet vermeleridir.

Bir toplumun ceza sistemi bizlere o ülke hakkında epey bilgi vermekten aynı zamanda söz konusu milletin yüksek uygarlık standartlarına ulaşmada ne denli mesafe kat ettiğinin de bir ölçüsüdür. Hapishanelerin on sekizinci yüzyılın sonlarındaki gelişimi cezaların evriminde belirleyici bir nokta olmuştur. Bundan önce Ortaçağ’da ve erken modern çağda Avrupa’da organların kesilmesi ve kızgın demirle dağlanmaktan kemik kırma çarkında öldürülmeye kadar değişen bir aralıktaki, ilerleyen dönemlerde barbarca kabul edilecek yaptırımları içeren cezai önlemler en çok üzerine düşülen konulardan olmuştur. Herkesin gözü önünde infaz edilen idam cezaları ve bedensel cezalar sadece Avrupa’da değil tüm dünyada günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Ama on sekizinci yüzyıldan itibaren bazı toplumlar bu ceza gösterilerine yüz çe-

virip büyük ölçüde hapsedme mantığına dayanan yeni radikal ceza sistemlerinin üzerinde durmaya başlamıştır. Güvenlik teşkilatındaki gelişmelerle, yargı sistemleri ve kanunnamelerdeki yeniliklerle paralel olarak modern hapisanelerin doğuşu, uluorta infaz edilen kanlı ceza gösterilerine çok daha az düşkün olan yeni bir toplumsal düzenin hayata geçirileceğinin sinyallerini vermiştir.

Sıklıkla Akıl veya Aydınlanma Çağı olarak ifade edilen on sekizinci yüzyılın Batı Avrupa'da suçun ve suçluların cezalandırılmasında muazzam bir etkisi olmuştur. Cesare Beccaria, Jeremy Bentham, John Howard, Montesquieu ve adını sayamadığımız pek çok yenilikçi ismin çabaları vahşi, herkese teşhir edilen bedensel cezalardan hapis cezalarının gelişmesine doğru gerçekleşen dönüşümün fitilini ateşlemiş ve süreç esnasında da modern hapisanelerin oluşması için zeminin hazırlanmasına yardımcı olmuştur. Zamanla bu fikirler Aydınlanma döneminin hukuk ve yönetime dair düşüncelerini paylaşmaya kararlı çağdaşlaşma yanlısı asiller tarafından yakın uzak demeden tüm dünyaya yayılmıştır. En tatmin edici yenilik düşüncelerinden bazıları İtalyan asilzadesi Cesare Beccaria'nın kaleminden çıkmıştır. Bir avukatın veya hukukçunun kısıtlı bakış açısına sahip olmadan bilgili bir dış gözlemci olarak kendi çıkarımlarını dünyayla özgürce paylaşmıştır. Beccaria'ya göre toplumdaki yerleri fark etmeksizin herkes için ceza belirli ve eşit olmalıdır; dahası eskiye oranlara insanların daha az değil daha iyi cezalandırılması gerekmektedir, diğer bir deyişle ceza "suçla orantılı"³ olmalıdır. Beccaria yalnızca idam cezasına herkesin önünde karşı çıkmakla kalmamış, aynı zamanda tüm dünyadaki ceza adaleti sistemini de etraflıca eleştiren ilk çağdaş yazarlar arasına girmiştir. Ceza ve sorgularda işkence uygulanmasını ve küçük suçlar karşılığında orantısız ölçüde sert cezalar verilmesini şiddetle

kınamıştır. Beccaria'nın serzenişleri, ABD'nin diğer herhangi bir ülkeden çok daha fazla insanı hapse atan ve idam cezasını uygulamaya hâlâ devam etmekte olan birkaç gelişmiş ülkeden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda kulağa ironik gelse de en fazla destekçiyi Amerika'da bulmuştur.

Batı Avrupa'nın yüzyıllar boyunca süregelen herkese teşhir edilen idam ve bedensel cezalardan kademeli bir geri dönüşü ve yazar Victor Hugo'nun 1874 yılında, "artık işkencenin sonu geldi" açıklamasını yapmasına yol açan modern Avrupa ceza sistemlerinin ilk adımlarına tanıklık etmesi on sekizinci yüzyılda bir zaman dilimine denk gelmektedir. Bedensel cezalar ele alındığında çok da haksız olmadığı görülmektedir. Gerçekten de işkencenin İskoçya'yla Prusya (1740), Danimarka (1771), İspanya (1790), Fransa (1798) ve Rusya (1801) gibi ülkelerde yasaklanmasıyla on sekizinci yüzyılın ortalarında işkence ve bedensel acı vermeye dayalı yöntemlerden uzaklaşmaya yönelik değişim süreci çoktan işlemeye başlamıştır. Ancak Avrupalı devletler yabancı ülkelere sömürgeler oluşturmaya başlayınca her ne kadar farklı kılıkklarda olsa da işkence sahnelerine geri dönmüştür. İşkencenin devlet eliyle gerçekleştirilmesi on sekizinci yüzyılda Avrupa'yı terk etmiş olsa da modern çağda Çarlık Rusya'sı, devrim sonrası Sovyetler Birliği, Nazi Almanyası, savaş sonrası Yunanistan, Şili, Portekiz, İspanya ile birlikte her devlette hayata dönüşüne tanıklık edilebilmektedir.

Kaynaklarda en çok sözü edilen kamuya açık işkence ve idam cezası örneklerinden biri Michel Foucault'nun çığır açan eseri *Hapishanenin Doğuşu*'nda (1975) adının geçmesiyle de ünlü, dönemin kralını öldüren Robert-François Damiens'in ölümüdür. Kitabın ilk sayfalarında Damiens'in 1757 Mart'ındaki ölümü okurken dahi dayanılması güç ayrıntılarıyla birlikte aktarılmıştır. Farklı

yönlere koşan dört ata bağlanıp dört parçaya ayrılan dek Damiens göğsü, kolları, kalçaları ve baldırlarından kızgın bir maşayla parça parça etler koparılması, bedeninin çeşitli kısımlarının sülfür, kızgın yağ, sıcak reçine ve eritilmiş kurşunla yakılması, en sonunda korkunç bir şekilde parçalara ayrılmadan önce de eklemlerini bir arada tutan kas kirişlerinin kesilmesi gibi son derece acı verici bir işkenceden geçmiş, bu dehşet verici süreci atların tamamlamasına izin verilmiştir.⁴ Ancak bu idam tüm niyet ve amaçlarıyla birlikte 1757 yılı için bile suç ve cezanın yeni kıstaslarıyla oldukça uyumsuzdur; o dönem için bile geçmişin zamanını şaşırmış bir yadigârı olduğu söylenebilir. Aslında, Damiens'in 1757 yılındaki idamından önce mahkûmun karnını deşip dörde bölme cezası Fransızlar tarafından en son 1610 yılında Kral IV. Henry'ye düzenlenen bir suikastın sonucunda kullanılmış, bunun ardından Damiens'in idamından başka örneğine de rastlanmamıştır. Her ne kadar bu idam sıklıkla ceza kavramında bir dönüm noktası olarak anılsa da diğer biliminsanları "pek çok suçlunun bu denli acımasız bir muameleye maruz kalmadığını" göz önünde bulundurmamız gerektiğini belirtmiştir.⁵

Modern dönemin ilk zamanlarında yasal işkencenin ve cezalandırmanın teşhir edilmesi geleneğinin varlığını sürdürmesi bir bakıma gelişimlerinin henüz ilk aşamalarında olan "kronik güvensiz" merkezi hükümetlerin bir yansıması olarak kabul edilebilir.⁶ Devamlı doğal afetler, salgınlar, dini savaşların ve içsavaşların kuşatması altında bulunan gelişmekte olan ülkeler işkence ve aşağılamayı içeren cezai yaptırımların tehdidi olmaksızın sosyal düzeni sağlama, suçların önüne geçme ya da iç karışıklıkları engelleme yetisinden yoksundur. Gerçekten de suç teşkil eden davranışlar egemen güce yapılan bir meydan okuma olarak kabul edilmiştir. Egemen güç de aynı şe-

kilde karşılık vermiş, öfkesini suçlunun bedeninden çıkarmıştır. On sekizinci yüzyıldan sonra Batı'da adil cezalandırmaya doğru bir dönüşüm kök salmaya başlamıştır. Zamanla dünyanın bu kısmında bedensel cezalar tamamen kabul edilemez hale geldikçe işkencenin ıslah edici gücü etkisini kaybetmiştir.⁷ Bununla birlikte genellikle ekonomik olarak böylesi binaları inşa edip devamlılığını sağlayabilecek düzeyde kalkınmış ülkelerde ortaya çıkan hapisanelerin gelişiminin de dünya çapında istikrarsız bir süreç olduğu doğrudur. Teşhir edilerek infaz edilen idam cezalarındaki azalmaya ve buna paralel olarak hapisanelerde gözlenen gelişmelere rağmen, bedensel cezalar ve denizaşırı sömürge devletlere sürgüne gönderme cezaları yirminci yüzyıla kadar ceza sisteminin bir parçası olmaya devam etmiştir.

İngiltere'de suç ve ceza

İngiltere muhtemelen modern devletlerin doğuşuyla suç ve cezadaki dönüşüm arasındaki ilişkiye dikkat edip bunun üzerinde durmaya başlamak için en uygun yerlerden biridir. Tarihçi Alan Macfarlane'in de belirttiği gibi, "olası Japonya istisnasının dışında" İngiltere, "genel kanıya göre merkezi birliğini sağlamış 'ilk' ulus devletidir [...] kanunun üstünlüğünü kabul edip şiddeti kontrol altına alan ilk devlettir".⁸ Tüm bunlar bir kerede değil, on beşinci ve on sekizinci yüzyıllar arasında piyasa ekonomisinin adım adım yükselişe geçmesiyle tetiklenen aralıklı gelişmelerin sonucunda gerçekleşmiştir. Eserlerini on sekizinci yüzyılın sonlarında veren büyük ekonomist Adam Smith şiddetin kökünün kurutulmasıyla "adına kapitalizm denebilecek şeyin" yükselişi arasındaki bağlantılara dahi dikkat çekmiştir.⁹

Çağdaş dönüşümün eşliğindeki diğer ülkelerde de

olduğu gibi toplumsal düzensizlik ve şiddet, büyük kent merkezlerinden uzaklaştıkça etkisini daha uzun süre sürdürmeye devam etmiştir. Bu olgu hakkındaki yorumlarını yaparken on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Thomas Babington Macaulay:

Oralara [Trent, Northumberland ve kuzey sınırlarının ötesine] hiçbir gezgin vasiyetini hazırlamadan gitmeyi göze alamazdı [...] Ceza adaletinin yürütüldüğü olağandışı coşku hayatlarını daha huzurlu kesimlerde geçiren gözlemcileri çok şaşırtmaktaydı. Nefret ve ortak bir tehlike duygusuyla hareket eden jüriler evlere zorla girenleri ve ahırdan hayvan çalanları bir savaş mahkemesinin çabukluğuyla suçlu ilan eder, sayıları hiç de az olmayan suçlular da soluğu darağacında alırdı.¹⁰

Gerçekten de on altıncı yüzyılın sonları ile on yedinci yüzyılın başları İngiliz tarihinde “her köyün düzeni sağlayabilmek adına sık sık hizmetinden faydalandığı kendi kırbaç binasının bulunduğu, kırbaçların birbiri ardına vurulduğu bir dönem” olmuştur.¹¹

VIII. Henry (1509-1547 yılları arasında tahtta kalmıştır) tıpkı Kıta Avrupa’sındaki mevkidaşları gibi vahşi cezaların sıkı bir destekçisiydi. Tarihte pazar günleri idam cezalarının infaz edilmesine ve yasal bir yaptırım olarak kaynatarak öldürmeye izin veren ilk ve tek İngiliz kralının gitgide yükselmekte olan toplumsal kargaşa ve suç oranları ile başı belaya girmiştir. 1512 yılında kilise- de veya yollarda işlenen cinayetleri “rahiplerin çözemeyeceği”, yani idam cezasını gerektiren suçlar olarak ilan etmiştir. 1536 yılında bu cezayı gerektiren suçların sayısını korsanlık, cinayet, tecavüz, kutsal değerlere saygısızlık, yollarda yapılan soygunlar, adam kaçırma, bazı hırsızlıklar ve haneye tecavüzü de içerecek şekilde artırmış-

tır. 1530 yılında Henry serserilerin at arabalarının arkasına bağlanıp çıırılçıplak soyularak (daha sonradan sadece belin soyulması şeklinde düzenlenmiştir) "bedenleri kırbaç darbeleri yüzünden kan revan içinde kalana dek" kasabada gezdirilip dövülmesini emreden Kırbaç Kanunları'nı yürürlüğe koymuştur. Bu yaptırımın kapsamına erkekler, kadınlar ve çocuklar alınmıştır. Pazar günleri kiliseye gitmemeyi alışkanlık haline getirenlerin kulakları kesilmiştir.

İskoç Ceza Kanunu İngilizlerinkine göre daha merhametli olarak kabul edilmiş, ancak yalnızca bir derece daha az cezalandırıcı hale gelmiştir. Evet, gerçekten de sıradan hırsızlık idamla cezalandırılmamıştır (aynı suçun üçüncü kez işlenmesi durumu dışında), ama İskoçlar bedeninin şeklini bozan çok çeşitli cezalar uygulamayı tercih etmiştir. Suçüstü yakalanan hırsızların kırbaçlanıp asılmadan önce yanakları dağlanmış, kulakları kesilmiştir. İdam cezaları kafa kesme, asma, boğma, yakma ve boynu iple döndürüp kırma gibi yöntemlerle infaz edilmiştir. Maşalarla tırnakların çekilmesi, kızgın demirlerle dayak atma, dilin kesilmesi (veya delinmesi), ellerin ve ayakların kesilmesi gibi diğer cezaların yanında idam cezalarının pek de acımasız olmadığı görülmektedir. On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda cezalar en sert şekilde siyasi suçlularla cadılıkla itham edilenlere uygulanmıştır. 1437 yılında İskoçya Kralı James'in suikastçılarından biri sağ elinden bir darağacına çivilendikten sonra Edinburgh'a kadar sürüklenmek üzere bir at arabasına yerleştirilmiştir. Buraya vardıktan sonra kalçalarına ve kollarına kızgın demir çiviler saplanmış, kendi oğlunun idamını izlemeye zorlandıktan sonra da dört parçaya ayrılarak öldürülmüştür.¹²

Yüzyıllar boyunca İskoçya ve İngiltere kendi içlerinde ayrı hukuk sistemlerine sahip olmuştur. Ancak iki

ülke arasındaki sınırlarda bir suç işlendiğinde bununla ilgilenmek için uluslararası bir uzlaşmaya varmaya yönelik çabalar da yürütülmüştür. 1249-1599 yılları arasında geçerli olduğu düşünülen “Sınır Hukuku” düzenlenip güncellenmiştir ancak bu kanunların on altıncı yüzyıl gibi ileri bir döneme kadar uygulanıp uygulanmadığı hiçbir yazılı kaydın bulunmaması nedeniyle hâlâ şüphelidir. Sistemin işleyişi eğer bir İngiliz vatandaşı, bir İskoç tarafından soyulursa, İngiliz’in (İngiliz) güvenlik güçlerine şikâyetle bulunması, onların da konuyu İskoç yetkililere iletmesi¹³ şeklinde yürümekteydi. İskoç yetkililer olayı incelemeye almakta, iddiaları haklı bulursa şüpheliyi resmi bir ilanla mahkemeye çağırırmaktaydı. Cezalar çeşitlilik göstermekle birlikte sınır bölgesinin dışında kalan alanlara kıyasla tazminat ve çalınan malın bedelini sahibine ödeme uygulamalarına daha az önem verildiği görülmektedir. 1367 yılında soygun suçundan hüküm giyenler temel bir zarar karşılanması ile kurtulmaktayken 1384 yılında bu suçun cezası idam olmuştur. Mahkeme kararıyla idam söz konusu olduğunda en yaygın yöntem asmadır. İskoçya’nın sınır bölgeleri bu yöntemin yaygınlığını gözler önüne seren “Gallows Hill” [Darağacı Tepesi], “Hangman’s Hill” [Celladın Tepesi], “Hangman Hill” [Cellat Tepesi] ve benzeri çeşitli isimlerle anılan yerleşim alanlarıyla doludur. Asmanın yanı sıra idam cezaları kafa kesme ve boğma yöntemleri ile de infaz edilmiştir. Bir toplu idam sırasında 36 kişi iple, diğer bir vakada 22 eşkıya topluca suda boğulmuştur. Otoriteler tarafından çoğu durumda darağacı kurmaktan daha masrafsız olduğu için boğma yöntemi tercih edilmiştir. 1563 yılında artık sınır suçları o kadar büyük bir problem haline gelmiştir ki, kulağa çağdaş ağırlaştırılmış cezalar ya da nispeten yakın bir zamana kadar Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygın olarak kullanılan “Üç Hak” yasaları gi-

bi ürkütücü gelen bir yasa yürürlüğe konmuştur. Bu “üçüncüde yakalanır” mantığıyla hareket eden ceza, “üç suç işleyen veya suça teşebbüs eden” bireylerin idam cezasına çarptırılmasını gerektirmektedir. Buradaki önemli nokta suçların art arda birbirinden ayrı vakalarda işlenmiş olması gereğidir.¹⁴

İngiliz devletinin yükselişi sırasında dinî olmayan hiçbir suç vatana ihanet (dinî suçlar söz konusu olduğunda da dinden sapma) kadar aşağılık bir suç olarak kabul edilmemiştir. Bununla birlikte Kıta Avrupa’sının aksine vatana ihanet suçunun cezalandırılması dışında İngiliz ceza adaleti idamların abartılı bir şekilde infaz ve teşhir edilmesinden sakınmış, hiçbir mahkûmu kemik kırma çarkında öldürmemiş ya da hiçbir şüpheliye durmaksızın günlerce işkence uygulamamıştır. İlk defa 1351 tarihli İhanet Yasası’nda tanımlanan hafif ihanet suçları kralı tehdit eden belli bazı eylemleri suç olarak ilan etmek için kullanılan bir tanımdır. Hainliğe dair eylemlerin tanımına dahil edilen örneklerden biri olan ve genellikle eşlerini öldüren kadınlar veya sahiplerini öldüren hizmetçileri kasteden, alt tabakada yer alan birinin kendinden üst tabakadaki birini öldürmesi de bu suçlara girmektedir; karşılığında eşini öldüren kadın veya sahibini öldüren kadın hizmetçi kazığa bağlanıp yakılabilmektedir. Ancak hafif ihanet suçları nadiren mahkemede görülmüştür. Çoğu cinayet suçunun cezası genellikle asarak idam etme olmuştur. Bu yöntem uygulanırken herhangi bir hassasiyet gösterilmemiş, ölümler genellikle yavaşça ve nefessiz kalmaktan meydana gelmiş, nefes almaya çalışan kurbanın “dans” denen çırpınışları da buna eşlik etmiştir. On dokuzuncu yüzyıla kadar bu yöntemle gerçekleştirilen ölümler 3 ila 45 dakika sürebilmekteydi. Kurbanın akrabalarının veya arkadaşlarının darağacının kurulduğu platforma atlayıp sertçe bacakla-

rına asılarak ölümünü hızlandırmaya ve bu çırpınmaya bir son vermeye çalışması hiç de az rastlanan bir olay olmamıştır.¹⁵

Erken dönemde maddi suçlar

On yedinci yüzyıl İngiltere'sinde ulusal güvenlik ve güvenli bir devlet hazinesi arasındaki bağlantı giderek artmakta olan bir kaygı haline gelmiştir. O döneme kadar maddi suçlar genellikle ödenmemiş borçlar, hileli mal satma, rüşvet, dolandırıcılık ve parada sahtecilik etrafında gelişmiştir. Parada sahtecilik o yıllarda iyice yaygınlaşarak içinden çıkılması güç bir hal almıştır. Sahte madenî paralarla yapılan ticaret İngiltere'yi en azından "1 pound'u olan bir adamın aslında bu parayla 12 peni değerinde bir şey bile alamayacağı" on ikinci yüzyıldan beri kasıp kavurmuştur. Kral I. Henry sahte üretim yaparak madenî paraların değerini düşürenlerin hadım edilmesi ve sağ ellerinin kesilmesi emrini vererek bu suça karşı ciddi bir adım atmıştır.¹⁶ On yedinci yüzyılda İngiltere'de iki tür madenî para üretilmekteydi; el yapımı olanlar (1662'ye kadar) ve ulusal darphanede basılan makine üretimi olanlar (1662'den itibaren). Daha eski madenî paralar daha biçimsiz ve dış etkiler tarafından yıpranmaya müsait olduklarından, "kırpıcı" denen suçluların büyük makaslarla bu paraların kenarlarındaki gümüş parçalarını törpüleyip kırpmaları için biçilmiş kaptan olmuştur. Bu madenî paraların düz ve pürüzsüz kenarları olduğundan kırpıcılar işlerini tamamladıktan sonra kenarları yine eski pürüzsüz haline gelecek şekilde törpülemiştir. Kısa bir süre içinde, değerleri düşürülen bu paralardan bir gümüş tabakasını bir araya getirmek mümkün olmuştur. On yedinci yüzyılın sonunda kırpıcılık öyle uç boyutlara ulaşmıştır ki, Lord Macaulay, "1

şilin olduğunu sandığımız bir paranın 10, 6 hatta 4 peni ederinde olması bile büyük bir şanstı," yorumunu yapar. Macaulay, İngiltere tarihini ustalıkla anlattığı eserinde ülkenin önde gelen sarraflarından üç tanesinden 100 pound'luk (1 sterlin değerinde) gümüş paraları tartarak değerlerini ölçmelerinin istendiğini, yaklaşık otuz dört kilogram çıkması gereken değerın tam tamına 17,5 kilogram çıktığının gözler önüne serildiğini aktarmıştır.¹⁷

İngiltere'de madenî paraların bu şekilde kırılması kesinlikle o zamanlarda yeni görölmeye başlanmış bir suç olmayıp I. Elizabeth döneminden beri ağır ihanet suçlarıyla eşdeğer olarak cezalandırılmıştır. Geleneksel olarak suçun kesinleşmesinden sonra sahte para üreticileri yakılarak veya halatla boğularak öldürölmekteyken suç oranlarının düşmesinde bu durumun pek de etkisi olmamıştır. Bu suç karşılığında kadınlar diri diri yakılmakta, ancak "göbeğı mazeret göstermek" denen bir hakla temyize gidilebilmekte, hamile bir kadının doğum yaptıktan sonra merhamet beklemesine olanak tanınmaktaydı. Bununla birlikte çoğı durumda elde ettikleri tek merhamet göstergesi yakılmadan önce halatla boğulmaları olmaktadır. On dördüncü yüzyıl Venedik'inde sahte para üreticileri ile para kırpıcıları arasında kesin bir ayırım yapılmıştır. Diri diri yakılmaktansa kırpıcıların tessellisi yalnızca sağ ellerinin kesilmesi ve ardından sürgün edilmeleri olmuştur. Benzer şekilde kadınların da sağ elleri yerine burunları kesilmiştir. 1359 yılında Venedikli otoriteler bu suçun karşılığında işleme sokulacak yaptırımların arasına sağ elin kesilmesi ve alternatif bir ceza olarak büyük tazminatlar ilaveten her iki gözün çıkarılmasını da eklemiştir. Bir kez daha kadınlara biraz daha fazla müsamaha gösterilmiş, bedensel bir ceza ve ömür boyu hapis cezası ile yetinilmiştir.¹⁸ Rus kalpazanların yüzleştiğı ceza sahte madenî paralarının eritilerek sıcak

sıcak boğazlarından dökülmesi olmuştur.¹⁹ İngiltere'nin sahte para üreticilerine karşı aldığı cezai önlemler, suç açıkça kanıtlanamadığı (şüphelinin kırpma aletleri ve sahte paralarla birlikte ele geçirilemediği) durumlarda jüriler suçluları idam veya organ kesme cezalarına çarpıtmakta çekingen davrandıkları için ters tepmiş, genellikle amaçlananın tam aksi olmuştur.

On yedinci yüzyılda suç ve cezaya dair görece daha az bilinen kayıtlardan birinde İngiliz hükümetinin "İngiltere'deki en zeki adam" olan Isaac Newton'ı piyasada "yasal" bir gümüş para bulmak artık gitgide güçleşmekte olduğundan 1690'ların sonunda ulusal bir kriz haline gelen meseleyi çözüme ulaştırmak üzere darphane müdürlüğüne getirdiği aktarılmaktadır. Suçluların yeraltı dünyası paralarından kırptıkları gümüşü anakaraya satmak üzere külçeler haline getirmeye başlayınca artık bu mesele hükümetin en önemli sorunlarından biri, parlamentonun da bir incelemeyle müdahil olduğu bir durum olmuştur. Yeterli kaynak olmaksızın İngiltere'nin Avrupa'daki cephe-lerde savaşmakta olan askerlerinin masraflarını karşılaması mümkün değildir. Newton'ın bulduğu oldukça Newton'cı çözüm, eski yeni fark etmeksizin tüm madeni paraları toplayıp eriterek kırpmanın daha zor olacağı daha koyu kıvamlı bir hale getirilerek yeniden imal edilmeleri olmuştur. Bu proje tüm aksiliklere rağmen 1699 yılında hayata geçirilmiştir. İngiltere Bankası'nın 1695 yılında banknot üretmeye başlamasıyla birlikte bu olay, İngiltere'nin ekonomik krizden çıkmasına yönelik önemli bir adım olmuş, dünyada ilk defa bir bankanın tedavüle kâğıt para sokmasına yol açmıştır.²⁰

Darphane müdürlüğü görevi sırasında Newton, büyük ölçüde o sırada yürürlükte olan "Kanlı Kanunlar"ın oldukça kanlı olması²¹ sahte para üreticilerini yargılamakta güçlük çekmiştir. İngiltere'de yasal işkence

en son 1641 yılında uygulanmıştır. Yürürlükten kaldırılmasından önce, Kraliçe I. Elizabeth ülkenin “işkence açısından en verimli hükümdarı” olmuş, kayıtlı 83 görevlisinden 53’üne işkence uygulama yetkisi vermiştir.²² İngiltere meclisi en sonunda sahte madeni para üreticiliğini vatana ağır ihanet suçları kapsamına almıştır.

1688 yılındaki Muhteşem Devrim’in ardından aralarında çalıntı mal satmak, zimmetine para geçirmek, dolandırıcılık, hileyle haksız kazanç sağlamak gibi suçların da yer aldığı yeni mülkiyet suçlarını içeren bir yığın yasa yürürlüğe konmuştur.

Halka açık idam gösterileri

1616 yılı Ağustos ayında John Taylor adındaki İngiliz bir gezgin Almanya’nın kuzey limanı Hamburg’a varmıştı. Karaya ayak bastıktan kısa bir süre sonra daha önceden alışık olmadığı bir şekilde ertesi gün infaz edilmek üzere programlanmış bir idamı izlemek üzere çabucak bir araya gelen bir kalabalık dikkatini çeker. Kalabalığın öfkesi genç kızını baltayla öldürmekten suçlu bulunan bir babaya yönelmiştir. Taylor olup bitenlerin ilgisini çekmesi nedeniyle ertesi gün gerçekleşmek üzere ayarlanan idama katılmaya karar vermiştir. Taylor ertesi gün kolay kolay unutamayacağı bu dehşet verici olayı sonradan anlatabilmesine olanak tanıyacak uygun bir gözlem noktası belirlemiştir. 1617 yılında yayımlanan seyahat kaydında Taylor tanık olduğu idamı şu sözlerle aktarmıştır:

Yarım kilometre uzaktan dahi herkesin rahatlıkla görebilmesi için özellikle inşa edilmiş yüksekçe bir tepenin üzerine yerleştirilen mahkûm, celladın adamlarından dört tanesi tarafından sırtüstü yatırılarak ellerinden ve ayaklarından kısa halatlarla bağlandı. Ardın-

dan başcellat, diğer bir deyişle bu kudretli işin yüce ustası aşağı yukarı bir araba tekerleği boyutlarında bir çark getirip yeleğini ve şapkasını çıkarıp gömleğiyle kalınca mahkûmla tenis oynarmışçasına kaldırdığı çarkı köşeye bir yere yerleştirdi. Tek eliyle çarkı bir topaç veya fırıldak gibi çevirdi. Sonra tutma yerlerinden kavradığı çarkı var gücüyle kaldırıp zavallı adamı acı içinde bağırarak bacağını (yani kemiklerini) parçalara ayırdı. Kısa bir aradan sonra diğer bacağı da aynı şekilde kırıktan sonra teker teker kollarını kırdı, ardından adamın göğsüne dört veya beş darbe indirdi [...] en son olarak boynuna bir darbe indirmeye çalışırken ıskalayıp adamın çenesini un ufak etti. Ezilip büzülen, kemikleri kırılan cansız bedeni alıp çarkın üstüne gerdi. Çarkın deliğine ya da başlığına büyük bir kazık veya kütük geçirerek bu kazığı, açtığı yaklaşık iki metre derinliğindeki çukura yerleştirdi. Yerden üç ila üç buçuk metre yüksekte kalacak şekilde duran çarkın üstündeki cesedi her şeyi tüketen zaman veya yırtıcı kuşlar tarafından yok edilmeye terk etti.²³

Almanya’da yaygın olarak görülen bu idam sahnesini kendi memleketinde tercih edilen idam yöntemiyle kıyasladığında Taylor bu vahşetin yanında, “İngiltere’de uygulanan asarak idam cezasının pire ısırması kadar kaldığını düşündüğünü”²⁴ ifade etmiştir. Özellikle de erken modern Almanya’nın zinanın kafa kesmeyle, kundakçılığın da diri diri yakılarak cezalandırıldığı ilk yılları düşündüğünde Taylor’un pek de haksız olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Ancak bundan da acımasız bir ceza sahte para basanlara uygulanmış, bu suçlular yağda yavaş yavaş kaynatılmış, “kazana birden atılmamış, bunun yerine bir makara veya halatla koltukaltlarından sar-kıtılarak kademe kademe kızgın yağın içine indirilmiştir:

önce ayaklar, sonra bacaklar ve sonunda da etini diri diri kemiklerinden sıyrıp kaynatacak şekilde tüm vücudu".²⁵

Avrupa kıtasında belki de devlet otoritesini, neredeyse genel olarak bir aile bireyini veya soygun sırasında bir başkasını öldürdüğü gerekçesiyle ağırlaştırılmış cinayet suçundan hüküm giyen erkek suçlulara uygulanan kemik kırma çarkından iyi simgeleyen kamuya açık herhangi bir ceza olmamıştır. Bu yöntem daha ciddi durumlarda tüm süreç boyunca suçlunun bilincinin açık kalması ve daha fazla acı çekmesi için "aşağıdan yukarıya doğru" uygulanmıştır. Daha hafif suçlar için daha az acımasız olan, genellikle boyna vurulan ilk darbenin ani ölümle sonuçlandığı "yukarıdan aşağıya doğru" uygulama tercih edilmiştir. "Kemik kırma çarkı" bu ceza için kullanılan en yaygın isim olsa da "çarkla kırma" tanımının daha uygun olacağını savunan görüşler de bulunmaktadır.²⁶ Daha yaygın adlandırmanın kökeni çarkın idam platformu üzerinde yatay bir konumda yerleştirilip üzerine de suçlunun bağlandığı Fransız tekniğine dayanmaktadır. Bu işlem sırasına göre, suçlu bağlandıktan sonra kemiklerini demir bir çubukla kırmak üzere celladın gelmesi gerekmektedir.

Kemik kırma çarkının kökeni Ortaçağ Avrupa'sına dayanmaktadır, ancak on sekizinci yüzyılda Fransa ve Almanya'da bu yöntemin yeniden kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Britanya'daki asarak idam etme yöntemi gibi kemik kırma çarkı cezasının infazları da çoğunlukla kamuya açık alanlarda gerçekleştirilmiştir. Daha önce Taylor'ın tarifinde de belirtildiği üzere çark daha ziyade Almanya'da yaygın olarak kullanılmıştır. Cermen tarihinin ilk dönemlerinde sadece cinayet işleyen erkekler bu şekilde cezalandırılmıştır. Cezanın uygulanışı değişiklikler gösterse de genellikle kolları ve bacakları gergin bir biçimde sonuna kadar açılıp kalaslara bağlandık-

tan sonra yere sırtüstü yatırılan suçlunun kol ve bacaklarının altına biraz yükselip boşluk kalmasını sağlayacak şekilde takozlar yerleştirilmesi ile başlamaktaydı. Ardından cellat her kol ve bacağı (omurga da dahil olmak üzere) ağır bir çarkla kırmaktaydı. Suçluya indirilen darbelerin sayısı kanunlara göre belirlenmekteydi. Vücudun hedef alınan her bölgesindeki kemikler cam gibi kırıldıktan sonra kollar ve bacaklar sıra sıra çarkın parmaklarına bağlanmaktaydı. Son olarak da cansız bedeni taşıyan çark bir kütüğün veya darağacının üstüne yerleştirilmekteydi.²⁷ 1770'lerde çarkın kullanımında, bir yığın eşkıya, hırsız, katil ve diğer türden suçluyu cezalandırmakta bu ölüm makineleri kullanıldığından, yoğun bir artış gözlenmiştir. XVI. Louis tarafından 1789 yılında yasaklanmadan önce Fransa'da bu şekilde öldürülenlerin sayısı asılarak idam edilenlerin sayısından fazla olmuştur.

Avrupa'da izleyenlerin ilgisini çekip ibret olarak sunmak ve gelecekte gerçekleşmesi muhtemel suçların önüne geçebilmek adına sayısız zalim idam yöntemi tasarlanmıştır. Daha yüksek tabaka için idam cezası genellikle kılıç ve kafa kesme anlamlarına gelmekteydi. Acı karşısında dirayetli mahkûmların celladın önünde kafalarını kütüğe yaslamadan diz çökmelerine izin verilmekteydi. Ancak son anda gerginlikle yapılabilecek en ufak bir hareket sorunsuz bir kesmeyle kafada veya omuzlarda oluşabilecek acılı bir yarık arasındaki ince çizgiyi oluşturmaktaydı. Daha yumuşak bir uygulama biçiminde suçlu, başı vurulmadan önce oturtulurdu. Kazığa bağlayıp yakarak idam etme cezası suçlunun bedenini tamamen ortadan kaldırmak amacıyla dinî yasalara göre kâfir veya münafık olarak kabul edilenlere, sahte madenî para üreticilerine, zehirleyerek adam öldürenlere ve cinsel sapıklara uygulanmakta, kül ve kemik kalıntılarından

başka bir şey kalmadıktan sonra dahi toza dönüşene kadar öğütölüp darağacının altına gömülmekte ya da bir nehre dökülmekteydi.

Almanya'da suda boğma çoğunlukla kadınlara, özellikle de dinden dönmek veya zina gibi ahlaki ve dinî suçları işleyenlere uygulanmaktaydı. Tıpkı ateş gibi suyun da arındırıcı bir etkisi olduğu kabul edilmekteydi. Bazen kadınlar bir köprüden göl gibi bir su birikintisine indirilip celladın yardımcısı tarafından ölene kadar suyun altında tutulurdu. Daha ciddi durumlarda bir kedi, tavuk ve yılanla birlikte bir çuvala tıkılıp (Roma İmparatorluğu'nda uygulanan *poena cullei*, yani çuval cezasını andıran bir şekilde) suya atılması da mümkündü. İngiltere'de yılan bulmak zor olduğundan genellikle gerçek bir yılan yerine yılan resmi ile yetinilmekteydi.²⁸ Kendi çocuklarını öldürmekten suçlu bulunanlar diri diri yakılıp kazığa geçirilmekteydi. Bazen bu suçlular önce suda boğulur, bazense bağlanıp darağacının altında kazılan derin olmayan bir mezara yatırılıp baştan ayağa dikenlerle kaplandıktan sonra diri diri gömülürdü. Bu işlemin ortasına veya sonuna kalbe kazık saplanması da eklenebilmekteydi.

1750'lerin ortasından itibaren asma, karnını deşme ve dörde bölme cezası gitgide daha da seyrek görülmeye başlanmıştır. Britanya sınırları içerisinde en son Albay Edward Despard ve suç ortaklarının idamında kullanılan bu cezanın, infaz edildiği 1803 yılında, bu tarihten önceki son uygulandığını hatırlayan çok az kişi hayattadır. Hükümeti devirmeye çalıştığı için ağır ihanet suçundan hüküm giyen Albay Edward Despard altı suç ortağıyla birlikte geçmişin acımasız ve karanlık yüzünü hatırlatan bu dehşet verici cezaya çarptırılmıştır. Yedi adam da beklendiği üzere, önce tek tek tam ölmeden asılarak, ardından oradan indirilip ölmeden önce iç organları çıkarıl-

dıktan sonra gözlerinin önünde yakılarak idam edilecekleri alana geleneksel kızakların üzerinde sürüklenerek getirilmiştir. 21 Şubat günü bu tarihî olaya tanıklık etmek için, muhtemelen aslında ceza tarihinde bir devrin bitişine tanıklık edeceğinden habersiz, yaklaşık 20.000 kişilik bir kalabalık toplanmıştır. Tabii ki bazı monarşi yanlılarında kafa kesme cezalarından sonra karın deşme ve organ kesme cezalarından vazgeçilince, bu yaptırımların artık uygulanmamasının hayal kırıklığı yarattığını söylemek de mümkündür.²⁹

Her ne kadar 1893 gibi yakın bir tarihte Alman bir kadın eşini zehirleyip öldürmek suçundan yargılanıp kafası kılıçla kesilerek cezalandırılmış olsa da, zamanla halka açık yerlerde infaz edilen idam cezalarının pek çok formu yerini giyotin gibi daha “merhametli” aletlere bırakmıştır. Benzer şekilde 1914 yılında da iki Alman kadının başları baltayla kesilmiştir. 1792 yılında Fransız devletin resmî idam aleti olarak giyotinin kullanılmaya başlanması tıpkı Antik Yunan’da baldıran zehrinin veya 1980’lerde Amerika Birleşik Devletleri’nde zehirli iğnenin kullanılmaya başlanması gibi daha insancıl bir dönüm noktası olarak övgüyle karşılanmıştır. Giyotinin kökenleri Antik Roma’ya kadar uzanmaktadır ancak aletin nihai tasarımına en yakın şeklini alması İskoçların on üçüncü yüzyılda kullanmaya başladığı Halifax Kirişi [Halifax Gibbet] ile gerçekleşmiştir. İngiltere’de 1286-1650 yılları arasında kullanılan, 1566 yılında iyice önem kazanan alet Edinburgh’da “İskoç Bakiresi” olarak tanınmıştır. Orijinal Halifax Kirişi bir tahta parçasına tutturulup yine tahtadan bir kaidenin tepesine halatla çekilen bir baltadan biraz daha fazlasıdır. Aletin kullanılmaya başlandığı ilk yıllardan bir gözlemcinin notlarında şu ifadeler yer almaktadır:

Baltanın tutturulduğu ana blok öyle büyük bir şiddetle düşmekte ki, yasaları ihlal eden bu adamların boynuları boğa boynu kadar büyük olsa dahi, o bile tek hamlede parçalara ayrılıp çok uzaklara kadar yuvarlanırdı.

Genellikle hırsızlara uygulanan bu ceza, eğer kişi bir hayvan çalmışsa baltanın tutturulmuş olduğu kütleyi tutan halat bu hayvana bağlanıp, dolayısıyla hayvan hareket edince kendi hırsızının celladı olması sağlanarak uygulanmaktaydı.³⁰ Almanlar da on üçüncü yüzyılın ilk yıllarından on altıncı yüzyıla kadar aktif bir biçimde *Panke* veya *Diele* adını verdikleri benzer bir alet kullanmıştır. Fransız suç ve ceza tarihiyle yakından ilişkilendirilen giyotin on beşinci yüzyılda henüz *doloire* adıyla bilinmekteyken farklı bir mekanizma olarak kullanılmış, ancak on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru çoktan kullanımından kalkmıştır. Dr. Joseph-Ignace Guillotin bu “eski moda icadı” Fransız cellatların yaygın olarak kullandığı kılıç ve baltaya alternatif olması için düzenleyip yeniden hayata döndürmüştür.³¹

1790'lara kadar asılarak idam edilenler yoksullar, kafası kesilenler zenginler, çarkın vahşetiyle yüzleşenler de dinî suçları işleyenler olmuştur. 1791 yılı Mayıs ayında Guillotin, Fransız Kurucu Meclisi'ndeki vekil tanıdıklarını tüm idam cezalarında kafa kesme yöntemini uygulamayı kabul etmeye ikna etmiştir. En güvendiği danışmanları arasındaki isimlerden biri de altı nesil (1688-1889) boyunca devletin resmî cellatları olmuş bir aileyi temsil eden Charles-Henri Sanson olmuştur. Sanson da Dr. Guillotin'in pek çok idam cezasının infazında tekrar tekrar aynı kılıç ve baltaların kullanılmasının zorlukları konusundaki fikirlerini paylaşmış, bu kesici aletlerin çok sık bilinmesi gerektiğinden ve art arda sürekli kafa kes-

me işinin de fiziksel olarak çok zahmetli olmasından yakınmıştır.

Muhtemelen modern çağın ilk yıllarında halka açık asarak idam etme cezalarıyla İngiltere kadar ilişkilendirilen başka bir Avrupa ülkesi yoktur. Bununla birlikte İngilizler halka açık yerlerde ceza verme konusunda pek çok Avrupa ülkesinden farklılaşmıştır. Örneğin Felemenk Cumhuriyeti'nde Amsterdam'ın sözde "adaletli günlerinde" mahkemeler bedensel cezalarla idam cezaları arasında ayırım yapmamış, halka gösterilen cezaların hem sayısında hem de şiddetinde aşırıya kaçmıştır. Tek bir öğleden sonra darağacına çıkmak üzere koca bir alay dolusu suçlunun yürütüldüğüne tanık olmak mümkün olmuştur. Bu uluorta idam törenlerinde cellatlar kırbaç, dağlama ve idam mahkûmlarının tamamını aynı platforma (genellikle idam mahkûmlarından başlamak üzere) çıkarmıştır. Diğer yandan İngiltere'de bedensel cezalarla idam cezaları arasında kesin sınırlar çizilmiştir. Asarak idam etme cezaları ile diğer bedensel cezaların aynı yerde infaz edildiği neredeyse hiçbir zaman görülmemiş bir olayken herkes için güzel bir eğlence kaynağı olarak kabul edilen kırbaç cezaları özel olarak inşa edilmiş kırbaçlama binalarında infaz edilmekteydi. Yine de kırbaç cezaları hiçbir zaman kendi hayran kitlesini oluşturmakta ve halkın ilgisini çekmekte asarak idam etme cezaları kadar başarılı olamamıştır.³²

İngiltere'de idam cezası alındığında başvurulanan standart savunmalardan biri "din adamı dokunulmazlığına" başvurmaktı. Başlangıçta din adamlarına verilen cezaları düzenlemek için kullanılan bu savunma on altıncı yüzyıldan itibaren halk tabakasından erkekler ve kadınlar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. 1706 yılından önce din adamları ve okuma yazma bilen diğer vatandaşların küçük suçlar işlemeleri durumunda, din adam-

larının laik bir mahkeme yerine bir kilise mahkemesi tarafından yargılanmayı talep etmesine olanak tanıyan kadim bir ayrıcalık statüsü olan “din adamı dokunulmazlığını” mazeret göstererek idamdan kurtulmaları mümkündü. Bunun koşullarından biri Kutsal Kitap’tan bir bölümün, genellikle de “celladın dizesi” denen, 51. kısmın ezberden okunmasını da kapsayan bir okuryazarlık testini geçebilmektir. On sekizinci yüzyıldan itibaren cezada bu şekilde bir hafifletme yalnızca suç ilk defa işlenmişse mümkün kılınmıştır. Bu dönemde örneğin adam öldürme gibi suçlar için uygun görülen cezalara ek olarak suçlunun eline kasıtsız adam öldürme ve/veya sürgün için M harfi de dağlanmaktaydı. Çağdaş tarihçi Vanessa McMahon’ın da belirttiği gibi, kasıtsız adam öldürme özellikle “on altıncı yüzyılda gelişen” bir suçtur ve tıpkı diğer ağır suçların çoğu gibi, “affedilmesi mümkün olan, mazur görülebilir ya da meşru cinayet eylemlerinin aksine idam cezasını gerektiren ağır suçlardan biri olarak sayılmaya devam edilmiştir”. Din adamı dokunulmazlığı uygulaması genellikle ölüm cezasına çarptırılan kimselere bunun yerine alternatif cezalar verilmesini sağlamıştır.³³

1706 Yasaları ile birlikte okuryazarlık sınavı kaldırılmış, bu sayede muhtemelen pek çok okuma yazma bilmeyen suçlu darağacından kurtarılmıştır. Diğer yandan idam cezasının kapsamını genişleten “seçkinler sınıfı bir eliyle verdiğini öbür eliyle geri almaktaydı”. Otoriteler ciddi suçlara karşı caydırıcı olan tek etmenin darağacı olarak kabul edildiği Tudor döneminin acımasızlığına geri dönmüş, din adamı dokunulmazlığını talep etme hakkını kaldırarak eklenen bu yeni suçlardan kesinlikle bu özel koruma ile sıyrılamayacağını da garanti altına almıştır. Bir tarihçinin de belirttiği üzere bu “sermaye girişiminin düzenli bir polis gücü olmaksızın korunması

mümkün olmayan yeni refah biçimleri doğurduğu bir toplumun cevabı” olarak yorumlanabilir.³⁴

Kanlı Kanunlar’ın oldukça mantıksız kaldığı nokta mala karşı işlenen suçları ele alış biçimi, özellikle de bir at veya koyun, ederi 1 şilinden fazla olan herhangi bir mal, bir konuttan 50 şilin ya da bir işyerinden 5 şilin çalmanın cezasının idam olmasıyla da gözler önüne serildiği gibi öldürmeye son derece meyilli oluşudur. Kumaş atölyelerinden keten veya yün çalmak, bir bostandaki ağaçları kesmek veya balıkların kaçmasına yol açacak şekilde bir dalyanın kapaklarını kırmak gibi eylemlerin cezası sayıları hızla artmakta olan idamlık suçlar listesine eklenmiştir.³⁵ Çoğu açıdan kanunname, artmakta olan enflasyon ve eski yasaları yürürlükten kaldırmada karşılaşılan başarısızlıklar sebebiyle çok daha sert cezalar içerir hale gelmiştir. Örneğin on sekizinci yüzyılın başında 5 şilin değerindeki mal çalmanın cezası idamdır. Fakat bunu takip eden yıllarda her şeyin maddi değeri artmışken “insan hayatının bedeli gitgide daha da ucuzlaşmıştır”.³⁶

Neyse ki Kanlı Kanunlar zamanında yargıçlar tarafından verilen hükümler böylesi küçük suçlardan ötürü insan asmanın oldukça saçma olduğunu kabul ettiklerini gösterir ve cinayet ile eşkıyalık gibi geleneksel olarak idamla cezalandırılan 1688 öncesi suçlar dışındaki cezalar, çoğunlukla önceleri Amerika, sonradan da (1688 ve 1750 yıllarında listeye eklenen yeni idamlık suçlar için) Avustralya’daki yabancı sürgün yerlerine gönderilmek şeklinde değiştirilmiştir. Yani Kanlı Kanunlar’ın iş uygulamaya döküldüğünde aslında kuru tehdit olduğu ve idam cezalarının sayısında büyük bir artışa yol açmadığı anlaşılmaktadır. On sekizinci yüzyıl İngiltere’sinde asılarak idam edilme cezasına çarptırılan insanların belki de yarısının elbette suç işlenirken uygulanan şiddetin derecesine bağlı olmak kaydıyla ya bağışlandığı ya da alterna-

tif bir cezayla cezalandırıldığı iddiası büyük bir kesim tarafından kabul görmüştür. İdam cezasının verilip verilmeyeceğine dair yürütülen bir soruşturmanın sonucunu etkileyen diğer bir etken de gözlemlendiği kadarıyla mahkûmun karakteridir.³⁷

13 Ekim 1660 tarihli bir idama katılanlar arasında önemli günlük yazarı Samuel Pepys de yer almıştır. 1649 yılında I. Charles'ın öldürülmesinden sorumlu olan katillerden birinin mahkeme kararıyla idam edilişine tanıklık etmiştir. "Hararetli bir kraliyet yanlısı" olan Pepys bu olaylar dizisiyle rasgele bir tanışıklıktan daha fazlasına sahiptir. Daha küçük bir çocukken krallarının idamını izlemek için toplanan kalabalığı yarıp geçen Pepys, 11 yılın ardından bir kez daha ölümün insan eliyle dağıtılışına tanık olmuş, gördüklerini şöyle aktarmıştır:

Tümgeneral Harrison'ın asılıp karnı değilip dörde bölünmesini izlemek üzere Charring (metnin orijinalinde böyle yazılmıştır) Cross'a gittim, o durumdaki biri ne kadar neşeli olabilirse o kadar neşeli görünüyordu. Kısa bir süre sonra parçalara ayrılan generalin halka gösterilen kesik başı ve kalbi coşkulu çığlıklarla karşılandı.³⁸

Pepys ömrü boyunca pek çok başka idama katılmış olsa da sonunda İngiliz adalet sisteminin gitgide artmakta olan acımasızlığı onun, vatandaşlarının haddini aşan intikam açlığından bunalıp uzaklaşmasına neden olmuştur. Yine de İngilizler halka açık yerlerde adam asma cezasını tercih etmeye devam etmiş, ilk defa 1571 yılında kullanılan özel bir darağacı çeşidi olan ünlü Üçlü Tyburn Ağacı öyle popüler bir hale gelmiştir ki, 1724 yılında idamları izlemek için para ödemeyi kabul eden seyircilere daha iyi koltuklar sunan yeni, tribünlü bir platform inşa edilmiştir.

Cezaevinin öncüleri: ceza sömürgeleri, sürgün ve zorunlu hizmet

Burada da gösterildiği üzere erken modern dönemin ilk yıllarına kadar Avrupa'daki kanun kitapları idam cezasını gerektiren suçlarla dolup taşmaktaydı. Ancak bu yaratıcı cezaların yanı sıra bunlara paralel gelişen ve cezaevlerinin yükselişinin ipuçlarını veren birtakım cezalar da mevcuttur. Teorik olarak pek çok suçun cezası ölümken Avrupalı devletler suçu kesinleşmiş binlerce mahkûmu aralıksız bir hizmetle cezalandırarak canlarını bağışlayan alternatif yaptırımları uygulamaya koydukça idam da bir kuraldan ziyade istisna durumuna gelmiştir. Zorunlu hizmet Roma İmparatorluğu döneminden beri İspanya ve diğer Akdeniz ülkelerinde kullanılagelen standart bir ceza olmuştur. Antikçağlarda bu cezanın kapsamına toplumunun tamamını ilgilendiren ortak projelerde çalışmak ve kanalizasyonları temizlemek gibi işler dahil olmaktaydı. Daha sert cezalar ise ömür boyu taşocaklarında veya madenlerde çalışmayı gerektirebilmekteydi. Her iki ceza da "yavaş ve acılı bir ölüm olarak kabul edilmekte, devlet adına icra edilen ağırlaştırılmış hizmet kılığına bürünmüş bir tür hapis cezasını yansıtmaktaydı".³⁹ Çoğu tarihçi bu türden bir zorunlu hizmetin hapis cezasının ilkel bir habercisi olduğu konusunda hemfikir. Antikçağların aksine Ortaçağ'da zorunlu hizmet yaygın olarak kullanılan bir ceza olmamıştır. Kilise dışında, Ortaçağ toplumunun çoğu tabakası uzun süreli bir hapis cezasını karşılayabilecek ekonomik ve fiziksel olanaklardan yoksundur, dolayısıyla bu cezanın yedeği olarak her zaman hazırda bulunan bedensel cezalarla idam cezalarına bel bağlanmıştır.

Tıpkı diğer Akdeniz ülkeleri gibi İspanya da uzun bir süre zorunlu hizmet cezasından çok çeşitli şekillerde

faydalanmıştır. Bazı mahkûmlar kamu hizmeti projelerinde çalışmaya zorlanmış, ancak bazıları madenlerde ve taşocaklarında çalıştırılmak gibi çok daha sert cezalara çarptırılmıştır. Zincire vurulmuş haldeki mahkûmların son nefeslerini çalışırken vermeleri hiç de ender görülen bir durum değildir. Devletin uyguladığı bu iki cezai esaret yöntemi de genellikle acı verici ve yavaş bir ölüm cezasından farklı olmamıştır. Batı Avrupa'da zorunlu hizmet cezasının yeniden yükselişe geçmesi ulus devletlerinin ortaya çıkışı ve bunu takip eden zenginleşme ve güçlenmeyle aynı zaman dilimine denk gelmiştir. Kraliyetin yetki sınırlarının genişlemesine ve on altıncı yüzyılın ilk yıllarında devlet oluşumunun en önemli özelliklerinden olan merkezî otoritenin güçlenmesine paralel olarak devletlerin mahkûm işgücünü kamu yararına kullanabileceği düşüncesi de gelişmiştir.⁴⁰

Kadırga hizmeti on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda sıklıkla kullanılan bir diğer cezai yaptırımdır. 1530 yılında kadırga hizmeti cezasının kapsamını tüm suçlara yayan yeni kanunlar yürürlüğe girmiştir. Erkek Çingeneler, işsiz ve herhangi bir toprak sahibinin hizmetinde olmadıklarından altı yıl kadırga hizmeti cezasına çarptırılmıştır. Avareler işledikleri ilk suç için dört, ikinci suç için sekiz yıl; üçüncü suç için ise müebbet ceza almıştır. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında hem engizisyon mahkemelerince hem de laik mahkemelerce yargılanan ikieşliler ve kutsal değerlere saygısızlık edenler kendilerini genellikle halk tabakasından zar atan, yalancı şahitlik yapan ve tutuklanmaya direnç gösterenlerle birlikte kadırgalarda bulmuştur. Bu yıllarda bu ceza pek çok suça karşı uygulanan yaygın bir yaptırım halini almıştır. Küçük düşürücü cezalar-
dan muaf olan asil ve rahip sınıflarının üyeleri yalnızca vatana ihanet suçunu işlemeleri durumunda soluğu kadırgalarda almıştır. Genellikle kadırga cezaları (iki yıldan

başlayıp ömür boyu süren ağırlaştırılmış cezalara kadar giden bir liste içinde) kürek çekmekle geçen dört ile altı yıl arasında değişmekteydi. İki yıldan daha kısa süreli cezalar, söylenene göre düzgün kürek çekmeye uygun hale gelebilmek için en azından bir yıl gerektiğinden nadiren görülmekteydi. 1600'lerin ortalarında cezaların süresi azami on yıllla sınırlandırılmıştır. Kadırgalar ne kadar berbat olursa olsun, hâlâ nefes alırken "dalgalarla boğuşmanın" darağacında bir ilmiğe asılı olmaktan daha iyi olduğuna katılmayan yalnızca bir avuç insan bulunmaktaydı.⁴¹ Erkek suçlular için cellatların yerini gitgide kadırgalar, on yedinci yüzyılın ilk yıllarından itibaren de kadırgalarda uygulanan bazı ilkeler temel alınarak oluşturulan ve erkeklerle birlikte kadın ve çocuk suçluları cezalandırmak için de kullanılan tutukevleri almaya başlamıştır. Kadırga koşullarını dört duvar arasında yeniden canlandıran ve *galera de mujeres* (kadın kadırgası) adı verilen bu evler saçların usturayla tıraş edilmesi ve tatsız tuzsuz esmer eklemek ya da bisküvi ile sebzedden oluşan bir beslenme düzeni anlamına gelmekteydi.⁴²

Yeni yelkenli gemilerin gittikçe yaygınlaşmasıyla İspanyollar 1748 yılında kadırga cezasını kaldırmıştır. Bu tarihten itibaren mahkûmlar ağırlaştırılmış hizmet cezalarını çekmek üzere denizden, *presidio* denen ve fiili olarak ceza sömürgeleri olarak kullanılan⁴³ Kuzey Afrika yerleşkelerine gönderilmiştir. İspanyollar 1560'lı yıllarda yeni bir alternatif ceza eklemiş, Meksika gümüşünü işleyebilmek adına maden hizmeti cezalarından da faydalanmaya başlamıştır. Mahkûmlar madenlerdeki yaşam şartlarını şüphesiz kadırgalardakine tercih etmekteydi; madenlerde günlük et ve şarap tüketiminin yanında yeterli giyecek ve sağlık hizmetlerine ulaşım mümkündü. Ancak öte yandan cıva zehirlenmesi vakaları başını alıp gitmekte, çoğu mahkûm çalışma sürecinde acı içinde ve delirerek

hayatını kaybetmekteydi. Sonuç olarak Almadén madenlerinde yine de kadirgallardakinden daha uzun bir ömür sürmek mümkündü. Tarihsel bir bakış açısıyla, madenlerde mahkûm işgücünün kullanılmasının özel girişimciler tarafından "Hispanik Amerika'da doruk noktasına ulaştırılan"⁴⁴ bir sömürge sisteminin gelişimini tetiklediğini söylemek yerinde olacaktır.

İspanyollar cezalandırmayı on altıncı yüzyılda Yeni dünya'daki sömürgelerine taşıyarak kendi yerel hukuk gelenekleri bulunmayan bu bölgelere Avrupa adaletinin sert standartlarını getirmiştir. Bedensel cezalar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kırbaç ve organ kesmeden, asarak idam etmeye kadar çeşitlilik göstermiştir. Kıta Avrupa'sında olduğu gibi başıboşluk da sertçe cezalandırılmıştır. İtalyan bir gezgin avarelik suçu nedeniyle cezalandırılan üç kadının halka açık bir yerde kırbaçlandığına, darağacının altına götürülüp yapışkan bir şurupla kaplandıktan sonra tüye bulandıklarına, yani teşhir edilme cezalarının en hoş olmayan biçimine tanık olmuştur.⁴⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak döneminde sürgün kundakçılara (ve bu hadisenin gerçekleşmesine izin veren ihmalkâr bekçilere), Çingenelere, cüzamlılara ve ahlaksız kimselere verilen bir cezadır. On altıncı yüzyılda deniz kuvvetlerinde görülen kürekçi eksikliği, din-den dönme ve eşcinsel ilişkiye girme gibi idam cezasını gerektiren suçlardan sarhoş olma, kumar oynama ve müezzinlere küfretme gibi daha sıradan yasak ihlallerine kadar değişen birtakım suçların tümünün sekiz yıllık zorunlu kürek hizmetiyle cezalandırılmasına yol açmıştır. Bu yaptırım, on sekizinci yüzyılda kürekle giden kadirgalların yerini yelkenli kalyonların almasıyla popülerliğini yitirmiştir. Bunun yerine mahkûmların zorunlu hizmetleri kale ve cephanelere yönlendirilmiştir.

Bir tarihçinin açıklamasıyla "elinin altında kullanıma

hazır bekleyen uçsuz bucaksız Sibirya topraklarıyla Rusya'dan başka hiçbir uygar devlet sürgüne gönderilen mahkûm sayısı bakımından İngiltere'yle yarışamamıştır".⁴⁶ Sürgün en çok İngiltere'nin on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Amerika ve Avustralya'daki sömürgeci geçmişiyle ilişkilendirilse de bu uygulama aslında bir asırdan uzun bir süre önce I. James tarafından başlatılmıştır. On yedinci yüzyılın sonunda diğer pek çok Avrupa ülkesi de bu uygulamayı benimsemiştir. Ancak 1718 yılına kadar sadece zaman zaman İngilizler tarafından kullanılmıştır. 1750'lerdeki Çarlık Rusya'sı idam cezasının yerine Sibirya'daki ceza sömürgelerinde ağır zorunlu hizmet cezasını getirmiştir. Fransa da ikinci kez suç işleyen tüm erkeklerin ömür boyu Madagaskar'a sürülmesini gerektiren bir yasanın yürürlüğe girdiği 1790'lardan itibaren sürgünle daha fazla ilişkilendirilir olmuştur.

İngiltere'de sürgün sisteminin kullanılması İngiliz ceza kanunlarının idam cezasını gerektiren inanılmaz fazla sayıda suçla şekillendiği "Kanlı Kanunlar" (1688-1815) dönemi ile eşzamanlı olmuştur. 1688'de idamla cezalandırılan 50 suç bulunmaktadır. 1765 yılında bu sayı 160'a, Napoléon Savaşları'nın ardından da 225'e çıkmıştır. İngiliz sürgün politikasının ceza politikası üzerinde çok büyük etkileri olmuş, muhtemelen birkaç yıl kadar da İngiltere'de cezaevi uygulamasının başlamasını geciktirmiştir. 1718 Sürgün Kanunu'ndan önce din adamı dokunulmazlığından faydalanan mahkûmların yüzde 60'ı sıcak demirle damgalanıp sınır dışı edilmiştir. Kanunun kabulünden sonra ölüm cezası cinayet, at hırsızlığı, çete suçları ve diğer ciddi suçlara ayrılırken aynı sayıda mahkûm sürgüne gönderilmiştir. Amerika'ya sürgüne gönderme dönemi olan 1718-1775 yılları arasında hapis cezası eski popülerliğini kaybetmiştir. Ancak 1779 Cezaevi Kanunları'nın kabulü, modern cezaevlerinin oluşumuna doğru büyük

ölçüde John Howard'ın modern cezaevi koşullarını inceledikten sonra yazıp 1777 yılında yayımladığı yeni ufuklar açan, 1773-1775 yılları arasında darağacından daha çok mahkûmun cezaevinde öldüğünü belirttiği *The State of the Prisons in England and Wales* [İngiltere ve Galler'de Hapishanelerin Durumu] adlı eseriyle beslenen bir hareketin doğuşunu tetiklemiştir.

Güney Avrupa'da ceza sömürgeleri ve ağırlaştırılmış zorunlu hizmet cezalarının infaz edildiği yerler genellikle mahkûmların limanlar, kaleler, yollar gibi çeşitli kamu görevlerinde çalıştırıldığı *bagne*'lar olarak bilinmekteydi. On dokuzuncu yüzyılda Fransa'da doğup sonra İspanya ve İtalya'ya da yayılan bu sistem önceden kadirga kölelerinin gözetiminde tutulduğu, kararda yer alan hücrelerden faydalanmaktaydı. Bu hücreler on yıl hapis cezasından idama kadar her suçtan hüküm giyen mahkûmun tutulduğu yerlere dönüştürülmüştür. Ardından Fransa, *bagne* adını verdikleri bu hücreleri kapatıp yerine Cezayir, Yeni Kaledonya ve Gine'deki sömürgelerinde zorunlu hizmet cezasını getirmiştir. Ağırlaştırılmış işlerinin başında olmadıkları zamanda da, uygulama mahkûmların baraka benzeri hapishanelerde birbirlerine zincirli olarak tutulmalarını gerektirmekteydi. Bütün bu ceza sömürgeleri içinde ünü Fransız Gine'si kıyısında yer alan kayalık bir adacık olan Şeytan Adası'nınki kadar yayılan başka bir bölge daha yoktur. Ada 1663 yılında Fransız kontrolüne girene kadar pek çok Avrupalı gücün eline geçmiştir. 1791'de Fransız ceza sistemi ikinci suçunu işleyen her erkeğin ömür boyu kalmak üzere, Fransa'nın daha önceki standart güzergâhı olan Madagaskar'ı değiştirip buraya sürgün edilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak Napoléon Savaşları'nın başlaması, 1851 yılında yeniden hayata döndürülene kadar sürgünlere ara verilmesine neden olmuştur. 1852-1946 yılları arasında 80.000'den

fazla mahkûm bu dehşet verici adada cezasını çekmiştir. Bunun kadar göz önünde olmayan bir diğer gerçek ise, Fransa'da III. Napoléon başa geçene kadar sürgün meselesinin tartışılmasıdır; İngilizlerin Avustralya'daki mürefeh sömürgelerini ortaya çıkaran etkenin sürgünleri olduğunu öne sürerek tartışmayı sürgünü destekleyenler yönünde sonlandıran o olmuştur. Ama zamanla tarihin gözler önüne serdiği üzere Fransızlar hiçbir zaman İngilizlerin başarısını taklit edememiş, 1946 yılında da Şeytan Adası'nı temelli olarak kapatmıştır.

Avustralya 1787-1852 yılları arasında İngiltere'nin ceza sömürgesi haline gelmiştir. Tahminlere göre toplamda 187.000 mahkûm buraya sürgüne gönderilmiştir. Avustralya'nın ceza sömürgesi olarak kullanıldığı dönem, 1852 sonrası İngiliz ıslahatlarının gelişiminde ülkeden çıkış bileti, şartlı tahliye ve denetimli serbestlik gibi uygulamaları getirerek önemli bir etki bırakmıştır.⁴⁷ Bir diğer tarihçi Avustralya'daki sürgün uygulamasının İngiltere, Amerika ve Avrupa tarihinde denenmiş en başarılı cezai iyileştirme olduğunu dile getirerek tartışmayı bir adım öteye taşımıştır.⁴⁸ Avustralya'nın hem özgür hem de tutuklu yerleşimciler tarafından iskân edilmek üzere yapay bir hapisane olarak tasarlanmış olduğu gerçeğine rağmen, mevcut rejimde kontrol altına alınmaları mümkün olmayan mahkûmlarla başa çıkabilmek için farklı ceza kurumlarının oluşturulması da gerekli olmuştur. Bunun sonucunda bizzat Avustralya'da suçluların Van Diemen's Land (günümüzde Tazmania) ve Norfolk Adası gibi uzak topluluklara sürüldüğü özgün bir sürgün sistemi kurulmuştur. Van Diemen's Land'in başına İngiliz ceza idarecisi Sör George Arthur getirilmiş, tarihçi Robert Hughes'a göre "erken dönem Avustralya tarihinin en tartışmalı isimlerinden biri" olmuştur. "Köle bir devlete" başkanlık ettiği İngiltere Honduras'ının eski yö-

neticisi olarak Arthur'un deneyimleri Avustralya ceza sömürgelerinde kurduğu ceza sistemi üzerinde etkili olmuştur.⁴⁹ Arthur yedi aşamalı bir ceza sistemiyle ün kazandığı Van Diemen's Land'de adından söz ettirmeyi başarmıştır. Sertlik derecesi giderek artmakta olan aşamalar; ülkeden çıkış bileti verilenler, özgür yerleşimciler için çalışmaya mahkûm edilenler, kamu işlerini yapmaya mahkûm olanlar, yerleşik topluluklara yakın yollarda çalıştırılanlar, prangaya vurularak çalıştırılanlar, ıssız topluluklara sürgüne gönderilenler ve prangaya vurulup zorunlu hizmetle cezalandırılanları içermekteydi. Sıkı çalışma ve örnek davranışla bu aşamalar arasında daha iyiye doğru bir geçiş de mümkündü. Bununla birlikte Port Arthur'da ilave bir ceza için yeni bir ceza yerleşkesi de oluşturmuştu. Anakaraya sadece ince bir toprak parçasıyla bağlanan bu şehir vahşi köpekler ve sarp kayalıkların oluşturduğu doğal bariyerler ile korunmakta olan doğal bir hapishaneydi.

Rus sürgün sistemi Avustralya'dakinden hayli farklıdır. Bir ceza sömürgesi olarak kurulan Avustralya'nın başlangıçtaki Avrupalı nüfusunun neredeyse tamamı suçlulardan oluşmaktayken "suçlu ve sürgün nüfusu Avustralya'ninkinden çok daha fazla olmasına rağmen Sibirya'da suçlular asla çoğunluğu oluşturmamıştır".⁵⁰ Buna ek olarak Avustralya bir ceza güzergâhı olarak sadece 80 yıl (1788-1868) kullanılmıştır. Toplamda buraya sürülen 155.000 kadar mahkûmun sayısı, 300 yıl cezalılarının sürüldüğü bir yer olarak kullanılan Sibirya'ya gönderilen on binlerce mahkûmla karşılaştırıldığında oldukça sönük kalmaktadır.

Rus hukukunda sürgün sözcüğünden ilk defa 1648 yılında Çar I. Aleksey döneminde bahsedilmiş, ancak o dönemlerde henüz bir ceza olarak değil, daha ziyade zaten cezalandırılmış olan mahkûmları medenî Rus toplu-

mundan uzaklara atmaya yarayan bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Rus Ceza Kanunu kırbaç, dağlama, organ kesme, dilin çıkarılması gibi pek çok acımasız bedensel ceza ile doluydu. Muhtemelen bunlardan hiçbirisi alt iki kaburgalarına geçirilen kancalarla havaya kaldırılıp yavaşça ve acı içinde öldürülmek kadar dehşet verici değildi. On yedinci yüzyılın sonunda sınır dışı etme, bu cezaların çoğunun yerine geçebilecek bir alternatif olarak kullanılmaya başlandı. Falcılık, maddi kazanç için kaçak dövüş, dizginle at sürmek ve yanlışlıkla bir mülkü ateşe vermek gibi küçük suçlar için bile bu ceza uygulanmış, enfiye bağımlıları ise önce burun deliklerinin arasındaki kıkırdak bölüm kesilerek sürgün edilmiştir.⁵¹

Aslında Rusya'da sürgün, bedensel cezaların tamamlayıcısı ilave bir ceza olarak kabul edilmekteydi. Fakat sonunda Kutup Dairesi'nin hemen altında yer alan, tarımsal bir büyümenin de umut edildiği Sibirya'da gelişmekte olan bir koloni kurup iskân etme yöntemi haline geldi. Ancak Sibirya'ya giden zorlu yolla başa çıkabilenler arasında tarım yapmaya yatkınlığı olan çok az kişi bulunmaktaydı, bu bir avuç kişi çok hevesli olsa bile koşulların pek elverişli olduğundan bahsedilememekteydi. Madencilik yaygınlaşmasıyla zorunlu işçilik uzun hapis cezalarının yerini aldı, sürgünle cezalandırılan suçların listesi de durmadan uzamaya başladı. 1753 yılında Çariçe Elizaveta'nın tahtta olduğu dönemde idam kaldırılıp yerine ağırlaştırılmış hizmet cezası getirilince sürgün sistemi de gelmiş geçmiş en büyük büyümesini yaşamıştır. Zamanla, madenlere gönderilen halk tabakasından yığınla suçlunun arasına tefecilik, falcılık, borç, ahılsızlık, sarhoşluk, eşine şiddet uygulama, yasadışı ağaç kesme, kazayla yangın çıkarma ve yalan söyleyerek dilencilik yapmak gibi yeni eklenen suçların karşılığında sınır dışı edilip sürgüne gönderilen on binlerce serf katıl-

mıştır. Bazı kayıtlara göre sürgüne gönderilenlerin üçte biri yeni yerleşim yerleri kurmaları için serbest bırakılmış, yedide biri ağırlaştırılmış zorunlu hizmet cezasına çarptırılmış, gerisi de çeşitli sürelerde hapis veya sürgün cezaları almıştır. Üstelik bunlardan neredeyse beşte biri belirli bir suçla dahi itham edilmemiş, yalnızca kendilerini bir zamanlar içinde yaşadıkları “toplumun gözünde kötü bir duruma düşürdükleri” için suçlu bulunmuştur. Böylesi durumlarda bu kimseler sürgüne bizzat kendi köyleri tarafından gönderildiğinden tüm temyiz şanslarına baskın gelen, suçun kesin olduğuna dair bir önyargı mevcuttur.⁵²

On dokuzuncu yüzyılın başında sürgüne gönderilenlerin sayısı yılda ortalama 2.000 iken aynı yüzyılın sonunda bu sayı yılda 19.000’e çıkmıştır. Rusya İmparatorluğu’nun merkezinden yaklaşık 8.000 kilometre uzağa, son duraklarına giden meşakkatli yolda sürgüne gönderilenlerin yüzde onu can vermekteydi. Sibirya’nın dört bir yanında kurulmuş olan ceza sömürgelerinden birine varduktan sonra da üstesinden gelmek zorunda kalacakları yeni engellerle yüzleşmekteydiler: acımasız nöbetçiler, yetersiz yiyecek, hastalıklar, sürekli hissedilen kötü bir koku ve hâlâ mevcut bulunan *knut* tehdidi. Tarihçi Benson Bobrick, Rus sürgünlerini ağır hizmet mahkûmları, sadece sınır dışı edilenler ve bunlarla beraber gönüllü olarak giden (genellikle) aile bireyleri olmak üzere sınıflara ayırmıştır. Ayırt edilip tanınabilmeleri için genellikle dağlanıp dövme yapılmakta, başları da sosyal statülerine göre değişen belirli şekillerde tıraş edilmekteydi, başın sağ kısmı uzunlamasına tıraş edilmekteyken sol kısmı iyice kısa kesilmekteydi. Bu iki sosyal gruba ağır, perçinlenmiş bacak demirleri de yüklenmekteydi. İlk yıllarda sürgüne gönderilen erkeklerin yanaklarını veya kaşlarını işlenen suçun türüne göre dağlamak için sıcak demirler kullanılmıştır.

Örneğin “K” ya da “KAT” şeklindeki bir iz *katorzhnik* (ağırlaştırılmış hizmet mahkûmu), “B” ise *brodyaga* (ava-re) sözcüklerinin kısaltmalarıydı. Zaman içinde, yüzün şeklinin bozulması da dahil olmak üzere pek çok bedensel ceza yürürlükten kaldırılıp yerlerine *knut*’la dövme cezası getirildiği için bu uygulamada da düzenlemelere gidilmiştir. 1860’larda Rusya cezai yaptırımlara karşı daha “aydınlanmış” bir yaklaşımı benimsemekte olan diğer Avrupa ülkelerinin arasına katılınca *knut* dışında pek çok acı verici fiziksel ceza tarihin tozlu sayfalarına gömülme-ye başlanmıştır. Yine de 1873 gibi ileriki bir tarihte dahi mahkûmlar el arabalarına zincirlenip üç yıla kadar uzayan sürelerde çalıştırılmaktayken, cezaları uygulama işi verilecek kadar güvenilenlere de darbelerin açılarını “yıldız şekli oluşturacak şekilde” ayarlamaları tembih edilmekteydi.⁵³

1861’de serfliğin kaldırılmasını takiben gerçekleştirilmeye çalışılan tüm reformlara rağmen *knut* hâlâ zirvede yer almaktaydı. Yolda bir hapishane ve nezarethane reformu hareketi olsa da mahkûmlar kırbaçtan kaçamamıştır. Fyodor Dostoyevski, *Ölümler Evinden Notlar* (1862) adlı romanında Sibirya’daki kamplardan birindeki deneyimlerini aktarır: “500, 1.000, hatta 1.500 kırbaçlık cezalar genellikle tek seferde infaz edilirdi, ama ceza iki ya da üç bin kırbaça infazı da iki hatta üç bölüme ayrılırdı,” zira infazcılar iyileşmeleri için mahkûmlara zaman tanımaktaydı.⁵⁴ Dostoyevski yemeklerin kalitesini eleştirdiği için kırbaç cezasına çarptırılmış, yarattığı acıyı “sanki sizi bir ateş yakıyor gibi; sanki sırtınız ateşlerin en sıcakında kavruluyor gibi” sözleriyle tarif etmiştir. Maddi durumu elverişli olan mahkûmlar açısından darbeleri daha yumuşak bir şekilde indirmesi için infaz görevlisine rüşvet teklif etmek denemeye değer bir seçenek olmuştur. Rus devrimcilerinden Pyotr Kropotkin de 100 kır-

baç cezasının "Avrupa'daki hapisanelerde bir hafta yatma cezası verircesine ne denli kolayca" verildiğini dile getirmiştir.⁵⁵ Kropotkin'in hapisanelere olan ilgisi genç bir memurken ceza sistemini incelemek üzere seçildiği dönemde artmış, zamanla anarşist hareketin önde gelen kuramcılarından birine dönüştüğü ömrü boyunca da dikkatini çekmeye devam etmiştir.

Sürgün, çoğu açıdan on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ceza tarihinde arka plana düşmüştür. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına dek Britanya İmparatorluğu'nun ücra köşelerindeki varlığını sürdürmüştür. Önceleri 1857 Hint İsyanı'ndan sonra mahkûmların sürgüne gönderildiği güzergâhlardan biri olarak kullanılan Andaman Adaları'ndaki Port Blair, şehrin cezalı nüfusunun önemli bir bölümünü silahlı soyguncular ve katiller oluştursa da sömürgeci İngiliz otoriteleri tarafından Hindistanlı mahkûmları ve sıradan suçluları gözaltında tutmak için de kullanılmıştır. 1940'larda Japonların eline geçene kadar Port Blair'de tutulanlar arasında Hint milliyetçileri de bulunmaktadır. Savaşın sonunda şehirdeki bu sürgün uygulamasına da son verilmiştir.⁵⁶

Zorunlu hizmet evleri, ıslahevleri ve nezarethaneler

İngiltere'nin eski feodal düzeninin çöküşünü takip eden demografik yükseliş pek çok tarım işçisinin uzun zaman dilimleri boyunca işsiz kalmasına neden olmuştur. 1530'lu yıllarda VIII. Henry tarafından manastırların kapatılması da benzer bir etki yaratmış, önceden manastırların düzenini sağlayan, binaları çekip çeviren çalışanların iş piyasasına girmeye zorlanmasıyla önemli sayıda fırıncı, bahçıvan ve çamaşırcı işsiz kalmıştır. Hem bu eski manastır çalışanları hem de diğer işsizler İngiliz topraklarında

kasaba kasaba gezen serseri gruplara katılmaya başlamıştır. Bu grupların yanı sıra profesyonel ve adi suçlulardan oluşan ve gitgide gelişmekte olan bir sınıf da mevcuttur. İslahevleriyle zorunlu hizmet evlerinin açılması modern cezaevlerinin kurulmasından önce bu azılı güruhu kontrol altına almak için atılmış ilk adımlar olmuştur. 1553 yılında Kral VI. Edward, VIII. Henry'nin 1520 yılında Bridewell'de inşa edilen sarayını islahevine dönüştürülmesi yolundaki ilk adımı atarak "fiziksel değil, ahlaki bozukluklar için bir hastane" olması için, bağışlamıştır. Bunu takip eden yıllarda Roma Katolikleri, Anglikan kilisesine bağlı olmayanlar ve adi suçlular zorla buraya yatırılmış, 1630'lu yıllarda başıboş serseriler ve fahişelerin buraya getirildikleri ilk günde önce kırbaçlanmaları yaygın bir olay haline gelmiştir. Yetişkinlerin cezası on iki kırbaçken çocuklar bunun yarısı kadar ceza almıştır. 1576 yılında parlamento her vilayette bir "Bridewell" kurulmasını zorunlu kılmış, bunlardan çoğu on dokuzuncu yüzyılda hâlâ kullanılmak üzere 300 kadarının açılmasına yol açmıştır. Kendi mıntıkalarında düzenli turlar atıp avareleri ve ipsiz sapsız gördükleri herkesi toplayıp nezarethanelere gönderen özel bekçiler o dönemlerde sıkça karşılaşılan kimseler olmuştur. Buraya gönderildikten sonra görevli memurlar kimin parmaklıklar ardına konacağına, kimin serbest bırakılacağına karar vermekteydi. Adi suçlular, avareler ve yoksullar kendilerini, genellikle dünyanın her yerinde gelecekte yol gösterici bir güç olacak olan bir standart olarak kurumun kendi masrafını kendisinin çıkarmasını sağlamak için birtakım yapıcı (ancak zihni uyuşturan) işlerde, çoğunlukla da satılık mal üretmek üzere çalışmalarının talep edildiği bu yerlerde kilit altında bulmaktaydı.

Nezarethaneler modern cezaevlerinden önce bazı temel vatandaşlık haklarından mahrum bırakılanlar ile suça meyilli kimseleri kontrol altına almaya yönelik yine

ilk çabalardan olan ıslahevleriyle zorunlu hizmet evlerinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu kuruluşlar modern cezaevlerindense, hizmet evi hareketi de yoksullukla ve korkunç boyutlara ulaşan bu yoksulluğun sebep olduğu toplumsal sorunlarla başa çıkma çabaları sonucunda harekete geçtiğinden, birbirlerine daha çok benzemektedir. Yaşlılık, hastalıklar ve zihinsel yetersizlikler gibi nedenlerle çoğu kendi kendilerine bakabilecek durumda değildir. Öte yandan diğer bir grup da tüm çabalarına rağmen iş bulamamaktadır (ve bu yüzden bilinçli olarak çalışmayı istemedikleri düşüncesiyle damgalanmıştır). 1550'lerde fiziksel olarak uygun durumda olmasına karşın çalışmayan bir kimsenin çalışmamayı şahsen tercih ettiği kabul edilmekteydi. Böyle kişileri cezalandırmak için, "Çalışmaya elverişli herhangi bir erkek veya kadın üç gün boyunca iş yapmayı reddedip tembellik ederse 'başıboş' sözcüğünün baş harfi göğsüne kızgın demirle dağlanacaktır," ifadesini içeren 1552 tarihli bir İngiliz yasası da dâhil olmak üzere pek çok kanun yürürlüğe konmuştur. Buna ek olarak aynı yasaya göre söz konusu kişiler, tembelliklerini ihbar eden herhangi birinin emrinde iki yıl köle olarak çalışmakla cezalandırılacaktır. Yani zorunlu hizmet evlerinin "modern anlamıyla" kullanılmaya başlaması 1650'li yılları bulmuştur.⁵⁷

On dokuzuncu yüzyıldaki cezaevlerinde yenilik hareketinden önce tembellik suçunu işlediği anlaşılan suçlularla kendilerini üretken bir şekilde meşgul tutacak pek çok "çalıştırma stratejisi" ile başa çıkılmaktaydı. Bu stratejilerin arasında ayak değirmeni, çevirme kolu veya belki de hepsinden de kötüsü üstüğü toplama işleri bulunmaktaydı. Daha önceki dönemlerde hizmet evlerinde çivi üretmek, kenevir dövmek ve kanalizasyon temizlemek gibi işlerde çalıştırılmak yeterince berbatken on dokuzuncu yüzyılla birlikte mahkûmlardan eskimiş, kat-

rana bulanmış metrelerce uzunluktaki halatları çözme-leri, ardından çıplak elleriyle tel tel örülü bu lifleri veya üstüpyü ayırmaları beklenmekteydi. Ardından tüm bunlar katrana bulanıp tahta gemileri kalafatlamakta kullanılmaktaydı. Ancak her ne kadar yirminci yüzyıla ait bazı kayıtlarda ayak değirmeni ve çevirme kolu kaldırıldıktan çok sonra bile varlığını sürdürdüğü belirtilse dahi, tahta gemilerin ömrü tükenince bu uygulama da geçmişte kalmıştır.⁵⁸

Hizmet evlerine ve hapishane yönetimine getirilen en kötü şöretli yeniliklerden biri de Antikçağlardan beri daha karmaşık olmayan şekillerde varlığını sürdüren ayak değirmenleri olmuştur. Vücudun alt kısımlarındaki kasları çalıştırarak enerji üretmeyi amaçlayan bu aletler pompa ve değirmenlere güç sağlamak amacıyla kullanılmıştır. İlk cezaevi değirmeni 1818 yılında Bury St. Edmunds'taki Suffolk vilayeti hapishanesine yaptığı ziyarette hapishanenin kapısının yanında boş boş dolanıp duran bir yığın mahkûmu görüp bundan esinlenen mühendis William Cubitt tarafından tasarlanmıştır. Cubitt'in gözlemlediği bu aylaklıktan duyduğu hoşnutsuzluğu fark eden yerel bir sulh yargıcı, daha sonradan bizzat Cubitt tarafından "itici mahkûm grubu" olarak anılacak bu kitleyi meşgul etmek için kendisinden yaratıcı bir fikir üretmesini istemiştir. Şüphesiz dünyanın her yerindeki mahkûm nüfusunun talihsizliğine, Cubitt'in on dokuzuncu yüzyılın sonlarında İngiliz mahkûmlarının yakından tanıdığı bir alet halini alacak olan insan değirmenini bulması uzun sürmemiştir. 1821 yılında Londra'daki Surrey Islahevi, günümüzdeki adıyla Brixton Cezaevi, şehrin ilk ayak değirmenini kullanmaya başlamıştır.

Ayak değirmeni devasa bir çark üzerindeki basamaklardan oluşmakta ve mahkûmların tırmanma hareketi ile itilip harekete geçmekteydi. Bir su çarkıyla yapılabilecek işin aynısını ortalama 200 kadın ve erkek gücü yapabil-

mekteydi. Bazıları bu hareketi mahkûmların demir bir çubuğa tutunup tırmanma hareketi yaptığı çok geniş bir vapur çarkına benzetmekteydi. Diğerleri tek seferde saatlerce merdiven tırmanmaya eş tutmaktaydı. Günümüzdeki sağlık kulübü düşkünleri şansları olsa muhtemelen buna katılmak için para öderdi. Hapishane yetkilileri arasındaki popülerliği hem bir ceza yöntemi hem de mısır öğütüp su taşımak için pratik bir yol olmasıyla bir taşla iki kuş vurulabilmesinden kaynaklanmaktaydı. Başlarda mahkûmlar on beş dakika çalışıp on beş dakika dinlenerek bütün günü bu hareketi tekrar ederek geçirmekteydi. 1824 yılından itibaren 50'den fazla hapishanede bu sistem uygulanmaktaydı. 1838'de bazı yenilikçi mucitler tarafından teçhizata mahkûmların arasına mutlak bir izolasyonla çalışabilmeleri için dikey ayırıcılar eklendi. Kuzey İrlanda'nın Armagh Cezaevi'nin dekoratif dış görünüşünün ardında 1850'lere kadar mahkûmlar bu değirmenlerle kontrol altında tutulmakta, beş dakikalık bir moladan önce on dakika boyunca dakikada 48 adımlık canlı bir tempoyu sürdürerek çalışmaları beklenmekteydi.⁵⁹ Londra'nın merkezindeki Coldbath Fields Cezaevi kapılarını 1794 yılında bir ıslahevi olarak açmış, top güllerini taşımak ve bir kerede 340 mahkûmu taşıyabilen değirmenlerde üç ya da dört saat kadar çalışmak gibi uygulamaları içeren bir cezalandırma politikası benimsemiştir. Dahası mahkûmların ayda yalnızca bir mektup almalarına, üç ayda bir görüşme yapmalarına izin verilmekteydi. 1834'teki bu teknik bacak demirleri, hücre hapsi ve sadece ekmekle su verilmesi tehditlerinin altında sessiz sedasız varlığını sürdürmüştür. 1885 yılında cezaevi kapanmıştır. Bu zihin ve beden uyuşturan tekniğin Amerika'ya da getirilmesi için pek çok girişimde bulunulmuş, ancak çok az destekçi bulunabilmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda artık ayak değirmeninin işgücü harca-

yan ve üretkenliği öldüren bir araç olduğu kabul edilmiş, parlamento tarafından 1898 yılında yasaklanmıştır.

Ayak değirmeni yetmezmiş gibi mahkûmlar bir de pek çok Victoria dönemi hapishanesinde yaygın olarak kullanılan çevirme koluyla da başa çıkmak durumunda kalmıştır. Doğrusu bu aletin bir manivelayla çalıştırılan içi kum dolu bir kutudan hiçbir farkı bulunmamaktaydı. Mahkûmların durmaksızın manivelayı çevirerek kum dolu bir kutudan bir kepçe kum çıkarıp sonra da dökecek bu işlemi defalarca tekrarlaması talep edilmekteydi. Tutukluları yorup bitkin düşürmek amacıyla ustaca üretilmiş bir sayaç da günde yaklaşık 10.000 tur atmaları gereken mahkûmların kaç tur attığını kaydetmekteydi. Bu alet de ayak değirmeniyle birlikte 1898 yılında yasaklanmıştır.

İslahevleri gibi zorunlu hizmet evleri de insanlara sıkı çalışmanın iyileştirici yanını aşılacak ve endüstriyel çalışma ahlakını insanların kafasına yerleştirmek amacıyla kullanılmaktaydı. Britanya mahkûmları meşgul etme konusunda maharetli olan tek ülke değildi. 1770'li yıllarda Avrupa cezaevlerine düzenlediği gezi sırasında John Howard özellikle Felemenk hapishanelerindeki sistemden oldukça etkilenmiştir. Söz konusu uygulamalar arasında iki mahkûmun günde en az 23 kilogram talaş çıkarmak için birlikte çalıştığı *rasphuis* yani törpü evleri bulunmaktaydı. Bu evlerde eşyaları boyamak için kullanılacak bir toz boya elde etmek adına özünden renk maddesi salan farklı türlerden ağaç kütüklerini toz haline getirmek oldukça yorucu bir işti. Hizmet evine göre değişmekle birlikte ciddi suçlardan hüküm giyen erkek suçluların günde on ila on iki saat (ki bu o dönemdeki özgür insanların çalışma saatleriyle uyumlu bir süredir) çalışarak marangozhaneler için sert kereste hazırlaması gerekmekteydi. Howard burada suçluların sürekli işte olduğunu, hapishane

kapılarında birikip zaman öldüren hiçbir kalabalığın bulunmadığını belirtmiştir. *Rasphuis* denen bu erkek hizmet evlerinin kadın modelleri de kadınların dikiş dikip iplik eğirerek rutin tekstil işleriyle uğraştığı *spinhuis* adlı hizmet evleriydi. Bu kuruluşlara yönlendirilen cezaların çoğu süre olarak açık uçlu veya belirsizdi, zira o döneme iyileşmenin yalnızca çalışmayla başarılabilceğine dair, modern cezaevi rutinlerinin başlıca özelliği olan yoğun tembellikle çelişki içinde bulunan bir düşünce hâkimdi.

Yeni cumhuriyette Amerika'nın cezai gelişimi

İngiltere Kanlı Kanunları'na idam cezasını gerektiren yeni yeni suçlar eklemeye devam ederken 1790'lar da Amerika'nın yeni federal meclisinin kararlarına göre idamla cezalandırılan yalnızca dört suç bulunmaktaydı: cinayet, vatana ihanet, tecavüz ve kundakçılık. On sekizinci yüzyılda hiçbir Amerikan eyaleti idamı yürürlükten kaldırmamış olsa da Pennsylvania birinci dereceden cinayet dışında bütün suçlar için ölüm cezasını kaldırarak bunu gerçekleştirmeye en çok yaklaşan eyalet olmuştur. 1776 yılındaki Amerikan Devrimi patladığında İngiltere'de üç ana cezaevi kategorisi hüküm sürmekteydi: borçlu tutukevleri, hapishaneler ve ıslahevleri. O zamanın âdetlerine göre borçlular, borçları ödenene kadar aileleriyle birlikte gözaltına alınmaktaydı. Ancak bu cezaevi kategorileri zaman zaman o denli birbirine karışmaktaydı ki sıradan bir hapishanede borçluların, suçluların, çocukların ve delilerin bir arada bulunması nadir görülen bir olay değildi.

Yazar David J. Rothman'a göre Amerika'nın koloniler döneminde "ağır işlerde hapis cezası tehdidinin amacı yoksul yabancılara topluluğa dahil olmasını önlemek ve

tutuklanması gerekiyorsa da cezalandırmaktır". Diğerlerine göre ise, 1682 yılında William Penn'in Yüce Kanunları'nı uygulamaya koymasıyla zorunlu hizmet evleri "artık yalnızca yardıma muhtaç ve avare kesimin tedavisiyle sınırlı olmayan" fiilen "gerçek birer ceza kuruluşu" haline gelmiştir. Kanunlara göre, "tüm cezaevleri suçlular, hırsızlar, avareler; başboş, serseri ve tembel kimseler için hizmet evleri olmalıdır". Bunun akabinde de her eyalette en az bir cezaevi inşa edilmesi emri verilmiştir.⁶⁰

Penn, bizzat kurmuş olduğu Pennsylvania kolonisinde uygulanan bazı cezaevi reformlarına zemin hazırlamıştır. Penn ve diğer Quaker* yenilikçiler suçlulardan yemek ve barınma için ücret talep etme uygulamasına son vererek cezaevlerindeki kalkınmaya önayak olmuş, on dokuzuncu yüzyılda Amerikan cezaevi reformuna şeklini vermiştir. On sekizinci yüzyılın ilk yıllarında Amerika'daki hapishane koşulları Batı dünyasındakinin tam aksi bir vaziyetteydi. Hücre hapsi "güya" bulunmamakta, hapishaneler aralarında borçlular, ağır suçlular, çocuklar, zihinsel bozuklukları olanlar ve yardıma muhtaç kimselerin de bulunduğu bir yığın suçluya ev sahipliği yapan nispeten daha genişçe odalardan farksız olmaktaydı. 1790 yılında Philadelphia'da Walnut Street Cezaevi'nin kurulması Benjamin Rush ve John Howard gibi yenilikçilerin çabalarının bir sonucu olmuştur. Walnut Street'in ve ardından onu takip eden diğer cezaevlerinin inşa edilmesi cezanın en azından Amerika'da acımasız bir sistemden yenilik, iyileşme ve en önemlisi tövbe etmeye odaklanan bir sisteme doğru olan dönüşümüne zemin hazırlamıştır.

En tehlikeli mahkûmları diğerlerinden ayırıp "suçun

* 1650'lerde kurulan bir Hristiyanlık mezhebi. (Ç.N.)

bulaşıcılığı” adı verilen durumu ortadan kaldırmak üzere tek kişilik hücrelerde barındırmayı savunan birtakım yenilikçiler olmuştur. Suçun bulaşıcılığı yeni mahkûmların bir arada bulundukları azılı suçluların suça teşvik edici davranışlarından etkilenmeleri olgusuna verilen isimdir. Modern çağda bu mahkûmları birbirinden ayırmak için sınıflandırma sistemleri geliştirilmiştir, ancak daha erken dönemlerde bu düşünce çok daha az gelişmiş durumdadır. 1820’li yılların başında Walnut Street Cezaevi’nin getirdiği yeniliklerden doğup birbiriyle yarışan iki cezaevi modeli ortaya çıkmıştır. Pennsylvania sistemi, ya da diğer bir deyişle “yalnız sistem” mahkûmların 24 saat boyunca tek başlarına bırakılıp tek kişilik hücrelerinde kendilerine verilen bir işle meşgul olmalarını ifade etmekteydi. Öte yandan katı bir sessizlik ve topluca çalışmayı baz alan New York Auburn sistemi gün içinde mahkûmların bir arada sessizlik içinde iş yapmalarına izin vermiş, sadece geceleri tek kişilik hücrelerde geçirmelerini uygun görmüştür. Bu şablon, sonuç olarak büyük ölçüde bu cezaevi biçimi, hem masraflardan tasarruf edip hem de her cezaevi müdürünün aklında yatan nihai düşünceye uygun biçimde mahkûm işgücünden daha fazla kâr elde edebildiği için çok daha uygun olduğundan Amerika Birleşik Devletleri’ndeki cezaevlerine öncülük etmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın ilk zamanlarında Amerika’da inşa edilen cezaevlerinden hiçbiri Eastern State Tutukevi kadar dikkat çekmemiştir. 1822-1829 yılları arasında Philadelphia’da bir kiraz bahçesinin yanına inşa edilen tutukevi 750.000 dolardan fazla para harcanarak o dönemde Amerika’nın en pahalı binası olmuştur. Bir mimarlık tarihçisi bu binanın ülkede “yurtdışındaki kuruluşlar üzerinde gerçek bir etkisi olan ilk bina” olduğu gibi iddialı bir açıklamada dahi bulunmuştur. Dokuz metre yüksekliğinde, üç buçuk metre kalınlığındaki granit duvarlarıyla bu

cezaevi muhtemelen ülkede içinde tesisat sistemi olan ilk binadır. 44,5 kilometrekarelik bir alana yayılmış olan cezaevinde Quaker mezhebinin yenilik ve tövbe ilkelerinden hareketle cezalarının tamamını yalnız geçirmeleri için her mahkûma tek kişilik bir hücre ayarlanmıştır. Binayı 1842 yılında ziyaret eden Charles Dickens, burayı en hareketle eleştiren isimlerden biri olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ne vardığında nereyi ziyaret etmek istediği sorulan Dickens, "Niagara Şelalesi ve Eastern State Tutukevi," yanıtını vermiştir. Gezi yazılarından oluşan *American Notes for General Circulation* [Genel Okur İçin Amerika Notları (1842)] adlı kitabında Pennsylvania sistemi adı verilen uygulamayı "katı, sert ve umutsuz bir hücre hapsi" olarak tanımlamış, "zalimce ve yanlış" olduğuna, "insan beyninin gizemli çalışmasını yavaşça ve günden güne bozmanın, bedene yapılabilecek her türlü işkenceyle karşılaştırılamayacak kadar kötü" olduğuna inandığını da eklemiştir.⁶² Bu modeli uygulayan 300 cezaevinin çoğu Amerika Birleşik Devletleri'nin dışında kurulmuştur. Bu cezaevlerinin arasında Çin'deki Pekin Hapishanesi (1912), Belçika'daki Louvain Hapishanesi (1860), Japonya'daki Hako-date Hapishanesi (1931), Londra'daki Pentonville Hapishanesi (1842) ve Rusya'da St. Petersburg'daki Kresty Hapishanesi (1890) bulunmaktadır.

Rus muamması

1781 yılında büyük İngiliz ceza yenilikçisi John Howard ilk defa Rusya'ya gitmiştir.⁶³ Özellikle de artık burada idam cezasının kullanılmadığını duyduktan sonra ülkenin ceza sistemiyle yakından ilgilenmeye başlamıştır. Ancak daha fazla bilgi edinmeye başladıkça var olmak zorunda olduğunu düşündüğü başka cezai ölçütleri de aynı şekilde araştırmaya yönelmiştir. Aradığı cevabı İngil-

tere'de uygulanan tüm asma ve kafa kesme cezalarından pek çok açıdan daha acımasız olan *knut*'ta bulmuştur. Rusya idam cezasını kaldırarak Avrupa'daki uygarlaşmamış diğer uluslardan üste çıktığı gerçeğinden her zaman çok hoşnut olmuş, bunu ulusal bir gurur kaynağı haline getirmiştir. Ama Howard *knut*'un kullanılmasının da çok sayıda kazara ölüme neden olduğunu bulgulamıştır. İnfaz görevlilerinden birini bu cezanın nasıl ölümcül olabileceği konusunda sorguya çekmiş, "yanlara doğru, etinden koca parçalar koparan bir-iki darbeye" cevabını almıştır. Howard görevliye hiç ölümcül bir zarar vermesi için emir alıp almadığını sorduğunda "bazen"⁶⁴ cevabını almıştır. Her daim meraklı Quaker bu cezanın infazına bizzat tanık olması gerektiğine karar vermiş, bu kararını 10 Ağustos tarihinde gerçeğe dönüştürmüştür:

İki suçlunun, bir erkekle bir kadının *knut*'la cezalandırıldığını gördüm. Önce kadın alındı ve beline kadar soyuldu, elleri ve ayaklarından bir kütüğe bağlandı. Kendisi de iriyarı, güçlü bir adam olan infaz görevlisine yine kalıplı bir yardımcı eşlik ediyordu. Yardımcısı mesafeyi ayarlayıp her biri etin içine kadar giren beş darbe indirdi; ama ustası çok nazik davrandığını düşünmüş olacak ki onu kenara çekip kalan yirmi darbeyi bizzat kendisi indirdi.⁶⁵

Rusya'dan ayrılmadan önce 1790 yılında lekeli hummadan hayatını kaybeden Howard, ölmeden önce St. Petersburg başkomiserinden acı vermek için kullanılan bu acımasız aletler hakkında bilgi almıştır. Howard'ın hakkında bilgi aktardığı aletler arasında kol ve bacak kırmaya yarayan bir makine, burun deliklerini yarmaya yarayan bir araç ve cildi delip yaralara siyah bir toz sürerek dağlayan bir mekanizma bulunmaktadır.

Bir önceki bölümde söz edildiği gibi tıpkı cezaevlerinin kullanılmaya başlanmasından önce (ve bazı durumlarda bundan sonra da) diğer ülkelerde gibi, Rusya'da da bedensel cezaları kullanma geleneğinin köklü bir tarihi vardır. I. Petro (1672-1725) zamanında işkence üç amaçla kullanılmaktaydı; birini konuşmaya zorlamak, ceza vermek ve idam cezasının öncesinde bir "girizgâh sunmak".⁶⁶ Bu amaçla kullanılan tüyler ürpertici aletler arasında yaklaşık bir parmak kalınlığında, *batog* adı verilen sıradan suçları cezalandırmak için kullanılan küçük bir sopa da bulunmaktaydı. Cezanın infazı kurbanın yere çıplak sırtı üstünde ayaklarını uzatarak yatırılmasıyla başlamaktaydı. Biri kurbanın kafası ve kollarının, diğeri de bacaklarıyla ayaklarının üzerinde oturan veya diz çöken iki adam *batog* darbelerini aynı zamanda indirirdi. Birbirlerine yüzü dönük bir şekilde oturdukları yerden *batog*'larını örsünü döven bir demir ustası gibi sırayla, ritmik bir şekilde ve ustalıkla, durmaları emredilene kadar kırılan sopalarının yerine sürekli yenilerini alarak sallarlardı.⁶⁷ Mahkûmların bu uzatmalı dayak yüzünden hayatlarını kaybetmeleri yaygın olarak görülen bir durumdu.

Yine de hiçbir alet ciddi suçlarda kullanılan *knut* kadar kötü bir şöhrete sahip değildi. Howard'ın *knut*'un kullanılmasına tanıklık etmesinden bir asırdan uzun bir zaman önce gezgin ziyaretçilerden biri *knut*'la atılan bir dayığı "darbelerin kurbanın çıplak sırtını parçaladığı, bazen kemiklere kadar yaralar açtığı" bir durum olarak tarif etmiştir. Vurulan darbelerin sayısı işlenen suça bağlı olarak değişmekle birlikte genellikle 15 ile 205 arasında değişmekteydi. *Knut* cezası, "kurbanın, *knut* ustasının izleyiciler arasından seçtiği başka bir adamın sırtına yatırılıp gergin bir şekilde yukarı kaldırılmasıyla" başlayan ilginç bir şekilde infaz edilmekteydi. Kurbanın kolları sabit du-

ran ve kurbanı taşımakla görevli bir taşıyıcının boynuna, ayakları da dizine dolanır, *knut* ustasının yardımcılarında biri kurbanın saçlarını çekerek sırtına ritmik hareketlerle indirilen darbelerin başına gelmemesini sağlardı. Diğer bazı durumlarda kurban daha da korkunç bir pozisyona getirilir, elleri bileklerinden arkasında halatla sıkıca bağlanır, ardından halatın diğer ucu bir ağaçtan ya da yüksek bir kırıştan geçirilirdi. Halatın aşağıya sarkan bu ucu karşı taraftan çekildiğinde kolları omuz eklemlerinin izin verdiğinin aksi yönde kıvrılan kurban havaya kalkardı. Bu pozisyona omuzların yerinden çıkmasına neden olan ek uygulamalar da dahil edilebilirdi. 1716 yılında böylesi bir cezanın infazına tanık olan bir gözlemcinin ifadeleri şöyledir:

Çıplak sırta yargıçların hüküm verdiği kadar darbenin her indirişinden önce bir adım geri gidilir, ardından her defasında etrafa kanlar saçılmasına ve bir parmak kalınlığında bir iz kalmasına neden olacak kadar kuvvetle vurulur. Rusların hakkını vererek *knut* ustaları dedikleri bu adamların iki darbeyi aynı yere vurduğu çok nadir görülür; acıyı adamın sırtında kuşağından omuzlarına kadar enine boyuna maharetle yayarlar.⁶⁸

Knut bir kimsenin ağzından itiraf alabilmek için haftalık olarak uygulanabilmekteydi. Diğer durumlarda kurban elleri ve ayaklarından bir sıraya geçirilerek çevirme yapılır gibi altında yanan ateşle birlikte itirafa zorlanabilmekte ve gerekli itirafta bulunana kadar çıplak sırtı ateşte yakılmakta, bazen bu *knut*'la kırbaçlandıktan hemen sonra gerçekleştirilmekteydi.⁶⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nda suç ve ceza

Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922) en parlak dönemini on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda* Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşayan, tarihte en geniş topraklara sahip olup en uzun süre ayakta kalan imparatorluklardan biridir. Sınırlarının Viyana kapılarına ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na dayandığı çokuluslu bir imparatorluk olarak görkemli dönemlerinde dünyanın en güçlü devletlerinden biri olmuştur. Başarısı, günümüzde de genellikle başarılı devletlerle ilişkilendirilen birtakım etmenlere dayanmaktadır. Bir hükümdarın ellerindeki yönetim gücüyle merkezî otoritesi son derece güçlü olmuştur. Yargı sistemi de devletin idaresindedir. Ve İslam inancıyla birleşen bir imparatorluk olarak hükümdarların oldukça faydacı oldukları, idari işlerde topraklarına kattıkları kültürlerden yeni fikirler alarak yararlandıkları da görülmektedir.

Söz konusu Osmanlıların koruyup sürdürmeyi kendilerine görev edindiği şeriat olduğunda aynı zamanda şeriatın "imparatorluğun herhangi bir yerinde görülen o günlük meselelerle başa çıkmak için her zaman pek de uygun olmadığının"⁷⁰ da farkında oldukları görülmektedir. Bunun sonucunda şeri ceza hukukunu çoğunlukla oldukça farklı bir yorumla ele alan yeni imparatorluk yasaları yürürlüğe konmuştur. Hem zamansal hem de mekânsal bağlamda Osmanlı'da cezai uygulamaların büyük çeşitlilikler gösterdiği su götürmez bir gerçektir. Para cezası oldukça yaygın bir yaptırım haline gelmiş, taşa tutma ve kırbaqlama gibi çok daha şiddetli yöntemlere bir alternatif olarak uygulanmıştır. Fiziksel cezalar-

* Yazarımız burada ufak bir hataya düşüyor; Zigetvar Seferi sırasında ölen Kanuni on yedinci yüzyılı görememiştir. (Y.N.)

dan maddi cezalara doğru yaşanan bu kayma tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak on altıncı yüzyılda, günümüzdeki Irak'tan başlayıp Kuzey Afrika şeridi boyunca, kuzeyde Balkanlar'a kadar uzanan uçsuz bucaksız bir imparatorluğun coğrafi boyutları kavrandığında, son derece büyük çeşitlilikler içeren Hristiyanlar, Yahudiler, kabile halkları ve köylülerin de dahil olduğu geniş bir nüfusun gereksinimlerini karşılamak için mevcut yasal uygulamalarını sürekli düzenlemek durumunda kalmış olduğu gerçeği çok da şaşırtıcı olmayacaktır. Bazı Avrupalı araştırmacılar Osmanlı adalet sistemini "Avrupa'daki miyadı uzun süre önce dolmuş pahalı uygulamalarla karşılaştırıldığında çok önde olan seri adaleti" açısından överken diğer bazı araştırmacılar "fevri idam cezaları ve zaman zaman acımasızlaşan cezai uygulamaları"⁷¹ nedeniyle eleştirmiştir.

Osmanlı'da suç ve ceza İslam hukuku temelinde kurulmuş çoğu gelenekten kesin farklılıklar göstermiştir. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altındaki Suriye'nin Halep şehri gibi yerlerde zina suçları⁷² sıklıkla taş tutma cezası yerine toplumdaki ihraç etme gibi şiddet içermeyen yaptırımlarla cezalandırılmıştır. Bir yetkilinin açıklamasına göre⁷³ 300 yıllık bir zaman diliminde Halep'in şeri mahkeme tutanaklarında tek bir taş tutma vakası bile bulunmamaktadır. Yine de şehirden şehre değişiklikler görülebilmektedir. On sekizinci yüzyılda fuhuş için Halep sürgün cezasını tercih etmekteyken Anadolu'da para cezasıyla birlikte falakaya yatırma uygun bulunmaktaydı. Aşağıdaki açıklama falaka yönteminin nasıl uygulandığına dair bir tanığın anlattıklarını içermektedir:

Suçlu yere yatırılıp ayakları kalın bir tahta ile bunun iki ucundaki deliklerden geçirilmiş bir halatın arasına sıkıştırılarak hareketsiz kılındı. İki adam suçlunun omuz-

ları yere değene kadar tahtayı ayaklarıyla beraber yukarı kaldırdı. İki adam da çıplak ayak tabanlarına (ve vücudun diğer kısımlarına) yaklaşık bir parmak kalınlığındaki uzun, esnek sopalarla vurmaya başladı.⁷⁴

Bu çeşitli uygulamalardan da anlaşılacağı üzere İslam hukukunu tek bir kanunlar bütünü yerine “zaman, mekân ve bağlama göre değişen bir yasalar dizisi”⁷⁵ olarak ele almak çok daha yerine olacaktır.

Osmanlı cezalarının yaratıcılığı İslam hukukunun mümkün kıldığı diğer pragmatik seçenekler hakkında da bilgi vermektedir. Çoğu durumda en sık uygulanan ceza para cezaları olmuştur. *Tazir* suçlarında olduğu gibi kırbaçlamanın gerekli olduğu durumlarda, cezanın infazında vurulması gereken kırbaç sayısı eşdeğer bir para cezası da belirlenmiştir. Ölüm cezasına çarptırılanlara da başta mallarına el konması olmak üzere çeşitli alternatif cezalar sunulmuştur. Bazı durumlarda hâlâ elde edilemeyen birtakım değerli ganimetlerin olduğuna dair bir kanı oluşmuşsa öldürmeden önce işkence uygulandığı da görülmüştür. Tavuk çaldığı ortaya çıkan suçlunun şehrin sokaklarında çaldığı tavuğun leşiyle dolaştırılması gibi durumlarda⁷⁶ diğer cezalara ek olarak küçük düşürme yönteminden de yararlanıldığı anlaşılır. Kayda geçen diğer aşağılama cezaları arasında adam yaralamaktan suçlu bulunan birinin koluna saplanmış bir bıçak veya okla kasabada dolaştırılması da bulunmaktadır. Ticari düzenlemelere aykırı davrananların zaman zaman kusurlu malları delinen burunlarına asılarak sokaklarda gezdirildiğine dair kayıtlara da rastlanabilmektedir. Tıpkı küçük düşürmek için kullanılan Çin boyunduruğu gibi Osmanlılar da bir işaretle birlikte suçluların boyunlarına geçirilip üstüne bozuk malların dizildiği ağır tahtalar kullanmıştır. Diğer bazı vakalarda tüccarların ayakları yere zar zor değ-

cek şekilde kulaklarından işyerlerinin kapı sövelerine çivilenerek mağdur ettikleri müşterilerin karşısında bu halde bırakıldıklarına da tanık olunabilmektedir.⁷⁷

Ancak bütün Osmanlı cezai yaptırımları içinde en sık kullanılanlar kırbaç ve sopaydı. Sayısı yasa ihlalinin ciddiyetine göre belirlenen kırbaçlar genellikle sırt veya ayaklara uygulanırdı. Kırbaç sayısına suçlunun ölmesine neden olmayacak şekilde bir kısıtlama getirilmiş, eğer kırbaç cezasının infazı esnasında hayatını kaybederse devlet (100 kırbaçtan sonrası için) kan parasının yarısını ödemekle yükümlü tutulmuştur. Mükerrer sabıkalılar daimi bir sorun olmuş, on altıncı yüzyılın ortalarından itibaren büyük ihtimalle kürek mahkûmu olarak direkt kadırgalara gönderilseler de yankesiciler, kalpazanlar ve diğer herkese hukukun yasalarını hatırlatmak adına sağ elleri kesilmiştir. Organ kesme cezası elle sınırlı kalmamış, adam kaçırma suçu için penis (suç ortağı kadınlar için de rahimlerinin alınması şeklinde) kesme vakaları da kayıtlara geçmiştir. Diğer fiziksel cezalar sahtecilik ve kadın pazarlama suçları için alnın dağlanması, asker kaçaklarının da burunlarının yarılıp kulaklarının kesilmesi şeklinde uygulanmıştır. Ancak yine bu noktada da tıpkı idam cezaları gibi on altıncı yüzyıldan itibaren bu cezalar da kadırgalarda kürek cezasına çevrilebilmiştir.⁷⁸

Mesele suç ve ceza olunca devletin gücünü çoğunlukla pek çok sembolle dolu olan idam cezası kadar güçlü bir şekilde yansıtabilen hiçbir ceza yoktur. Sultanın otoritesini valiler gibi diğer yüksek rütbeli liderlere bir kez daha ispat etmek adına, kafa kesme cezalarından sonra suçluların kesik başları idamın sebeplerini açıklayan yazılarla birlikte İstanbul'daki sarayların kapılarına yerleştirilmekteydi. Ücra yerleşim yerlerinde eşkıyalarinkiler de dahil olmak üzere bazen burada yüzlerce kesik başın birden sergilenmesi hiç de eşine rastlanmamış

bir durum değildir. Bu uzak noktalardan bedenlerinden ayrılmış başları İstanbul'a ulaştırmak için içlerini samanla doldurup tuzlu suda muhafaza etmek, bazı durumlarda ise bala bulayıp çuvallarla taşımak gerekmekteydi. Kafa kesmek için yaygın olarak kullanılan araçlar balta ve kılıçtı. Yayla boğma, devlet büyüklerinin kanının akıtılmasına karşı olan Moğol-Türk tabusundan kaynaklanan bir gelenek olarak varlığını sürdürmekteydi. Asma, karnını deşme ve dörde bölme cezası gibi olabildiğince fazla acı veren, geçmişin şiddet dolu kalıntıları da devletin gücünü vurgulamak adına caydırıcı olmaları açısından uygulanabilmekteydi. İsyanlılar ve diğer siyasi suçlular duvarda sabitlenmiş keskin kancalara veya sivri kazıklara fırlatılarak kazığa oturtulmaktaydı. Diğer suçlular ölene kadar dev boyutlarda bir havanın içinde dövülmekte, yine diğer bazıları testereyle ikiye bölünmekte ya da diri diri derileri yüzülmekteydi.

Osmanlı dönemiyle yakın zamanlı olarak Mısır'da gelişen Memlük askerî sistemi kamu düzenini sağlamak için suçun önüne geçmek üzere oluşturulmuş caydırıcı cezaları kullanmaya yönelik bağlılığını açıkça gözler önüne sermiştir. 1433 yılında Yukarı Mısır bölgesinde göreve başlayan bir müfettiş, suçlulara ve eşkıyalara acıların en büyüğünü yaşatabilecek çeşit çeşit yöntemler icat edip yürürlüğe koymuştur. Vakalardan birinde yakalanan bir suçlunun gözleri yuvalarından çıkıp beyni patlayana kadar makatından körükle şişirilmesini⁷⁹ emretmiştir. Gaddarlıkla ünlenen müfettiş bu imajından kurtulmak için bir keresinde Kahire'deki bütün mahkûmları afla serbest bırakmış, ancak gelecekte hırsızlık yapıp tutuklananların artık hapis şansı olmadan doğrudan kesilip ikiye bölüneceği uyarısını da eklemiştir. Görev yaptığı zaman dilimi boyunca uyguladığı acımasız yöntemler Kahire'deki hırsızlık sorununa "yapay bir duraksama" ya-

şatmıştır.⁸⁰ 1402 yılında mükerrer suçluların topluca idam edildiği bir törende bu suçlular ağızlarından geçirilen kancalarla tavana asılmış ve yavaş yavaş ölmeye terk edilmiştir. Müfettişin uyguladığı yöntemlerin yarattığı şok dalgasının farkında olduğu açıktır, ancak bu suçlular keyiflerine göre cinayet işleyip yağmalar yaptıkları için yine de bu cezaları uygulamaktan çekinmemiştir. Neredeyse 100 yıl sonraki başka bir vakada bir mezar odasını soymaya kalkan bir hırsızın diri diri yüz derisi yüzülmüş, yüz kemikleri ortaya çıkmış, derisi göğsüne kadar sarkmış haldeyken de asılarak (sanki sadece boğularak öldürülmek yeterince kötü değilmiş gibi) idam edilmiştir. Bütün bunların kafalarda yarattığı bariz soru suçu önlemede gerçekten etkili olup olmadığıdır. Tarihî kayıtların çoğundan hareketle uç cezaların sonuçlarının en iyimser ifadeyle “tartışmalı” olduğu söylenebilir.⁸¹

Qing Hanedanı

Modern Çin'in rüştünü ispatlayıp bugünlere geldiği zaman dilimi tarihindeki son hanedanın hüküm sürdüğü dönemdir. 1644'ten 1911'e kadar Qing Hanedanı hukuk sistemini çağdaşlaştırmak için önemli adımlar atmıştır. Çok daha az oranda aşırıya kaçan bedensel ceza biçimlerine doğru bir hareketin işaretleri de ufukta görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde, ilk defa 1699 yılında basılan “Yerel Yöneticiler Rehberi” cezaların yerel yönetimlerde nasıl uygulanması gerektiği konusunda bir kılavuz görevi görmüştür. Yazarı, (on yedinci yüzyıl Çin'indeki 99 diğer meslektaş gibi) yerel bir yönetici olan Huang Liu-Hung, “bugün kullanılan işkence aletleri eski günlerdekinden çok daha hafif [...] dayak atmak için artık kısa bambu kürekler kullanılıyor”⁸² açıklamalarını yapmıştır. Rehberine göre bu kısa bambu küreklerin pek

çok farklı çeşidi bulunmaktadır. Daha ağır olanlar soyguncuları, serserileri ve rüşvet aldığı tespit edilen *yamen* müdürlerini cezalandırmakta kullanılırken orta ağırlıkta olanlar “sıradan durumlar” için tercih edilmiştir. En hafif olanlardan ise vergilerini ödemeyi aksatan cahil köylüleri ya da küçük suçlar işleyenleri cezalandırmak için yararlanılmıştır.⁸³

Sorguda suçunu itiraf etmeyi reddeden kimseler için herkese ifşa edip aşağılamak adına tıpkı boyunduruk gibi parmak ve bilek mengeneleri de kullanılmıştır. Mahkûmun kaçmasını önlemek için de kelepçe ve prangalardan yararlanılmıştır. Kanunlarda izin verilmesine rağmen, bu aletlerin kullanılıp kullanılmaması duruma göre değişiklik göstermiştir. Bilek mengeneleri yalnızca suçunu itiraf etmeyi reddeden cinayet ve soygun şüphelilerinde kullanılmıştır. Çoğu kayda göre bu ceza türü en iyi, istenmeyen ölümün önüne geçmek adına ayakları doğru bir konumda ayarlamak gerektiğinin bilincinde olan deneyimli bir infaz memuru tarafından uygulanabilmektedir. Düzgün konumlandırılmış ayaklar her iki tarafından geçirilen bir halatla sıkı sıkı bağlanmış üç tahta arasında yer alan deliklere yoğun bir acı verecek, ancak “kanın kalbe aniden hücum etmesini” önleyecek şekilde yerleştirilmiş olmalıdır. Doğru uygulanmadığında bu şekilde bilek kemiklerinin kırılması mümkündür. Kendilerini neyin beklediğini çok iyi bilen bazı mahkûmlar kurnazlık ederek ne kadar büyük bir basınç uygulanırsa uygulansın kemiklerin zarar görmesini önleyen, bakıldığında o zamanın çok ilerisinde ürünler olan kemik yumuşatıcı haplar almaktaydı. Uzun bir süre için bilek ve parmak mengeneleri izin verilen tek işkence aletleri olmuştur.⁸⁴

Aşağılayıcı boyunduruk cezası ahlaki bozulmalarla ilgili suçlar için tercih edilmiş ve genellikle herkese açık yerlerde infaz edilmiştir. Kötü davranışlarda bulunan

kimseler topluluktan gözlerini kaçırmasınlar diye (gelecekte karşılaşılması muhtemel tekrarlayan suçların önüne geçebilmek adına) saçlarının üst kısmı tamamen tıraş edilerek cezalandırılmıştır. Boyunduruk omuzlarda taşınan ve hareketi kısıtlamak için tasarlanmış, sadece yerel halktan serserileri ve başıboş, aylak kimseleri cezalandırmakta kullanılmış görece basit ve sade bir alettir. Daha yüksek sosyal statüden biri için aşağılanma ölümünden çok daha kötü bir akıbet olacağından bu kimselere boyunduruk cezası verilmemiştir.

Qing Hanedanı vatana ihanet (ve isyan) suçunu en ağır şekilde cezalandırılması gereken suç olarak ayrı bir özenle ele alarak modern devletlerin en önemli özelliklerinden birini taşıdığını göstermiştir. Mevcut hükümeti çökertmek ya da imparatorluğun tapınak, mozole veya saraylarına bilerek (doğrudan veya dolaylı olarak) zarar vermek eylemlerini içeren ağır ihanet suçunu işleyenler “yavaşlatılmış ölüm cezası” ile cezalandırılmıştır. Böyle vakalarda suçlunun bütün erkek akrabaları, büyükbabası, babası, oğulları, erkek torunları ve kardeşleri, soyadlarının aynı olup olmaması fark etmeksizin aynı çatı altında yaşadığı on altı yaşından büyük diğer erkekler kafaları kesilerek idam edilmiştir.⁸⁵

Çin hukukunun en ilginç ilkelerinden biri “cezanın öcünü alma” anlamına gelen ve iftira atarak bir başkasını suçlayan kimselerin, bizzat kendilerinin iftira attıkları tarafa uygulanması gereken cezayla cezalandırılmalarını sağlayan *fan-tso* olmuştur. Bu cezanın kapsamına boğazlama, kafa kesme ve bunlar gibi diğer bütün yaptırımlar dahildir. Suçlamanın iftira olduğu yaptırım uygulanmadan önce tespit edilirse, iftira atan taraf 100 kırbaç darbesi ve ikamet ettiği yerden en az 3.000 li (1,5 kilometre) uzağa ömür boyu sürgün cezası ile cezalandırılmaktaydı.⁸⁶

Çin hukuku her biri kendine has bir ceza gerektiren yedi farklı cinayet kategorisini içermekteydi. Planlanmış cinayetin cezası kafa kesme, suç ortaklarının da boğazlanmasıdır. Hiçbir suç, dahil olan herkesin başının vurulmasını gerektiren soygun sırasında adam öldürme kadar ciddi kabul edilmemiştir. Kazayla ölüme neden olma durumlarında hüküm yargıçların takdirinde olmuştur. “Yumruklarıyla, çubukla ya da diğer bir silah veya herhangi başka bir aletle” kazara veya değil, birini öldüren kimse, çıkan herhangi bir arbede esnasında meydana gelen sıradan öldürme veya yaralama vakalarında olduğu gibi⁸⁷ hukukun gerektirdiği cezalarla cezalandırılmıştır. Böyle durumlarda ölüm cezasına karar verilebileceği gibi yargıcın cezanın infazında inisiyatifini kullanma yetkisi de bulunmaktadır. Gerçekten de suçluların yaralandıkları veya öldürdükleri kimselerin ailelerine tazminat ödeyerek idamdan kurtulmaları mümkün olmuştur.

İngilizlerin Çin’i Batı pazarına dahil etmeyi amaçladıkları 1793 tarihli bir seferleri sırasında görevlilerden birinin on iki yaşındaki oğlu Thomas Staunton yaşının çok ilerisinde ve büyük bir açsözlülükle yazılmış olmasıyla dikkat çeken bir günlük tutmuştur. Genç Thomas idam cezasının “imparatorun onayı olmadan nadiren uygulandığını; bununla birlikte bazen isyan ve ayaklanma gibi acil durumlarda illerde bulunan kral naiplerinin emriyle gerçekleşmesinin de mümkün olduğunu” öne sürmüştür. Ancak tıpkı birinci ağızdan anlatılan diğer tüm kaynaklar gibi Thomas’ın bulgularının da detaylı bir araştırmadan geçtiğinde çok da tutarlı olmadığı göze çarpmaktadır. Uyulması gereken genel kuralın, idam edilmesi gereken suçluların, genellikle cezalarının özel bir mahkeme tarafından hafifletildiği Pekin’e götürülmesi olduğunu öne sürmüştür. Aynı zamanda idamların yılda yalnızca bir kez, sonbahar mevsiminde infaz edildiğini be-

lirtmiştir. Eğer yılda yalnızca 200 idamın infaz edildiği şeklindeki gözlemi doğru olsaydı, modern Çin'in mahkeme kararıyla idam etme cezasına eğilimli oluşuyla son derece büyük bir çelişki oluşacaktır. Çoğu tutanaktan yola çıkarak bu sayıların oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Ancak eğer sayılar doğruysa, 1830'lu yıllarda nüfusu Çin'den on iki kat daha az olan Fransa'nın her yıl yüzlerce idam cezası uyguladığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.⁸⁸ Çin'e dair gözlemlerini aktaran bir diğer isim olan Peder Lamiot'a göre sonbaharda idam edilen mahkûmlar yalnızca Pekin'de değil, imparator hoşgörülü davranmadığı sürece, bazı illerin düzenli olarak her yıl yüzlerce idama tanık olmasıyla sonuçlanacak şekilde, tüm il merkezlerinde gerçekleşmekteydi. Ancak genç Thomas'ın bulguları nasıl ele alınırsa alınsın, Çin cezalarının "İngiltere'de hırsızları asmakta kullanılan halattan" daha ılımlı olduğuna dair iddiasına karşı çıkmak epey zor olacaktır.⁸⁹

Çin'de cezai bir yaptırım olarak hapsedilmeden ilk bahseden *Shujing* (Evraklar Kitabı) adlı derlemede bizzat kendisi tarafından düzenlendiği söylenen, MÖ 2300 kadar eski bir tarihte İmparator Yao'nun üç siyasi suçluyu sürgüne gönderip bir diğerini de ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırdığına⁹⁰ dair yazmalar bulunan Konfüçyüs olmuştur. Bu konudaki diğer bir eski kanıt yaklaşık olarak MS 723 yılına ait, Budist tapınaklarının muhtemelen iyileşme sürecine katkıda bulunmak üzere hapis-hanelerin yanına inşa edilmesi gerektiğini belirten, top-
rağın altından gün yüzüne çıkarılmış taş tabletlerdir.⁹¹ Bu nispeten zayıf kanıtlara rağmen sözü geçen hapishanelerin yerel kalelerdeki zindan kafeslerinden çok da fazlası olduğunu söylemek güçtür.

Qing döneminin sonlarında eyalet yöneticileri tarafından cezalandırılan suçluların büyük çoğunluğu para,

dayak, zorunlu hizmet, sürgün ve idamla cezalandırılmaktaydı. O dönemde hapis cezası henüz yasalar arasındaki yerini bulmuş değildi, yalnızca mahkemelerini bekleyen mahkûmlarla sürgün yerlerini veya idamlarını bekleyen suçluların kısa bir süre için alıkondduğu yerler olarak kullanılmaktaydı. Bu dönemde de haydutların ve katillerin idam edilmeden önce gönderildiği “karanlık bir hücre”den söz edilmektedir. On sekizinci yüzyılın sonlarında Çin sosyal ve ekonomik koşullarda çöküşe neden olan inanılmaz bir nüfus patlaması yaşamıştır. Bunun karşılığında hükümet çareyi sürgün sistemini genişletmekte bulmuştur. Ceza tarihçisi Frank Dikötter bu sürgün sisteminin pek çok açıdan Fransız ve İngilizlerde, özellikle de suçluları öldürmektense farklı bir yere taşımanın çok daha insancıl görülmesi açısından rastlanan sürgün eğilimiyle benzerlikler taşıdığını ifade etmektedir.⁹²

Çağdaşlaşma hareketleri sırasında Çin 1860’lardan itibaren yurtdışına, güncel ceza sistemi artık iyice gözden düştüğü için bunun yerine alternatifler arayan elçiler göndermiştir. Elçilerin ilk durağı inşası henüz 1842 yılında tamamlanan Londra’daki Pentonville Hapishanesi olmuştur. Ayrı bölmeler halinde sessizliğin temel alındığı bir modelde kurulmuş olan hapishane başlangıçta sadece Avustralya’ya gönderilmeyi bekleyenlerin barınması amacıyla açılmıştır. Elçiler, hem Çin geleneğiyle uygun olan hem de modern hapishanelerin mantığına ters düşmeyen “tövbe ve kendi kendini yenileme” kavramlarıyla çok daha iç içe olduğundan sürgün yerine hapis cezasının uygulamaya geçirilebileceği fikrine ulaşmıştır.

Çin’de ceza bilimi, Japonya’nın Batı hapishane reformlarını yorumlama biçimlerinden etkilenilen yirminci yüzyılın başlarına kadar Batı’nın gerisinde kalmıştır. Çin ceza teknikleri uzmanlarından biri “hapishane reformunun ancak yepyeni bir siyasi düzenin gelişiyile hükü-

metin öncelikleri arasında yer aldığı", bunun da 1895 yılında imparatorluk sisteminin çökmeye başlamasıyla sağlandığını belirtmiştir. Ancak o zamana kadar ceza sisteminin temel dayanak noktası tuğlacılık, battaniye ve kamış şapka üretimi, dokumacılık, saç filesi üreticiliği ve matbaacılık gibi ağır hizmet sektörleri olmuştur. Tıpkı dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi kadın mahkûmlar Çin'de de dikiş, dokumacılık, örgü gibi kadınlarla özdeşleştirilen işlere yerleştirilmiştir. İlk model hapishane Pekin'de 1919 yılında açılmıştır. Pentonville modelini temel alan bu hapishaneden hareketle pek çok ilde başka hapishaneler de inşa edilmiş, ancak komünist devrimin başlaması hapishane reformunu, takip eden birkaç on yıl boyunca sekteye uğratmıştır.

Cezaevlerinin yükselişi Avrupa'daki ceza sistemlerinde, on sekizinci yüzyıldan itibaren darağacı ve geçmiş yüzyıllardan kalma diğer izlerin "hapis ve sürgün cezalarına karşı yenik düşmesiyle" görülmeye başlanan dönüşümden hareketle gerçekleşmiştir.⁹³ Bazı biliminsanları ve yazarlar cezanın hedefi olarak insan bedeninden ruhuna doğru yaşanan dönüşüme odaklanmıştır. Dickens'ın Eastern State Tutukevi'ne 1842 yılında gerçekleştirdiği ve "insan beyninin gizemli çalışmasını yavaşça ve günden güne bozmanın, bedene yapılabilecek her türlü işkenceyle karşılaştırılamayacak kadar kötü" olduğunu dile getirdiği, daha önce burada sözünü ettiğimiz ziyaret, cezalarda görülen bu değişimin bedensel cezalarla zorunlu hizmetin karıştırılarak bir arada kullanılmasıyla çok daha az ikna edici hale geldiğini öne süren Michel Foucault ve diğerlerinin konuya yaklaşımlarına dair çok önceden fikir vermektedir. Her halükârda ceza imkânlarına hapse atmanın da eklenmesi yetkililere çok daha geniş cezai (ve daha az öldürücü) alternatif seçenekleri sunmuştur. Sürgün, kürek mahkûmiyeti ve çok çeşitli

türden amaca yönelik inşa edilmiş cezaevleri pek çok taraftan geniş destek görmüş, en nihayetinde herkese açık bir şekilde infaz edilen idamların ortadan kalkıp cezaevlerinin yükselişe geçmesi, merkezî devletlerin istisnai durumları değil çoğunluğu oluşturmaya başladığı Batı dünyasındaki ceza sisteminde gerçekten de bir dönüşüm yaşandığını gözler önüne sermiştir.

Soyguncular, Haydutlar, Eşkıyalar ve Kanun Kaçakları: Hırsız Çeteleri ve Erken Dönem Organize Suçlar

Devletlerin merkezileşmesinin istenmeyen sonuçlarından biri insan topluluklarını birbirine bağlayan ve ticaret için hayati önem taşıyan yolların kontrolünü ele geçiren organize çetelerin oluşmasına neden olan koşulların da doğmasıdır. Bu çeteler soyguncular, haydutlar ve eşkıyalardan oluşmaktaydı; diğer gruplara damgalanmış eşkıyalar, serseriler, gaspçılar ve bunlardan da kötüler dahildi. Yönetimin güçsüz, güvenlik güçlerinin etkisiz ve topluluğun da sınıflara ayrıldığı yerlerde ortaya çıkmak gibi ortak bir eğilimleri bulunmaktaydı. Bazı araştırmacılar haydutlarla tarım sınıfı toplumlarını bağlantılı bulurken diğer bazıları sanayileşmiş toplumlarda da haydutlara rastlandığına dikkat çekmiştir. Haydutlar işsizlik oranının yüksek olduğu dönemlerde veya savaşlardan sonra geçici askerlerin terhis edilmesiyle yaşanan, imkânların oldukça kısıtlı olduğu durumların sonucunda ortaya çıkmaktaydı. Bazı vakalarda modern organize suç örgütlerinin ilk ipuçlarını yakalamamız mümkün olsa da sıklıkla günümüzdekinden daha kısa ömürlü bir kimlikte, bölgesel tehditler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

“Kısıtlı” (kanunsuz) teriminin geçmişi bu bağlamda en az, hukukun korumasından çıkarılıp bazı temel hakları elinden alınan, hakları kısıtlandığı için bu suçluların

da aynı isimle anıldığı¹ dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sine kadar uzanmaktadır. Anglosakson toplumunda mahkemeye çıkmayı reddeden, ödemesi gereken *wergild* bedelini ödeyemeyen, ya da adaletin terazisinden ülke topraklarını terk ederek kaçmaya çalışanlar kısıtlanmakta ve tüm mallarına el konulup tüm vatandaşlık haklarından men edilmekteydi. O günün uygulamalarına göre bir kez kısıtlandıktan sonra birkaç kez art arda mahkemeye çıkmayan bir kimse peşine düşülüp hakkından gelinmesi gereken bir hayvan olarak etiketlenmekteydi. Yakalanmamaya çalışırken ölmezse kısıtlanıp cezalandırıldığıının canlı kanıtı olarak cellatla yüzleşeceği kesindi.

Savaş halinin şiddeti alevlendirdiği ve yüzyıllar boyunca savaşların ardından ortaya çıkan kanundışı örgütlerin gelişiminin habercisi olduğu sıklıkla kayıtlara geçmiştir. Haydutlar, İspanya Veraset Savaşı'nın (1701-1714) ardından yetenekli savaşçıların bu becerilerini mevcut suç örgütleriyle birleştirmesi ve bunu takip eden yüzyılda da Napoléon'un İtalya ve İspanya'yı işgalinin ardından yerel köylülerin ve diğer vatandaşların kalabalık gruplar halinde haydut çetelerine katılmasıyla büyük bir sorun haline gelmiştir. Fransızlar çekildikten sonra bile bu çetelere katılanların çoğu eski yaşamlarına geri dönmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1865 yılında Amerikan İçsavaşı'nın sona ermesi de 1920 ve 1930'lara kadar eşi benzeri görülmeyecek bir haydutlar çağının başlamasına yol açmıştır.

Savaşın sıklıkla haydutlara gebe oluşu, mahkûmların İngiltere gibi ülkelerde af sözü karşılığında orduya dahil edilmeleri gibi bir uygulama olduğundan çok da beklenmedik bir durum olmayacaktır. Örneğin 1337-1453 yılları arasındaki Yüz Yıl Savaşı Fransız tahtını ele geçirmek üzere İngiltere ve Fransa arasında süregelmiş bir savaşlar dizisidir. Bu dönemde terhis edilen askerlerin evlerine

yağmacılık yapma ve soygundan geçinen küçük gruplar oluşturma fikirleriyle dönmeleri pek de ender karşılaşılan bir durum olmamıştır. Benzer bir şekilde nüfusun vebanın sonucunda önemli ölçüde azalmasının ardından özgür köylülerin daha yüksek maaş talepleri potansiyel işverenler tarafından geri çevrilince kanundışı yollara başvurdıkları görülmüştür. Yüz Yıl Savaşı ordudan terhis edilmiş, ağır silah taşıyan ve konu şiddet olunca oldukça becerikli, Fransız köy ve kasabalarını talan etmedikleri zamanlarda da keyiflerine göre köylere ve sivillere saldıran asker çetelerinden oluşan organize kırsal suçlular doğurmuştur. Sicilleri temiz olan emekli İngiliz askerleri genellikle sonradan aftan yararlanabilmekteydi. Ordunun, çoğu eski sıkıcı hayatlarına geri dönmek istemeyen ve topluma yeniden uyum sağlamakta zorluk çeken bu insanlara hem savaşta hem de barışta işe yarayan beceriler kazandırdığı çoğumuzun kabul ettiği bir gerçektir.

On beşinci ve on yedinci yüzyıllar arasında Fransa, İtalya, İspanya ve Almanya'nın belli başlı kısımları da dahil olmak üzere Avrupa'nın pek çok bölgesi, ardında asker kaçakları, ordudan kovulanlar, kaçakçılar, soyguncular, işsiz erler ve paralı askerler bırakan savaşlar tarafından ekonomik olarak harap edilmiş haldeydi. Yüz Yıl Savaşı'nın ardından Fransa'nın başı "deri yüzücüleri" (*écorcheurs*) adı verilen ve ülkenin iç kesimleri başta olmak üzere tamamındaki dağlık bölgelerde insanları soyup soğana çeviren çetelerle beladaydı.

Bazı tarihçiler İngiltere'deki soygunculuk geleneğinin kökenlerini İngiliz İçsavaşı'nın (1642-1651) sonrasında eski kraliyet destekçisi askerlerin eylemlerine dayandırmaktadır. İngiliz soyguncularının altın çağının I. Charles ile hükümet yanlılarının karşı karşıya geldiği savaşın hemen ardından yaşanması tesadüfen gerçekleş-

memiştir. 1649 yılında kralın idam edilmesinin ardından kraliyet destekçisi pek çok eski görevlinin tüm mal ve mülklerine el konmuş, bu insanlar da hayatlarını sürdürebilmek adına yollara düşmüştür. Genellikle asil atların üstünde süvari kıyafetleriyle seyahat eden bu “yol beyefendileri” takip eden on yıllar içinde onların açtığı yoldaki nal izlerini takip ederek ilerleyecek olan “yol şövalyelerine” öneyak olmuştur.

İngiliz soyguncuları ticaret yollarını tercih ederken diğer bölgelerde bir haydut çetesinin ortaya çıkıp çıkmayacağına en önemli belirleyicisi yeryüzü şekilleri olmuştur. Haydutluğun kökenlerini kayda geçiren on dokuzuncu yüzyılın ortalarından bir tanık şu açıklamalarda bulunmuştur:

Haydutların istila ettiği farklı farklı ülkelere bakınca, varlıklarının aynı zamanda birtakım istatistikler ve coğrafi bölgeyle sınırlandırılabilceği gerçeği bizi şaşırtacaktır. Doğanın şekillendirdiği belli başlı alanlar soygunculara ve korsanlara adeta kucak açarken iyi bir yönetimin, uygarlığın, yüksek bir refah düzeyinin ve nüfusun bu tehlikeli oluşumları düzene sokmadığı yerlerde tıpkı asırlar boyunca saldırıp kaçmaya uygun koşulları sunan belli noktalarda yaptıkları gibi bugün de soyguncularla korsanların doğanın bu çağrısına karşılık vereceği fark edilecektir:

Yazar örnek olarak da dağlık alanları, uzun kıyı şeritleri olan bölgeleri ya da yazısını kaleme aldığı dönemde İtalya’da olduğu gibi pek çok küçük devletten oluşan, dolayısıyla pek çok sınırı bulunan yerleri göstermiştir.²

Haydutlar arasında daha az tanınmış olan bir arketip de talancılarıdır. İskoç sınırı talancıları, sınıflar arası çizgileri aşan “benzersiz birer figür” olarak tanımlanmış-

tır. İçlerinden bazıları suçlu çeteleriyle birlikte yaşarken bazıları da İskoçya'yla İngiltere'yi ayıran hattın yakınında kendi tarlalarıyla ilgilenen tarım işçileri olarak çalışmıştır. Talancıları diğer suçlu kategorilerinden ayrı tutan sığır hırsızlığı, gerilla savaşı ve silah kullanma konularındaki yetenekleri olmuştur. Onların tarihini yazan George Macdonald Fraser'a göre talancılar "aynı zamanda genellikle organize bir biçimde belli alanlarda son derece profesyonelleşmiş, Chicago kurulmadan üç asır önce yıldırma politikalarıyla kendilerini korumada uzman gangsterleri"³ ifade etmektedir. Dahası 1550'lerde bir zaman diliminde İskoç şantajcılarının doğudaki sınır bölgelerindeki kasabaları işgal eden İngilizlere karşı koruma sunmayı teklif etmesiyle ortaya çıkan bir gelenekten hareketle *blackmail* [şantaj] sözcüğünü İngilizceye katan da bu talancıların eylemleridir. Korunma karşılığında haraçlarını ödemeyi reddedenlerin içinde yaşadıkları topluluklar yıkıma uğratılmıştır.

Haydutluk tartışmalarına 1959 yılında literatüre "sosyal haydut"⁴ terimini kazandıran Eric Hobsbawm kadar büyük katkı yapan biri belki de yoktur. Bu tarihten sonraki yarım asırlık dönemde kavramlaştırmaları gitgide artan tartışmalara neden olmuştur. Hobsbawm'un temel haydut kategorilendirmesine göre "halk kahramanları" en iyi Amerikalı Jesse James gibi "köylü suçlulara" örnek teşkil etmektedir. Ancak tezi, hiçbir zaman gerçekten de "halk kahramanı gibi davranan hiçbir Amerikan köylüsü"⁵ olmadığı yönündeki tartışmalar sonucunda bazı biliminsanlarının gözündeki geçerliliğini yitirmektedir. Hobsbawm sosyal haydutları özel bir suçlu sınıfı, "toprak sahibi ve devletin suçlu olarak kabul ettiği, ancak köylü toplumu içinde 'kahraman', 'adalet savaşçısı' ve 'takdir ve yardım edilip destek olunması gereken adamlar' olarak görülmeye devam eden köylü suçlular"⁶

olarak tanımlamaktadır. Halk kahramanı kavramının en iyi örneği Robin Hood efsanesidir. Suçluluk kavramına dair yapılan terimlendirmeler zamanla geniş bir birey ve örgüt yelpazesini kapsayacak şekilde gelişmiş olsa da, hem tarihî hem de coğrafi olarak önemli ölçüde kalıcı ve değişmez bir olgu olarak kalmaya devam etmiştir.⁷ Hobsbawm dünyanın dört bir yanındaki köylü topluluklarındaki benzer durumların sosyal haydutlar yarattığını göstermiştir. Ancak çok erken dönemlerde kavramsallaştırdığı sosyal haydutlar temelde bir Avrupa-Amerikan şeması olmuş ve her tarihî duruma uymamış, aynı zamanda on dokuzuncu yüzyıldaki Amerika, Avustralya ve İngiltere gibi tarıma dayalı olmayan toplumlarda da gözlenebilir bir olgu olmuştur.

Ortak hukuk sınırları dışında kanunsuzluk

Haydutluğa dair elimize geçen en eski kayıtlardan bazıları Asya tarihinden, on ikinci yüzyılda Çin'in Song Hanedanı'nda haydutluğun zapt edilmesi ya da diğer bir deyişle *tao-tsei* kavramının, çok büyük oranda bu şekilde işlenen suçların şiddet içeren eylemleri "belli bir oranda örgütlenme ve işbirliği"⁸ ile birleştirmesi sebebiyle "hukuk ve düzen sorunlarını" çözmede anahtar kabul edildiği zamanlardan gelmektedir. Geçmişten bu yana günümüz kriminologlarının "güvenliği tehdit eden gruplar" olarak tanımlayabileceği farklı failler arasında işbirliğini gerektiren suç eylemleri devletlerin gücüne karşı önemli tehdit unsurları olmuştur. Bu konu üzerindeki en güzel açıklama belki de, "dünyayı haydutların sarması, bir evi farelerin basmasına benzer [...] Evlerde daima fareler olacaktır,"⁹ diyen bir on ikinci yüzyıl görevlisine aittir. Haydutlarla fareler arasında kurduğu bu benzetme Song

döneminde yaygınmış gibi görünmektedir. Yine de haydutlarla yabancı düşmanlar arasındaki sınırlar kesin çizgilerle belirlenmiş, “etrafları çevrilip çember içine alınabilen” haydutların aksine yabancı düşmanlar silahlar ve tuzaklarla hakından gelinmesi gereken “kaplanlar” olarak görülmüştür.

On yedinci yüzyılda Çin’de soygundan daha büyük bir ciddiyetle ele alınan hiçbir suç yoktur. Bu gerçek genellikle suça karışan (ve hatta çalıntı malları satan) herkesin kafasının kesilmesini gerektiren cezalara da yansımıştır. Küçük, silahsız bir grup tarafından işlenen soygun “yağmacılık” olarak kabul edilmiş, bir de gün ışığında işlenmişse çok daha az gizli saklı kabul edildiğinden cezası da daha hoşgörülü olmuş, çoğunlukla kırbaç ve zorunlu hizmetle sınırlı kalmıştır. Ancak bir kimsenin yaralandığı bir vaka söz konusu olduğunda çetenin lideri idam edilmiştir. Kalabalık ve silahlı eşkıya çeteleri gün ışığında suç işlediği zaman kimsenin yaralanıp yaralanmadığı veya çetenin ne kadar kalabalık olduğu fark etmeksizin üyelerin tamamının kafası kesilip herkese açık bir yerde teşhir edilmiştir.¹⁰

On üçüncü yüzyılda Japonya *shogun*’luklarındaki görevliler “kötü çeteler” ya da *akuto* sorununa özellikle önem vermiştir. Bu tehditten ilk defa 1258 yılında, “Çok çeşitli illerde kötü çeteler yükseldi ve gece saldırıları, soygun, haydutluk ve korsanlık gibi suçlar işlemeyi planladıkları kulağımıza geldi,”¹¹ diyen bir yönetici tarafından söz edilmiştir. Tehdit, *akuto*’nun vergi memurlarını soyduğu, gece saldırılarına giriştiği, ekinleri kesip çaldığı ve dağ kerestelerini kendilerine koruyucu tahkimatlar inşa etmek amacıyla kestiği bir sonraki yüzyılda çok daha büyük bir hale gelmiştir. Bu türden bir eşkıyalığı samuray kültürüyle bağdaştıran daha modern iddialara rağmen, 1348 gibi eski bir tarihte adı bilinmeyen bir ke-

şış ısrarla bu iki grup arasında hiçbir benzerlik olmadığını savunarak bu iddialara karşı çıkmıştır.¹² Lekesiz ve savaşçı ruhlara sahip samuraylarla karşılaştırıldığında bu haydutlar bambu mızraklar ve uzun, paslı kılıçlar tutan “serseriler” olarak tarif edilmekteydi. Tuhaf, altı kenarlı şapkalar takmakta ve kolsuz, özellikle tasarlanmış kimonolar giyerek yüzlerini de çoğu erkeğin yaptığı gibi geleneksel *eboshi*’lerle (günümüzde Şinto rahipleri tarafından kullanılan uzun başörtüsü) değil, bunların yerine sarı eşarplarla örtmekteydiler. *Akuto* bu alışılmadık dış görünüşü, haydutlar bir tür meydan okuma gösterisiyle kendilerini toplumun kalanından ayırmaya çalıştığından¹³ bir itaatsizlik nişanesi olarak seçmiştir. Genel bir ifade olan *yakuza* sözcüğünün kökeni kumar geleneğiyle sahip olduğu yakın ilişki dolayısıyla *oicho-kabu* adındaki bir Japon kart oyununda kaybeden ve sekiz, dokuz, üç yani *ya, ku, za* kartlarına sahip ele dayanmaktadır. Bir çeşit yirmi bir oyunu olan bu oyunda toplamı yirmi eden bir el mağlup sayılmaktadır. Zamanla *yakuza* ifadesi değersiz, ezik, yenik, kaybetmeye mahkûm veya uyumsuz bir kimseyi ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Japon organize suçunun en önemli çağdaş biçimi olan *yakuza*, hep ayaklar altına alınmış ve toplum tarafından dışlanmış imajını parlatmak adına kendilerini değersiz, ezik ve uyumsuz gören üyeleriyle kendi marjinalliğinden de zevk almaktadır.¹⁴

Bazıları paralı asker olarak çalıştırılan, bazıları şans oyunlarında hile yapan ya da adi hırsızlıklara karışan erken dönem Japon suç çeteleri arasında bir homojenlik ya da benzerlik bulunmamaktaydı. Sıklıkla yerel köylüler tarafından korunan *akuto*’nun mahsullerin hasat edilmesine veya saman kesilmesine yardım etmeyi teklif ettiği dahi görülmüşse de, köylülere evlerini ateşe verip stoklarının tazelenmesi gerektiğinde de yağmalayarak karşı-

lık verdiği de görülebilmekteydi. En başta *akuto* kabaca kanundışı yollara başvuran köy sakinlerinden değil, çeşitli toplumsal sınıflardan gelen, dışlanmış kimselerden oluşmaktaydı. Nitekim bu çetelerin liderleri de, yani savaşılar ve sonraki toprak sahipleri tarafından yetkililere haydut olarak ihbar edilen eski mülk sahipleri, bölgenin önceki yönetici sınıfının üyeleri idi. 1330'larda suçlu çeteleri çok daha organize bir hale gelmiş ve *shogun*'un emrindeki güçlere karşı alışlageldik yollarla mücadele edebilmelerine olanak sağlayan savaş tekniklerini benimsemiştir.

Afrika'da klasik haydutluk örneklerinin çoğu "Güney Afrika ile sınırlı"¹⁵ kalmıştır. Elmas ve altın madenlerinin keşfiyle iyice alevlenen organize suç çeteleri bu coğrafyada on dokuzuncu yüzyıldan beri varlığını sürdürmektedir. Avustralya göçmeni Scotty Smith genellikle Kuzey Cape ve Orange Free eyaletinde yoğunlaşarak Güney Afrika'nın ilk büyük soyguncu ve çete lideri olarak güçlü bir konuma yükselmiştir. Uzmanlardan biri Almanya'nın kontrolü altındaki Güneybatı Afrika'daki Alman Atlı Süvari Birlikleri'ne sürülerle at kaçakçılığı yapan Smith çetesinin "Güney Afrika'daki ilk uluslararası suç örgütlerinden biri"¹⁶ olarak kabul edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Yirminci yüzyılın ilk yıllarında Foster çetesi şiddet içeren banka ve postane soygunlarındaki muazzam eylemleriyle büyük bir güç kazanmıştır. Ancak bu çete 1914 yılında Johannesburg'da terk edilmiş bir madende köşeye sıkıştırılıp teslim olmaktansa ölmeyi tercih ederek¹⁷ son kozunu da oynayıp tarih sahnesinden silinmiştir. Aynı yüzyılın ortalarında, tıpkı 1950'lerde ülkenin en korkunç çetelerinden biri ve Amerikan çetelerinin stratejilerini benimsemesi açısından önemli bir konumda olan¹⁸ Msomi çetesinde olduğu gibi, bölgedeki çeteler daha ziyade yerel halktan oluşmaktaydı. Çete li-

deri Shadrack Matthews, ya da daha çok bilinen takma adıyla “Başbakan”, soluğu darağacında almadan önce kurnazlığı ve gaddarlığı ile tanınmaktaydı.

İngiliz soyguncular

Erken modern çağda İngiltere’de kamu düzenini sağlamanın karşısında duran en büyük zorluk filizlenmekte olan haydut çeteleriydi. İşlenen suçların başta topraklara el koyma, adam yaralama, kaçırma, yol soygunculuğu ve sahtecilik olmak üzere çoğu çeşidi birden fazla suçlunun işbirliği içinde çalışmasını gerektirmekteydi. Pek çok erkeğin yanında silah taşıdığı ve kan bağıının son derece kalabalık aileleri bir arada tuttuğu bir çağda bu çeteler genellikle aralarında kan bağı bulunan erkeklerden oluşmaktaydı. Bir kimsenin mahkemeye çıkmayı reddetmesinin ardından haklarının elinden alınmasıyla, ortak korunma ve potansiyel ganimetler için benzer düşünce yapısında olan bireylerin arasına katılması sıklıkla karşılaşılan bir durumdu. Örneğin on dördüncü yüzyıldaki Coterel çetesi James ve iki kardeşinin yanında halktan bir avuç adamdan, belki en parlak dönemindeyken yirmi kadar adamdan oluşmaktaydı. Bu dönemdeki suç olaylarına ilişkin bir araştırmaya göre, çetelerin çoğunun genellikle aralarında bir yakınlık bulunan ve ortak koruma için bir araya gelmiş altı erkekten oluşan bir çekirdeği bulunmaktaydı. Organize kolluk kuvvetlerinin bulunmadığı bir dönemde çoğu durumda İngiliz hükümetinin en çok işine gelen durum çetelere ve liderlerine imkân sağlayarak para veya zorunlu hizmet karşılığında bu kimselere af çıkarmaktı.¹⁹

Söz konusu kanunsuz eylemlerin basmakalıp ürünleri olduğunda, İngiliz Ortak Hukuku bünyesinden Robin Hood’dan Dick Turpin’e kadar geniş bir yelpazede

emsaller çıkarmıştır. Çoğu vakanüvise göre yol soygunculuğu “asil soyguncular” ve “Şen Şakrak Adamlar” gibi imajlarla “belki de Ortaçağ’daki en renkli suç” olmuştur. Gerçekte bu türden suçlular nadiren “şen şakrak” olarak nitelendirilebilmekte, daha büyük olasılıkla berbat katiller oldukları söylenebilmekteydi. Soyguncular genellikle kendilerine adını rahat bölge koyabileceğiniz belli bir yeri mesken tutmakta ve çoğunlukla da pusuya yatmaya veya saldırdıktan sonra kaçmaya olanak sağlayan gözden uzak yerleri tercih etmekteydi.²⁰ İngiliz soyguncular genellikle at sırtında hareket etmekte, soygun sırasında da maske takmaktaydı. Kaynakların iddiasına göre bu atlı soyguncular çok daha hızlıca kaçabildikleri için atsız olanlara göre daha az cinayet işlemiştir. Bunların arasından en iyi bilineni (doğum tarihi kesin olarak bilinmese de 1705 yılında vaftiz edildiği ve 1739 yılında öldüğü bilinen) Dick Turpin’dir. York kasabasının hemen dışındaki darağacına çıkarken “büyüleyici bir kayıtsızlık ve cesaretle” olaya tanık olmak için toplanan kalabalığı selamlamıştır. Celladıyla kısa bir sohbetin ardından kendisini unutmaması için ona küçük, fildişinden bir düdük hediye etmiştir. Boynuna geçirilen ilimikle birlikte cesurca orada dikilirken ayaklarının altındaki platformun çekilmesini beklemeden kendini merdivenden hızla boşluğa bırakarak bütün ağırlığını alan halatla yavaş yavaş boğulmaktansa nispeten tercih edilebilir bir şekilde hızla ölmüştür.²¹

Yol soyguncuları, kurbanlarının köylerde ve çiftliklerde yaşayan köylülere göre sayıca daha fazla ve çok daha varlıklı olabildiği, büyük şehirleri birbirine bağlayan yollarda çalışmayı tercih etmekteydi. Soygunculuğun bu çeşidi on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda İngiltere’de başka hiçbir ülkede olmadığı kadar büyük bir tırmanışa geçmiştir. Bu dönemde Kıta Avrupa’sı ülkeleri kırsal ke-

simlerdeki yollarda asayişî sağlamak üzere askeriye kökenli bekçileri ve ulusal jandarma güçlerini devreye sokmaktayken bunu özgürlüğe bir tehdit olarak gören İngiltere halen profesyonel bir polis gücünden yoksundu. Dahası düzenli bir orduya benzer bir şekilde bu güvenlik güçlerini besleme bedeli pek uygun maliyetli olarak kabul edilmemekteydi. Bu sebeplerden ötürü İngiltere önceki yüzyıllardan farksız olarak asayiş konusunda etkisiz taşra polisleri ve gece bekçileri gibi zamanla olgunlaşacak amatör yerel vatandaşlara bel bağlamıştı. On yedinci yüzyılın sonunda soyguncular hem tek başlarına hem de çeteler halinde yolların hâkimiyetini ele geçirmiş, orta sınıf tüccarları, varlıklı asilzadeleri, pazara giden çiftçileri ve hatta tek başlarına yürüyen yayaları soymaya başlar-ken ünlü “ya canını ya malını” sözlerini kullanmaya başlamıştır. Afyon bağımlısı yazar Thomas De Quincey (1785-1859) sonraları yol soyguncuların işinin “çok sayıda beceriyi bünyesinde barındırdığından gerek baroda, gerekse kilise kürsüsünde çalışmaktan daha fazla ustalık gerektirdiği”²² yorumunda bulunmuştur.

Londra’dan başka şehirlere ve başka şehirlerden de Londra’ya posta arabalarıyla mektupların ve değerli eşyaların taşınmaya başlandığı 1658 yılından itibaren haydutlar bol bol ekonomik fırsat ele geçirir. Yerel han işletmecilerinin ganimetten pay kapabilmek adına suçlularla işbirliği yapması da bu dönemde ender bir durum değildir. İngiliz yol soyguncularının altın çağı on yedinci yüzyılın ikinci yarısıyla on sekizinci yüzyılın başlarında inanılmaz bir yoksulluğun yaşandığı, İngiliz ailelerinin pek çoğunun kıt kanaat geçindiği ve Bow Street Atlı Devriyeleri (1805) ve Sör Robert Peel Metropolitan Polisi (1829) isimleri altında daha etkili güvenlik güçlerinin ortaya çıkmasından hemen önceye rastlayan bir döneme denk gelmektedir. 1700’lerin sonunda yollar çok daha gelişmiş,

hızlı ve güvenli bir hale getirilmiştir. Dahası hükümet Londra'nın dışındaki ücretli yollar boyunca suçlulara yakalılık ettiği bilinen hanlara ruhsat vermeyi bırakmıştır.

On sekizinci yüzyıl bir "soyguncular çağı" olabilir, ancak aynı zamanda asarak idam etmenin de çağıdır. Yol soygunculuğunun nihai cezasını hiç kimse unutmaması diye, günlük yazarı Samuel Pepys'in 11 Nisan 1661 tarihinde Diver Caddesi'nde giderken bir halatın ucunda sallanmakta olan cansız bir bedenle karşılaşmasını anlattığı yazısında da bir tanesini tarif ettiği gibi, acımasız anımsatmalar sıklıkla görülmekteydi. Pepys gezisini "Shooter's Hill'in üstünde sallanıp duran bir adamın, ve etinin kemiklerine kadar çekilmiş olduğuna dair berbat bir gözlemin gölgesinde"²³ şeklinde tanımlamıştır. Ancak bu durum sadece, daha kötü suçluların idam edildikten sonra cansız bedenleri korunsun diye katrana bulanıp ibretiâlem olması için suç mahalline yakın bir yerlerde zincirlerle darağacına asılıp teşhir edildikleri eski bir geleniğin parçasıdır.

On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Londra'nın en önde gelen suçlusu Jonathan Wild (1682-1725) olmuştur. Hayatının son on yılında çalıntı malları esas sahiplerine ödül karşılığında geri döndüren inanılmaz yetenekli bir satıcı olarak yeraltı dünyasına o dönemde başka hiç kimsenin bulunmadığı kadar çok katkıda bulunmuştur. Bir borçlular hapisanesinde daha önceden dört yıl yatmış sırada suçlular dünyasının püf noktalarını öğrenmiştir. 1712 yılında serbest bırakılan Wild bunun ardından bir genelev işletmeye başlamış, üyeleri işletmesine oldukça düşkün olan soyguncu çetelerinin yöntemleriyle iyice haşır neşir olarak suç eğitimi bir adım öteye taşımıştır. Kısa bir süre sonra değerli eşyaları çaldıktan sonra esas problemin onları elden çıkarıp kâr elde etmek olduğunu fark etmiş ve böylelikle çalıntı mal satıcısı olarak

kariyerine başlamıştır. Bir süre sonra yeni işini ilan etmiş ve son zamanlarda gerçekleşen soygun vakalarının kurbanları hizmetinden faydalanmak için kuyruğa girmeye başlamıştır. Elinden onlarca çalıntı değerli mal geçen Wild hırsızların yerini tespit etmek için geniş yeraltı bağlantılarından faydalanmakta, böylelikle değer verdikleri eşyalarını sahiplerine geri vererek vaat ettikleri ödülle kavuşmaktaydı; bu girişimi onu neredeyse on yıl boyunca Londra yeraltı dünyasının zirvesine çıkarmıştır. Suç eylemlerine dair neredeyse evrensel düzeydeki bilgisi ona kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı muazzam bir güç sağlamıştır. Parlamento 1717 yılında bir mal sahibine çalıntı malını iade etmek kisvesi altında ödül almayı idam cezasını gerektiren bir suç ilan eden yeni bir yasa çıkararak karşılık vermiş, bu yeni yasaya göre esas hırsızın mahkemeye çıkarılmasına dahi gerek kalmamıştır. 1717 Tahsilat Kanunu²² olarak adlandırılan yasa Wild düşünülerek ortaya konmuş olduğundan adından sıklıkla "Jonathan Wild Kanunu" olarak bahsedilmesi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

1720'lerde Londra'daki suç dalgası sırasında en güçlü suçlular rüşvet vererek mahkemeden kurtulabilmekteydi. Bunun karşılığında hükümet soyguncuların yakalanması için para ödemeye başlamıştır. Çalıntı malları bulma konusunda oldukça ustalaşan Wild, Old Bailey'nin (Merkezî Ağır Ceza Mahkemesi) yanında kendini hırsızlarla bunların kurbanları arasındaki bir köprü olarak gösterdiği bir işyeri açmıştır. Yasayı sonuna kadar sömürmüş ve hırsız avcılarından bir takım oluşturmuştur. Bazı tarihçiler Wild'ın kurduğu işin modern polis teşkilatının öncüsü olduğunu söyleyecek kadar cesur açıklamalarda bulunur. Kendi kendine verdiği unvanıyla "Hırsız Yakalama Generali" olarak İngiltere'nin en etkili çete avcısı olmuştur. Hatta yazar Sör Henry Fielding, "doğanın Jona-

than Wild'ı dedektif olsun diye yarattığını, iki asır sonra doğmuş olsaydı muhtemelen Londra Emniyet Müdürlüğü Scotland Yard'da saygın bir makamı olacağını"²⁵ dahi öne sürmüştür. Zamanının önünde bir adam olduğu doğru olabilir, ancak gerçekte Wild'ın yaptığı kabaca önceki yüzyılda Moll Cutpurse (Mary Frith²⁶) tarafından icat edilen ve çalınan malları genellikle kişisel eşyalarına yeniden kavuşmak için fahiş fiyatlar ödeyen mal sahiplerine geri satmayı içeren bir sistemi geliştirmektedir. Ancak Wild eşyaların iade edilmesi karşılığında vaat edilen ödülü alabilmek için suçluların peşinden koşan özel bir hırsız avcısı olarak hizmet vererek işleri bir adım öteye taşımıştır. Ardından pek çok entrikalı işinde kullanmak üzere emri altına aldığı hırsız çeteleri oluşturmuştur. Onunla rekabet etme cesaretini gösteren her hırsız, 1717 yılındaki hırsız avcılarına karşı yasa hırsızlığı idamla cezalandırdığından kendini önce tutuklu halde, sonra da idam mahkûmu olarak bulmaktaydı. 1723-1725 yılları arasında Tyburn darağacında kimsenin asılmamış olmasından Londra'nın yol soyguncularından bir süre için arınarak rahat bir nefes aldığı anlaşılmaktadır. Çeteleşme sorununu kontrol etmeye yardım ettiğini öne süren destekçilerine rağmen suç ortaklarından birinin kendisine ihanet etmesi sonucu Wild 1725 yılında darağacına giden yolda rakiplerine katılmıştır.

Avrupa'da suçlular

Avrupa kıtası yüzyıllardır sıklıkla siyasi çalkantıların da eşlik ettiği, suç eylemlerine yol açmaya çok müsait koşullara göğüs germektedir. Kıta on dördüncü yüzyılın son zamanlarında yerel hükümetlerle feodal rejimleri zayıflatan salgın hastalıklar, kıtlık, savaşlar ve köylü ayaklanmalarıyla sarsılmaktaydı. Korkunç boyutlara ulaşan

yoksulluk ve zorluklarla birlikte kanunsuzluk bütün toplumları kırıp geçiriyordu. Tarım çalışanlarındaki huzursuzluklar, adil olmayan vergilendirmeler ve sosyal sınıflar arasındaki çekişmelerle birleştğinde bu durum toplumsal bir huzursuzluğun fitilini de ateşlemişti. Ancak çeteler ne türden bir suç eğilimini (sosyal haydut, yolların beyefendisi ya da genel suçlu) benimsemiş olursa olsun, burada ve dünyanın her yerinde bencil amaçları uğruna ve yakalanmaları durumunda soluğu alacakları kesin olan darağacından korunmak adına çeteleşmiş genel bir suçlu profilinin ayrılmaz bir parçası halindeydi. Avrupa'nın çoğu için bu bela sonunda merkezî otoritesi güçlü hükümetlerin gelişmesi, devletlerin arasındaki sınırların sıkıya alınması, daha sert cezalar ve kırsal kesimlerde yerel topluluklarca da desteklenen güvenlik güçlerinin geliştirilmesiyle uzaklaştırılmıştı. Ancak dünya ülkelerinin pek çoğu bu aşamaya gelebilmek için on dokuzuncu yüzyıla kadar beklemek zorunda kalacaktı.

Kuzey Amerika, Britanya ve Avustralya'da ortak hukukun hüküm sürdüğü bölgelerdeki eşdeğerleriyle kıyaslandığında, Kıta Avrupa'sı çeteleri genellikle daha fazla kişiden oluşmakta, düzenli toplumdan daha izole bir yaşam sürmekte ve zaman zaman güçsüz ve istikrarsız hükümetlere meydan okuyabilecek güçte olabilmekteydi. On altıncı yüzyılda İtalya ve İspanya'nın kimi bölgelerinde bu çetelerin, çok büyük ölçüde kendi dar görüşlü feodal arzularını geliştirmekte olan devlet aygıtının çevirdiği dolaplardan korumak isteyen asilzadeler sınıfının onlarla işbirliği içinde olması sebebiyle yerel hükümetlerden daha büyük bir güce sahip oldukları da görülmüştür.

En başlarda İtalyan kanun kaçaklarını ifade etmek için kullanılan *bandito* ifadesinin kapsamı, sonradan savaşın vurduğu alanlardaki büyük suç çetelerini de içerecek şekilde genişletilmiştir. Benzer şekilde *brigante* söz-

cüğü de partizan veya düzensiz asker anlamına gelmekteyken Avrupa'daki emsalleri arasında en başarılılarından biri olan on altıncı yüzyıl İtalyan haydutlarıyla da ilişkilendirilmiştir. 1860'larda İtalyan ordusunun üçte ikisi gerçekten de güneyde, Sicilya ve Korsika adalarının yanı sıra çoğunlukla Calabria ve Puglia bölgelerinde yoğunlaşan haydutları kontrol altına almakla görevlendirilmişti. Bu bölgelerin tümü, haydutların uzun vadede Avrupa tarihinde, özellikle de vergilerin fahiş düzeylere çıktığı ve çiftçilerin toprak sahibi olmasının neredeyse imkânsız hale geldiği on sekizinci yüzyılda benzerleri arasında en önde gelen ve başarılı timsaller olmalarına olanak sağlayan dağlık ve engebeli coğrafyaya sahiptir. Bu durumun boyutları aynı zamanda Sicilya'nın yanında diğer bölgelerde de halktan kimselerin, halka inemeyen ve sevilmeyen merkezî hükümetlere pek de bağlılık hissetmemesiyle de artmıştır.

İtalya'nın on dokuzuncu yüzyılın ortasına kadar tamami papaya bağlı olan pek çok küçük devlete bölünmüş durumda olması haydutların kanunlardan kaçmak için sınırlar arasında gidip gelmelerini kolaylaştırmaktaydı. İtalyan kanun kaçaklarını korkunç yapan haydut liderleri gibi davranan feodal asilzadelerin yardım ve yataklıydı. Bu beladan kurtulmak için hükümetler tarafından sayısız girişimde bulunuldu. On altıncı yüzyıl Napoli'sinin yakınlarında yetkililer bölgede bulunan doğal kamuflajı ortadan kaldırmak için geniş bir çalı ve ağaç arazisini ateşe verdi. Silah yasaklarının yürürlüğe konduğu zamanlar da oldu. Ancak hukuk ve düzeni sağlamakla yükümlü kuvvetlerin üstünlüğü ele geçirmesiyle haydutlar köylülere saldırmak gibi bir hata yaparak yere göğe sığdırılamayan destek ve korumalarından oldu. Yine de bu sorundan tamamen kurtulmak mümkün değildi, zira bazı yoldan çıkmış kimseler haydutları ko-

rumaya devam ederken fakir çiftçilerle diğer insanların tek geçim kaynağı onlara yemek ve malzeme satmaktı.

İspanya'da haydutluk çoğunlukla kuzeydoğuda Katalonya'nın dağlık bölgeleri ve güneyde Sierra Morena Dağları'nın altında kalan alanda sınırlıydı. Her iki arazide de kırsal kesimde söz sahibi olan asilzadeler önemli rol oynamaktaydı. On altıncı yüzyılın sonlarında Katalonya, haydut çetelerinin varlıklı toprak sahiplerinin mülklerine baskınlar yapmasının da dahil olduğu, köylüleri baskı altında tutmak için gerçekleştirilen vahşi olaylara sahne olmaktaydı. Kahraman olarak görülmeyi başaranlar arasında *Don Quijote*'nin ikinci bölümünde Roque Guinart'ı kendisini model alarak yaratan Miguel de Cervantes'in de katkısıyla Perot Rocaguinarda da bulunmaktaydı. Benzerlerinin çoğunun aksine Rocaguinarda'nın orduda, İtalya'da savaşıması koşuluyla hayatı bağışlanmıştır.²⁷

On sekizinci yüzyılın ortalarında Korsikalı haydutların sayısı bir bakıma Cenevizlilerle yaşanan savaştan istifade iyice çoğalmış, devrim ve Napoléon yıllarında Fransız hâkimiyetine karşı gösterilen direnişte ön plana çıkmışlardı. Bu çetelerin de diğerleriyle buluştuğu ortak payda siyasi bir krizin patlak verdiği ve yönetimin zayıfladığı bir dönemde gelişmiş olmalarıydı. Buna karşılık hükümet de 1822 yılında bu çetelerin peşine düşmesi için Korsikalı Voltigeur'leri görevlendirmek ve silah yasakları²⁸ gibi çeşitli önlemler almıştır. Bu polis grubu, yönetimde yer alanların daha yerel haydut avcılarına ve daha sonraları da jandarma ve askerlerden yararlanarak askerî odaklı stratejilere yönelmeleri sebebiyle dağıtılana kadar 1.000 üyeye ulaşmıştır.²⁹

Haydutluğa giden pek çok yolun arasında zorunlu askerliğe direnç göstermek ve ordudan kaçmak da bulunmaktaydı. Korsika'nın Robin Hood'u, Teodoro Poli'nin de 1821 yılında asker kaçağı olduğu gerekçesiyle kendisini

tutuklamaya kalkan yerel bir görevliyi öldürdükten sonra bu yolu seçtiği bilinenler arasındadır. Yine bu hayat tarzından, şöhretten, güçten etkilenerек veya aile şerefini korumak adına bu yola girenler de bulunmaktaydı. Poli'nin durumuna bakıldığında bölgenin en zengin ailelerinin biriñden geldiğı, ancak onu takip edenlerin çok büyük ölçüde yoksul sığır çobanları, zanaatkârlar, işçiler, katırcılar ve diğеr itibarı düşük meslek gruplarından oluştuğı görülmektedir. Bu örnek, yerel düzeyde haydutluğun sıklıkla bölgedeki güç savaşlarında hem fakirler hem de zenginler tarafından nasıl bir silah olarak kullanıldığını gözler önüne sermektedir. Fransız işğali gibi ulusal kriz dönemleri dışında çeteler genellikle ortalama altı, nadiren de on ikiden fazla adamdan oluşmaktaydı. Yirminci yüzyılın başlarında "halk kahramanları" tarihin tozlu sayfalarına gömülmüştü. 1896 yılında Korsikalı bir yönetici bu durumdan şu sözlerle yakınmaktaydı: "Bugün durum çok farklı artık. Haydutlar da diğеr bütün sıradan suçlular gibi oldu; posta arabalarını ve yolcuları soyan, hırsızlık ve yağmadan geçinen eşkıyalara dönüştüler."³⁰

Fransa'da yol soyguncusu Louis Dominique Bourguignon (1693-1721) ya da daha iyi bilinen takma adıyla "Cartouche" [Fişek] ticaret yollarına öyle büyük bir bela olmuştu ki, 1721 yılında diri diri derisinin yüzölüp kemik kırma çarkıyla cezalandırılana kadar olmasa da sonrasında lakabı "yol soygunculuğı" için kullanılan bir kısaltma haline geldi. "Sosyal haydut" tanımına daha çok uyanlardan biri haraç, cinayet ve kaçakçılıkla dolu bir hayat uğruna askerden kaçan Louis Mandrin'dir (1725-1755). Vergi toplama memuru olarak görev yapmış olduğundan bu görevdeki kimseleri soyarken veya büyük vergilendirilmemiş tütün ya da ucuz tekstil zulalarını Fransız sınırından geçirirken hangi stratejileri izlemesi gerektiğini iyi bilmekte, dolayısıyla yol soygunculuğunda usta

isimlerden biri olarak anılmaktaydı. Aynı anda 500 adamı birden yönettiği ve bu başarısının tadını da yalnızca yerel halktan köylülerin desteğiyle çıkardığı söylenmekteydi. Onunla başa çıkabilmek için bir *maréchaussée* (atlı polis veya jandarma birlikleri) oluşturuldu. Ancak tüm Fransa'da yalnızca 3.000 kadar polis olduğundan bu birliklerin yerel yöneticilere katkısı da kısıtlı oldu. Bununla birlikte haydutların başlarından birini yakaladıklarında cezasının infaz edileceği yere kadar üstünde büyük harflerle "Kaçakçıların, Hainlerin, Suikastçıların, Hırsızların ve Huzuru Bozanların Lideri" yazan bir flama ile taşınan suçlunun cezası genellikle kemik kırma çarkında idam edilmek olmaktaydı. Fransız hükümetinin terör döneminin sancılarını çekmekte olduğu on sekizinci yüzyılın sonuna doğru hâlâ büyümekte olan suçlu çeteleriyle başa çıkacak polis gücü bulmakta zorluklar çekilmekte, idam edilmeyen kim varsa onlar da kürek mahkûmu olarak kadırgalara gönderilmekteydi.

Almanya da on altıncı yüzyılın sonlarından on yedinci yüzyılın başlarına kadar suçlu sorunuyla başa çıkmakta yetersiz kalan güvenlik güçlerinin sıkıntısını çekmekteydi. İlerleyen yıllarda Johannes Bückler, ya da diğer adıyla "Schinderhannes" veya "Deri Yüzen Hans" Yahudileri soymak konusunda korkunç bir şöhret kazanmıştı. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Yukarı Hesse ilindeki ceza yargıçlarından biri modern organize suç çetelerini tespit etmekte kullanılanlarla benzer bazı kriterler belirlemiş, suçluları, "soygun ve hırsızlıkla uğraşan, bu suçları kendi avantajına çeviren, kendi âdet ve konuşma biçimlerini geliştiren kimseler. Kendileriyle aynı hayat görüşünü ve âdetleri benimseyen herkesi müttefikleri kabul etmiş, birbirlerini tanımalarını sağlayan da konuştukları özel argo olmuştur,"³¹ diye tanımlamıştır. Yaygın kanının aksine özellikle de on yedinci yüzyılın sonla-

rından on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar Almanya ve Hollanda'da Yahudi ve Çingene haydutlar yol soygunlarında soygunu yapan taraf olmuştur.³² Suç eylemleriyle ilişkileri, Hobsbawm'un suçlu soyguncuların sosyal haydutlardan "oluşumları ve hareket ediş biçimleri" açısından ayırt edilebileceğini ve bu soyguncuların "daha ziyade suçlu bölgeleri ve sosyal sınıflarından veya dışlanmış gruplardan gelen üyelerden oluştuğunu"³³ öne süren paradigmasıyla uyumludur. O dönemin iyi bilinen çetelerinden biri Grosse Niederländer (Büyük Hollandalılar) adındaki çoğunlukla Yahudilerden oluşan bir çetedir. Alman suçluları konusunda yetkin bir ismin açıklamalarına göre, bu olgu Yahudi toplumsal sistemi başlarda kendi başının çaresine bakabilmekteyken Polonya'da 1648 yılında gerçekleşen Slav Kazaklarının isyanından sonra Doğu Avrupa'dan sürülen bir yığın mültecinin akınıyla bu sistemin çökmesiyle açıklanabilir. Bu saldırıların sonucunda, ortaya gruplar halinde bir toplumdan diğerine gezip duran yoksul ve aylak Yahudiler ortaya çıkmıştır.

Benzer şekilde Yahudilerden bile daha çok dışlanan Romanlar da çeteler oluşturmuştur. Pek çok toplumda yaşamaları ve hatta buralardan geçmeleri bile ölüm tehditleri ile yasaklanan Romanlar bazı durumlarda kendilerini korumak için çeteler oluşturma yoluna gitmiştir. Bunlardan en iyi bilinenlerden biri 1720'lerde ortaya çıkan Grosse Galantho çetesidir. 1728 yılında köşeye sıkıştırılan çetenin içinde kadınları da bulunan üyeleri ya kemik kırma çarkıyla, ya asılarak ya da kafaları kesilerek idam edilmiştir.³⁴ En nihayetinde bu çeteler organize suç örgütlerinden ziyade genellikle "geçici birliktelikler" şeklinde bir araya gelmiştir. Ayrıntılı kuralların, resmî bir örgütlenmenin ve kalıcı bir önderin bulunmadığı bu gruplar sıklıkla değişken olmuş ve düzensiz hareket etmiştir.³⁵ Bu çetelerden bazıları yerel halkın desteğini ka-

zanabilecekleri belirli bölgelerde eylemlerini sürdürmekteyken bunun aksine yüzlerce kilometre uzaklarda Yahudi çetelerinin saldırıya geçtiği de duyulabilmekteydi. “Gelenek dışı” bu haydut grupları hakkında söylenecek kesin bir şey varsa o da eylemlerinin ve davranış biçimlerinin büyük farklılıklar göstermiş olduğudur. Tıpkı suç çeteleri ve alt kültürler gibi onlar da sıklıkla belli toplumlardan güven içinde geçmelerini sağlayan gizli iletişim yolları (jestler, sesler, el kol hareketleri) geliştirmiştir.

Doğu Avrupa da suçlu çetelerinden payına düşeni özellikle dağlık Balkan bölgesinde olmak üzere almıştır. 1925 yılındaki idamından önce, “Čaruga” takma adıyla tanınan Jovo Stanislavljević “Yugoslavya’nın Robin Hood’u” olarak ünlenmiştir. Hapisten kaçıp, suç işlemeyi âdet edinen asker kaçaklarından oluşan *kolo gorskih tića* yani “dağ kuşları çetesi” olarak bilinen bir çeteye katılmıştır. Čaruga 1925 yılında Avusturya-Macaristan ordusu tarafından takip edilip sonunda da asılana kadar, çete acımasızca soygunlarına ve cinayetlerine devam etmiştir. Bu bölgenin belki de en ünlü suçlusu feodal bir aristokrasi ve yozlaşmış bir adalet sisteminin yönetimi altında hâlâ Ortaçağ’ı yaşamakta olan Slovakya’da doğan Juraj Jánošík’tir (1688-1713). Söz konusu bölge uzun bir süre boyunca her türden suçluya ev sahipliği yapmıştır. Jánošík orduyu terk ettikten, 1713 yılında yakalanıp asılarak idam edilmesine kadar Karpatlarda belli bir yerleşkeleri olmadan soygunlar yapıp cinayetler işleyerek gezinen bir haydutlar grubuna katılmıştır. Jánošík’in idamı sonradan Slovak halk tarihinde önemli bir yere sahip olmasına yol açmıştır.

Amerikan haydut gelenekleri

Hobsbawm, haydutluk faaliyetlerinin daha ziyade geleneksel toplumsal dengelerin altüst olduğu "kıtlık veya savaş gibi olağanüstü hallerde ve bu durumlardan sonra, ya da değışken modern dünyanın sivri dişleri durağan toplulukların peşine onları yok edip dönüştürmek için düştüğü anda"³⁶ meydana geldiğini öne sürmüştür. Bu iddia özellikle de hem içsavaş hem de Birinci Dünya Savaşı sonrası Amerika'sı için doğrudur. Nispeten yeni bir ülkeye göre Amerika o yıllarda suçlu çeteleri bakımından haddinden fazlasına sahiptir. Bunlar içinde en ünlü olanı da, ülkenin hâlâ güncel bölgesel çatışmalar yüzünden siyasi olarak kutuplaşmalar yaşadığı içsavaş sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Bu konu üzerindeki önemli araştırmalardan biri çeşitli suçlu çeteleri ve silahlı çatışmalara giren ünlü suçluları ya (Kuzey'i destekleyen) sadık Cumhuriyetçiler ya da (Güney Eyaletleri Konfederasyonu'ndan yana olan) Demokratlar şeklinde siyasi bir ayrımla ilişkilendirmiştir. Savaş sonrası çatışmalar söz konusu olduğunda Cumhuriyetçi olarak kabul edilen hizipler suçlu veya haydut olarak damgalanmaya biraz daha uzak olmuş, bir tarihçinin de açıkladığı şekilde daha ziyade on dokuzuncu yüzyıl Amerika'sında yaygın bir eğilim olan "yetkililerin mülkiyet, düzen ve hukuk arzularını sağlamlaştıran tutucu güçler"³⁷ olarak kabul edilmiştir. Bu hizbin en iyi örnekleri Wyatt Earp, Pat Garrett ve James Butler Hickok ya da daha iyi bilinen adıyla "Vahşi Bill" gibi aslında kanuni yetkisi olmayan ancak kendi fikirlerince düzeni sağlamaya çalışan kimşeler ve kanun adamlarıdır. Diğer tarafta da en iyi örnekleri Jesse James ve Billy "The Kid" Bonney gibi Hobsbawm'un sosyal haydutlarından oluşan, Batı'daki birleşmenin muhalif direnişçileri ve ümitsiz Konfederasyon davasının

destekçileri bulunmaktadır. Amerikan tarihçisi Richard Maxwell Brown bu duruma “Batı’nın Birleşme İçsavaşı” adını vermiş, buna göre suçlu çetelerinin üyelerinin çoğu zaman tümünden “uygarlığa” direndiğini öne sürmüştür. Toplumda baskın ve gelişmekte olan elitlerle meslek erbablarının, çiftlik sahiplerinin, çiftçilerin ve kırsal pastoral kültürün “geleneksel değerlerini” tehdit eden diğer herkesin temsil ettiği, hızla yükselmekte olan orta sınıfın desteklediği toplumsal sınıfların doğuşu fikrine karşı çıkmışlardır. James kardeşler, Younger kardeşler ve diğer eski Konfederasyon gerillaları, “mal varlıklarının geliştirilmesi, sermayenin güçlenmesi ve tüm otorite elemanlarının merkezileştirilmesi”³⁸ ile toplumdan soyutlanmış pek çok Demokrat ve Konfederasyon yanlısı insanın kahramanı olmuştur.

Haydut çeteleri on dokuzuncu yüzyılın ortasında Missouri ve Kansas’taki isyancı gerilla çetelerinden Teksas ve Oklahoma’daki kötü adamlara dönüşen ırgatlara kadar farklılıklar gösteren çok değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. 1866 yılında, savaşın bitişinin hemen ertesi yılı Jesse ve Frank James kardeşlerin önderliğindeki eski Konfederasyoncular Liberty, Missouri’de bir bankayı soyunca Amerika tarihinin ilk organize banka soygununu yaşamıştır. Çoğu açıdan banka soygunu nihai bir başkaldırı biçimiydi. Müşterilerini kandıran bankacılarla hayvancılıkla geçinen bölgelerin otlaklarına ray döşenmesinde parmağı olan kodaman demiryolu işletmecilerini birbirleriyle ilişkilendirmek oldukça kolaydır. Her iki ekonomik güç sembolü de içsavaş sonrası dönemde soyguncuların hedefinde olmuştur. Bunu takip eden on beş yıl boyunca da Dalton’lar, Doolin’ler, Duvardaki Delik Çetesi ve benzeri pek çok çetenin de dahil olduğu eski gerilla savaşçıları James çetesinin cazibesine kapılarak ilhamlarını bu çeteden almıştır. Ancak James çetesiyle

birlikte ele alındığında Hobsbawm tezinin sallantıda olduğu görülmektedir. Çoğunlukla kırsal ya da tarıma dayalı topluluklardaki efsaneleri ve halk kahramanlarını inceledikten sonra Hobsbawm “sosyal haydut” adını verdiği tiplerin suçlu olarak ele alınmaması gerektiğini, çünkü bunların adaletsizlik ve baskılara karşı köylülerin yanında, onları topraklarına bağlayıp çalıştıran varlıklı ve güçlü kesimin ise karşısında haklı bir mücadele verdiklerini öne sürmüştür. Fakat James çetesi gibi spesifik örneklerle sınıldığında sosyal haydut tezinin çürümeye başladığı göze çarpmaktadır. Bu durumun “halk kahramanı gibi davranan hiçbir Amerikan köylüsünün bulunmadığı” on dokuzuncu yüzyıl Amerika’sı kadar doğrulandığı başka bir yer daha mevcut değildir. Dahası hem suçlular hem de suçlulara yardım ve yataklık edenler “fakir, geleneksel kesimden değil modern, piyasa odaklı kesimden gelmektedir”.³⁹

On dokuzuncu yüzyıl haydutlarına duyulan bu hayranlık güneydeki bazı sınır eyaletlerinde, bu bölgelerde ekonomik gelgitler ve toplumsal bir kargaşa hâkim olduğu için yirminci yüzyıla kadar devam etmiştir. İlkel, keşfedilmemiş topraklarla arada yer alan sınır bölge yeni yüzyılda daralmaya devam ettikçe banka soygunlarıyla silahlı soygunların sayısı, bozuk ekonominin ardında umutsuz ve işsiz genç erkekler bıraktığı 1920 ve 1930’lu yıllara kadar hızlı bir düşüş yaşamıştır. Ancak özellikle de bir dizi inanılmaz vahşi cinayet, çiftçilerin toprak sahibi olmasından yana olan destekçileri arasında bile suçlulara karşı artık mesafeli olunmasına yol açmıştır.

1930’lara kadar Amerikalı haydut çeteleri, az sayıda suçun federal suç olarak kabul edilmesi sebebiyle görülen güvenlik gücü eksikliğini kendi lehlerinde kullanmıştır. Buna arabalarla yarı otomatik Thompson silahlarının getirileri de eklenince gangsterler devletin polisleri ve

yargı güçleri arasındaki koordinasyonda görülen eksiklikleri kendi avantajlarına çevirmeyi başarmıştır. Ancak bunun sonucunda, Amerikalıların çoğunluğu yeni federal suç tanımlarını ve önceki yüzyılda tarımsal sosyal haydutlar olarak kabul edilen kitlenin bertaraf edilmesini desteklediğinden, farkında olmadan federal hukuk yaptırımlarının artırılmasını tetiklemişlerdir. Çok kısa bir süre sonra yeni kanunları yürürlüğe koymaya yönelik çabalar John Dillinger, Güzel Çocuk Floyd, Bonnie'yle Clyde, Bebek Suratlı Nelson ve diğer pek çoklarının ölümlüyle sonuçlanmıştır.⁴⁰

Altın keşifleri ve birden patlama yaşayan şehirler

Değerli metalleri arama çalışmaları ve bunları takip eden altın ve elmas keşifleri gerek Güney Afrika'daki Transvaal'de, gerek Batı Amerika'da gerekse Avustralya'da hukukun yeterince uygulanamadığı bölgelerdeki suç faaliyetlerini tetiklemiştir. Güney Afrika'da dolgun bir servete sahip olmanın ender görülen bir şans olduğu dönemlerde Scotty Smith, yaşanan altın ve elmas patlamasını kendi lehine çeviren bir çeteye önderlik etmekteydi. Smith 1845 yılında, kendi iddiasına göre Avustralya'nın Perth şehrinde doğmuş, ordudan ihraç edilip at hırsızlığına ve banka soymaya başlayana kadar 1877 Kaffir Savaşı'na katılmıştır. Yani Smith'in altın ve elmas hırsızlığına el atması çok da beklenmedik bir durum olmamıştır.

Joaquin Murrieta on dokuzuncu yüzyılın ortalarında California'da yaşanan Altına Hücum Hareketi sırasında Amerika'nın en ünlü Hispanik suçlusu haline gelmiştir. Murrieta'nın yıldızı California kıyı bölgesinin önemli bir kısmının etrafında "şehir merkezlerinin dışındaki toprakları yığınla Hispanik suçlunun doldurmasıyla" kanunsuz-

luğun kol gezdiği bir dönemde parlamıştır. Tıpkı pek çok benzeri gibi bolca şehir efsanesi ve yaygın dedikodular sayesinde Murrieta'nın hikâyesi de çoğunlukla söylentilerden ibarettir. 1830 yılında Meksika'nın Sonora eyaletinde doğan Murrieta'nın Kuzey Amerika'ya 1848 yılında California'da altın madenlerinin keşfedilmesinden sonra ulaştığı anlaşılmaktadır. Yaygın bir şehir efsanesine göre kötü muameleye maruz kaldıktan sonra İngiliz kökenli madencilere karşı yoğun bir nefret beslemeye başlamıştır. Ancak yakın tarihli araştırmalar Murrieta'nın hiçbir zaman düzenli, organize bir çeteye önderlik etmediğini ve tıpkı suçlu çetelerinin çoğunda olduğu gibi kendisi ve adamlarının da "ellerine fırsat geçtikçe, içgüdüleri doğrultusunda bir anda" eyleme geçtiklerini⁴¹ öne sürmektedir. Yani bu durumda sosyal haydut tipinden söz etmek mümkün değildir. Her halükârda bu suç faaliyetlerinin de perde arkasında Altına Hücum Hareketi, pek çok Hispanik vatandaşın ailelerinden ve yuva olarak benimsedikleri topraklardan uzaklaştırılıp yerlerinden edilmeleri ve zenginlerle dolu, kendilerinin ise sistematik bir biçimde dışlandığı zorlu sınır bölgelerine yerleştirilmeleri⁴² gibi köklü yaşanmışlıklar bulunmaktaydı. Murrieta'nın eylemlerine dair, içlerinde 24 kurbanından 19'unun Çinli azınlıktan olduğunu ve yüzlerce adamlık bir çeteyi yönetmekten emrindekilerin sayısının hiçbir zaman 11'i geçmediğini içerenlerin de bulunduğu bazı anlatılar araştırmacılar tarafından masaya yatırılmıştır. On dokuzuncu yüzyıl California'sında bir güvenlik görevlisi Murrieta'nın çetesini Meksikalı kanun kaçakları, boğaz kesenler ve hırsızlardan oluşan ve eyaleti San Diego'dan Gold Country'ye kadar kontrolü altında tutan bir örgüt olarak tarif ettiği bir yazı kaleme almıştır. Ancak yazar, "Amerika dışında herhangi bir ülkede yaşanmış olsaydı Murrieta ve çetesinin faaliyetlerinin devrim olarak nitelendirilip takdir edi-

leceğini, önderlerinin de devrimci bir lider olarak anılacağını”⁴³ öne sürerek biraz abartıya da kaçmıştır. Bununla birlikte 1853 yılındaki ölümüne dek gerçekleştirdiklerinin incelenip okunmasıyla Murrieta’nın muhtemelen kolay av olarak gördüğü uysal Çinli madencileri veya yalnız seyahat eden İngiliz kökenlileri hedef almadığında Meksikalı çiftlik sahiplerini soyan sıradan, fırsatçı bir at hırsızı olduğu⁴⁴ gerçeğini gözler önüne serilmektedir.

Bushranger adı verilen ve Avustralya’nın Altına Hücum çağında görülen kanun kaçağı haydutlar “vahşi koloni çocukları” olarak da bilinmekteydi. Kılık kıyafetleri ve temiz yüzleri sebebiyle kendilerinden önceki Avustralyalı haydutlardan oldukça farklı bir çizgide yer almaktaydılar. Bu haydut geleneğinin ilk örnekleri, İngiliz cezavleri ve koğuşlarındaki izbandutlara katlanmak zorunda kaldıktan sonra ormanlara kaçarak suç dünyasına adımını atmıştır. Polisten hiçbir korkusu olmayan bu yeni özgür insan tipi orman haydutluğuna da kendi rızasıyla başlamıştır. New South Wales’teki 1851 Altına Hücum Hareketi de yağmalanacak yepyeni bir kaynağı ayaklarına kadar getirmiştir. 1830’lu yıllarda hapisane ve askeriyeden kaçanları kapsayan daha önceki “kaçak modellerine” göre çok daha iyi bir silah donanımına ve atlara sahip olan bu orman haydutlarının yağmalardan elde ettikleri ganimetler de çok daha büyük olmuştur.

Meksika ve Latin Amerika

1821 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden önce sömürgecilik döneminde Meksika’da yoğun bir haydut sorunundan söz etmek mümkün değildi. Mallar köylüler arasında düzgün bir şekilde dağıtıldığı sürece de bazı topluluklarda haydutluk görülmemeye devam etti. Ancak 1850’lerden itibaren Meksika’nın dört bir yanı, bü-

yük oranda dönemin getirdiği, geleneksel köyler arası husumetlerden ülke ekonomisinin kısmen mevsimsel doğasına kadar değişiklikler gösteren ekonomik çalkantılar sebebiyle envaiçeşit haydut çetesi tarafından sarılma-ya başlandı. Etkili bir polis korumasının olmaması sebebiyle yerli, köylü halka silah tedarik edip etkin koruma sağlamak genellikle kesedarlara ve büyük çiftliklere kalmaktaydı. 1857-1867 arası dönemde en iyi bilinen ve en çok korkulan haydut çetesi şatafatlı gümüş işçiliği içeren gösterişli kıyafetleriyle dikkat çeken Morelos'un *plateado*'larıydı. İsimlerindeki *plateado*'da ["gümüştən"], kıyafetlerinde kullandıkları gümüş mahmuzlar, tabancalar, palalar, eyerler ve düğmelerden gelmekteydi. Kendilerini haydut olarak kabul etmemelerine rağmen bu "züppe" suçluların haydutluğa bulaştığı su götürmez bir gerçektir. Bu haydutların yolunu kestiği çulsuz kurbanların vay haline; aynı dönemden bir haydut çetesi Mexico City'ye bir haber göndermiş, yanında en az on iki *peso* taşımayan her yolcunun ölümüne dövülmeye hazır olması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Daha önce de dile getirildiği gibi suçlular genellikle birliklerinden atılan eski askerlerden oluşmaktaydı. Meksikalı haydutların bazıları önceden gönüllü askerlik yapan, ancak 1860 yılındaki bir seferberlik sırasında aldıkları son derece yetersiz ücretler yüzünden adam yerine konmadıklarını hissettiklerinde korunmasız *hacienda* ve köyleri yağmalayarak haydutluğa soyunmuş kimselerdir.⁴⁵

Brezilya'nın Latin Amerika suç kültürüne en önemli katkısı *cangaceiro*'ların eylemleri olmuştur. Tıpkı Meksikalı *plateado*'lar gibi onlar da her iki tarafın da yararına olacak kârlı anlaşmalar yapmak üzere politikacılar ve toprak sahipleriyle iletişime geçmekten çekinmemekteydi. Faaliyet alanları güçlü bir merkezî yönetim tarafından idare edilen⁴⁶ güneydense "tarımsal yozlaşmanın eski güç

bloklarını zayıflatıp toplumsal bir rekabeti tetiklediği” kuzeydoğu alanlarında yoğunlaşmıştı. *Cangaceiro* üyeleri genellikle askeriye ve hapishane kaçakları, macera peşindekiler, fırsatçılar, ailelerinin reddettiği kimseler ve memnuniyetsiz hizmetçileri içeren paragöz kalabalıklardan oluşmaktaydı. Bu üyelerden hiçbiri takma adı silahlarını, parlayan barut kendi siluetini aydınlatacak kadar hızlı ateşleyen Lampião, yani “Fener” olan kadar öne çıkamamıştı. Virgulino Ferreira da Silva (1898-1938) adıyla doğan Lampião’nun sıradan bir öyküsü vardır: Yasalara uygun bir hayat sürmekteyken 1919 yılında kendini deri zanaatkârı olmak için yoksul köylü ortamından çekip çıkarmıştır. Şiddete başvurması ise yöredeki bir kan davası sırasında babası öldürüldükten sonra gerçekleşmiştir. Biyografi yazarına göre Lampião mevcut toplumsal düzene çok da karşı sayılamaz, zira kendisi de bu düzenin içinde bir işadami veya çiftlik sahibi olarak⁴⁷ yer almak istemektedir. Babasının ölümünün intikamını aldıktan sonra ömrünün son yirmi yılını geçirmek için bir suçlu olarak sürgüne gönderilmiştir. Yedi eyalette sığır hırsızlığı, tecavüz ve cinayet suçlarını işlerken kasaba ve çiftlikleri ateşe veren bir *cangaço* çetesine önderlik etmiştir. Silva peşine düşülüp yakalandıktan sonra on adamıyla birlikte tümünün kafaları kesilerek öldürülmüştür. Yükselişi de, çöküşü de, özellikle de adalet dağıtma biçimleri ele alındığında, Antônio Silvino “Sinhô” Pereira gibi reislerin önderlik ettiği benzer çetelerle önemli benzerlikler göstermektedir. Ekonomisi tarıma dayanan bir yerleşim yerinde bir haydut çetesi reisinin mahkemelerde yargılanması veya hukuki sistemin sağladığı tedbirlerden faydalanması o dönemde eşine az rastlanan bir durumdur.

Tag ve Dakait toplulukları

Hindistan yüzyıllar boyunca Pindari'ler, Tag'lar ve Kanjar'lar⁴⁸ da dahil olmak üzere dünyanın hakkında en çok konuşulan haydutlarından bazılarını ev sahipliği yapmıştır. MÖ 1000 yılı civarında derlenen en erken Sanskritçe ilahilerden itibaren, yol soyguncuları ve hırsızlar Hint Yarımadası'nda günlük hayatın sıradan bir parçası haline gelmiştir. Kadim Hindistan'a bakıldığında Rigveda'nın ağır şiddet uygulayarak zenginleri soyan Dasyus'tan söz ettiği görülmektedir. İngilizler 1615 yılında ticari ayrıcalıklar elde etmelerinden beri Hindistan'da bulunmaktadır. 1660'lar kadar eski dönemlerde, bölgedeki bir İngiliz tüccarın "ülke insanın büyük destek kuvvetler olmaksızın kapıdan dışarı çıkamayacağı kadar fazla sayıda suçlu ve hırsızla dolu olduğundan"⁴⁹ kervanını korumak için 50 kadar adamı işe almak durumunda olduğu belirtilmektedir. On sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren haydutluk bütün Hint Yarımadası boyunca yaygın olarak görülen bir durum haline gelmiştir. Bu şekilde hayatını sürdüren binlercesi içinde sayıca en üstün olanları Dakait'ler, yani "tüccarları soyan ve eylemlerini kasabalarla köylerin dışında gerçekleştiren, disiplinli hırsız çeteleri üyeleri"⁵⁰ idi. Merkezi Hindistan'daki Bundelkhand ve Çambal Vadisi'nin bu çok korkulan haydutları varlıklarını yirminci yüzyıla kadar sürdürebilmiştir. Yağma, kundakçılık ve cinayete ek olarak bu yerel çeteler çok daha kötü çeşit çeşit suçla da ilişkilendirilmektedir. 1930'da bertaraf edilen Batri ve 1959 yılında faaliyetlerine son verilen Gabbar kurbanlarının burunlarını keserken 1939 yılında öldürülen Harjan Singh'in erkekleri hadım ettiği bilinmektedir. Mutlak sonucuyla 1958 yılında yüzleşen Hazuri kadınlara tecavüz etmiş, ertesi yıl öldürülen Lal Singh ise kurbanlarının kafalarını kesmeyi tercih etmiştir.⁵¹

Mughal Hanedanı (1526-1707) döneminin sonunda, aslında “at binen yağmacılar” olarak tanımlanabilen Pindari’ler Hindistan’ın iç kesimlerini kontrol altına almış, temel yerleşim yerlerinden 800 kilometreye kadar uzaklaşabilen yağma akınlarına çıkmışlardır. Yanlarında bambu mızraklar ve bazen de silah taşıyan çetenin ayak sesleri beraberinde köylerin yıkımını, yağmalanmasını ve cinayetleri de getirdiklerinin habercisiydi. 1907 yılından bir tanık gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

Bu iblislerin diğer bölgelerde saçtığı dehşet tamamen silahsız ve direnmekten yoksun zavallı köylüleri, kendilerini eşleri ve çocuklarıyla birlikte ateşe vermek gibi çaresiz bir çözüm yoluna itti. Bütün genç kızlar, üç-dört tanesi bir arada buzağılar gibi atlara bağlanarak daha sonra satılmak üzere Pindari’ler tarafından kaçırıldı.⁵²

Britanya’nın yarımada üzerindeki kontrolünü artırmasıyla Hindistan’daki bu haydutluk sorunu da dünyanın ilgisini çekmeyi başardı. On sekizinci yüzyılın sonları gibi erken bir dönemde³³ askerler ve kraliyet çalışanları pek çok değişik yerde hiçbir engel tanımadan hareket ettikleri anlaşılan ve kurbanlarını boğarak öldüren çetelerin varlığını ortaya çıkarmıştır. İngiliz yetkililerin Phansigar’lar, yani “Boğucular” (*phansi* Hintçede ilmik anlamına gelmekte; Kuzey Hindistan’da adları Tag’lar, yani “Düzenbazlar” olarak geçmektedir) adını verdikleri bu çeteyi ortadan kaldırmak için bir plan ortaya koyması ancak İngiliz cerrah Dr. Richard C. Sherwood’un Tag muhbirlerden bilgi toplayıp 1816 yılında bu gizli cinayet örgütü ile ilgili bir makale yayımlamasından sonra olmuştur. Bu olguyu bu denli başarılı kılan, ganimetlerinden bir pay karşılığında yerel yöneticilerden kendile-

rine sağlanan koruma olmuştur. Önceleri Avrupalıları öldürmekten sakındıkları sürece cezadan paçayı kurtaracaklarının farkında olan bu haydutların cinayet yöntemleri sonsuza dek saklanmalarına izin vermeyecek ölçüde farklı olmuştur.

Tag tarihinin geleneksel tefsirleri göz önünde bulundurulduğunda, dünya tarihindeki en uzun soluklu suç örgütlerinden biri olduklarını söylemek mümkündür. Bu olgudan ilk defa on üçüncü yüzyıldan kalma, bir Delhi sultanına ait yazmalarda söz edilmekte, Tag'lığın o tarihten sonra yerleşik bir sisteme oturtulduğu düşünülmektedir. Üyeleri arasında hem Hindular hem de Müslümanlar bulunmaktaydı. Grup halinde yolculuk etmekte ve boğarak öldürdükleri diğer yolcuları avlamaktaydılar. Bu tehlikeye erken dönem suç örgütlerinin karanlık tarafını gözler önüne sermektedir. Tag'ların yaptıklarını öven herhangi bir türkû veya halk hikâyesi yoktur. Onları öne çıkaran eyleme geçerken kullandıkları alışılmadık yöntemler olmuştur. Geleneksel bakış açısına göre *phasidar*'lar, yani "ilmikçiler" kurbanlarını istisnasız olarak soymadan önce ve (*roomal* adını verdikleri) sarı bir şalla boğarak öldürme yöntemini tercih ettikleri için⁵⁴ alışılmışın dışındadır. Genellikle her bir kurbanın cinayeti için iki ila üç *phasidar* gerekmekte, ikisi şalı uçlarından kurbanın boynuna dolarak üçüncüsü de alttan bacaklarını tutmaktaydı. Tag grupları gezgin karavanlara sinsice sızdıklarından grubun her üyesinin bir rolü vardı. Söz gelimi düzenbaz (*sotha*), boğucu (*bhuttote*) ve mezar kazıcı (*lugha*)⁵⁵ üyelerin paylaştığı rollerden bazılarıydı.

Tag'lar ve eylemleri hakkında halen bir fikir birliğine varılabilmiş değildir.⁵⁶ Çoğu kaynağa göre bu topluluğa dair Avrupa'da oluşan ilk algılar İngiliz yazar Philip Meadows Taylor'ın 1839 tarihli *Confessions of a Thug* [Bir Tag'ın İtirafı] adlı eserinden etkilenmiştir. Yazarın

kendi iddiasına göre kaynağı belgelere ve bizzat 1820'lerde Hindistan'da başkomiser olarak görev yaptığı sırada bu çeteleri incelerken birinci elden edindiği deneyimlere dayanan bu roman Tag olgusunun içyüzüne dair insanın içine işleyen detaylar vermektedir. Rudyard Kipling'in *Kim* (1901) adlı eseriyle birlikte Hindistan hakkındaki en etkileyici romanlardan ve on dokuzuncu yüzyılın en çok satan suç romanlarından biri olmuştur.⁵⁷ On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise Tag'ların kan dökmeden boğarak öldürmeye adanmış, bağlantıyı çocuklarına aktardıkları bir örgütün oluşumu içinde yer aldıkları çoktan kabul edilmiştir. Takip eden yıllarda senelik 50.000 kadar cinayetten sorumlu oldukları düşünülmektedir. Yirminci yüzyılın son dönemlerinde bazı revizyonistler Tag'ların geleneksel algısının büyük ölçüde abartıldığını ve yarımada'daki İngiliz hegemonyasına başkaldıran sıradan haydut, hırsız ve asi çetelerinden hiçbir farklarının bulunmadığını öne sürmüştür. Söz konusu kişiler ısrarla merkezî bir örgütlenmesi, hiyerarşisi ya da bir tür patronluk sistemi bulunmadığından Tag'lığın ne organize bir suç örgütü –bazılarına göre ise çete belli başlı dinî metinler veya ibadet biçimleri kullanmadığından– ne de dinî bir tarikat olarak kabul edilebileceğini öne sürerek prim yapmaktadır. Bazı tarihçiler de yakalanan Tag'larla girilen diyalogların erken dönemlerde araştırmacılar tarafından yanlış yorumlandığını, bunun da Hinduizme yönelik önyargılarla birleşince tarihi kayıtların pek çoğuna bu şekilde aktarıldığını öne sürmektedir.⁵⁸

İngiliz askerî yetkilisi ve bölgenin başına bela olan bu çetenin ezeli düşmanı William Sleeman, Sherwood'un bulgularını okumuş biri olarak İngiliz mülkleri dışında hiçbir polis varlığı olmadığından başka bölgelerde ele geçirilen suçluları mahkemeye çıkarabilmek için yerel

mahkemelerden izin koparmaya çalışırken kendi polis ağını da oluşturmak zorunda kalmıştır. 1843 yılında kalemeye aldığı yazılarında Sleeman, Tag'ların göreve çıkma-
larının gerektiği zamana kadar tıpkı diğer uysal köylüler
gibi evlerde yaşayıp onlar gibi hareket ettiklerini, bir ara-
ya geldiklerinde ise gizli bir örgüte dönüştüklerini belirt-
miştir. Yıllar boyunca kendine özgü inanç sistemleri,
korkunç ritüelleri, jargonu ve davranış biçimleri olan
bütün bir alt kültür gelişmiştir. Tag grupları yol kenar-
larındaki hanlarda dikkatsiz yolcularla güya arkadaş olmak
suretiyle işlek yollarda ve dar patikalarda faaliyet göster-
mekteydi. Önceden kararlaştırılan yere gelindiğinde
kurbanın üstüne çullanmakta, onları "hızlı ve artık usta-
laşmış oldukları hareketlerle" boğmaktaydılar. Genellik-
le saldırıdan önce mezarlar kazılmış olurdu ve saldırgan-
lar ganimetlerini toplayıp geride tek tük birkaç silik iz
bırakarak ortadan kaybolurken tek bir mezara düzineler-
ce ceset birden gömülürdü.

Daha güncel olarak Tag tarihçisi Kevin Rushby İngi-
lizlerin Bengal'deki haşhaş tarlaları ile Çin piyasası ara-
sındaki afyon ticaretine destek vererek istemeden de
olsa Tag'ların ve diğer haydutların kârlı faaliyetlerinde
rol oynadıklarını dile getirmektedir. On dokuzuncu yüz-
yılında afyon üretimi, daha önceki hasatlardan hep hüs-
ranla dönen çiftçilerin zararlarını tarlalarına her daim
kâr getiren haşhaş ekerek kapatmaya çalışmalarıyla kat-
lanmıştır. Bu arada Bombaylı tüccarlar ürünü önceden
satın almak için inanılmaz miktarda para, altın ve mü-
cevheri de geleneksel hazine taşıyıcıları vasıtasıyla yılın
aşağı yukarı aynı zamanında göndermekte, böylelikle
ekim ortasını Tag'ların av mevsimi haline getirmektedir.
Ancak Rushby Tag'ların İngiliz fetihleri ve afyon ticare-
tinin doğal sonucu olarak gelişen yağmacı çetelerinden
biraz daha fazla bir şey olduklarını öne sürmektedir.⁵⁹

1933 yılında William Sleeman'ın torunu James L. Sleeman sıradan bir Tag'ın ayda ortalama sekiz adamı boğduğunu ve aşağı yukarı yirmi yıl aktif olduğunu hesaplamıştır. Hesaplarına göre doğuşlarından 1840'larda yok olmalarına kadar Hindistan'da faal olan bütün Tag'lar ihtiyatlı bir tahminle, çoğu cep mendiliyle işlenmiş yaklaşık olarak 1 milyon cinayetden sorumludur. *Guinness Rekorlar Kitabı*'na göre bir Tag, kendi ifadesiyle 931 insan öldürmüştür.⁶⁰ 1950'lerden itibaren bu kayıtların güvenilirliği bilim insanları tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Bazıları Tag'ları "izledikleri düzenli bir yol olmayan", esir olarak ellerine düştükleri İngilizler tarafından isimlendirilen basit haydutlar olarak görmekteyken diğerleri bu haydutları "Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetinin ürünleri" olan, katilden ziyade *Pax Britannica*'nın* Hint Yarımadası'na dayatılması sonucunda işlerini kaybeden askerlerden oluşan sıradan suçlular olarak⁶¹ ele alma eğilimindeydi. Mahkemelerde Tag'lara karşı toplanan delillerin çoğu onlarla işbirliği yapan şahitlerin ifadelerinden elde edilmekte, söz konusu mahkemeler de resmî olmayan, düzmece bir nitelik taşımaktaydı. Nihayetinde işbirlikçileri bağışlanırken suçlu bulunanlar ya idam edilmekte ya da hapse atılmaktaydı. 1840 yılından önce mahkemeye çıkarılan 3.689 kişiden 466'sı asılmış, 56'sı bağışlanmış ve geri kalanların çoğu da ya Andaman Adaları'na sürülmüş ya da müebbet hapis cezası almıştır.⁶² Bazıları da idam ya da göz altlarında "Tag" yazacak şekilde dövme yapıldıktan sonra gönderilecekleri sürgünden kaçmak için muhbir olma yolunu seçmiştir.

İngilizlerin Tag'ları dağıtması Hindistan'da haydutluğun ortadan kalkmasını sağlamamıştır. Pindari ve Tag

* Latince "İngiliz Barışı"; Waterloo Savaşı'ndan sonra Avrupa'da oluşan barış ortamını ifade eden bir dönem. (Ç.N.)

çetelerinin kökleri kurutulduktan sonra yetkililerin odak noktasında diğer büyük Dakait çeteleri yer almıştır. Silahlı haydut çeteleri olan Dakait'ler de Tag'ların açtığı yoldan ilerlemeye devam etmekteydi. 1889 yılında tanıklardan biri, bir Dakait üyesini şöyle tanımlamıştır:

Kılıç veya alaybozan tüfekleri kuşanmış, genellikle taşıdıkları meşalelerin ışığıyla geceleri, zaman zaman da gündüzleri çalışan organize bir çetenin üyesidir. Çetenin başında işinde usta olduğunu kanıtlamış bir önder bulunur. Bir-iki sefer için geçici üyeler gruba dahil edilebilir, hatta hizmetlerinden yararlanılabilir; ancak düzenli üyeler Dakait'liğe yağmurların dindiğini dönemden yağmur mevsimi yeniden başlayana kadar yerine getirdikleri mutlak kaderleri gözüyle bakarlar.⁶³

On dokuzuncu yüzyılın sonuna yaklaşıldıkça bu çeteler *lathi* sopaları, kılıçlar, mızraklar ve *pharsa*'lardan (sivri uçlu, bazen bir savaş baltası biçiminde de görülen bir tür sopa) oluşan cephanelerine kapsüllü tüfeklerle Fransız tüfeklerini de ekleyerek ateşli silah güçlerini artırmıştır. Ancak bu dönemdeki Amerikalı ve Avustralyalı çetelerin aksine, Dakait'ler çok nadiren polisle çatışmaya girmiş, genellikle köyleri yağmalayıp yakmayı, köylüleri öldürmeyi tercih etmiştir. 1970'lere kadar Hindistan'ın iç kesimlerinde yer alan Bundelkhand ve Çambal Vadisi'nde yoğun bir Dakait sorunu görülmekteydi; bu durum 1972 yılında yüzlerce Dakait'in topluca teslim olmasına kadar bölgenin kalıcı sorunlarından biriydi. Bir uzman görüşüne göre Dakait'lik sadece yüz yıllar önce derebeylerinin çatışmaları ya da dış güçlerin işgalleri ile yerlerinden edilen prenslere dayanan bir tür "kitle davranışının tarihsel bir devamı"⁶⁴ niteliği taşımaktadır. Diğer uzmanlar rüzgârlı tepeleri, nehirleri ve tro-

‘pik bitki örtüsüyle Hindistan topografyasının kaçak haydutlar için biçilmiş kaftan olduğunun altını çizmektedir. Yine diğer bir kesim ise Dakait’liğin kastlar arası farkların, siyasi mücadelelerin ve ekonomik temelli diğer toplu başarısızlıkların sonucu ortaya çıktığında ısrar etmektedir.

200 yıllık süre zarfında tarih sahnesinden hem yetkililerin hem de kamuoyunun ilgisini genellikle yerel, ancak bazen de uluslararası düzeyde çeken pek çok Hindistanlı haydut geçmiştir. Bunların arasında, en az 100 cinayetle ilişkisi bulunan Koose Muniswamy Veerappan (1952-2004) ülkede yirminci yüzyılın en çok aranan haydudu olmuştur. Sandal ağacı kaçakçılığı ve fildişi elde etmek için kaçak fil avcılığı ile başladığı işlerini sonradan büyüterek cinayet, gasp ve adam kaçırma suçlarına da karışmıştır. Robin Hood’vari bir imaj yaratan Veerappan yetkililerin kaçakçılık ve kaçak avlanma faaliyetlerine müdahale etmesine içerleyen köylülerin desteğini kazanmıştır. Daha erken yaşlarda kaçak avlanan kimselerden oluşan bir mahalle çetesine katılan Veerappan 1986 yılında gözaltına alınmış, ancak salıverilmesi için 2.000 dolar ödedikten sonra bir daha asla canlı ele geçirilemeyeceğine dair kendi kendine yemin etmiştir. Özellikle de kaçak fil avcılığını ve yasadışı sandal ağacı kesimini engelleyen orman korucularıyla arasında ekstra bir kan davası bulunmaktaydı. 1990’ların ilk yıllarında en parlak dönemindeyken rakiplerinin üstesinden gelmiş ve Güneydoğu Maisur’da yaklaşık 9.5 bin kilometrekarelik bir bölgenin hâkimiyetini ele geçirmiştir. Tanınmış kimseleri kaçırmayı en kârlı iş olarak görmüş, özellikle Bollywood’un önde gelen yıldızlarından Rajkumar’ı kaçırıp 2010 yılı Temmuz ayından itibaren 109 gün boyunca alıkoymasıyla gündemde olmuştur. Kurbanını salıvermek için tıpkı ünlü kadın haydut lideri, meşhur

“Haydutlar Kraliçesi” Phoolan Devi (1963-2001) gibi siyasete atılma umuduyla bağışlanmayı talep etmiştir.

Devi, Kuzey Hindistan'da yer alan Uttar Pradeş eyaletinde, düşük bir kastta (Mallah, yani kayıkçılar) yer alan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. On bir yaşında zorla evlendirildikten sonra dayak yiyip cinsel istismara uğrayan Devi, baba evine geri dönmüş, ancak ailesi tarafından kendisinden sonra bir kadınla daha evlenen eşinin yanına gönderilip daha da kötü muamele görmeye başlamıştır. Ailesi kendilerinden daha zengin bazı akrabalarıyla aile topraklarına sahip olmak için bir mücadeleye girişmiş, Devi gibi düşük bir kasttan gelen Babu Singh'in başında bulunduğu bir haydut çetesine dahil olarak kaçabilmiştir. Devi ve Babu Singh evlenip Çambal Nehri vadisinde kendileri gibi düşük kasttan gelen üyelerden oluşan bir çete kurmuştur. En sık kullandıkları numaralardan biri polis memuru gibi giyinerek durdurdıkları tırlarla arazi sahiplerini soymaktır. Yıllar boyunca tarih sahnesinden geçen benzerlerinin çoğunun aksine Devi vurgunlarından elde ettiği ganimetleri daima köylülerle paylaşmıştır. Çetesinin daha yüksek kasttan bir çeteye katılmakla kandırılması az daha Devi'nin sonunu getirmiştir. Çete üyelerinin büyük çoğunluğu kendisinin de rehin alınıp defalarca tecavüze uğradığı Behmai köyünde vurulup öldürülmüştür. Buradan da kaçmayı başaran Devi bir Dakait çetesine katılmış, kısa sürede grubun başı olarak pek çok baskını yönetmiş, pazarları yağmalamış ve ganimetini fakirlerle paylaşarak bir kadın olarak Robin Hood benzeri bir statü kazanmıştır. 1981 yılında, tecavüze uğradığı Behmai köyüne bir saldırı düzenlemiş, daha yüksek kasttan 22 köylüyü bizzat öldürmüştür. Hükümetin yüzlerce polis memurunu seferber etmesine rağmen Devi her defasında yakalanmaktan kurtulmuştur. 1983 yılında silah bırakarak çete

üyeleriyle birlikte hapishanede sekiz yıldan fazla kalmamak koşuluyla teslim olmuştur. Devi hiç mahkemeye çıkarılmadan on bir yıllık bir ceza almış ve Budist olmuştur. 1996 yılında popülerliğinden de istifade ederek mecliste bir sandalyeye sahip olmuş, toplumun düşük kastlarında yaşayan vatandaşların sorunlarıyla ilgilenmiştir. Ancak 2001 yılında, bazılarına göre 1981 yılındaki saldırının intikamını almak isteyen yüksek kasttan Behmai'li bir adam tarafından gerçekleştirilen⁶⁵ bir suikasta kurban gitmiştir.

Avustralyalı orman kaçakları

İngiltere yığınla mahkûmun yanı sıra, tıpkı yüzyıllar boyunca imparatorluğun Amerika'dan Afrika'daki bozkırlara uzanan diğer uzak köşelerine de yaydığı gibi, Avustralya'ya da suç geleneklerini de ihraç etmiştir. Bunların içinde en belirgini de anayollara bağlanan yürüyüş patikaları ve atlı gelenekleridir. İngilizlerin mahkûmlarını on sekizinci yüzyılın sonlarında Avustralya'ya göndermesi kıtanın el değmemiş topraklarında, kaçmanın pek de zor olmadığı bir hapishane sistemi yarattı; "esas mesele kaçıktan sonra hayatta kalabilmekteydi".⁶⁶ Bu hapishanelerden ormanlara kaçan Avustralyalı haydutların, İngiltere'deki yol soyguncusu benzerlerinden, çok büyük oranda çoğunun direkt olarak mahkûm kolonisinden gelmekte olmaları sebebiyle çok daha sert ve acımasız oldukları su götürmez bir gerçektir.

Avustralya'da haydut faaliyetlerinin ilk evresi 1790'ların sonunda başlamış ve hapishaneden kaçan mahkûmlarla ordudan kaçan askerler etrafında şekillenmiştir. Sallarla veya gizlice gemilere binerek deniz yoluyla kaçamayanlar o dönemin deyişiyle "firarı" olarak bilinen haydutlara dönüşmüştür. Ormana kaçma geleneğinin öncü-

leri olan bu ilk örnekler toplum tarafından aykırı bulunup koloninin özgür yerleşimcileri tarafından sert bir tehdit olarak algılanıp korkuyla yaklaşılmış, dolayısıyla ilerleyen dönemde Avustralya'da doğan mahkûmların gördüğü anlayıştan daima mahrum kalmıştır. Birkaç yıl içinde kırbaçtan ve katı yönetimden usanan mahkûmlar sayısız doğal engelle karşın yine de mahkûm yerleşkelerindeki dehşet verici koşullara kıyasla tercih edilebilir kalan ormanlara ve diğer açık alanlara kaçmaya başlamıştır. Erken dönemlerdeki bu hapisane yerleşkeleri cezai yaptırımlar üzerine, hiçbir sınır tanımayan deneyler gibiydi. Firar edenlerden bazıları kıraç arazide özgür yerleşimcileri soyup yiyecek ve giyecek elde ederek yaşamaya çalışmaktaydı. İlk mahkûmların büyük çoğunluğu İrlandalıydı. Firari James Barry'nin öyküsü söz, pek çok mahkûmun ormanda yaşamayı bu cezai sisteme tercih etmesine neden olan yönetime geldiğinde önemli bir simge olmuştur. Barry, yerleşimcilerin birinin evine hırsızlık yapmak üzere girmek suçundan 1.000 kırbaçla cezalandırılmıştır. İlk 270 kırbacın ardından neredeyse ölmek üzere olan Barry yere yığılmış, kalan 730 kırbaçlık ceza dördü 150, sonuncusu da 130 kırbaçtan oluşan beş ayrı bölümde infaz edilmiştir. Kırbaç cezasının infazından sonra tutuklular ya işlerine geri dönmekte, ya da neredeyse açlıktan ölmelerine neden olacak kadar yetersiz beslenme koşullarıyla yine hapsedilmekteydi.

Tutukluların sayısı süvarilerin ve ıslahevi görevlilerinin sayısından ciddi miktarda fazla olduğu için cezaların bağışlanması ve bazen de eve geçebilmek için sıklıkla iyi halle yöneticilerin gönlü hoş tutulmaya çalışılmakta, bu işe yaramadığında göz boyamak için devreye fiçılar dolusu rom ve kıyafetler girmektedir. Bu da işe yaramayınca atlı polis birlikleri tarafından pek çoğunun soluğu darağacında almasına neden olan bir uygulama başlatıldı.

Yine de İngiltere’de aynı şekilde darağacına çıkma kaderini paylaşan çoğu yol soyguncusuyla kıyaslandığında yakalanan orman kaçaklarının büyük çoğunluğu idamdan paçayı sıyırmakta, bunun yerine hapse atılmaktaydı.

1820’li yılların başlarında orman kaçakları bütün Yeni Güney Galler eyaletinde faaliyetlerini sürdürmüştü, bu beladan kurtulmak için atlı polis birliklerinin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Özünde milis ruhuna sahip bu atlı polis birlikleri komutanlardan birinin ifadesiyle “tahammül edilebilecek kadar ortalama düzeyden” öteye geçememekteydi. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Londra’da, New York’ta ve dünyanın diğer pek çok yerindeki ilk polis teşkilatları gibi bu polis kuvvetleri de “takip etmeye değer”⁶⁷ bulduklarının dışındaki suçluları genellikle ormanın içlerine kadar takip etme yoluna gitmemekteydi. Gitgide artmaya devam eden suç oranlarına bir çözüm bulabilmek amacıyla Norfolk Adası’yla Tazmanya’da daha yetkin polislerden oluşan ve daha küçük cezai kurumlar kuruldu. 1834 yılında suçun tespiti- nin ardından 24 saat içinde soygun veya zor kullanarak ev yağmalama gibi suçlar için idam cezasını gerektiren bir Orman Kaçakları Kanunu yürürlüğe girdi. Kabulünden dört yıl sonra bu yasa yürürlükten kaldırıldı ve böylece soygun suçu yüzünden infaz edilen son asarak idam cezası 1839 yılında gerçekleşti. 1841 yılında mahkûmların büyük bir çoğunluğunun cezalarına ilave on yıllık bir sürgün eklenmekteydi. Bu on yılın ardından da kamu işlerinde en az dört yıl ağırlaştırılmış zorunlu hizmet cezasına çarptırılmaları muhtemeldi.

Orman kaçaklarından hiçbiri, giymekte olduğu geniş bir hayal gücü gerektiren ev yapımı zırhı sebebiyle sıklıkla “Demir Kaçak” olarak adlandırılan efsanevi Edward “Ned” Kelly kadar ön plana çıkmayı başaramamıştır. Ned’in şanssızlığı, bu kostümüyle birlikte onun Aşıl to-

puğu korunmasız kalan bacaklarıydı. Son çarpışmasında Ned'i yere seren de bacaklarına aldığı saçma yaraları olmuştur. Ancak saçmaların yaralarından tamamen kurtulduktan sonra Ned'in hayatına son veren şey kasıtlı adam öldürmekten suçlu bulunmasını üzerine 11 Kasım 1880'de idam edilmesidir. Darağacında ayaklarının altında duran kapak açılıp Ned'in aşağı düşmesine neden olmadan önce kendisinin son sözleri, "Hayat böyle" olmuştur. Ned, Tipperary'de iki domuz çaldığı için yıllarca Van Dielen Adası'nda (Tazmanya) hizmet veren İrlandalı bir mahkûmun oğluydu. Kelly ailesi bölgede güç sahibi olan sığır yetiştiricileri ile bir sürtüşme yaşadıklarını anladığımız uzak bir yerden gelmekteydi. Bu noktada karşımıza yine toprakların adaletsiz dağılımının karşılığında haydut faaliyetlerinin doğuşu çıkmaktadır. Kelly'nin polislerle karşı beslediği neredeyse hastalık boyutundaki nefret Katoliklerle Protestanlar arasındaki sınıflar arası çekişmelerle de körüklenmekteydi; memleketi İrlanda'da Protestanların Katolikleri sömürüp istismar ettiğine dair hikâyelerle büyüyen Kelly, İrlandalıların özellikle de polis güçlü toprak sahiplerinin emrinde çalışırken adaleti rüyalarında bile göremeyeceklerini düşünenlerden biriydi.

Ancak Ned de diğer pek çok etkileyici çete lideriyle aynı hatayı yaparak, yani halk tarafından gerçekliğine inanılan imaja kendisi de inanıp üstünlük hezeyanlarına kapılarak başarısızlığa giden yola kendi çıkmıştır. Gazete kupürlerinde de yer alan bir sürü kahramanca ve cüretkâr eylemine rağmen 26 yaşındayken sıradan bir suçlu olarak asılarak idam edilmiştir. Koloni yerleşimlerinden uygarlığa doğru bir geçiş yaşayan diğer bölgelerde de olduğu gibi, yollar, demiryolları, telgraf ve telefon hizmetleri ormanların içine kadar ulaştığı için on dokuzuncu yüzyılın sonlarında artık orman kaçakları döneminin de sonu gelmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın sonunda bazı orman kaçakları haydut geleneklerine bağlı kalan çeteler oluşturmuştur. Yaklaşık bir asır boyunca Avustralya ormanları çiftlik evlerini yağmalayan, sığırlarla atları çalıp posta arabalarını durdururken yolcuları soyan (bu orman kaçakları da, "Ya paranı ya canını!" gibi "Sökül paraları!" ifadesini kullanmaktaydı) ve madenlerden altın ya da diğer değerli metalleri bankalara götüren taşıyıcı arabaları pusuya düşüren envaiçeşit suç çetesine sığınak olmuştur.

Özet

Organize suç örgütleri yazılı tarihin çoğunda karşımıza çok çeşitli kılıklarda çıkmış, çoğunlukla sanayileşme öncesi toplumlarda gözlenmiş ve çok daha sonra bu örgütlerin yıkılmaz kaleleri haline gelecek olan şehir merkezlerindense kırsal kesimlerde belli bir destek görmüştür. Yol soyguncuları, hırsız yakalama işine atılan yeraltı şebekeleri ve haydutluğun sayısız diğer örneği aslında sonradan gözlenecek daha karmaşık, organize ve uluslararası boyutlu çetelerin birer habercisidir. Suç örgütleri ve zaman zaman da tek başlarına faaliyet gösteren suçlular, eylemlerini toplumların ulaşım imkânları ve mal varlıklarının genişlemesiyle kalıcı bir hale getirmiştir. Suç örgütleri genellikle coğrafi koşulların doğal bir koruma sağlayabileceği, özellikle de büyük iç ve dış çatışmaların sonrasındaki dönemlerde ortaya çıkmıştır. Varlıklarının devamı modern dönem öncesi çok sık görülen bir durum olan hukuki uygulamaların yetersizliğiyle sağlanmıştır. Bu türden bir suç silsilesi on dördüncü yüzyılda İngiltere'de ortaya çıktığında, mahkemelerle dağılmakta olan feodal sistemin yerel derebeyleri arasındaki çekişme yüzünden cezai yargılama sistemi de çökmeye başlamıştır. Birkaç örnek vermek gerekirse 1700'lerde Slovakya'da, 1890'lar-

da Yunanistan'da ve 1950'lerde Sicilya'da benzer sistemler ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde bu çetelerin var olduğu, özellikle de büyük toplumsal değişikliklerin ve çağdaşlaşma hareketlerinin gerçekleştiği dönemlerde bu suçlara karışanlar ele geçirildiklerinde asma veya kemik kırma çarkıyla öldürme gibi şiddetin bütün halka teşhir edilebildiği, böylece yeni yeni oluşmaya başlayan devletin kanunsuzluğa izin vermeyeceğinin gösterildiği yollarla cezalandırılmıştır. At sırtında faaliyet göstermeye başlayan haydut çetelerini kontrol altına almak için geliştirilen en etkili stratejilerden biri Bow Street Atlı Devriyeleri, Teksas Muhafızları, New Mexico Atlı Polisleri, Avustralya'daki atlı birlikler ve benzeri pek çok örneği içeren atlı güvenlik gücü geleneğinin uygulanmaya başlamasıdır.

Gelecek bölümde organize suçun gelişiminde karşımıza çıkan, bu bölümün büyük çoğunluğunu oluşturan çoğunlukla yerel ve bölgesel çete faaliyetleri ile büyük bir tezat oluşturan, on yedinci yüzyıldan itibaren açık denizleri mesken edinen korsanların uluslararası boyuttaki doğası ile görülmeye başlanan ve Batı dünyasındaki pek çok yasağın sonucunda ortaya çıkan fırsatlar, küresel uyuşturucu ve köle tacirleriyle birlikte diğer organize suç biçimlerinin doğmasına şans tanıdığı için on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllara kadar varlığını sürdüren bir sonraki aşama ele alınacaktır.

Yasaklar, Korsanlar, Köle Tüccarları, Uyuşturucu Kaçakçıları ve Suçun Uluslararası Boyuta Taşınması

Uluslararası suç şebekelerinin kökleri henüz günümüzde mevcut devlet sınırlarının çoğunun çizilmediği, modern dönem öncesinde faaliyet gösteren kaçakçılık örgütlerinin eylemlerine kadar dayandırılabilir. Örneğin tıpkı Karadeniz'i Baltık Denizi'ne bağlayan Kehribar Yolu'nun Çin ile birlikte Asya'nın diğer bölgelerinden gelen kaçakçılık ve insan ticareti faaliyetlerinde hayati bir rol oynaması gibi, Yunanistan ve Balkanlar'dan geçerek Bizans'ı Roma'yla bağlayan klasik kara ticareti yolu da günümüz silah ve uyuşturucu kaçakçıları tarafından halen kullanılmaktadır. Yani 1931 yılında Amerikalı bir gazetecinin de belirttiği gibi:

[Organize suça dair] yeni hiçbir şey yoktur. Geçmişte de organize soyguncu çeteleri tüccarları soyup haraç almaktaydı. Açık denizlerde korsanlar ticari ilişkilerden kendi paylarına düşeni alırdı. Ancak yine de geçmişin soyguncu çetelerinin yöntemlerinin günümüzde hâlâ başarıyla uygulanabiliyor oluşu akıl almaz bir gerçektir.¹

Macellan'ın 1619-1622 yılları arasındaki çığır açan dünya turu sefer sürelerini gitgide daha da kısaltan pek

çok yeniliğin gerçekleştirilmesine öncü olmuştur. Denizcilikte ve okyanus gemiciliği teknolojisinde yaşanan bir sonraki teknolojik atılım on sekizinci yüzyılda buhar gücünün kullanılmaya başlaması olmuştur. Buharlı gemilerin kullanılmasıyla sefer sürelerinde önemli bir düşüş yaşanır. Sefer sürelerindeki bu düşüş de gitgel sayılarını artırmış, böylelikle bu süreç içinde ulus devletler arasındaki küresel ilişkileri güçlendirmiştir. Dahası gemiler ebat olarak da daha büyük inşa edilebilmeye başlanmış, bu da daha büyük bir ticaret hacmine yol açmıştır. Bundan sonra küreselleşme sürecinin her aşamasında hem yasal hem de yasadışı girişimciler servetlerine servet katmanın yeni yollarını aramış, deniz korsanları, köle tüccarları ve mal kaçakçılarının ilk uluslararası suçlular olarak ortaya çıkmaları için pek fazla zaman geçmesi gerekmemiştir. Uluslar ve farklı coğrafyalar arasındaki ilişkilerin küresel boyutta artması, aynı zamanda maddi suçların çok daha kârlı olacağı anlamına gelmekte olduğundan Amerika'nın tamamı kolonilerden oluşan doğu kıyılarındaki başarılı korsan girişimciler örneğinde gözler önüne serildiği üzere daha karmaşık suç oluşumlarının gelişmesini de tetiklemiştir. Dahası, ulaşımda görülen ilerlemeler bu suç örgütlerinin popüler bir ürüne getirilen yeni yasakların yepyeni "iş" fırsatları sunmasıyla piyasada görülen değişikliklere çok daha çabuk karşılık verebilmeleri anlamına gelmiştir. Yolsuzluk yapan sayısız görevliyle de işbirliği içinde olan yeraltı ekonomileri ve karaborsa faaliyetleri hem ülke sınırları dahilinde hem de sınırların ötesinde olağan bir hal almıştır.

Gittikçe daha da fazla ulus devlet, hazinelerini doldurup uzak cephelerdeki ordularının masraflarını karşılamak için gümrük vergilendirme sistemine geçiş yaptıkça kaçakçılık faaliyetleri de gitgide daha kârlı olmaya başlamıştır. Denizaşırı bankacılık sistemlerinin yaygın-

laşmasından ve kara para aklama faaliyetlerinden önce, yüksek faizli vergilerden uzak durmaya çalışan İngiliz sömürgeciler diğer zorunlu tüketim maddeleriyle birlikte çaylarının belki de altında beşini limanlara kaçak olarak getirmiştir. Sömürgeciler bir noktaya kadar İngiliz hukukuna bağlı kalmak amacındaydı, ancak bedava ticaret söz konusu olunca mevcut yasaların tamamını bertaraf ederek istikametlerini kaçakçılık faaliyetlerine çevirdiler. 1700'lerin ortalarında Amerikan kolonileri pek çok el altından ekonomik girişime ev sahipliği yapmaktaydı. Bunlardan Hollanda keteni ve Fransız konyağı kaçakçılığıyla uğraşan bazıları büyük servetler kazanmıştır. Bir tahmine göre sömürgeci işadamlarının limanlarda 1738 yılından 1750'lere kadar yaklaşık 7.5 milyon litre yasadışı melas kaçırdığı düşünülmektedir.

Yasadışı insan ticareti, deniz korsanlığı ile zihnin durumunu ve ruh halini değiştiren maddelerin kaçakçılığı kriminologların bugün "uluslarötesi suç" olarak tanımladıkları, daha açık bir deyişle "iki veya daha fazla hükümetin hukuki yetki alanını ilgilendiren"², ulusal sınırların ötesinde veya içinde işlenen suçları belirten kavramın ilk örnekleri olmuştur. Yazılı tarihin büyük bir kısmı için suçun yerel ya da bölgesel bir sorun olduğu, coğrafi koşullarla sınırlandırıldığı ve çoğunlukla at sırtındaki haydutlar ve bir önceki bölümde ele aldığımız yol soyguncuları gibi yerel suçlulardan kaynaklanan bir tehdit olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

İlk önce İngiltere'de, ardından da Batı dünyasının diğer bölgelerinde Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla kırsal kesimdeki köylüler kitleler halinde daha geniş fırsatlarla daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak arzusuyla şehirleşmiş bölgelere akın etmiştir. Daha hızlı ulaşım yöntemlerinin gelişmesiyle de birlikte bu durum "değişen piyasaya hızlıca ayak uydurmalarına, güçlerini pekiş-

tirmelerine, sermaye biriktirmelerine, esas üslerinden daha geniş alanlara yayılabilmelerine ve modern dünyada faaliyetlerini sürdürmeye devam etmelerine”³ olanak sağlayarak çok daha uzun soluklu ve etkili suç örgütlerinin gelişimini hızlandırmıştır.

İlk uyuşturucu savaşları

Küresel suç şebekeleri, belli mal ve eylemlere yasak üzerine yasak getiren uluslararası toplumların girişimlerine büyük bir teşekkür borçludur. Bu yeni görülmeye başlanan bir olgu değildir. Örneğin günümüzde halihazırda uyuşturucu savaşları, 600 yıldan uzun bir süredir sürüp gitmekte olan bir mücadelenin son bölümünden başka bir şey değildir. Modern çağda görülen uyuşturucu yasağı hareketlerinden önce pek çok ülke yeni yeni keşfedilen bu psikoaktif maddeleri kabul etmekteydi. Ancak şu da bir gerçektir ki, asırlar boyunca çok çeşitli kültürler “belli başlı bazı maddelerin”⁴ kullanımını yaygınlaştırmakta bir tıp antropoloğunun “açıklanamaz zorluk” olarak tanımladığı bir durumla karşılaşmıştır. Büyük çoğunlukla tarıma dayalı bir ekonomisi olan Avrupa toplumları ithal ürünlere karşı, her zaman aşına olduklarını tercih ettikleri⁵ yerleşmiş “tüketim şablonlarından” vazgeçememekteydi. On beşinci yüzyılın sonlarında Yeni dünya ile Eskidünya arasında yiyecek, ilaç ve diğer ürünlerin “Kolomb Değiştokuşu” adı verilen takasıyla başlayan keşifler çağı, toplumlara büyük ölçüde çoğunun önceden tuhaf ve yabancı bulduğu, dolayısıyla alışageldikleri kültürel uygulamaları tehdit ettiklerini düşündükleri uygulama ve ürünlerle meydan okumuştur. Amfetaminler, taş kokain, eroin ve diğer narkotiklerle bu amaçla üretilen uyuşturucuların piyasada dolaşmaya başlamasından uzun süre önce, bu maddelere benzeyen tütün ve

afyon mamulleri ile birlikte günümüz mutfaklarında sıklıkla kullanılan kahve (Etiyopya'dan), ikolata (Meksika'dan) ve çay (Çin'den) gibi malzemelere de şüpheyle yaklaşılmış, bazı durumlarda otokrat hükümdarlar tarafından yasaklandıkları da görölmüştür. Tütün ve enfiyeden, çikolata ve koka bitkisi yaprağına kadar her şey İspanya, Fransa, İngiltere, Felemenk Cumhuriyeti ve dünyanın diğeri her yerindeki sömürgeci güç sahiplerinin şüpheli gözlerinin kontrolünden geçmiştir. Daha 1569 yılında İspanya Kralı II. Felipe İkinci Lima Konsili'nden bazı diğeri notlarla birlikte, "Koka yararsız bir şeydir ve [...] pek çok can alır,"⁶ ifadesinin yer aldığı bir rapor almıştır. On altıncı yüzyılda İspanyol sömürgeciler kokayı yakından tanıma fırsatı elde ederken, bu madde kıtaya onlar gelene kadar burada yaşamakta olan yerel İnka halkı tarafından oldukça nadiren, o da çoğunlukla tıbbi ve dinî amaçlarla olmak kaydıyla kullanılmaktaydı. Yükseklikten rahatsız olan işçileri rahatlatmak, aynı zamanda da açlık ve yorgunluk hislerini engellemek için kokadan istifade edilmekteydi.

Tütünün öyküsü, toplum tarafından kabul görmesine giden yol ve şeytan icadından keyif verici olmaya doğru geçirdiğı evrim, popüler maddeleri yasaklar ve suç ilan etme yoluyla düzenleme çabalarına dair öğretici bir ders niteliğindedir. Günümüzde dünyanın en çok tüketilen uyuşturuculardan olan tütün ve tütün mamulleri yüzyıllar boyunca, tıpkı 1638 tarihli tütün kullanan veya dağıtanların kafalarının kesilmesini buyuran yasa tarafından örneklendirildiğı gibi, zaman zaman bunları kullananların keyif verici madde düşkünlüğü suçundan sert cezalara çarptırılmalarını gerektiren çeşitli yasakların hedefinde yer almıştır. Ancak Kuzeydoğı Çin'den Mançu'ların gelişi ve ardından 1644 yılında Qing Hanedanı'nın kurulmasıyla tütüne olan ilgileri zaten memleket-

leri Mançurya'dan beri süregelen bu topluluğun yasakları kaldırıp tütünü yasallaştırması pek de şaşırtıcı olmamıştır, yani bu ürüne olan aşinalıkları toplum tarafından kabul görmesine yol açmıştır. Bu durum on yedinci yüzyılın ilk yarısında Rusya'da sigara içenlerin dudaklarının yarılmasından *knut*'la dövülmeye, hatta hadım edilmeye kadar değişiklik gösteren acımasız yaptırımlarla cezalandırıldığına, tütün içen varlıklı kimselerin ise biraz daha ucuz atlatıp Sibiry'a'daki tundralara sürülüp mal varlıklarına el konduğuna⁷ tanık olduğumuz dönemle büyük bir tezat oluşturmaktadır. 1895-1921 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlar ve çocukların tütün ve tütün mamullerini kullanmalarından kaynaklanan, sağlıkla ilgili endişeler sebebiyle 14 eyalette tütün satışı yasaklanmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında muhtemelen büyük ölçüde sigara içen asker sayısının oldukça fazla olması ve böylelikle geçici bir süre için tütün kullanmanın vatanseverlikle ilişkilendirilmesi sebebiyle tütün karşıtı hareket çöküşe uğramıştır.

Bitkibilimsel olarak bakıldığında *Nicotiana* cinsinin altında 64 farklı tür olmasına rağmen bunlardan yalnızca ikisi içilebilmektedir ve hem *Nicotiana rustica* hem de *Nicotiana tabacum*'un kökenleri henüz Kuzey Amerika tam bir yerleşim yeri haline gelmeden önce Amerika kıtasının tamamına dayandırılabilir. Tahminlere göre ilk defa MÖ 5000 ila 3000 yıllarında bir dönemde tütün tarımı yapılmıştır.⁸ Kristof Kolomb'un 1492 yılında Yenedünya'ya ulaşmasına kadar yoğun yerleşik bir nüfusu bulunan Amerika kıtasının bütününde tütün içilmekteydi. Nihayetinde tütün alışkanlığının İspanya'ya yayılması, "ibadetlerini yerine getirmek üzere olan rahipleri, sağlık kisvesi altında bile olsa toplu ayinlerden önce gerek ağızdan tütünün dumanını çekmenin, gerekse tütün tozunu burundan çekmenin sonsuza kadar lanetlenmek-

le cezalandırılacağı”⁹ ifadesinin yer aldığı bir kilise fermanının 1588 yılında Lima’da yayınlanmasıyla dünyada kayıtlara geçen ilk tütün yasağını da beraberinde getirmiştir.

Tütün pek çok farklı şekilde tüketilmiştir. Daha ziyade “tütün çekmek” olarak bilinen, öğütülmüş tütünü burundan almak da bunlardan biridir. Brezilyalı yerel halkın tütünü bu şekilde kullanan ilk insanlar arasında oldukları tahmin edilmektedir. Ancak Fransız mahkeme doktorlarının tütünün tıbbi güçlerinden etkilenmelerinin de katkısıyla “toz tütün” denen bu ürün üst sınıf müşterilere hitap eden pazarlardaki tüketiciler arasında kendine geniş bir yer bulmuştur. Başlarda az miktarda tütün, Küba’dan ithal edilmekteyken İspanyol ve Portekizli denizcilerin tütüne olan ilgisinin artmasıyla çok daha geniş pazarlarda ithalatına başlanmıştır. Bir süre için perakende fiyatı yalnızca varlıklı kimselerin bu zevki satın alabileceği kadar fahiş miktarlarda seyretmiştir. Yine de talep gitgide artmaya devam etmiş, Yenidünya’da tütün ekiminin ve ticaretinin yapılmasının uluslararası bir işkolu olmasına yol açmıştır. Tütün kullanımı kendine Avrupa’da ilk yandaşlarını Kuzey Almanya düzlüklerinde ve filizlenmekte olan İtalyan ve Alman devletlerinde bulmuş, bu devletlerin her birinde de değişik bir biçimde kullanılmaya başlamıştır. Örneğin Fransızlar tütünü “hastalıkları kovup güzelliği koruduğu” için benimsemiştir.

İngiliz denizcilerin ve kahraman gemicilerin Amerika maceralarının ardından sigara içmeyi yaygınlaştırmasının, tütünün “aromatik dumanıyla keyif verici olarak” tüketimini meşru hale getirdiği¹⁰ görülmektedir. İngilizler, Katolik İspanyolların aksine sigara içmeyi şeytanla bağdaştırmamıştır. Elizabeth döneminde denizlerde kapitan, hükümete bağlı bir korsan ve köle tüccarı olarak görev yapan Sör Francis Drake 1570’lerin sonlarında

dünya etrafında ikinci turunu atarken tütüne denk gelmiştir. O dönemlerde İngilizler 1558'den beri İspanyollarla çoğu Avrupa kıyılarından Yenidünya'ya kadar açık denizlerde yaşanan çarpışmalarla geçen bir savaşın içindedir. Amerika kıtasında bir koloniye sahip olmayan İngilizler başlarda tütünü yetiştirmektense tütün kalyonlarını soymayı daha uygun bulmuştur. Daha hızlı gemilerinin avantajını kullanarak, Britanyalılar yağmaladıkları tütün ve külçe külçe altını büyük miktarlarda, kolaylıkla taşımakta başarılı olmuşlardır. Bu noktadan itibaren tütünün yaygınlığı da hızla artmaya başlamıştır. İngilizlerin (İspanyolların âdeti olan) puro yerine tütün kullanırken çubuğu tercih etmeleri Kuzey Amerika'da etkileşimde bulundukları yerel kabilelerin tütün alışkanlıklarını da yansıtmaktaydı. Diğer pek çok yeni uyuşturucu ve uyarıcı gibi tütünün de kullanımında ilk başlarda yer alan merak duygusu yerini büyük bir çılgınlığa bırakmıştır. On altıncı yüzyılın sonlarında diğer ülkelerden gelen ziyaretçilerin notlarında sosyal aktivitelerde çubukla tütün içmenin ne denli yaygın olduğu sıkça yer almaktadır.

Ancak Kral I. James döneminde "kokuşmuş duman" olarak anılacak olan sigara herkes tarafından bu denli sevilmemiştir. Tütün mamullerinin kullanımına karşı yükselen sesler kokusundan ve balgam yapmasından ateş ve kurumla olan ilişkisine kadar çeşitlilik göstermiştir. Alışkanlık (o dönemlerde bağımlılık kavramı henüz kavranmamıştı) yaratma özelliğine dair ilk yorumda bulunanlardan biri, "günümüzde tütün kullanımı büyük bir hızla artmakta ve mutlak bir gizli hazla erkekleri fethetmekte, öyle ki ona bir kez alışanların bir daha ellerinden kurtulabilmesi zorlaşmakta"¹¹ yorumunu yaparak tütünün "onu kullananları kontrol edebilme" yeteneğinden bahseden Francis Bacon olmuştur. 1643 yılında Rusya'da Çar I. Mihail enfiye çekenlerin burunlarının kesilmesi,

sürekli tütün kullanıcılarının da idam edilmesi emrini vererek tütün satışını yasaklamıştır.

Başlarda Katolik kilisesi tütün kullanımını yalnızca kutsal yerlerde yasaklayarak tartışmalı bir tavır takınmış, on yedinci yüzyılda ise Papa VIII. Urban kiliselerde tütün kullanımını tamamen yasaklayıp burundan tütün çekenleri de aforoz etmekle tehdit etmiştir. 1603'de İngiliz tahtına I. James'in oturmasıyla İngiliz toplumunda tütünün yeri hakkında kafalarda hiçbir soru işareti kalmayacak şekilde yeni düzenlemelere gidilmiştir. "Tütün Mukabelesi" başlıklı bir el ilanında kral tütün kullanıcılarını alkoliklerle bir tutmuştur. Hevesli girişimlerine rağmen pek fazla destek toplayamamış ve tıpkı günümüzde sigara tüketimini sınırlandırma yolu olarak daha yüksek vergi konması için direten tütün karşıtı Amerikan lobisi gibi tütün vergilerini yaklaşık olarak yüzde 4.000 artırmaya karar vermiştir.

Bu "hileli ot" ile cadılık arasında bir ilişki kurulmasıyla birlikte tütün "James'in milli düşmanı" haline gelmiştir. Kısa bir süre sonra da tütünün cadılıkta (geleneksel olarak güzelavratotu ve banotuyla karıştırılınca) uçmaya yarayan bir iksir olduğuna inanılmaya başlanmıştır. Dönemin yaygın efsanesine göre tütün bitkisinin yaprakları yapışkan bir macun kıvamını alıncaya kadar ezilmekte, ardından süpürgelere sürülerek cadıların gökyüzünde raks edebilmesine olanak sağlamaktaydı. James "Deccal" hakkında olan, önce yazılı olarak ardından da mahkemeler yoluyla, ifade ettiği iddialarını da 1597 yılında demonoloji, yani iblis bilim alanında bir risale yazarak desteklemek suretiyle bizzat açtığı bu savaşta her zaman en ön saflarda yer almıştır. Risalesinde kendisini devirmenin peşinde koştuklarına artık paranoyaya varan boyutlarda inandığı satanistlerin en sert yaptırımlarla cezalandırılmaları gerektiğini savunmuştur. Böylece James

cadıların belirlenmesi, hatta doğrudan işkence uygulanıp itiraf alınması süreçlerine bizzat katılmıştır. James'in kurbanları arasında kralı çıktığı bir deniz yolculuğu sırasında boğma planları yapan Dr. Cunningham da bulunmaktaydı. Planlarının ortaya çıkmasının ardından doktorun el tırnakları sökülmüş, gözleri kor gibi sıcak iğnelerle deşilmiş ve "çizme" benzeri bir aletin içinde sabitlenen ayaklarından "kan ve ilik fışkırıp" bacakları iş görmez hale gelene kadar¹² darbe almıştır.

I. James'in "kokuşmuş ota" karşı verdiği mücadele ile aşağı yukarı aynı zamanlarda Japonlar da 1609, 1612, 1615 ve 1616 yıllarında tütüne yasaklar getirerek ve getirilen her yeni kanunla birlikte çok daha sert cezaların yürürlüğe girmesiyle 1616 yılından itibaren sigara içenleri para cezaları, hapse atma ve mallarına el koyma gibi yaptırımlara mecbur bırakarak benzer bir yol izlemekteydi. Japonların takındığı bu tutum büyük ölçüde tütünün, tıpkı diğer pek çok Batı kaynaklı ürün ve âdet gibi dış ülkelerle etkileşimin olumsuz bir sembolü olarak kabul edilen yabancı menşeinden ileri gelmekteydi.

İslam dünyası toplumları tütünü kabul etmeleri konusunda biraz daha rahat davranmış gibi görünmektedir. Kuran'da adının geçmemesi bir yana, Doğu Afrika'daki Müslüman yerleşim yerlerinin Arap Yarımadası'na olan yakınlığı da şüphesiz tütün mamullerini kullanma konusunda etkiye açık olmalarını sağlayarak bu toplumlarda tütünün kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.¹³ Ancak bu bütün İslam dünyası için genel geçer bir çıkarım değildir. Kuran'da adının geçmemesi sebebiyle bazı despot yetkililer sigara ve diğer tütün ürünlerini kullanmanın "öbür dünyalılık" göstergesi olduğunu ve bu yüzden daha ağır cezaları hak ettiğini öne sürmüştür. Bu konunun, dönemin padişahı IV. Murat'a "Zalim" unvanını kazandıran en uç örnekleri Osmanlı İmparatorluğu'nda görülebil-

mektedir. IV. Murat'ın ilk oğlunun doğumunu kutladığı bir törendeki havai fişek gösterileri sebebiyle İstanbul'un yarısının kül olmasından beri tütün kullanımına şiddetle karşı çıktığı rivayet edilmektedir. Bu sebeple bazı kayıtlara göre tütünün kökünü kurutmak için elinden geleni ardına koymamış, sık sık tebdilikıyafet şehrin arka sokakları ve geçitlerinde dolaşarak tütün alıcısı gibi davrandığı bile görülmüştür. Zor durumdaki bu sözde bağımlının yardımına Hızır gibi yetişmeye kalkıp tütün satmaya razı gelen biriyle karşılaştığında uygun gördüğü ceza başının vurulması olmuştur. Murat'ın on dört yıllık saltanatı boyunca tütün kullandığından şüphe edilen 25.000'den fazla kişiyi ölümle cezalandırıldığı tahmin edilmektedir. İranlı yetkililerin de tütün ürünleri kullananlara karşı acımasızlıkta IV. Murat'tan aşağı kalır yanı olmamış, tütün sattığı tespit edilen tüccarlar boğazlarından aşağıya erimiş kurşun dökülerek idam edilmiştir.¹⁴

Yasadışı uluslararası uyuşturucu ticaretinin kökenleri

Kriminolojik bir çerçeveden bakıldığında hiçbir uyuşturucunun tarihsel süreci afyon kadar etkilemediği, ve yine afyon kadar tartışmalı bir tarihçesi olmadığını söylemek mümkündür. Afyon Batı dünyasına, Yenidünya'dan ülkelerine dönerken bu kötü alışkanlığı da yanlarında getiren Avrupalı denizciler, gezginler, başıboş seraseriler ve fahişeler, yani tarihin o dönemine kadar zaten kötü alışkanlıklardan başka bir şeyle ilişkilendirmeyen kimseler tarafından 1850'lerde ulaştırılmıştır. Çoğu örnekte afyon bazlı uyuşturucu müptelaları toplumun aşağı tabakalarındaki kimselerle ilişkilendirilmiştir. Afyon Çin'e Arap tüccarlar tarafından tıbbi bir malzeme olarak altıncı yüzyılın sonları, yedinci yüzyılın başların-

da Tang Hanedanı (608-907) döneminde getirilmiştir. On sekizinci yüzyılın başlarına kadar afyon bağımlılığı o kadar yaygın hale gelmiştir ki Çin İmparatoru Yongzheng afyon içilen evlere ve afyon satışına yasak getirerek bu maddeyi "iğrenç ve acınası"¹⁵ ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra afyon satışı ve kullanımını idam cezasını gerektiren bir suç olarak tanımlayan yeni bir ferman yayınlanmıştır. Süreç içinde bu yasak, günümüzde pek çok bilim insanının ilk uyuşturucu tacirleri olarak kabul ettiği, Britanya İmparatorluğu'nu yansıtan çubuklarla tütün içen centilmen uyuşturucu tüccarları kisvesinde bir güruhun doğuşuna neden olmuştur. Onlarca yıl sonra –tefecilerle afyon içilen batakhanelerin işletmecilerinden çiftçilerle yolsuzluk yapan yargı çalışanlarına kadar– afyon ticaretine karışan herkes için ağır yaptırımlar içeren başka bir bildiri daha yayınlanmıştır. Bununla birlikte kendi rızalarıyla afyonlarını teslim edenler bağışlanmış, bağımlılara da iyileşmeleri için bir buçuk yıllık bir süre tanınmıştır. Yabancı afyon tacirleri tarihte ilk kez kafaları kesilerek cezalandırılmaya başlanmış, Çinli suç ortakları ise boğularak öldürülmüştür. Diğer suçlular ise dayak, sürgün ve sınır dışı etme gibi cezaları içeren Mançu Ceza Kanunu'ndan mesul tutulmuştur.

İngilizlerin Çin'deki afyon ticaretine müdahil olmaları tarihin yazılı kaynaklarında pek yer almayan bir hikâyedir. On sekizinci yüzyılın başlarından itibaren Çinliler yalnızca afyon ithalatına karşı çıkmakla kalmamış, aynı zamanda dış dünyayla bütün ticari ilişkileri sınırlandırmaya çalışmıştır. Ancak bu yasaklardan hile, rüşvet ve kaçakçılık yollarıyla paçayı sıyırmayı başaran tüccarlar üzerinde pek etkili olunamamıştır. Britanya Hindistan'daki Bengal afyon tarlalarının kontrolünü 1773 yılında eline geçirmiş ve takip eden asırda da afyonun bağımlılık yaratan özelliğine aşina olmayan kullanıcıların-

dan kocaman bir bağımlılar ordusu yaratmıştır. 1838 tarihli bir rapora göre afyon kullanıcıları ve tedarikçileri bu maddenin yeniden kullanılmasını engellemek amacıyla¹⁶ üstdudaklarından bir parça kesilerek cezalandırılmaktaydı. Ancak cezaların içinden en ağır yük (Çin yasalarını ihlal etmekten ceza aldıkları pek görülmeyen) yabancılarla işbirliği yapan yerel halktan kimselerin omuzlarına bindirilmekteydi. Kanunlar en iyi tabirle rasgele uygulanmaktayken cezaların sertliği daima korunmaktaydı. Afyon satanlar sınır dışı edilebilmekte ve tahta bir boyunduruk takmaya zorlanabilmekteyken mekânlarında afyon içilmesine izin veren batakhane sahipleri boğularak öldürülebilmekteydi.

Mançu imparatorluk mahkemesinin afyon ticaretini yasaklamasına İngilizlerin kulak astığını söylemek pek de mümkün değildir. Bu durum karşısında Çinliler tahminen 11 milyon (günümüz parasıyla 240 milyon) dolar değerinde afyonu yok ederek cevap vermiş 1839 yılında (1856 yılında ikincisi de yaşanan) Birinci Afyon Savaşı'nı başlatmıştır. Savaşın sonunda İngilizlerin galip gelmesiyle Çinliler neden oldukları zararı karşılamak ve afyon yasağını kaldırmak zorunda kalmıştır. Yirminci yüzyıla kadar uluslararası suçların çoğu önceki yüzyıllardan kalma faaliyetlerin devamı niteliğinde olmuştur. Gerçekten de küresel iletişim ve ulaşım alanlarında yirminci yüzyıldan önce, basit sınır kaçakçılığı faaliyetleri dışında çok az önemli gelişme yaşanmıştır.

Çoğu bakımdan 1909 Şanghay Afyon Komisyonu'nun toplanması, küresel uyuşturucu ticaretinin gerektirdiği karmaşık ilişkiler bağıını en iyi örnekleyen suçlardan biri olan uluslararası uyuşturucu kaçakçılığına karşı verilen mücadeleyi körüklemiştir. Uyuşturucu ticaretinin sunduğu fırsatlardan ilk yararlananlar arasında, o dönemin en büyük tedarikçisi olan Çin'le kaçakçılık şebeke-

leri kuran Amerikalı Yahudi gangsterler¹⁷ vardır. Bunun ardından uyuşturucuları piyasaya sürmeden önce seyreletmek ve paketlemek için laboratuvarlar inşa edilmiş, bağımlılara afyon pazarlamak amacıyla dağıtım şebekeleri kurulmuştur.

1930'lu yıllarda Japonya'nın Çin işgali sırasında uyguladığı stratejilerden biri ülkeyi afyon bazlı uyuşturucularla tıka basa doldurmak olmuştur. O dönemde ABD'de tahminen 100.000 bağımlı bulunurken Çin'de bu sayının sekiz milyona ulaşmış olduğu gerçeği¹⁸ göz önünde bulundurulduğunda bu pazarın peşinden gidilmesi yerinde bir kararmış gibi gözükmektedir. Ancak küresel boyutta bir yenileşmeye sahne hazırlayan olay, yeni yüzyılın ilk yıllarında ABD'de yeni kanunların yürürlüğe girmesi olmuştur. 1914 Harrison Narkotik Yasası, ABD sınırları içinde afyon, morfin ve koka türevlerinin tıbbi amaçlar dışında kullanılmasını yasaklamıştır. Bu yasak daha sonra, çoğunlukla Batılı güçler tarafından yıllarca yürütülen afyon karşıtı kampanyaların ardından diğer uluslararası anlaşmalarla da pekiştirilmiştir. Uyuşturucu yasaklarının uluslararası boyuta taşınması o noktada yaygın olarak talep edilen uyuşturucu neyse onu tedarik eden uyuşturucu tacirlerinin doğuşunu da tetiklemişti. Günümüz çerçevesinden geçmişe dönülüp bakıldığında bir asırdan uzun süren bir uyuşturucu yasağının ardından dünya ceza hukuku sistemlerinin kabul ettiği az sayıda alternatif bulunmuş, bu da yirmi birinci yüzyılda en kârlı organize suç şeklini yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı haline getirmiştir.

Korsanlık

Korsan efsaneleri tarih biliminin büyütecisi altında incelendiğinde, araştırmacılar bugün korsanlar hakkında

bildiğimizi düşündüğümüz pek çok şeyin düzmecedan ibaret olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bir yerlere hazine sandığı gömmek, o da eğer böyle bir şeyi hiç yapmışlarsa, nadiren gerçekleşen bir şeydi (iklim koşulları sebebiyle şekli sürekli değişen kumlara gömdüğünüz bir şeyi siz bulmaya çalışın, pek de kolay olmayacaktır); tıpkı gözleri bağlı bir şekilde güvertenin üzerindeki kalastan denize düşene kadar yürütölmeleri gibi. Korsan topluluklarının çoğu on sekizinci yüzyılda tamamen ortadan kalkmalarına neden olacak derecede avlanmak üzere peşlerine düşölen etkileyici liderleri hayatta kaldığı süre boyunca ayakta durabilen geçici örgütler olmuştur. Ancak açık denizlerde gezdikleri sürede de, uluslararası suç birlikleriyle yetkililere rüşvet vermeleri, zaman zaman devlet desteğiyle faaliyete geçmeleri, meşru işadamlarına çalıntı mal satmaları ve istediklerini elde etmek için şiddet ve tehditten faydalanmaları gibi birtakım ortak özellikler de göstermişlerdir. Korsanlık zamana ve mekâna bağılı olarak pek çok değişik biçimde görölmüş, dolaşısıyla özellik olarak da büyük çeşitlilikler göstermiştir. Korsanların çoğu 20'li yaşlarındadır, yaşlı (yani 40 yaşından daha büyük) bir korsana pek sık rastlanmamıştır. Korsanlık genç erkeklerin (zaman zaman da kadınların) işiydi. Günümüz çetelerinde olduğı gibi ele geçirilmedikleri, suçüstünde ölmelikleri veya doğıal olmayan sebeplerden gözlerini yummadıkları sürece yaşlanıp hayatlarına devam etmekteydiler.

Romalı tarihçi Cassius Dio'nun, "Dünya üzerinde korsanlığın olmadığı hiçbir zaman dilimi olmamıştır. İnsanöğlunun tabiatı aynı kaldıkça da korsanlığın sonu asla gelmeyecektir," açıklamasını yapmasının üzerinden 2.000 yıldan fazla zaman geçmiştir. Birçok açıdan uluslararası suç faaliyetlerinin bütününü kadim korsanlık faaliyetleri kadar iyi gözler önüne seren başka bir uluslarötesi suç

biçimi belki de yoktur. Öncülerinin aksine, modern korsanlar ileri teknolojinin, başarısız olmuş ulus devletlerde sahip oldukları üslerin, uluslarötesi teröristlerle kurabilecekleri potansiyel ittifakların ve güvenli nakliye rotalarına bağlı küresel bir ekonominin avantajından faydalanmıştır. Buna ek olarak modern güçler, tıpkı 2009 Nisan'ında 800 milyon dolarlık bir Amerikan donanma destroyeri ile bir filikadaki birkaç korsan arasında yaşanan, iki yüzyıl boyunca bir Amerikan deniz aracının fidye için alıkondduğu ilk hadise olan¹⁹ krizde gözler önüne serildiği üzere korsanları artık tamamen dünya üzerinden silemeyeceklerini kanıtlamıştır. Amerika ile yabancı bir güç arasında böylesi bir korsan krizinin yaşandığı son durum, Amerika'da cumhuriyet ilan edildikten kısa bir süre sonra Kuzey Afrika'daki Berberi korsanların denizcileri rehin alması olayı olmuştur. Amerika böylesi hadiselerle yeni yeni tanışmaya başlamış olsa da, kadim uygarlıklar arasında gemilerle değerli ürünlerin nakliyesi yapıldıkça korsanlığın da bölgeye özgü bir hastalık gibi yakasından düşmediği Akdeniz coğrafyasında böylesi olayların köklü bir tarihi vardır.

Heredotos ve Thukydides gibi ilk Antikçağ tarihçileri korsanların faaliyetlerini kaydeden ilk kimseler arasında yer almıştır. Korsanlık, Roma İmparatorluğu'nun son yüzyılında senatonun MÖ ikinci yüzyılda dış politikasını ayarlarken yapmış olduğu hataların sonucunda gitgide artan bir sorun haline gelmiştir. Önceden Rodos deniz kuvvetleri Akdeniz'in doğusundaki güvenliği sağlamak-tayken Romalıların Rodos Adası'nı ele geçirmesi dengeleri değiştirmiştir. Yok ettiği donanmanın yerine koyabileceği kendi deniz kuvvetleri bulunmayan Roma, Akdeniz'i organize korsanlara açık bir alan haline getirmiştir. Korsanların ana merkezi Anadolu'nun güney kıyısında yer alan Kilikya olmuş, Akdeniz'i muazzam filolarıyla kont-

rol altına almışlardır. MÖ 102 yılına kadar bunlara karşı doğrudan herhangi bir adım atılmamıştır. Dönemin tanıklarından birinin ifadesine göre Romalıların korsanlığı güç kullanarak ortadan kaldırmamasının nedeni korsanların yönetici sınıfı için köle tedarik eden bir numaralı kaynak haline gelmesidir. MÖ 69 yılında korsanlar bütün İtalya kıyısı boyunca istedikleri gibi saldırıya geçebilmekte, hatta Ostia'daki Roma limanlarına akınlar düzenleyebilmekte olduklarından dolayı denizler seyahate ve ticarete neredeyse tamamen kapalı hale gelmiştir. Korsanların hakkından gelinmedikçe de kıtlık ve ekonomik felaketler hiç eksik olmamıştır. MÖ 67 yılında Gabinia Yasası yürürlüğe girerek daha önce hiçbir Roma liderine verilmeyen, bütün Akdeniz'de neredeyse sınırsız güç gibi görülmüş en olağandışı birtakım yetkiler korsan tehdidiyle başa çıkması için Pompeii'e tanınmıştır. Bunu takip eden üç ay içinde imparatorluğun başına bela olan korsan tehdidi ve yağmaları ortadan kalkmıştır.²⁰

Sonrasında Ortaçağ'da korsanlık çoktan yerleşik bir yasadışı meslek halini almıştır. Asırlar boyunca gelişen ticaretle birlikte korsanlık hacmi de gelişim göstermiştir. On altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki ticari büyümelerle okyanuslardaki ticaret rotalarının da artmasıyla korsanlar da kendi rotalarını genişletmiş, Eskidünya'dan Amerika kıtasına giden paranın peşine düşmüşlerdir. Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar ve İspanyolların tümü de Yenidünya'da sömürgeler oluşturma peşindeyken bu güçler arasındaki ticaret tekelleri kurma yarışı sık sık açık denizlerde savaşlar yaşanmasına neden olmuştur.²¹

1696 yılında bir İngiliz mahkemesi korsanlığı, "yalnızca deniz kuvvetleri komutanlığının yetki sınırları dahilindeki denizlerde gerçekleşen soygun [...] Herhangi bir gemide görev yapan gemicilerden biri zor kullanarak efendisini ortadan kaldırıp geminin idaresini ya da ko-

mutanlığın yetki sınırlarında olan herhangi bir yerde kötü niyetle gemideki malları zapt ederse bu soygun ve korsanlıktır,"²² şeklinde tanımlamıştır. Daha yakın zamanlardaki araştırmacılar korsanlıktan "deniz makroparazitliği" ya da basit ifadeyle "zor kullanarak ne olduğu fark etmeksizin, açık denizde veya kıyılarda, limanlarda malların zapt edilmesi"²³ olarak bahsetmektedir.

Erken dönemdeki İngiliz Ortak Hukuku'na göre, İngiliz vatandaşları tarafından işlenen korsanlık suçları dönemin en ağır suçu olarak kabul edilen vatan hainliği gibi muamele görmüştür. Vatan hainliğinin kapsamına korsan olduğu bilinen kimselerle ticaret yapılması ve bu kişilere silah tedarik edilmesi faaliyetlerini de ekleyen yeni yasalar yürürlüğe konmuştur. Hukukçu William Blackstone'a göre korsanlık suçu, ya da korsan olduğu bilinen kimselerle yapılan ticaret, "açık denizlerde işlenen soygun veya talan"²⁴ suçuyla eşdeğer görülmüştür. Sör Edward Coke böyle kimseleri, işin hukuki boyutuna bakıldığında toplumun ve yönetimin sağladığı tüm faydalardan feragat eden *hostis humani generis* yani insanlığın düşmanları olarak nitelendirmiştir.

Bir tarihinin "açık denizde işlenen kontrol edilemeyen cinayetler, soygunlar ve adam kaçırmaya faaliyetlerinin dönemi"²⁵ olarak tarif ettiği 1650-1730 yılları arasındaki dönem genellikle "korsanlığın altın çağı" olarak kabul edilmektedir. Bu dönem üzerine yapılan bir değerlendirmeye modern uluslararası suç faaliyetleriyle görülen birtakım çarpıcı benzerlikleri gözler önüne sermektedir. Yasadışı korsanların yanı sıra *privateer* adı verilen devlet destekli korsanlar da kendilerini altın, tahıl, mücevher, şarap ve hatta uyuşturucu taşıyan gemileri yağmalamaya teşvik eden muazzam maddi fırsatların peşindeydi. Bu ürünlerin ithalatı ve ihracatı devletin sıkı kontrolü altında gerçekleştirilmekteydi ve dolayısıyla başarılı bir kaçakçılık

şebekesinin oluşturulabilmesi için, özellikle de kendi haksız kazandıkları hazineleri aklanacağı zaman heveslenen, doğru yoldan sapmış görevlilerle tüccarların da faaliyetlere katılım sağlamalarına ihtiyaç duyulmaktaydı.

Buccaneer, privateer, corsair gibi pek çok adı olan bu korsanların tamamının da iyi niyetli ya da en azından özü sözü bir, gözüpek haydutlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir önceki bölümde ele aldığımız, karada faaliyet gösteren benzerleri gibi korsanlar dünyasında da pek çok çeşit ve farklılık bulunmaktaydı. Daha önce de sözü geçen *privateer* denen korsanların aksine *saf korsanlar* daima kanundışı yollarla faaliyet göstermiş, kendileri kâr sağlamak için tüccar gemilerine saldırmıştır. Öte yandan bu *privateer*'lerin pek çok ulus ve yetkili tarafından savaş döneminde ticari gemilerin peşine düşmelerine, gerektiğinde de bu gemilere saldırımlarına izin verilmekteydi; arkalarında böylesi bir hükümet desteği bulunduğundan dolayı da korsan olarak kabul edilmeleri gerekmektedir. Benzer şekilde *corsair*'ler de hükümetlerin yararında yağmacılık yapmış, temel farkları ise hedef aldıkları kurbanları dinlerine göre belirlemeleri olmuştur. Örneğin Kuzey Afrika kıyılarındaki Berberi *corsair*'ler Hristiyan gemilerine saldırmaktayken Malta Şövalyeleri gibi Hristiyan *corsair*'ler de benzer bir hizmet vermekteydi (bu sebeple *privateer* ve *corsair*'lerin genellikle kanunu ihlal ettiklerini söylemek mümkün değildi).

Yetkililerin korsanlığa karşı takındıkları tutum, en yumuşak ifadeyle hoşnutsuz olarak değerlendirilebilmekte, uzmanlardan birinin de böylece "korsanlığın neredeyse evrensel bir boyutta kınanan bir durum olmasına ve ele geçirildiklerinde gördükleri muameleye rağmen dünyanın çoğu yerinde en erken dönemlerden bugüne kadar süregelecek şekilde gelişmeye neden devam ettiğini"²⁶

sorgulamasına yol açmıştır. Ortaçağ zamanlarından beri İngiltere, korsanları ve diğer suçluları Thames Nehri kıyısında yer alan, rıhtımda oluşan gelgit izlerinin arasında kurulan basit tahta darağaçları sebebiyle "İdam Rıhtımı" unvanını kazanan Wapping'de asarak cezalandırmıştır. Suçluların gelgit sebebiyle alçalıp yükselen suyun bıraktığı izlerin arasındaki bir yerde asılmasının sebebi suçlarının, açık denizlerden sular çekildiği zaman ulaştıkları seviyeye kadarki bütün bölgelerde işlenen suçlardan sorumlu olan Yüksek Deniz Kuvvetleri komutanının yetki alanında gerçekleştiğini göstermektir. Yani gelgit sınırının üstünde bir yerde işlenen bir suçun davasına asli mahkemelerin bakması gerekmektedir.²⁷

Kurulan darağaçlarının genellikle üstte birbiriyle bağlanan iki dikey çapraz kirişten fazlası bulunmamaktaydı. Kullanımda olduğu zaman da bir merdiven dayanmakta, celladın halatı da üst kirişten aşağı sarkıtılmaktaydı. İlmeği suçlunun boynuna geçirmek ve infaz memurundan gerekli işareti aldıktan sonra da suçluyu merdivenden iterek hayatına son vermekten sorumlu olan celladın da yardımıyla korsanlar idamlarından önce bu merdiveni tırmanırdı. Mahkûmların yavaş yavaş boğulması ve bir süre çırpınması ender görülen bir durum değildi; tabii bacaklarına asılarak idamın daha kısa bir sürede tamamlanmasını sağlayacak dost veya akrabaları yoksa. Halatın koptuğu ender durumlarda mahkûmun idamı ikinci kez infaz edilirdi. Halatı koptuktan sonra yere yuvarlanan Kaptan Kidd'in vakası da bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Olaya tanık olanlardan bazıları cellat aynı süreci yalnızca on dakika sonra baştan alırken Kidd'in kasıklarında idrar lekesi gördüklerini dile getirmiştir. İkinci seferde Kidd'in halatı sağlam kalıp görevini yerine getirmiştir.

Efsanevi Kaptan William Kidd son nefesini İdam

Rıhtımı'nda 23 Mayıs 1701 tarihinde vermiştir. Kidd Newgate Cezaevi'nden omuzlarında Yüksek Deniz Mahkemesi'nin simgesi olan gümüş küreği taşıyan bir mareşal vekilinin önderliğindeki bir alayla birlikte getirilmiştir. Geleneklere uygun olarak Kidd boynuna geçirilmiş bir halatla, üstü açık, siyah örtülü bir at arabasına yerleştirilmiştir. Söylenene göre anlayışlı bir gardiyanın yardımıyla Kidd darağacına giden yolda bol miktarda rom takviyesi almış, böylece Wapping'in çamurlu kıyılarına ulaştığında zorlukla ayakta durabilecek bir hale, Thames'in kıyısındaki kokuşmuş gecekonduların arasında yaptığı korkunç yürüyüşün neredeyse farkında olmayacak duruma gelmiştir. Asılmasından sonra Deniz Mahkemesi Kanunları gereğince Kidd'in cansız bedeni, üç gelgit vakti boyunca su kenarındaki bir kütüğe zincirlenmiştir. Daha kötü şöhetli suçlularda yaygın olarak uygulanan bir gelenek uyarınca, Kidd'in iyice şişen cansız bedeni sonradan katrana bulanıp çürüme sürecinde şeklini koruması için insan bedeni şeklinde tasarlanan demir bir kafesin içine konmuştur.²⁸ Bunun ardından kafes, gelip geçen gemilere ibret olması için kuşlar kemiklerine kadar yiyene dek kalmak üzere Thames Nehri ağzındaki bir darağacına asılmıştır. Akıbeti bu şekilde olmayanlar ya hiçbir işaret konmayan bir mezara gömülmekte, ya da bıçak altında incelenmek üzere Surgeons' Hall Müzesi'ne gönderilmekteydi. Bu ikinci olasılık on altıncı yüzyılda VIII. Henry tarafından başlatılan bir uygulamaydı ve on sekizinci yüzyıla gelindiğinde tıp alanında, idam edilen suçluların cansız bedenlerinin parçalara ayrılarak incelenmesi olmazsa olmazlar arasındaki yerini almıştı. İdam sonrası efsaneleşenler arasında daha tanınmış bir isim olan William Duell'in "cansız" bedeni de 1740 yılında Surgeons' Hall'e getirilmiştir. Kesilmeden önce bedeni temizlenmiş, ancak kısa bir süre sonra Duell'in hâlâ nefes almakta olduğu fark edilmiştir.

Solunumunun devam ettiği anlaşılan kadar cerrahlardan biri tarafından bedenine kesik atılan Duell iki saat sonra kurtarılmış, şüphesiz neler olup bittiğini anlamaya çalıştığı bir sandalyede oturabilecek hale gelmiştir. Yargıçlar Surgeons' Hall'ün ardından hapishaneye geri gönderilen Duell'e büyüklük göstererek ikinci bir idama gerek olmadığı kararını vermiş, Duell bunun yerine Amerikan kolonilerine yollanmıştır.²⁹

On yedinci yüzyılda korsanlar, çetelere gemilerinin korsan avcılarının eline geçmesi durumunda yalnızca reislerinin idam edileceği yanılgısıyla katılmaktaydı. Zamanında böyle bir durumun söz konusu olduğu söylenebilse de 1718 yılında elebaşları Stede Bonnet ile birlikte 34 kişilik mürettebatın 30'unun asılması örneğinde de olduğu gibi ilerleyen asırlarda daha ziyade kaptanlarıyla aynı kaderi paylaşmışlardır. Korsanların toplu idamlarla ölüme gönderilmeleri yetkililerin pek de nadir tercih ettiği bir yöntem değildir. On sekizinci yüzyılın ilk dönemlerinde Boston, Massachusetts'teki Charles Nehri, Edinburgh'daki Leith Kumsalı, Jamaika Port Royal'deki Darağacı Noktası ve Güney Carolina'daki Charleston Limanı yakınlarındaki Nassau'nun yanı sıra Londra'daki İdam Rıhtımı'na beraberce yollanan pek çok korsan grubu olmuştur.

1722 yılında Afrika'nın batı kıyısında denize nazır bir yerde konuşlanmış Cape Coast Kalesi'nde Bartholomew Roberts'ın korsan çetesinin 52 üyesinin asılarak idam edilmesi muhtemelen o dönemin en geniş kapsamlı toplu idamı olmuştur. Bu bölge uzun yıllardan beri korsan yuvası halindeydi. Kayıtlara göre o zamana kadar görülmüş en kalabalık korsan davası olan Roberts'ının de dahil olduğu davalar genellikle Cape Coast Kalesi'nde fildişi kaçakçılığı ve köle ticareti etrafında dönmekteydi. Roberts'ın çetesinin hayatta kalan 260'tan

fazla üyesi burada mahkemeye çıkarılmış, 52 tanesi de idam cezası almıştır; diğerleri ya hapse atılmış, ya da (merkezi kalede bulunan) Royal African Company'ye ait altın madenlerinde zorunlu hizmet cezasına çarptırılmıştır. Yirmi tanesi ölene kadar çalıştırılmaya devam edilmiştir. Korsanların idamı 1722 yılı Nisan ayında iki haftalık bir süreçte partiler halinde infaz edilmiştir. İngiliz geleneklerinin gerektirdiği şekilde idam edilenlerden on sekizinin cansız bedenleri katrana bulanıp demir şeritlerle sabitlendikten sonra limana bakan tepelerin üzerindeki darağaçlarına asılmıştır. Bir tarihçinin de belirttiği gibi çürümekte olan cesetlerin böyle gözle görülebilir oluşu, korsanlara küresel bir nitelik taşıyan Avrupa emperyalizminin hâkim olduğu, ironik bir biçimde var olmasına korsanların yardım ettiği bu dünyada, artık yer olmadığı gerçeğini³⁰ zihinlere kazıyordu.

Yetkililerin sıklıkla bahsettiği diğer bir vaka da, Virginia'daki Williamsburg ile James Nehri arasındaki "Darağacı Yolu" üzerinde Edward Teach ya da daha tanınmış adıyla Karasakal'ın on üç müridinin asılarak idam edilmesidir. Yine bir tarihçinin görüşüne göre, bu çetenin akıbeti de MÖ 71 yılında başarısız olan isyan girişimlerinin ardından uzun bir yol boyunca kurulan platformlarda çarmıha gerilen Spartacus ve işbirliği içinde olduğu kölelerin sonucu benzer olmuştur. Karasakal'ın çetesinin durumunda ise mahkûmlar, görevliler ve izleyicilerden oluşan kortej yaklaşık her 800 metrede bir uygun bir ağaçta veya bu amaçla inşa edilmiş bir darağacında mola vermiştir. Mahkûma elleri arkasında bağlı bir şekilde at arabasının gerisinde durulması talimatı verilmiş, halat zaten boynuna geçirilmiş olan mahkûmun, muhtemelen bizzat kendisinininkinden de kısa bir dua okuyacak olan rahipten önce kısa bir konuşma yapmasına izin verilmiştir. Ardından arabayı çeken at, mahkûmun havaya

kaldırılıp çırpınmasına neden olacak şekilde hızla aksi yöne sürülmüştür.³¹

Avrupa ülkelerinin takınmış olduğu sert tutum göz önünde bulundurulduğunda İngiltere'nin korsanlığa müsamaha göstermeyen tek ülke olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. 1573 yılında Klein Heszlein adındaki Alman bir korsan uzun yıllar boyunca Kuzey Denizi'ndeki gemileri beraber yağmaladığı 33 çete üyesiyle birlikte, Hamburg pazarında başları vurularak idam edilmiştir. Fransızlarla İspanyollar da idama soğuk bakmamakla birlikte bu ülkelerden ömür boyu kürek mahkûmu olarak çalışmak üzere kadırgalara gönderilen sayısız korsan da bulunmaktadır. Öte yandan Çin veya diğer Pasifik ülkeleri tarafından ele geçirilen korsanların genellikle başları vurulmaktaydı.

İngiliz *privateer* çetelerinin Yenidünya'daki cazip İspanyol İmparatorluğu'nu yağmaladığı zamanlarda, neredeyse dünyanın öbür ucunda genellikle daha bile kârlı yük gemileriyle ilgilenen çeşitli korsan çeteleri, Hint Okyanusu'ndaki kadim ticaret rotasını izleyen Babür ve Arap hazine gemilerini ele geçirmeye çalışmaktaydı. Altın, gümüş, değerli taşlar, baharatlar ve ipeğin yanı sıra bu gemiler sıklıkla inançlı hacıları ve Arap tüccarları da Hindistan'dan Kızıldeniz limanlarına, oradan da Mekke'ye taşımaktaydı. On yedinci yüzyılın sonlarına doğru korsanlar Karayipler'deki alışlageldik rotalarında daha büyük bir dirençle, talan için ise daha az fırsatla karşılaşmaya başladılar. Korsan gemilerinin artık daha faydacı bir hale gelmiş olan kaptanları Hindistan'la Kızıldeniz arasındaki hat boyunca kendilerine yeni fırsatlar bulup rotalarını doğuda, Hint Okyanusu'ndaki ticaret yollarına çevirmiştir. MÖ 1600'lerden beri tehdit altında olan Arap Körfezi ve civarındaki bu bölgeler en eski korsan av bölgeleri arasındadır. Antik Yunanlı, başarılı bir coğrafyacı

olduğu kadar iyi de bir gözlemci olan Batlamyus, Hindistan'ın batı kıyılarındaki ticaret yollarını "Korsan Kıyısı" olarak adlandırmıştır.

Bazı korsan gemilerinin kaptanları dönemlerindeki en sadist suçlular arasındadır. Örneğin Kaptan Edward Low Portekizli bir tüccarın denize bir kese altın sikke atmasına o denli öfkelenmiştir ki, adamın dudaklarını kesip bizzat gözlerinin önünde ateşe atıp pişirmiştir. Ardından da dehşet dolu anlar son bulmamış, pişen dudakları zorla Portekizli bir denizciye yedirdikten sonra tüm tayfayı da katletmiştir. Low'un New England'lı bir balina gemisinin kaptanının kulaklarını kesip tuz ve biberle tatlandırdıktan sonra adama kendi kulaklarını yedirdiği de belirtilmektedir. Başka bir vakada bir Fransız gemisinden, kayışlarla geminin direğine bağladığı aşçı hariç herkesi indirdikten sonra gemiyi ateşe veren Low, "Bu yağlı adam iyi kızarır,"³² demiştir. Bir zamanlar açık denizlere dehşet saçan Karasakal'ın kendisi de 1718 yılında beş mermi, yirmi de kılıç yarası aldığı bir savaş esnasında bu yaralara daha fazla dayanamayarak hak ettiğini bulmuştur. Korsan avcılarını kanıt olarak Karasakal'ın kesik başını Virginia kolonisine geri getirmiş, derisini ve etlerini yüzdükten sonra Hampton Nehri'nin üzerinde bir direğe asmıştır.

On yedinci yüzyılın sonuna kadar Massachusetts kolonisinin yetkilileri İngiltere'nin korsan karşıtı cezai yaptırımlarını kendi toplumlarına uyarlamak için lobiler oluşturmaktaydı. 1699 yılına kadar korsanlar da hırsızlık suçu işlemişçesine cezalandırılmakta, çalınan malın zararının üç katını ödemekteydi.³³ Korsanlık faaliyetleri iyice ilerledikçe bu durum da değişti. Amerikan kolonilerinde doğu kıyılarını aralıksızca kasıp kavuran bir suç dalgasına sebep olduktan sonra düzinelerce korsan soluğu darağaçlarında almıştır. Yalnızca bir ay içinde Virginia ve Güney Carolina'da dört düzineye yakın korsan asıl-

mıştır. Yani barbarca tavır her iki taraf için de geçerliydi. Artık korsanlığın altın çağının durulmaya başladığı 1725 yılında ele geçirilen korsan gemisi kaptanı John Gow duruşması esnasında savunma yapmayı reddedince o zamanlarda kanunların izin verdiği tek işkence yöntemi olan bastırılarak öldürölme cezasına çarptırılmıştır. Eğer savunma yapıp da bunun sonucunda suçlu bulunmuş olsaydı yalnızca asılarak idam etmekle yetinilecekti.

On sekizinci yüzyılda Amerikan kolonilerinde korsan idamlarının infaz edildiğine dair pek çok kayıt bulunmaktadır. Mahkûmların kaderi genellikle İngiltere'deki benzerlerinininki ile aynı olmuştur. İzleyicilerle dolu sokaklarda yürütölen mahkûmlar halka açık eğlencelerin pek sık düzenlenmediğı böylesi bir zamanda, "Bizlere şerifin dansını göstereceksin!" ya da "Nefessiz kalıp ısıık çalamamaya başladığında altına işeyeceksin!" gibi kaba ithamlara boğulmaktaydı. Ancak darağacına giden yolda kalabalığın üstlerine fırlattığı ölü kedi, dışkı ve yumurtalardan kaçmaya çalışan talihsiz mahkûmların bu yuhalamaların farkına vardığı bile şüphelidir. Bu esnada gösteriyi hemen deniz kıyısından izlemek isteyen seyircilerle dolu keyif gemilerine de sık sık rastlanmaktaydı. Çoğu durumda suçlunun elleri yerine dirsekleri arkadan bağlanmaktaydı. Can vermekte olan bilekleri bağlı adamların hayatta kalmak için verdikleri umutsuz mücadele sırasında can havliyle ellerini bağlı bulundukları yerden kurtarabildikleri daha önceki deneyimlerden öğrenilmişti. Ayaklar ise asla bağlanıp sabitlenmezdi, zira bu hevesle havadaki dansı bekleyen izleyicilerin zevklerini ellerinden alırdı. Cellatların idam ipini izleyicileri bu gösteriden mahrum etmemek amacıyla bilerek boynu kırmayacak şekilde kısa bırakması da nadir görölen bir durum değildi. Tıpkı günümüzde suçlulardan veya olay yerlerinden hatıra eşya toplayan insanlar gibi o dönemlerde de sarhoş

bir hediyeelik eşya toplayıcısının saklamak veya daha da yaygın olarak yerel meyhanede bir bira karşılığında takas etmek üzere mahkûmun vücudundan bir parça veya düğmelerinden birini koparmasına tanık olmak her zaman mümkündü. Bazen şeriflere cansız bedeni ebedî istirahat yerlerine sürüklenmek üzere deniz kıyısına bırakmaları için para dahi ödenmekteydi.³⁴

On altıncı yüzyılda İspanyollar yabancı tüccarları korsan ve kâfir olarak kabul etmekteydi. 1593 yılında on Hollanda ticaret gemisi İspanyol donanmasının eline geçmiştir. Gemilerdeki kaptanlar hemen asılarak idam edilirken geriye kalanlar da çalıştırılmak üzere kadırgalara gönderilmiştir. Karayip Denizi'nde faaliyet gösteren en ünlü *buccaneer*'lar arasında gerçek adından daha iyi bilinen adıyla François l'Olonnais veya döneme tanık olanlardan birinin ifadesiyle "hangi yüzyılda olursa olsun psikopat denebilecek biri" olan Fransız Jean-David Nau bulunmaktaydı. Sorularına cevap vermeyenlere işkence uygularken en çok tercih ettiği stratejiler arasında kendi palasıyla insanları parçalamak ve dillerini koparmak vardı. Diğer tanıkların ifadelerinde mahkûmları kibritle yakma alışkanlığı ile birlikte insanların "önce etlerinden bir parça, sonra ellerinden birini, sonra kolunu, sonra da bacağına kestiği", zaman zaman "başına bir ip bağlayıp gözleri yuvalarından fırlayana kadar döndürüp sıkıttığı"³⁵ yer almaktaydı. İspanyol adaletinden paçasını kurtaran l'Olonnais, Amerikan yerlilerinin eline düşmüş ve kendisi de işkence edilerek öldürülmüş, cansız bedeni yakıldıktan sonra da külleri rüzgâra savrulmuştur.

Japonya'yı çevreleyen denizler kadim çağlardan Edo dönemine dek korsanlarla dolup taşmaktaydı. On dördüncü yüzyılda bir içsavaşın tam ortasında olan Japonya'daki merkezi otorite eksikliği bu durumu daha da kötü hale getirmiş, Kore ve Çin kıyılarına kadar uzanan bir

bölgede bütün Doğu Asya'da korsanlık eşi benzeri görülmemiş bir düzeye ulaşmıştır. Diğer suçlular ve suç örgütleri gibi bu korsan gruplarının da bu hayat tarzına hayatta kalabilmek adına ekonomik sebeplerden sürüklendiği görülmüştür. Bir tarihçi başka bir şekilde hayatlarını idame ettiremeyen bireylerin uyguladığı bu stratejiyi "adi korsanlık"³⁶ olarak tanımlamıştır. Çin'de ve Doğu Asya'daki diğer pek çok bölgedeki yetkililer yakalanan korsanlar kafaları kesilerek idam etme cezasına çarptırmıştır.

Kaçakçılık ve korsanlık bir tür organizasyon gerektiren iki suç biçimidir. Korsanlığın doğası gereği kurbanla birebir yüzleşmek ve tehdit ya da şiddet unsurlarından yararlanmak gerekirken kaçakçılığın çok daha saman altı bir biçimde, şiddete sadece artık son çare olarak başvuru olarak gerçekleştirilmesi bu iki suçu birbirinden ayıran noktalar olmuştur. Atlantik Dünyası'nda korsanlar çoğunlukla işçi sınıflarından kopup gelmekteydi. Fakat on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Güney Çin Denizi'ndeki korsanlar çok daha geniş bir sosyal yelpazeyi temsil etmekteydi.³⁷ Kaçakçılık elbette her zaman korsanlıktan çok daha yaygın olmuş, ancak büyük olasılıkla bu suçu işleyenlerde görülen gösteriş eksikliği sebebiyle korsanlık kadar derin ve geniş bir biçimde araştırılmamıştır. Bir uzmanın sözleriyle, "Karayip Kaçakçıları", *Karayip Korsanları*'nın gösterişinden yoksundur, muhtemelen de gişede hiçbir zaman onun kadar ilgi çekmeyecektir.³⁸

Suç ve ceza olarak köle ticareti

Kölelik bin yıllar boyunca hem yasal bir uğraş hem de cezai bir yaptırım olarak uygulanmış; ya da psikolog Steven Pinker'in ifadesiyle "istisnadan ziyade bir kural"³⁹ olmuştur. Hem Hristiyan hem de Yahudi kutsal kitaplarında kölelikten resmi bir ceza olarak bahsedildiği görül-

mekte, Platon ve Aristoteles gibi kadim dünyanın önde gelen tanınmış isimleri tarafından dahi savunulduğu bilinmektedir. Yunan filozof Aristoteles, "İnsanlık ikiye ayrılır: köleler ve efendileri,"⁴⁰ diyerek kölelik uygulamasını savunmuştur. En nihayetinde Antik Yunanlar da köleliği gelişmiş toplumlar için hayati önem taşıyan doğal bir koşul olarak kabul eden topluluklar arasındaki yerini almıştır. Ancak Roma'dakinin aksine, daha ziyade *metik*'lere (ülkeye yerleşen yabancı kökenlilere), yabancılara ve halk tabakasındaki özgür kimselere uygulanan kölelik cezası Antik Yunan'da yalnızca gelişigüzel kullanılmıştır. Hem Antik Roma'da hem de Atina'da sayıları artan köle pazarları on beşinci yüzyıla gelindiğinde dünyanın pek çok bölgesinde halen yasal bir ticari teşebbüs olarak kurulmaktaydı. Kölelik Roma'da yalnızca suçlarının kesinleştiği günden idam günlerine kadar köle olarak çalıştırılan idam mahkûmlarına uygun görülen yerleşik bir düzen haline gelmiştir. On altıncı yüzyılda aralarında Portekiz, Hollanda, Fransa, İngiltere ve İspanya'nın da bulunduğu Avrupalı güçlerin Yenidünya'daki sömürgeleri için artan köle ihtiyacı doğrultusunda yeniden doğana kadar kölelik bin yıl kadar Avrupa sahnesinden yok olmuştur.

Köleliğin ceza olarak uygulanması İslamiyet tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla İslam dini yeni bir bölgeye doğru yayıldıkça, köleliğin söz konusu bölgelerde yerel boyutta cezai bir yaptırım olarak kullanılmasındaki rolünün de azalmasını beklemek için haklı sebepler bulunmaktaydı. Ancak bu beklentilerin her zaman yerine getirildiğini söylemek mümkün olmamıştır. Kuzey Afrika'daki İslam devletlerinin yanı sıra Afrika toplulukları ve diğer Arap yönetim bölgeleri Avrupalılardan çok önce bölgedeki Afrikalıları köle olarak kullanmaya başlamıştı. Katar (1952), Suudi Arabistan ile Yemen (1962) ve Mo-

ritanya (1980)⁴¹ örneklerinde olduğu gibi bunlardan bazılarında kölelik uygulaması yirminci yüzyıla kadar kaldırılmamıştır.

Kadim Çin'den itibaren kölelik sisteminde yalnızca bireylerin değil suçlu bulunanların bütün aileleri ile birlikte köleleştirilmelerini içeren bir model oluşturulmuştur. Yüzyıllar boyunca "köle elde etmek için Çin hukukunda tanınan tek yol" bu olmuştur. Hukuk kuralları dışında elbette köle elde etmenin diğer yolları da bulunmakta, ancak Roma'dakinin aksine Çin toplumunda aileye karşı sahip olunan sorumluluğa verilen büyük önem bir bireyin eşinin ve akrabalarının tamamen kendi siciline de bağlı olduğu anlamına gelmekteydi. Ancak bu yaptırımın kapsamına alınacak aile bireylerinin sayısı genellikle işlenen suçun ciddiyetine göre belirlenmekteydi. Çoğu kayıтта Han döneminden (MÖ 206-MS 220) önce suçluların neredeyse her zaman idam edildiği, ailelerinin de köle olarak alındığı; Han'lardan sonra ise daha hafif suçlar için (idam etmek yerine) hem suçlunun hem de ailesinin köle yapılmasına doğru giderek artan bir eğilim olduğu belirtilmektedir. Köleliğe dair en eski kanunlardan biri olan yedinci yüzyılın ortalarına ait bir Çin yasası şöyle demektedir:

İsyan çıkarmayı tasarlayan veya büyük suçlar işleyenlerin hepsinin başı vurulmalıdır. Babaları ve on altı yaşından büyük oğulları boğulmalıdır. On beş yaş ve altındaki (oğulları), anneleri, kızları, eşleri, cariyeleri, oğullarının eşleri ve cariyeleri, dedeleri, torunları, ağabeyleri ve küçük erkek kardeşleri, ablaları ve küçük kız kardeşleri ve benzeri diğer yakınları da köle olarak alınmalı, hükümet tarafından mallarına el konmalıdır.

Ancak 80 yaşımdan yaşıly veya tedavisi olmayan has-talıkly bulunan erkeklerle 60 yaşımdan yaşıly kadınların hayatları bağışlanmaktaydı.⁴²

Karmaşıık tanımlama sistemlerinin bulunmadığı bir çağ olan üçüncü yüzyılda Çin'de değışik suçly sınıflarının statülerini ayırt edebilmek için damgalama veya yüzdeki organların kesilmesi yöntemlerinden faydalanılmaktaydı. Mahkûmlar ve köleler her iki grup da prangaya vurulmuş olduğundan ve kimlik işaretleri taşıdığından genellikle yan yana çalışmakta, köleler özel yüz işaretlerinden ayırt edilmekteydi. Bu işaretlerin neden oluştuğuna dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, resmî bir bildiriden alınan bir kayıtta kaçak erkek veya kadın kölelerin gözlerinin yan kısmına bakır-yeşil renklerde mürekkep benzeri bir mad-deyle dövme yapıldığını belirtmektedir. İkinci bir kaçma teşebbüsünde her iki yanağı da işaretler konmaktaydı. Üçüncü girişimde her iki gözün de altına dövme olarak yaklaşık dört santimetre uzunluğunda dikey çizgiler yapılmaktaydı. Çin toplumunda masum insanların köle olarak satılması son derece aşağılık bir durum olarak kabul edilirdi, bu da özgür insanları kaçırın kimselerin tıpkı ahırındaki hayvanları sahibi belli olsun diye damgalayan biri gibi bu kişileri kaçırır kaçırılmaz damgalayarak (dövmelerden anlaşılan) uydurma adli sicilleri sebebiyle daha kolay satılabilmelerini sağlamak gibi bir kurnazlığa başvurmalarına neden olmaktaydı. Tabii ki bu durum sığır ve at hırsızlarının bir yolunu bulup bu dövmeleri değıştirmelerinin önüne geçememekteydi.

Köle olmak yeterince sert bir ceza değılmişçesine, köleler aynı zamanda resmî yasal sürecin yerine efendilerinin uyguladığı ikili bir adli sisteme bağılydılar. Özgür insanlarla ve vatandaşlarla kıyaslandığında köleler mümkün olan en sert yaptırımlarla karşılaşılabilmekteydi. Bazı durumlarda cezanın tek sınırının celladın hayal gücü ol-

duğu görölmektedir. Haiti'de on sekizinci yüzyıldaki bir köle ayaklanması sırasında Fransız müfettişlerin kaçakların bedenlerini melas gibi tatlı maddelerle kapladıktan sonra aç karıncaların etlerini kemiklerinden ayırmasını sağlamak amacıyla yere bağladıkları bildirilmektedir. Fransızların kabahat işleyen kölelerin makatlarına barut doldurduktan sonra ateşe verdikleri de bilinmektedir. Fransızlara karşı Toussaint L'Ouverture'ün önderliğinde St. Domingue'de çıkan 1802 tarihli bir köle ayaklanmasının ardından, pek çok tanığın ifadesinde isyan liderlerinin uydurma apoletlerinin tüm eş ve dostlarının gözü önünde omuz kemiklerine çivilendikleri yer almıştır. Akıbeti bundan da korkunç olanlar ise aç köpeklerle yem edilmek üzere kazıklarla yere çivilenen köleler olmuştur. Bir tarihçi bir gemi ambarına zenci mahkûmların zorla kapatılıp bütün akşam boyunca sülfür yakılması şeklinde infaz edilen cezanın "tarihteki ilk gaz odası olabileceğini"⁴³ öne sürmüştür.

Köle nüfusunda bir azalma yaşandığında, Atlantik köle ticaretinin büyümesi sırasında Batı Afrika örneğinde olduğu gibi bazı vicdansız, despot yöneticilerin idam veya kölelik cezasını gerektiren suçların sayısını artırdıkları da hiç duyulmamış bir durum değildir. İbo kabilesinde cadılık, büyücülük, evlatların söz dinlememesi ve topluluğun mallarını satmak ya da kiralamak gibi idam cezasını gerektiren suçların karşılığı köle olarak alınmak olarak düzenlenmiştir.

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda büyük Amerikan çiftliklerindeki denetçiler dayak gibi ölümle sonuçlanmayan bir cezaya karşı çok daha hassas, yok edilemeyecek kadar değerli olan ve (eğer varsa) hapse atılmayı muhtemelen o dönemin şartlarına göre tatile çıkmak olarak kabul edecek kölelerin sırtından sopayı pek eksik etmemiştir. Güneyli, köle sahibi yasa koyucular gelenek-

sel ceza hukukunu hızla büyümekte olan köle nüfusu için yetersiz bulmuş, köleler ve halktan kimseler için özellikle de ayaklanmacı olmaları durumunda uygulanan daha sert cezalar getirmiştir. Bu yaptırımlar Nat Turner'ın 1831 tarihli kanlı köle ayaklanmasının ardından katlanmış, Güney'in "zenci kanunları"nın köşe taşı haline gelmiştir. Daha 1705 tarihinde kaçak köleler her haktan mahrum edilmekte ve sonrasında hiçbir cezai yaptırıma tabi tutulmadan öldürölmelerine izin verilmekteydi. Canlı ele geçmeleri durumunda köleleri yakalayanlara hadım etme ya da kol veya bacaklarını kesme cezaları arasında seçim yapma hakkı tanınırdı; bu korkunç yaptırımlar ve özel köle mahkemelerinin göreve getirilmesi aynı düşünce yapısındaki kölelere ibret olması için tasarlanmıştı. Bazı durumlarda eğer köle sahibi pis işlerini başkalarına yaptırmak isterse yerel cezaevinde mallarına, küçük kusurlar için kimi zaman 25'e kadar varan sayılarda kırbaç darbesi indirmesi için yerel cellada ücretini ödeyebilirdi.

Kölelik 1600'lerde Amerika'ya getirildiğinden beri köleler boyunduruktan kurtulmak için uğraşadurmuş, bu da firar etmeyi yasaklayan pek çok kanunun yürürlüğe konmasına neden olmuştur. Yeniden ele geçirilen köleler için, çoğu ardından çiftlikteki işlerin aksamasına neden olmayacak kadar hafif organ kesme cezalarını içeren özel yaptırımlar belirlenmiştir. Güney kolonileri ilk köle kanunlarını 1712 yılında Güney Carolina'da başlatacak şekilde kaçakların peşine düşölüp cezalandırılmalarıyla görevlendirilmiş acımasız köle bekçilerini göreve getirerek oluşturmuştur.⁴⁴

On dokuzuncu yüzyıla kadar bu stratejiyi kullanan çeşitli Avrupalı devletler gibi bazı toplumların ölümle cezalandırılması gereken suçların karşılığında köle olarak almayı idama bir alternatif olarak kullandığına da

sıklıkla rastlanmaktaydı. Cezai bir yaptırım olarak kölelik, Batı Afrika'daki İbo'lar ve Venezuela'daki Guajiro'lar için önemli bir köle edinme kaynağı olmuştur. Benzer şekilde pek çok Asya toplumu da, özellikle antik Han Hanedanı döneminde vatana ihanet ve isyan suçlarından idam edilenlerin ailelerinin köle olarak alınması şeklinde cezai kölelik uygulamasını benimsemiştir. Han döneminden Qing döneminin sonlarına kadar vatan hainliği ve isyan gibi suçları işlediği tespit edilen bireylerin ailelerinin bu şekilde köle haline getirilmesi yaygın bir uygulama olmuştur. Dahası Çin'in Shang Hanedanı'na (aşağı yukarı MÖ on sekizinci yüzyılın ortaları) ait en erken kayıtlar köle işgücünden yoğun miktarda yararlanıldığını dile getirmektedir. Bir tarihçi, "İsa Peygamber zamanında Çin nüfusunun tahminen yüzde beşinin kölelerden", bunlardan çoğunun da borçlulardan, savaşlarda esir alınanlardan ve idam edilen mahkûmların ailelerinden oluştuğunu dahi öne sürmüştür.⁴⁵

Ortaçağ'ın sonlarından on dokuzuncu yüzyıla kadar cezai kölelik özellikle de İspanya, Fransa, İtalya ve Rusya'da madenlerde, kürek çekmek üzere kadırgalarda ve kamu işlerinde çalıştırılacak adam toplamanın temel yolu haline gelmiştir. On yedinci yüzyıldan itibaren suçluların madenlerde çalıştırılmak ve ıssız Sibiry topraklarını iskâna açmak için köle olarak zapt edildiği Rusya hariç olmak üzere, "niceliksel" olarak bakıldığında köle sayılarının Batı Avrupalılarda hiçbir zaman çok büyük olmadığı göze çarpmaktadır. Ancak Adam Hochschild'e göre on dokuzuncu yüzyılın sonlarında gerek ıslah etme sistemleri gerekse kölelik ve serflik sistemleri altında⁴⁶, "yaşayan her dört insandan üçü esaret altındadır". Güney Amerika ve Afrika'nın bazı kesimlerinde "kölelerin sayısı özgür insanların sayısının çok üzerindedir".⁴⁷ Dünyanın diğer bölgelerinde, Ruslar tıpkı Osmanlı İmpara-

torluğu ile Hindistan ve Asya'nın bazı bölgelerinde farklı farklı tebaiyet derecelerinde, ancak mutlak kölelik içinde yaşayan bir yığın insan gibi, serfliği geçerli norm olarak kabul etmiştir. 1700'lerin sonunda "kölelik değil, özgürlük özel bir kurum" durumuna gelmiştir.⁴⁸

Köleliğin kaldırılmasını destekleyen yenilikçiler, kölelerin toplu cinayetlere kurban gitmesine dair sağlam kanıtların daha geniş kesimlere yayılmasından kampanyalarına destek toplamak amacıyla yararlanmış, kimi zaman başarılı olurlarken kimi zaman hüsrana uğramışlardır. Atlas Okyanusu'ndaki köle ticareti faaliyetlerinin can kaybı açısından en büyük trajedisi 1 Ocak 1738'de Leusden adlı bir Hollanda köle gemisinde 700 Afrikalı erkek, kadın ve çocuğun hayatını kaybetmesiyle yaşanmıştır. Günümüzde Surinam açıklarında yer alan bölgede korkunç bir fırtınaya yakalanan geminin sayıca çok fazla olan mürettebatı geminin son derece yetersiz filikalarını dolduracaklarından korktukları Afrikalıları güvertenin altında boğulmaya terk edecek şekilde gemi ambarlarını kilitleme emri almıştır. Yarım asır kadar sonra 132 köle (taşınan toplam köle sayısının yaklaşık üçte biri) Afrika'dan Jamaika'ya seyahat eden İngiliz bandıralı Zong adlı gemiden atılıp ölüme terk edilmiştir. Bazı kaynaklar bunun sigortadan para almak için yapıldığını, bazıları ise kaptanın geminin rotadan saptığını ve içme suyunun azaldığını düşündüğünü ve su kesintileri sebebiyle bir ayaklanma çıkmasından korktuğunu öne sürmüştür. Bu dava ardından mahkemeye de taşınmıştır; ancak buna sebep işlenen toplu cinayet suçu değil, sigortalı alacaklıların, mal sahibinin "kargolarının mecburen boşaltılmak zorunda kaldığı"⁴⁹ iddiasına inanmayı reddetmeleri olmuştur.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Afrikalı kölelerin uluslararası pazarda satılması kadar geniş alanlara ya-

yılabilmiş başka bir kaçak ticarî faaliyet bulunmamaktadır. Bu ticaret Britanya tarafından 1807 yılında yasaklanmasına rağmen, köleler için sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, aynı zamanda Brezilya, Küba, Hindistan ve Arap dünyasından da muazzam bir talep gelmekteydi. Bu sebeple insan ticareti devam etti, ancak çok daha el altından yürütölmeye başlandı. 1807 Britanya Köle Ticareti Anlaşması çok sayıda kısıtlama ile karşılaşıp etkili olamadan bir çıkmaza girmiş olsa da uluslararası köleliğe karşı yürütölen faaliyetler için bir mihenk taşı olarak kabul edilmektedir. İngiliz ve Amerikalıların tüm çabalarına rağmen kölelik tırmanışa geçmeye devam etti, riskli olsa da oldukça kârlı olan bu faaliyetleri durdurmaya gönölü olmayan diğör Avrupa uluslarının sayısında herhangi bir azalma görölmemekteydi. Napoléon Savaşları döneminin ortalarında köle satıcılarının engin denizlerde kölelik karşıtı yenilikçi devriyelerle karşılaşmaları pek yaygın olmamakla birlikte, karşılaşmaları durumunda dahi peşlerine düşecek pek çoğü tarihî eser niteliğinde, deniz savaşlarından kalma ağır gemilerden kaçmak, hatta takip dip dibe devam etse bile tüccarların değerli yüklerini (ve delillerini) gemiden fırlatıvermek için yeterince şansı olabilmekteydi.

Bir deniz taşıtının suçlandığı durumlarda, köle tüccarlarının yük ve aletlerine el konması dışında bir cezaya çarptırılmaları nadir görölen bir durum olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda Avrupalı birtakım deniz güçleri köle ticareti yaptığından şüphe edilen gemilerin davalara bakması için çift taraflı mahkemeler oluşturmuştur. Bu Karma Komisyon Mahkemeleri Sierra Leone, Angola, Güney Afrika, Jamaika ve New York'ta toplanmıştır. Bu mahkemelere gemilere, kullandıkları malzemelere ve ticari metalarına el koyma ve tutsak Afrikalıları serbest bırakma yetkisi verilmiştir. Modern dönemin etkisiz

uluslararası mahkemeleri gibi bu mahkemelerin de gemi sahiplerini veya tayfalarını cezalandırma yetkisi bulunmamaktaydı.⁵⁰

On dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarına kadar uzun bir süre boyunca Britanya ve Amerika'nın gözünde korsanlık köle ticaretiyle eşit görülmekteydi. Bu bağlantı da böyle bir ilişkinin kurulmasıyla İngiliz donanmasının diğer ülkelerde köle gemilerindeki sorumluları tutuklama yetkisi kazanacağını düşünen kölelik karşıtları tarafından oluşturulmuştu. Ancak ne yazık ki Avrupa'nın diğer güçleri aldatıcı buldukları bu iddia karşısında pek de ikna olmamıştır. Farklı zamanlarda her iki ülke de köle ticaretini kati bir şekilde korsanlık, yani teorik olarak tüm dünya ülkelerinin ortadan kaldırmaya çalışmak için yetki sahibi olduğu bir denizcilik suçu olarak ele almıştır. Bu tanımlamanın temeli, korsanları "tüm insanlığın ortak düşmanları", dolayısıyla dünyanın her yerindeki mahkemelerde yargılanabilir, herhangi bir ülkenin tutuklama, sorgulama ve cezalandırmasına açık şahıslar olarak gören bir on dokuzuncu yüzyıldan kalma bir uluslararası kanuna dayanmaktadır. Bir tarihçi bu algıyı modern zamanlarda insanlığa karşı işlenmiş suç kavramıyla⁵¹ dahi ilişkilendirmiştir. Ancak nihayetinde iki ülke de köle satıcılarını korsanlık suçuyla yargılamak konusunda başarılı olamamıştır. ABD (1820) ve Britanya (1824) köle ticaretinin cezasının idam olduğunu ilan ettikten sonra bu suçu işlediği için idam edilen tek bir kişi olmuştur. Dönemin başkanı Lincoln'e cezasını ölümden daha hafif bir şekle dönüştürmesi için sunulan taleplere rağmen talihsiz Nathaniel Gordon 1862 yılında idam edilmiştir.

Köle ticaretinden modern insan tacirliğine

Birtakım tarihçiler günümüz insan tacirliği belasını geleneksel kölelik faaliyetleriyle eşit tutma eğilimindeki bazı insan hakları destekçileri ve aynı zamanda alandaki uzmanlara tepki göstermektedir. "Günümüz insan tacirliği faaliyetleri ne kadar çirkin olursa olsun Afrikalı köle ticaretinin dehşetiyle asla eşit tutulamaz,"⁵² açıklamasını yapan Steven Pinker da iki kavram arasındaki bu belli belirsiz bağın kurulmasından rahatsız olan isimler arasındadır. 17 ila 65 milyon Afrikalının zorla Amerika kıtasına yerleştirildiği ve on altıncı yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyıl arasında en az 1.5 milyonunun can verdiği gerçeği, insan tacirliğinin modern dehşetiyle kurulmaya çalışılan bu bağlantının savunulamaz olduğunu gözler önüne sermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi insan tacirliğinin tarihçesi muhtemelen yazının icadından bile daha eskiye dayanmakta, ancak suç olarak kabul edilmesi yalnızca on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren geçen zaman dilimini kapsamaktadır. Rüşvete ve paraya dayalı bu ticarete karşı yürütülen uluslararası işbirliği, insanları iştirake teşvik eden en önemli desteği yirminci yüzyılın ilk yıllarında "beyaz köleliği"ne karşı yürütülen bir kampanyadan almıştır. İlk defa on dokuzuncu yüzyılın ortalarında geçen "beyaz köleliği" ifadesi ilk başlarda "belgeli bütün fuhuş sistemi"ni ifade etmekteydi. Ancak on dokuzuncu yüzyılın son yıllarına doğru pek çok araştırmacıya göre bu kavram toptan fuhuşla paralel hale geldi. Tanımında da ima edilen, önemli olan "zorla veya hileyle fuhuş yapmaya zorlanmak"⁵³ noktasıydı. 1904 yılında on üç milletten temsilciler Uluslararası Beyaz Köle Ticaretini Önleme Antlaşması'nı imzalayarak eylemlerini işbir-

liđi içinde yürütmek için anlaşmış, yirmi yaşından küçük kadınların zor kullanarak ya da hileyle yetişkinlerin seks ticaretine dahil olmasına yol ačan herkesin cezalandırılmasına karar vermiştir.⁵⁴

Bazı araştırmacılar insan tacirliğini, bu faaliyetlerin ardından yakalananların büyük çoğunluğu daha iyi koşullar için başka kıyılara yelken ačan ya da baskı ve zorlamalardan yılıp kaılan olduğu için “ters giden bir tür göç” ile kıyaslamıştır. İnsan tacirliği gerçekten de genellikle ömür boyu süren bir durum olan kölelikten ayrılmaktadır.⁵⁵ Dahası kölelerin çocukları da kalıcı olarak ebeveynlerinden miras kalan bu tutsak insanlar sınıfının bir parçası haline gelmekteyken, insan tacirliği kurbanlarının çođu genellikle sadece kısa bir süre için “köle” gibi çalıştırılmaktadır. İnsan kaçakçılığı ile insan tacirliği arasındaki farkın da çok net olmadığu su götürmez bir gerçektir. Aralarındaki temel fark zorlama ve niyet konularındadır. İnsan kaçakçılığı da genellikle basit bir kaçakçılık faaliyeti gibi başlamaktaayken sürecin sonlarına doğru insan tacirlerinin kaçmalarına yardımcı oldukları kişilerin kendilerine hâlâ para borçlu olduğuunda diretmesiyle beklenmedik bir seyir alabilmektedir. Böyle durumlarda kurbanlar “gizli masraflar” ya da “öngörüleemeyen borçlar” olarak tabir edilen bu bedelleri fuhuş gibi işlerde çalışmaya mecbur bırakılarak ödemeye zorlanmaktadır.

Günümüzde insan tacirliğinin korkunç bir durum olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bir biliminsanının iyi niyetli insan hakları destekçileri, gazeteciler ve diğer gözlemcilerin “yoktan var ettikleri” kurban sayıları olarak ifade ettiği durum, bu konu üzerinde bilimsel bir tartışma yapılabilmesine engel olmaktadır. Bu olgunun son zamanlarda kamuoyunda geniş yer alır olmasının sonucunda Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature* [Doğamızın İyi Melekleri] adlı kitabında, “On sekizinci

yüzyıldan bu yana hiçbir şeyin değişmediğini iddia eden istatistiksel olarak cahil, manevi olarak da duygusuzlar ordusu,” diyerek belki de en iyi açıklamayı getirmiştir.⁵⁶

Özet

Organize suç örgütlerine dair kesin olan bir şey varsa, o da tarihin bir sonraki büyük ekonomik fırsatının patlak vermesini bekleyerek dünya sahnesinde volta atmaya devam ediyor oluşlarıdır. Pek çok örgüt eylemlerine devam ederken bir yandan dolandırıcılığın modern biçimleri olan faaliyetlere de yönelmektedir. 2014’ün başlarında İnterpol ve Europol 22 ton uzun taneli pirinci aslında çok daha pahalı olan basmati pirinci diye satmaya çalışan bir çeteyi incelemeye almıştır. Başka bir vakada yetkililer aslında şekerli sudan başka bir şey olmadığı ortaya çıkan 2.500 kavanoz balın peşine düşmüştür. Ucuz balık türleri daha pahalı olanların yerine geçebilmekteyken soya yağı zeytinyağının, at eti de sığır etinin yerine kullanılmaktadır. Aldatmacalı alkol ürünlerinin şişelenip satılmasında bir canlanma dahi görülmektedir. Organize bir İtalyan suç örgütünün sahte şampanya üretimi ile bağlantısı olduğu ortaya çıkarılmış, Tayland’da Bangkok’taki başka bir çete ise 270 şişe sahte viski satmaktan suçlu bulunmuştur. 2014 yılında gazetelere manşet olan bir olayda Birleşik Krallık yetkilileri tahminlere göre 1 milyon pound değerinde sahte votkayla dolu yaklaşık 12 metrelik bir TIR’ın peşine düşmüştür.⁵⁷ Ancak en endişe verici gelişme önceleri uyuşturucu kaçakçılığı yapmakta olan çetelerin artık bu camiadaki kâr paylarının düşmesini esas alarak bir değişikliğe gidip yiyecek kaçakçılığına yönelmeleridir. Dahası gıda maddelerinin kaçakçılığı için verilen cezalar, uyuşturucu kaçakçılığı suçu için uygulananlara göre oldukça sönük kalmaktadır.⁵⁸

Ülkeler arasındaki ticaret ve seyahat kısıtlamaları ortadan kalkıp dünya ekonomileri karşılıklı olarak birbirine bağlı hale geldikçe uluslararası suçlu şebekeleri de bu akıma ayak uydurmuştur. Yazıya dökülmüş tarih boyunca organize suç faaliyetleri pek çok şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Çin, İtalya ve Japonya'daki henüz sanayileşmemiş toplumlar Triad'lar, Sicilya mafyası ve *yakuza* gibi grupları meydana getirmiştir. Bu bölümde gösterildiği üzere, deniz korsanlığı ve yasadışı insan ticareti küresel boyutta çokuluslu suç faaliyetlerinin ilk örneklerini teşkil etmektedir. Suçlular kokain ve eroinden yeni, sentetik bileşenlere kadar değişiklik gösteren popüler ürünlere getirilen küresel yasakları sömürüp kendi lehlerine çevirmeye devam etmektedir. Hiçbir suç karşıtı yönetim, ulusal sınırların içinde ve dışında yoğun talep alan belli başlı ürünlerin ticaretinin serbestçe yapılmasını engelleyen çeşitli yasaklar kadar uluslararası suçun gelişimini tetiklememiştir. Tıpkı Amerika'ya 1920 yılında alkol yasağını getiren "On Sekizinci Anayasa Düzenlemesi" gibi, İngiltere'de de parlamentonun on yedinci yüzyılın sonlarında Kabotaj Kanunları'nı yürürlüğe koyması bazı mallar için bir karaborsa oluşmasına neden olmuştur. 1651-1696 yılları arasında kabul edilen bu kanunların on yedinci yüzyıl korsanları ve kaçakçıları üzerindeki etkisi, alkol ve uyuşturucu yasağının yirmi birinci yüzyıldaki uluslararası suçluların gelişimine yaptığı etki ile paraleldir. Aslında 1651 Kabotaj Kanunları kaçakçılık, özellikle de tütün kaçakçılığı faaliyetleri kontrol altına almak amacıyla düzenlenmiştir.

Bir suç biçimi olarak kaçakçılık faaliyetinin geçmişi haraç toplamanın yerleşmiş bir uygulama halini aldığı antik döneme kadar uzanmaktadır. Madenî ve diğer maddelerden üretilen paraların kullanılmaya başlanması ticari girişimleri ve mal takasını daha basit hale getirmiş,

aynı zamanda da mutlak güç sahibi yöneticilerin gümrük vergileri⁵⁹ ile diğer vergileri toplayıp hazinelerini ve imparatorluklarını büyötmelerini kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler tekelleşmeden fiyat sabitlenmesine kadar değişiklik gösteren küresel maddi suçları tetiklemiştir. Sözü geçen bu ikinci suçun örneklerinden biri, Amerikalı kolonicileri fahiş vergilerle memleketlerindeki girişimcilerle ticaret yapmak zorunda bırakan İngiliz yasaları olmuştur. Yani Kabotaj Kanunları kâr elde etmeyi amaçlayan Amerikalı tüccarlara bir engel teşkil etmiş ve tıpkı 1920 yılındaki alkol yasağı gibi organize vergi ve mal kaçakçılığı çetelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiltere'nin ülkeye tütünün yalnızca doğrudan üretildiği ülkeden, ya kendi ya da üretimin yapıldığı bu ülkelere gemileriyle ithal edilebileceğini bildiren fermanı yayınlamasıyla tütün kaçakçılığı küresel bir suç sahası halini almıştır. Bunun ardından gelen 1660 Kabotaj Kanunları daha da ileriye gitmiş, Amerikan kolonicilerinin İngiltere dışında herhangi bir ülkeye tütün satmasını kanunen yasaklamıştır. Bunun sonucunda koloniciler çeşitli kaçakçılık stratejileri vasıtasıyla kendi pazarlarını yaratmaya girişmiştir. Dahası ekonomik rekabet içindeki ülkelerden pek çok lüks tüketim maddesinin Amerika'da satılmasını yasaklayan Kabotaj Kanunları, yasaklı piyasa mallarının yarattığı boşluğu doldurmaya oldukça hevesli envaiçeşit korsan, kaçakçı ve karaborsacının yönettiği bir yeraltı ekonomisinin ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Bazı tahminlere göre kolonilerde toplam olarak tüketilen miktarının altıda beşinin Doğu limanlarına yasadışı yollardan kaçak olarak girdiği⁶⁰ çay gibi, bazı ürünler ağır vergilerden kaçınmak için kaçırılmaya başlanmıştır.

Güncel bilimsel araştırmalar "ilk küresel yasak uygulamaları" olarak köle ticaretine karşı verilen mücadelenin "ilerleyen zamanlardaki küresel yasak uygulamala-

rı tarafından da tekrarlanan yeni boyutlar eklediğini”⁶¹ öne sürmektedir. Mevcut uyuşturucu yasaklarını muhafaza etmeye yönelik çabalar gibi on dokuzuncu yüzyılda köle ticaretine karşı da önceden üzerinde fikir birliğine varılmış ortaklaşa girişimlerde bulunulmuş, ancak kaçakçılık şebekeleri sistemi alt etmek için daima yeni stratejiler geliştirdiği için Afrika’daki köle tacirliğine son vermekte başarısız olmuştur. Köle ticaretine getirilen yasaklar uluslararası suç faaliyetlerine bir son vermeye yönelik girişimlere yönelik pek çok ilki de içinde barındırmaktadır. Bir dizi uluslararası toplantının ardından ülkelerin büyük çoğunluğunun imzasıyla yasallaştırılan ilk yasak uygulaması bu olmuştur. Aynı şekilde belli bir ürünün uluslararası arenada ticaretini yasaklayan ve söz konusu ürünün her ülkedeki üretimi, satışı ve tüketimine dair bütün eylemlerin yasaklanmasını amaçlayan çok daha geniş kapsamlı bir rejimin içinde gelişen de ilk uygulama olmuştur.⁶²

Bu kitabın tamamı ele alındığında da gözle görünür olan bir şemayı takip eden bir konu daha açık hale gelmektedir: Bir toplum belli bir davranışı engellemek için hangi cezaları uygulamaya koymuş olursa olsun, tıpkı teşhir edilen ceza infazları ve herkese açık işkence gösterilerinde olduğu gibi, genellikle önceden geniş kesimlerce kabul edilebilir görülen davranışları ortadan kaldırmak bölgesel, yerel ve küresel insani değerlerde büyük bir değişimi gerektirmektedir. Ta ki insani değer ve tutumlarda dünyanın egemen güçlerinin gösterdikleri bütün (hiç değilse alenen) desteği çekmesine yol açan değişiklikler yaşanana kadar, insanlık tarihinin çoğunda kölelik toplumsal hayatın kabul edilebilir bir parçası olmuştur.

Modern Cinayetlerin Yüzü

1991 yılında İtalyan Alpler'inde yürüyüş yapan Alman dağcılar günümüze dek "korunarak" gelmiş, iddialara göre dünyanın en eski suç mahallini keşfettiler. "Buz Adam Ötzi" olarak bilinen donmuş cansız beden 5.300 yıldır bozulmadan orada yatmaktaydı ve o kadar iyi muhafaza edilmişti ki ilerleyen araştırmalarda bağırsaklarında son yemeği olan ekmek ve etin kalıntıları dahi açığa çıkarılabildi. Ötzi son nefesini verdiği anda silah kuşanmış bir haldeydi; hemen yanında bir yay ve içinde on dört ok kalmış bir kılıf bulundu. Başlangıçta ölümüyle ilgili donduğuna, düşüp hareketten kesildiğine ya da çığ altında kaldığına dair pek çok teori ortaya atılmıştı. Fakat CT tarama teknolojisinin yardımıyla Ötzi'yi öldürenin sırtına saplanan ok sonucu yaşadığı iç kanama olduğu ortaya çıktı. Elinde hâlâ sıkı sıkı kavradığı bir hançer durmaktaydı; dahası, önkollarında ve ellerinde kendisini savunurken aldığı yaralar bulunmaktaydı. DNA testi, vücudunun üzerinde kendisi dışında iki kişinin daha kanı olduğunu ortaya çıkardı.¹

Buz Adam'ın ölümüne yol açan koşullar muhtemelen hiçbir zaman kesin olarak bilinemeyecek olsa da bunun şiddetli bir ölüm olduğuna hiç şüphe yoktur. Kendisinden sonra işlenip faili meçhul kalan pek çok cinayetle

birlikte Ötzi'nin cinayeti de tıpkı üzerinde binlerce yıl kalan buzlar gibi çözülmeden kalmıştır. Peki, kitap bölümlerinin adanabileceği çok daha yaygın suçlar varken neden bu bölümü tamamen cinayete ayırdık? En nadir suç türü olan cinayet herhangi bir başka suçtan çok daha kapsamlı araştırmalara konu olmuştur. Aslında seri katillerle toplu cinayet işleyen katillerin sayısı, bu suçluları inceleyen araştırmacıların sayısından çok daha azdır. Belki de bu ilginin kaynağı cinayetin, insanların günlük hayatlarında pek de uğraşmak istemeyeceği bir suç oluşudur. İnsan türü bin yıllar boyunca yeryüzünü dikkat çekici başarılarla süsledi; Mısır piramitlerinden Avrupa'nın görkemli katedrallerine, salgın hastalıkların tedavi edilmesinden Ay'a seyahat etmeye kadar insanlar böylesi mükemmel yapıcı davranışlarda beceriklidir. Bununla birlikte insanların tekrar tekrar gözler önüne sermekten çekinmediği daha az çekici bir eğilimleri daha vardır; tarih boyunca ürkütücü oranlarda ve çok çeşitli yöntemlerle birbirlerini öldürme becerisi.

Kayıtlarda hiçbir suçtan can almak, yani cinayet eylemi kadar sık bahsedilmemektedir. Bu suçun değişik biçimleri arasındaki farklar yüzyıllar boyunca gitgide daha da belirgin hale gelmiştir. Bazı kültürler kazara işlenen cinayetleri önceden tasarlanmış cinayetler kadar ciddi ele alırken diğer bazı kültürler değişik cinayet dereceleri arasındaki farkları belirlemeyi seçmiştir. Katletmek, cinayet ve adam öldürme terimleri yıllar boyunca birbirlerinin yerine kullanılagelmiştir. Aslına bakılırsa en uzun soluklu tartışmalardan biri "cinayet" ve "öldürme" kavramları arasındaki (varlığı halen kesin olmayan) farklar üzerine olmuştur. Örneğin İncil'de öldürme; kendini savunurken, idam cezalarının infazında ve savaş halinde hoş görülmektedir. Bununla birlikte Tevrat'taki emir, "Cinayet işlemeyeceksin" diye geçmekteyken, Kral James

versiyonu, "Öldürmeyeceksin" der. Kriminologlar "cina-yet" ve "adam öldürme" arasındaki farkı ilk terimin anlık olmaktan ziyade kötü niyetli ve önceden tasarlanmış olarak gerçekleştirilmesi olarak açıklamaktadır.

Zihinsel bozuklukları olan kimselerce işlenen sayısız örneğe rağmen cinayetlerin büyük bir kısmı akıl sağlığı yerinde kişiler tarafından işlenmiştir. Bilakis, bir adli psi-kiyatra göre bu kimselerin "kâr-zarar muhakemeleri di-ğerlerinden daha farklı işlemektedir", yani cinayeti şeh-vet, açgözlülük, kıskançlık, korku, intikam, statü ya da şöhret kaynaklı sorunlara getirilen "ölümcül bir çözüm"² olarak görmek mümkündür. Bununla birlikte söz konusu büyük suçlar olduğunda suçu tekrar etmesi olasılığı en düşük olan suçlular çoğu vakada yalnızca bir kez cinayet işlediği saptanan katillerdir. Çoğu katilin ve cinayet kur-banlarının erkek oluşu değişik kültürler incelendiğinde tutarlı olduğu görülen bir gerçektir. Bazı tahminlere göre yirminci yüzyılda savaş kurbanları hariç tutulmak üzere bir milyondan fazla Amerikalı öldürülmüştür.³ Çoğu ül-ke'deki güvenilir suç raporu sayısının azlığından ötürü dünya çapında bir hesaplama yapmak zordur. Ancak ci-nayet her nerede işlenirse işlensin, araştırmacılar en yük-sek oranların en sıcak aylarda elde edildiğine dair bir dü-zen tespit etmiştir. Cinayet oranları çoğunlukla zamana göre değişmemekle birlikte ülkelere ve bölgelere göre çeşitlilik göstermeye devam etmektedir. Şimdiye dek hiç değişmeden gelen nokta ise Amerika Birleşik Devletleri'nin cinayet oranlarında diğer endüstri ülkelerini geride bırakmaya devam etmekte oluşudur.

Küresel bir perspektiften bakıldığında, cinayet ka-nunları mekâna ve zamana bağlı olarak önemli farklar göstermektedir. İngiltere'de cinayetten suçlu bulunmak için kasıt olduğunun ispatlanması gerekir. Birleşik Krallık'ta adam öldürme tanımı, bünyesinde kazara işlenen ci-

nayetlerden, katilin kışkırtıldığıının ispatlanabildiği planlanmamış cinayetlere kadar her şeyi barındıran geniş bir kategoridir. Japonya'da en sert cinayet cezaları, kendi soyundan gelenleri öldüren katillere verilirken İtalya'da, şereflerini temizlemek için cinayet işleyen katiller 1980'lerin başına kadar diğer katillerden daha az korkunç kabul edilmekteydi. Batı dünyasının aksine İslam hukukunun geçerli olduğu bölgelerde cinayet, çoğu kez kurbanın ailesi tarafından gayriresmi olarak halledilmesi beklenen bireysel bir yasa ihlali olarak ele alınmaktadır. Aile suçun karşılığında ödenmesi gereken bedele karar verebilmekte veya tazminat talep edebilmektedir.⁴

Tarihçiler, antropologlar, yazarlar ve sanatçıların tümü de türümüzün karanlık güdülerini keşfetmeyi başarmıştır. Kasıtlı ve kasıtsız cinayetler arasındaki farkları ilk ortaya koyanlar Antik Yunanlar olmuştur. MÖ 140'larda Roma'da özel cinayet mahkemeleri kurulmuş ve ebeveyn katli (*parricide*) dışındaki suçlar için Roma hukukunda bazı ahlak bekçileri ve idam cezası destekçileri tarafından aşırı olarak nitelendirilebilecek boyutta hoşgörü örnekleri sunularak kayda değer bir yumuşama görülmüştür. Hem antik dönemdeki Atina'da hem de Roma'da katiller duruşma günlerine kadar özgür kalmakta, bu da yabancı ülkelere kaçabilmelerine olanak sağlamaktaydı.

Tarihin yazılı kaynaklarında herhangi bir yerde erken dönemlerdeki seri cinayet eylemlerinden söz edildiğine rastlamak oldukça zordur. Bir seri cinayet tarihçisi kayıtlara geçmiş ilk vakanın 170 "ölümcül kadının" sayısız erkek kurbanı zehirleyip ölümlerine salgın süsü vermekten suçlu bulunduğu dördüncü yüzyıl Roma'sında yaşandığını öne sürmektedir. Roma İmparatorluğu'nda geçen bir diğer vakada sanık Calpurnius Bestia eşlerini cinsel ilişki sırasında vajinalarına zehir sokarak öldürmekle suçlanmıştır. Yine beşinci yüzyılda Yemen'de Fa-

reli Köyün Kavalcısı misali erkek çocuklarını yemek ve barınacak yer vermek vaadiyle evine getirip tecavüz ettikten sonra öldüren varlıklı bir adam olan Zu Shenatir'in hikâyesi göze çarpmaktadır. Korkunç masalı, hedef aldığı çocuklardan biri tarafından bıçaklanarak öldürülene kadar devam etmiştir.⁵

Shakespeare'in *Titus Andronicus*'unda genç kadının saldırganlarının aleyhinde tanıklık edememesi için dilinin ve ellerinin kesilmesiyle sonuçlanan son derece korkunç bir toplu tecavüz sahnesi sunmaktadır. Ancak araştırmacılar işi insanlık tarihinde şiddetin kökenlerini açıklamaya çalışacak kadar ileri bir boyuta taşımıştır. Bazı kaynaklara göre insanlarda şiddetin kökenleri "sıradan bir alışkanlık olarak *Psychopathia Sexualis*'te [Cinsel Sapıklıklar] adı geçen herhangi bir şey kadar korkunç işkence ve sakatlama eylemleri sergileyen"⁶ primat atalarımız şempanzelerin davranışlarında gözlenebilmektedir. Şempanzelerin şiddet davranışları konusunda araştırmacısı vakanüvisi Harold Schechter de, "Yalnızca kendi türlerinin hassas üyelerini avlamakla kalmamaktalar, aynı zamanda saldırılarında kurbanlarının derilerinden parçalar yolmak, koparmak kadar kol ve bacaklarını bükmek ya da kanını içmek gibi sebepsiz bir zalimlik de göze çarpmakta,"⁷ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Son zamanlardaki bilimsel çalışmalar geçtiğimiz 50 yılda dünya çapında kayıtlara geçen cinayet sayısında bir azalma yaşandığını öne sürmektedir. Ancak genellikle istatistiklerin saptayamadığı, çoğu kaynağa göre de daima gerçekleştiğinden çok daha nadir oranda kayda geçen bir cinayet türü daha vardır. Cinayetin en karanlık yüzlerinden biri çoğunlukla annelerin kendi çocuklarını öldürmeleri şeklinde tanımlanabilen ve uzun yıllardır işlenen infantisit [çocuk katli] suçlarıdır. Infantisit her sosyal sınıftan ve kültürden insan tarafından işlenen bir suçtur. On ye-

dinci ve on sekizinci yüzyıllarda Fransa'da yasalara göre babaların çocuklarının yaşaması veya ölmesine karar verme hakkı bulunmaktaydı. Çoğu durumda bu suçu işleyenler çocuklarını kendi başlarına büyütemeyeceklerine karar veren evlenmemiş kadınlar olmaktaydı. Çocuk katli İngiltere'de o denli yaygın hale gelmişti ki, 1741 yılında bu cinayetleri durdurmak için yetiştirme yurtları kuruldu. Diğer bazı kültürlerde çocuklar nüfus planlaması ve kusurlu doğumlardan yanlış cinsiyetle doğmalarına veya toplumsal damgalamadan kaçınmaya kadar değişiklik gösteren sebeplerle kurban edilmekteydi. Çocuklar yalnızca infantisit suçlarından ötürü hayatlarını kaybetmemekte, pek çoğu da istismar ve ihmale kurban gitmekteydi. Evlilikte yaşanan bir anlaşmazlıktan ötürü intikam almak amacıyla ebeveynlerin birinin diğerine saldırmasının bir yolu olarak zarar gören çocuklar da vardı; Euripides'in 2.000 yıl kadar önce yazdığı, intikam arzusuyla yanıp tutuşan Medea'nın kendisini daha iyi bir hayat yaşamak için terk eden eşi (Argonaut'ların lideri) İason'dan intikam almak için en iyi yolun çocuklarını öldürmek olduğuna karar verdiği *Medea* adlı oyununda bu konu tasvir edilmektedir. Bir aile bireyi veya tanıdıktansa yabancı birinin saldırısı insanlara daha az zarar vermektedir. Bir kaynağa göre tüm çocuk kaçırma suçlarından dörtte üçü aileden biri veya çocuğun tanıdığı biri⁸ tarafından işlenmektedir.

1992 yılında FBI suç istatistikleri cinayete kurban giden beş yaşından küçük çocukların katillerinin yüzde 57 oranla ebeveynleri olduğunu, yüzde 30'unun da aile dostları ya da tanıdıklar tarafından öldürüldüğünü göstermiştir. ABD'nin aksine İsrail, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi ülkeler cinayet tanımlarına bir alt kategori olarak genellikle ömrünün ilk yılındaki bir çocuğun anesi tarafından öldürülmesi şeklinde tanımlanan çocuk katlini de eklemiştir.

Savaş zamanları dışındaki toplu katliamlar ve seri cinayetler de dahil diğer cinayet türleri modern çağda artışa geçmiş, ancak yine de seri katilleri konu alan filmlerde, romanlarda ve akademik eserlerde aktarıldığı boyuta ulaşmamıştır. Cinayet konusu ele alındığında son 30 yılda dikkatler genellikle seri katillere ve toplu cinayetlere yöneltilmiştir. Ancak seri cinayetler medyada, özellikle de bütün cinayetlerin ancak yüzde bir ila ikisini oluşturduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde orantısız bir yer kaplamaktadır. Seri katillerin de çeşitli değişik biçimleri bulunmaktadır; bazıları kadın, çoğu erkektir; bazıları ise takım halinde cinayet işler. Hastanelerde, bakımevlerinde, şehirlerde ve kırsal kesimlerde, yol üstlerinde veya kendilerini rahat hissettikleri herhangi bir ortamda cinayetlerini işleyebilirler. Bu türden bir cinayete bağışıklığı olan herhangi bir kıta veya uygarlık bulunmamaktadır.

Bir kriminolog yaklaşık 400 seri katilin tarihî veri tabanlarını incelediği boylamsal bir derleme çalışmasında yüzde 84'ünün erkek, yüzde 20'sinin zenci, ilk cinayetlerini işleme yaşlarının da ortalama 27,5 olduğunu bulgulamıştır.¹⁰

Seri katillerin tarihin yazıya geçirilmiş dönemlerinden önce ortalıkta görünmediğini farz etmek için elimizde hiçbir neden yoktur. Geçmişe kıyasla en çok değişen muhtemelen suçluların arka planları olmuştur. En ikna edici açıklamalardan biri çoğu seri cinayette karşımıza çıkan cinsel suçların, fanteziler geliştirmek ve bunlar üzerinde düşünmek için uygun zaman ve eyleme geçme özgürlüğü gerektiren¹¹ boş zaman aktiviteleri olduğunu öne sürmektedir. Sanayileşmeden önce insanlığın büyük çoğunluğu yiyecek peşinde koşmak, başını sokacak bir yer bulmak veya savaşlar, isyanlar ve salgınlardan sağ kurtulmakla o denli meşguldü ki muhtemelen kimse cinsel fanteziler kurma lüksüne ya da bunun için zamana sahip

değildi. Bu, ortalama vatandaşlar için yaşam standartlarının çok hassas çizgilerde seyrettiği sanayileşme öncesi gelişmekte olan dünyada seri cinayet suçları ile cinsel suçların çok daha düşük oranlara sahip olmasına bir açıklık getirebilmektedir. Sanayileşmeden önce Avrupa'da adından en çok söz edilen, cinsel güdülerle hareket eden iki katil de aristokratlar sınıfındandır: on beşinci yüzyıl Fransız Lordu Gilles de Rais (Mavi Sakal) ve 1720 yılında Cizvit bilginlerinden biri resmî bir incelemenin orijinal elyazmalarını ortaya çıkarana kadar sadist davranışları ve işlediği cinsel içerikli cinayetler bilinmeyen Macaristan Kontesi Elizabeth (Erzsébet) Báthory (1560-1614). Bu eğilimleri çok uzun bir süre aristokratlar sınıfının himayesinde olmaları ve en korunmasız kesimlerden kurbanlar seçmeleri sebebiyle gizli kalabilmiştir.

Anglosakson epik şiiri *Beowulf*'ta "canavar karakter" Grendel'in yıllardır insanları öldürmekte olduğu anlatılır. "Karanlık öfkesinden çılgına dönmüş" şeklindeki tarifi modern kriminologların cinsel güdülerle cinayet işleyen katillerde de genellikle saptadıkları¹² durumla uyum içindedir. On sekizinci yüzyılın ortalarına kadar insanlık hiçbir cinsel suç türüne aşına değildi (ya da vakalar kayıtlara geçirilmemişti). İngiltere'deki Karındeşen Jack ve Victoria devrinin sonlarında Amerika'da kimliği tespit edilebilen ilk seri katil olan H.H. Holmes gibi vakalardan önce bilinen çok az vaka bulunmaktaydı. Bu noktada sorulması gereken aşıkâr soru, modern çağda cinsel güdülü ve seri cinayetlerin neden daha yaygın hale geldiğidir. Bazıları bu suçların her zaman mevcut olduğunu ancak eskiden pek kayıtlara geçmediğini, ya da daha da büyük olasılıkla vampir ve kurt adam efsaneleri uydurularak açıklandığını öne sürmektedir. *Newgate Calendar* [Newgate Takvimi] on sekizinci yüzyılın sonlarında, 1783 yılında (Tyburn'dan taşınan) darağaçlarının kurulduğu Newgate Cezaevi'nde

infaz edilen idam cezalarına ait kayıtların derlemelerinden oluşan birtakım yayınlara verilen genel bir isimdir. Çoğu tarihçi sabit görülen katiller ve suçları hakkında, cinsel güdülerle harekete geçtiklerine veya seri cinayetler işlediklerine dair ayrıntılara ulaşmak için yıllar boyunca *Calendar*'ın sayfalarını taramıştır. Bu kriterlere uyan çok az sonuca rastlanmış, bu da araştırmacıları söz konusu dönemde bu cinayet biçiminin var olmadığı (hatalı) sonucuna ulaştırmıştır. Bu dönemde belli cinayetlere dair ayrıntılı bilgilerin elde edilebileceği az sayıda başka kaynaklar da mevcuttur. Ortaçağ'ın sonlarındaki "cadı çılgınlığı" sırasında pek çok suç şeytanla (ve diğer doğaüstü varlıklarla) temas halinde bulunan cadılara atfedilmiştir. Yazar Montague Summers tarafından derlenen birtakım vakalar on altıncı yüzyıl mahkemeleri tarafından kurt adam vakaları olarak kabul görmüştür. Her halükârda on beşinci ve on sekizinci yüzyıllar arasında çok sayıda cinsel suçlu büyük olasılıkla cadı veya vampir oldukları için cezalandırılmıştır.

Burada ele almaya değer bir diğer kuram Batı dünyasında nüfus yoğunluğunda, iş dünyasında yer alan kadın sayısında ve (Marquis de Sade eserlerinde olduğu gibi) sadist pornografik türlerin yayılmasında görülen artışla doğru orantılı bir biçimde arttığı gözlenen seks suçlarıyla ilgilidir. Pornografi ve seks suçları arasında bir neden sonuç ilişkisi bulunduğu görgül araştırmalarla henüz kanıtlanamamış olsa da, Ted Bundy gibi seri katiller vakalarında böylesi bir ilişkinin var olduğunu öne sürmüştür. Yani üreme amacı gütmeyen cinsel ilişkiler, kölelik ve tecavüz gibi unsurları içeren "edebiyat"ın yükselişi (ve çok daha ulaşılabilir hale gelmesi) hâlâ denklemin bir parçası olarak ele alınması gereken bir noktadır.

On dokuzuncu yüzyılda seks suçları ve seri cinayetler artık toplumun diğer sınıflarının da boş zamanları,

buna bağılı olarak da bu “sapkın” davranışlarda çok daha sık bulunabilecek vakitleri olduğundan aristokratların tekelerinden çıkmıştır. Victoria devri ile 1920’li ve 1930’lu yıllarda iki savaşın ortasında görülen buhran dönemi arasında yeni bir suç türü çirkin yüzünü göstermeye başlamıştır. Almanya’nın Weimar Cumhuriyeti ve Victoria devri İngiltere’sinden Amerika’nın yaldızlı çağına kadar pek çok kültürden tuhaf ve suçlarını tekrarlayan katillerle dair kayıtlar gelmiştir. Bunların içinden çok azı daha önceden sözünü ettiğimiz haydutların gördüğü desteği ya da sempatiyi kazanabilmiştir. Victoria devri ile birlikte yaşanan büyük toplumsal değişiklikler suçluları sempati duyulabilecek halk kahramanlarından topluma ciddi bir tehlike arz eden tehlikeli kanun kaçaklarına dönüştürmüştür.

Masallar, kurt adamlar, vampirler ve şekil değiştiren diğer yaratıklar

Masalların bize “anlatıcılarının ve dinleyicilerinin dünyalarındaki gerçek koşullara”¹³ dair pek çok bilgi sunabileceği gerçeği kanıtlarla desteklenmiştir. Alman Jacob (1785-1863) ve Wilhelm (1786-1859) Grimm kardeşler dünya edebiyatına miras olarak sık sık kullandıkları seks ve şiddet temalarıyla unutulmaz hale gelen bir dizi masal bırakmıştır. Çoğunlukla çocukların terk edilmesi ve çocuk katli gibi zamanın yoksul kesiminde yaygın olarak görülen durumlarla ilişkili öyküleri toplamaya 1806 yılı civarında başlamışlardır. Araştırmacı Maria Tatar’ın da not ettiği gibi, “Masallarda en azılı suçlulardan Meryem Ana’ya kadar neredeyse her bir karakterin acımasız davranışlarda bulunma potansiyeli vardır.” Bu durum çocuklarını öldüren anneler, ebeveynlerini öldüren çocuklar ve benzeri örneklerle tekrar tekrar gözler

önüne serildiği üzere gerçek dünyada da aynen böyledir. Böyle bir Grimm masalı olan “Hırsız Damat” öyküsünde genç bir kadın, müstakbel eşi ve arkadaşlarının genç bir kızı kaçırap bir binaya götürdüklerini, burada kızı soyup bir masanın üstüne yatırdıktan sonra içlerindeki kana susamışlığı kızın bedenini paramparça edip yaralarına tuz basarak dindirdiklerini izler. Genç gelin suç ortaklarından biri altın yüzüğünü almak için kızın parmağını kesmeye karar verip hemen ardından da bu kararını bir balta darbesiyle uygulamaya geçirince iyice dehşete kapılır. Adam kızın kucağına fırlayan kesik parmağı tuttuğu gibi ağzına atar! Bu masal, türünün tek örneği değildir; genellikle kurt adam ve vampir öykülerini temel alan pek çok masalda yamyamlık konusu işlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda bu masallar öyle dehşet verici kabul edilmekteydi ki, Almanya’yı işgal eden müttefik ülkeler söz konusu öykülerin “Nazilerin acımasız, sapkın milli zihniyetini beslediği ve yansıttığını”¹⁴ düşünerek *Grimm Masalları*’nın okullardan ve hatta piyasanın tamamından kaldırılması için girişimlerde bulunmuştur. Halk hikâyeleri derlemesinin giriş kısmında İtalyan yazar Italo Calvino da benzer bir biçimde “Grimm’lerin vahşi masallarında sürekli akan kanın, içinde nadiren eziyet gören kurbanlar olan İtalyan masallarında yer almadığını”¹⁵ dile getirmişti. Ancak vahşi halk masalları, bazı öykülerini diğer milletlerden alan, hatta çeşitli Fransız ve Rus öykülerini çok daha yumuşatarak uyarladıkları sıklıkla dile getirilen Grimm kardeşlerin tekeline de değildir. Sonuç olarak “masallardaki şiddet ve acımasızlık seviyesi üzerinden ulusları bu alanlarda sıralamaya çalışmak” çok kısır ve sık bir hatadır.¹⁶

Ortaçağ’da cadılık ve likantropi (insanın kurda dönüşmesi) iç içe kavramlardır. Cadılık Avrupa tarihinin en acımasız cezalarından bazılarını çarptırılan dinî sapkın-

lık ve doğaüstü yasa ihlalleri gibi adları çok sık geçen suçlarla ilişkilendirilmiştir. On beşinci yüzyıl İskoçya'sında bu suçların cezası zamanın deyişiyle "*ane staik and wir-reit*" yani tercüme etmek gerekirse "kazıkta yakılıp boğazlanmak"¹⁷ olmuştur. Bazı bölgelerde bu türden vakalar her birkaç yılda bir yaşanmaktayken bazı bölgelerin tarihinde eşine hiç rastlanmamıştır. Cadılıkla ilişkilendirilen en muazzam vakalar 1550-1650 yılları arasında Almanya'da meydana gelmiştir. Bu cadı avları Avrupa'nın sayısız dinî savaşla taraflara ayrılmış olduğu bir dönemde gerçekleşmiş, cadı olduklarından şüphelenilen, Trier (1581-1593) şehrinde 368, Fulda (1603-1606) şehrinde 250 ve Würzburg (1626-1631) şehrinde de 157 kişinin kazığa bağlanıp yakılmasına neden olmuştur. Bu dönemdeki diğer büyük cadı mahkemeleri İskoçya, Loren, İsveç ve hatta İngiltere, Essex'te toplanmıştır.

Cadı avları Kutsal Roma İmparatorluğu'nun *Constitutio Criminalis Carolina* ya da sadece "Carolina" olarak bilinen yasalarından yararlanılarak hukuki bir temele dayandırılmaktaydı. On altıncı yüzyılın en önemli kanunnamelerinden olan Carolina, 1532 yılı Temmuz ayında İmparator Şarlken tarafından yürürlüğe konmuş¹⁸, bunu takip eden 300 yıl boyunca Alman Genel Ceza Hukuku'nun kat edeceği gelişimin temellerini oluşturmuştur. Kanunlara göre, sanıklardan haklarında suçlu veya suçsuz şeklinde karara varılabilmesi için kendilerini savunmaları talep edilecektir. Yargıçların görevi yasal yollarla itiraf koparmak ve ardından ilave incelemelerle bu itirafların geçerliliğini sınamaktır. İtiraf- lar ancak ve ancak şüpheye sebebiyet veren ikinci derece kanıtların bulunması durumunda yasal işkencelerle elde edilebilmektedir. Çoğu kaynağa göre eziyetle sınama yönteminin kaldırılması "adli işkencelerin" kullanılmasına katkı sağlamıştır. Birçok bakımdan, bu hukuki prosedürler hem

toplumun özgür olmayan sınıflarından tanıkların sorgulanmasında hem de pek çok suçun karşılığında ceza olarak işkence, organ kesme ve idam uygulamalarını öngören Roma hukukundan türetilmiştir.¹⁹

1558 yılında I. Elizabeth İngiliz tahtına geçtiğinde cadılık halen, yasaların 1736 yılına kadar da belirteceği üzere, bir suç olarak kabul edilmekteydi. İngiltere de cadı olduğundan şüphelenilen kurbanlardan kendi payına düşen miktarı öldürmüş olsa da bu sayı anakarada gerçekleşen idamların yanına bile yaklaşmamaktadır. Bu durumla söz konusu sanıklara yöneltilen suçlamalar arasında bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Cadılıkla suçlananları bireylere karşı işlenmiş belli kötü eylemler yüzünden yargılayan İngiltere, bu şüphelileri şeytani güçlerle iletişime geçip şeytanın yeryüzündeki hizmetkârları olmakla suçlayan²⁰ Kıta Avrupa'sından ayrılmaktadır. İngiltere'de genellikle ilk defa suç işleyenlere bir yıl hapis cezası verilmekteyken "birini büyüyle kendine bağlamak" gibi sebeplerle cadılık yapmanın bir yıllık hapis cezasına ek olarak boyunduruğa vurulmak da söz konusuydu. Suçun tekrarı müebbet hapis cezası ve tüm mal varlığına el konması anlamına gelmekteydi. Sağduyulu bir tanığın da dile getirdiği gibi koyun veya para kesesi çalmak suçundan idam edilenlerin sayısı çok daha fazlaydı, yani "cadılığın İngiltere'de günlük yaşam üzerinde ulusal boyutta büyük bir etkisi olduğunu söylemek doğru olmayacaktır".²¹ Ancak on altıncı yüzyılda Kıta Avrupa'sında infaz edilen cadı idamlarının sayısına dair tahminler 100.000 kadar yüksek rakamlara ulaşmaktadır.²²

Güncel araştırmalar Avrupa'daki cadı avlarında on dördüncü ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında hava koşullarında kayda değer bir soğumanın görüldüğü bir dönem olan "Küçük Buz Devri" sırasında yaşanan iklim değişikliklerinin de etkisi olduğunu öne sürmektedir. Bu dö-

nem Avrupa'da özellikle cadı avlarında da artışların göz-
lendiği 1560-1660 yılları arasında daha sert yaşanmıştır.
Bu dönemde normalden çok daha soğuk ve fırtınalı bir
hale gelen iklim tarlaların ürün vermemesi ve hayvanları
kırpı geçiren salgın hastalıklar gibi "ölümcül bir talihsiz-
likler karışımına" yol açmıştır. Bundan kısa bir süre sonra
gelen kıtlığın da tek sonucu, ilerleyen dönemde kitleler
arasında bir korku ve güvensizlik havası yaratmak olmuştur.
The Little Ice Age'in [Küçük Buz Devri] yazarı antro-
polog ve arkeolog Brian Fagan'a göre Avrupa'da cadılık
suçlamaları insanların komşularını havayı kötüleştirmekle
suçladığı sert iklim yıllarında²³ artış göstermiştir. Bu ba-
kımından 1587-1588 yıllarında Fransa ve İngiltere'de cadı-
lık suçlamaların sayısındaki artışla hava koşullarının bo-
zulmasının aynı tarihlere denk gelmesi tesadüf değildir.
1587-1593 yılları arasında yalnızca Fransa'nın Toulouse
şehrinde 300 cadı kazığa bağlanıp yakılmıştır. 1611-1612
yıllarında Ellwangen adlı küçük bir Güney Almanya kasa-
basında idam edilen cadıların sayısı 260'tır.²⁴

Sürekli yerinde olan iştahlarıyla tanınan kurtların
cinsel açlıkla ilişkilendirilmeleri de mümkündür. Avru-
pa'da cadı mahkemelerinin kurulduğu yüzyıllarda li-
kantropi de sadece doğaüstü güçleri sayesinde kurda
dönüşüp köylerde kendilerine kurbanlar arayabilen ca-
dılarının faaliyetlerinden biri olarak görülmekteydi. On
altıncı ve on yedinci yüzyıl Fransa'sından günümüze ca-
dıları sadece süpürge üstünde değil, kurt sırtında²⁵ da
tarif eden pek çok betimleme kalmıştır. İçinde kurt
adamların geçtiği ilk yazılı kaynak, Kral Nebukadnezar'ın
yedi yıl boyunca çeşitli kurt adamlık belirtileri gösterdi-
ğini anlatan "Daniel Kitabı" (4:15-33) olmuştur. Yunan
efsanesine göre Arkadya Kralı Lykaon, insan eti sunduğu
Zeus tarafından tanrılar tanrısına hakaret ettiği için kur-
da dönüştürülmüş, böylece "likantropi" sözcüğünün isim

babası olmuştur. Kurt adamlar bin yıllar boyunca Antik Roma ve İranlı doktorların çalışmalarının yanı sıra Yunan tarihçi Herodotos'un eserlerinde de görülmüştür.

Kadim dönemlerdeki kurt adam inanışlarının ve *Kırmızı Başlıklı Kız* gibi masalların, yalnızca yarı kurt yarı insan bir yaratık tarafından işlenebileceğine inanılan, kurbanın parçalara ayrıldığı vahşet dolu gerçek cinayet vakalarından esinlenerek ortaya çıktığına dair pek çok araştırma bulunmaktadır. Kurt adam-seri katil bağlantısını ortaya koyan ilk vakalardan birinin, (muhtemelen dayanılmaz işkencelerden sonra) kurt adam, yani Fransızların deyişiyle *loup-garou* olduğunu itiraf eden on altıncı yüzyılda herkesten ayrı, yalnız bir hayat sürmekte olan Fransız Gilles Garnier'nin vakası olduğunu söylemek mümkündür. Garnier on dört çocuğu öldürüp yediğini ve "güçlerine" dört aylık bir taşkınlık döneminde yaptığı bir tür büyüyle kavuştuğunu itiraf etmiştir. Bazı kayıtlar da Garnier'nin insan eti yediğini ve ay ışığı vakatinde Dole köyünde ulumaya başladığını bildirmektedir. Mahkeme belgelerine göre:

Başmelek Mikail Yortusu'ndan hemen sonra kurt şeklini almış Garnier'nin on ila on iki yaşlarındaki küçük bir kızı bir üzüm bağına kadar takip edip pençeye dönüştürmüş elleri ve dişleriyle öldürdüğü [...] kızı soyup kalça ve kollarındaki etleri yediği yetmezmiş gibi etlerin kalınını da evine götürdüğü ispatlanmıştır.²⁶

Bölge halkından 50'den fazla tanık Garnier'nin kurda dönüştüğünü gördüklerine dair yemin etmiştir. Garnier'nin bu kalleşçe eylemlerinin karşılığı diri diri yakılmak olmuştur. On altıncı yüzyılın sonları ve on yedinci yüzyılın başlarında Fransa'nın bazı bölgelerinde kurt saldırıları alışıldık bir durumdu. 1573 yılında idam edi-

len Garnier'ninki gibi vakaların ön plana çıktığı dönemin ortamı vahşi kurtlar, cadılık ve açıklanamayan çocuk cinayetlerinden oluşan bu ilginç karışıma ev sahipliği yapan böylesi bir çevredir. Zaten 30 yıl önce de dönüşüm geçirdiğinde "içi dışına çıkan"²⁷ bir kurt adam olduğunu iddia eden bir çiftçi benzer suçlar işlediğini itiraf etmiştir.

Yıllar boyunca ortalığı kasıp kavuran kurt adam ve başka şekil değiştiren yaratıklar çılgınlığına pek çok ilginç açıklama getirilmiştir. Bazıları kuduz, diğerleri ise hastanın gerçekten de kurt adama dönüştüğüne inandığı zihinsel bir hastalık olan likantropi teşhisi koymuştur. Oldukça dikkat çeken bir teori, bu doğaüstü eylemlerin tanıklarının muhtemelen, bazen ekmek yapımında kullanılan ve sanrılara yol olan parazit bir mantarın neden olduğu çavdarmahmuzu zehirlenmesi kurbanları olduğunu öne sürmektedir. Bu kimseler kurt adamları, hatta cadıları ve şeytanın yeryüzündeki diğer yansımalarını gördüklerini sadece hayal mi etmişlerdi? Kesin olan tek bir şey varsa o da ekmek daha güvenli modern tekniklerle üreilmeye başlanınca, bu salgınların da tıpkı toplu kurt adam görme vakaları gibi ortaya çıkma sıklığında bir azalma²⁸ görüldüğüdür. Bazılarına göre ise bu vakalar sadece Avrupa'nın kurt adam ve cadı faaliyetlerinin yuvası haline gelen bölgelerinde görülmekteydi ve bu zaman diliminde yaşayan cahil çiftçi köylülerin güçlü hayal güçlerinin eseri idi. Bazı kayıtlara göre (on altıncı yüzyıl cadı avcısı Henry Boguet'ye göre) bir asırdan kısa bir süre içinde yalnızca Ortaçağ Fransa'sında 30.000'den fazla vaka kayıtlara geçmiştir.

Bütün kültürlerde kurtlar kötü yaratıklar olarak kabul edilmemektedir, bu yargı kurtların vahşi avcılar olarak kabul edildiği ve kıtlık yüzünden köylerin içlerine kadar inmek zorunda kaldıkları için efsanelerde kötü anılmaya

başladıkları²⁹ yerlerdeki kültürlerde geçerlidir. İnsanlarla kurtların arası bu iki tür de ilk evrimleştiğinden bu yana her zaman bozuk olmuş; bu da dünyanın çoğu bölgesinde kurtların soyunun tükenmesine yol açacak kadar büyük avlara yol açmıştır. Kurt adamların asırlar boyunca dünyanın dört bir yanındaki kültürlerde kalıcı bir öge olarak varlığını sürdürmesi tesadüf değildir. Kurt adamlar İspanya'da *lob ombre*, Portekiz'de *lob omen*, Almanya'da *Werwolf*, İtalya'da *lupo mannaro* ve Fransızca konuşulan milletler tarafından da daha önce belirtildiği gibi *loup-garou* olarak gayet iyi tanınmaktaydı. Dahası tarihlerinde kurt görülmeyen ülkelerde de, Hindistan'daki kaplan adamlar, Afrika'daki çakal adamlarla sırtlan adamların yanı sıra leopar adamlar gibi benzer şekil değiştiren yaratık öyküleri ortaya çıkmıştır. Bazı Afrika kabilelerinde leopar, hayatını kaybedenlerin ruhlarına ebedi istirahat yerlerine kadar eşlik eden bir totem hayvanı olarak kabul edilmektedir. Yirminci yüzyılın ortaları gibi yakın bir tarihte halen asırlar boyunca insan kanı ve etine olan tutkularını ifade etmekten çekinmeyen "Leopar Adamlar" adında ölümcül bir tarikat bulunmaktaydı. Örneğin Nijerya ve Sierra Leone'de dinî ritüeller esnasında insan eti yendiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Tarikata kabul edilmek için kurbanların kanını bir şişeye doldurup getirmek ve üyelerin önünde içmek gerekmektedir. Tarikat üyeleri leoparların avlarını öldürürken yaptıkları hareketleri taklit etmekteydi; çelik pençe ve bıçaklarla bağırsaklarından, kullananların leopara dönüşüp insanüstü güçler kazanmasını sağlayan bir iksir hazırlayacakları kurbanlarına saldırıp onları yararlardı. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir leopar adam patlaması yaşanmış, yetkililer sayısız tarikat üyesini idam etmiştir. 1948 gibi yakın bir tarihte 48 cinayetin sorumlusu olarak leopar adamlar gösterilmiştir. Ancak bu tarikat üyeleri polis kur-

şunuyla karşı karşıya kaldıklarında leoparlıklarından eser kalmamış, avcı insanlardan başka bir şey olmadıklarını göstermişlerdir. 1949 yılında 73 leopar adam yakalanmış, 39 tanesi de asılmıştır.³⁰

Özel olarak kurt adamlıkla ilişkilendirilen yalnızca birkaç gerçek birey bulunmaktadır. Kurt adamlıkla kurulan ilişkilere, modern çağ öncesi dönemde kurt adam olduğuna dair en ayrıntılı kaynakların günümüze ulaştığı Peter Stubbe'nin vakası (Stube, Stump, Stumpf, veya Stubbe Peeter olarak da geçmektedir) kadar somut bir örnek oluşturan başka bir seri cinayet vakası daha yoktur. İşlediği korkunç suçlar derlenip basılarak 1590 yılında Hollandacadan İngilizceye çevrilen "Stubbe Peeter'in, Kurt Şekline Girip Sayısız Cinayet İşlemiş, Şeytani Eylemlerine 25 Yıl Devam Etmiş, Erkekleri, Kadınları ve Çocukları Öldürüp Yemiş En Kötü Büyücünün Lanetli Yaşamı ve Ölümünü Anlatan Gerçek Bir Anlatı" başlığıyla bir risale haline getirilmiştir. İnsanların yanı sıra koyun, kuzu, keçi ve "diğer ahır hayvanlarını"³¹ öldürmekle de suçlanmıştır. Yazının devamında kurt adam özelliğini şeytanla yaptığı bir anlaşmayla kazandığı anlatılır. Bu anlaşmayla Şeytan Stubbe'ye insandan hayvana dönüşmek için takabileceği, kurt derisinden bir kemer bahşetmiştir. Her ne kadar bütün bu suçları işlediğine inanmak biraz güç olsa da Strubbe işkence esnasında pek çok kez zina, tecavüz, ensest, cinayet ve yamyamlık suçlarına karıştığını itiraf etmiştir. Komşuları da mahkemede bu iddiaları desteklemiş, "tarlalarda dağılmış halde" beden parçaları bulduklarını bildirmişlerdir. Kitapçıkta Stubbe'yi bir kurt şeklinde kurbanlarına pençelerini geçirirken tasvir eden pek çok çizim de bulunmaktadır. Her halükârda işkence edilip kafası kesildikten sonra yakılmadan önce Stubbe neredeyse 25 yıl boyunca Almanya'nın kırsal kesimine korku ve dehşet saçmıştır.

Yıllar sonra, 1603 yılı Mayıs ayında on dört yaşındaki Jean Grenier yanındaki keçi çobanlarına canı her istediğinde sadece üstüne büyülü bir post geçirerek kurda dönüşebildiğini kendini öve öve anlatmış, böylelikle tutuklanmasına ve ses getiren mahkemesine giden yolu kendi hazırlamıştır. Fransa'da güney bölgelerde insanların kurtlara dönüştüğü noktasında şekillenen inanış ve efsanelerin son derece yaygın olduğu modern dönemin ilk yıllarında³² görülen birkaç kurt adam davasından en ünlüsü Grenier'ninkidir. Ne yazık ki pek çok kasaba sakininin kurt adamların var olduğuna gerçekten de inandığı ve çocukların vahşi kurtların saldırısına uğrayıp öldüğü bir dönemde bu iddialarla ortaya çıkan Grenier daha bu genç yaşında idam cezasına çarptırılmıştır. Bazı durumlarda bir ceset bulunduktan hemen sonra etrafta cadı olduğundan şüphelenilen ne kadar kişi varsa toplanıp kurt adam olmakla suçlanmakta; bazen de 1598 yılında gerçekten saldırgan bir kurdun izini kaybedip Jacques Roulet'ye rastlayan avcılarının durumunda olduğu gibi bölgedeki çobanlar veya dilenciler kurt avcıları tarafından izlerini kaybettikleri kurtların yerine yakalanabilmekteydi. Roulet sonradan "Angers'nin Kurt Adamı" olarak tanınan Fransız bir dilenciydi. Ele geçirilmesinin ardından kurt adamlık ve cinayet de dahil pek çok suçtan ötürü idam cezasına çarptırılmıştır (sonradan temyize gidilip idam edilmek yerine akıl hastanesine kapatılmıştır). 1598'de idam edilen Peter Stubbe'nin vakası da ormandan çıkarken yakalanıp suçlu bulunması bakımından benzerlikler göstermektedir. Sınırsız işkence yöntemiyle karşılaştıktan sonra seve seve suçlarını itiraf etmeyi yeğlemiştir.³³

Vampirlik ve Dracula mitinin doğuşu

İranlı bir taksi şoförü sayesinde, gecenin zifiri karanlığında, içlerinde bir anne ve küçük kızının da bulunduğu dokuz kadını takip ettikten sonra kaçırarak, tecavüz eden, bıçaklayıp yakarak 1997 yılının Mart ayından itibaren üç aydan uzun bir süre boyunca şehre dehşet saçan “Tahran Vampiri”nden söz edilmeye başlandı. Katil cesetleri yakarak delillerin üstünü kapatmaktaydı, ancak şans eseri bir alışveriş merkezindeki şüpheli davranışları sonucunda arabasında kan lekeleri bulunup ardından da suçunu itiraf etmesiyle suçu kesinleşmişti. Dünyanın çoğu bölgesinde eylemleri müebbet hapis, olmadı en fazla idamla cezalandırılırdı. İran mahkemeleri katili dokuz idam cezasına birden çarptırarak farklı bir yol izledi. Seri katilin gerçekten de yakalandığına dair kamuoyunu ikna etmek adına yetkililer mevcut kamu düzenini göz ardı edip suçluyu kurbanlarını seçtiği mahallede herkese açık bir şekilde cezalandırmaya karar verdi. Bunun gerçekleşmesi de 214 kırbaçlık cezasının bir kısmını iki gün boyunca hapishanede kırbaçlanarak çekmesinden hemen sonra oldu. Bölgeyi kordon altına alan 1.000 polisle birlikte kurbanlarının peşine düştüğü olay mahalline götürüldü ve küçük tuğla bir barakanın çatısına kurulan metal bir yatağa bağlanarak kurbanlarının her birinin birer erkek akrabası tarafından kalın, deri bir kayışla bütün izleyicilerin gözleri önünde kırbaçlandı. Sonunda ucunda bir halatın sallandığı sarı bir kaidenin altına getirildi, halat boynuna sıkıca bağlanıp asılarak idamı gerçekleştirildi.

İnsanlarda vampirliğe dair gerçek vakalar oldukça nadirdir. Ancak bin yıllar boyunca zaman zaman gerçekleştiği görülmüştür. İtalya’da yaşanan klasik bir vakada Vincenzo Verzeni (1849-1918) bazılarının cinsel organ-

larını bedenlerinden ayırdığı kurbanlarının çeşitli uzuvlarını kesip kanlarını içmekten suçlu bulunmuştur. Tıpkı yirmi birinci yüzyılda gençliğini yitirdiğini düşünen erkeklerin testosteron iğnelerine yönelmesi gibi gücünün tazelenmesi gerektiğini düşündüğünde kan içmesi gerektiğine inanan “Vampir Eşkîya” lakaplı Gaetano Mammone de eylemlerini on sekizinci yüzyılda gerçekleştirmiştir. Mammone’nin kana olan açlığını dindirmek için kullandığı iki yöntem bulunmaktaydı: kurbanı hâlâ hayattayken atardamarlarını kesip kanını emmek veya kafasını kesip beynini çıkardıktan sonra kafatasından bir kadeh yapıp kanını öyle içmek.

Kurt adam efsanelerinin cadılarla yakından ilişkili olduğu düşünülürse vampirlerin hayalet hikâyeleriyle benzerlikler gösterdiği söylenebilir; zira vampirlerin çoğu yaşayanları kanlarını emerek mahvetmek için tabutlarından çıkan ölümler, ya da yaşayan ölümler olarak kabul edilmektedir. Çoğu kaynağa göre kurt adam efsanesi yüzyıllar öncesinden vampir mitinin doğuşunun habercisi olmuştur. Vampirlik olgusuna dair sağlam keşiflerden biri bu olguyu Avrupa’nın veba ve diğer salgın hastalıklarla olan geçmişine, özellikle de kurbanlarını günden güne tüketen, doğaüstü korkulara yol açıp vampirlik ve ölmeden mezara konma söylentilerinin de artmasına yol açabilen hastalıklara bağlamaktadır. Vampirlik ve hastalıklar arasında uzun süreli bir ilişki bulunmaktadır ve bunun nedenini tahmin etmek son derece kolaydır. Örneğin kolera, kurbanlarının vücut sıvılarını kaybetmelerine bağlı olarak kilo kaybı ve susuzluk sonucunda güçten düşmelerine yol açmaktadır. Benzer şekilde tüberküloz da inanılmaz bir halsizlik ve kilo kaybına, yani vampirlerin kurbanlarının göstermiş olduklarıyla benzer belirtilere neden olmaktadır. Dolayısıyla vampir salgınlarının, salgın hastalıklarla aynı dönemlerde ortaya çıkması

şaşırtıcı olmamalıdır. Her ikisi de modern çağlarda bile, özellikle de gelişmekte olan ve halk inanışlarının hâlâ bilime baskın çıktığı bölgelerde yanlış anlaşılan albino-luk ve porfiria gibi diğer hastalıkların kurbanlarının ışığa karşı hassaslaşması vampirlerin ışıktan korktuğu mitinin doğuşuna neden olmuştur. Porfiria hastaları demiri sindirmede güçlük yaşamakta, bu yüzden de bir miktar demiri kolay sindirilebilir şekilde, demir eksikliklerinin neden olduğu açlığı dindirebilmek için belki de doğrudan kan içerek almaya ihtiyaç duymaktadırlar. Sarmısak Doğu Avrupa'da uzun süredir birçok hafif hastalıkla başa çıkmadaki faydaları sebebiyle tanınmaktadır. Ancak iyileştirici güçlerinin ötesinde köylüler sarımsağı kokusundan nefret eden vampirlere karşı koruma olarak "ruhani bir tılsım" olarak da kullanmıştır. Doğu Avrupa'daki köylülerin evlerini kötü ruhlardan pencerelerine, kapı kollarına ve kilitlerine sarmısaktan haçlar yerleştirerek korudukları, böylece vampir efsanesinin bir diğer ayrılmaz parçasını yarattıkları bilinmektedir.

Vampir inancı dünyanın dört bir yanında Hristiyanlık öncesi zamanlarda, Hristiyan olmayan ülkelerde de görülmektedir ve bütün dünyada kilise kendini batıl inanışları olan toplumlarda dahi kabul ettirdikten çok uzun süre sonra bile varlığını sürdürmüştür. Vampir hikâyelerinin temeli on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, özellikle keşişler ve gezginlerin Avrupa'nın diğer bölgelerine hikâyelerini taşıdığı Balkan bölgesinde atılmıştır. Doğu Avrupa dillerinde pek çok değişik karşılık türemiş olmasına rağmen, "vampir" kelimesi İngilizcenin kelime hazinesine 1734 yılına kadar girmemiştir. Dracula'nın doğuşu ve vampirlik olgusunun Slav kültürlerindeki karşılığı (*upir*, Ukrayna ve Rusya kültürlerinde, gün ışığında hareket eden vampir benzeri bir yaratık) bir yana Çin, Endonezya ve Filipinler de dahil olmak üzere yaşayan ölü-

lere dair benzer doğrultuda örnekler dünyanın dört bir yanında görülmektedir.

Klasik vampir örneği, İngiliz yazar Bram Stoker'ın yaratmış olduğu efsanevi Kont Dracula'dır. Rumen tarihi ve folklorundan esinlenerek kurguladığı karakter ile Ortaçağ'daki savaş lordu (Kazıklı Voyvoda) Vlad Țepeș (kendisi bir prensti, hiçbir zaman kont olmadı) arasında pek çok benzerlik bulunmaktadır. 1430'lu yıllarda Sighișoara kasabasının kalesinde doğan, Transilvanya'nın askerî hükümdarı ve Ejder Yoldaşlığı üyesi II. Vlad Dracul³⁶, Dracula efsanesine ilham vermiştir. "Dracula" sözcüğünün Rumencede "şeytan" anlamına gelen *drac* sözcüğü ile belirli tanımlık eki olan *-ul'*dan türemiş olması mümkündür. Bu da akıllara yerel köylülerin neden pek çok kilise ve manastır inşa etmesi sebebiyle saygı duyulan bir prens se şeytan yakıştırmasını yaptıkları sorusunu getirmektedir. Bu lakabın düşmanları tarafından prensi kötülemek için politik bir strateji olarak kullanılmış olması da mümkündür; ya da gerçekten de tıpkı kötü şöhretinden de anlaşılabileceği gibi şeytani biridir. Pek çok filolog özellikle de Vlad'ın Ejder Yoldaşlığı üyesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda Dracul ve "Ejder" arasındaki bağlantıyı desteklemektedir.³⁷ Ejder Yoldaşlığı'nın üyeleri kırmızı gömleklerinin üzerine siyah pelerinler takar, Stoker'ın uyarladığı hayali Dracula karakterine kıyafetleri bakımından da ilham kaynağı olurlardı. Her halükârda Vlad Dracul'un oğluna Vlad Țepeș, yani Kazıklı Vlad adı verilmişti. Bazı kaynaklara göre genç Vlad daha erken yaşlardan itibaren idamlara karşı yoğun ilgisiyle, suçluların hapishaneden darağacına kadar gerçekleştirdikleri yürüyüşten büyülenmesiyle gelecekte sebep olacağı tahribata dair ipuçları vermekteydi.

Hem hayali Dracula hem de ilham kaynağı olduğu öne sürülen Dracul 25 yıllık bir zaman diliminde üç kez

(halkı tarafından asla vampir olarak görülmediği) Ef-lâk'ın prensi olmuştur.³⁸ Vlad'ın hayatından diğer pek çok kesit de vampir mitinin gelişimiyle benzerlikler göstermektedir. Askerî bir strateji olarak Tepeş gün ışığından kaçınmakta, gece akınlarını tercih etmekteydi. Geleneğe göre vampiri öldürmenin tek yolu kalbine kazık saplamak veya kafasını kesmektir; benzer şekilde kazığa oturtma Vlad'ın en çok tercih ettiği idam yöntemi olmuştur.³⁹

Dracula efsanesi pek çok acımasız olaya sahne olan on beşinci yüzyılın koşullarına göre değerlendirilmelidir. Tarihî karakter olan Dracula'nın en iyi bilinen yanı, düşmanlarını işkence edip topluca öldürmesiydi ki, bu da bu bölgede güçlerini muhafaza etmek isteyen hükümdarlar tarafından hiç uygulanmamış bir yöntem değildi. Tarih boyunca tanık olduğumuz üzere pek çok siyasi lider hem otoritelerine başkaldırımlarla karşılaşmış hem de yönetim gücünü ele geçirmeye çalışanları topluca idam ederek otoritelerini güçlendirmiştir. 1442 yılında Vlad Dracul, Vlad'ı ve abisi Radu'yu Türklerin eline rehine olarak Konstantinopolis'e göndermek zorunda kalmıştır. Türklere ait olmakla birlikte daha sonra kendisinin de en çok tercih edeceği ve daha önce hiç kullanılmadığı bir sıklıkta kullanacağı bir yöntem olan kazığa oturtma ile tanışması muhtemelen burada olmuştur. Dracula Türklerin kazığa oturtma yöntemini suçlular ve siyasi düşmanlarıyla başa çıkma için kullanılmıştır. Yalan söylemek ve çalmaktan cinayete kadar neredeyse her suçun cezası kasaba meydanında herkesin gözü önünde kazığa oturtulmak olabilmekteydi. Bunların ardından suç ve siyasi yolsuzluk oranlarının düşmesi ve ticaretin canlanması pek de şaşırtıcı olmayacaktır. Gerçek Dracula'nın hikâyesini gerçekdışı ayrıntılarla süsleyip abartan yazılı kaynaklarının çoğunun on beşinci yüzyılda baskı makinelerinin icadından sonra Almanların dağıttığı propa-

ganda broşürlerine dayandığını aklımızdan çıkarmamakta fayda vardır. Bazıları doğrulanmış, bazıları doğrulanmamış olan kayıtlar, cezalarda kullanılan kazıkların mahkemelerde, meydanlarda ve diğer kamu alanlarında hazırlandığını belirtmektedir. Kazıklar dikkatle yontulmakta, ardından kurbanların iç organlarını parçalayıp hemen ölmelerine yol açacak ölümcül yaralara sebep olmaması için yağa yatırılmaktaydı. Kazığa oturtma cezası kazığın makattan, göbek deliğinden, karından veya göğüsten sokulup yukarı doğru ittirilmesi şekillerinde uygulanabilmekteydi. Bir ceza yöntemi olarak kazığa oturtmanın tarihi antik dönem Asya uygarlıklarına kadar uzanmakta, bu yöntem Türkler ve aralarında Vlad Tpeş'in kuzeni, 1473'te 2.300 Eflâklı mahkûmu göbeklerinden kazığa geçirdiği söylenen Boğdan prensi Ştefan'ın da bulunduğu Balkan hükümdarları tarafından uygulanmaktaydı. Olayı nasıl ele alırsanız alın, her şeyin ötesinde "o zamanın hâkim düzeni olan korku ve dehşet, Doğuluların çabuk etkilenen hassas zihinlerine korku saçmak için psikolojik bir aygıt olarak kullanılmakta"⁴⁰ olduğundan bu delilik belli bir yönteme sahipti. Vatikan'a Tpeş'in 1464 yılındaki suçlarını anlatan bir raporda her yaş ve milliyetten 40.000 kadar insanın şu şekillerde katledildiği bildirilmektedir:

Bazıları at arabalarının tekerlekleriyle ezilerek, bazıları diri diri iç organları gözükeneye kadar derileri yüzülerek, bazıları kazıklara geçirilerek veya altlarına yerleştirilen kızgın kömürde yakılarak, bazıları kazıklar kafalarından, göğüslerinden, kalçalarından veya iç organlarının ortasından sokulup ağızlarından çıkarılarak.⁴¹

1456 yılında Türkler tarafından serbest bırakılan Vlad Tpeş Eflâk'a geri dönmüş ve babasının öldürül-

mesinin ardından tahta geçmiştir. Geçirdiği son yıllarda oldukça sertleşen Tpeş adının kana susamış despotlar arasında anılmasını sağlayan zalimce bir tavrı benimsemiştir. Ne denli zalim olduğunu anlatan sayısız hikâyeye bulunmaktayken hiçbir acımasızlığını küçük ölçekte misafir elçilerin geleneklere göre Vlad'ın yanındayken başlıklarını çıkarmaları gerekirken bunu yapmayı reddetmeleri olayı kadar iyi yansıtmamaktadır. Vlad elçilerin bu kibirli davranışlarını başlıklarını kafalarına çivileyerek (bu daha sonra Rus Çarı Korkunç İvan'ın da benimsediği bir yöntemdir) ödüllendirmiştir. Ancak bu olayın, Vlad'ın hükümdar olduktan sonra gerçekleştirdiği ilk iş olarak yüksek sınıflardaki bütün ("boyar" adı verilen) sadakatsiz Rus soylularını aileleriyle birlikte tutuklayıp eski aristokratları kazıklara geçirmesinin gölgesinde kalması uzun sürmemiştir.

Dracula'nın Romanya'sı, halk hikâyelerinin toplumda şiddetin yerine dair büyük ipuçları verdiği bir yerdi. Muhtemelen oldukça abartılmış bir hikâyeye göre evlilik dışı ilişkisi olduğu ortaya çıkan kadınlar eşleri tarafından "diri diri derileri yüzüldükten sonra ciltsiz kalmış çıplak bedenleriyle meydanda, derileri yanında bir kütüğe asılarak veya pazaryerinin ortasındaki bir masaya konarak teşhir edilmeden önce cinsel organları kesilerek" cezalandırılabilmekteydi. Aynı kaynağa göre bu cezanın kapsamı daha sonra evlenmeden önce bekâretini kaybeden kadınlara ve "iffetsiz dullara" da uygulanacak şekilde artırılmıştır. Bu kaynağın belirttikleri doğruysa çok daha önemsiz kural ihlallerinin cezası bile suçlunun göğüs ucunun kesilmesi ve "vajinasından iç organlarını delen kızgın bir demir çubuk sokulup ağzından çıkarılması" olabilmekteydi. Ardından cezalandırılan kadın "çırılçıplak bir kütüğe bağlanıp etleri bedeninden dökülüp kemikleri yuvalarından çıkana kadar teşhir edilirdi".⁴²

Cinsel güdülerle işlenmiş seri cinayetlerin kısa tarihçesi

Dünyanın ilk seri katillerinin yaşamlarını ve suçlarını gün yüzüne çıkarmak pek çok araştırmacının amacı haline gelmiştir. Ne yazık ki kayıtların yetersizliği, sorgulama ve adli araçlardaki yetersizlikler ve daha da önemlisi bu karmaşık olgunun anlaşılamaması gibi sebeplerle elimizde yirminci yüzyıldan önceki yıllarda yaşanmış vakalara dair herhangi bir liste bulunmamaktadır. Modern dönemden önceki seri cinayetlere dair tutulan kayıtlar Gilles de Rais, Vlad Tpeş, Elizabeth Báthory ve benzerleri gibi olağan suçluların vukuatlarıyla doludur.⁴³ Bu erken dönem seri katillerini ayırmamıza neden olan kendi rütbelerindeki aristokrat katillerin sayısıdır. Sana-yileşme öncesi dönemde insanların şüpheli biçimde ortadan kaybolduğu ve vahşice öldürüldüğü vakaları kayda geçirecek herhangi bir gazete bulunmamaktaydı; ancak bu, böylesi olayların yaşanmadığı anlamına geliyordu. Karındeşen Jack'in ya da H.H. Holmes'ün işlediği türden cinsel cinayetlerin ne denli yaygın olduğunun anlaşılması on dokuzuncu yüzyılda ucuz tabloidlerin ortaya çıkmasına kadar mümkün olmamıştır. Ancak on beşinci yüzyılda böylesi suçlara dair yaygın basılı kaynaklar mevcut olsaydı bile, aristokratlar ya da rahipler sınıfına ait bir avuç okuma yazma bilen insan da sıradan ayakta-kımı hakkındaki haberlerdense kendi mevkilerindekileri ilgilendiren haberleri okumayı tercih ederlerdi.⁴⁴

Seri katillerin incelenmesi araştırmacılar ve öykücüler arasında 1980'lerden bu yana küçük bir iş sahası haline gelmiştir ve en azından Amerika Birleşik Devletleri için konuşmak gerekirse 1990'lardan beri bu suçların sayısında görülen azalmaya rağmen ivme kaybedecek gibi de durmamaktadır. Gitgide daha fazla sayıda araştır-

macı erken dönemler için somut delillerin peşine düş-
tükçe kendilerini sürekli modern seri katillerin işledikle-
ri suçlarla rahatsız edici derecede fazla benzerlik taşı-
yan⁴⁵, kimliği belirlenmiş bir avuç şüphelinin korkunç
eylemleriyle tekrar tekrar haşır neşir olmak durumunda
bulmaktadır. Sözelimi Roma İmparatoru Caligula bir
tanesi sırasında ünlü, “Keşke bütün Roma halkının tek
bir boynu olsaydı da kesseydim,” sözünü söylediği pek
çok sıkıntı krizi geçirmekteydi. Bir örnekte Caligula gül-
meye başlamış, komik olanın ne olduğu sorulduğunda
da, “Ağzımdan çıkacak tek bir sözün nasıl da başlarınızın
bedenlerinizden ayrılıp şu yerde yuvarlanmasına neden
olacağını düşünüyordum,”⁴⁶ cevabını vermiştir.

Modern bir çerçeveden bakıldığında ilk seri katille-
rin büyük olasılıkla elit sınıflardan çıkmış olması man-
tiksiz görünebilir. Ancak ister diktatör olsunlar isterse
despot, imparator ya da asilzade, cinayet işlemelerinin
sebebi işin içinden kolaylıkla sıyrılabilecek olmalarıydı.
Günümüz seri katilleriyle geçmiştekiler arasındaki en
büyük benzerliklerden biri önemsiz kabul edilen fakir-
ler, güçsüzler ve yasal haklarından mahrum edilmiş ke-
simdekileri avlamaya devam ederek uzun süreler boyun-
ca yakalanmamayı başarabilmeleridir. Dünyanın şehir-
leşmesinden önce bir topluluktaki bireyler sürekli bir-
birlerini gözlemekteydi; dolayısıyla küçük topluluklarda
çok az şey gizli kalmaktaydı. Kasabaya girdikleri andan
kasabayı terk ettikleri âna kadar bütün ziyaretçiler ve
yabancılar yoğun bir inceleme altında olmaktaydı, bu
yüzden “hiçbir görgü tanığı bırakmadan bir dizi kurbanı
evine ya da تنها bir yerlere çekebilmek için insanüstü
bir kurnazlık”⁴⁷ gerekmektedir.

Cinayet tarihinin en ilginç vakalarının birinin baş-
kahramanı Gilles de Rais (1404-1440) adında bir soylu-
dur. De Rais’nin işlediği cinayetler genellikle küçük erkek

çocuklarından oluşan kurbanlarına saldırırken aldığı ifade edilen “şehvetli zevk” sebebiyle günümüz deyişiyle “tutku cinayeti” olarak adlandırılabilir nitelikteydi. Oysa Fransa mareşali olarak ülkeyi VII. Charles’ın yönetimi altında birlik içinde tutma mücadelesinde Jean d’Arc’ın on beşinci yüzyıldaki bir silah arkadaşıydı. Yazar H.G. Wells, *Crux Ansata: An Indictment of the Roman Catholic Church* [Crux Ansata: Roman Katolik Kilisesine Bir Suçlama (1943)] adlı kitabında “o günlerde [De Rais için] ne bir Monte Carlo ne de kendi sözünü geçirebileceği başka bir çöplüğün olduğunu” yazarak yirminci yüzyılda yaşamış olsaydı De Rais’nin karanlık tarafa geçip başka yerlerde heyecan aramaktansa muhtemelen servetini at yarışlarında veya kumar masasında çarçur edeceğini ima etmiştir. Orijinal “Mavi Sakal” olduğuna inanılan Gilles de Rais’nin “gaddarlığı, organ kesmeyi ve her şeyin ötesinde de cinayetleri çok sevdiği”⁴⁸ belirtilmekte, aynı zamanda döneminin en varlıklı ve kültürlü adamlarından biri olduğu düşünülmektedir. Kurmuş olduğu dehşet imparatorluğu kurbanlarının sayısı yüzlerle ifade edilmeye başlayana kadar yetkililerin dikkatini çekmemiştir. Her şeyden önce kalesini çevreleyen mahallelerden üç ile on altı yaşları arasındaki çocukların kaybolmaya başlamasının o zamanlar “günümüzde muhtemelen olacağının aksine, kimsenin merakını ya da şüphesini celp etmediğini”⁴⁹ daima göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kurbanları başta dilenciler, fahişeler, evsizler, avareler ve Çingeneler olmak üzere tıpkı günümüzdeki benzerleri gibi “oradan oraya savrulan ve değer verilmeyen sınıfları”⁵⁰ temsil eden kimseler arasından seçilmekteydi, dolayısıyla ortadan kaybolmalarından sonra daha saygıdeğer sınıflardan birinin aksine peşlerine düşülmesi ya da dikkat çekmeleri düşük bir olasılıktı. Gerçekten de Ortaçağ’daki fakir kimselerin fakirlikten kurtulmak için çok az seçenekleri bulunmaktaydı; kilise-

ye girebilirler ya da Báthory ve De Rais örneklerinde olduğu gibi⁵¹ biraz dikkat çekici olmaları, biraz da göze hitap etmeleri durumunda yaşadıkları topraklardaki bir lordun ya da leydinin dikkatini çekebilir, uşak olarak eğitilmek üzere anne babalarından alınabilirlerdi. De Rais'den bahsedecek olursak, eğer kurbanlarını bu şekilde bulamazsa kolaylıkla her gün sadaka almak için kapısına dayanan elinin altındaki sürüyle sokak çocuğundan birini gözüne kestirir, ya da çocukları oyun oynadıkları veya yiyecek bir şeyler aradıkları sokaklardan toplardı. Ömrünün son sekiz yılında cinayet işlemek en büyük "uğraşı" haline gelmiş, tahminlere göre 141 ila 800 kadar cinayet işlemiştir.

Aşağıda De Rais'nin mahkemede suçunu itiraf ettiği yeminli ifadenin raporlarından bir alıntı verilmiştir:

Çok, hatırlayamadığı kadar çok sayıda erkek çocuğunu bizzat kaçırmış veya kaçirtmış, bu çocukları ya kendisi öldürmüş ya da öldürtmüş, pek çok suç ve günah işlemiştir. Bu çocukları bazen bizzat kendi elleriyle, [bazen de suç ortaklarıyla birlikte...] kafalarını bedenlerinden hançer, kama ve bıçakla ayırarak, bazen vahşice kafalarına vurarak, bazen iple bağlayıp kendi odasındaki kapılar ya da çeşitli demir aletlerle sıkıştırarak boğulmalarını sağlamak veya güçsüz düşürmek suretiyle öldürmüştür [...] Ölümlerinin ardından daha düzgün biçimli kafaları olanları öpmek ve dikkatle incelemekten keyif almış, içlerini de görebilmek için cansız bedenlerini zalimce ya bizzat kendi açmış ya da başkalarına açtırmış, çoğu zaman bu çocuklar ölmekteyken karınlarına oturup ölmelerini seyretmekten zevk almıştır.⁵²

De Rais ona destek çıkıp "güçlü, yiğit bir şövalye olarak"⁵³ öldüğü konusunda kendisini cesaretlendiren hizmetkârlarının eşliğinde yakılarak öldürülmüştür.

İnsan kanıyla banyo yapmaya düşkün olduğu dile getirildiği için vampirlikle ilişkilendirilen Elizabeth Báthory daha önce şövalyeler, piskoposlar, kardinaller ve bir de kral çıkarmış, Macaristan'ın en köklü ve soylu ailelerinden birinden gelmekteydi. Çoğu kaynağa göre ailesi on altıncı yüzyılın ortalarında dibe vurduğunda alkolinin, cinayetlerin, sadizmin ve muhtemelen de satanizmin pençesine düşmüştü. Bununla birlikte elit zümrelerden çıkan ilk seri katillerden olan birkaç kadından biri olarak Báthory'nin efsanesinin her yeniden dile getirildiğinde daha da büyüdüğü görülmektedir. De Rais ve Vlad Tepes'in hayatlarını yazan tarihçilerin çalışmaları da tıpkı Báthory'nin öyküsünü araştıranlarınkiler gibi mevcut delillerin güvenilir olmaması sebebiyle sekteye uğramaktadır. Bu durum özellikle Báthory'nin içinde vampirlik ve kana olan düşkünlüğüne dair tek bir sözcük bile geçmeyen resmî ifadesi incelendiğinde apaçık ortaya çıkmaktadır. Doğrusunu söylemek gerekirse gizli duruşmasından ve 1611 yılındaki ölümünden sonra yaşamına ve ölümüne dair ayrıntılar çoktan unutulup gitmiştir.

Transilvanya dağlarında dolanan kan emen kadın vampirlere dair mitler ve halk hikâyeleri nihayetinde on dokuzuncu yüzyılda Bram Stoker gibi yazarlar tarafından derlenmiş; Stoker bazı kaynaklara göre Báthory'yle evlilik dolayısıyla bir akrabalığı bulunan on dördüncü yüzyılın Kazıklı Voyvoda'sı etrafında şekillenen hikâyelere rastladıktan sonra bu anlatılara yeniden hayat vermiştir. Báthory'nin işlediği suçlar 1720 yılında László Turoczy adındaki bir Cizvit bilgini kayıtları yeniden keşfedip bu suçlara dair yalnızca Latince olarak basılan bir kitap yayımlayana kadar hafızalardan yok olmuştur. 1983 yılında yazarlar Raymond T. McNally ve Radu Florescu kitapları *In Search of Dracula* [Dracula'nın Peşinde] için Macar ve Rumen arşivlerinde bir araştırma yü-

rütürken pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde aslında Báthory'nin insan kanıyla banyo yapmasının bir mit, yerel halkın yayılmasını sağladığı bir söylenti olduğunu ortaya çıkaran orijinal mahkeme belgelerini keşfetmiştir. Ancak bu keşif Báthory'nin hayatı boyunca yaptıklarını aklamak konusunda pek işe yaramamıştır. Yıllar boyunca halk tabakasından köylüler soylu yetkililere Báthory'nin hüküm sürdüğü dönemde kaybolan kız çocukları hakkında şikâyet dilekçeleri yazmıştır. 1600'lerde efendilerinin köleleri dövmesi nadir görülen bir durum değildir. Báthory de aristokratlar sınıfının bir üyesi olarak ayrıcalıklı sınıflardan gelen diğer genç kadınları hedef almaya başlayana dek koruma altında olmuştur. Mahkemede verdiği ifadede, tıpkı salgın hastalık korkusunun hastalıklı cenazelerin evlerine geri gönderilmesini imkânsız kılması gibi aristokrat çalışanların cenazelerini de intihar ettikleri için derhal işaretlenmemiş ve kutsanmamış bir yere gömülmeleri gerektiğinden, geri göndermediğini dile getirmiştir. Önce hizmetçilerinden dördü sorguya (yani işkenceye) alınmıştır. En nihayetinde düzinelerce kızın öldürüldüğüne tanıklık ettikleri ortaya çıkmıştır. İlerleyen duruşmada iki kadın hizmetkâr kızgın kerpetenlerle parmakları kesilip ardından da diri diri yakılarak cezalandırılmıştır. Bir diğer erkek hizmetkârın kafası kesildikten sonra cansız bedeni yakılmış, dördüncü hizmetkâr ise beraat etmiştir. On üç tanık 650 kurbandan oluşan kabarık bir dosyası olduğuna dair yazılı ifade verince Báthory 1611 yılında müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Yalnızca üç yıl sonra, 1614'te hapisanede hayatını kaybetmiştir.⁵⁴

Çoğu cinayetin başlangıcında meyhane kavgaları, evlerdeki ağız dalaşları veya hiddetli, sıklıkla da sarhoşluğun eşlik ettiği anlar yer almaktadır. Bu yaygın cinayet tiplerinin aksine, çoklu ve seri cinayetler her zaman sayı-

ca daha az olmuş ve hem geçmişte hem de günümüzdeki yorumcuların gözünden kaçma olasılıkları da daha düşük kalmıştır. Tarihin erken dönemlerinde de seri cinayetlerin var olduğuna dair azımsanamayacak miktarda delil bulunmaktadır. Tarihin daha erken çağlarında çoklu ve seri cinayetlerin işlendiği kesin bir gerçektir, ancak bunların içinden pek azı tarihî kayıtlarda ya da toplumun hafızasında yer alacak kadar dikkat çekici olmuştur. Böyle vakalardan birine “Kanlı Hancı” adında, İngiltere, Gloucester yakınlarındaki bir birahanenin bahçesinde yedi erkek ve kadına ait vücut kalıntılarının bulunmasıyla ortaya çıkan bir cinayet vakasını aktaran 1675 tarihli broşürde rastlamak mümkündür. Söz konusu “ucuz pansiyon” yerel halktan bir çift tarafından işletilmekte, genellikle de gecelik konaklamaya ihtiyacı olan gezgin tüccarlara hizmet vermektedir. Nihayetinde çift daha büyük bir eve taşınmaya yetecek kadar para biriktirince boşalttıkları binanın temellerini yeni bir nalbur dükkânı inşa etmek üzere kazın işçiler biri hâlâ “göğsüne saplanmış paslı bir bıçak”⁵⁵ bulunan, bütün kıyafetleri üzerlerinde duran yedi ceset bulmuştur.

“Kanlı Hancı” hikâyesi bu konuya dair merak uyandıran erken kaynaklardan biridir ve görünüşe göre gelecekteki seri cinayet vakaları için de bir model teşkil etmiştir. Ancak böylesi suçlara dair on dokuzuncu yüzyıldan önceki diğer bazı rivayetlerde olduğu gibi, yine resmî bir mahkeme kaydı bulunmamaktadır. Bütünıyla şehir efsanesi olmak için fazla ayrıntılı gözükmemektedir; bununla birlikte benzer bir vakanın biraz abartılmış bir hali olması çok muhtemel, hatta tamamen gerçeklere dayanması da olasıdır. Bu “katil çift” vakası benzer davranış örüntüleri gösteren, ancak tek farkı genellikle eylemlerine cinsel bir bileşenin de eşlik ettiği modern zamanlardaki seri katil çiftlerin (bazen “çeteler” olarak da adlandırılır)

labilir) hikâyeleri ile benzerlikler taşımaktadır. Sonuç olarak hukuki kayıtlarda savaş dönemleri dışında toplu cinayetlere rastlamak nispeten daha zordur ve on dokuzuncu yüzyıldan öncesine ait gerçek suç kayıtlarında seri cinayet tarzındaki vakaların sözü pek geçmemektedir.⁵⁶

Cinsel motivasyonla işlenen belgelenmiş en eski cinayetlerden biri 1867 yılında küçük bir İngiliz kasabası olan Alton'da gerçekleşmiştir. İşten artakalan vaktinin tadını çıkaran genç bir hukuk müşaviri olan Frederick Baker usulca sekiz yaşındaki bir kızın yanına sokulmuş ve onu kendisiyle bir yürüyüşe çıkmaya ikna etmiştir. Bunun ardından kızın parçalara ayrılmış cansız bedeni kafası da kesilmiş halde bir tarlada bulunmuştur. Masum olduğuna dair bütün iddialarına rağmen müşavirin, "Bugün küçük bir kızı öldürdüm. Güzel ve heyecan vericiydi,"⁵⁷ satırlarını yazdığı işyeri günlüğü aksini söylemekteydi. Baker mahkemeye çıkarıldıktan sonra idam edildi. Gerçek şu ki eğer çok daha büyük bir şehirde yaşamış olsaydı kimliği ortaya çıkmadan cinayetlerini işlemeye devam edebilmesi mümkündü.

On dokuzuncu yüzyılda orta ve düşük sınıflar da boş zamanlarında hobilerini icra edebilme konusunda elitlere katılmıştır. Bazıları için bu hobiler cinsel ve seri cinayetleri içermekte olduğundan "cinsel suçlar artık yalnızca aristokratların ve kaçık serserilerin ayrıcalığı olmaktan"⁵⁸ çıkmıştır. Lev Tolstoy, başkahramanı bir kiskançlık krizi sırasında eşini öldüren Pozdnişev olan 1889 tarihli *Kreutzer Sonatı*'ta anlattığı hikâyelerden birinde daha çok boş zamana sahip olmaya başlanmasıyla bağdaştırılan şeytani fırsatları gözler önüne sermektedir. Hikâyenin sonunda Pozdnişev Sanayi Devrimi'yle birlikte görülmeye başlanan kültürel değişimleri, özellikle de gitgide daha çok işçinin boş zamanlarındaki artışın insanların üreme amacı gütmeyen cinsel ilişkiye kafa

yormasına olanak sağladığı gerçeğini bahane ederek eylemlerini kendince makul kılmıştır. Cinsel güdülü cinayetlerdeki artışı inceleyen modern araştırmacılar gibi, Tolstoy'un karakteri de modern çağa kadar pek çok bireyin fiziksel olarak güneşin doğuşundan batışına kadar sadece karınlarını doyurabilecekleri kadar kazanç sağlayabildikleri bir rutinin içinde olduğunun, cinsel ilişkinin "uygun sınırlar dahilinde, yalnızca insan ırkının devamını sağlamak için"⁵⁹ muhafaza edildiğinin farkına varmıştır. Halk ve köylü sınıfı tarih boyunca çoğu zaman asgari koşullarda hayatlarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Değerli kaynaklarının tamamını savaş, veba ve kıtlıklarla dolu bir zamanda geçimlerini sağlamaya adanmak zorunda kalan bu insanların ertesi günkü yemeklerini nereden bulacakları dışında herhangi bir fantezi kurmak için pek vakti olmamıştır.

Cinayet pek çok farklı kılıkta karşımıza çıkmaktadır. Almanlar "zevk için işlenen cinayet" ya da "keyif cinayeti" anlamına gelen *Lustmord* terimini icat etmiştir. Bu olguya dair en erken vakalardan bazılarına on yedinci yüzyılın başlarında yaşamış Alman bir celladın günlüğünde rastlanabilmektedir. 1573'ten 1617'ye kadar Nürnberg şehrinin celladı olarak görev yapan Franz Schmidt iki suç ortağıyla birlikte sekiz cinayet işlemek suçundan aldığı idam cezasını infaz ettiği Nicklauss Stuller vakasını şöyle aktarmıştır:

İlk olarak atlı bir askeri vurmuş; ikinci kurbanı olarak karnında ölü bir çocuk taşıyan hamile bir kadının diri diri içini açmış; üçüncü olarak karnında bir kız çocuğu bulunan yine hamile bir kadının içini açmış; dördüncü kurbanı da bu kez iki erkek çocuğa hamile olan bir kadın olmuş.

Suç ortaklarından biri büyük bir günah işlediklerini ve bebekleri alıp vaftiz ettirmeleri gerektiğini söyleyince diğer suç ortağı rahip olup onları vaftiz edeceğini söylemiş, bebekleri bacaklarından tutup yere fırlatmıştır. İnsanlık dışı eylemlerinden dolayı Stuller kolları ve bacakları iyice açılıp bir kızağın üstüne bağlandıktan sonra kızgın maşalarla vücudu üç kez deşilmiş, ardından çarkın üstünde idam edilmiştir.⁶⁰

Başka bir örnekte cellat 1574 yılında Kloss Renckhart'ı yine bir suç ortağıyla birlikte işlediği üç cinayetten dolayı idam ettiğini anlatmıştır. İşlediği suçlar içinde en berbat olanında vurarak öldürdüğü bir değirmencinin “eşi ve hizmetçisine tecavüz etmiş, yağda yumurta kızartmaya zorladıktan sonra yumurtaları değirmencinin cansız bedeninin üstüne yerleştirerek eşini de kendisiyle beraber yemeye zorlamıştır”.⁶¹ Renckhart da çarkın üstünde idam edilmiştir. Almanya iki dünya savaşı arasında pek çok zevk cinayetine sahne olmuş, bir cinayet tarihçisinin Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle “seks suçları çağı”nın⁶² başladığını öne sürmesine yol açmıştır. Gerçekten de yirminci yüzyılın en akılda kalıcı seri ve cinsel cinayet vakalarından bazıları Almanya'da yaşanmıştır. Yalnızca 1920'li yıllarda Karl Denke'nin kurbanlarını öldürüp yediği, George Grossman'ın genç kızları parçalayıp etlerini sattığı ve “Hannover Kasabı” Fritz Haarmann'ın en az 24 kurbanın ölümünden sorumlu olduğu bilinmektedir.

Modern çağda seri cinayetler

Çoğu kaynağa göre geçen yüzyıl boyunca seri katil vakalarının sayısında dünya çapında bir artış yaşanmıştır. Kayıtlara geçen seri cinayetlerin sayısında zamana bağlı olarak ortaya çıkan artış ve azalmaları inceleyen kriminologlar aslında artık daha çok katil olmadığını; göçmen-

ler, hayat kadınları, evsizler, kaçaklar, yaşlı vatandaşlar ve şehirlerde yaşayan yoksullar gibi sayıları sürekli artan ötekileştirilmiş insanları ima ederek daha çok "potansiyel kurban" olduğunu öne sürmektedir. Bu kuram geriye dönük olarak şehirlerdeki binlerce yoksul kadının iki yakasını bir araya getirebilmek için fuhuş yapmak durumunda kaldığı on dokuzuncu yüzyıla hâkim tabloyu açıklamakta da işe yaramaktadır. 1970-2000 yılları arasında dünya üzerindeki bütün seri cinayetlerin yaklaşık dörtte üçü ABD'de gerçekleşmiş, onu yüzde 21 ile Avrupa takip etmiştir.

Nispeten yakın tarihlere kadar gelişmekte olan ülkeler dünyada kayda geçen seri cinayetlerin sadece yüzde üçüne ev sahipliği yapmıştır. Bazı araştırmacılar bunun sadece suçları kayda geçirmedeki yetersizlikler, medyaya uygulanan sansürler ve genel suç faaliyetlerinden ziyade siyasi baskılara odaklanan düşük gelirli polis sistemlerine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Dahası bu ülkeler seri katillerin sebep olduğu zararlar açısından en riskli kurban grubu olan; muazzam sayıda yoksul, olanakları kısıtlı ve en önemlisi de "istenmeyen" nüfusa sahiptir. Geçmiş yıllarda bu bölgelerdeki seri katiller en çok kurban sayısına ulaşanlar arasında yer almıştır. 1980'de yakalanmadan önce çeşitli ülkelerde 300 kızı öldürdüğü tahmin edilen Kolombiyalı Pedro Alonso López ve 2000 yılında bir Pakistan mahkemesi tarafından 100'den fazla çocuğun ölümünden sorumlu olduğu gerekçesiyle idam cezasına çarptırılan Javed Iqbal gibi suçlularla karşılaştırıldığında Ted Bundy ve benzerlerini içeren Amerikalı seri katiller portföyü amatörlerden başka bir şey değildir. Geçmiş yıllarda (bugün hem birinci dünya ülkelerinin hem de gelişmekte olan ülkelerin özelliklerinin gözlenildiği) Güney Afrika rahatsız edici derecede yüksek (ve açıklaması güç) sayıda, tahminen 35 tanesi aynı anda ey-

lemlerini sürdürmekte olan seri katile (2000 yılında, bu sayı açısından ABD'nin rekorunun ardından ikinci olarak) ev sahipliği yapmıştır. Bazı kaynaklara göre Güney Afrika nüfusa oranla en yüksek çoklu cinayet tutuklama oranına sahip ülkedir. Bu durumun olası açıklamalarından biri dünya çapında ortalama yakalama süresi iki yıl civarındayken Güney Afrika'da birden fazla cinayet işleyen katillerin iki aydan kısa bir süre içinde yakalanmalarıdır.⁶³

Yalnızca yüzde 7 ila 16 kadarını kadınların işlediği seri cinayetlerin cinsiyetlere göre dağılımında bir erkek egemenliği görülmektedir. "Sessiz katiller" olarak adlandırılan kadın suçlular genellikle silah olarak zehir kullanmaları, kurbanlarını dikkatle seçmeleri ve yakalanmaktan kurtulmalarıyla öne çıkmaktadır. Kadınlar söz konusu cinayetleri bir erkekle beraber işlemediği sürece suça cinsel aktivitenin dahil olduğuna pek rastlanmamaktadır.⁶⁴

Seri cinayet suçunun yakın zamanda ortadan kaybolmayacağını söylemek güç değildir; başka hiçbir suç halkın ilgisini bu denli çekmeyi başaramamaktadır. Dahası, dünya modernleşmeye devam ettikçe bunun dünya çapında bir olgu olduğu daha açık hale gelmektedir. Araştırmacılar, seri cinayetlerin 1960'lardan itibaren dünyanın her yerinde yükselişe geçtiğini ileri sürmektedir. Suçların daha iyi kayıt altına alınması sayesinde, az sayıda ülkenin bu dehşetten kaçabildiği ortaya çıkmıştır; Polonya, Almanya, Çin, Nijerya, Rusya, İtalya ve İsveç'in de aralarında bulunduğu ülkeler, geçen yıllarda seri cinayetlerde artış olduğunu rapor etmiştir.

Görünen o ki gelişmekte olan ülkelerde çocuklar seri cinayetlere gittikçe artan bir oranda kurban olmaktadır. 1994 ile 1999 yılları arasında Kolombiya ve Ekvador'da 140 çocuğu öldüren Luis Alfredo Garavito gibi "süper seri katiller"in yükselişiyle ilgili açıklamalar, sosyoekonom-

mik baskı altındaki yerlerde yeterli barınma ve güvenlik imkânı sağlanamayan nüfusla ilgili olmuştur. En sansasyonel cinayet davalarının birinde daha önce adından söz ettiğimiz “And Dağları Canavarı” Pedro López, 1980’lerde Ekvador, Kolombiya ve Peru’da belki de 350 çocuğu öldürmüştür. Kolombiya ceza kanunlarındaki tuhaflıklar yüzünden demir parmaklıklar arkasındaki sadece 18 yılın ardından iyi halden serbest bırakılmıştır. Hindistan’da Charles Sobhraj, 1976 yılında Türkiye, Tayland, Nepal ve Hindistan’da en az sekiz kişiyi öldürmekten mahkûm edilmiş; Güney Afrikalı “İstasyon Boğazcısı” Norman Afzal Simons, 1980’lerde sekiz yıllık bir zaman diliminde 21 çocuğu öldürmüştür. “Rostov Kasabı” ve “Kızıl Kasap” olarak da bilinen Andrei Chikatilo, 1978 ile 1992 yılları arasında Rusya’da 55 kurbanını öldürdüğünü itiraf etmiş, son olarak da Anatoly Onoprienko 1989 yılından 1996’deki yakalanışına kadar 50 kurban sınırının üstüne çıkan katillerden olmuştur.⁶⁵

Muti cinayetleri

Bin yıllar boyunca geniş bir yelpazede pek çok cinayet türü dünyanın dört bir yanındaki tüm topluluklarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak Güney Afrika’daki *muti* cinayetleri örneğinde olduğu gibi bazı türler belli yerel kültürel inanışlarla bağdaştırılmakta ve çok daha nadir görülmektedir. Zulu dilinde *muti* kelimesi tıbbi bir kavramdır ve “geleneksel Afrika tıbbında kullanmak üzere bilinçli olarak insan bedeninin belli parçalarını bir araya getirmeyi”⁶⁶ ifade etmektedir. Gerekli vücut parçalarını toplamak için katiller bu suçu kriminolojik bir temele oturtmaya yönelik bütün anlamlı çabaları saf dışı edecek bir cinayet türüne imza atacak şekilde birini öldürmek zorundadır. Son yıllarda araştırmacılar *muti* cinayetlerini

servet ve itibar peşindeki, kendilerini olası bir suçtan ya da suçun işlenmesi durumunda yetkililerden korumaya çalışan kimselerle bağdaştırmaya başlamıştır. Dinî liderlerin cemaatlerinin sayısını artırmak için *muti* cinayetlerinden faydalandığı örnekler de mevcuttur; inanışa göre belli organları bir araya getiren lider daha fazla üye çekme gücüne kavuşacaktır.

Afrika'daki bazı inanç sistemlerine göre insanlar, belli miktarda iyi şansla doğar ve diğerlerinden daha şanslı olduğu görünenlerin bunu elde etmek için doğaüstü güçlerden yararlandığından şüphelenilir. Kişilerin kendi şanslarını yaratmasının pek çok yolu vardır, bunlardan biri de "güçlü tıp" yani *muti*'dir. Bunu gerçekleştirmek de tıbbi iksirin gücünü artırmak için çeşitli beden parçaları toplayarak mümkün olmaktadır. En güçlü parçalar kurbanlar nefes almaya devam ederken alınan ve suçlulara pahalı bir eşyayı çalabilme veya başarıyla banka soyabilme gücü verdiği söylenen parçalardır. Kriminolog Eric W. Hickey'ye göre bir *muti* cinayetine iştirak eden dört bileşen vardır. Bunlardan ilki para, güç veya korunma gibi hayatında belli avantajlara sahip olmak isteyen ve *muti*'yi hazırlayabilecek bir şifacı tutacak kadar parası olan müşteridir. Çoğu kaynağa göre bu şifacılar toplumda var olan diğer geleneksel şifacılarından ayrı tutulmaktadır; zira geleneksel şifacıların iyileştirme, yardım etme ve iyilik yapma amaçlarına ters düşecek şekilde, bunlar acı çektirmeye yönelik işler yapmaları sebebiyle, şifacıdan ziyade cadı olarak kabul edilmektedir. Her halükârda şifacı-cadı müşteriyi irtibata geçtiği andan itibaren hangi otların, köklerin ve vücut parçalarının gerekli olduğuna karar vermeye ve üçüncü bileşeni bulmaya koyulur: katili. Şifacı katile hangi organları toplayacağına, bu organların vücuttan nasıl çıkarılacağına ve hangi organların kurban hâlâ hayattayken alınması ge-

rektiğine dair talimatlar verir. Katil halihazırda şifacı-cadının çırağı olmadığı sürece kendisine bir miktar ödeme yapılır. Son bileşen de çocuklardan yetişkinlere, erkeklerden kadınlara, yabancılardan akrabalara kadar değişiklik gösterebilen kurbandır.

Ciddi bir suç işlemekten kaçınmaya çalışan bazı uyanık katillerin organları hastanelerden ya da yeni kazılmış mezarlardan çaldıkları da bilinmektedir. “Yaşam özleri solmakta ve zayıflamış” olduğundan yaşlı kurbanlar ne olursa olsun göz ardı edilmektedir. Tıpkı tavşan ayakları gibi beden parçalarından yapılan tılsımlara şans getirme özelliği atfeden Antik Romalılarda olduğu gibi belli *muti* çeşitleri için belli organlara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin göğüs yağı “şansların anası” olarak kabul edilmekte ve kadınların işyerlerine müşteri çekmesine yardımcı olacağına inanılmaktadır. Hem erkek hem de kadın cinsel organlarının erkekliği artırdığı söylenmekte ve kısırlıktan muzdarip olanlar tarafından rağbet görmektedir. Önsezi gücü vermesi amacıyla yapılan iksirlerde gözler, karşı cinsin aşkını kazanmak için yapılanlarda dil kullanılmakta, işadamları da potansiyel müşterilerini dükkânlarına çağırırken hem de onlardan para alırken en çok ellerini kullandıkları için ellerin peşinde düşmektedir.⁶⁷ 2009 gibi yakın bir tarihte Güney Afrika kökenli araştırma raporlarından biri Güney Afrika ve Mozambik’te insanların yüzde 70’inin insan organlarının *muti*’yi daha etkili kıldığına inandığını belirtmektedir.⁶⁸

Amok koşusundan kriz ve cinnete

Malaycada “kontrol edilemez bir öfkeyle deliye dönmüş” anlamına gelen *amuk*⁶⁹ sözcüğünden gelen “amok koşmak” terimi cinnet getirip cinayet işlemek anlamında kullanılan bir kısaltma haline gelmiştir. Bir psikiyatrist

bu türden çoklu cinayetleri “büyük yıkıma sebep olan ve mantıklı hareket etmeyen bir bireyin eylemleri” olarak tarif etmektedir. Bu cinayet türü geçtiğimiz yirmi yılda daha çok yaygınlaşmıştır. Psikiyatri literatürü, amok koşmayı 200 yıldan uzun bir süre önce “kültürün hastalıklarının doğuşunda egemen unsur olarak kabul edildiği uzak ve ilkel ada kabilelerinde” keşfedilmiş olmasından ötürü “kültüre bağlı bir belirti” olarak sınıflandırırken coğrafi olarak izole olmayan modern toplumlar arasında görülme sıklığının neden arttığını⁷⁰ açıklamamaktadır. Ünlü denizci Kaptan James Cook’un adı genellikle bu davranışa tanık olan ilk Batılı gözlemci olarak anılmaktadır; 1770 yılında ilk dünya turunu tamamlamaya çalışırken Malay kabilelerindeki erkeklerin bu davranışı sergilediğine tanık olmuştur. Günümüzde artık ne yazık ki gitgide artmakta olan bir doğrultuda, ancak ve ancak kendi ölümleriyle sona eren (ve genellikle de intihar eğilimi bulunan) cinnet cinayetleri işlemeye kalkışan belli bireylerin patolojilerini bütünüyle tanımaktayız. Cook’un böylesi olaylardan birine dair yaptığı gözlemler söz konusu davranışın genel şablonunu da ortaya koymaktadır; insanların görünüşte bir sebebi olmaksızın, kim olduklarına dikkat etmeden hedef aldığı insanları ve hayvanları nasıl çılgınca bir cinnet dalgası içinde öldürdüklerini kayda geçirmiştir. Cook’un yorumlarına göre amok krizleri ortalama on kurbanla ve sadece katil, kabiledaki diğer üyeler tarafından genellikle de öldürülmek suretiyle durdurulduğunda sona ermekteydi. Daha sonraki incelemelerde araştırmacıların kayıtlarında Filipinler, Laos, Papua Yeni Gine ve Porto Riko⁷¹ gibi uzak yerlerdeki kabilelerde böylesi bir davranışa rastlandığına dair bir bilgi yoktur.

Nerede ve nasıl meydana geldiği fark etmeksizinavaş zamanları dışında toplu cinayet nadir görülen bir

suçtur. İşyerleri, okullar, yaşam alanları gibi yerlerde meydana geldiğinde yorumcular hızla değişen dünyayla ilgili çıkarımlar yapmakta gecikmezken diğer şiddet içerikli suçlarla kıyaslandığında ne denli nadir olduğundan bahsetmeyi göz ardı ederler. Toplu cinayetin en iyi tanımlarından biri bunun “beşten fazla kişinin yaralandığı ve üçten fazlasının da öldüğü devamlı bir olay veya bir-biriyle yakından ilişkili olaylar serisi”⁷² olması gerektiğini öne sürmektedir. Modern çağda kayda geçen ilk vakalardan biri, 1913 yılında “takdir edilesi bir vatandaş, efendi ve oldukça da sessiz bir insan” ve köydeki en iyi öğretmen olarak tarif edilen Ernst Wagner ya da Wagner von Degerloch’un (1874-1938) dokuz kişiyle birlikte eşini ve dört çocuğunu öldürüp on iki kişiyi de yaraladığı Almanya, Mühlhausen’da gerçekleşmiştir. Katil işlediği suçlar yüzünden akıl hastanesine yatırılmış ve 1938 yılında da hayatını kaybetmiştir. 1929 yılında Nazi Partisi’ne üye olmuş ve izni olmadan sessiz film *Ben-Hur*’u çekmek için başından geçen olaylardan birinin kullanılması, çoksatar yazarlardan bir başkasının da yine izni olmadan yayımlanmamış eserlerini çalması gibi Yahudilerle alakalı sayısız komplo teorisinin hedefinde yer aldığı sanrılarıyla boğuşmuştur.⁷³

Geçtiğimiz yıllarda da benzer toplu cinayet vakaları ya cinnet ya da toplu adam öldürme olarak adlandırılmıştır. Bu çoklu cinayet türünü toplu adam öldürmeden ayıran faillerinin gerek intihar ederek gerekse polis kurşunuyla ölme ihtimalinin çok daha yüksek oluşudur. Bu vakaların meydana gelmesinde hiçbir düzen olmadığı gibi önceden kestirilmeleri de mümkün değildir. Bu cinayet türü en çok Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygın olsa da hiçbir ülke veya bölgeye özgü olduğu söylenemez. Cinnet getiren kişilerin işlediği cinayetler İngiltere gibi sıkı silah yasaları bulunan ülkelerde daha nadir

görülmekte, ancak silah kontrolünün yanı sıra bu cinayetlerin görüldüğü ülkeleri görülmediklerinden ayıran pek az nokta bulunmaktadır. Benzer vakaların yaşandığı, aralarında Kanada, Kore, Japonya, Avustralya, Fransa, Almanya, Yeni Zelanda, Kolombiya, Sudan, Batı Şeria, Nepal ve Norveç'in de bulunduğu yerlerin listesi çıkarıldığında bu gerçek daha açık hale gelmektedir. Ancak dünyanın en katı silah yasalarına sahip olmalarına rağmen cinnet getiren silahlı saldırganların yalnız başlarına cinayetler işlediklerine tanık olunan Japonya, Çin ve İngiltere'de de görüldüğü üzere, en katı silah kısıtlamaları bile bu suçun önüne geçemeyecektir. Örneğin 1938 yılında 21 yaşındaki Mutsuo Toi intihar etmeden önce büyükannesi de dahil 30 kişiyi pompalı tüfek, Japon kılıcı ve balta kullanarak öldürmüştür. Bu vaka 1982 yılında Güney Kore'de Woo Bum-kon'un 56 kişinin hayatına mal olan cinnetine kadar dünyanın en kötü çoklu cinnet cinayeti olmuştur. İngiltere'de 1987 yılında Michael Ryan on dört kişiyi öldürüp on beş kişiyi de yaralamış, 1996 yılında da Thomas Hamilton on yedi kişinin ölümüne sebep olup bir düzineden fazlasını da yaralamıştır.⁷⁴

Bir tarihçiye göre, "En tuhaf ve görünüşte altında bir şey yatmayan cinayetin bile sosyal bir manası vardır. İnsan davranışının diğer tüm biçimlerinde olduğu gibi cinayet de [...] toplumda var olan önceki ilişkiler tarafından şekillendirilir."⁷⁵ Nedenlerinin yanı sıra insanların birbirlerini öldürme biçimleri de bizlere tek tek toplumlar hakkında çok şey söylemektedir ve yukarıda sözüne yer verdiğimiz tarihçi James Given'in Ortaçağ'da İngiltere'de şiddet konulu çözümlemesinde de gözler önüne serdiği üzere her toplumun "kendine özgü şiddetli davranış şablonları"⁷⁶ bulunmaktadır. Geçmiş zamanın büyük bir kısmında kayıt tutmada yaşanan eksiklikler ne-

deniyle elimizdeki bilgilerin çoğu sistematik olmayan türdendir. Ne yazık ki yirminci yüzyılın öncesinde cinayet modelleri ve seks suçlarına ilişkin güvenilir bilgi mevcut olmadığından tarihçiler belgelendirme arayışında çok daha geniş yelpazede çalışmak zorunda kalmıştır. Dünyanın dört bir yanından toplanan suça ilişkin bilgiler yirmi birinci yüzyılda artmaya devam ettikçe, cinayet suçu ve türleri, kültürel aykırılıklar ve bölgesel suç şablonlarına dair açıklamaları kavrayış gücümüz de artmaktadır. 2006 yılında Kuzey Amerika diğer kıtaların herhangi birinden daha fazla, çoğu Amerika Birleşik Devletleri'nde olmak üzere yirminci yüzyıldaki tüm seri katillerin belki yaklaşık yüzde 80'ini kapsayacak kadar fazla seri cinayet vakası bildirmiştir. Kuzey Amerika'nın ardından Birleşik Krallık ve Almanya'nın başı çektiği Avrupa ancak ikinci olabilmektedir. Demir Perde'nin kalkmasının ardından SSCB sonrası döneme kadar devam eden "Kızıl Kasap" gibi uç vakalar dışında "çökmüş Batı tarzı suç" olarak kabul edilen bu olguya dair bilgilerin çoğu Sovyetler Birliği'nde tıpkı günümüzde Çin, Kuzey Kore ve benzeri yerlerde olduğu gibi bir devlet sırrı olarak saklı kalmıştır.⁷⁷

Sömürgecilik Sonrası Dünyada Suç ve Ceza

Geçtiğimiz 600 yıl boyunca pek çok dünya gücü yer-kürenin en ücra köşelerine kadar uzanan sömürgeler kumuştur. Günümüzde “küreselleşme” dediğimiz şeyin doğuşu, bu güçlerin suç ve ceza felsefelerini sömürgelerine, hâkim oldukları bölgelere ve himaye altına aldıkları yerlere taşımalarına ve iletmelerine yardımcı olmuştur. Doğal olarak bu toplumlar yirminci yüzyılda bağımsız devletlere dönüştüğünde sömürgecilik döneminden kalma eski adli sistemlerin bu yeni ulus devletlerinin suç eylemlerine gösterdiği tepkiler üzerinde muazzam bir etkisi olmuştur. Örneğin İngilizler Afrika, Amerika, Avustralya, Asya, Kanada ve Yeni Zelanda’nın çeşitli bölgelerine ortak hukuk geleneğini getirmiş, benzer şekilde Japonlar da Çin, Kore ve Pasifik kıyılarında yer alan bazı bölgelere kendi uygulamalarını taşımıştır. Bir hukuk uzmanının yaptığı gözleme göre, “Singapur’da eğitim gören avukatlar pek fazla zorluk yaşamadan ortak hukukun geçerli olduğu herhangi bir ülkedeki bir yasayı ya da mahkeme kararını okuyup anlayabilir”.¹

Aynı şekilde İspanyollar ve Portekizlilerin kendi ceza hukuku uygulamalarını Latin Amerika’ya getirmelerinin ardından medeni hukuk sistemleri de bu şekilde ele alınabilir. Bu durum Endonezya’da, Güney Afrika’da ve Ame-

rika'daki Nieuw Amsterdam sömürgesindeki ceza hukuku sistemleri üzerinde izlerini bırakan Hollandalılar için de geçerlidir. Adalet düzenlerini, sömürgelerine getirme sürecinde bu sistemlerin öncelikle her bölgede karşı karşıya kaldıkları yeni koşullara uyum sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmiştir. Örneğin Yenidünya'da İngiliz, Fransız, Hollandalı ve İspanyol sömürgeciler bütün yerleşik düzenlerini yüzlerce bağımsız Kızılderili ulusu, uçsuz bucaksız yaban arazi ve daha sonradan pek çok sömürge toprağına geleneklerini getirmelerinin ardından da, kölelikle birlikte var olabilecek şekilde düzenlemek zorunda kalmıştır. Gerçekten de Amerika'da ceza hukuku Avrupa geleneklerinin Yenidünya'ya nakledilmesiyle başlamıştır. Amerikan sömürgelerindeki ceza kanunları ve cezalar başlarda (13 koloniden hangisinin ele alındığına bağlı olarak) İngiltere, Hollanda, İspanya ve Fransa'nınkilerle büyük benzerlikler taşımaktaydı. Bu süreçte İngiliz Kuzey Amerika'sında her biri hem yazılı hem de yazılı olmayan farklı farklı yasalar ve davranış kuralları barındıran²; biri zenciler, biri beyazlar ve biri de Kızılderililer için olmak üzere üç ceza hukuku sistemi doğmuştu. Diğer eski sömürgelerde olduğu gibi Amerika kıtasında suç ve cezanın tarihçesini anlamak için sadece hukuk geleneklerinin farklılıklarını değil, aynı zamanda yeni koşul ve ortamlara ayak uydurmak için nasıl uyarlandıklarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Hem Kuzey hem de Güney Amerika'daki günümüz ülkelerinin tamamının, sömürgeci ülkelere, sömürgeleştirilme süreleriyle boyutlarına ve yerel halkın dayatılan düzeni kabul etme seviyesine göre değişiklikler gösterse de, bir sömürge geçmişleri mevcuttur. Sözgelimi Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Belize, Jamaika ve Trinidad ve Tobago gibi ülkeler hâlâ çoğunlukla ortak hukuka dayanan bir adalet sistemini sürdürürken İspanyollar, Porte-

kizliler, Fransızlar ve Hollandalıların getirdiği medeni hukuk gelenekleri de Orta ve Güney Amerika'nın yanı sıra birkaç değişiklikle birlikte çeşitli Karayip uluslarında da var olup gelişmeye devam etmektedir.

"Bütün savaflara son vermesi" için gerçekleştirilen Birinci Dünya Savaşı'nın sonu, jeopolitik açısından da bir dönüm noktası olmuştur. 1919 Paris Barış Konferansı'nın ardından galip taraf olan İtilaf Devletleri'nin "dağılan imparatorlukların enkazlarından doğan hayret verici derecede fazla sayıdaki yeni ülkenin de haklarını gözeterek"³ Finlandiya'dan Çekoslovakya'ya kadar bütün milli sınırları tekrar elden geçirmesiyle dünya haritası yeniden çizilmiştir. İki dünya savaşı yalnızca jeopolitik dünyayı değil, aynı zamanda suç ve ceza dünyasını da değiştiren bir olaylar silsilesini tetikleyen kilit olaylar olmuştur. Yirminci yüzyılda Avrupa sömürgeciliğinin ve emperyalizminin çöküşünü, gücün kendi yönetim ve suçla mücadele sistemlerini geliştirmek için çabalayan bu yeni devletlere geçişi takip etmiştir. Bu süreç aslında daha sömürge devleti kurma sürecinden beri uygulamaya konmuştur. Örneğin İngiltere, örfi ceza kanunlarıyla ortak hukuk geleneğindeki birleştirerek birbirinden apayrı sayısız sömürgesinin birleştirici bir yaklaşım takınmasına izin vermiştir. Sömürge halkları da çoğunlukla "düzenlenmiş, dönüştürülmüş veya bir şeylerin yerine kabul edilmiş İngiliz kanun ve geleneklerini"⁴ benimsemiştir. Benzer şekilde bir zamanlar sayısız ceza kanununa ev sahipliği yapan Osmanlı İmparatorluğu gibi merkezî devletler de, dağıldıktan ve ortaya çıkan pek çok Arap toprağı çoğunlukla Fransızlar ve İngilizler arasında paylaşıldıktan sonra tek Türk ulusuna doğru bir geçiş yapmak durumunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık Rusya'sından artakalan ülkeler üzerinde benzer sonuçlara neden olmuştur.

Amerika kıtasında medenî hukuk geleneği

On altıncı yüzyılda İspanyol ve Portekizli yöneticiler günümüzde Latin Amerika olarak anılan bölgede medeni hukuk geleneğinin temellerini atmıştır. Bunu takip eden yüzyıllar boyunca bu bölgedeki pek çok ülke yerel kabile hukuklarının olgunlaşmamış yönleri ile Avrupa hukuk sistemlerinin özelliklerini birleştirerek karma sistemler geliştirmiştir. Örneğin on dokuzuncu yüzyıla kadar Venezuela İspanyol İmparatorluğu'na ait olmaya devam etmiş ve buranın medenî (engizisyon) hukukunun idaresi altında kalmıştır. Bazı komşu ülkeleri gibi Venezuela da son yıllarda ortak hukuk benzeri bir model (1999 yılında) benimsemiş, ceza hukuku uygulamalarında bir paradigma değişiminin habercisi olmuştur.

Cortés'in 1521 yılında Aztekleri boyun eğdirmesiyle birlikte fetih öncesi Meksika'daki yerel nüfus İspanyol İmparatorluğu'nun bünyesine dahil edilmiştir. İspanyol yetkililer köklü bir şekilde yerleşmiş olan mevcut kabile yasa ve gelenekleriyle mücadele etmek zorunda kalmış, ancak güçlü bir yerel hukuk geleneğinin olmaması İspanyol hukukunun okyanusun ötesine yayılmasına olanak sağlamıştır.⁵ Her iki cinsiyete de ayırım yapmaksızın kırbaç cezasını uygulayan, soygunu asarak veya bir organ keserek cezalandıran ve cezaları genellikle sosyal sınıfa ve ten rengine göre belirlenen İspanyol yasaları çok daha sert olduğunu kanıtlamıştır. Benzer şekilde Portekizliler de 1500'lerde Brezilya'yı sömürgeleri haline getirmiş ve kendi hukuk sistemlerini Amerika kıtasına taşımıştır. Günahları ve ahlaki kusurları suçla eşdeğer kulan Brezilya'da 1603-1803 yılları arasında hukuk ve din ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmiştir. İthal cezai yaptırımlarının arasında organ kesme, dağlama, işkence ve genellikle asa-

rak ya da yakarak idam etme gibi yedekte bekleyen Avrupa uygulamaları bulunmaktaydı.

Meksika'nın fethinin sonucunda İspanya Yenidünya'daki imparatorluğunu "Yeni İspanya" olarak adlandırmıştır. En parlak döneminde Yeni İspanya sınırlarına günümüzdeki adıyla Meksika, Orta Amerika (Panama dışında), Mississippi Nehri'nin batısı ile Doğu ve Batı Florida kolonilerini de kapsamak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nin bir kısmı dahildi. İspanyollar adalet dağıtmak için on sekizinci yüzyılda *Tribunal de la Acordada* yani Anlaşma Mahkemesi'ni kurmuştur. Bu mahkemenin çalışanları bütün soygun, fiziksel şiddet, yasadışı mal veya kadın kaçırma, kundakçılık gibi suçlar üzerinde; daha büyük şehir merkezleri dışındaki özel hapishanelerin muhafaza edilmesinde ve sıkı denetimlerle alkol tüketimi üzerinde yetkisini kullanmıştır. 1735 tarihli bir fermana göre asgari ceza 200 kırbaç ve altı yıl kürek mahkûmiyeti ya da daha ağır haliyle; İspanyollar için *presidio* hapishanelerinde altı yıl, *mestizo*'lar* içinse hizmet evinde altı yıla ilaveten 200 kırbaçtır.⁶

Bir avuç ülke dışında Latin Amerika'nın çoğu 1810-1825 yılları arasında sömürgecilikten kendi kendilerini yönetmeye geçmeyi başarmış, sadece devlet oluşumunun değil, en sonunda çeşitli hapishane sistemleri üzerinde denemeler yapmaya başlayan yeni cezai sistemlerin de uzatmalı da olsa gelişimine olanak sağlanmıştır. 1816 gibi erken bir tarihte bile Arjantin'de pek çok ıslahevi kurulmuştur. Ancak gözle görülür bir ilerlemenin yaşanması neredeyse bir asır sürmüştür. 1904 yılında Buenos Aires en nihayetinde ülkeye "Latin Amerika'nın önde gelen hapishane sistemlerinden birine"⁷ sahip olma

* İspanyolcada bir yanı Avrupalı, diğer yanı Amerikan yerlisi melez kimseler için kullanılan bir terim. (Ç.N.)

mükâfatını kazandıran model bir cezai sistem benimsemiştir. Peru, 1821 yılında İspanya'dan bağımsızlığını ilan etmesinden kısa bir süre önce hapis alternatifleri aramaya başlamıştır. Bu dönemin öncesinde hapishaneler genellikle yönetim binalarının bodrum katlarında yer aldıklarından *infiernillo* yani "cehennemcik" olarak anılmaktaydı. Bunu takip eden yılda hapishane vergilerini kaldırıp mahkûmları cinsiyetlerine ve yaşlarına göre ayırma uygulamasını başlatan ilk yerel yasalar yürürlüğe konmuştur.

İspanyollar tarafından *presidio* hapishanelerinin kullanımının köklü bir tarihi vardır. Genellikle limanların yanına kurulan ve tutukluların ağırlaştırılmış hizmette bulundukları *presidio*'lar bütün İspanyol İmparatorluğu'nda yaygın olarak kullanılmakta, kimi zaman da ceza sömürgesi olarak işlev görmektedir. Yani bu cezai yenilikçilerin hapis olgusuna zaten aşina olduklarını söylemek mümkündür. Sonunda da *presidio* hapisleri Yeni İspanya'daki en yaygın cezai yaptırım halini almıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren (1834 yılında Brezilya, 1843 yılında da Şili tarafından) Kuzey Amerika ve Avrupa hapishane modelleri benimsenmeye başlanmıştır. Brezilya hapishane sistemini benimseyen ilk Latin Amerika ülkelerindendir. Latin Amerika'nın en ünlü hapishanelerinden biri olan Rio de Janeiro'daki Casa de Correção'nun yapımı 1836 yılında tamamlanmıştır. Bazı kayıtlara göre "Latin Amerika'da cezai ilkelere uygun olarak inşa edilen ilk hapishane kuruluşudur". Hatta hapishane mimarisi tarihçisi Norman Johnston Casa de Correção'yu "İngiliz mimari modellerinden ilham alınarak inşa edilen son hapishane"⁸ olarak dahi adlandırmıştır. Ancak tıpkı daha önce de sıklıkla görüldüğü gibi, başlangıçta hevesle girilen hapishane sistemleri işi zamanla ivme kaybetmeye başlamış ve Bre-

zilya hapishaneleri yoldan çıkarak alışlageldiği üzere suçluları ıslah etmek yerine söz dinlemeyen kölelerin atıldığı yerler haline gelmiştir. Yenilik hevesinin ateşi 1850'lerde hapishane tasarımlarını araştırmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen bir delegenin Pennsylvania sistemini destekleyerek geri dönmesiyle yeniden alevlenmiştir.

Kolombiya (1934) ve Küba (1939) örneklerinde⁹ olduğu gibi, bazı durumlarda diğer Latin Amerika ülkelerinin hapishaneler inşa etmeleri bir yüzyıl daha sürmüştür. Peru, *presidio*'lardan hareketle Lima'daki Presidio de Casas-Matas'la da gözler önüne serildiği üzere modern hapishanelerden ziyade Ortaçağ kalelerini andıran yapılar inşa etmiştir. Hangi hapishane sisteminin benimsendiği fark etmeksizin dünyanın diğer bölgelerinde de olduğu yetersiz koşulların ve zayıf iç denetimin istisnai bir durumdan ziyade genel kural haline gelmesiyle bu kurumların çürüyüp yok olmaya mahkûm olduğunu öngörmek zor olmamıştır.

Büyük ölçüde İspanyol hukukunun ve Fransa'nın Napoléon Kanunları'nın etkisi altındaki Bolivya 1825-1991 yılları arasında yaşadığı 193 askerî darbe ile Latin Amerika'nın siyasi olarak en istikrarsız ülkelerinden biri olmuştur. Bölgedeki diğer ülkeler gibi Bolivya da hapis cezasına meyilli bir iç politika yürüttüğünden çoğu hapishanenin korkunç derecede kalabalık ve insanlık dışı hale gelmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel yargı sisteminin ve polis güçlerinin menzilinden uzak yerel topluluklar için tarım ve çiftlik ürünlerinin hırsızlığı gibi ciddi suçlarla başa çıkma görevi çoğunlukla topluluğun kendisine düşmüştür. Bolivya'daki kamu cezaları alay etme ve yıldırma taşlama, sürgün ve hatta idama kadar değişen unsurlarıyla oldukça geniş bir yelpazedir.

Latin Amerika'da idam cezasıyla ilgili yasaların yürürlüğe konup konup ardından yine yürürlükten kaldırıldığı düzensiz bir süreç hüküm sürmektedir. Bolivya'da idam cezası 1961 yılında kaldırılmış, ardından on yıl içinde terör, adam kaçırma ve devletle güvenlik güçlerine karşı işlenen suçların kol gezdiği bir dönemde yeniden yürürlüğe konmuştur. Devlete karşı silahlanan, savaş zamanında devletin düşmanlarına katılan ya da onlarla işbirliği içinde olan her vatandaş idam mangasının kurşunlarıyla yüzleşmekteydi (Che Guevara da bu tatsız sonu paylaşanlardan biridir). 1981 yılında idam cezasının kapsamı uyuşturucu ticaretini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1997 yılında genel suçlar için idam cezası kaldırılmış, ancak başkan bunu 30 yıl hapis cezasına dönüştürmediği sürece cinayet, özellikle de anne baba katli suçunun karşılığı olarak kalmıştır. İdam cezası üzerine dönen bütün tartışmalara rağmen, burada en son idam 1974 yılında gerçekleşmiştir.

Bolivya'nın aksine Venezuela idam cezasını 1863 yılında kaldırmış, bir daha da asla yeniden yürürlüğe koymamıştır. Ancak 1990'larda insan hakları savunucuları dönemin polis güçlerini mahkeme veya duruşma olmasa da suçluları tıpkı bir tür idam cezası dağıtır gibi hedef alan ölüm mangalarıyla kıyaslamaya başlamıştır. Gerçekten de artmakta olan suç oranlarıyla doğru orantılı bir şekilde geçmiş yıllarda kanundışı linç vakalarında da bir tırmanış gözlenmiştir. Şili idam cezasını 1930'da kaldırmış, ancak 1930-1991 yılları arasında yeniden yürürlüğe koymuştur. Anne babalarını öldüren, çocukları kaçıran veya fiziksel olarak istismar eden, yetişkinleri çıkarıp ölümüne sebep olan ve devletin hukuk çalışanlarını öldüren kimseler için tercih edilen yöntem kurşuna dizmekti. 2001 yılında idam cezasının yerine resmî olarak 40 yıl hapis cezası getirilmiştir. Arjantin mahkeme kara-

rı sonucunda gerçekleşen son idam cezasını 1916 yılında infaz etmiş olsa da 2008 yılına kadar yürürlükten resmî olarak kaldırmamıştır.

Karayipler'deki ortak hukuk gelenekleri

1600'lerde İspanyol İmparatorluğu'nun arka bahçesi olarak kabul edilen Karayipler'in çoğu, 1797'de fethe-dildikten sonra İngiliz Antiller'indeki sömürgelerin bir parçası haline gelmiştir. Bu bölgeyi diğerlerinden ayıran özellik, daha en başından itibaren köle ticareti etrafında şekillenen ceza hukuku sistemlerinin gelişimidir. Bazı biliminsanları modern Karayip uluslarında görülen yüksek suç oranlarının kökenlerini sistematik şiddetin, çiftlik evlerinden oluşan topluluklarda ve ilgili kölelik ya da sözleşmeli hizmetçilik sistemlerindeki alışlageldik bir unsurun haline geldiği sömürgecilik dönemi köle kültürünün etkisine dayandırmaktadır. Bir Trinidad uzmanı "sömürgeciliğin başarılı olabilmesi için hayati önem taşıyan unsurun bir ırkın aşağı tutulması ve insanların kesin olarak ten renkleri ya da ırklarına göre ayrılıp muamele görmeleri"¹⁰ olduğunu belirtmiştir. Ancak Karayipler'deki sömürgecilik tarihi diğer köle sömürge toplumlardan da farklıdır. Örneğin Avrupalı sömürgeciler Afrika ve Asya'ya geldiklerinde zaten gelişimini sürdürmekte olan mevcut toplumsal ve siyasi yapıların üstüne kendi yabancı toplumsal yapılarını dayatabilmişlerdir. Öte yandan Karayipler, yerel nüfusunun neredeyse yok edilip dayatılan koşullar altında tamamen yeni bir toplum kurulduğu çok daha trajik bir deneyime tanık olmuştur.

Guyana'daki cezai gelişim, adalet sistemlerinin çoğunlukla karmaşık olan evrimlerini gözler önüne sermektedir. Bir ada ülkesi olmayan birkaç Karayip ülkesin-

den biri olan Guyana medeni ve ortak hukukun temel alındığı karışık bir hukuk sistemine sahiptir. İlk önce 1616 yılında Hollandalıların buraya ayak basmalarıyla medeni hukukla Cermen geleneklerinin bir karışımı ülkeye getirilmiştir. 1814 yılında sömürge, İngiltere'ye iade edilmiş ancak Roma-Hollanda sistemi, 1916 yılında daha esnek oluşu ve sunduğu yasal korumalar sebebiyle ortak hukuk daha etkili bir hal alana kadar bölgedeki hâkimiyetini sürdürmüştür.

Bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen bazı Karayip ulusları halen İngiliz Uluslar Topluluğu'na dahil olmaya devam etmektedir ve büyük oy farklarının elde edildiği seçimlerle ortak hukuk sisteminin korunmasına karar vermiştir. Karayipler'deki çeşitli ada devletlerinin de dahil olduğu bazı daha küçük ülkeler ise hâlâ Milletler Topluluğu'nun mülkü ya da himayesi altında olmaya devam etmektedir. Örneğin 1981'den beri (İngiliz Uluslar Topluluğu sınırları dahilinde) bağımsız olan Antigua ve Barbuda diğer pek çok ortak hukuk ülkesinin aksine cezai sorumluluk yaşını sadece sekiz olarak belirlemiştir. Ana ülkesi benzer cezaları kaldırmış olsa da, Antigua ve Barbuda aralarında hapis, denetimli serbestlik ve şartlı tahliye gibi türlerin de bulunduğu çok çeşitli cezaları uygulamaya devam etmektedir. Kırbaç gibi bedensel cezalar suçlunun kurbanı ölümcül bir alet kullanarak yaralamaktan yükümlü olduğu suçlarda diğer cezalara ek olarak uygulanmaktadır; tehlikeli bir silah veya alet kullanmış olmak, birini soyup bu suçu işlerken ya da işledikten hemen sonra fiziksel şiddet uygulamak veya soyamak amacıyla bir kimseye saldırmak¹¹ kırbaçla cezalandırılan suçlar arasındadır (kadınlar kırbaç cezasının dışında tutulmaktadır).

Bahamalar'da idam, para, hapis, tazminat cezaları ve bu adı geçenlerin birleşimlerinden oluşan cezalar olmak

üzere beş ceza kategorisi bulunmaktadır. Yasalara göre belli bir cezayla tarif edilmemiş suçlar yedi yıl, kabahatler ise iki yıl hapisle cezalandırılmaktadır. Bazı kaynaklara göre dünyadaki sekizinci en yüksek mahkûm oranına sahip olan ülkedeki her 200 Bahamalıdan biri parmaklıklar ardındadır. İdam cezasının kullanılması Milletler Topluluğu'nda huzursuzluklar ve tartışmalar çıkarmaya devam etmekte ve İngiliz hukukunu ihlal etmektedir. Bahamalar'da idam cezası cinayet, vatana ihanet ve korsanlık suçları için kullanılmakta olup İngiliz yönetiminin sona erdiği 1929 yılından bu yana birinci dereceden cinayet suçlarında zorunlu cezai yaptırım olmuştur (o günden bu yana en az 50 idam gerçekleşmiştir). Görüldüğü üzere İngiltere'de yürürlükten kaldırılmış olan idam cezası ve bedensel cezalar hâlâ bazı eski Karayip sömürgelerinin kanunlarında mevcuttur. Örneğin Belize hâlâ idam cezasını uygulayan ülkelerdendir. Bununla birlikte halkın büyük oranda desteklemesine rağmen, 1985 yılından beri hiç idam cezası infaz edilmemiştir. Bunun temelde en önemli sebebi beş yıldan uzun bir süre için Özel İstinaf Mahkemesi'nin çeşitli temyiz seçeneklerini bekleyen cinayet mahkûmlarının idamına izin vermeyi reddetmesidir. Bölgede İngiltere'nin himayesi altında bulunan ya da eskiden sömürgesi olan on üç ülkenin nihai mahkemesi olan Birleşik Krallık Özel Meclisi'nin beş yıldan uzun bir süre boyunca idam gününü bekleyen mahkûmların zalimce ve normal dışı bir cezaya çarptırılmış olduğu, cezalarının müebbet hapse dönüştürülmesi gerektiği hükmünü verdiği 1994 yılından beri suç ve ceza sorunu Karayipler'in İngilizce konuşulan bölgelerini karıştırmaya devam etmektedir. Trinidad ve Tobago'da ceza hukuku sistemine duyulan kamu güveninin sarsılması için bu durum fazlasıyla yeterli olmuştur.

Yaklaşık 4.800 kilometre uzaktaki Özel Meclis'in faaliyetleri 1,3 milyonluk nüfusunun yüzde 80'inin "eski

sömürgeci sahiplerinin uzun süredir kendilerini mahrum bıraktığı bir adalet biçimi” olan idam cezasını desteklediği Trinidad ve Tobago’yu öfkelenmiştir. Vatandaşlar artmakta olan suç dalgalarına karşın ölüm mahkûmlarının işlemlerinin daha hızlı halledilmesini talep etmektedir. Benzer düşünceler Özel Meclis’in yönetimi altındaki diğer Karayip ülkeleri tarafından da paylaşılmaktadır. Mahkeme jürisi halen bu konuda kesin bir karara varamamış olsa da, idam çoğunlukla vahşi suç dalgalarının kökünü kurutmak için hızlı bir yol olarak kabul edilmektedir. Bazı Karayip uluslarında, dünyanın dört bir yanından gelen tepkilere rağmen 1990’larda çeşitli ülkeler idam mahkûmlarının asılma süreçlerini hızlandırmaya çalışmıştır. 1999 yılında meclis olaya tanık olan pek çok kişiyi şaşırtarak dört yıl önce dört kişilik bir aileyi görünürde hiçbir sebep olmaksızın parçalayarak öldürmek suçundan idam cezasına çarptırılan mahkûmların davasının temyizini reddetmiştir. Şaşırtıcı bir şekilde temyizini reddedilmesinin sebebi, ada anayasasının idam cezasının infaz edilmesini gerektirmesidir. Trinidad’ın iki resmî celladı hizmetleri için 50’şer pound’la ödüllendirilmiştir. Suçluların cansız bedenleri ada hapishanesi Golden Grove’un arazisinde işaretlenmemiş ve kutsanmamış mezarlara¹² gömülmüştür. Ölüm cezasının yeniden yürürlüğe girmesinden sonra sekiz çete üyesiyle birlikte 1999 yılında Trinidad’lı uyuşturucu lideri Dole Chadee’nin idam edilmesi “Kolombiya’dan Avrupa ve Amerika’ya kadar uzanan bir cinayet imparatorluğunun” sonunu getirmiş; bu idamların sonucunda Trinidad’daki cinayet oranları yüzde 25 düşmüştür.¹³

Ortak hukuk ilkelerinin yanı sıra, sömürgecilik sonrası Karayip bölgesi diğer geleneklerin de etkilerine maruz kalmıştır. Ortak hukukun hüküm sürdüğü Grenada’da toplumun aynı zamanda Hint, İslam ve Kızılderili hukuk

geleneklerine ve eşcinsel ilişkilerle kürtaj durumlarını hedef alan hukuklara da açık olduğu, cinsel suçlar için kırbaç cezası da mevcutken anılan her iki suçun da on yıl hapis cezasına çarptırıldığı görülmektedir.

Afrika'da imparatorluğun sonu

Batı dünyasından gelen cezai yaptırımlardan önce bazı Afrika toplumlarının çeşitli cezai hapis biçimlerini kullanmaktan olduğu bilinmektedir. Topluluk sayıca ne kadar küçükse, bu tutukevleri de o derece geçici olmaları niyetiyle inşa edilmekteydi. Afrika hapishaneleri tarihçisi Florence Bernault yerel topluluklarda bireylerin çoğunlukla herkese açık yerlerde bağlandığını veya zincirlendiğini, oysa daha merkezî Batı Afrika devletlerinde tıpkı benzer bir gelişim evresindeki Avrupalı eşdeğerlerinde olduğu gibi, daha sonra mahkemeye çıkarılıp ceza alacak mahkûmları gözaltında tutmak amacıyla kalıcı tutukevlerinden faydalandığını göstermiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru modern hapishane sistemi Avrupalılar tarafından Afrika'ya daha önce hiç görülmemiş bir hızla, neredeyse her bir bölge sömürgecinin hâkimiyetine girer girmez yayılmıştır. Aynı yüzyılın sonunda Sahra Altı Afrika bölgesinin tamamı yedi Avrupa ülkesi (Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Portekiz, İspanya ve Belçika) tarafından oluşturulan 30'dan fazla sömürge bölgesine ayrılmıştı. Adalet sistemlerinin etkisiyle de "tüm Sahra Altı bölge sömürgelerinde hapishane geleneğinin birincil ve asli olarak gösterilen bir ceza olarak benimsenmesini"¹⁴ garantilenmiştir.

Çoğu durumda yerel kanunnamelere yeni suçlar eklenmiş ve modern çağ ile uyumlu olmadıkları gözlenen mevcut suçlar da kaldırılmıştır. Avrupalı yasal otoriteler erkeklerin işlediği zinalar, ensest ve ikieşlilik gibi

geleneksel kültürel davranışlara artık müsamaha göstermemeye başlamış, Hristiyan ahlaki ilkeleri doğrultusunda bu davranışları yasaklamıştır. Bu eski davranışlar artık yasalar önünde birer suç halini almıştır. Aynı zamanda yeni maddi suçlar oluşturulmuş ve sömürgeci yetkililere karşı isyan eylemlerini yasaklayan kamu düzeni yasaları yürürlüğe konmuştur. Bazı bölgelerde, tıpkı sömürgelerdeki Avrupa içki piyasasını korumak için yerel alkollü içkilerin üretiminin ve satışının yasaklanması gibi, "Avrupa ticaret faaliyetlerini" korumak adına yeni maddi yasalar oluşturulmuştur.¹⁵

Afrika'da cezai uygulamaların yayılması hususu ele alındığı zaman İslamiyetin Kuzey Afrika'dan Batı ve Doğu Afrika'ya kadar izlerini bırakarak gösterdiği yayılma ve buna paralel olarak da İslam hukukuyla ceza hukuku uygulamalarının benimsenmesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Yani sömürgeciliğin gelişi ve yeni yeni ülkelere oluşmasına kadar çoktan kafa karıştırıcı bir hukuk sistemleri ve gelenek sentezi uygulamadaydı. Meseleyi daha da kafa karıştırıcı hale getirmek istercesine sömürgeciler sayıları oldukça fazla olan ve çoğunlukla da birbirleriyle çatışma halinde bulunan, sonunda dış müdahalelerle siyasi oluşumlara dönüşen etnik grupları pek de dikkate almayan yeni siyasi sınırlar çizmiştir. Nijerya'daki, İslam ceza hukukunun ortak hukuka baskın gelmesine izin veren, yalnızca cezai uygulamaların "doğal adaletten aykırı" kabul edildiği durumlarda yasal süreçlere müdahale eden İngiliz sömürgesi bu açmaza iyi bir örnek teşkil etmiştir. İslam hukukunu Batılı ceza hukuku algılarına uyacak şekilde böyle "evcilleştirme" İngiliz sömürgeciliğinin en belirgin özelliklerinden biri olmuştur. 1960 yılına kadar İslam ceza kanununun kullanılması yasaklanmamış, çarmıha germe, organ kesme ve taşlayarak öldürme gibi cezaların yerini hapis cezası almıştır. Ancak o zamana kadar

Kuzey Nijerya Emirliği özellikle de zina ve alkol tüketimi gibi ahlaki suçlar için kırbaç haddini kullanmıştır. 1920 yılında bölgenin yöneticisi sömürge sekreterine yerli mahkemelerden yılda ortalama 3.500 kadar kırbaç cezasının çıktığını, bedensel cezaları verme yetkisinin siyasi olarak daha iyi örgütlenmiş bölgeler olan kuzey ve batıyla sınırlandırılması görüşünü şiddetle desteklediğini bildirmiştir. Ceza adaleti söz konusu olduğunda Avrupalı yöneticiler Avrupa ceza kanunlarını ve adalet sistemlerini bölgeye uyarlayarak homojenliği ve tutarlılığı sağlamaya çalışmıştır.¹⁶ Sonuç olarak Sahra Altı Afrika'nın modern ceza sistemlerinin temelinde çoğunlukla sömürge modelleri bulunmaktadır.

1570'lerden itibaren Avrupalı emperyalist güçler ve tüccarlar kıyılarda kendi hücreleri ve tutukevleriyle dolu kaleler ve garnizonlar inşa etmeye başlamıştı. Portekizli denizciler yerel yöneticilerle kıyı şeridi boyunca askerî karakollar ve ticaret merkezleri kurmak için anlaşmalar imzalayarak erken davranmıştır. Ancak hangi anlaşmayı imzalamış ya da hangi görkemli binayı inşa etmiş olurlarsa olsunlar, Avrupalıların on dokuzuncu yüzyıla kadar kendi yerleşim yerlerinin ötesinde pek otorite sağlayamadıkları da bilinen bir gerçektir. Köle ticareti güç kazanmaya başladıkça Batı Afrika'nın kıyı şeridini dolduran hapishanelerdeki mahkûmlar çoğu köle olarak Amerika'ya gönderilmek üzere çıkacakları Atlantik Okyanusu yolculuğuna hazırlanmaya zorlanmıştır. 1570'lerde Portekizli sömürgeciler Angola'ya hapis sistemini getirmiş, hücreleri Portekiz ve Brezilya'dan suçlular, köleler ve sürgüne gönderilmiş mahkûmlarla doldurmuştur. Portekiz 1930'lara kadar mahkûmları idam etmek yerine Angola'ya sürmeye devam etmiştir.

Almanlar on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Ruanda'yı işgal ettikleri sırada buraya Batı dünyasının ceza ve

hapis sistemini de taşımıştır. İşgal 1907 yılında sona erdiğinde, Ruanda kırbaçla birlikte halka teşhir edilen diğer cezalara dair standart uygulamaları benimsemiştir. Almanya ve Belçika kökenli cezai uygulamalar pek çok sömürge yönetimini etkisi altına almış, ancak Ruanda'da gerçek ceza merkezlerinin oluşturulması Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Belçika'nın yönetimi altına girilmesiyle gerçekleşmiştir. Ortaçağ Rusya'sındaki *knut* gibi Belçikalı yetkililer de boğa ya da su aygırı sinirinden yapılan ve ülke 1959-1960 yıllarında bağımsızlığını elde edene kadar Belçika Kongo'sundaki bekçiler tarafından kullanılan özel bir kırbaç olan *chicote*'tan yararlanmaktaydı. Belçikalılar sıklıkla bu acımasız yöntem sebebiyle insan hakları savunucuları ve uluslararası toplulukların eleştirilerinin hedefi olmuştur. 1906 yılında kırbaçların sayısı 50 ile sınırlandırılmış, bu sayı 1923'te 12'ye, 1933'te sekize ve en sonunda, 1951'de de dörde düşürülmüştür. Bu uygulama yalnızca Belçikalılara özgü bir şey değildi. Cezai uygulamalarının bir parçası olarak kırbaç ile hukukları eskiye dayanan İngilizler de (Gana dışında) asi Afrikalıları kontrol altına alabilmek için kırbaç, dayak ve sopa cezalarını, bunların tümünün yerini yalnızca sopenin aldığı 1930'lara kadar kullanmaya devam etmiştir.¹⁷

Fransa ilk cezaevini 1920 yılında Burkina Faso'da (eski adıyla Yukarı Volta) inşa etmiştir. O yıllarda Afrikalı ve Avrupalı mahkûmlar aynı yerlerde barındırılmaktayken 1928 yılında buna bir son verilmiş ve sömürge yönetiminin sonunda 1946 yılında mahkûmlar arasında fark gözetmek yasaklanana kadar da böyle devam etmiştir. Fransızlar Madagaskar'ın da ceza kanunlarını etkilemiş ve 1840 yılında sömürgeci yetkililer Senegal'in ilk hapishanelerini açmıştır. 1850'lerin öncesinde hapishaneler genel suçluları ve sayısız gezgin Afrikalıyı kontrol altında tutmak için kullanılmaktaydı. Bununla birlikte

sömürgecilik dönemi boyunca cezai uygulamalar mevcut oldukları nadir durumlarda da yetersiz kalmış, o dönemlerde gerektiği kadar cezaevi bulunmadığı dile getirilmiştir. Ticari merkezlerdeki hapisaneler dışında ceza olarak herhangi bir şekilde parmaklıklar ardına konan çok az insan olmuştur.

Hapishanelerin kötü koşullarının cefasını, Afrika'da (1850'lerde Fransızların zorunlu tutmasına rağmen) 1920'lere kadar cinsiyetlere göre mahkûm ayrımının uygulanmamasından ötürü en çok çeken kadınlar olmuştur. Son zamanlardaki araştırmalara göre biliminsanları sömürgecilik sonrası yönetimlerin kadınlar için koşulları iyileştirmeye yönelik çok az katkıda bulunduğunu öne sürmektedir. Bir tarihçinin açıklamasına göre "günümüzün kadın koğuşlarının sömürgecilik dönemindekilerden önemli bir farkı yoktur".¹⁸

Florence Bernault son zamanlarda Avrupa'nın Afrika'daki sömürgelerinde bedensel cezaların görülmeye başlamasının Avrupa geleneklerinin taşınmasıyla başladığını, ancak bu defa sömürgeci yönetimlerin "fiziksel izlerini" taşıyanların "Afrikalı bedenler" olduğunu öne süren tarihçiler arasındadır. Hapis cezasındansa bedensel cezaların bu denli revaçta oluşu Foucault'cu anlamda çağdaş bir disipline etme planıyla pek uyumlu değildir.¹⁹ Kırbaç cezası, hapis cezasının gelişinden çok uzun süre sonra dahi cezai sistemin bir parçası olarak varlığını sürdürmüş ya da en azından yeniden yasallaştırılmıştır. Yerel mahkemelere baskın gelen çoğu sömürge meclisi yalnızca zenci mahkûmlara uygulanmak koşuluyla fiziksel cezalara izin vermiştir.

Kısa Portekiz hâkimiyetinin ardından kurmuş olduğu ticari imparatorluğun her yerinde idam yöntemlerini yaygın olarak kullanan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi tarafından 1652 yılında Cape sömürgesi kurulmuştur. İn-

gilizler tarafından 1806'da ele geçirilene kadar Hollandalılar sömürgelerini oldukça katı bir şekilde yönetmiştir.²⁰ Hollanda yönetimi sırasında kırbaç kütüğü itiraf koparmak için kullanılan yöntemler içinde hafif olanlardan biri olarak kabul edilmekteydi. Bir biliminsanının konuyu, "Linç turta kadar Amerika'ya özgü kabul edilebilirse kırbaçlama da *biltong* kadar Güney Afrika'ya özgüdür,"²¹ sözleriyle açıklamıştır. Acı vermek söz konusu olduğunda parmak ezicisi ve gerginin eline hiçbir alet su dökemezdi. Karmaşık bir işkence yöntemi de suçluların tavandan bir makara sistemiyle asılmasını içermekteydi. Bu yeterince rahatsız edici değilmiş gibi asılmaya başlanmadan önce her iki ayak başparmağına 22 kilogramlık iki ağırlık asılmasıyla acı daha da dayanılmaz hale getirilmekteydi.

Sömürge'nin ilk yıllarında idam cezası sosyal statüye göre belirlenmekteydi, genel olarak statü düştükçe eziyetin süresi de uzamaktaydı. Suda boğma da kullanılan idam yöntemleri arasındaydı. Hollandalıların idaresi altında idamların çoğu herkese açık alanlarda infaz edilmekteydi. Özgür insanlar genellikle asılarak, vurularak ya da boğazlanarak idam edilirken kölelerin çok daha kötü ölümlerle yüzleşmeleri muhtemeldi. İki cinayet işlemekten suçlu bulunan bir kölenin mümkün olan en sert cezalara çarptırıldığı bilinmektedir. Bir çarka bağlanıp etleri kısıtılmış, ardından "her biri acımadan vurulan" sekiz sopa darbesiyle diri diri kemikleri kırılmıştır. Başka bir vakada bir mahkûm çarmıha bağlanmış, kızgın maşalarla etinden "aralarında uzun esler verilerek" on parça koparılmış, sağ eli kesilip yüzüne atılmış, vücudu dört parçaya bölünmüş ve parçalar halinde kasabanın dört bir yanına dağıtılmıştır.²² Güney Afrikalı yargıç ve yazar Albie Sachs'a göre, erken dönem mahkeme kayıtları zamanla organ kesme cezalarının sadece ve sadece dilleri ve kulakları olmayan "deforme insanların görün-

tülerinin asil vatandaşlara fazla gelmesi" sebebiyle yu-
muşatıldığını öne sürmektedir. Bedensel cezaların hede-
finin kafa ve yüzden sırtta doğru kayması Avrupalıların
Afrikalı kölelere yönelik iyiliklerinden değil adap kural-
larından ileri gelmekteydi.²³

İngilizlerin Güney Afrika sömürgesinin dizginlerini
eline almasına kadar idam cezası asma, (kadınlar için)
boğazlama, tıpkı dörde bölünmeden veya yakulmadan
önce başın vurulması gibi zaman zaman (çok şükür ki)
bir tür öldürücü darbeden sonra infaz edilen çarkta veya
çarmıhta kırma gibi yöntemleri içermekteydi. 1804 gibi
ileri bir tarihte bir kundakçının bu şekilde cezalandırıl-
dığı²⁴ bilinmektedir. Ancak İngilizler söz konusu idam
cezası olduğunda biraz daha merhametli davranmış, yal-
nızca "hiçbir acı vermeden" asmaya izin vermişlerdir.
1831 yılında cinsel sapkınlık suçundan idam edilen bir
adamın vakasında olduğu gibi on dokuzuncu yüzyılın ilk
yıllarında pek çok suç idam cezasını gerektirmekteydi.
Bu dönemde artan suç oranlarının sonucunda idam ce-
zası ev soyma, kundakçılık, sığır öldürme, hırsızlık, en-
sest, tecavüz ve cinayet girişimleri gibi ciddi suçlara da
uygulanmaktaydı. Ancak kısa bir süre sonra idam cezası
yalnızca cinayet suçu için uygulanmaya başlandı.

İngiliz adaleti Afrika'yı Mısır'dan Güney Afrika'ya
kadar etkisi altına almıştır. Güney Afrika'daki İngiliz cezai
düzeni pek çok açıdan diğer Afrika ülkelerinden ayrıl-
maktadır. Cape Sömürgesi hapis cezasını genel suçlular-
dan ziyade geçiş kartı yasalarını* ihlal edenlere uygula-
ması açısından benzerlerinden ayrılmaktaydı. Dolayısıyla
cezaevi sisteminin gelişimi daha ziyade ırk ayrımının git-

* Güney Afrika'da nüfusu ayırmak, şehirleşmeyi kontrol altına almak ve göç-
men işçileri düzenli bir biçimde dağıtmak için uygulanan ülke içi bir pasaport
sistemi. (Ç.N.)

gide yerleşmesiyle bağdaştırılmaktaydı. Geçiş kartı yasaları on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Güney Afrika'ya gelen yerleşimciler tarafından işgücünü düzenlemek için Afrikalı yerel halkı kontrol altına almak amacıyla çıkarılmıştır. Hapishaneye gönderilenler genellikle elmas ve altın madeni şirketlerinde çalışmaya mahkûm edilmekteydi. 1916-1986 yılları arasında Güney Afrika'nın ırkçılığa dayalı sistemi dolayısıyla 17 milyondan fazla zenci geçiş kartı yasalarını ihlal etmek suçundan parmaklıkların arkasına gönderilmiştir. 1986'dan sonra ülkedeki bu ırkçı sistemin hapishane sisteminde de kaldırılması dört yıl daha sürmüştür.²⁵

Günümüzde sömürgeci adli sistemlerin Afrika'da Avrupa saldırısının öncesinden beri var olan geleneksel toplumsal kontrol mekanizması üzerindeki etkisine odaklanan araştırmaların sayısı halen çok yetersizdir; ancak çoğu kaynağa göre Afrikalılar başlarda suçu dinî ahlaka bir tehdit olarak algılamaktaydı. Yalnızca bedel ödetmeye odaklanmaktansa suça verdikleri karşılıklar genellikle toplumu koruyup güçlendirmeyi amaçlayan arınma törenleri şeklinde olmuştur. Kriminolog Biko Agozino'ya göre cezalar uygulanmaya başladığında çeşitli farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır: "Sapkınlar genellikle dedikodu, alay ya da uluorta aşağılanma gibi gayriresmi yaptırımlarla cezalandırılır" iken tarım ürünleri veya çiftlik hayvanlarının çalınması gibi mala karşı işlenen suçların çaresine "geri dönüşü olan yaptırımlarla" bakılmaktaydı. Batı Afrika'ya Avrupa ceza uygulamalarının gelişi "hapis cezasının gelişi ve toplumsal kontrol mekanizmasının Afrikalı özünden uzaklaştırılması" ile bütün bu düzeni değiştirmiştir.²⁶

Sömürgecilerin idaresinden önce Sahra Altı Afrika farklı tarihsel gelişim evrelerini temsil eden çok çeşitli etnik topluluklardan oluşmaktaydı; kimileri "son derece ör-

gütlü yarı feodal krallıklar" biçimindeyken kimileri "devletsiz köy topluluklarıydı".²⁷ Modern Sahra Altı Afrika çok sayıda karmaşık hukuk sistemini bünyesinde barındırmaktadır. Uzun ve değişken sömürge tarihi sebebiyle İngiliz, Fransız, Hollanda ve Portekiz adaletinin kalıntıları hukuki uygulamanın parçaları olmaya devam etmektedir. Zaman zaman hukukla kaynaştırılan, geleneksel ve örfi hukuklara baskın gelen bu muntazam kanuni sistemlerin zorla dayatıldığını tekrar tekrar dile getirmekte yarar vardır. Böylelikle sömürgeler bağımsızlıklarını kazandıklarında önlerinde seçim yapabilecekleri birkaç adalet sistemi seçeneği olmuş ve adalet sistemlerini genellikle daha muntazam modern düzenlerin yanı sıra eski kültürel geleneklerden de yararlanarak düzenlemişlerdir.

Sömürgecilik öncesi hukuk geleneklerindeki çeşitlilikler cezalara kadar da uzanmıştır. Bazı devletlerde vatan ihanet ve casusluk yalnızca idamla cezalandırılabilir kadar zararlı kabul edilmiştir. Casus olduğundan şüphelenilen biri tutuklandığı anda akıllarından böylesi eylemler geçen diğer kimselere de ibret olması için tüm yakın akrabalarıyla birlikte idam edilmekteydi. Cadılığın da cezası idamdı. Köydeki varlıklarını sürdürmek istiyorlarsa cadı olduğundan şüphe edilenlerin akrabalarının, söz konusu suçla bir ilgileri bulunmadığı ve bu suçun karşılığında uygun gördükleri tek cezanın ölüm olduğu anlamını taşıması için cadiya saldıran ilk kişiler olmaları beklenirdi.²⁸

Afrika'da hiç şüphesiz özel mülkiyet anlayışının pek, bazı ülkelerde ise hiç gelişmemiş olması sebebiyle mala karşı işlenen suçlar görülmemekteydi. Mülkiyet ayırımının suçüstü yakalanan soyguncuların öldürülmesine neden olduğu Kilimanjaro bölgesi bunun istisnaları arasında yer almaktaydı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki Alman müdahalesine dek Chaga halkının yaygın suçlarda kullandığı tazminat ya da para cezasına dayalı

bir sistem bulunmaktaydı. Sistemin işleyişi şu şekildeydi: çiftlik hayvanlarının çalınmasının bedeli çalınan hayvan sayısının iki katı; kovandan bal çalmanın suçluya bedeli bir boğa ya da bir keçi; yumruk atmanın bedeli de iki keçiydi. Bu sistem Almanların gelmesinden önce Haya, Nyamwezi, Hehe ve Sukuma krallıkları arasında yaygın olarak kullanılmaktaydı.²⁹

Afrika'daki sömürgecilik öncesi hukuk konulu araştırmalarda genellikle eksik kalan nokta, suçlular ve yeni yasal suç tarifleri yaratmaktansa bireyleri doğru davranışa yöneltmek, ya da bir uzmanın deyişiyle "bir denge sağlamak [...] cezaları da özel ihlaller karşısında değil, bu dengenin sağlanması için vermek"³⁰ amacıyla oluşturulmuş olduğu gerçeğidir.

Avrupa-Afrika bağlantı noktası ele alındığında on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar her iki bölgede de neredeyse hiç hapisane olmadığı görülmektedir; bir Afrika uzmanının deyişiyle "Afrika'nın o dönemdeki Batılı benzerlerine ayak uyduramadığını"³¹ söylemek doğru değildir. Her ne kadar yerel halktan Yoruba'ların (diğer suçlular için sürgün cezasının yanı sıra) borçlular için bir tür gözaltı sisteminden yararlandığını öne süren bazı kanıtlar bulunsa da imparatorluğu oluşturan İngilizler 1860'larda Nijerya'ya modern hapisaneyi getirmiştir. Daha İngiliz hâkimiyetinin ilk günlerinden itibaren sömürgeci yerleşimciler çok çeşitli suçlar için örfi mahkemelerin erkekleri ve kadınları herkesin gözü önünde dövülmekle cezalandırdığına dair sayısız örnek bildirmiş, zamanın tanıklarından birinin "bir cephane dolusu çubuk, sopa, dal ve kırbacın" yerel mahkemelerin emrinde kullanıldığını dile getirmesine yol açmıştır.³²

On dokuzuncu yüzyılın sonunda Kuzey Nijerya Hamiliği'ndeki mahkûmlar kendi köylerinde yaşamakta ve her sabah işe gitmekteydi; ancak 1912'den itibaren

ülke çapındaki hapishanelerin devamlılığı yerel veya İngiliz görevliler tarafından sağlanmaya başlandı. Nijerya'nın ilk yöneticisi Sör Frederick Lugard'ın yönetimi altında 1912-1930 yılları arasında iki katlı bir hapishane yönetim sistemiyle İngiliz sömürge mahkemelerince tutuklanan suçluları barındıran ulusal hapishanelerle yerel yetkililer tarafından işlenip kontrol edilen yerel hapishaneler³³ bulunmaktaydı.

1900 yılı civarında Nijerya örfi ceza kanunları artık yalnızca yazılı sömürge ceza kanununda tanımlanan cezaları uygulamaya yetkisi olan İngiliz mahkemelerinin gölgesinde kalmaktaydı. İngiliz sömürge hukukuna doğru yaşanan bu geçiş, organ kesme, işkence ve acıyla sına gibi temel geleneksel uygulamaların dahil olduğu pek çok eski geleneğin özel olarak kanunlarla yasaklanmasıyla Nijerya örfi ceza hukukundaki gerilemeye damgasını vurmuştur. Daha önceleri asma, kafa kesme, taşlama, boğma, diri diri gömme ve katilleri kurbanlarını öldürdükleri şekilde öldürme gibi ölüm cezalarını verme yetkisi olan yerel mahkemeler artık daha "insancıl" idam cezalarına geçiş yapmak durumunda kalmıştır. Bu gelenekler halen imkân dahilinde olsa da İngilizlerin Nijerya'yı ele geçirmesiyle daha tuhaf yöntemlerin çoğunun yerini asma ve kılıçla kafa kesme yöntemleri almıştır. Bedensel cezalar ceza aletlerinin hintkamışı sopalar ve önceden belirlenmiş boyutlardaki tek uçlu kamçılarla sınırlı tutulduğu 1933 yılına kadar sınırlandırılmamıştır. Yine 1930'lu yıllarda kamuya açık idamlar yasaklanmıştır.³⁴ İngiliz sömürgeciler 1900 yılında bölgeye boyunduruğu getirmiş, özellikle de Kuzey'de İslam hukuku geleneğini yansıtan kırbaç cezası yirminci yüzyılın ilerleyen zamanlarında hâlâ kamuya açık, "insanların erişim izni olan ya da olaya mahsus erişimlerine izin verilen"³⁵ alanlarda uygulanmıştır. Bedensel cezalar kamuya açık gösteriler ha-

linde devam etmekteyken aynı şekilde infaz edilen idam cezaları 1930'larda çoğunlukla kaldırılmıştır.

Kamerun'da cezalar Fransız ve İngiliz sömürgecilerin ara dönemlerinden önce para cezalarıyla aşağılamadan, bedensel cezalarla hapis cezasına kadar çeşitlilik göstermekteydi. Mandara Krallığı on dokuzuncu yüzyılda zirveyi vurmuş ve bir uzmana göre çoktan "klasik bir cezai sistem"³⁶ geliştirmiştir. Karmaşık olmakla birlikte tek kişilik hapis, katıksız hapis ve fiziksel şiddet gibi unsurları da içermekteydi. Dahası elimizde 1800'lerin ilk yıllarında Kuzey Kamerun'daki Fulani İmparatorluğu'nun hapis ve mecburi hizmet cezalarını kullandığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Hapis cezası için çoğunlukla sazdan, içlerindeki mahkûmların halatla yere bağlandıkları ve ilkel kelepçeler ya da zemine çakılan kazıklara geçirilmiş demir zincirlerle kontrol edildiği basit kulübeler kullanılmaktaydı. 1965 yılında (hem İngiliz hukuku hem de Afrika geleneklerinin etkisi altındaki) hem Kamerun hem de Malavi teşhirci doğasının caydırıcı bir etkiye yol açması (ki bu konu, idam tartışmalarında her zaman çok masaya yatırılan noktalardan biridir) umu-duyla kamuya açık idam cezalarını geri getirmiştir. Nijerya sömürgecilik döneminin sona ermesinden sonra en sert ceza yöntemi olarak hapis cezasını benimsemiş ve gelir elde edip kurbanların tazminatını karşılamak adına sıklıkla para cezası gibi yaptırımları kullanmıştır.

Hindistan ve Güneydoğu Asya

Güney Asya tarihinde bir tür zorunlu hapsin en azından MÖ üçüncü yüzyıldan beri var olduğu bilinmektedir. Bir yere kapatarak etkisiz hale getirme yöntemi daha sonraki İndus ve Müslüman yönetimlerin hâkimiyeti altında cezai sistemin bir parçası olmayı sürdür-

müş, ancak çoğunlukla rakiplerle asileri gözaltında tutmak için kullanılan kale zindanlarından pek de farklı olmamıştır. On sekizinci yüzyıla kadar hapis cezası pek yaygınlaşmamış bir yaptırım olmaya devam etmiş, sıklıkla para ve organ kesme cezaları kullanılmıştır. Bir bilim insanının muhtemelen diğer sömürgecilik öncesi yönetimler için de geçerli olacak açıklamasına göre “tam olgunlaşmış bir hapishane sistemi oluşturacak güçten yoksundular”.³⁷ Yani her şeyden önce, hapishane dünyaya sömürgelerle birlikte gelen bir kavram değildir; sömürgeci yönetimlerle biçim ve amacı gelişmiştir. Hindistan’a modern bir adalet sistemi getirmedeki en büyük zorluklardan biri son derece çeşitli kastlar, ırklar ve dinlerin beslenme, giyinme ve çalışma hususlarındaki büyük farklılıklarıyla başa çıkabilecek bir hapishane sistemi yaratmak olmuştur. Geleneksel olarak pek çok Hintli tarafından hapis cezası, bir işaretin vücuda dağlanması ya da çoğu Hindu’nun “kara suları” geçme tabusunu ihlal ettiği ve kastın kaybedilmesine sebep olabileceği için çok korktuğu denizaşırı sürgüne gönderilme gibi ek yaptırımlarla desteklenmediği sürece yetersiz ve pek de caydırıcı olmayan bir ceza yöntemi olarak görülmüştür.³⁸

İngilizlerin başlangıçta, kırbaç ve idam gibi bedensel yaptırımlardan muaf olup, bunun yerine sürgüne gönderilen yüksek kastlardan biri olan Brahmanlarda olduğu gibi kast sistemine dayalı sapmalar içeren Hint kültürünün karmaşıklığını anlamadıkları açıktı. İngilizlerden önce Hint Yarımadası’nda aşağılama, organ kesme, asma ve hapse atma yaptırımlarının tümü cezai süreçlerin bir parçasıydı. İngiliz sömürgecilik döneminde imparatorluk bünyesindeki mahkûmların imparatorluğun dört bir yanına taşınmasıyla şekillenen yoğun trafik özellikle de “mahkûm akınının en önemli olduğu” Güney Asya’da ceza sistemlerinin gelişimini etkilemiştir. 1787-1943 yıl-

ları arasında belki de 80.000 kadar mahkûm denizaşırı yerlere nakledilmiştir. Mahkûmların ayırt edilebilmesi amacıyla 1789 yılından, yürürlükten kaldırıldığı 1849 yılına dek kullanılan *godna* ya da *godena* adı verilen sisteme göre Bengal'den ve Madras'tan gelen müebbet hapis mahkûmların alınlarına isimleriyle beraber işledikleri suç ve hüküm tarihleri dövme olarak işlenirdi. Bu işaretlemelerin hizmet ettiği, cezai kimlik tespiti ve gözetim stratejisi olmak üzere iki amaç bulunmaktaydı. Kadınlar da bu yolla işaretlenmekte, fakat erkek muadillerinin aksine kırbaç cezasından muaf tutulmaktaydı.³⁹

On dokuzuncu yüzyılın ilk zamanlarında Doğu Hindistan Şirketi'nin yönetimi altında sömürge devleti Hindulara Hindu hukuku, Müslümanlara İslam hukuku, İngilizlere ve Hindistan'daki şirket çalışanlarına da İngiliz hukukunu uygulamaya çalışmıştır. On dokuzuncu yüzyılda İngiliz hukuku vatanında, sayısız yurtdışı sömürge topraklarında ölüm cezasıyla cezalandırılabilen suç eylemlerinin sayısı bakımından ayrılmaktaydı. Tam tersine, Hindistan önceki Babür İmparatorluğu'nun (Osmanlılardaki gibi) Hanefi hukukuyla örtüşen ve dolayısıyla İngiliz hukukuyla kıyaslandığında idam cezasını gerektiren çok az suç belirlemiş olan İslam hukuku sisteminin etkisi altındaydı. Yine de on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru İngilizler (sonunda olması gerektiği gibi) organ kesme cezalarını fazla aşırı bulmaya başlamış, ya da Rudolph Peters'in belirttiği üzere "idam cezasına ibretlik olarak (daha) büyük bir değer atfettikleri için organları insan hayatının bütününden daha değerli görmeye"⁴⁰ yönelmiştir. Bunun ardından hem Mısır hem de Osmanlı İmparatorluğu'nda değişmez cezalar olan organ kesme ve taşlama, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında cezai sistemde idam çok daha önemli bir yere kavuştuğu için tarihin tozlu sayfalarına gömülmüştür.

İslam bilginleri İngilizlerin Bengal gibi bazı bölgelerde "İslam ceza hukukunu tamamen değiştirip tanınmaz hale getirdiğini"⁴¹ öne sürmektedir. Yukarıda da dile getirildiği üzere, İngilizlerin yayılması bedensel cezalar ve organ kesme cezalarındansa idam cezasını tercih eden ceza sistemlerinin de yayılmasına yol açmıştı. Bengal'i sömürgeleştirmesi sırasında İngiltere kendi "Kanlı Kanunlar'ından" hareketle bütün kasıtlı cinayet suçlarının asılarak cezalandırılmasını zorunlu kılan bir hukuk geleneği oluşturmuştur. İngilizler İslam hukukunu fazla incelikli ve zamansız, delil gerekliliklerini de çok meşakkatli bulmuş, dolayısıyla kanıtlar tesadüfi seyretmekte olsa dahi ceza verildiğini garanti altına almak adına İngiliz standartlarını uygulamaya sokmuştur. İngilizler mevcut en ağır ceza yerine kurbanı veya kurbanın vârislerine maddi tazminat ödenebilmesi veya başka bir şekilde anlaşılmaya varılabilmesine dayanan ve kökeni epey geriye giden uzun soluklu İslam geleneğinden oldukça rahatsız olmuş, dolayısıyla yürürlükten kaldırmıştır.⁴² Bu da kısmen 1799 yılında, kurban ve yakınları aksi şekilde hareket etse de, muhakkak cezanın uygulanmasının peşinde koşan savcılık makamının kurulmasıyla sağlanmıştır. Tecavüz suçu hukuka İngilizlerin müdahale etmesinin zemin hazırladığı bazı sorunlara güzel bir örnek teşkil etmektedir. İslam hukukuna göre tecavüzden dava açılmakta; zira "aile şerefini temizlemek için vakanın bütün acı verici ayrıntılarının açığa çıkarıldığı umumi bir mahkemeden çok daha iyi bir strateji"⁴³ olarak suçlunun kurban kadınla evlenmesi durumunda kurbanın ailesinin bütün suçlamalarını geri çektiği bir anlaşma yapılmaktadır.

Pek çok Asya ülkesinin hukuk sistemleri halen köklerini medeni ve ortak hukuk geleneklerinin yerel geleneklerle çatışmaya girdiği Avrupa sömürgeciliklerinden almakta; genelde de bu son bileşen galip gelmektedir. Sömürgeci

yönetimden de önce Güneydoğu Asya'da halihazırda geniş bir cezai yaptırım yelpazesi bulunmaktaydı. Malay toplumunda ölüm cezası vatana ihanet ve cinayetten kraliyet mülkiyetinin hırsızlığı veya toplumun yüksek rütbeli üyelerinden birinin eşiyle işlenmiş zina gibi çok çeşitli suçlar için kullanılmıştır. Siyam'da bir manastırdan bir şey çalmak veya Burma'da yol soygunculuğu ya da yağmacılık da (cinayet ve vatana ihanet suçları olarak) idam cezasını gerektiren suçlar olarak kabul edilmiştir. İdamın uygulanışı genelde olduğu gibi sosyal statüye bağlı olmuştur. Bazı Malay topluluklarında üst sınıflardan kimseler *kris* olarak bilinen geleneksel bir hançer kalplerine saplanarak idam edilmiştir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında dönemin Avrupalı tanıklarından birinin ifadesine göre Siyamlı aristokratlar kamuya açık bir alana götürülmekte ve bir tür çuvalın içine kapatılıp ölümüne dövülmekte; diğer yandan sıradan insanlar soyluların cellatların ellerini daha çabuk tutmalarını beklediği, halk tabakasının ise daha uzun süren ölümleri tattığı Batı geleneğinin tam tersine kafaları kesilerek idam edilmekteydi. Yukarıda sözü geçen Avrupalı tanığın bir diğer ifadesinde tapınaklardan gümüş veya altın mabut heykellerinin çalınması ve eritilmesi yasağını ihlal eden bir suçlunun "büyük bir kütüğe bağlanıp hafif ateşte diri diri yakıldığı"⁴⁴ anlatılmıştır. Diğer acımasız idam biçimleri arasında kazığa geçirmek, kurban hâlâ nefes alırken kol ve bacaklarını kesmek ve tıpkı on yedinci yüzyılın sonlarında Siyam'da Hollandalı bir ziyaretçinin zina suçunu işleyen bir adamın bir file ezdirilmesine tanık oluşunda görüldüğü gibi vahşi hayvanlara parçalatmak gibi yöntemler bulunmaktaydı. Vahşi hayvanlar söz konusu olduğunda Güney Asya idam cezalarında kullanılabilecek yılan, kaplan, timsah ve hatta buffaloların da dahil olduğu ölüm saçan hayvanlarla dolu doğal bir cephane sunmaktadır. Adalet hırsızların elleri ve bacaklarının kesil-

mesini gerektirmektesyken, bir keresinde küçük ölçekli bir hırsızlık parmakların yalnızca uçları kesilerek ödüllendirilmiştir. Kalpazanlar organların kesilmesi ve kesici aletlerle, sahtecilik işine ne denli karışıldığına bağlı olarak miktarı ve derinliği değişen diğer yaralamalar gibi çeşitli acımasız cezalara çarptırılmaktaydı. Örneğin işlem sırasında körük kullanan birinin sağ elinin parmakları kesilmektesyken sahte paralara bizzat şekil veren kimselerin sağ elleri tamamen kesilmektesydi. En ciddi yaptırım sahte madenî paraların üstüne kraliyet mührünü basanlara uygulanmakta; bu suçluların sağ kolları bütünüyle kesilip alınmaktaydı. Zina için yanakların, diğer suçlar için de alnın dağlanması yaygın bir uygulamaydı. Yüzdeki bu işaretlere genellikle “cinayet” ya da “at hırsızlığı” gibi işlenen suçu belirten göğüs dövmeleeri de eşlik etmekteydi. 1820’lerde Burma’da bir hapishanede bir süre geçiren İngiliz bir tüccar yüzü dağlama uygulamasının yalnızca “adli sicillere” dair bilgi vermekle kalmayıp aynı zamanda tanınmadan firar etmeyi de imkânsız hale getirdiğinin farkına varmıştır.⁴⁵

Sömürgecilik öncesi dönemde belirli bir tür hapis cezası mevcuttu, ancak koşullar giderlere göre büyük farklılıklar göstermekte ve Batı’dakinin aksine ıslah ve iyileşme üzerine pek durulmadan bu bölgede suçlular cezalarını tek başlarına hapsedilerek çekmekteydi. Çoğu kaynağa göre sömürgecilik döneminden önce cezai süreçte hapishanelerin çok az önceliği bulunmaktaydı. Çoğu ’durumda ilkel hapishanelerde mahkûmların mekân değiştirememeleri sağlanmakta, yiyecek bir şeyler bulmaları ise yabancıların hoşgörüsüne kalmaktaydı. Genelde diğer cezalardan birini seçip tüm süreci hızla geçmek parmaklıklar ardında diğer insanların iyi niyetine bel bağlayarak hayatta kalmaya çalışmaktan muhtemelen daha mantıklı olmaktaydı. Müstakbel mahkûmlar hapse atılıp açlıktan ölmek, ahşap bir kulübede duvara

bağlanıp bir sonraki yemeğin nereden ve ne zaman geleceğini merak edip beklemektense para cezası, kırbaçlanma, bir organlarının kesilmesi, sürgüne gitme ve hatta idam edilmeyi tercih etmekteydi. Yani hapis cezasının pek sık kullanıldığını söylemek mümkün değildi; daha ziyade sorguları devam eden, duruşma günlerini ya da fiziksel cezalarının infaz edilmesini bekleyen mahkûmların gözaltında tutulması için kullanılmaktaydı. Güneydoğu Asya hapishane tarihi konusunda yetkin bir isim olan Ian Brown bu konuyu sömürgecilik öncesi dönemde hapishanelerin modern deyişle gereksiz olduğunu, çünkü çoğu durumda mükerrer hükümlülerin zaten sıklıkla yüzlerine veya bedenlerine yapılmış gözle görülür bir tür dövmeyle işaretlendiğini, böyle bir dövme yapılmamışsa da suçlunun “hapse atılmadan mahkûm edildiği”⁴⁶ koşulları yaratmak için bir organlarının kesildiğini ifade ederek en iyi şekilde açıklığa kavuşturmuştur.

İngilizler ortak hukukta yer alan cezai yaptırımları Malezya ve Singapur’a getirmiştir. Her iki ülke de İngiltere’den bağımsızlığını 1963 yılında ilan etmiş, ardından 1965 yılında farklı uluslar olarak ikiye bölünmüştür. Bu ülkeler sıklıkla dünyanın en güvenli, ama aynı zamanda en sert cezalara sahip ülkeleri arasında gösterilmektedir. Bu durum kısmen asırlar boyunca terörizmden işkence ve haraca bağlama gibi pek çok farklı suçun ardında gizli toplulukların bulunmasıyla açıklanabilir. Bu grupları bastırmak için katı yargı uygulamaları benimsenmiştir. Malezya ve Singapur İngiliz hukuk modelinin izinden gitmekte, ancak ciddi kabul ettikleri suçlar için daha acımasız bir ceza sistemi kullanmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse 30 gram morfin ticareti yapmanın cezasının ölüm olduğu uyuşturucu yasaları dünyanın diğer yerlerindeki benzerleri arasında en sert olanlardandır. Silah, uyuşturucu, pornografi bulundurma, kumar oynama ve

fuhuş yapmaya zorlama gibi suçların tümü oldukça sert bir biçimde ele alınmaktadır. Daha hafif suçlar sopayla dayak cezasına çarptırılabilir. Tüm vandallık, hırsızlık ve soygun vakalarının cezası zorunlu sopa cezasına ek olarak hapse atılmaktır. Ateşli silah satmak veya bulundurmak, ya da bir suç esnasında kullanmak gibi suçların tamamı idam cezasını gerektirmektedir.

İngiliz ortak hukuk uygulamaları önce sömürgeleri olan Hindistan'a taşınmış, oradan Singapur'a dolaylı olarak ulaşmıştır. Bağımsızlığını ilan ettiğinden bu yana Singapur gitgide daha cezalandırıcı bir hal alarak hukuk uzmanlarından birinin "ülkenin suç kontrol modelinin geleneksel ortak hukukta ve karşıt sistemde önemli bir çözülmeye yol açtığını"⁴⁷ öne sürmesine neden olan kendi hukuk geleneklerini ve felsefesini geliştirmiştir. Ceza yöntemleri arasında Singapur'la en çok bağdaştırılan aslında ilk İngiliz sömürgecilerin ülkeye getirdiği bir gelenek olan sopayla dövme cezasıdır. Sopayla dövme aslında Amerika Birleşik Devletleri'nde 1948 yılına kadar yasalarda yer almış, ancak bir uzmana göre yine de sopayı "Singapur kadar şiddetli" kullanan yegâne ülkeler Malezya ve Brunei olmuştur. Aslında kişisel şiddet içeren suçlarda kullanılan sopayla dövme cezasının temelinde bir tür "eşit bedel ödetme mantığı"⁴⁸ bulunmaktaydı, ama 1960'larda sopanın kapsamı kişisel saldırılar olmayan yasadışı giriş ve vandallık gibi suçları da içerecek şekilde genişletildi. Ancak bu genişlemenin ucu kamu güvenliğine dayanan açıklaması da yapılmıştır. Grafiti ve vandallık için sopayla dövme cezasının verilmesi, 1966 yılında artmakta olan yabancı işçi sorunu göçmenlerin ülkeye yasadışı girişi ve vize sürelerini aşacak şekilde kalışlarının doğurduğu problemleri iyice şiddetlendirirken dönemin komünist ayaklanmalarını kışkırtan siyasi içerikli grafitilere son vermek için kabul edilen Vandallık

Kanunları ile başlamıştır. Dolayısıyla Singapur'da dayatılan eğitilmiş bir yetkili tarafından atılması gereken, katı bir sopa ile dövme protokolü izlenmektedir. Süreç ciltte kesikler açıp kanamaya ve büyük acılara neden olan ve çoğunlukla kalıcı yaralar bırakan hintkamışından sopaların kullanılmasını gerektirmektedir. Çoğu eleştirmenin bu yaptırımla ilgili olarak kınamaya değer buldukları nokta, özellikle vandallık ya da az miktarda uyuşturucu bulundurmamak gibi şiddet içermeyen suçlara yönelik uygulanmakta oluşudur. Ceza esnasında suçluların şoka girmesi ve bayılması ender görülen bir durum olmadığından cezalarının kalanını çekmeye devam edebilecek duruma gelmeleri için suçluları kendilerine getirmekle görevli doktorlar da hazırda beklemektedir. Singapur Vandallık Kanunları'na göre bu suçun işlendiği durumlarda kırbaç cezasının miktarı "üçten az ve sekizden fazla" olamamaktadır. Bu sınırın tek istisnası suçlunun karıştığı ilk suçu "kurşunkalem, boya kalemi, tebeşir veya diğer silinebilir bir malzeme veya şeyle" işlemiş olması halidir; bu durumda cezanın maksimum miktarı düşürülebilmektedir.⁴⁹

Eğer herhangi bir dayak cezası lotosu ya da çekilişi düzenlenmiş olsaydı, ödülü kazanan çok büyük olasılıkla 1985-1995 yılları arasında 30.000 genç erkeğe bir milyondan fazla kırbacın vurulduğu Güney Afrika'daki eski İngiliz sömürgesi olurdu. Singapur'un aksine Güney Afrika'daki uygulama ömür boyu kalıcı yara izleri bırakmak değil, daha hafif bir sopa ile "yavru kesikler" denen yaralara sebep olup sayıları da yediyi aşmayacak şekilde yürütülmekteydi. Genel olarak gençler iç çamaşırlarını sıyırdıktan ya da tamamen çıkardıktan sonra keçe ile kaplanmış bir platformun üstüne yatırılır, bacaklarını sıkıca kavrayıp bırakmaması söylenirdi. 51. Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun kabul edildiği 1977 yılından itibaren

gençleri artık sopayla çıplak kalçalarına vurarak cezalandırmaktan vazgeçilmiş, vurulan sopanın sayısı da ondan yediye düşürülmüştür. Singapur'dakinin aksine sopayla dövme cezası suçlunun derisi parçalandığı an bitirilmiştir. Ancak kendileri için eski kuralların uygulanmaya devam ettiği yetişkinler bu kadar şanslı olamamıştır.⁵⁰

Tıpkı Hindistan ve Güneydoğu Asya gibi Asya ve Pasifik bölgelerinin kalanı da aşırı genellemenin her tür-lüsüne karşı çıkmakta, esnek ve bağdaştırıcı adalet sis-temlerini seçme eğiliminde olmaktadır. Her ne kadar (geçmişteki sömürgecilerine bağlı olmakla birlikte) Asya kıtasının çoğu bölgesinde medeni ve ortak hukuk baskın olsa da sömürgecilerin hukuk sistemleri yerel uygulamalarla işbirliği içinde seyretmiş, birleşik geleneklerden oluşan karma bir düzen ortaya çıkmıştır. İngiltere Ortak Hukuku'nu Hindistan, Malezya ve Singapur'a getirmiş, bu ülkeler de söz konusu geleneğin büyük etkisi altında kalmışken Hollanda Endonezya'sı daha ziyade medeni hukuk geleneğinin etkisindedir. Ancak Tayland ve Japonya gibi diğer Asya ülkelerine sömürgecilik yoluyla hiçbir zaman yabancı bir hukuk geleneği dayatılmadığı için kendi kendilerine medeni hukuk sistemini benimse-me yoluna gitmişlerdir.

Asya ve Pasifik bölgeleri dünyanın geri kalanından idam cezalarının sıklığı bakımından ayrılmaktadır; bazı tahminlere göre dünya üzerindeki idam cezalarının yüz-de 85'e kadar ulaşan büyük çoğunluğu buralarda gerçek-leşmektedir. Pek çok ülkenin yasalarında idam cezası yer almasına rağmen bu cezayı ya hiç kullanmamakta, ya da nadiren kullanmakta olduğundan elbette bu konuda da bir genelleme yapmak mümkün değildir. Örneğin Bru-nei idam cezasına izin vermesine rağmen 1967'den beri tek bir idam cezası bile infaz edilmemiştir; hapsedilme-den yeniden eğitime tabi tutulma, hapse atılma, mahke-

mede ya da herkese açık olmayan biçimlerde kınama gibi alternatiflerin bulunduğu Laos'ta da durum benzer şekildedir. Ancak ölüm cezası halen Çin, Hindistan, Japonya, Moğolistan, Singapur, Tayland ve Vietnam'da cezai sürecin bir parçası olmaya devam etmektedir.

Japonya'da hapis cezasının tarihi, Çin'in Tang Hanedanı hâkimiyeti altında suçluların zorunlu hizmet kapsamında bir ila üç yıla kadar kamu projelerinde çalıştırıldığı sekizinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Onuncu yüzyıldan itibaren bedensel cezalarla idam cezasının yerini hapis cezası almaya başlamış ve 1700'lerde zorunlu hizmet cezası geri getirilmiştir. On sekizinci yüzyılda dönemin tanıklarından birinin ifadesine göre Japon hapishaneleri 1790'lı yıllardaki Amerikan modeliyle kıyaslandığında daha tercih edilebilir durumdadır. 1868'den itibaren Meiji rejiminin yükselişiyle 1872 yılında bedensel cezaların kaldırılmasının yolu açılmış, ardından da pek çok model kurumun temelleri atılmıştır.

Eski Osmanlı İmparatorluğu ve modern Ortadoğu

Bir zamanlar bütün İslam coğrafyasında yaygın olan şeri hukuku on dokuzuncu yüzyılda kullanan bağımsız bir ulus bulmak zordur. İran, Pakistan, Sudan gibi ülkelerde ve Nijerya'nın kuzey kesimlerinde İslam hukuku sisteminin canlanması son zamanlarda görülmeye başlamıştır. Müslüman ülkeler, yükselen suç oranlarının ve Batı'nın getirdiği ahlaki yozlaşmanın sebep olduğu büyük çaplı endişe nedeniyle sıkıntı çekmekte, bu yüzden çoğunlukla şeriatın, toplumsal kötülüklere karşı savaştıkları ve erdemli toplumun geri gelmesini sağlayacak her derde deva bir tedavi olarak yeniden getirilmesini hoş karşılamaktadır. İslam hukukunu destekleyenler defalar-

ca şeriat cezalarının yarattığı korkunun kırbaç, organ kesme, kamçı ve recm gibi sert ve acı verici cezalara olan yatkınlığının farkında olanlar üzerinde caydırıcı bir etki yaratacağını öne sürmüştür; bu etkinin değeri de şeriatı benimseyip düzenli hale getiren ve zorunlu cezalarını uygulayan ülkelerdeki düşük suç oranlarıyla desteklenmektedir.

Pulitzer ödüllü gazeteci Thomas L. Friedman, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını ve Avrupalı güçlerin çevirdiği entrikaları, "bugün Ortadoğu'da uğraştığımız sorunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün uzun vadeli sonuçlarıdır," diye açıklayarak, günümüz Ortadoğu'sundaki ters gidişatın sorumluları olarak gösterenler isimlerden biridir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Kuzey Afrika ülkeleri Fas, Tunus ve Cezayir Fransız sömürgeleriyken, İtalya Libya'ya, İngilizler de Mısır'a hükmetmekteydi. Savaşın ardından İngiliz ve Fransız sömürgeciler, süreç boyunca "Arap Doğusu"nu oluşturan farklı aşiretler, tarikatlar ve dinlerden insanlara kendi düzenlerini dayatarak eski Osmanlı topraklarını bölüştüler. Fransızlar ve İngilizler bölgeden çekildiğinde buraları kendi elleriyle seçtikleri, bir zamanlar bir imparatorluğu oluşturan farklı farklı toplulukları "demir yumruk"⁵¹ yöneten despot liderlere teslim ettiler.

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda gücünün zirvesindeyken Osmanlı İmparatorluğu, Güneydoğu Avrupa'yı, Batı Asya'yı ve Kuzey Afrika'yı içine alan uçsuz bucaksız bir alanda hüküm süren çokuluslu bir imparatorluktu. İslami bir devlet olarak ayakta kalma süresi (1453-1922) ve yayıldığı alan bakımından tarihte pek rakibi yoktur. Türk İmparatorluğu topraklarına gelen bazı Avrupalı seyyahlar, kendi ülkelerindeki, genelde çok uzun süren ve masraflı mahkemeleriyle bilinen yasal uygula-

malarla kıyaslandığında epey üstün olan, seri işleyen bir adalet sisteminin olduğunu dile getirmektedirken diğerleri alelacele infazlardan ve acımasız cezalardan oluşan gaddar bir sistem tasvir etmekteydi. Para cezalarına ciddi ölçüde bel bağlanmıştı ve belirli suçlar için kırbaç cezalarıyla beraber genellikle para cezaları da uygulanmaktaydı. Maddi cezalar suçun gerektirdiği falaka sayısına göre belirlenirdi; ceza ne kadar fazla falaka gerektirmekteyse para cezası da o kadar büyük olmaktaydı. Örneğin bir kimse para kesesi ya da sarık çalmak suçundan elinin kesilmesine mahkûm edilmediği sürece, tek bir yargıç ya da *kadı* tarafından “falakaya yatırılacak ve her bir vuruş için de bir akçe alınacaktır”.⁵²

Şeriat cezaları genellikle yoruma dayanırdı ve Türkler için bu eşcinsellikle ilgili eylemleri, sadece bunları alışkanlık haline getirmiş suçlular tarafından gerçekleştirildiğinde ölüm cezasına çarptıran Hanefi hukuk kuramı anlamına gelmekteydi. Bu şekilde tek bir yargıç, düzenli olarak, kırbaçlamadan ölüme kadar geniş bir yelpazede değişiklik gösteren belirli cezaları uygulayarak adaleti sağlamaktaydı. Fakat bugün şeriat geleneğinin devam etmesini sağlayan toplumların aksine Osmanlı’da organ kesme cezası on sekizinci yüzyılda çok nadiren uygulanmaktaydı. Aynı şekilde recmederek idam da son derece nadirdi. Osmanlı adaletinin önde gelen uzmanlarından birinin bu konuyla ilgili bulabildiği, bir Yahudiyle ilişkide bulunduğu için 1680’de bir kadının öldürülmesini içeren sadece bir örnek olay olmuştur. Ceza Sultan IV. Mehmed’in huzurunda İstanbul Hipodromu’nda infaz edilmiştir.⁵³

Avrupalı güçler on dokuzuncu yüzyılın başlangıcından itibaren bazı Müslüman ülkelerin ceza hukukunu etkisi altına almaktadır. Örneğin 1844’te, Osmanlı Batı’nın baskısıyla dinden çıkanlar için uygulanan ölüm ceza-

sını kaldırmaya ikna olmuştur. Fakat şeriat mahkemele-
rinin kaldırılması 1924'te modern devrimci Kemal Ata-
türk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurup, Batılılaşma ve
laikleşme mücadelesi kapsamında bu kurumları feshet-
mesine kadar beklemek zorunda kalmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında her biri boyutla-
rı ve sahip oldukları koşullar açısından çeşitlilik gösteren
hapishaneler, Osmanlı'nın taşra merkezlerinde sık rastla-
nan kurumlardı. 1850'lerde bir gözlemci, hapishane hü-
creslerini "sefil, aklın sınırlarını zorlayacak derecede pis, her
çeşit haşaratın bolca bulunduğu, zemini çamurla kaplı,
çatısı oldukça açık ve olağanüstü derecede rutubetli, son
derece havasız ve atmosferi her türden mide bulandırıcı
ve nahoş kokularla kaplanmış" yerler olarak tarif etmiştir.
Başka bir Batılı gözlemci Bagnio'daki Osmanlı hapisha-
nesini "bir İngiliz'i bir haftada öldürecek bir yer" olarak
tanımlamış, bir diğer gözlemci ise Aleksandretta'daki* bir
hapishane hakkındaki fikrini "eğer mahkûm [buradan]
110 gün içinde tahliye edilmezse ölüm onu tahliye ede-
cektir"⁵⁴ sözleriyle dile getirmiştir.

Arapça kökenli *sicn* sözcüğü hapishane anlamına
gelmektedir. Arap dünyasının Mısır gibi diğer bölgele-
rinde bazı hapishaneler için başka ifadeler de kullanıl-
maktadır. Türkçeden ve Yunancadan türetilen *liman*, İs-
kenderiye'deki Mısır limanında inşa edilen hapishaneyi
ifade etmektedir. İstanbul ve Tunus'taki hapishane tesis-
lerini ifade eden⁵⁵ *zindan* sözcüğü Farsçada hapishane
demektir. İslam âlimlerine göre hapishanenin, Ortado-
ğu'nun yerel cezai geleneklerinde oynadığı rol pek de
önemli değildi. Ortaya çıktığı yerde sıra dışı karşılan-
makta ve sıklıkla diğer, daha temel ceza biçimlerine ila-

* "Küçük İskenderiye"; İskenderun. (Ç.N.)

veten uygulanmaktaydı. Dünyanın diğer bölgelerinde de olduğu gibi, birinin sosyal statüsü hapse atılıp atılmayacağı belirlendi. Başka yerlerde de olduğu hapishaneler sanığın duruşma için mahkemeye geleceğini garantilemek, ifadesini almak ya da tövbe etmesini sağlamak amaçlarıyla çoğunlukla duruşma günü gelene kadar şüphelileri gözaltında tutmak için kullanılmaktaydı. Hapis cezasının doğuşu genellikle Arap devletlerinin daha modern toplumlara dönüşme iddialarıyla eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından önceleri Türk yönetiminde olan bölgelerde daha sonraki Fransız ve İngiliz hâkimiyeti dönemlerinde modern hapishane reformları uygulanmıştır. Savaşın sonucunda yeni devletlerin ortaya çıkması, hapishane sisteminin yaygın bir şekilde benimsenmesine paralel olarak bir uzmanın ifadesiyle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren içten içe "örfi ceza uygulamalarının eskide kaldığının farkına varılmasıyla"⁵⁶ geleneksel ceza yöntemlerinde düşüş yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Gerçekten de hapishane sisteminin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Ortadoğu'ya gelmesi bedensel ve maddi cezalarla idam cezalarından tutuklama yaptırımlarına doğru yaşanan bir değişimle uyum içerisindedir.

Modern Mısır devletinin kurulmasının kökeni aynı zamanda 1829 yılında ülkeye ilk modern ceza kanununu da getiren Kavalalı Mehmed Ali Paşa (görev yılları: 1805-1849) dönemine kadar uzanmaktadır. Mısır, Mehmed Ali Paşa 1805 yılında Fransızların elinden yönetim gücünü aldıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun yarı özerk bir vilayeti haline gelmiştir. Yeni yönetime birtakım Osmanlı cezalarını dahil etmemiş; çok daha sınırlı ölçüde kırbaç ve idam cezasıyla zorunlu hizmeti de içe-

ren hapis cezalarını kullanmıştır. Sonraki yönetimler acımasız, teşhire dayalı yaptırımlardan daha ölçülü disiplin, özellikle de hapis biçimlerine doğru bir dönüşüm yaşadığından 1861 yılında ceza kanunundan bedensel cezaları çıkarmıştır.

Söz konusu kadınların hapse atılması olduğunda Ortadoğu'da bu konuda zaten uzun süredir devam etmekte olan bir geleneğin mevcut olduğu görülmektedir. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar gibi erken dönemlerden beri Kuzey Afrika'nın belli bölgelerinde kadınlara özel hapishaneler bulunmaktaydı. Örneğin Cezayir "Lazaret" isimli eski bir hastane binasını kadın suçluların kalacağı bir yer haline getirmiş ve daha 1851 yılında mahkûmları cinsiyetlerine göre ayırmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde kadın mahkûmları ya dinî bir liderin evinde ev hapsine yöneltmek, ya da ev işleriyle ilgilenmek üzere başka biriyle evlendirmek yaygın olarak yerine getirilen uygulamalar olmuştur.⁵⁷

On dokuzuncu yüzyılın sona ermesiyle hapis cezası Mısır Ceza Kanunlarında iyice baskın hale gelmeye başlamıştır. 1880'lerde Mısır Ceza Kanunu'nda tekrar eden suçlar için ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Diğerlerinden ayrılabilmeleri için "Kara Çete" lakabını almalarını sağlayan siyah kıyafetler giymek zorunda bırakılan mükerrer suçlular için daha katı hapis cezaları zorunlu kılınmıştır. Aynı dönemde bedensel cezalar ve toprak sahipleri tarafından kırbacın kişisel olarak kullanılması yasaklanmıştır. İdam cezalarının da sayısı azaltılmış, yirminci yüzyılın ilk on yılında da idamlar hapishane duvarlarının arkasında özel olarak tasarlanmış odalarda mahremiyete saygı gösterilerek infaz edilmeye başlanmıştır. Cezai gelişimde görülen ilerlemelerin çoğu, çok sayıda rejim "mevcut hapishane yapılarıyla yönetimleri" benimsedikleri için aralıklı olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın Fransızlar Ceza-

yir hapishanelerini 1830'lerden beri Kuzey Afrika'nın belli bölgelerindeki doğrudan hâkimiyetini kurma planının bir parçası olarak kullanmıştır. Hapis cezasının süresi sabitlenmiş olmamakla birlikte mahkûmların başına gelebilecek en kötü şeyin hücre ya da zindanların ücra, kuytu köşelerinde "unutulmak" olduğu söylenmektedir. Fransız sömürgesi olan Cezayir'de Mısır'a göre daha büyük bir Avrupalı yerleşimci nüfusu bulunmaktaydı. Uzmanlardan biri 1852'de inşa edilen Lambèse Hapishanesi'ni "Ortadoğu'da, en çağdaş Avrupa düşünce sistemine göre inşa edilen muhtemelen ilk hapishane"⁵⁸ ilan etmiştir. Bu sistemin en sinsi yanlarından biri, yalnızca Fransız ve Arap mahkûmların ayrılması değil, Araplar "demir dövmekten başka hiçbir işe uygun değilken" Avrupalıların hapishanede ticaret konusunda kendilerini geliştirebilmeleri olmuştur. Fransız ve Arap mahkûmların ayrılmalarının ise, Cezayirli yerel halkı Avrupalıların pisliklerinin etkilerinden korumak için tasarlanan bir uygulama olduğu öne sürülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1922 yılında dağılmasıyla Türkiye ve İran gibi sömürgelik geçmişleri bulunmayan ülkeler 1920'lerde ve 1930'larda adli sistemleri için Avrupa modellerini örnek alarak çağdaşlaşma yoluna girmişlerdir. Benzer şekilde İngilizler 1948 yılında İsrail'den çekildikten sonra bu yeni ülke, İngilizlerin ayrılmaz cezai yaptırımını olan kırbaç cezası hariç İngiliz Ortak Hukuku'nu benimsemiştir. Diğer bölgelerde Osmanlı hukukundan diğer sistemlere olan geçiş çok daha karmaşık olmuştur. Örneğin Suudi Arabistan'da 1932 yılından önce cinayet ve soygundan hırsızlık ve kabileler arası intikam meselelerine kadar ciddi suçlar oldukça yaygın olarak görülmekteydi. Suudi monarşisi gücünü pekiştirdikçe ülkenin her yerinde şeriat hükümlerini geçerli kılarak suç oranlarının artmasının ve kamu düzeni-

nin bozulmasının önüne geçebilmiş, suç oranlarını önemli ölçüde düşürmeyi başarmıştır. Suudi Arabistan gerçekten de "İslam ceza hukukunun hiç sekteye uğramadan uygulanmaya devam ettiği" az sayıdaki modern Ortadoğu ülkesinden biridir. Suudi devleti çoğu bakımdan maddi hukuk kurallarına karışmaktan kaçınmakta, ancak zaman zaman şeriat kanunlarının hangi bölümlerinin farz olduğuna karar vermektedir. Devletin ilerleme amacı doğrultusunda Suudi Arabistan mahkemelerde uygulanan şeriat kurallarının bazılarını kanun haline getirmiş ya da diğer bir deyişle çağdaşlaştırmıştır. Modern suç dünyasına yetişmek adına parada sahtecilik, madde bağımlılığı ve ticareti, rüşvet ve çek senet suçları gibi yeni *tazir* suçları tanımlanıp cezai düzenlemeler kapsamına alınmıştır. En ciddi suçlar, yani önceden belirlenmiş cezaları olan *had* suçları söz konusu olduğunda devlet bu cezaların iyice ölçülüp biçilmeden alelade bir şekilde uygulanmadığını garanti altına alma çabasıdadır. Örneğin 1982-1983 yılları arasında hırsızlık suçu için yaklaşık 4.300 *tazir* cezası verilmiş, bunlardan yalnızca iki tanesinin cezası bir organın kesilmesi olmuştur.⁵⁹

Fetvalar İslam hukukunun faydacı ve zamana bağlı olarak değişiklik gösterebilir yapısını göstermektedir. 8 Eylül 1981 tarihinde verilen 85 Numaralı Fetva Suudi Arabistan'da gitgide artmakta olan suç oranlarının Baş Âlimler Heyeti'ni, şehirlerdeki şiddet içerikli, uyuşturucu maddelerle ilgili ve cinsel amaçlarla kadınlarla küçük kızların kaçırılması suçlarını hedef almaya itmesine örnek teşkil etmektedir. Söz konusu fetva haydutluk suçuna dair *had* yasalarıyla ilgili açıklamalar getirmiş, kadıların şehir merkezlerindeki silahlı saldırılar için belirlenmiş cezaları verirken daha fazla söz sahibi olmalarını sağlamış ve artık cinsel amaçla adam kaçırmaya suçlarını mala yönelik hırsızlık ile bir tutulmaya başlamıştır. Da-

hası yargıçlara aralarında sürgün, farklı taraflardan el ve ayağın (sağ el ile sol ayak) kesilmesi, idam ya da çarmıha gererek öldürme gibi cezaların da bulunduğu bir listeden uygun cezayı seçme yetkisi tanınmıştır. Bu çok katmanlı fetvanın bir parçası olarak uyuşturucu maddelere ilişkin suçlar “dünyayı yoldan çıkarma” başlığı altında toplanarak ilk suçun yargıcın seçimine bağlı biçimde, ancak yine acımasız bir şekilde para cezalarından hapis ve kırbaç cezalarına kadar değişiklik gösteren cezalara çarptırılması zorunlu kılınmıştır. Suçun ikinci kez işlenmesi idam da dahil herhangi bir cezaya çarptırılabilir. ⁶⁰

Suudi Arabistan’daki katı cezai rejimi destekleyenlerin en temel dayanak noktası bu ülkenin suç oranlarının düşük uluslardan biri olarak kabul edilmesi olmakta, bu konudan bahsedildiği zaman hemen 1980’lerin sonunda cinayet ve hırsızlık vakalarına göre Interpol tarafından sıralanan 25 ülke içinde en alttan ikinci sırada yer aldığının altını çizmektedir. Düşük cinsel saldırı oranları ve uyuşturucu maddelere ilişkin suçlarla birlikte, şeriat yanlıları aynı zamanda Batı dünyasında görülenin aksine bu durumun hapishaneler dolup taşmadan sağlandığına da vurgu yapmaktadır. Bir âlimin belirttiği üzere:

Şeriat gelmeden önce Suudi Arabistan Krallığı anarşi, kargaşa, istikrarsızlık ve yağmalara sahne ol-maktaydı. Ne can ne de mal güvenliğinin olduğu bir yerdi. Buraya gelen hacılar güvenle geri dönemeyeceklerini düşündüklerinden ailelerine veda ederek yola çıkmaktaydı. ⁶¹

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Arap ulusları gerek diplomasi, gerekse devrimsel mücadeleler yoluyla bağımsızlıklarını kazanmıştır. Yeni oluşan hükümetlerin çoğunun başında Mısır’daki Cemal Abdülnasır gibi tüm

Arapların birleşmesini destekleyen milliyetçi isimler yer almasına rağmen, son derece laik olduklarını söylemek mümkündür. Arap ülkelerinin çoğunun bu noktada çağdaşlaşmaya istekli olduğu ve gelecekteki ekonomik refah ve istikrara ulaşmayı hevesle beklediğini söylemek yerinde olacaktır. Her ne kadar şeriat mahkemeleri varlığını sürdürse de laik Arap dünyasında ikincil konuma düşürülmüştür. Ancak bu rejimler zenginlik ve fakirliğin bir arada bulunması tahammül edilemez düzeye geldikçe, genellikle diğer baskıcı rejimler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bunun üzerine bu rejimlere muhalif olarak Mısır'daki Müslüman Kardeşler (1929) gibi gruplar ortaya çıkmıştır. Pek çok farklı muhalif grubun ortaya çıkmasıyla devletlerdeki aksaklıklara çözüm olmak, bir nebze de özsaygı stratejisi olarak şeriat söz konusu devletlere geri gelmiştir. Ancak bir Arap ülkesi olmayan İran'da dirilme hareketleri için bir model oluşturulması ve Müslüman dünyasına şeriatın yeniden getirilmesi 1979 yılındaki İslam Devrimi ile gerçekleşmiştir. Bir avuç Müslüman ülke dışında, Suudi Arabistan, Yemen ve Katar adalet sistemleri tarafından da örneklenildiği üzere Avrupalıların bu ülkelerin hukuk sistemleri üzerindeki etkisi ihmal edilebilir düzeyde az olmuştur.

Karma ceza sistemleri

İskoçya ve İngiltere gibi aynı hukuk geleneğini paylaşan ortak hukuk ülkelerinde dahi çoğunlukla yerel yasal çeşitliliklerin temel alındığı farklı farklı değişiklikler görülmektedir. Belki de ortak hukuk ülkelerinden başka hiçbiri, bu konuya İskoçya'nın dünyada başka hiçbir ülkede görülmeyen bir on sekizinci yüzyıl geleneği olan "kanıtlanmamıştır" hükmüne gösterdiği hürmet kadar iyi bir örnek teşkil etmemektedir. 1992 yılının ilkbaha-

rında öldürülen yirmi yaşındaki Amanda Duffy'nin davası jüri üyelerinin ceza hususunda oy kullanırken suçlu, suçsuz ve *kanıtlanmamış* şeklindeki üç farklı hüküm arasında seçim yapmalarına izin veren bu sistemin en iyi örneklerinden biridir. Amanda Duffy öldürülüp tanınmayacak hale gelene dek parçalanmadan önce girişken ve özgür ruhlu biriydi. Basın bültenleri burnu ve çenesinin kırılması, yüzünün tekmelenmesi, cildinin farklı yerlerine kesici aletler saplanması ve parçalara ayrılıp cinsel istismara uğramasını da içeren ayrıntılar mahkemede sunulduğu zaman duruşmaya katılan "seyircilerden birinin istifra etmesine"⁶² yol açan korkunç yaralar aldığını bildirmektedir. Kısa süre içinde bir şüpheli, daha doğrusu kendisini canlı gören son insan olan eski bir okul arkadaşı yakalanıp mahkemeye çıkarılmıştır. Bu sistem, toplam üç hüküm içinden iki olası seçenek kendilerini davada açık ara avantajlı kıldığından savunma avukatları arasında çok popülerdir. Söz konusu davada pek çok eksik nokta bulunmaktaydı, sonunda da büyük oranda İskoç hukukunun sanığa sağladığı koruma sayesinde şüpheli serbest bırakıldı. Davanın sonucu toplumda büyük bir öfke yaratıp 60.000 kişinin imza koyduğu bir protesto kampanyasının başlatılmasına neden oldu. Olayların iyice kontrolden çıkmaya başladığı bir dönemde muhabirlerden biri konuya Sör Walter Scott'ın "kanıtlanmamıştır" hükmünü yerdığı sözleriyle yorum getirmiştir: "Ne baş belası bir hüküm; mantıkdışı ve hiçbir şekilde mazur görülemez." Her halükârda bu hükmün verilmesi nadiren, cinayet davalarının belki yüzde beşinde gerçekleşmektedir. Güçlü İngiltere karşıtı önyargılar da göz önünde bulundurulduğunda bu hükmün halen kullanılmakta olduğu gerçeği, olguyu İskoçya'nın İngiliz hukukuna karşı gösterdiği "kültürel bir tepki" olarak ele alan uzmanlar için aslında meselenin farklı bir boyutunu; "İngi-

lizlerin sahip olmadığı bir şeyse ya iyi ya da tutmaya değer olmalıdır,” şeklindeki anlayışı yansıtmaktadır. Diğer bir kesim ise yine eski, “dokuz suçlunun özgür kalması tek bir masumun hapse girmesinden daha iyidir” şarkısını söylemeye geri dönmüştür. Ancak gitgide artmakta olan şiddet ve suç oranlarıyla birlikte, çoğu kimse tarafından hukukun zamanını şaşırmış köhne uygulamalarından biri olarak kabul edilen bu olguya olan destek de yavaş yavaş azalmıştır.⁶³

Hukuk (ya da ceza hukuku) sistemi tamamıyla tek bir hukuk geleneğinin ilkelerinden oluşan bir ülke bulmak oldukça zordur. Örneğin Afganistan günümüzde İslam hukuku, medeni, ortak ve örfi (hatta bir dönem de sosyalist) hukuk geleneklerinin izlerini takip eden bir ceza sistemine sahiptir. Hukuk sistemlerindeki değişiklikler çoğunlukla rejim değişiklikleri ile aynı zamana denk gelmektedir. 1920’lerde ve 1930’lardaki uluslaşma sürecinin ardından devletin ceza hukuku sistemi olarak Hanefi yargı ekolü kullanılmaktayken anlaşmazlıkların çözülmesi ve tatlıya bağlanması için örfi hukuktan yararlanılmaktaydı. Yirminci yüzyılın ortalarında devletin modernleşme yolundaki adımları İslam hukukunun daha ağır basmasının sonucunda sekteye uğramıştır. 1970’lerin sonundaki Sovyet destekli darbe ve işgalin ardından Afganistan Sovyet tarzı bir yargı sistemini benimsemiştir. 1989 yılında mücahitlerin kazandığı zaferle, galip isyancı gruplar adaletin temel kaynağı olarak İslam hukukunu ülkeye geri getirmiştir. Yıllar süren çatışmalar ve rejim değişiklikleri geride öyle çok çelişkili ve kafa karıştırıcı yasa bırakmıştır ki, 2001 yılında çoğu fi tarihinden kalma ve birbiri üstüne binen 2.400 farklı yasa bulunmaktaydı. Bunu takip eden on yıl içinde Taliban’ın ortaya çıkmasıyla 2001’den önceki Taliban döneminde kabul edilen tek kaynak olan şeri hukukun aşırı sağcı ve ataerkil bir yoru-

mu da uygulamaya konmuştur. Bu sistem şiddetle ve insan haklarına hiç saygı göstermeyen uygulamalarla doluydu. O zamanlardan beri cezalar bölgeye ve kabileye göre değişmekteydi; ancak bu kültürlerin her biri belli başlı özelliklerin etkisi altındaydı. Örneğin çoğu bölgede cinayetin cezası kurbanın ailesine tazminat ödemekten idama kadar değişiklik göstermekteydi. Bazı durumlarda suçlunun ailesinden bir kadının kurbanın ailesinden bir erkekle evlendirilerek iki ailenin birbirine bağlandığı bir tür arabulucu adalet uygulanmaktadır.

1990'ların ortasında Taliban Afganistan'ın kontrolünü ele geçirdikten sonra İslam hukukunu daha da katı bir şekilde yorumlayarak düzeni yeniden sağlamaya girişti. Kurmaya başladığı yeni düzenin ilk adımı olarak uçurtma uçurmak, müzik dinlemek veya yapmak gibi keyif veren eylemlerin önüne geçmeye odaklanan Ahlaksızlığı Önleme Bakanlığı'na mensup yetkililerce üstesinden gelinecek bir dizi günah listesi oluşturulmuştur. Kadınların türban takmaları ya da *çador* adı verilen çarşafları giymeleri zorunlu kılınmış; kadınlar eğer halka açık alanlarda ya da taşıtlarda uygunsuz bir kıyafetle görülürlerse bir ila beş gün hapis cezasına çarptırılmaya başlamıştır. Sakallarını kesmeye ya da kısaltmaya cüret eden erkekler on gün zorunlu hapis cezası alabilmektedir. Esrar, eroin ve şarap gibi ruh halini değiştiren maddelerin kullanılmasının bedeli üç ila altı ay değişen hapis cezasıdır. Birkaç ay içinde Taliban dükkânlarda, otellerde ve halka açık alanlardaki bütün resimleri yasaklayarak ülkenin hem şehir hem de kırsal bölgelerini mutlak bir dönüşüme uğratmıştır. Yasaklar arasına köpek ve horoz dövüşleriyle tefecilik de eklenmiştir; "Beatles tarzı saçlarıyla" insan içine çıkmaya cüret edenler yakalanıp çabucak tıraş edilme riskini de göze almalıdır.

1888'den bağımsızlığını ilan ettiği 1984'e kadar bir

İngiliz hamiliği olan Brunei Darüsselam günümüzde İslam hukuku, ortak hukuk ve örfi hukukun karması bir adalet sistemi kullanmaktadır. Yaygın olarak uygulanan cezaların arasında sürgün, sopa ile dövme, müebbet hapis, para cezası ve diğer tazminat cezaları sayılabilir. Ancak çoğu Batı ülkesinin aksine, burada müebbet hapis cezasının hiçbir geri dönüşü, tahliye olasılığı bulunmamaktadır. 1988 yılından beri sopayla dövme 42 farklı suçun karşılığında zorunlu olarak verilen ceza olmuştur. Vurulabilecek sopa sayısı yetişkinler için 24, 18 yaşından küçükler için ise 18'dir. Ancak 50 yaşından daha yaşlı kadınlar ve erkekler ile (halen yürürlükte olduğu zamanlarda) idam cezasına çarptırılanlar sopayla dövme cezasından muaf tutulmuştur. Çoğu kaynağa göre suçlular, sopayla dayak cezasını uzun süreli hapis cezasına tercih etmektedir. Sopayla dövme çoğunlukla bir doktor eşliğinde infaz edilmektedir. Suçu tespit edilen tecavüzçüler, 30 yıl hapis cezasına çarptırılmakta ve sopayla dövülmekteyken 500 gramdan fazla esrar bulundurmak gibi belli uyuşturucu ticareti vakalarında zorunlu olarak idam cezası uygulanmaktadır. Durum ne olursa olsun Brunei'de 1957 yılından beri hiç kimse idam edilmemiştir. Tıpkı karma hukuk geleneklerini kullanan diğer ülkeler gibi belli başlı kurallar belli gruplara yöneliktir. Örneğin şeri hukuk sadece İslami yasaları ihlal etme, zina ve alkol tüketimi gibi ahlaki suçlar işlemeleri gibi durumlarda cezalandırılan Müslümanlara uygulanmaktadır. Benzer şekilde örneğin soygun, şeriatın gerektirdiği gibi elin kesilmesiyle cezalandırılmakta, zinanın karşılığı taşlama olmaktadır.

Kıta Avrupa'sının medeni hukuk geleneği, çoğunluğu Müslüman olan ülkelerin bazılarında cezai sistemleri etkilemiştir. Malezya örfi hukuk, İslam hukuku, ortak hukuk ve medenî hukuk geleneklerinden oluşan karma

bir sisteme sahiptir. Burada şeriat sadece Müslümanlara, medeni hukuk da sadece gayrimüslimlere uygulanmaktadır. Bu çizgi özellikle sopayla dövme cezası söz konusu olduğunda daha da açık hale gelmektedir. Medeni hukukun gerektirdiği üzere bu ceza gayrimüslim kadınlara, idam cezasına çarptırılmış erkeklere ve 50 yaşından yaşlı hiç kimseye uygulanamamaktadır. Sopayla dövme genellikle, kanıtlarla sabit, şiddet kullanılarak gerçekleştirilmiş tecavüz veya silahlı soygun gibi suçlarda kullanılmaktadır. Zina suçu yüzünden sopayla dayak yemiş Müslüman kadınlar, cezanın infazına elverişli olmadıklarına dair tıbbi bir belgeleri olmadığı sürece, bütün cezayı bir kerede çekmek zorundadır. İslami usullere uygun olacak şekilde kadınlar, ortalama bir güçten daha fazlasıyla dövülmemektedir. Yani cellatlar ellerini, bir darbeyi indirmeden önce başlarının yukarısına kaldırmaz, böylelikle cildin parçalanmasının önüne geçilir. Dahası, indirilen darbenin ardından sopa, geri çekilmekten ziyade, yukarı doğru tutulmalıdır. Aynı zamanda ceza yüz, kafa, karın, göğüs ve özel bölgeler dışında vücudun herhangi bir bölgesine uygulanabilir. Diğer bir ayrım da sopayla dövülme cezasını oturarak çekmesine izin verilenlerin sadece kadın mahkûmlar oluşudur (erkekler ayakta durmalıdır). Maldivler’de de değişikliklere uğramış bir tür şeri ceza hukuku bulunmaktadır, ancak organ kesme ve taş tutma gibi aşırı cezaları dahil etmemekte, sınır dışı edilme süresini de sekiz ay ile iki yıl kısıtlamaktadır. Böylesi durumlarda mahkûm, bir ada üzerinde yerel halkla birlikte hayatta kalmak ve mecburi ağırlaştırılmış hizmet ile geçimini sağlayacak parayı kazanmak durumunda bırakılmaktadır. Sürgün; alkol içen, evlilik dışı cinsel ilişkiye giren, hırsızlık yapan ve ramazan ayında herkesin görebileceği kamuya açık yerlerde yemek yiyenler için uygulanan cezadır.

İslam hukukunun düzenlenmesi ve yeniden kabul edilmesi

Müslüman devletler çoğunlukla hukuk sistemleri olarak kabul etmeseler dahi şeriattan ahlaki ve manevî bir rehber olarak faydalanmaktadır. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca Suudi Arabistan, körfez ülkeleri, İran, Irak, Pakistan, Yemen ve Moritanya'nın da dahil olduğu pek çok bölgede şariat yeniden kabul edilmiştir. Nijerya ve Sudan'ın belli başlı bölgelerinde de şariatın yeniden kabul edildiğini söylemek mümkündür. Tıpkı Bangladeş ve Endonezya'da olduğu gibi, diğer ülkeler halen bu konuyu gözden geçirmektedir. 1972 yılında Libya ile başlamak üzere yarım düzineden fazla ülke, İslam ceza hukukunu yeniden yürürlüğe koymak için yeni kanunnameler oluşturmuştur. Çoğu örnekte bu ceza hukukunu İslami bir devrimin ardından oluşturan ülkeler, şeriatı sıkı bir biçimde uygulamaya başlamıştır. Örneğin şariat 1983 yılında yeniden Sudan'a getirildiğinde, ilk iki ay içinde bir ortopedi cerrahının da dahil olduğu bir heyet bu kanunların tam anlamıyla uygulanması halinde gerekebilecek organ kesme cezaları için kullanılması zorunlu yargısal ve tıbbi prosedürleri öğrenmek için Suudi Arabistan'a gönderilmiştir.

Muammer Kaddafi'nin önderlik ettiği bir askerî darbenin ardından Libya, alkol yasağı ve diğer geleneksel cezaları da içeren şeri hukuk düzenlemelerini kabul ederek ceza hukuku dünyasını şaşkına çevirmiştir. Döneme tanıklık edenlerin çok azı bunu, diğer Müslüman ülkelerinin de İslam ceza kanununu kabul etmelerine yol açacak yeni bir akımı başlatacağını öngörebilmiştir. Böylelikle ilerleyen yıllarda tıpkı diğer ülkelerin de yapacağı gibi Libya, halkın gözü önünde organ kesme cezası gibi geçmişte kalan cezaları hayata döndüren Suudi Arabistan'a katılmıştır. Modern dünyanın bu cezaları geçmişin

tozlu sayfalarına gömeceği düşüncesinin aksine, eski sömürge toplumlarından bazıları çağdaş ortak ve medeni hukuk uygulamalarını şeri uygulamalarla değiştirence bunun tam tersi yaşanmıştır.

Güçlü diktatörlerin bir ânı bir ânını tutmayan yönetimleri altında bazı kanunları uygulamak söz konusu olduğunda klasik doktrinden ince ayrıntılarla dolu bir sapma yaşanmıştır. Libya'da bu hiçbir şey çalmamış veya cinayet işlememiş bir haydudun sürgüne gönderilmektense hapse atılabileceği, benzer şekilde bir soygun sırasında cinayet işleyen bir haydudun da idam edileceği ancak cansız bedeninin halka teşhir edilmeyeceği anlamına gelebilmektedir. Libya'da cezai sorumluluk yaşı, geleneksel sınır olan ergenliğin aksine 18 olarak belirlenmişti. Dahası eğer suçlu önceden bir organı kesilerek cezalandırılmışsa, başka bir hırsızlık suçu işlediğinde artık organ kesme cezasına çarptırılmayacak, bunun yerine tövbe edene kadar en az üç yıllık bir süre için hapse atılacaktır. Dahası hukuk kuralları, mahkemelerin verdiği bütün organ kesilme cezalarının bir cerrah tarafından, anestezi altında infaz edilmesini gerektirmekteydi. Bunun ilk örneği 2003 yılında dört soyguncunun sağ elle-riyle sol ayaklarının kesildiği vaka olmuştur. Daha sonradan cinsel ve ahlaki suçlar için recm cezasını getiren diğer bölgelerle karşılaştırıldığında Libya'da gayrimeşru cinsel ilişkinin cezası kırbaçla sınırlandırılmıştır.

Libya'nın açtığı yolda ilerleyen General Ziya ül Hak 1977 yılında İslamcıların desteği sayesinde Pakistan'da yönetimi ele geçirmiştir. 1979 yılında İslami ceza kanununu benimsemiş, ancak o da bu kanunlara kendi yorumunu katmıştır. Haydutluk için sürgün yerine çoklu kırbaç ve hapis cezası kullanılmıştır. Kendisinin İslami uygulamaları dikkatle kontrol altında tutulmakta, organ kesme ve recm cezalarından kaçınmakta, hatta kırbaç

cezalarının bile sayısını düşürmekteydi. Öte yandan İran, şeriatı 1979 İslam Devrimi'nden sonra yeniden kabul etmesi ve 1981'de devrim mahkemelerinin ilk recm cezalarını vermeye başlamasıyla Libya ve Pakistan'dan farklı bir doğrultuya yönelmiştir. Aslına bakılırsa, Libya ve Pakistan başlarda bu yeni cezai düzeni sembolik bir hareket olarak benimsemiş, kendinden önceki sistem üzerinde büyük değişikliklere gitmemiştir.

1979'daki İran Devrimi ve sert bir şeri yönetimin kabul edilmesinin ardından ülke cezai yaptırımlarını büyük ölçüde genişletmiştir. İnsan hakları kuruluşları, "nispeten mümkün" olan çarmıha germe uygulaması dışındaki bütün ceza biçimlerine göndermede bulunarak İran'ın en büyük muhalifleri haline gelmiştir. Ceza kanunun 207 numaralı maddesine göre suçlu, bir çarmıha bağlanıp üç gün boyunca orada bırakıldıktan sonra (ölü ya da diri) serbest bırakılabilmektedir.⁶⁴ Mahkûmların idamdan önce taşlama, organ kesme ve kırbaç cezalarına çarptırıldıklarına dair sayısız kayıt bulunmaktadır. Hırsızlık için Şiilerin uyguladığı ceza, sağ elin dört parmağının kesilmesi olarak belirlenmiştir. 1986 yılında, İran adli polisleri özel olarak bu iş için tasarlamış oldukları bir aleti kamuoyuna, gazetecilere, yetkililere ve mahkûmlara tanıtmıştır.

Suudi Arabistan şeri hukuku hiç sekteye uğramadan uzun bir süre boyunca kullanmış, yasalardaki taşlama ve organ kesme cezalarını gerektiren yaptırımlara rağmen bu cezalar, İran'daki 1979 Devrimi'nin öncesinde yaygın olarak kullanılmamıştır. Benzer şekilde 1969 yılında Sudan'ın kontrolünü ele geçiren despot lider Cafer Numeiri, katı İslami öğeleri güvence altına alma çabasıyla cezai yaptırımlarda çok daha İslami bir bakış açısını benimsemeye başlamıştır. Sonuç olarak 1984 yılında geleneksel suçlar dışındaki diğer suçlara da önceden belirlen-

miş cezaları uygulayarak belli başlı suçların tanımlarını genişleten ve kanıt kaidelerini gevşeten yeni bir ceza kanunu kabul edilmiştir.⁶⁵

Sosyalist ülkeler

Dünyanın bütün modern hukuk gelenekleri içinde sosyalist ceza geleneği en yeni olanıdır ve büyük ölçüde Sovyetler Birliği'nin dağılması ve hâlâ bu sisteme bağlı kalan çok az ülke kalması sebebiyle varlığı en fazla tehdit altında olmaktadır. Günümüzde sosyalist ülkelerdeki suç oranlarına dair anlamlı bir bilgi bulmak oldukça zordur. Kuzey Kore, Küba, Vietnam ve Çin'in ceza hukuku sistemlerine dair bildiklerimizin büyük çoğunluğu en iyi ifadeyle söylentilere dayanmaktadır. Ancak bazı durumlarda sosyalist geleneğin yanı sıra diğer hukuk geleneklerinin kalıntılarına rastlamak da mümkündür. Örneğin Küba'da sosyalist hukukla medeni hukukun bir arada kullanıldığı görülmektedir. İspanyol sömürgesi olduğu dönem, adaya Kıta Avrupa'sından pek de farklı olmayan köklü medeni hukuk geleneklerini miras bırakmıştır. İspanya'nın uzun süreli bir sömürgesi olarak Küba'nın ceza sisteminin 1959 Devrimi'nden sonra idam ve para cezaları da dahil geniş cezai yaptırımlar içeren medeni ve sosyal hukuk geleneklerinin bir karması olarak şekillenmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Küba da diğer sosyalist ülkeler gibi suçluları demir parmaklıklar ardına göndermeye meyillidir ve dünyadaki en yüksek hapis oranlarından birine sahiptir. Ancak yine de nüfusa oranlandığında Amerika Birleşik Devletleri'ndekinden çok daha düşük sayıda mahkûma ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin 2006 yılında Küba her 100.000 kişiden 457'sini hapse atmışken Amerika Birleşik Devletleri'ndeki her 100.000 kişiden 738'i hapistedir.⁶⁶

Kuzey Kore'nin ceza sisteminin kökleri Konfüçyüsçü ahlaki öğretilere ve Marksist felsefeye dayanmaktadır. Ülke 1950 yılında sınıf düşmanlarını bastırmak ve vatandaşlarını sosyalist vatanseverlik ruhuyla eğitip kapitalist etkilerin sonucunda suç işleyen bireyleri iyileştirmek amacıyla mevcut ceza sistemini benimsemiştir. "Münzevi Krallık" adı verilen bu izole ülkenin bilinmezlerle dolu doğası, ceza sistemine dair herhangi bir ayrıntılı analiz yapılmasına engel olmaktadır.

Çin'in, Sovyetler Birliği'nde mevcut olan gulag'lara cevabı *laogai*, yani komünistlerce mecburi hizmet olarak bilinen "işgücüyle reform" anlamına gelen bir kısaltma olmuştur. Sosyalist hukuk geleneğinin etkili olduğu ülkeler, uzun zamandan beri muhalifleri bastırmak ve karşıt sesleri susturmak için çok çeşitli hapis yöntemleri kullanmaktadır. Çin'in cumhuriyet döneminde milliyetçiler tarafından 1928 yılında yeni bir ceza sistemi olan *fanxing-yuan*, yani "kendi kendini gözden geçirme yeri" yürürlüğe konmuştur. Bu kuruluşlar nispeten küçük ölçekli olmuş ve modern hapishanelerin komünizmin kötü yönlerini açığa vurma amacıyla açmış olduğu doğrultuyu takip ederek suçluların seçtikleri yolun hatalarının farkına varıp temel eğitime erişmeleri ve mesleki eğitim kazanmalarına izin verecek şekilde tasarlanmıştır.⁶⁷

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Çin İçsavaşı'ndan önce mahkûm sayısı, özellikle de 1949 yılında başlayan komünist dehşetinin altında hayatlarını kaybeden milyonlarla karşılaştırıldığında nispeten düşüktür. Komünistlerin zaferiyle ceza felsefesi, 1911 yılından ve cumhuriyetin ilanından sonra uygulamaya konan hapishane reformlarının açmış olduğu yolu takip etmiştir. Komünist rejim de tıpkı kendisinden önce gelen sistem gibi insanları özünde uysal ve ahlaki dönüşüme açık varlıklar olarak görmekteydi. Süresi belirsiz cezalar ve tarım işleri, hiz-

met sistemi reformunun belkemiğini oluşturmaktaydı. Suçun en büyük yükü, 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra suçlu olarak ilan edilen milliyetçi, işbirlikçi şüphelilerin üzerindeydi. Bazı kaynaklar çalışma kamplarına hapsedilen insan sayısını dört ila altı milyon⁶⁸ olarak belirtmektedir. 1950'lerde Çin'in ceza sisteminin oluşturulmasında Sovyet danışmanlar da etkili olmuştur. Ancak her zaman için Sovyet hapishanelerindeki mahkûm sayısı, Çin hapishanelerindekilere çok daha fazla olmuştur. Stalin rejiminin aksine, Mao Zedong gerçekten de "her" mahkûmun ıslahını amaçlamıştır. Bir uzmanın da dediği gibi Sovyet gulag'larında mahkûmlar; ahlakları, düşünceleri ve alışkanlıklarının her bir yönünü yeniden biçimlendirmeye, sonunda da "yeni bir adamın" doğuşuna verilen büyük önemle birlikte kendi düşünceleri içinde yalnız bırakılmaktaydı. Bunun aksine Çin'deki durum, yeni insanlar yaratmakla daha az ilgilenmekte, daha ziyade "çalışma yoluyla yeniden eğitime" odaklanmaktaydı. Bu da hukuk sisteminin göz ardı edilmesine ve yerel yönetimlerin cezaların uzunluklarına dair hiçbir sınırlandırma olmadan istenmeyen unsurları ortadan kaldırmalarına olanak sağlamıştır.⁶⁹

İşkence, Mao'nun ömrü boyunca Çin'deki çalışma kamplarında oldukça yaygındır. En belirgin ceza yöntemlerinden birinin adı "tavuğu ayaklarından asmak"tır ve aşağı yukarı mahkûmun bileklerinin arkadan bağlanıp bir binanın çatı kirişlerinden aşağıya asılması, böylelikle bütün vücut ağırlığının yüklenip kolların omuzlardaki yerlerinden çıkması sağlanarak uygulanmaktaydı. Çoğu kaynak Mao'nun ölümünden sonra şartların iyileştirildiğini öne sürse de fiziksel cezaların, yetersiz beslenmenin ve içler acısı temizlik koşullarının hüküm sürdüğü hapis düzeninde çok az iyileşme görülmekteydi. Günümüzde çalışma kamplarında süresi belli olmayan cezaların hâlâ

mevcut olduğu, mahkûmların, basit bir idari cezayla çalışma yoluyla yeniden eğitilmek için üç yıla kadar hizmet edebildiği, hatta bunun da on yıla kadar uzatılabildiği görölmektedir.

Doğu Avrupa'nın merkezindeki post-sosyalist dönüşümden bu yana ceza düzeni, birtakım değişikliklerden geçmiş, kendini özellikle hapis cezasının kullanımındaki azalmayla göstermiştir. 1989-1990 yılları arasında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya gibi ülkeler genel aflar çıkarak daha önceden çoğunlukla siyasi sebeplerle mahkûm edilen tutuklularının sayısını önemli ölçüde azaltmıştır. Bunun aksine yeni yeni bağımsızlığını kazanmış bazı ülkeler gitgide yükselmekte olan anarşi ve suç korkusuyla yüzleşmekte, bu da cezai yaptırımların artmasına ve hapisanelerin yeniden dolup taşmasına neden olmaktadır. 1990-1994 yılları arasında tıpkı Macaristan, Slovakya ve Hırvatistan'da olduğu gibi, Çek Cumhuriyeti'ndeki tutuklu sayısı iki katına çıkmıştır.

Özet

Pek çok modern hukuk sisteminin sömürgecilik öncesi dönem ve sömürgecilik dönemiyle ayrılmaz bir ilişki içerisinde olduğuna dair pek çok sağlam kanıt bulunmaktadır. Bu bazen bir avantaj, bazense dezavantaj olmuştur. 2013 yılında sömürge geçmişinden ötürü halen İngiltere'nin hukuk geleneğinden izler taşıyan bir ülke olan Bangladeş, belki de hazır giyim endüstrisi tarihinin en kanlı felaketlerinden birine tanıklık etmiştir. Bir konfeksiyon fabrikasının çökmesiyle 1.100'den fazla işçi can vermiştir. Ancak bu olaydan hiç kimse sorumlu tutulmayacak gibi durmaktadır. Bu durum, sömürge geçmişinin etkisi altındaki hukuk sisteminin halen nüfusu kontrol

etmek ve çoğu kimseler tarafından eski sömürgeci suç yapısının kalıntıları olarak görünen şeyleri korumak için hazırlanmış olduğu bir ülkede muhtemelen çok da şaşırtıcı değildir. Çoğu kaynağa göre adalet sisteminin çağdaşlaşmasını destekleyen bir grup sese rağmen, Bangladeş'te ve diğer pek çok yerde adalet hâlâ, bu durumda konfeksiyon fabrikasının sahiplerini de içeren varlıklı elitlerin yanındadır.⁷⁰

Yeni adalet gelenekleri uzak toplumlar tarafından benimsenip uyarlandıkça bu yeni fikirlerin ulusal sınırları aşip yeni kültürlerle ve özel durumlara göre düzenlenmelerinin, bir ceza tarihçisinin küresel fikirlerin yerel ölçüde benimsenmesinin Vietnam'daki Fransız *bagne*'larından Çin'deki hücre cezalarına ve Güney Afrika'daki hapis kamplarına kadar değişiklik gösteren uyumsuz çevrelerde eşit derecede benimsenmesi⁷¹ anlamına gelen "kültüre katma" süreci dediği bir terimin ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Sömürgeci rejimlerin yabancı ceza sistemlerini etkisi altına aldığı yerlerde oluşan yeni ceza hiyerarşisinde hapis cezası merkezi bir konum almıştır. Hapishane, on altıncı yüzyıldan itibaren Avrupa toplumlarında önemli bir rol oynamıştır. İlerleyen asırlarda hapis cezası ya da zorunlu gözaltı bütün dünyaya yayılmış ve temel cezai yaptırımlar olarak para cezaları, şartlı tahliye, kamu hizmeti ve idamın yanı sıra yerini almıştır.

Farklı hukuk gelenekleri, siyasi ideolojileri ve kültürel geçmişleri olan ülkeler mevcut olan pek çok ceza biçimini örfi cezalarla değiştirmiştir.⁷² Örneğin Amerika kıtasında kolonilerin genişlemesi çok daha tabakalı bir nüfusun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ne kadar büyük bir fark ortaya çıkarsa ortak bir kavrayışa ulaşmak o kadar zor olmuştur. Sonuç olarak örfi hukuk ile yerel hukuk mekanizmalarının ulusal hukuk sistemleri içinde

birlikte var olduğu Bolivya, Britanya Virgin Adaları, Amerika Birleşik Devletleri ve benzeri pek çok örnek bulunmaktadır. Sömürgecilik sonrası dünyanın çoğu için de bu durum geçerlidir.

Modern çağda suç oranlarında ve hapis cezasında görülen paralel artışın yeni iyileştirme ve reform sistemlerini zorunlu kıldığı 1960'lar ve 1970'lerden önce hapisane sistemlerine pek bütçe ayrılmamaktaydı. Pek çok Batı toplumunda, 1993 yılında Aborjin nüfusunun dünyada en çok hapsedilen etnik grup olduğunun rapor edildiği Avustralya örneğinde olduğu gibi hapis cezasından en çok payı azınlıklar ve yerel halklar almaktadır. Avustralya nüfusunun yalnızca yüzde ikisini oluşturan Aborjinler, mahkûm nüfusunun yüzde yirmisini oluşturmaktadır.

Asırlarla ölçülen bir süre zarfında dünyanın dört bir yanında pek çok "hapis kültürü" gelişmiştir. Hapis cezası da elbette ki pek çok farklı şekilde görülmüş ve şartlı tahliye ile kamu hizmetinden idam cezasına kadar değişiklik gösteren cezai sürecin bir parçası olmuştur. Erken dönemlerdeki toplulukların pek çoğunun, daha sömürgeci ülkelerin kontrolüne girmeden önce çoktan (henüz olgunlaşmamış da olsa) çeşitli cezaevi kuruluşları oluşturduğu bilinmektedir. Sömürgeci düzenin diğer düzeneklerine gelince, yeni cezai sistemlerin uyarlanmasıdan sonra gelişen, genellikle sömürgecilerin amaçladığı şeyin bağdaştırıcı bir başka türü olmuş; bunun üzerine bir yetkili, hapishanelerin tıpkı tüm kuruluşlar gibi hiçbir zaman sadece zorla dayatılmadığını ya da kopyalanmadığını, başarısı esnekliğine bağlı olacak şekilde yerel etmenler tarafından tekrar tekrar icat edilip dönüştürüldüğünü⁷³ dile getirmiştir.

Yirmi Birinci Yüzyılda Suç ve Ceza

Artık banka soygunlarının yirmi birinci yüzyıla uygun bir hale gelmesinin vakti gelmiştir. Çağın gereklerine uygun olarak yeni dönemin ileri teknoloji hırsızları “asla maske takmamakta, veznedarları tehdit etmemekte ya da kasa dairesine tek bir adım bile atmamaktadır”. Bu durumda onlarca farklı ülkede birlik içinde hareket eden insanlar hırsızların ATM’lerden birkaç saat içinde 25 milyon dolarlık vurgun yapabilmesini sağlamaktadır. Uyuşturucu parası bulmak için banka soyan alışlageldik soyguncuların aksine bu yeni soyguncular teknolojiden çok iyi anlayan, klavyelerinin birkaç tuşuna basarak finans bilgilerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilen bilgisayar uzmanlarıydı (yine de dışarı çıkıp bankamatikleri yağmalayacak sokak suçlularına hâlâ ihtiyaç duymaktaydılar).¹

Yirmi birinci yüzyılın ikinci on yılında dünya çapında ceza hukuku sistemleri, suçlular tarafından kullanılan yeni teknolojilere ayak uydurabilmek için mücadele etmektedir. Yeni bir teknoloji ilk kez ortaya çıktığında, suçlular kâr getirecek fırsatları değerlendirmede her zaman bir adım önde olmuştur. Adeta yeni çıkan her teknoloji “beraberinde yepyeni bir suç” da getirmektedir. 1794’te optik telgrafın ve yarım asır sonra onun elektrik-

li atasının ortaya çıkışından bu yana suçlular, en son yeniliklerden haberdar olmayı başarmaktadır. 1888 yılında bir Chicago polisi, "Nüfusun hiçbir kesiminin bilim dünyasının son başarılarından suçlu sınıfı kadar rahatça ve çabucak yararlanmadığı iyi bilinen bir gerçektir," sözleriyle bu durumdan yakınmıştır. Daha 1830'larda Fransa'da borsa bilgilerinin iletilmesinde optik telgraflar kullanılmaktaydı. Bundan kısa bir süre sonra da Fransız bankacılar "borsa bilgilerinin iletiminde kasti fakat fark edilebilir hatalar yapmaları için" telgraf operatörlerine rüşvet vermeye başlamıştır.²

Telgrafın icadından önceki –İngiliz yazar Tom Standage, "Victoria dönemi interneti" diye adlandırır– iletişim ve bilgi transferi sadece bir at, gemi ya da tren kadar hızlı olabilmekteydi. Telgrafın gelişi birçok mesafe engelini ortadan kaldırmış, aynı zamanda suça meyilli düzenbazlara bir tür "bilgi dengesizliği" sunmuştur. Bunun en iyi örneği yarış sonucunun ilan edilir edilmez hipodromda da bilindiği günümüz at yarışlarıdır. Neredeyse başlangıcından itibaren bu tarz bilgilerin telgraf ile iletilmesini yasaklayan kurallar uygulanmışsa da "suçlular kuralları koyanlardan bir adım önünde olma eğiliminde" olmuştur.

İnternet üzerinden işlenen suçlarla dijital dönem öncesindeki benzerleri arasında dikkat çekici bir süreklilik gözlenmeye devam etmektedir. Araçlar farklılaşmasına rağmen niyet, amaç ve güdüler tamamen aynı kalmıştır. Örneğin eski zamanlarda belli göçmen topluluklarındaki tüccarların zarar görmeleri ya da işlerinin bozulması tehdidine karşı çetelere koruma bedeli olarak para ödemesi yaygın bir durumdu; bugün fidyesini ödemeyen birçok e-şirketin başına gelen de (DOS: "Hizmet Aksatma") budur. Banka soyguncuları hâlâ tehlikeli ve çılgın bir uğraş olarak bankaları ve bankalara para taşıyan ara-

baları soymakta; diğerleri bankanın bilgisayar sistemini ele geçirip elektronik ödeme sistemini kullanarak para transferi yapmayı daha güvenli bulmaktadır. Uzun bir zaman dilimi boyunca ciddi bir suç olarak kabul edilen parada sahteciliği günümüzde uğraş edinen sahtekârlar, daha geçerli sahte senetler yaratabilmek için tarayıcıları, yazıcıları ve toner mürekkebini kullanarak sahte paralar üretmektedir.

Vücudun nakledilen organları reddetmesine karşı ilaçlar gibi tıbbi ilerlemeler ve internetin gizli saklı doğası, dünyanın birçok yerinde fakir ülkelerden zengin ülkelere yasadışı bir şekilde insan organları taşıyan merdiven altı organ piyasasının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Balkanlar'da karaborsa organ ticareti, ceza infaz sisteminin özellikle bu suça yönelik yasalar yaratmasına neden olmuştur. 2013'te işsizlik oranlarının yüzde 20'lik dilimde olduğu Sırbistan'da yasal yollardan organlarını satmaya hazır binlerce kişi bulunduğu bildirilmiştir. Artık kendi memleketlerinde on yıllık hapis cezasıyla cezalandırılacakları için, çoğu kimsenin vücut parçalarını komşu ülkeler Kosova ve Bulgaristan'da satmaya çalıştığı dile getirilmektedir. Potansiyel bir donör, "böbreğini, karaciğerini satacağını ya da hayatta kalmak için ne gerekiyorsa yapacağını"³ itiraf etmiştir. Günümüzde dünyanın dört bir yanında görülen organ sıkıntısı gelecekte, özellikle de bir böbreğe 40.000 dolar ödemeye hazır kimse-ler olduğu sürece, her zaman organlarını satmak isteyen çaresiz insanlar ve onların maddi sefillikleriyle fakirliklerini sömüren kaçakçılar olacağını garanti altına almıştır.

Modern suç ve cezanın kapsamına günümüzde sanal bir siber boşluk diyarı eklenmiş olsa da, dünyanın gelişmekte olan bölgelerinde hâlâ eski suç alışkanlıklarının devam ettiği yerler de vardır. Uluslararası suçun en eski örneklerinden biri olan korsanlık, dünyanın uzak

köşelerinde, özellikle de merkezî yönetimleri güçsüz olan bölgelerde var olmaya devam etmektedir. Pek çok suç türü gibi korsanlık da saldırılarının “güneybatı muson yağmurlarının Arap Denizi'ni yıkadığı mayıs sonu ile eylül sonu zamanında azaldığı” mevsimsel bir suç olarak varlığını sürdürmektedir. 2009 ve 2011 yıllarında korsanlık zirve yapmış, günümüzde ise keskin bir düşüş kaydedilmiştir. Denizlerdeki suçların izini süren “Uluslararası Denizcilik Bürosu”na göre 2011'deki 236 ve 2010'daki 219 vakaya⁴ karşın, 2012 yılında sadece 71 gemi baskını raporlara geçmiştir. 2013 yılında korsanlık oranı yedi yılın en düşük miktarına ulaşmıştır. Çoğu kaynağa göre bunun temelinde, kargo gemilerinde silahlı korumaların bulunmasının ve uluslararası bir deniz filosunun Somali açıklarındaki rahatlatıcı etkisinin olmasının yanı sıra daha iyi uluslararası güvenlik ve bilgi paylaşımı, ele geçirilen korsanların hapsedilmesi gibi etmenler yatmaktadır. Korsanlar 2011 yılında rekor sayıda, yani 176 adet saldırı gerçekleştirmelerine rağmen yalnızca 25 gemiyi soyabilmişlerdir; bu da yeni savunma sisteminin ne denli etkili olduğunu tasdik etmektedir. Gemileri bu karşı tedbirlerle donatmadan önce, tel örgüler ve tazyikli su fişkırtan toplar yeterli olamamaktaydı. Gözlemcilerden birinin ifadesine göre 2012 yılı Kasım ayından itibaren korsanlar, silahlı koruması olan bir gemiyi kaçırmayı hiçbir zaman başaramamıştır.⁵

Ceza çalışanları da modern cezai yaptırımları düzenlemek ya da eski stratejileri yeni çağa uyarlamak için eski kanunnamelere dönmektedir. Suçlulara, göğüslerinde işledikleri suçların baş harflerini gösteren kumaştan kızıl damgalar taşıtan on yedinci yüzyıl püritenleri gibi, bazı Amerikan topluluklarında hayat kadınlarıyla pazarlık ederken görüntülenen erkeklerin fotoğrafları ilan panolarında, hatta radyo şovlarında yer almaktadır. Bazıla-

rına göre bu türden teşhir edici bir ceza, topluma sanıkların genellikle adalet sisteminden mahkemede bir para cezası ödeyerek veya kamu hizmeti sunarak kurtulabildikleri, özgür kalabildikleri bir çağda bir güç hissi vermektedir. Hapis cezasına alternatif sunmamasıyla tanınan bir ülkede, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kanun adamları sömürge geçmişine dönmekte, utanç verici ceza biçimleri üzerinde denemeler yapmaktadır. Utandırmanın suç eylemleri üzerinde bir etkisi olduğuna dair herhangi bir görgül delil olmasa da, bir New Mexico kasabasında karşılıksız çek yazarlar herkese açık, büyük bir çadırda sergilenmiş, Arizona'da mahkûmlar, Maricopa Hapishanesi'ne kaydolurken kayda alınmış ve herkesin izlemesi için internete konmuştur. Kansas City, Missouri'deki popüler bir program olan, utandırmayı temel alan "John TV", fuhuş yapmaya sürüklenme suçundan tutuklanan bireylerin fotoğraflarını yayınlamaktadır. Teksaslı bir yargıç, eşini istismar etme suçundan hüküm giyen bir adamın, eşinden belediye binasının önünde özür dilemesi gibi yaratıcı cezalarıyla ün salmıştır. Başka bir davada sarhoş bir şoför, bir barın önünde üzerinde, "Sarhoş araba kullanırken iki kişiyi öldürdüm," yazan bir tabelayla bir aşağı bir yukarı dolanma cezası almıştır.⁶

Utandırma dünyanın dört bir yanındaki toplumlar tarafından modern çağda da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Amiş'ler ve bazı Kızılderili kabileleri dışlama yöntemini kullanmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın sonları gibi yakın bir dönemde bile Batı Avrupa'nın belli bölgelerindeki kırsal topluluklar, utandırma ile cezayı bir araya getiren birtakım uygulamalardan yararlanmaktaydı. Bunlar İngiltere'de *rough music*, Almanya'da *Katzenmusik*, Fransa'da *charivari* ve Rusya'da da *samosud* olarak bilinmekteydi. Bunların çoğu, toplumun değerlerini güçlendirmek için, bazıları aşağılama ve azarlamayla

sınırlı kalacak, bazıları ise ölümcül dozda şiddet içerebilecek şekilde tasarlanmıştı.⁷

Modern dünyanın ücra bölgelerinde korkunç cadı avları hâlâ devam etmektedir. Ancak İngiliz parlamentosunun 1735 tarihli Cadılık Kanunları'nı yürürlükten kaldırıp yerine 1951 Sahte Medyum Kanunları'nı getirmesinin üzerinden 60 yılın biraz üzerinde bir süre geçmiştir. Başlangıçtaki kanun her ne kadar aldatma ve hile suçlarına karışanlar için oluşturulmuş olsa da çok daha kötü bir tablo çizmiştir. *Rex v. Duncan* (1944) vakasında Helen Duncan, "Eğer bir kimse herhangi bir cadılık; büyü, tılsım, lanet veya falcılık yaparmış gibi davranırsa böyle yapan her kişi kefalet şansı olmadan bir yıl boyunca hapse atılmalıdır," diyen Cadılık Kanunları'nı ihlal etmek suçundan dokuz ay (sonradan altı aya düşürülmüştür) hapis cezasına çarptırılmıştır. Dahası kanunlara göre pazarın toplandığı gün suçlu, halka açık bir şekilde bir saat süresince boyunduruğa vurulmalıdır. Yine aynı şekilde "Şeytani Nell" in benzer bir konudaki duruşması o kadar gülünç bir hal almıştır ki, sanık avukatı bile bu süreçte sırtıtmaktan kendini alamamıştır. Sonuç olarak Duncan'ın ücret karşılığında ölümlerin ruhlarıyla iletişime geçebildiğine dair ruhani güçleri olduğu iddialarıyla halkı ilişkin dair suçlamalar 1951 yılında pratikte daha uygulanabilir kanunların ortaya çıkmasına, kendisinin de bir süre hapis yatmasına yol açmıştır.⁸

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar Rus köylülerinin cadı ve büyücü olduklarından şüphelendikleri kimseleri öldürmeleri, hatta bazılarını kazığa bağlayıp yakmaları bir rutin halini almıştı.⁹ 1971 gibi yakın bir tarihte bile Yeni Gine'de, cinayet davalarında büyücülük suçlamasını da geçerli bir savunma olarak kabul eden ve büyücülüğü yasaklayan bir yasa kabul edilmiştir. İçinde bulunduğumuz asırda dünyanın hâlâ cadılık ve büyücü-

l k iddialarına karşı çok daha az bağışlayıcı bir tutum takınan belli bölgeleri de bulunmaktadır. 2013 yılı şubat ayında Yeni Gine polisi, bir kadının tüyler ürpertici cina-yetiyle ilgili iki şüpheliyi tutuklamıştır; kadın, içlerinde çocukların da bulunduğu yüzlerce kişi önünde işkence görüp diri diri yakılmıştır. 20 yaşındaki anne, soyulup kızgın demir bir sopayla işkenceye uğradıktan sonra ben-zine bulanıp araba lastikleri ve çöpten bir yığınla beraber ateşe verilmesinin öncesinde cadılık yapmakla su lan-mıştır. İzleyiciler olaya polisin ve itfaiyecilerin müdahale etmesini bile engellemiştir. Suçlamaların sebebi altı ya-şındaki bir çocuğun hastanede ölmesi, annesiyle dayı-sının da bu yüzden kurbanı suçlamalarıdır.¹⁰ Tarih bo-yunca toplumun şiddet yoluyla kendi kanununu kendisi-nin sağlaması, cadılık suçuyla yakından ilişkili olmuştur. Tarih ilerden biri, nereye yönelmiş olursa olsun, toplu-mun bu şiddetli adalet mekanizmasının mevcut yöneti-min istikrarsızlığı ve kontrol eksikliğini sorgulayan bir halkın tepkisi olduğunu dile getirmiştir. Yukarıda sözü geçen Yeni Gine saldırısının ardından Birleşmiş Milletler, ülkeyi bu tartışmalı büyücülük yasasını yürürlükten kal-dırmaya ikna etmeye çalışmıştır. şubatdaki vaka, büyücü-l kle suçlananların ölümüyle sonuçlanan toplu saldırı-ların sadece son örneğidir. 2012 yılının Temmuz ayında polis, büyücü olduklarından ş phelenilenleri öldürmek ve yemekle suçlanan bir cadı avcıları çetesinin 29 üyesini tutuklamıştır. Amerika tarihinde en iyi belgelenen cadı mahkemeleri olan Salem Cadı Mahkemeleri dönemine geri dönen polis müfettişleri, kadınların, özellikle de dul-ların ve kendilerini koruyacak herhangi bir aile bireyi ol-mayanların bu şiddetten orantısız bir şekilde fazlasıyla etkilendiklerini keşfetmiştir.¹¹

Yirmi birinci yüzyılda Batı Avrupa bile cadılıkla ilgi-li suçlara tanıklık etmiştir. 2009 yılında İspanyol polisi

Nijeryalı kadınları voodoo lanetleriyle tehdit ederek fuhuş yapmaya zorlayan bir insan kaçakçılığı çetesinin 23 şüpheli üyesini tutuklamıştır. Yetkililer Sevilla'da Nijeryalı bir kadının kendisinin bir kurban olduğunu, kaçakçıların kurbanların aklına Avrupa'da daha iyi bir hayat vaatleriyle girdiğini bildirmesiyle alarına geçmiştir. Kaçakçılar vaatlerini Nijerya'dan ayrılmadan önce kurbanlarını bir voodoo rahibine götürerek sağlamlaştırmaktadır. İspanya'ya götürüldükten sonra kadınlar, artırılan borçlarını fahişe olarak çalışmakla ödemeye zorlanmakta, aksi takdirde voodoo ruhlarının gazabına yenik düşecekleri söylenmektedir. Nijeryalı bir gazeteci bunun yaygın bir uygulama olduğunu, voodoo rahibinin kadınlara, kaçakçıların isimlerini vermemeleri için yemin ettirdiğini dile getirmiştir. Rahip, ritüelin bir parçası olarak kadınların tırnaklarından veya saçlarından parçalar almış ve kendilerine anlaşılmayı sonuna kadar sürdürmezlerse suçüçeği gibi ölümcül hastalıklarla yüzleşecekleri söylenmiştir.¹²

Modern dünyadaki kadim suç ve cezalar

Voodoo, cadılık, sürgün, aşağılama, dinî değerlere saygısızlık, sapkınlık, zina ve hatta idam cezaları daha şiddetli ve ilkel bir geçmişin kalıntıları, daha az gelişmiş ve daha batıl inançları olan kültürlerin işaretleri olarak görölse de modern çağa kadar varlıklarını sürdürmüştür. Sanayileşme öncesi toplumlar, uzun bir zamandan beri sürgün cezasını, vatandaşları tehlikeye atan ve bir kanser hücresi gibi yok edilmedikleri sürece tanrıları sinirlendirmeye de devam edecek olan suçluları ortadan kaldırarak topluluklarını kötülüklerden arındırmanın bir yolu olarak kullanmaktadır. Çoğu kaynağa göre hapis ve idam

cezaları daha kalıcı bir tür olan sürgünün yalnızca son vücut buluşlarıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde hâlâ onlarca, pek çok açıdan kendi hukuk sistemleri federal hukuka ağır basan bağımsız Kızılderili milleti vardır. Bu noktada federal hukukla yerel hukuk arasında çatışmalar çıkması hiç de ender görülen bir durum değildir. Tıpkı devlet ve federal hukuk arasında kürtaj, marihuana ve eşcinsel evlilik konularındaki tartışmalarda olduğu gibi 1995'teki bir vaka, iki genç Tlingit erkeğinin Seattle, Washington'ın kuzeyindeki bir pizza dağıtıcısını vahşice soyup, pizzayı ve çağrı cihazını çalıp bir beyzbol sopasıyla kafatasını kırmalarının ardından bu konuya dikkat çekmiştir. Kabile büyükleri, gençler adına olaya el atınca kuzen olan iki suçlunun kurbanı tazminat ödemesi ve Alaska'da iki ayrı ıssız adaya sürgüne gönderilmeyi kabul etmeleri yönünde bir anlaşmaya varılmıştır. Suçluların akrabaları, görme ve duyma yetisinde kalıcı hasarlar oluşan kurbanın rahat hareket edebileceği yeni bir evin yanı sıra kendisine 5.000 dolar da nakit para ödemiştir. Anlaşma modern ceza hukuku sistemlerini destekleyen asimilasyoncu yerel muhaliflerle kabilede yer alan, günümüzde "onarıcı adalet" olarak kabul edilen sürgün ve kısasa kurban ve suçlu ilişkisi içinde hayati önem atfeden gelenekselcilerin uzlaşmaya varmasıyla sağlanmıştır. Kâğıt üzerinde her şey güzel gözükmektedir. Çocuklar yaklaşık 1.600 kilometre kuzeye, üç buçuk ila beş buçuk yıl kalmak üzere yanlarına sadece küçük el aletleri verilerek ayrı adalara sürgüne gönderilmiştir. Gençlerin hayatta kalabilmek için yemiş, midye ve çalı çırpı toplayarak sekiz ay kadar geçirdikleri "düşünülmektedir". Ancak daha en başından beri bu "geleneksel ceza biçimi"nin geçerliliğini sorgulayan kabile üyeleri bulunmaktadır. Sonunda kabile reisleri, yaşlılar ve bilgeler biraz daha inceleme ve araştırmanın ardından, özellikle de yerel

halktan kimseler gençlerin kasabaya geri dönüp diğer gençlerin gibi hayatlarına devam ettiklerine dair ifadelerde bulunduktan sonra, bu cezanın gerçekten de kabileyeye uygun olmadığına karar vermiş, yani deney başarısız olmuştur.¹³

Sanayileşmiş dünyanın modern temsilcileri geçmiş çağlarda kaldığı düşünülen suçların yarattığı sorunlarla boğuşmaya devam etmektedir. Örneğin 2004 yılı Haziran ayında İngiltere kilisesi “doğru yoldan sapmaya ve kilise öğretisi ve geleneklerinden uzaklaşmaya” başlayan rahipleri disipline sokma çabasıyla “sapkınlık” soruşturmalarını yeniden uygulamaya koymuştur. Anglikan dinî liderlerini endişelendiren en önemli husus “eşcinsel evliliğin de kutsallığı”nı tanıyan rahiplerin ortaya çıkması olmuştur. Eşcinsel evlilikleri onaylayan ya da insanları Hristiyanlıktan başka dinlerin de kurtuluşa erdirebileceğini beyan eden rahiplerin unvanlarının ellerinden alınmalarına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu şekilde yürütülen son sapkınlık davası 1860’larda gerçekleşmiş olmasına rağmen, “bir asırdan uzun süredir rahipler sınıfını sapkınlık suçundan dava etmek imkânsız olsa da”¹⁴ zina yapan rahiplerle ilgilenmesi için ayrı mahkemelerin kurulması gerektiğine dair tartışmalar başlamıştır. Benzer şekilde zina suçunun çoktan tarihin çöp kutusuna atılmış olduğu düşünülebilir, ancak bu suç günümüzde hâlâ Amerika Birleşik Devletleri’nin 24 eyaletinin yasalarında yerini korumaktadır. Nadiren mahkemelere taşınsa da genellikle kabahat olarak ele alınan bu durumu suç olarak kabul edenler de bulunmaktadır. Çoğu durumda yalnızca boşanma ve velayet davalarında görülmekte ve zina sebebiyle hapse giren hiç kimse bulunmamaktadır. Bir uzmana göre dünyanın neredeyse başka hiçbir yerindeki ceza kanunlarında zinanın yer almamasıyla bu durum “Amerikan istisnacılığının bir diğer örneğini teşkil etmektedir”.¹⁵

Dünyanın daha az Yahudi-Hıristiyan bölgelerinde çoktan halledilmiş olduğu düşünülen dinî adalet meseleleri hâlâ yargı çalışanları arasında, pek çok tartışmaya neden olmaktadır. Güncel dine saygısızlık davaları arasında, 21 Eylül 2012 tarihinde dinî bir liderin önderliğindeki çoğu Müslümanlardan oluşan Hindu karşıtı bir guruhun Hindu tanrılarının heykellerini kırıp *Bhavagad Gita* yazmalarının kopyalarını yırtarak ve altın süslemeleri söküp çıkararak bir Hindu tapınağını talan etmesi gösterilebilir. Pakistan'ın dinî değerlere saygı yasaları bu suçun karşılığının idam (ya da en azından müebbet hapis) olduğunu belirtmektedir. Genellikle bu yasalar Hindu'lara ve Hıristiyanlara karşı uygulanmaktadır. Bu vaka- da kayda değer nokta söz konusu yasaların dinî azınlık gruplarından ziyade¹⁶ Müslümanları cezalandırmak için kullanabilecek oluşudur. Diğer bir güncel olayda Hıristiyan bir kız Pakistan'da Kuran yakarak ciddi bir dinî değerlere saygısızlık suçu işlemekle suçlanmış, 2013 yılı Mart ayında cezasını infaz etmek üzere harekete geçmeye hazırlanan yetkililerden burun farkıyla önce harekete geçip ailesiyle birlikte Kanada'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Eylemlere önderlik eden Müslüman dinî lideri daha sonradan delilleri uydurmakla suçlanmış, genç kızın tahliyesine karar verilmiştir; ancak mahkemede davanın kapanmasına rağmen Pakistan'da dinî değerlere saygısızlık suçlaması getirilen insanlara adaleti genellikle halkın hukuk dışı şiddetli yöntemlerle uygulamaya çalışması yüzünden genç kızın memleketinden ayrılmak suretiyle kendi kendini çıkardığı sürgün devam etmektedir.

En az 78 ülkede, İslam coğrafyasının çoğunda, Afrika'da ve gelişmekte olan ülkelerde eşcinsel ilişkiler hâlâ suç olarak kabul edilmekte, çoğu durumda uzun süreli hapis cezalarıyla ve hatta idamla cezalandırılabilir. Batı dünyasında bu konuya dair yasalar ve tutumlar

değişmiş olsa da, diğer ülkelerin tutumlarında yakın zamanda pek de değişiklik şansı varmış gibi gözükmemektedir. Ancak tutumlar her zaman değişebilmektedir. Eşcinsellik ilk defa İngiltere'de 1967 yılında suç olmaktan çıkarılmış, ABD Yüce Mahkemesi'nin 14 eyaletin cinsel sapkınlık yasalarını kaldırması ise 2003'ü bulmuştur. Nesilden nesle değişimin önemli işaretlerinden biri, ilk kez 2000 yılında Hollanda'da yasallaşan eşcinsel evliliklerin artmasıdır. Günümüzde aralarında Arjantin, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika'nın bazı bölgelerinin de bulunduğu on yedi ülkede eşcinsel evlilikler tanınmaktadır. Çoğu uzmana göre değişen tutumlar gençlerin daha hoşgörülü bir dünyada yetişmesinden dolayı görülen nesiller arası farkların bir sonucudur. Diğer yandan ABD'de çoğu kilise eşcinsel ilişkileri hâlâ günah olarak kabul etmekten mevcut tutum değişikliğinin, tahminlere göre 20 yıl öncesine göre iki kat fazla Amerikalının herhangi bir dinî görüşlerinin bulunmadığını belirtmesiyle kiliselerin nüfuzlarını önemli ölçüde kaybetmelerinin bir sonucu olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır.¹⁷

Uganda'da 2009 yılında ilk kez eşcinsel ilişkilere karşı bir yasa tasarısı sunulduğundan beri kamuoyunun bu konu üzerindeki tutumu oldukça eşcinsellik karşıtı bir doğrultuda seyretmiş, pek çok eşcinselin sürekli korku içinde yaşamasına sebep olmuştur. 2014 yılında Ugandalıların büyük bir çoğunluğu eşcinselliğin kabul edilmemesi gerektiğine inanmaktaydı. Ancak 2014 yılı Ağustos ayında Uganda Anayasa Mahkemesi'nin (2014 yılı Şubat ayında Başkan Yoweri Museveni tarafından imzalanan ve Uganda Meclisi'nin kaldırılmasına karşı temyize gitmeyi amaçladığı söylenen) söz konusu Eşcinsellik Karşıtı Kanunları, "hükümsüz ve geçersiz" ilan etmesiyle cılız bir umut ışığı belirmiştir. Olayların orta-

sında bu noktada bazı gözlemciler iyimser görünmekteyken bir yardım görevlisinin de, “Yasaları feshetmek kolay, ancak zihinler feshedilemez,”¹⁸ sözleriyle çok iyi bir şekilde dile getirdiği gibi çoğu daha gerçekçi düşünmektedir.

Eşcinsel ilişkilere karşı sürdürülen bu hararetli karşıtlığın, genellikle güçlü dinî lobilere ve geleneklere dayandırılan çeşitli açıklamaları bulunmaktadır. Moritanya, Güney Somali, Sudan ve Kuzey Nijerya gibi şeriatın önemli bir hukuk kaynağı olduğu ülke ve bölgelerde eşcinsellikle ilgili eylemlerin cezası idamdır. Ancak Uganda'daki Evanjelik Hristiyan lobisi mücadelenin en ön saflarında yer alan “gelenekçiler, dinî liderler ve siyasetçilerle” birlikte ülke siyasetinde de güçlü bir etki bırakmayı başarmıştır. Eşcinsel haklarını savunan bir kesim “Amerika'daki Evanjeliklerin” Uganda'daki eşcinsel karşıtı kamuoyunun yaratılmasında kilit bir rol oynadığını dahi öne sürmüştür.¹⁹ Nijerya da 2014 yılında Eşcinsel Evlilik Yasası Kanunu'nu kabul edip eşcinsel kulüplerini, kurum ve kuruluşlarını yasaklayarak eşcinsellerin toplantı düzenlemelerini bile suç ilan etmek suretiyle eşcinselliğe karşı yürütülen kampanyaya katılmıştır. Uganda'da olduğu gibi eşcinsellik Nijerya'da da İngiliz sömürgesi oldukları dönemden beri yasaktır. Uganda'dakiler kadar sert olmamakla birlikte, Nijerya'daki kanunlar heteroseksüellik dışındaki her davranışı sapıklık olarak gören son derece dindar ve tutucu bir toplumu yansıtmaktadır. Durum ne olursa olsun, Uganda ve Nijerya bazılarınca Batı dünyasının eşcinselliğin suç kategorisinden çıkarılması için yaptığı baskıların geri tepmesi olarak görülen bir akıma katılan son isimlerdir. Bir söylentiye göre ABD hükümeti Nijerya'da eşcinsel evliliği desteklemeleri için aktivistlere 20 milyon dolar ödemiştir.²⁰ Sonuç olarak başka yerlerde eşcinsel ilişkilerin suç ilan edilmesi Avrupa ve Amerika'da

gitgide daha da fazla kabul görmekte oluşunu hiçe saymaya devam etmektedir. Belki de böylesi konularda daha az gelişmiş ülkeleri yargılamadan önce eleştirmenler ABD ve diğer Batı ülkelerinin benzer bir gelişim evresindeyken söz konusu hususa nasıl yaklaştığına göz atmalıdır.

*Murder, She Wrote**

Adam öldürme ya da diğer bir deyişle cinayet suçu çoğunlukla bir toplumdaki suç ve şiddet oranlarını ölçmek için kıstas alınan temel ölçüt olarak kullanılmaktadır. Eğer bu doğruysa, bu uluslararası kitle cinayetleri döngüsüne sebep olan ne olabilir? İsimler ve mekânların listesi kendine has bir cinayet jargonu oluşturarak kamu bilincine kazınmakta, tıpkı son çıkan filmlerin, kitapların veya sporcuların isimleri gibi modern vatandaşların aşına olduğu bir hale gelmektedir. Aurora, Colorado'da geride 12 ölü ve 58 yaralı bırakan sinema katliamı, 2007 yılında 32 ölümlle sonuçlanan Virgina Tech okul baskını bu durumu örnekleyen vakalardan yalnızca ikisidir. Tüm cinayetlerin üçte ikisinin, tüm intihar vakalarının da yarısından fazlasının ateşli silahla işlendiği, tabanca ve tüfeklerin kasıp kavurduğu bir ülke olan Amerika'da cinayet vakalarının meydana gelmesi artık kimseyi şaşırtmamaktadır. Amerika'nın başı gerçekten de toplu cinayetlerle belada olsa da, hem ülke içinde hem de dünyanın başka bölgelerinde diğer cinayet türleri ile kıyaslandığında ender görüldüklerini söylemek mümkündür. Aynı şekilde okul baskınları da yalnızca Amerika'nın tekelinde değildir. Örneğin Amerika'da 2012 yılının Aralık ayında

* Amerika Birleşik Devletleri'nde 1984-1996 yılları arasında yayınlanan polisiye dizi. (Ç.N.)

26 çocuk ve yetişkinin ölmesiyle sonuçlanan Sandy Hook İlkokulu baskınından on yıldan fazla bir süre öncesinde, 43 yaşındaki Thomas Hamilton 1996 yılında İskoçya'nın Dunblane şehrinde bir öğretmen ve 16 ana-sınıfı öğrencisini vurarak öldürmüştür. Beş yıl sonra, Japonya'nın Osaka şehrindeki bir okulda Mamoru Takuma sekiz ilkokul öğrencisini bıçaklayarak öldürmüş, 17 çocuğu da yaralamıştır.

Günümüzde cinayet Latin Amerika'daki ölümlerin sebepleri arasında üçüncü, dünya çapındaki sıralamada ise ancak yirminci sırada yer almaktadır. ABD'de cinayet ölüm nedenleri sıralamasında 21., Batı Avrupa'da ise 57. sıradadır.²¹ Cinayetlere dair istatistikler göz önünde bulundurulduğunda Amerikalılar, İngilizlere göre dört, Almanlara göre yaklaşık altı, Japonlara göre ise 13 kat daha büyük risk altındadır.²² Sanayileşmiş ülkelerdeki ortalama yaşam süreleri hesaplandığında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki erkeklerin ortalama yaşam süresi (75,6), araştırmaya katılan 17 ülke arasında 17. sırada yer almaktadır. Güncel araştırmalar bunun nedeninin, diğer bütün zengin ülkelere kıyasla çok daha sık görülen vahşi ölümler olduğunu öne sürmektedir. Amerika yalnızca en yüksek ateşli silaha sahip olma oranını (yüzde 89) barındırmamakta, aynı zamanda benzer ekonomik düzeydeki diğer ülkelerden çok daha büyük bir sigortasız, yani temel hizmetlere ulaşamayan nüfusu da içermektedir. Daha şiddetli ölümlerin yanı sıra Amerika aynı zamanda çoğunlukla ateşli silahların yaygın olması ve bu silahların evlerde tutulması alışkanlığından kaynaklanan, ölümlere Japonya, Kanada, Avustralya ve Batı Avrupa ile karşılaştırıldığında çok daha yüksek olduğu gözlenen uyuşturucu ve çocuk ölümleri ile AIDS oranına sahiptir. Benzer ekonomiler arasında her 100.000 kişiden altısının vahşi bir şekilde hayatını kaybettiği Amerika'nın ortalamasına

en çok yaklaşan 100.000 ölümden ikisini vahşi ölümlerin oluşturduğu Finlandiya'dır.²³

Suçun inişli çıkışlı doğasını gözler önüne seren ve modern çağda yüksek cinayet oranlarına sahip Brezilya gibi bazı ülkelerde cinayet suçlarında son zamanlarda bir düşüş yaşanmaktadır. Örneğin Brezilya, uluslararası düzlemde ses getiren *Tanrı Kent* gibi filmlerin etkisiyle uzun süre boyunca basmakalıp "parmak arası terlikler giyen genç silahlı saldırgan" imajından kurtulamamıştır. Yirmi birinci yüzyılın başlarında Brezilya en kalabalık ülkeler arasında Venezuela, Rusya ve Kolombiya'nın ardından en yüksek cinayet oranına sahip dördüncü ülkeydi. Ancak 2000 ile 2008 yılları arasında Brezilya'daki cinayet oranları 100.000'de 40'tan neredeyse 100.000'de 20'ye kadar düşmüştür. Daha uzun vadede bakıldığında, cinayet 1990'ların ortasındaki 100.000'de 64 gibi bir orandan 2007'de 39'a gerilemiştir. Bu düşüş hiçbir yerde, São Paulo'da yer alan ve bir zamanlar "dünyanın en şiddet dolu mahallesi"²⁴ olarak kabul edilen fakir bir banliyö olan Jardim Ângela'da olduğu kadar yoğun bir şekilde hissedilmemiştir. Mesele öyle kötü bir boyut almıştır ki söz konusu banliyö ülkenin kendi polis kuvvetlerini oluşturan ilk topluluğu olmuştur. Cinayet oranları 1990'larda 100.000'de 112'den 2006 yılında 100.000'de 33'e kadar gerilemiştir. 1990'larda ABD'deki suç oranlarında yaşanan ve geniş bir kesim tarafından geliş önceden tahmin edilen düşüşün altında yatan nedenler konusunda hâlâ pek çok tartışma mevcuttur. En çok sözü edilen nedenler arasında silah kontrolünün daha sıkı hale getirilmesi bulunmaktadır. Bir af ve satın alınan silahların iade edilmesi programı, sokaklardan 500.000'e varan silahın çekilmesine neden olmuştur. Güvenlik güçlerindeki değişiklikler de bu durumda rol oynamıştır. 1990'larda bir dönem Brezilya'daki vahşi ölümlerin beş-

te birinin failiydi. Polis güçleri cinayetleri çözmede ve önleyici faaliyetlerde bulunabilmek adına bilgisayar destekli profiller çıkarma konusunda çok daha iyi hale gelmiştir. Üçüncü etmen de nüfusun özellikleridir. 1990'lı yıllarda 19-24 yaş arası nüfusta genç nüfusun suç oranlarındaki artışla aynı zamana denk gelen bir patlama yaşanmıştır. 2000-2006 yılları arasında oranda küçük bir azalma görülmüştür. Yaygınlaşan diğer uygulamalar da değişiklikleri pekiştirmiştir: barların daha erken saatlerde kapatılması, taş kokain kullanımındaki düşüş ve ülkenin bir numaralı çetesi Primeiro Comando da Capital'ın "bölgedeki bütün çetecilik faaliyetlerini geçici bir süre için tekelinde toplamasıyla başkaldırıları öldürmeye daha az ihtiyaç duyması" gerçeği.

Tıpkı diğer suç eğilimlerinde olduğu gibi, cinayet oranları da genellikle döngüsel bir seyir izlemektedir. Örneğin, Meksika 2007 gibi yakın bir tarihte Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyiyle aynı düzeyde, Brezilya'dan da yüksek olmayacak bir şekilde 100.000'de 9 gibi bir oranla Latin Amerika'nın en düşük cinayet sıklığının görüldüğü ülkeydi. Yani Yucatan Finlandiya kadar güvenlidir; Meksika'da sürmekte olan kartel katliamları arasında bile cinayet oranları 2012 yılında giderek azalmaya²⁵ başlamıştır. Meksika-ABD sınırı boyunca şiddet düzeyinin bazı durumlarda olağanüstü ölçüde düştüğü göze çarpmaktadır. Tijuana'nın batısında yer alan, bir zamanlar adına "Cinayet Şehri" denen Ciudad Juárez 2012 yılı Ekim ayında Chicago'dan daha az cinayete sahne olmuştur.²⁶

Bazı bölgelerde cinayet oranları düşmekteyken Latin Amerika'nın bazı bölgelerinde de kontrolden çıkmış bir şekilde devam etmektedir. 2008 yılında, Başkan Hugo Chávez'in başa geçtiği 1999 yılından bu yana Venezuela'daki cinayet oranı, üç katına çıkmıştır. 27 mil-

yonluk nüfusta işlenen (kayıtlara geçen) 13.000 cinayetle 100.000'de 48'lik cinayet oranı El Salvador'un hemen ardından ikinci sırada²⁷ yer almaktadır. Birleşmiş Milletler'e göre, "dünyanın en şiddet dolu on şehirden sekizi Latin Amerika ve Karayipler'dedir". Cinayet oranı Avrupa'dakinin 80 katı kadar olan Honduras son zamanlara kadar dünyanın en yüksek adam öldürme oranlarına sahiptir. Sorunun büyük kısmının kökenleri, milyar dolarlık uyuşturucu kârını elde etmek için geçtiğimiz 30 yıl boyunca süregelen savaşımlara dayandırılabilir. "Uyuşturucu savaşı" denen bu çatışmadan ya çok az kâr elde edebilen, ya da hiçbir şey elde edemeyen bölge ülkeleri artık bir zamanlar dine aykırı olduğunu düşündükleri bir şeyi, ya uyuşturucu yasağını kaldırmayı ya da belli uyuşturucuları bulundurma suç olmaktan çıkarılmasını düşünmektedir. Kolombiya Başkanı Juan Manuel Santos'un 2011 tarihli sözleriyle açıklamak gerekirse, "Eğer (kaçakçılıktan elde edilen kârı ortadan kaldırmak) yasallaştırmak demekse, dünya da çözümün bundan geçtiğini düşünüyorsa benim için hava hoş." Orta Amerika ülkelerinin başı uyuşturucu ve şiddet belalarından kurtulamamaktadır; Meksika ve Dominik Cumhuriyeti uyuşturucu yasalarının değiştirilmesi için gitgide yükselen seslere destek çıkmış, bu tavırla bölgedeki bazı ülkelerin daha ziyade tedavi ve eğitim programlarına yönelerek alternatifler keşfetmelerine ve daha yumuşak bir yaklaşıma geçmelerine yol açmıştır. En son, Brezilya günümüzde az miktarda uyuşturucuyla yakalananların hapse girmektense kamu hizmeti yapmalarına izin vermektedir.²⁸

İdam cezası

Yirmi birinci yüzyılda artık gitgide daha da az ülke idam cezasını kullanmaya devam etmektedir. Ölüm ceza-

sının sarsılmaz kalesi olan Çin bile idamı daha az kullanmak için büyük bir çaba sarf etmektedir. İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin Başkanı 2008 yılında idam cezasına halen devam etmekte olan desteği sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin "uluslararası düzlemde dışlanmış" bir ülke olduğunu öne sürmüştü, ABD'nin Çin, İran ve Suudi Arabistan'ın ardından dünyanın en çok idam cezası infaz eden dördüncü ülkesi olduğunu belirtmiştir. 1977 yılında Amerika'nın idam cezasını geri getirmesinden bu eserin yazıldığı zamana kadar 1.385'ten fazla mahkûm asılarak, vurularak, gazla ya da iğneyle zehirlenerek veya elektrik verilerek idam edilmiştir. Bir tarihçiye göre "varlıklı demokrasiler arasında tıpkı ABD cinayet ve tutukluluk oranları gibi, idam cezası da bir Amerikan istisnasına gönderme yapmaktadır".²⁹ Ancak Amerikan Ceza Hukuku'nun beklenmedik atılımlarından biri, 2009 yılından beri verilen idam cezalarının sayısındaki azalma olmuştur. 2008'de idam cezasının geri getirildiği 1976 yılından bu yana kayda geçen en düşük sayıya ulaşıp 111 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır. Çoğu kaynağa göre idam cezasının geçerli olduğu eyaletlerde mahkeme jürileri için şartlı tahliye imkânı olmayan hapis cezası verme şanslarının bulunması durumunda, hem jüri üyeleri hem de yargıçlar idam cezasından kaçınmayı tercih etmektedir.

Amerika'da idam cezalarının sayısındaki azalmanın kökeni aslında işlemedikleri suçlardan yargılanan bireylerin beraat ettiği vakalardaki artış gibi pek çok unsura dayanmaktadır. Yalnızca 2013 yılında 87 kişi işlemedikleri suçlardan yargılanıp beraat ederek rekor bir sayıya ulaşılmasına neden olmuştur. Bu hatalı mahkûmiyetlerin pek çoğu kanun hükümlerinden ya da polisle davacıların işbirliğinin sonucu olarak doğmaktaydı. Washington eyaleti valisi, 2014 yılı Şubat ayında kendisi görevdeyken hiçbir mahkûmun idam edilmeyeceğini söyleyerek geç-

tiğimiz birkaç yıl içinde aynı yolu izleyen üçüncü Demokrat başkan olmuştur. 2014 yılında ölüm cezaları ve infaz edilen idamların sayısı, 1990'larda zirve yaptığı döneme kıyasla yüzde 60'tan da büyük bir oranda³⁰ düşüş yaşamıştır. Özellikle de gaddar ve olağandışı cezalara karşı koruma sağlayan Sekizinci Anayasa Düzenlemesi'ni ihlal etme endişesi gibi diğer unsurlar da bu düşüşte pay sahibi olmuştur. İdam karşıtı grupların baskısı da zehirli iğneler için geleneksel "ölüm kokteyli"ni" tedarik eden üreticilerin önüne geçmiştir. ABD'nin üretici firması artık bu maddeyi üretmemektedir. Mevcut idam bekleme listelerinin de bir şekilde icabına bakılması zorunluluğu, daha önce hiç kullanılmayan ilaçların denendiği, 2014 yılı Ocak ayında Ohio'da gerçekleştirilen ve 25 dakika süren idam gibi uzun süren başarısız idamların infaz edilmesine yol açmıştır. Söz konusu vakadaki sanığın avukatı yeni denenen bu yöntemin, müvekkilinin "‘hava açlığı' olarak bilinen tıbbi bir durum yaşayarak nefes almaya çalışırken can çekişmesine ve dehşet verici bir duruma sürüklenmesine"³¹ yol açacağını iddia ederek idamın durdurulması için büyük çaba sarf etmiştir. 2014 yılı Temmuz ayında Arizona'da cinayetten hüküm giyen Joseph R. Wood'un zehirli iğne enjekte edildikten sonra bir saat 57 dakika süren idamı, okların bir kez daha ölüm cezasına çevrilmesine yol açmıştır. Yaklaşık 15 dakika sürmek üzere tasarlanan bu aşırı uzun süreç, idamlarda kullanılan ilaçların türleri ve kaynaklarına dair tartışmaları alevlendirmiş ve Arizona'da bir süre için idam cezalarının infaz edilmesini engellemiştir. Wood'un idamına tanık olanlar ifadelerinde sanığın solunumunu "ağzı açılıp göğsü kabardığı (ve) karnı kasıldığı"³² için bir "pistonun" çalışmasına benzeterek yüzlerce kez nefes almak için çırpındığını dile getirmiştir.

Yıllar boyunca, Çin'in iki katı, Amerika'da idam ce-

zasının uygulandığı eyaletler arasındaki listenin başında yer alan Tekşas'ın da 24 katı olduğu tahmin edilen³³ idam oranıyla Singapur "idam cezasının başkenti" olarak kabul edilmiştir. Ülkenin başcelladı 2006 yılında 75 yaşında emekliye ayrıldığında aşağı yukarı 1.000 kişiyi astığını, bunun da kendi tahminine göre 50 yıl boyunca yaklaşık olarak ayda iki kişiye denk geldiğini itiraf etmiştir. Kendisi 90 dakikada yedi idamı infaz edebilme yeteneğinden ötürü "dünyanın en hızlı celladı" ödülüne layık görülmüştür. Hatırladığı kadarıyla en yoğun günü, 1964 yılında bir zamanda, "öğlen yemeğinden önce 18 kişiyi astığı" zamandır. Singapur'da cinayetten ya da ticaretini yapmak amacıyla az miktarda eroin (15 gram), kokain (30 gram), metamfetamin (250 gram) veya esrar (500 gram) bulundurmaktan suçlu bulunmanın cezası zorunlu idamdır. Ancak 2004 yılından beri büyük miktarda uyuşturucu bulundurma vakalarında, artık savcıların sanıklar hakkında sağduyularını kullanmalarına izin verilmesi sebebiyle Singapur'daki idam sayısında 1990'ların ortasındaki yılda ortalama 66 idamdan yalnızca ortalama beş idama kadar bir düşüş yaşanmaktadır. İdam cezasına ulaşmak için aşılması gereken bir eşik olduğundan, davacılar genellikle bundan kaçınmak amacıyla sanıkları idamı gerektiren eşğin hemen altındaki miktarlarda kokain, eroin, metamfetamin ve esrar bulundurmaktan dava etmekte, bu şekilde duruşmaları takip edenlerin "14,99 davaları" adını verdikleri durumu ortaya çıkarmaktadır. İdam cezasının böylesi pragmatik bir şekilde uygulanışı, jürilerin sanığı darağacından kurtarmak amacıyla hükmü ölüm cezası gerektiren suçlardan (12 pens ya da daha değerli malların çalınması) adi hırsızlığa (12 pens'ten daha değersiz) indirmek için çalıntı mallara uydurma değerler biçmeye meyilli oldukları on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'siyle benzerlikler taşımaktadır. Komşu Asya ülkeleri Japonya ve Tayvan'ın

aksine, Singapur'da bazı durumlarda mahkûmla birlikte son bir yemek yenmesine ve ziyaretlerin gerçekleştirilmesine izin verilmektedir. Ancak destekçilerin idama kâtilmaları halen yasaktır.³⁴

Çin özellikle de kendi ölümünden yıllar sonra eşi canlı kanlı ortaya çıkan bir adamın eşini öldürmekten suçlu bulunup idam edilmesi de dahil masumların öldürüldüğü pek çok utanç verici, hatalı idamın ardından ölüm cezası uygulamasında yeniliklere gitmek amacıyla olduğunu kamuoyuna bildirmiştir. Sözü geçen vaka, en iyi kendi sloganı, "Daha azını öldür, dikkatle öldür,"³⁵ tarafından özetlenen bir yenilik çabasını başlatmıştır. Bazı idam duruşmalarının bir saatten kısa sürede tamamlandığı önceki yönetimde böyle bir çaba göstermek mümkün değildi. Cinayet davalarında mahkemenin merhametli davranmasının önüne geçen bir diğer husus da Çin hukukunda birinci, ikinci ve üçüncü dereceden cinayet gibi bir ayırımın bulunmamasıdır. 2011 yılında insan hakları aktivistleri Çin'in idam cezasını şiddet içermeyen on iki suçtan ve 75 yaşından yaşlı suçlular için kaldırmasıyla cesaretlenmiştir. 1979 yılından beri ilk defa idam cezasını gerektiren suçların sayısında böylesi bir azaltma yapılmıştır. Ancak eleştirel yaklaşanlar bunun göstermelik olduğunu, zira idam cezasını gerektiren suçlar kapsamından çıkarılanların vergi ödememek için faturalarda sahtecilik yapmak, kültürel eserleri ülke dışına kaçırmak gibi zaten nadiren ölüm cezasına çarptırılan suçlar olduğunu dile getirmiştir. Dahası yasalarda halen idam cezasını gerektiren 40'tan fazla suç bulunmaktadır.

Dünyada gerçekleşen idamların belki de yüzde 90'ı Asya'da gerçekleşmekte, ancak buradaki ülkelerin çok azı bilgilerini paylaşmakta olduğundan Çin, Vietnam ve Kuzey Kore gibi ülkelerdeki idam sayılarının kesin sayısı bilinmemektedir. 2013 yılında Kuzey Kore'de 10.000 va-

tandaşın Güney Kore menşei komik videolar izlemek veya İncil bulundurmak gibi suçlardan hüküm giyen 80 kişinin kurşuna dizilmesini izlemeye zorlandığı vakada olduğu gibi zaman zaman kamuya açık idamlara dair haberler sızmaktadır. Bu bilgiler genellikle Kuzey Kore'den kaçanlar³⁶ gibi "kimliği belirlenemeyen kaynaklardan" gelmektedir. Ancak çoğu zaman, söylentilerden elde edilen kanıtlar, kapalı ülkelerdeki idam cezalarını inceleyen araştırmacıların ulaşabileceği yegâne kaynaklar olmaktadır.

Daha önce sözünü ettiğimiz "Münzevi Krallığın" tam aksine, 400 mahkûmun idam günlerini beklediği Hindistan gibi ülkelere rağmen, Güney Asya ülkelerinin çoğu idam cezasından vazgeçmiştir. Hindistan Yüksek Mahkemesi 1980 yılında idamın yalnızca "nadirden de nadir durumlarda" kullanılması kararını vermiş, 1947 yılında ülkenin bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana 50 idam cezasının infaz edilmesinden de anlaşılacağı üzere de durum bu şekilde seyretmiştir. 2012 yılında Mumbai'de düzenlenen, 166 ölü ve yüzlerce yaralıyla sonuçlanan saldırının hayatta kalan terörist zanlısının idamı, 2004 yılından beri Hindistan'da gerçekleştirilen ilk idam olmuştur. Pakistan ve diğer bazı ülkelerle birlikte, Hindistan da BM Genel Meclisi'nin idam cezasını yasaklamayı içeren 12 Kasım 2012 tarihli yasa tasarısına karşıt oy kullanmıştır. Aslına bakılacak olursa birtakım ülkeler gayriresmi idam erteleme kararlarını rafa kaldırmıştır. Pakistan 15 Kasım 2012 tarihinde, dört yıl içindeki ilk idamını infaz ederek cinayetten hüküm giyen bir askeri asmıştır. Taliban'ın 2001'de düşmesinin ardından Afganistan'da nadiren idam gerçekleşmiş, ancak 2012 yılı kasım ayında iki günde 14 mahkûm asılmıştır.³⁷

Bu esnada Sri Lanka gibi ülkeler de cellat istihdam etmede güçlükler yaşamaktadır. Bir cellat ilanına 178 geri dönüş yapılmış, umutla bu pozisyonun boş kalması-

nı bekleyen 369 idam mahkûmunun hevesi kursağında kalmıştır. Müstakbel cellatların arasında tek gözlü bir adam, emekli askerler, çekçek sürücüleri, işçiler ve bir de öğrenci bulunmaktaydı. İlana cevap veren tek kadının da başvurusu “aşırı duygusal olma potansiyeli” sebebiyle geri çevrilmiştir. On aday ya çok yaşlı ya da çok genç oldukları için reddedilir. Aranılan tek kriter temel bir eğitim almış olmaktır; her şey hallolup bittiğinde biri emekliye ayrılan, diğeri de terfi alıp başka bir pozisyona geçen iki celladın yerine iki yeni cellat istihdam edilir. Bunun ardından yaşanan ilk sorun, 30 yıldır Sri Lanka’da kimse asılmadığından³⁸ bu yeni çalışanların mesleki eğitimleri olmuştur.

Hindistan’ın cellatlarla yıldızı biraz daha barışıktır. Lucknow, Uttar Pradeş’te bir cellat kendisiyle gerçekleştirilen bir röportajda mesleği babasından 1965 yılında devraldığını ve son 20 yılda tek bir idam gerçekleşmese de toplamda 40 idamı infaz ettiğini belirtmiştir. Bunun en önemli sebebi daha önce de sözünü ettiğimiz, idam cezasının yalnızca olağandışı vakalarda kullanılmasını bildiren 1983 tarihli Hindistan Yüksek Mahkemesi kararıdır. Röportajdan celladın, “mümkün olan en hızlı ve acısız ölüm”ü sağladığını, “yere düştüğünde tamamen ölmüş olur, düşerken bile hayatta değildir; benim uzmanlık alanım bu,” sözlerinde de görüldüğü üzere işiyle gurur duyduğu anlaşılmaktadır. Oğlunun aile mesleğini devralmasını istemediğini³⁹ de sözlerine eklemiştir.

Afrika’da Swaziland yirminci yüzyılın sonlarında acil cellada ihtiyaç duyan, veya Matsapha Merkezî Hapishanesi’ndeki kalabalık bekleme listesini sıfırlamak için “gereken özelliklere sahip becerikli erkek ya da kadınlar” aramakta olan ülkeler arasındadır. 1998 yılında ülkede infaz edilen son idam cezasının üstünden 15 yıl geçmiştir. Adalet bakanı kadın bir cellatla karşılaşmanın

onu memnun edeceğini belirtmiş, "Kadınlara da şanslarını denemelerini tavsiye ederim," yorumunda bulunmuştur. Dünyanın neresinde olursa olsun cellat olarak birini istihdam etmenin en büyük zorluklarından biri cellatlık mesleğiyle birlikte, "Kimse sana yakın olmak istemez," şeklindeki damganın da gelmesidir. Bazılarına göre ise cellatlık "yalnız bir meslektir" ve insanın "hiç arkadaşı olmaz".⁴⁰

Ölümle adaletin araçları

1985 yılında başarısızlıkla sonuçlanan bir mahkemeden kaçma girişimi esnasında Salt Lake City avukatlarından birini de öldüren, iki cinayetten hüküm giyen bir zanlı idam edilmeden önce yaklaşık 25 yıl boyunca idam sırası beklemiştir. Uzun bekleyişinin sonunda kendi ölüm şeklini seçmesine izin verilmiş; zanlı, yargıca, "Kurşuna dizilmek istiyorum lütfen," demiştir. Bunun ardından etrafını çeviren seçmece cellatlarının ortasında, başına bir bez torba geçirilmiş halde bir sandalyeye oturtulmuştur. Görgü tanıkları idamı, "Ölüm hiç de çabuk olmadı", "Sanki cerrah elinden çıkmış gibi ve son derece sterilizeydi, kimse kan aktığını görmedi," gibi sözlerle tarif ederken bazıları da suçluyu özel tasarlanmış sandalyeye bağlayan, çengellerle tutturulmuş, altında da dökülen kanı toplamak için teneke bir haznenin bulunduğu altı farklı bağ gördüklerinden bahsetmiştir. 18 Haziran 2010 tarihinde beş nişancı 30-30 kalibreli tüfeklerinden suçlunun kalbinin üstündeki hedeflere dört kurşun (yasaların gerektirdiği üzere birinin silahı, ileride vicdanının sesinin rahat bırakmaması ihtimaline karşı boştu) ateşlemiştir. Bir hapisane sözcüsünün idam hükmünün yerine getirildiğini haber vermesinden sadece iki dakika sonra hayatını kaybetmiştir. Bu olay Utah'ta, kurşuna dizme

yönteminin, idam cezasının geri geldiği 1976 yılından beri ikinci kez gerçekleştiği 2010 yılında gerçekleşmiştir. Çoğu kimseye yirmi birinci yüzyıl Amerika'sında bir kurşuna dizme vakası hayal bile edilemez bir şeymiş gibi gelmekteyken gerçek şu ki, Uluslararası Af Örgütü'ne göre ABD 2010 yılında aralarında Çin, Libya, Suriye, Yemen ve Vietnam'ın da bulunduğu idam mangası kullanan uluslardan oluşan seçmece bir grubun parçasıdır. Vietnam, Ronnie Lee Gardner'ın Utah'ta gerçekleşen, yukarıda sözünü ettiğimiz idamından yalnızca bir gün önce kurşuna dizmeyi yürürlükten kaldırıp yerine zehirli iğneyle idam cezasını getirmiştir.⁴¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde geçtiğimiz 35 yıl içinde idam edilen mahkûmların büyük çoğunluğunun cezası, ilki 7 Aralık 1982 tarihinde olmak üzere zehirli iğneyle infaz edilmiştir. Bu ilk vakadaki mahkûm Charles Brooks, sodyum tiyopental (anestezik), panküronyum bromür (kas gevşetici) ve potasyum klorürden (kalbi durdurmak için) oluşan ölümcül bir karışımla idam edilmiştir. Son yıllarda idam cezası karşıtları, üretici şirketlerin bu ilaçları tedarik etmesini durdurmak için başarıyla sonuçlanan lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Texas, 2012 yılından beri idamlarda tek bir ilaç, pento-barbital kullanmak zorunda bırakılmıştır. 2012 yılı Temmuz ayında Missouri eyaleti de idam cezaları için gereken ilaçları bulmakta sıkıntı çektiğini bildirmiştir. Çoğu eyalette yasalar idam günlerini bekleyen mahkûmlara iki seçenekten birini seçme hakkı tanımaktadır. Missouri'de bu seçenekler zehirli iğne ve gaz odasıdır. Eyalet başsavcısına göre gaz odalarına dönmek tek çözüm olacaktır.⁴² Gaz odası ilk defa 1924 yılı Şubat ayında Nevada'da kullanıldığında tıpkı kendisinden önce gelen yenilikler gibi, daha insancıl bir yöntem olduğu, halatın ve elektrikli sandalyenin "dehşeti olmaksızın" çabucak ve acı verme-

den öldürdüğü için⁴³ övgüyle karşılanmıştır. Sonuç olarak on bir eyalet bu yöntemi benimsemiş ve 1924-1999 yılları arasında yaklaşık 600 kişi bu yöntemle can vermiştir.

Ancak çoğu açıdan gaz odası pek de yenilik sayılabilecek bir şey değildir. San Quentin Hapishanesi doktorlarından birine göre, asarak idam etme “daha basit, hızlı ve çok daha insancıl” bir yöntemdir. Burada idamlara katılan başka bir doktor da şu iddiayı savunmaktadır:

Siyanürün çabuk bir ölüm sağladığı zırvalıktan başka bir şey değildir. Bu adamlar ciğerleri oksijeni soğuramadığı ve nefes almak için çırpındıkları için büyük acılar çekmiştir. İç boğulmaya karşı mücadele edip acısını çekmişler, ancak yine bu sebepten hayatlarını kaybetmişlerdir.⁴⁴

San Quentin’in gaz odalarına dair şüphesiz daha korkunç hikâyelerden birinde hırsızlık suçundan hapiste olan Alfred Wells adlı bir mahkûm hapishanedeki ilk gaz odasının oluşturulup hayata geçirilmesi işine yardım etmiş, ardından da, “Gaz odasına en fazla bu kadar yaklaşmak isteyebilirim,”⁴⁵ açıklamasını yapmıştır. O zamanlar, muhtemelen beş yıl sonra üç kişiyi öldürmek suçundan yargılanıp son nefesini sözünü ettiği gaz odasında almaya çalışacağını pek de tahmin edemezdi. Gaz odası Amerika Birleşik Devletleri’nde en azından asma, elektrikli sandalye ve zehirli iğne yöntemleriyle kıyaslandığında hiçbir zaman yaygın olarak kullanılmamıştır. Bunun sebeplerinden biri zehirli gazdan etkilenme korkusuydu. Diğer bazı kimselere göre, Nazi ölüm kamplarını hatırlatıyor oluşu bir tepki yaratmıştı. Durum ne olursa olsun bu yöntemle infaz edilen son idam Arizona’da 1999 yılında gerçekleşmiştir.

2002 yılında Tayland kurşuna dizmeden zehirli iğne yöntemine geçiş yapar. 1934'e kadar mahkûmlar 90 kırbaç yedikten sonra kafaları kesilmek üzere, sırtlarından yerde bulunan çarmıh şeklindeki bir kaideye kolları gergin bir biçimde duracak şekilde bağlanmaktaydı. Hristiyanlar bu yöntemle çarmıhın üzerinde ölmenin önemine yoğunlaşmaktayken cellatlar daha düz mantıkla düşünmekte, "adamın ağırlığı çarmıh boyunca eşit olarak dağıldığından vurulduktan ya da kafaları kesildikten sonra vücut ağırlığını taşımak için en mükemmel şekil olduğu için"⁴⁶ bu biçimin "basitçe bu iş için en ideal biçim" olduğunu öne sürmektedirler. Kafa kesme işlemi için başlarda biri ani ve gürültülü bir ses çıkararak mahkûmun dikkatini dağıtan, diğeri başını vuran, üçüncüsü de gereksinim olması ihtimaline karşın orada bulundurulmuş üç kişi kullanılmaktaydı.

Taylandlı son cellat, 55 kadın ve erkeği silahıyla bizzat idam ettiği eski idam odasını, "Mutfağın hemen ilerisinde mahkûmların idamlarından önce götürüldükleri tahtadan, elmas şeklinde bir taraça vardı. Suçluyu sakinleştirmesi için çoğunlukla çiçekler ve tutsülerle bir masa hazırlanırdı. Ardından suçlu en sonunda daha ziyade geniş bir sundurması olan beyaz, ahşap bir kulübeye benzeyen bir odaya götürülürdü. Sundurmada 'bütün acılara son verecek yer' yazan bir tabela yer alırdı,"⁴⁷ sözleriyle tarif etmiştir.

Tayland'ın son resmî celladı ilk idamına 1972 yılında tanık olmuştur. Süreç tutuklunun son yemeğini sabaha karşı saat beşte yediği, iki saat sonra da idamın gerçekleştirildiği titiz bir program dahilinde işlemektedir. Modern dünyanın başka hiçbir yerinde uygulanmayan bir idam süreci gözlenir: Tutuklu gözleri bağlanarak silaha sırtı dönük olacak bir biçimde "tahta bir çarmıha sabitlenmekte, kolları yatay kirişin ardından tıpkı dua eder gibi geçirile-

rek bağlanmaktaydı". Geleneğe göre iki yerden daha, gövdesinin ve karnının etrafından bağlanarak ayakları ayrılmakta, böylelikle dizlerinin arasından geçen çarmıha sarılır pozisyonda durmaya zorlanmaktaydı. Ayak bilekleri birbirine zincirlenir, böylece çarmıhın mahkûmu tamamen desteklemesi sağlanırdı. Ortada beyaz, kare şeklinde (kendisini silahtan ayırmak için çekilen), ortasında mahkûmun kalbiyle eş merkezli bir daire yer alan bir örtü bulunmaktaydı.⁴⁸ Cellada göre silah bir dikiş makinesine benzerdi. Ardından Bergmann'ını mahkûmun kalbinin arkasına doğru ateşlerdi. Bir keresinde idam infaz edilmeden önce görevlilerden birinin, hayatını kaybeden birinin rüyalara girip yararlı bilgiler verebileceğine dair Tayland inanışı doğrultusunda mahkûma rüyasına girip "lotoda kazanan sayıları söylemesini" istediğini hatırlamaktadır. Son idamını gerçekleştirirken 15 mermiye izin verilmesine ve genellikle beş mermi yeterli olmasına rağmen, sekiz mermi kullanmıştır. Tayland'ın son celladı emekliliğinin ardından rahip olmuştur.⁴⁹

2001 gibi nispeten yakın bir tarihte, tıpkı 50 ABD eyaletinin 38'inde olduğu gibi, dünya üzerindeki ülkele-
rin yarısından fazlasının yasalarında da idam cezası bulunmaktaydı. 2012 yılında idam cezasının tarihi, cadıların ölümle cezalandırıldığı on yedinci yüzyıla kadar uzanan Connecticut'ın da dahil olduğu beş eyalette daha idam cezası kaldırılmıştır. Son zamanlarda bu ceza nadiren kullanılmaktadır. 1973-2008 yılları arasında eyaletteki 4,686 cinayetten yalnızca 66'sı idam cezasına çarptırılmış, bunlardan da (sonuncusu 2005 yılında olmak üzere) yalnızca dokuzu gerçekten de idamla sonuçlanmıştır. DNA teknolojisindeki gelişmeler sebebiyle idam sıralarında görülen seyrelmenin artmaya başlamasıyla, özellikle de müebbet hapis alternatiflerinden biriye gitgide daha az Amerikan eyaleti idam cezasını kullanmaktadır.

Dünyada idam cezasının azalmaya başlamasıyla aynı zamanda pek çok ülke de geleneksel idam yöntemlerini değiştirmeye başlamıştır. Bu konuya çıkarları gözetmekten jeopolitiğe ve baskıcı gruplara kadar pek çok değişik açıklama getirilmiştir; ancak kısaca ifade etmek gerekirse zaman değiştikçe elbette yöntemler de değişecektir. Eskiden komünist Çin'de başın arkasına sıkılan tek bir kurşun tercih edilmekteydi. Çoğu tahmine göre Çin her yıl idam cezasının uygulandığı diğer bütün ülkelerin toplamından daha fazla insanı idam etmektedir. Tarihçiler Çin'in asırlar boyunca herkese açık ve "ne kadar acımasız, o kadar iyi" idamları tercih ettiğini gözler önüne sermiştir. Bir hukuk profesörü, "Medeniyet gelişti ve idamı kullanmayı bırakma, ya da en azından azaltma vaktimiz geldi,"⁵⁰ diyerek ülkenin belki de iyiye gitmekte olduğunu öne sürmektedir. Ulusal baskı ve yasaklamalar çoğunlukla suç dalgalarının ve bunların sebep olduğu, toplum düzeninin tehlike altında olduğuna dair korkuların ardından ortaya çıkmaktadır. Polis güçleri genellikle suçlara çabucak çözüm getirmek için baskı görmekte, itiraf almak için işkenceye başvurmaktadır. İşkenceyle elde edilen itiraflarla idamlar arasındaki ilişkiye örnek teşkil eden bir durum, daha sonra başka birinin üstlendiği tecavüz suçundan hüküm giyen 20 yaşında bir gencin vakasıdır. Ailesi oğullarını ziyarete geldiğinde bekçiler kendilerini durdurup sabun ve diş fırçası taşıyarak boşa zaman harcamamalarını, çünkü oğullarının çoktan idam edildiğini⁵¹ söylemiştir. Hunan ili gazetelerine göre 2001 yılı Nisan ayında polis iki gün içinde 3.000 davayı çözme ulaştırmıştır. Siçuan ili aynı ayda cinayet, soygun ve bombalama olaylarının da dahil olduğu 6.704 davanın çözüldüğünü bildirmiştir. Bu tutuklama dalgasının ardından, çoğunlukla cezanın onaylanmasından sonraki bir saat içinde gerçekleştirilen büyük bir idam dalgası gel-

miştir. Rüşvet, vergide sahtecilik, dizel benzin hırsızlığı ve uyuşturucu ticareti gibi Batı dünyasında hafif cezalar alabilecek suçlar Çin'de idam cezasını gerektirmektedir.

Çoğu kaynağa göre Çin komünist devrimden beri üç idam dalgası yaşamıştır. Bunlardan ilki 1949 yılından kısa bir süre sonra meydana gelmiş ve beş milyon kadar insanın öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. İkincisi 1996 yılında başlamış ve hatalı itiraf olasılıklarına rağmen halktan büyük bir destek görmüştür. Hubei ilinde 5.000'den fazla insanın 13 kişinin ve hemen ardından 25 Haziran 1996'da da diğer sekizinin idamını⁵² izlediği vakada olduğu gibi bazı idamlar kamuya açık yerlerde infaz edilmiştir. Daha ziyade Ortaçağ'a ait dönemlerden kalma bir şekilde, ölüm cezasına çarptırılanlar kasabanın hemen dışındaki idam alanına götürülmeden önce köy ve kasabalarda arabaların açık kasalarına yerleştirilip gezdirilmekteydi. Arabaların peşinde çoğunlukla mahkûmların son anlarını izlemeyi hevesle bekleyen büyük bir seyirci kalabalığı bulunurdu. Tıpkı Japonya'da ve idam cezasını uygulamaya devam eden diğer pek çok ülkede olduğu gibi, suçluların ölmeden önce aile bireylerini görmelerine izin verilmemekte, ailelerin de idamlardan çoğunlukla infaz edildikten sonra külleri almak için bilgilendirildikleri zaman haberi olmaktaydı. Son döneme kadar mahkûmlara yakın mesafeden başlarının arkasına ateş ederek idam edilmeden önce diz çöktürülmekteydi. Meseleyi nasıl ele alırsanız alın, silahla vurma en masrafsız idam biçimidir. Bir yetkiliye göre yaşları 18 ile 87 arasında değişen suçlular için her idam ulaşım, cenazenin yakılması, mermiler ve ölüm ilanları da dahil olmak üzere yaklaşık 87 dolara⁵³ mal olmaktadır. Bazı durumlarda bekçilerin mahkûmlardan mermi'nin yüzlerine zarar vermeden çıkıp gidebilmesi için ağızlarını açmalarını istediği⁵⁴ bildirilmiştir. Bu konudaki bilgiler hâlâ çok net olmamakla birlikte, idamlarda organla-

rın hemen çıkarılıp civardaki kuruluşlara nakil ameliyatlarında kullanılmak üzere gönderilmesi için sağlık çalışanlarının da hazır bulunduğu dair gitgide daha fazla rapor gelmektedir.

2004 yılından itibaren Çin yavaş yavaş idam mangalarını kaldırıp zehirli iğne yöntemini getirmek için gezici idam odalarından yararlanmaya başlamıştır. Eleştirenler, zehirli iğnenin bedeni tek parça halinde bıraktığı ve yasadışı organ ticaretini kolaylaştırdığı için kullanıldığını öne sürmektedir. Ülkenin sağlık bakanı yardımcısının nakil işlemlerinde kullanılan organların çoğunun idam edilen mahkûmlardan geldiğini itiraf etmesi 2005 yılını bulmuştur. Bugün zehirli iğne yöntemini kullanan diğer ülkelerin aksine, Çin idamları kasaba kasaba dolaşan özel donanımlı ölüm karavanlarında gerçekleştirmektedir. Ölüm karavanının tasarımcısına göre mermilerden iğnelere doğru yaşanan değişim Çin'in "artık insan haklarını gözettiğine"⁵⁵ işaret etmektedir. Bu yöntemle can veren ilk kişi, iki kişiyi öldürmek ve tecavüz etmek suçundan hüküm giyen, on üç yaşındayken hırsızlık yaptığı için babası tarafından bir parmağı kesildiğinden "dokuz parmaklı şeytan" lakaplı Zhang Shiqiang olmuştur. İdamların yasalara uygun bir şekilde infaz edildiğini garanti altına almak adına kayıtları alınmış ve yerel polis güçlerine naklen izletilmiştir. Gezici ölüm karavanlarının destekçilerinden bazıları bu uygulamanın, idamların yasaların bozulmaya uğradığı topluluklara daha yakın yerlerde infaz edilmesiyle uzaklarda gerçekleşmeleri durumundan daha caydırıcı bir etkiye sahip olacağını öne sürmektedir. Dahası fakir topluluklar kendi idam binalarını inşa edecek bütçeden yoksundur.

2008 Olimpiyat Oyunları ufukta görüldüğünde Çin, Yüce Halk Mahkemesi'nin bütün idam davalarını yeniden gözden geçirmesini de içeren birtakım idam re-

formlarını uygulamaya koymuş, Çinli hukuk uzmanları bu hareketin idam sayısında yüzde 30'luk bir düşüşe neden olduğunu öne sürmüştür. 2008 itibarıyla Çin'de, aralarında 2007 yılında rüşvet almak suçundan idam edilen bir Devlet Beslenme ve İlaç Müdürünün ve yatırımcıları yaklaşık 300 milyon dolar dolandıran bir görevlinin idam vakalarının da olduğu şiddet içermeyen suçların da bulunduğu 68 farklı suçun cezası ölümdür. Aynı yılda organ ticaretini ve on sekiz yaşından küçüklerden canlı organ nakli yapılmasını yasaklayan yeni düzenlemeler kabul edilmiştir. Her ne kadar bu durumdan bahsedilmese de bu hususun idam gününü bekleyen mahkûmları etkilemediğini varsaymak gerekmektedir. Yine aynı yılın ilerleyen zamanlarında söylentiye göre, sağlık çalışanları da mahkûmlardan veya parmaklıklar ardında bulunan diğer zanlılardan aldıkları organları birinci dereceden akrabaları dışında kimseye nakletmemek konusunda anlaşmaya varmıştır.⁵⁶

2012'nin başlarında Çin meselenin etik sorunlarına hiç değinmeden, sonraki üç ila beş yıl içinde idamlardan sonra mahkûmların organlarının çıkarılması uygulamasına son vermeyi planladığını duyurmuştur. Duyurunun temeli etik kaygılar değil, mahkûmlardan alınan organlardaki yüksek mantar ve bakteri oranlarının yarattığı çekincelerle dile getirilen tıbbi sorunlar olmuştur. Bazı gözlemciler bu durumun organ nakli yapıldıktan sonra hayatta kalma sürelerinin Çin'de diğer ülkelere oranla daha kısa oluşunu açıklayabileceğini öne sürmüştür. Çin'de organ bağışlamayı yasallaştırmanın önündeki en büyük zorluklardan biri, organları tam olmadan gömülmeyi yasaklayan⁵⁷ kültürel inanıştır. 2013 yılı Ağustos ayında Kasım ayı itibarıyla mahkûm organ "bağışı" yasağının yürürlüğe gireceği, zira bu uygulamanın "Çin'in imajını lekelediği" açıklaması gelmiştir. Çin'in verileri doğruysa 2013 yılının

ilk altı ayında organ çıkarma oranında yüzde onluk bir düşüş yakalanmıştır.

Yirmi birinci yüzyılda profesyonel cellat bulmanın o kadar da kolay olmaması ülkeleri idam yöntemlerini değiştirmeye itmiş gibi görünmektedir. Bunun en belirgin olduğu ülke, asırlarca idamlarını kafa keserek gerçekleştirdikten sonra çok büyük ölçüde artık “kılıçlı cellatların sayısındaki yetersizlik ve çoğu bölgede hiç bulunmamaları” sebebiyle idam mangalarının da bir alternatif olarak kabul edildiği Suudi Arabistan’dır. Geçtiğimiz iki yılda bu idamları halka açık yerlerde gerçekleştiren bu son ülkede 75 kılıçla kafa kesme cezası infaz edilmiştir. 2013 yılı Mart ayında ilk defa hırsızlık, yağma ve silahlı soygun suçlarından hüküm giyen yedi adam için idam mangası kullanılmıştır.⁵⁸

Yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında Japonya 112 suçluyu idam cezasına çarptırmış, 2009 yılına gelindiğinde bunlardan 46’sının cezasını yedi gizli idam alanında infaz etmiştir. Ana darağacı, mahkûmların nispeten gösterişsiz, ayaklarının altında bir açılır platform, bir Buda heykeli ve halatı geçirmek için bir de halkadan oluşan düzeneklerle karşılaşacakları Tokyo’dadır. Mahkûmlar (oluşması muhtemel “panik ortamını önlemek adına”) son âna kadar vakitlerinin dolduğu konusunda bilgilendirilmemekte, hücrelerini temizleyecek, ibadetlerini yerine getirecek ve belki de son bir mektup yazacak kadar zaman tanınmaktadır. Bir kez ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra af çıkma şansı çok düşük olmuş, ortalama bekleme süresi altı yıl olmakla birlikte 40 yıl idamını bekleyen mahkûmlar olduğu da görülmüştür. Cezalarını dört buçuk metrelik, tek kişilik hücrelerde çeken mahkûmların darağacına çıkarılana kadar çok yaşlanması, iş görmez hale gelmesi ya da zihinsel hastalıklar göstermesi pek de nadir görülen bir durum değildir. Mahkûmların sadece banyo ve spor yapmak için hücrelerinden dışarı çıkmalarına izin verilmek-

tedir. Akrabaların ziyarete gelmesine izin verilmekteyken arkadaşlara böyle bir hak tanınmamakta; mahkûmlar satranç takımı alabilmelerine rağmen yalnız oynamak zorunda kalmaktadır. En dikkat çekici nokta ise Amerika Birleşik Devletleri'ndekinin belki de beşte biri kadar cinayet oranıyla Japonya'nın nüfusa göre idam oranının da orantılı oluşudur; 2007 yılında Japonya dokuz, Amerika Birleşik Devletleri 42 idam gerçekleştirmiştir. Sanayileşmiş dünyada kullanımı gitgide azalmasına rağmen 2010 yılında yüzde 86'lık bir kesimin idam cezasını desteklediği görülmüştür.⁵⁹

Tecavüz

Asya ve Afrika'da 2012-2013 yılları boyunca gerçekleşen, kamuoyunun yakından takip etme fırsatı bulunduğu pek çok tecavüz vakasının ardından bu suç uluslararası düzlemde gündemi giderek daha fazla meşgul etmeye ve daha çok tepki çekmeye başlamıştır. Ancak tanımını üzerine görüş ve yasalar büyük değişiklikler göstermeye devam etmektedir. Bazı ülkelerde küçük yaşta biriyle cinsel ilişkiye girmek otomatikman tecavüz olarak kabul edilirken bazı ülkelerde edilmemektedir. Yasalar ve algılar kültüre, ülkelere ve zamana göre büyük farklılıklar göstermektedir. Yakın zamanda Ekvador'a sığınan, WikiLeaks'in kurucusu (Avustralyalı) Julian Assange gerçekleştirdiği iddia edilen eylemlerin "gerçekten berbat olduğunu ve cinsel normlara kesinlikle uymadığını", ancak cinsel ilişkilerinin Latin Amerika'da tecavüz davasına yol açmayacağını öne sürmüştür. Güney Afrika'nın çokeşli başkanı Jacob Zuma ilk cinsel deneyiminin bir tecavüz olduğunu iddia etmiş, konu hakkındaki fikrini, "Eğer kadın hazırsa onu öylece bırakıp gitmek olmaz," sözleriyle dile getirmiştir. 2006 yılında bir tecavüz dava-

sından beraat etmesinin ardından hâkime bir kadını seksten mahrum etmenin “tecavüzden farksız”⁶⁰ olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir.

Halen ülke çapında kabul gören bir tecavüz tanımı bulunmayan Amerika Birleşik Devletleri’nde polise her gün ortalama 232 tecavüz ihbarı gelmektedir. Federal ceza kanununa göre tecavüz “şiddetli cinsel istismar” anlamına gelmekteyken, her eyaletin yasalarında tecavüzden bahsedebilmek için zor kullanılması gerekip gerekmediği gibi koşullara göre farklı bir tanım bulunmaktadır. İngiliz Ortak Hukuku tecavüzü “insan bedenindeki üç açıklıktan herhangi birine bütün tarafların rızası olmadan penisin sokulması” olarak tanımlamaktadır.

Şeriat, bizzat tecavüzcü itiraf etmedikçe ya da dört şahit tarafından onaylanmadıkça kanıtlanmasını imkânsız kıldığı için tecavüz söz konusu olduğunda, suçun işlendiğinin sabit olmasını özellikle güçleştirmektedir. Somali ve Bangladeş gibi ülkelerde tecavüz kurbanlarının gayrimeşru cinsel ilişkiye girmek suçundan kırbaç ya da recm cezasına çarptırılmaları hiç de ender görülen bir durum değildir. Güncel bir kaynak Pakistan hapishanelerindeki kadınların belki de üçte birinin tecavüz kurbanları olduğunu öne sürmektedir.

Hindistan’daki kast sistemi adaletin kişilerin toplumsal sınıflarına göre uygulanmasına yol açarak büyük bir eşitsizlik yaratılmasına neden olmuştur. Örneğin 2012 yılının Eylül ayında sekiz erkek düşük kasttan on altı yaşında bir kıza tecavüz etmiş, kızı kendilerini ihbar etmesi halinde öldüreceklerini söyleyerek tehdit etmiştir. Önceleri Dokunulmazlar* olarak bilinen Dalit kastı-

* Dalit kastına verilen bir isimdir. Bu ismin sebebi diğer kastlardan kimselerin yapmaktan iğrendiği ve küçük düşürücü bulduğu pis işleri bu kasttan insanlara yaptırmaları ve bunun sonucunda Dalit’leri dokunulmayacak kadar pis görmeleri sebebiyle bu isim verilmiştir. (Ç.N.)

nın üyesi olan kızın toplumsal statüsü, özellikle de yüksek kastlardan bireylerin hâkimiyetindeki bir köy sisteminde konuşmasını engellemiştir. Bu saldırıyı daha da sarsıcı bir hale getiren husus, tecavüzcülerin hepsinin cep telefonlarıyla olayın videolarını çekmeleri ve yerel halktan erkeklerle paylaşımlarıdır. Kızın babası olup bitenleri öğrenince böcek ilacı içerek intihar eder. Dalit topluluğunun geride kalan üyelerinin tepkisi ise adalet talep etmek olmuştur.

Daha yüksek bir kasttan genç bir fizyoterapi öğrencisinin Yeni Delhi’de toplu tecavüze uğrayıp ardından da cinayete kurban gitmesi yukarıda sözünü ettiğimiz tecavüz vakasından çok da uzun zaman sonra gerçekleşmemiş, ancak bütün dünyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Olayın vahşeti Hindistan’da büyük bir öfkeye neden olmuş ve pek çok kimse için, tecavüzün oldukça yaygın, bu suçun cezalandırıldığının ise oldukça ender olarak görüldüğü ülkede kadına karşı şiddetin simgesi haline gelmiştir. Bu vakada beş yetişkin (bir de reşit olmayan) erkek, genç kadının iki hafta ölüm kalım mücadelesi verdikten sonra hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan saldırıyı gerçekleştirmekten gözaltına alınmıştır. Dışarıda içki içmekte olan adamlar genç kadını ve bir erkek arkadaşını yakalayıp demir bir sopayla saldırıya geçmiş, kadının iç kanamadan ölmesine yol açmışlardır. 2010 yılında Yeni Delhi’de bir ankete katılan kadınların üçte ikisi önceki sene cinsel saldırıya uğradıklarını öne sürmüş, ancak yüzde birden de azı durumu ihbar etmiştir. Bazı anketler Hindistan’ın dünyanın en yüksek cinsel şiddet oranlarından birine sahip olduğunu öne sürmektedir. Bu olguya karşılık vermek için, saldırıdan sonra özel olarak kadınlara karşı işlenen suçlarla ilgilenen yeni ve hızlı mahkemeler kurulmuştur.⁶¹

Çok sık gündeme gelen onlarca vakanın ardından

Hindistan'ın tecavüzcüleri cezalandırmak için önemli adımlar atmaya koyulduğu düşünülebilirdi. Ancak 2014 yılında ülke bir kez daha Batı Bengal'de genç bir kadının, başka bir köyden bir adamla evlenmek istemesi üzerine⁶² köy büyükleri tarafından topluca tecavüze uğratılarak cezalandırılmasının ardından insan hakları örgütlerinin hedefi haline gelmiştir. Hindistan'daki tecavüz sorununa dair giderek artan farkındalığa rağmen, köylerde köy heyetleri oldukça yaygındır ve çoğunlukla katı davranış kuralları koyma yetkisi bunların elindedir. Dünyanın dört bir yanında modern çağa ayak uydurmak için didinen pek çok topluluk gibi, Hindistan'daki kırsal yerleşimlerde çoğunlukla fi tarihinden kalma gelenekler tarafından baskı altında tutulmakta ve modern hukuktan çok daha etkili olan Ortaçağ'a ait köklerine bağlı kalmaktadır.

2013 yılı Şubat ayında Güney Afrikalı genç bir kadın bir inşaat alanındaki moloz yığınının içinde can vermiştir. "Bağırsakları karnından dışarı çıkan" kadın umutsuzca kendisine yardımcı olmaya çalışan ilkyardım ekiplerine kendisine saldıran kişinin ismini fısıldayabilmiştir. Ertesi gün 22 yaşında bir şüpheli tutuklanıp Güney Afrika'nın yakasından bir türlü düşmeyen, önlenmesi güç cinsel şiddetin alışlageldik sonucu olarak ülke çapında büyük bir öfkeye neden olmuştur. Bu vaka özellikle de delil yetersizliği sebebiyle dava düştükten sonra, Hindistan, Mısır ve Brezilya'dakilerle aynı türden vicdani değerlendirmeler sonucunda eyleme geçilen kadın hareketlerinin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Her yıl yaklaşık 64.000 cinsel saldırı vakasının ihbar edildiği Güney Afrika "eşler arasında yaşanmayan tecavüz vakalarında dünyanın en yüksek oranlarından birine" sahiptir. Yetersiz bir ceza hukuku sistemi, zayıf polis sorguları ve yüzde ondan dahi düşük bir tutuklama oranı da bununla birleşince bir ankette Güney Afrikalı erkeklerin yüzde 25'inin birine tecavüz ettiğini

itiraf etmesi, bunlardan neredeyse yarısının da bu suçu bir kereden fazla işlediğini dile getirmesi pek de şaşırtıcı bir sonuç olmamaktadır. Araştırmacılar sorunun bu kısmının altında son derece ataerkil, kadınlara karşı işlenen suçlara değer vermeyen bir tarih ve kültürün yattığını öne sürmektedir. Güney Afrika'nın ırkçılığa dayalı sisteminin üzerinden neredeyse 20 yıl geçmiş olmasına rağmen, ülkenin kanunlarını yürütürken hâlâ eski tarz güvenlik kuvvetlerinden, tecavüzü de geçmiş dönemde ev içi güvenlik vakalarında olduğu kadar ciddiye alacak modern polis kuvvetlerine doğru bir değişimi sağlamaya çalıştığını söylemek mümkündür.⁶³

Çoğunluğun Müslüman olduğu ülkelerdeki diğer güncel vakalar, söz konusu tecavüz davaları olduğunda belli bir esneklik ve pragmatizm göstermektedir. Genelde de hukuktaki bu değişimler kurbandan ziyade suçlunun lehinde olmaktadır. Ancak bu genel havanın aksine bir durum, 2014 yılında ülke meclisinin oybirliğiyle daha önceleri reşit olmayan kurbanlarıyla evlenmeleri durumunda tecavüzcülerin ceza almadan kurtulmalarına olanak tanıyan yasada değişikliğe giden Fas'ta yaşanmıştır. Bu hüküm, 2012 yılında tecavüze uğradıktan sonra kendi ailesi tarafından kendisine bıçak zoruyla tecavüz eden saldırganla evlendirilmeye zorlanan 16 yaşındaki bir kızın vakasından sonra uygulamaya geçmiştir. Anayasanın 475. maddesine göre saldırgan kurbanla evlenmezse yıllarca hapis yatacak, ayrıca küçük de bir para cezası ödemek zorunda kalacaktı. Ancak kanundaki düzenlemeyle birlikte bu maddede yer alan beraat şansı kaldırılmış ve cezalar artırılmıştır. Adalet Bakanlığı bu düzenlemenin ardından tecavüz için daha sert cezalar uygulama sözü vermiş, diğer yetkililer de kadınlara karşı gerçekleştirilen çok sayıda eylemin suç sayılması için baskı yapmaya ve evlilik dışı ilişkiler sonucunda gerçek-

leşen doğumların toplum tarafından damgalanmasından kaçınmaya çalışmıştır.⁶⁴

Daha geleneksel bir çizgide seyreden, genellikle kadın haklarının aleyhinde kararlar veren Afganistan Meclisi 2014 yılı Ocak ayında ülkenin ceza kanununda saldırgan olduğu öne sürülenlerin akrabaların bu kişilere karşı şahitlik etmekten alıkoyan birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeyi bu denli ürkütücü hale getiren, bu bölgede kadınlara karşı işlenen şiddet içerikli suçların çoğunun *yegâne* tanıklarının akrabalar olduğu gerçeğidir. 2014 yılı Mart ayı itibarıyla Devlet Başkanı Karzai, Batılı insan hakları örgütlerinin kendisini müstakbel yasayı veto etmesi konusunda uyardığı için henüz son onayı vermiş değildir. Bu yasa düzenlemesi, yaklaşık 100 sayfalık yeni ceza kanununun Madde 26 olarak bilinen sadece küçük bir kısmıdır. Kanunun kendisi özellikle kadınları hedef almamakta ya da aile içi şiddetten bahsetmemektedir; ancak günlük yaşamdaki eylemleri son derece kısıtlanmış olduğundan kadınlar zaten çoğunlukla aile bireyleriyle birlikte. Hukuk uzmanlarına göre bu yasa tasarısının onaylanması kadınları, söz gelimi kendilerine tecavüz eden amcaları gibi erkek akrabalarını ihbar etmekten alıkoyacaktır. Benzer biçimde kızının diğer bir aile bireyinden dayak yediğini gören bir annenin şahitliği de geçerli sayılmayacaktır. Her halükârda bu husus suç ve ceza öğrencilerine hukuk sistemlerinin geçmişten günümüze her zaman kadın haklarının ilerlemesine engel olduğunu⁶⁵ hatırlatmaktadır.

Hapis cezası

Yaptırımlar göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde dünyanın dört bir yanında hapis cezasının ceza sistemlerinde baskın bir unsur olduğu görülmektedir.

Hiçbiri, kendi yerel yorumunu da kattığı hapishane kamplarını bu tasarım üzerine geliştiren Kuzey Kore kadar olmasa da dünyada hâlâ Sovyet tarzı gulag sistemlerini kullanan ülkeler bulunmaktadır. GULAG Rusçada "İslah Edici Çalışma Kampları Baş İdaresi" ifadesinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. 1929'da Josef Stalin'in döneminde kurulan gulag'lar karmaşık bir köle çalıştırma kampı sisteminin ve tutuklamaların, sorguların, ulaşımın ve kampların gelişmesini sağlayan aile birimlerinin yok edilmesini içeren baskıcı bir düzenin kısaltması⁶⁶ haline gelmiştir. Çoğu kaynağa göre, kamplar birden sona ermemiş, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında siyasi aktivistleri de içeren "yeni nesil suçluları" cezalandırmak üzere yeniden tasarlanmıştır. 1987 yılında Mihail Gorbacov bu kampların dağıtılması emrini vermiştir. Bu sistem artık Sibiry'a'dan kaldırılmış olsa da, Kuzey Kore'de gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Yüzlerce Koreli Kuzey'den Güney Kore'ye kaçtıkça, mahkûmları ölene kadar çalıştıran rejimin gaddarlığına dair iç burkan hikâyeleri de yanlarında getirmektedir. Bazı kaynaklara göre yiyecek o denli az gıda vardır ki, tutuklular hayatta kalmak için sıçan ve farelere bel bağlamak zorunda kalmakta, diğer bazı tanıklarsa yirminci yüzyılda Çin'de açlıktan ölmek üzere olan köylülerin birkaç mısır tanesi bulabilmek için hayvan dışkılarını karıştırdığı kıtlık zamanını hatırlatan hikâyeler anlatmaktadır. Lider Kim Il-sung'un 1972 tarihli bir emrine göre toplumu sınıf düşmanlarının tohumlarından temizlemek için "üç nesle kadar" herkes cezalandırılmak zorundadır. Bu da sülaleleri hep birlikte "toplu suçtan" hapse atarak gerçekleştirilmiştir.⁶⁷

Kuzey Kore'nin insan hakları aktivistleri tarafından "Gizli Gulag" olarak adlandırılan gulag sistemi farklı seviyelerdeki suçlular için özelleştirilmiş hapishanelerden

oluşmaktadır. Örneğin, “Eğitimle İyi İnsan Yapma Yeri” anlamına gelen Kyo-Hwa-So Hapishanesi ağır işlerde çalıştırılan siyasi ve kriminal suçlular için tasarlanmıştır. Mahkûmların bazıları hastalıklar sebebiyle erken tahliye edilmektedir. Bu tahliyeler de iki amaca hizmet etmektedir; gözaltında gerçekleşen ölümlerin sayısını azaltmak ve hapishaneyi cansız bedenlerin evlere gönderilmesi durumunda ortaya çıkacak masraftan kurtarmak. 12 Numara olarak bilinen ve kimliği bildirilmeyen bir mahkûm, ifadesinde kendisinin 1990’larda bakır madencisi, keresteci ve mobilyacı olarak ağırlaştırılmış hizmet cezası çeken 15.000 tutukludan biri olduğunu belirtmiştir. Kampta uygulanan cezalar arasında yiyecek payının düşürülmesi, tutukluluk süresinin uzatılması ve nerdeyse ayağa kalkmanın veya uzanmanın mümkün olmadığı, tutukluların günlerce normalin çeyreği kadar yemekle yetinmek durumunda kaldığı dar (bir buçuğa bir buçuk metrelik) hücrelerde gözaltına alma gibi uygulamalar bulunmaktaydı. Kaçmaya teşebbüs eden, ya da diğer bölgelerde ölüm cezasını gerektiren suçlar işleyip bu kamplara getirilen mahkûmların cezası idam olmaktadır. Banyo yapma veya kıyafet değiştirme olanağı bulunmayan mahkûmlar 50 ila 100 kişilik gruplar halinde başayak şeklinde tahta zeminlerde yatmaktadır. Dolayısıyla ölüm oranlarının oldukça yüksek olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bir diğer eski mahkûm zorla oturtulup anne ve babasının idamını en ön sıradan izlemek zorunda bıraktığını, kendisinin de tekstil fabrikasında istemeden yaptığı bir hata sonucunda parmaklarından birinin eklem yerinden kesildiğini dile getirmiştir. 1990’larda diğer mahkûmlar su işkencesi, bileklerinden asma, uykusuz bırakma, dayak, zorla kürtaj ve hatta küçük çocukların öldürülmesi gibi yöntemlerle cezalandırılmaktaydı. Zorla kürtaj ve çocuk cinayetleri, Kuzey Kore’nin “ya-

bancı babaların çocuklarını beslemek zorunda olmadığı”⁶⁸ şeklindeki düşünceden hareketle hamileyken Çin’den zorla geri gönderilen eski vatandaşlarını hedef almaktaydı. 2014 yılında bir Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu Kuzey Kore yönetimini aralarında cinayet, kölelik, işkence, tecavüz, zorla kürtaj ve dine, ırka ya da siyasi sebeplere dayandırarak insanları yargılamanın da dahil olduğu insanlığa karşı işlenmiş suçlarla itham ederek ülkenin gözaltı sistemine yönelik en ağır suçlamayı getirmiştir. Dahası, belgeler “bu yasa ihlallerinin ciddiyeti, ölçüsü ve doğasının modern dünyada hiçbir eşi benzerinin bulunmadığını” belirtmektedir.

1950’lerde Mao Zedong, siyasi muhalifleri çabucak saf dışı bırakmak için Çin’in çalışma kampı sisteminin elden geçirilmesi hareketinin yönetimini üstlenmiştir. Ağır çalışma yoluyla yeniden eğitime dayanan bu sistem, o dönemden beri 100.000’den fazla mahkûmla dolu 350 kamptan oluşarak gitgide yayılan bir sistem haline gelmiştir. *Laojiao* olarak bilinen bu kamplar polise istedikleri herkesi mahkemeye çıkarmadan dört yıla kadar gözaltında tutma yetkisi tanımaktadır. Bir gözlemcinin deyişiyle bu kamplar “ülkenin çatırdayan hukuk ve düzen sisteminde zamanını en çok şaşırmış unsurlardan-
dır”.⁶⁹ 2008 yılındaki tahminlere göre 350 *laojiao*’daki mahkûmların sayısı en az 160.000’e çıkmıştır. Bu olgunun Çin’in ıslah sisteminin yalnızca bir parçası olduğunu; diğer kuruluşlardaki tutukluların yasal bir sürecin ardından oralara gelmiş olmalarına rağmen *laojiao*’larda kalanların genellikle hiçbir yasal süreçten geçmediklerini akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Bu kamplarda kalanlar arasında komünizmin olağan düşmanları olan fahişeler, siyasi muhalifler, aktivistler, uyuşturucu bağımlıları, Hristiyanlar ve Falun Gong gibi yasaklı ruhani örgütlerin üyeleri bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana ortaya çıkan Rusya ve diğer on dört devlet, hapishane sistemlerini çağdaşlaştırmak için uğraşıp durmaktadır. Moskova'nın 2.500 kilometre kadar kuzeydoğusunda Lozva'da 76 Numaralı ceza sömürgesi bulunmaktadır. Devlet Başkanı Boris Yeltsin 1999 yılında ölüm cezasını yasaklayınca idam gününü bekleyen 277 mahkmın cezaları müebbet hapse çevrilmiştir. 2000 yılında gazeteciler hayatta kalan bu tutuklularla röportaj yapmayı başarmış, mahkûmların çoğu içinde bulundukları koşullarda yaşamaktansa vurulup öldürülmeyi tercih edeceklerini dile getirmişlerdir. Bu ceza sömürgesi idam gününü bekleyen mahkûmların gönderildiği iki özel kuruluştan biriydi. Diğer de Moskova'nın yaklaşık 500 kilometre kuzeyindeki Vologda Adası'ndadır. Önceden idam rejimi mevcutken özel bir birim kelepçeli mahkûmları hücrelerinden çıkartıp enselerine tek bir el ateş ederek idamlarını infaz etmekteydi. Durum Lozva'dakiyle oldukça benzer olmuş, buradaki bazı mahkûmlar da içinde yaşadıkları sefaletten kurtulmak için idam edilmeyi talep eder hale gelmiştir. Bunun sebebini anlamak hiç de g değildir. Her bir hücre dört metreye dört metre boyundadır. Önceden iki kişi-lik tasarlanan bu hücrelerde artık altı kişi kalmaktadır. Gri-siyah çizgili üniformaları içindeki mahkûmların günlük aktiviteleri çoğunlukla metal ranzalarda oturup yukarıya bakmaktan ibarettir. Avizesiz, ıplak bir ampul 24 saat boyunca yanık durmaktadır. Hücreler hiçbir şekilde doğal ışık almamakta ve on günde bir yıkanmaları dışında musluklardan su da akmamaktadır. Her gün 90 dakika boyunca hücrelerinden çıkmalarına izin verilmektedir. Özellikle de Lozva'daki koşullar daha da berbattır. Keres-te işi için kullanılan eski bir Sovyet gulag'ının bulunduğu yere kurulan kampın dış dünyadan yalıtılmış olması da mahkûmların pek çok şeyden mahrum kalmalarıyla bir-

leşmektedir. Moskova'dan trenle kırk saat uzaklıktaki bu bölgede kışlar en az dokuz ay sürmekte, sıcaklıklar zaman zaman -45 dereceye kadar düşmektedir. Mahkûmların yılda bir kez dört saatlik görüş izinleri olmasına rağmen, çoğunun aile bireyleri ya da arkadaşları bu inanılmaz pahalı ve uzun yolculuğa çıkamamaktadır.⁷⁰

Yıllar süren ekonomik buhranın ardından Rusya'nın hapisane koşulları gitgide kötüleşmeye devam etmiştir. Yetersiz beslenme ve tıbbi imkânları olan hapishanelerde 1999 yılında verem tahminen 100.000 mahkûmu etkisi altına alarak⁷¹ salgın boyutlarına gelmiştir. İronik bir şekilde, büyük hapisane yenilikçisi John Howard da Rusya'da yaklaşık iki asır kadar önce Rus hapishanelerini ziyaret ettiği sırada o zamanlar "lekeli humma" olarak bilinen tifüse yakalanmıştır. John Howard'ın bu koşullara ilişkin ne söyleyeceği merak konusudur, ama en iyi olasılıkla iyileştirme ve reforma çok az özen gösterildiğini, bu sebepten ötürü de mahkûmlar arasında yeniden suç işleme oranlarının yüksek olmasına şaşırılmaması gerektiğini söyleyecektir.

Avrupa'nın çoğu, özellikle de güney ülkeleri kemer sıkma politikalarıyla boğuşmaktayken bu sıkıntılı dönemin ülke ekonomilerinde yol açtığı beklenmedik sorunlardan biri de bazı mahkûmların barınmaya kira ödemedikleri ve hayatlarını devam ettirmeye yetecek kadar ücretsiz yemek bulabildikleri hapishanelerde kilitli kalmayı tercih etmeleri olmuştur. Dahası dışarıdaki özgür dünyanın gittikçe kötüleşmekte olan koşulları gardiyanların işe kendi tuvalet kâğıtlarını getirmek zorunda bıraktıkları Portekiz'de olduğu gibi, hapisane çalışanları üzerinde amaçlanmamış sonuçlar doğurmuştur. Adi suçların oranları Portekiz ekonomisinin tepetaklak olmasıyla pek çok vatandaşın trafik cezalarını ödeyemedikleri için soluğu hapishanelerde alıp mahkûm sayısını da yük-

selmesiyle inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bütçe kesintileri ücretsiz şampuan ve deterjan uygulamasına da son vermiş, gardiyanların bu ve benzeri temel malzemeleri mahkûmlara fahiş fiyatlarla satabildikleri bir yeraltı ekonomisi yaratmıştır.⁷²

Öte yandan Japonya düşük tutukluluk ve tekrarlayan suç oranlarına sahiptir. Örneğin Birleşik Krallık'taki 100.000'de 149 ve ABD'deki 100.000'de 716 oranlarına karşın burada tutukluluk oranı 100.000'de 55 kişidir. Ancak molalar dışında konuşmayı yasaklayan, dolayısıyla da mahkûmlara ücretsiz çalışmaktan başka seçim bırakmayan Japon sistemi sanayileşmiş ülkeler içinde en acımasız sistemlerden biridir. 1990'ların sonunda gündemi epey meşgul eden bir dizi cinayetin ardından, suç oranlarının düşük olduğu bu ülkede halk suçtan gitgide daha fazla korkmaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi bunun sebebi de ülkenin genel havası bu doğrultuda olmamasına rağmen, medyanın korkunç toplu cinayet haberleriyle dolup taşmasıdır. Tıpkı Batı'daki benzerleri gibi Japon toplumu da artan suç korkusuna dair bir kriminoloğun "cezai popülizm" olarak adlandırdığı ve ceza adaleti sisteminin ülke nüfusunun da desteğiyle çok daha cezalandırıcı ve sert hale gelmesini ifade eden tutuma yönelmiştir. Böylece Japon Ceza Kanunu'ndaki güncel değişiklikler, belli suçlar için uygulanan ceza üst sınırlarını (15'ten 20, 20'den 30 yıla) yükseltmiştir. Dahası asırlardır toplumun peşini bırakmayan genç suçluluğu korkusu da, müebbet hapis ve belli suçlar için de idam gibi cezaların benimsenmesine yol açmıştır.⁷³

Japon ıslah sistemi gizli saklı yürütülmesi ve tek kişilik hapse dayanması yüzünden eleştirilmektedir. Chiba Hapishanesi'nde mahkûmların üçte ikisinden fazlası cinayet ve kundakçılık gibi suçlar işleyip ölüme neden ol-

dukaları için parmaklıklar ardına getirilmekte; yarısından fazlası da müebbet hapis cezası çekmektedir. Chiba'daki, çoğu hayatlarında hiç cep telefonu ya da kredi kartı kullanma şansı bulamamış mahkûm nüfusunun yaş ortalaması aşağı yukarı 50'dir. Eşlerin mahkûmları ziyaret etmesine izin verilmemektedir. Günlük aktiviteler çoğunlukla uçsuz bucaksız atölyelerde ayakkabı ve mobilya yapmaktan oluşmaktadır. Çoğu kaynağa göre hapis-haneden kaçma ve isyan oranları da tıpkı uyuşturucu ve kaçakçılık oranları gibi düşüktür. Mahkûm başına düşen yüksek gardiyan oranı (her gardiyan için yalnızca dört mahkûm) ile birlikte katı bir kurallar sistemi hapis-hane yönetimi açısından gözle görülür bir düzenin sağlanabilmiş olmasına yol açsa da insan hakları örgütleri bu başının özellikle de Batı kökenli⁷⁴ mahkûmlar arasında zihinsel bir gerilemeye yol açarak "çok pahalıya patladığını" iddia etmektedir.

Japonya gibi çoğu İskandinav ülkesinin nüfusu da homojen bir yapıdadır. Ancak Japonya'nın tam aksine ceza anlamında İskandinav ülkelerinin bu noktaya gelmesi asırlar almış, onlar çok daha yumuşak bir ıslah sistemini benimsemiştir. Örneğin Danimarka gibi ülkeler 1880'lerden beri idam cezalarıyla bedensel cezaların kaldırılmasının yanı sıra ağır hizmet cezasıyla hapsin kaldırılması gibi sayısız reform gerçekleştirmiştir. Son yıllarda insancıl muamele düsturundan hareketle hapis cezası çok daha merhametli bir biçimde uygulanır olmuştur. Cezai politikalar mümkün mertebe uygun olan en kısa cezayı, hapis cezası için konuşmak gerekirse de açık cezaevlerini tercih etme eğilimindedir. Ancak mahkûmlar bu kurumlarda uymaları gereken cezaevi protokolünü ihlal ederlerse, kapalı cezaevlerinde daha sert bir ceza ortamının kendilerini beklediğinin de bilincindedir. Bir numaralı cezaevinin "iyileştirme" kavramı olduğu ül-

kede, hapis yaptırımlarının yüzde 85'i mala karşı işlenmiş suçlar ve alkollü araba kullanmak gibi hatalı davranışlar için uygulanan hafif hapis cezalarıdır. Sonuç olarak Danimarka'daki cezai yaptırımların çoğu, kimi zaman şartlı tahliye, hafif hapis, maddi zarar karşılama ve gelire göre ayarlanan günlük kesintilerle birlikte uygulanan para cezaları ve tecil edilmiş cezalardan oluşmaktadır.

Finlandiya muhtemelen Avrupa'da en az hapishaneye sahip olan ülkedir. Nispeten sınıfsız bir kültür olarak, diğer ülkelerin peşini bırakmayan ekonomik ve toplumsal eşitsizliklere Finlandiya'da rastlamak mümkün değildir. Sadece 30 yıl önce Finlandiya Batı Avrupa'nın kalasına kıyasla komşusu Rusya'ya çok daha benzeyen, katı bir ceza sisteminin yanı sıra kıtadaki en yüksek tutukluluk oranlarından birine de sahipti. Ancak Finlandiya örneği, akademisyenlerden ve diğer ceza uzmanlarından gelen önerileri de geri çevirmeyip ceza politikalarını yeniden gözden geçirerek neler başarılabileceğini gözler önüne sermiştir. Modern kurumlar "duvarlar ve tel örgülerin yerini güvenlik kameralarına ve elektronik alarm sistemlerine bıraktığı" açık cezaevleridir. Kapılara vurulan kilidin alışlageldik sesi yerini ağır metal kapıların çınlamasına, Ortaçağ'dan kalma hücreler de üniversite yurtlarını andıran yaşam koşullarına bırakmıştır. Burada gardiyanlar ve sorumlu oldukları mahkûmlar birbirlerine isimleriyle hitap etmekte ve tutukluların ev iznine çıkmasına da, özel evlerde aile bireyleriyle dört günlük ziyaretler gerçekleştirmelerine de izin verilmektedir.

Tutukluluk sayısının nüfusa oranı söz konusu olduğunda, geçtiğimiz on yıllarda hiçbir ülke Amerika Birleşik Devletleri'nin eline su dökememiştir. 2010 yılının başlarında dünyanın nüfusa göre en yüksek tutukluluk oranına ABD sahip olmuştur. Dünya nüfusunun yalnızca yüzde 5'ini oluşturan ülke, gezegende "kayda geçen"

mahkûmların yüzde 25'ine ev sahipliği yapmaktadır. Tutukluluk oranı dünya ortalamasının (100.000'de 125)⁷⁶ neredeyse beş katı kadar fazla; 100.000 kişide 756 olarak hesaplanmıştır. Amerika'nın suça karşı açtığı sözde savaşın en kafa karıştırıcı yönlerinden biri, son yirmi yılda toplam mahkûm sayısı artarken ülkedeki suç oranlarının düşmekte oluşudur. Daha uzun hapis süreleri ve daha fazla mahkûm sayısının suç oranlarındaki düşüşe neden olduğu söylenebilse de, hapishanelerdeki artışın seçmenler ve ceza adaleti sistemi tarafından desteklenen ceza politikaları gibi pek çok farklı nedeni bulunmaktadır.

Kuzey Kore ve Çin gibi ülkelerdeki gulag benzeri hapishane rejimlerini eleştirenlere göre bu ülkelerin cezai uygulamalarını terk etmeleri hiç de zor değildir. Ancak daha nadiren sözü edilen nokta, Amerikan hapishanelerinin mahkûmları aşırı korunaklı yapılarda, yaklaşık iki metreye üç metrelik hücrelerinden bir saatlik bir süre zarfında kısıtlı bir alanda tek başlarına spor yapmak için salarak günde 23 saate varan sürelerde izole etmeye devam etmesidir. Aleksandr Soljenitsin'in Rus gulag sistemi hakkındaki işi çalışmasına gönderme yapan gazeteci David Brooks bu Amerikan olgusunu "Acılar Takımadası"⁷⁷ olarak ifade etmiştir. Charles Dickens'ın Philadelphia'daki Eastern State Tutukevi'ndeki bireysel hapsin dehşet verici yanları üzerine yazdığı incelemesinin ardından 150 yıldan uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen uygulama hâlâ sürmektedir. Mahkûmlar gergiye bağlanmasa ya da boyunduruğa vurulmasa bile, Aydınlanma'dan Michel Foucault'ya kadar bütün gözlemciler bireysel hapsin bazılarınca "sosyal acı" olarak adlandırılan duruma yol açmaya meyilli olduğunu dile getirmektedir. Şiddete meyilli ve disiplinsiz mahkûmları birbirinden ayırmak için pek çok geçerli sebep bulunsa da, çoğu araştırma bu türden bir cezanın büyük olasılıkla intihara

ve akut psikoza sebep olduğunu; gelecekte mahkûm serbest kaldıktan sonra şiddet uygulama olasılığını da artırdığını bulgulamıştır. Pek çok eyaletin bu gerçekle yüzleşmeye başladığına dair işaretler mevcuttur. 2014 yılında Colorado ciddi zihinsel hastalıkları bulunan tutukluları bireysel hapse göndermeyeceğini duyurmuş, New York'lu yetkililer de uzun süreli izolasyonu sınırlandıracak yeni standartları uygulamaya koymaya dair planlarına son şeklini vermiştir.⁷⁸

1985 ile 1991 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Kongresi hüküm verme konusunda yargıçlara tanınan inisiyatifin çoğunu geri alan yirmi yeni ceza yasasını yürürlüğe koymuştur. 1993 yılında seçmenler suçlarını üç kez tekrarlayan ciddi suçluların hiçbir tahliye olasılığı olmadan müebbet hapisle cezalandırılmalarını gerektiren bir kanunu oylamayla kabul ettikten sonra, Washington eyaletinden çıkan, "üç hakkın dolunca işin biter" sloganı sert siyasetçilerin düsturu haline gelmiştir. Bunun ardından bir düzineden fazla eyalet benzer yasalar çıkararak bu yolu takip etmiştir. Üç Hak ceza politikası 1980'lerde California'da, küçük Polly Klaas'ın hayatı boyunca hapse girip çıkan azılı bir suçlu tarafından kaçırılıp öldürülmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Polly yatağından kaçırılıp vahşice öldürüldükten sonra bu suçun yankıları bütün ülkede ses getirmiş, bir hukuk tarihçisinin bu suçun "yasamanın bazı acımasız bölümlerinin benimsenmesine yol açan güçlü bir uyarı"⁷⁹ olduğunu dile getirmesine neden olmuştur. 2010'larda ortaya çıkan, içlerinde en önemli olanları zorunlu minimum cezaların uygulanmasının azaltılması ve uyuşturucuyla ilgili suçlara uygulanan sert hapis cezalarının yumuşatılması olan bazı akımlar Amerika'daki hapis oranlarının yavaşlamasına katkı sağlamıştır.

Adaleti dağıtmak

Geçtiğimiz birkaç yılda çeşitli uç dinî gruplar arasında acımasız cezalandırma yöntemlerinin yeniden görülmeye başlaması gibi bir durum söz konusudur. İslam âlimleri, (İslam dünyasındaki diğer grupların yanı sıra) Afganistan ve Pakistan'daki Taliban tarafından infaz edilen cezaların ve cezalandırılan suçların çoğunun Kuran'la veya şeriatla hiçbir bağlantısı olmadığını dile getirmektedir. Gerçekten de El Kaide'ye bağlı destekçilerin yücelttiği militan aşırılık, yakın zamanda Afganistan boyutundaki bu ülkede İslamcılar tarafından baskılarla engellenene kadar Timbuktu, Mali'de egemenliğini sürdüren ılımlı İslam'la büyük bir tezat oluşturmaktadır. İslamcılarının getirdiği yeni yaptırımlar arasında köylülerin gözü önünde önce "bir adam boyu" çukur kazıp içinde diz çökmeye zorlandıktan sonra taşlanarak öldürülen çiftin vakasında görüldüğü gibi, zina suçunun karşılığında uygulanan recm de yer almaktaydı. Başka bir durumda bir kadın akrabası olmayan bir erkekle yan yana yakalanmış ve (İslami standartlara göre bile ağır bir ceza olan) 95 kırbaçla cezalandırılmıştır. Genç kadın önce 4 Ocak 2013 tarihinde izleyicilere suçunun ve cezasının duyurulduğu pazaryerine götürülmüş, ardından "ağaç dalından yapılan kırbaçla cezası infaz edilmeye başlamıştır. Görevli kadını o kadar uzun bir süre boyunca o kadar sert kırbaçlamıştır ki, kadın bir noktada artık peçesinin düşüp düşmediğinden bile emin olamayacak hale gelmiştir. Kanın vücudundan yere aktığını hissedebilmektedir". Kırbaçlama bitince bir dahaki sefere idam edileceği konusunda uyarılmıştır.⁸⁰

Kuzey Mali'yi 2012 yılında İslamcılarının ele geçirmesiyle dünya üzerinde şeri hukukun en sert örneklerinden biri görülmeye başlandı. Durumu belki de en iyi

açıklayan, bir köylünün, “Bu durum birdenbire oldu; bizlerin arasından çıkıp gelen bu insanlar bize kendi adaletlerini dayattılar,”⁸¹ şeklindeki sözleridir. Aynı yılın sonunda onlarca organ kesme cezası infaz edilmiştir. Bir vakada ateşli silah çalmakla suçlanan biri kolu lastik bir kayışla kolçağa sabitlenerek bir sandalyeye bağlanmıştır. Bir doktor uyuşturucu iğne yaptıktan sonra tutuklunun aynı zamanda başpolis olan özbeöz erkek kardeşi “ilahî adaleti yerine getirmekten başka seçimi olmadığını”⁸² dile getirerek koyun kesmekte kullanılan bir bıçakla (hırsızlıkla suçlanan şüphelinin bayılmasıyla sonuçlanan, neredeyse yarım saat süren) cezayı infaz etmiştir. Bir diğer hırsızlık vakasında mahkûmlar içlerinden birinin bir sandalyeye oturtulup kolunun sıkıca sabitlenmesini izlemeye zorlanmıştır. Cezaevi görevlisi yaklaşıp kolunun üstüne bir çember çizmiş, ardından zavallı suçluya bir ömür gibi gelen üç dakika içinde elini kesip atmıştır. Bu işlemler sırasında halkı izlemeye zorlayarak Kuzey Mali’nin çoğunlukla Müslüman nüfusuna korku salmak amaçlanmaktaydı. Diğer örnekler arasında ayakları kesilen hırsızlar, deve tüyünden ya da ağaç dalından kırbaçlarla sigara içerken ya da radyoda müzik dinlerken yakalananlara atılan dayaklar göze çarpmaktadır. Söz konusu cep telefonları olunca yöneticiler daha pragmatik bir tutum sergilemişler; zil sesi Kuran’daki surelerle ilgili bir melodi olduğu sürece cep telefonlarına izin vermiş, aksi takdirde kırbaç cezası vermişlerdir.

Bu yeni cezai uygulamalarla ilgili en sıkıntılı husus, hükümleri veren herhangi bir mahkemenin bulunmamasıdır. Yönetimi ele geçiren radikal İslamcılar adını Place de Shariah [Şeriat Meydanı] olarak değiştirdikleri halka açık meydana, tıpkı hırsızlıkla suçlanan şüphelinin yere yatırılıp kolları ve bacakları bağlandıktan sonra sağ elinin dirseğine kadar bıçakla kesildiği, 39 yaşındaki şüp-

helinin de acıdan bilincini kaybettiği⁸³ vakada olduğu gibi diledikleri biçimde şüphelileri getirip herkesin gözü önünde ellerini veya ayaklarını kesebilmektedirler.

Diğer radikal gruplar gibi Taliban üyeleri de ceza uygulama konusunda oldukça pragmatik davranmaktadır. Suçlar genellikle tek tek bireylere göre belirlenmiştir. Afganların çoğu için Taliban'ın dönüşü, kasaba ve köylerde dolaşp puro içen, müzik dinleyen ve tütün çiğneyen insanları dövdükleri 11 Eylül öncesi döneme dair bir *déjàvu* gibi olmuştur. 1990'ları hatırlatan baştan ayağa siyah giysiler içindeki ahlak polisleri televizyonları, uçurtma uçurtmayı, sakal tıraşı olmayı ve kadınların tenlerini göstermesini yasaklayan kurallar dayatmıştır. 2012 yılından kalma birtakım raporlara göre, 28 yaşındaki bir adam "sakalını yeterince uzatmadığı için" elleri arkasında bağlanıp sırtına 70 kırbaç vurularak cezalandırılmıştır. Taliban'ın kontrol noktalarından birinde telefonunda fotoğraf ya da müzikle yakalanan kimse alıkonabilir, para ödemek zorunda bırakılabilir, hatta dayak yiyebilirdi. Yakalı gömlek giymek dahi kâfirlik olarak kabul edilmekte ve avuç içlerine 15 kırbaçla cezalandırılmaktaydı. Cezalar yakalı gömlek giymek için 15, tütün çiğnemek ve sigara içmek için 30, sakalını yeterince uzatmamak için 70 kırbaça kadar varan farklılıklar göstermekteydi.⁸⁴

Hapishanelere alternatif arayışı

İnsanları hapse atmada dünya lideri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde hapis cezalarına alternatif arayışları yaklaşık 170 yıl kadar önce, John Augustus'ın 1841 yılında şartlı tahliye cezalarının oluşturulmasına yardım ettiği dönemde başlamıştır. Günümüzde bu ceza Amerika'da en yaygın kullanılan ceza biçimi olmuştur. 1980'lerde yargıçlar genellikle iki standart seçenek olan şartlı

tahliye veya hapis cezalarına hüküm vermektedir. Ancak dönemin suça karşı başlattığı sert savaş sırasında hapishanelerin ağzına kadar dolup taşması öyle bir sorun haline gelmiştir ki ev hapsi, zorunlu eğitim kampları, yoğun denetimli serbestlik ve şartlı tahliyenin yanı sıra pek çok diğer işe yarar yaptırımın da dahil olduğu birtakım yeni alternatifler uygulamaya konmuştur. Ancak tüm bu çabaların, artmakta olan suçu tekrar etme oranları ve hapishanelerdeki nüfusu azaltmaya katkısı oldukça az olmuştur.

Dünyanın tüm cezai sistemleri hızla değişen dünyadaki suça cevap verebilmek adına sürekli bir gelişim içindedir. Bazı durumlarda bu, biraz ilham almak için suç ve ceza tarihinin daha erken dönemlerinde bir yolculuğa çıkmak anlamına gelmekte, zaman zaman da yeterince dikkatli bakılırsa tarihî kaynaklarda gerekli alternatifler bulunabilmektedir. Daha popüler alternatifler arasında "onarıcı adalet" olarak bilinen bir süreç bulunmaktadır. Konu üzerinde pek bilgi sahibi olmayanlar için onarıcı adalet uygulamaları yeni bir gelişme gibi görünebilse de aslında (farklı zamanlarda farklı adlarla anılmasına rağmen) kökenleri yüzlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Bu sürecin günümüzde uygulanmasının temelinde Antikçağlara kadar uzanan gelenekler yatar. Önde gelen biliminsanlarından biri Antik Arap, Yunan ve Roma toplumlarına göndermede bulunarak bu uygarlıkların "cinayet suçu için dahi onarıcı bir yaklaşımı benimsediklerini" ifade etmekte, "onarıcı adalet belki de dünya üzerindeki bütün halklar için, insanlık tarihinin büyük bir kısmında baskın ceza adaleti modeli olmuştur"⁸⁵ diyecek kadar iddialı açıklamalarda bulunmaktadır.

Amerika'da onarıcı adaletin kökenleri Kızılderili kültürlerine ve sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. Bazıları ise daha da eski dönemlere, toplulukların bir

suç işlendikten sonra iyileştirme ve zararın karşılanması süreçlerinde merkezî konumda oldukları antik dünyanın gelenek ve dinlerine dayandığını öne sürmektedir. Çoğu geleneksel kültürde çatışmalarla başa çıkmanın yeni yolları, topluluğun üyeleri ile çatışmanın içindeki her iki tarafın ailelerinin de dahil olduğu “törenselleşmiş bir süreçle” sağlanmaktadır. Bu uygulama modern cezai yaptırımlara, hem kurbanı hem de suçluyu temsil eden her iki tarafın da olaya dahil edilmesi şeklinde uyarlanmıştır. Oldukça yakın bir zamana kadar Amerika Birleşik Devletleri’nde bir duruşma, kurbanın hiçbir müdahalesinin olmadığı, sanığın itiraf pazarlığı yapmasıyla uzlaşmaya varılarak sonlanabilmekteydi. Dahası suçlunun kurbanı ya da içinde bulunulan topluluğa karşı sorumluluğundan nadiren söz edilmekteydi. Bir araştırmacıya göre onarıcı adalet programlarının benimsenmesi, “suçların kurbanları, failleri ve meydana geldiği toplumlar arasında ilişkiler oluşturulması için yeni bir paradigma” ve “umulan odur ki bir tür kurban-suçlu uzlaşması” sunmaktadır.⁸⁶

Onarıcı adaletin tanımına dair halen bir fikir birliğine varılabilmiş değildir. On yıldan uzun bir süre önce, bir araştırma sonucunda anlaşmazlıkları çözmek için alternatif bir süreç, alternatif yaptırım seçenekleri, ya da “tamamen farklı; kurbanları, suçluları ve içinde yaşadıkları toplumu onarma ilkeleri etrafında şekillenen yeni bir tür ceza adaleti” gibi “çok farklı kisvelerde çok değişik isimlerle ortaya çıktığı” bulgulanmıştır. Yasalar önünde de “kurbanla suçlu arasındaki resmî mahkeme süreçleri ve oturumlarından adli sürecin herhangi bir evresinde sapma”⁸⁷ gibi eşi benzeri görülmemiş yeni hapis cezası stratejilerinin yanındaki yerini almıştır.

İlk modern onarıcı adalet projesini ortaya çıkardığı söylenen ülke 1975 yılında Ontario’daki girişimleriyle

Kanada olmuştur. 1970'lerin sonu, 1980'lerin başında Kuzey Amerika'da ve aslında diğer pek çok yerde müt-hiş bir ivmeyle artan suç oranları sebebiyle çoğu adalet sistemi yeni çözüm yolları denemeye açık hale gelmiş, 1990'larda Kuzey Amerika'da binden fazla onarıcı adalet programı yürürlüğe girmiştir.⁸⁸ Onarıcı adalet yıllar boyunca kurbanları adli sürecin dışında bırakan geleneklere tepki olarak doğmuştur. Yirminci yüzyılın sonunda bu kavram Avrupa'da daha da baskın hale gelmiş, sonunda suçun kurbanlarına cezai adalet sürecinde aktif bir rol vererek kurban, fail ve toplum unsurlarının her birinin adli sürece azamî katılımına vurgu yapmıştır. Ancak eleştirmenler onarıcı adaletin özellikle Amerika'da gelecekteki başarısı konusuna temkinli yaklaşmakta; eğer suçlu işbirliğine yanaşmaz ya da toplum destek çıkmazsa tartışmanın çözümsüz kalmaya mahkûm olacağını öne sürmektedir. Diğerleri ise tarih boyunca sınanmış diğer caydırıcı süreçlerdense bu sürece öncelik tanımanın tehlikeli bir yaklaşım olduğuna çoktan ikna olmuştur. Ancak yirmi birinci yüzyılda kurbanla suçlu arasındaki arabuluculuk programları, suçun zararının karşılanması ve kamu hizmeti Amerika Birleşik Devletleri'nde en çok kullanılan onarıcı adalet programı biçimleri olmuştur. Onarıcı adaletin en büyük destekçileri daha merhametli bir adalet sistemi arayanlar olmaktayken diğer bazı gruplar da kurbanın yetkilendirilmesine yaptığı vurguyu ve cezaların tasarruflu kullanılmasıyla ekonomiye olan katkısını desteklemektedir.

Bol bol alternatif ceza yöntemi bulunmasına rağmen hapis cezası dünyanın çoğu yerinde hâlâ baskınlığını korumaktadır. Örneğin dünya nüfusunun yüzde beşini oluşturan Amerika Birleşik Devletleri dünya mahkûm nüfusunun yüzde 25'ine ev sahipliği yapmaktadır. Çoğu bölgede cezai yönetimlerin korkunç örneklerine rastla-

mak da mümkündür. 2013 yılı Ağustos ayında Teksas Islah Dairesi'nin mahkûmlar çoğunun havalandırma sistemi bile olmayan hapishane hücrelerinde inanılmaz sıcaklarla başa çıkmaya çalışırken bir domuz çiftliği programında kullanılmak üzere altı klimalı ahır kiralamak için 750.000 dolar ödediği ortaya çıkmıştır. 14 ölümün sorumlusu olarak bazı hapishanelerde yaz aylarında ortalama 50 derece civarında seyreden aşırı sıcaklar gösterilmiştir. Sıcaktan yalnızca mahkûmlar değil, hapishanelerde devriye gezmesi için istihdam edilen görevliler de etkilenmiştir. Bir ıslahevi çalışanları sendikası temsilcisi alaylı bir dille hapishane sisteminin "insan hayatlarını korumaktansa domuz pastırmalarını korumaya karar verdiğini"⁸⁹ dile getirmiştir.

Kuzey California'daki "üst düzey güvenli" Pelican Bay Hapishanesi (tıpkı diğer üst düzey güvenli hapishaneler gibi) bireysel hapis uygulamasına devam etmektedir. Binlerce mahkûm 20 yıla kadar varan sürelerde yaklaşık iki metreye iki buçuk metre ölçülerindeki hücrelerde tek başlarına kalmaktadır. Günde bir saat kadar genellikle elleri kelepçeli bir halde hücrelerinden pek de büyük olmayan, etrafı kapalı beton bir alanda değerlendirildikleri serbest zamanları olmaktadır. 2011 tarihli bir Birleşmiş Milletler raporu bu uygulamayı işkenceyle eşdeğerde görmüş, bireysel hapsin 15 günden fazla uygulanmaması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun tam aksine California'daki üst düzey güvenli bir hapishanede ortalama bireysel hapis süresi neredeyse yedi yıldır.⁹⁰

Amerika'da "Supermax" olarak bilinen üst düzey güvenli hapishaneler ülkenin şiddete en meyilli ve tehlikeli mahkûmlarını barındırmak amacıyla 1970'lerde ve 1980'lerin başında ülkeyi kasıp kavuran bir şiddet dalgasında onlarca cezaevi görevlisinin hayatını kaybetmesinden sonra geliştirilmiştir. Bu hapishanelerin en bilindik

özellikleri arasında mahkûmları yedi gün 24 saat kilit altında, tek başlarına hücrelerinde bırakarak toplu yemekhane ve spor alanlarını gereksiz kılmasıdır. Bu hapishanelerin mimarisi yer bulunamaması sebebiyle aynı hücreyi paylaşmak zorunda kalmaları durumu haricinde mahkûmların birbirlerini görmesini de engellemektedir. Çoğu kaynağa göre bu hapishaneler aslında tutukluları şiddete çok daha meyilli hale getirmekte; bu tehlikeli etki mahkûm hapishane hayatından dış dünyaya salıverildikten sonra özellikle görülebilir ve hissedilebilir olmaktadır. Quaker hapishane yenilikçisi John Howard ya da 1842 yılında Pennsylvania'nın yalnız sistemini ağır bir dille eleştiren Charles Dickens bugünün Amerikan hapishane sisteminin durumunu görmüş olsalardı kim bilir ne derlerdi.

Sonsöz

Beyaz yakalıların mali suçları dünyanın özellikle gelişmiş bölgelerinde (şimdiye kadar) yirmi birinci yüzyıla damga vuran suçlar olmuştur. Dolandırıcılık gibi mali suçların tarihi en azından MÖ dördüncü yüzyıla kadar dayanmaktadır ve Antik Mısırlılar dolandırıcılıkla vergi kaçakçılığını ciddi suçlar olarak ele almıştır. 2.000 yıl önce dahi sahte para üreticileri darphanelerin ürünlerini kırpıp kopyalamaktaydı. John K. Cooley, toplu sahte para üretimi konusundaki kitabında Avrupalı sömürgecilerin Amerika'daki yerel halkları sahte *wampum*'larla (Kızılderililer tarafından para birimi olarak kullanılan deniz kabukları ve boncuklar) dolandırıp besin maddelerinden değerli metallere kadar her şeyi aldıklarını⁹¹ not etmiştir. Ancak bu örnek, ülkenin tek bir ulusal para birimi olmadığı ve piyasada dolaşan paranın üçte biri ile yarısının muhtemelen yasadışı olduğunun tahmin edil-

diđi⁹² bir dönem olan Amerikan İçsavaşı öncesinde meydana gelen sahtekârlıkların yalnızca küçük bir dipnotu olabilir. Newton'cı İngiltere'ninkilere kıyasla Amerika'nın sahte para üretimine verdiği cezalar daha sert olmuş, ama aslında mali suçun bu türü bütün ülkelerde katı cezai yaptırımlarla cezalandırılmıştır.

Çin de mali suçlara karşı sert bir tutum benimseyen ülkeler arasındadır. Son yıllarda gayrimenkul gelişimcileri, küçük işletme sahipleri, siyasi isimler ve büyük şirketlerin yöneticileri idam listelerindeki yerlerini almış, çoğunun idamı da (siyasi bağlantıları yoksa) infaz edilmiştir. Bazı durumlarda cezanın infazı iki yıl kadar ertelenebilmektedir. Bu süre zarfında iyi hal indirimi alan sanıkların cezası müebbet hapse çevrilebilmektedir. 2009 yılı Kasım ayında Zhang Yujun ve Geng Jinping yaklaşık 11,5 milyon ton hastalıklı süt tozu satıp altı çocuğun ölümüne, 300.000 çocuğunsa hastalanmasına neden olmaktan idam edilmiştir. Suçları aslında içeriğinde bulundandan daha fazla protein içerdiği izlenimini yaratmak amacıyla süte bir sanayi ürünü olan melamin maddesini eklemektir. Aynı yıl bir güzellik salonu işletmecisi de yatırımcılardan yasadışı yollarla 100 milyon dolar elde edip bu parayı lüks hayat tarzına harcamaktan⁹³ idam edilmiştir. Çin 2011 yılında 13 mali suçu idamla cezalandırmaktan vazgeçmiş olsa da günümüzde hâlâ sayıları bilinmeyen pek çok beyaz yakalı suçluyu idam etmeye devam etmektedir.

Mali suçlara karşı sert bir duruş sergileyen ilk ülke Çin değildir. Hammurabi Kanunları'na göre maddi bir anlaşmanın kurallarını ihlal edenler "hırsız gibi öldürülmelidir". En eski mali suçlardan biri faizcilik ve murabacılık (Ya da İngilizcede Shakespeare'in *Venedik Taciri* adlı eserinde borç para vermesiyle bilinen Shylock karakterine ithafen *shylocking*)⁹⁴ olarak da bilinen tefecilik-

tir. On dördüncü yüzyıl Katalonya'sında bir bankacı alacaklılarına ödeme yapamadığı için idam edilmiştir. Rönesans dönemi Floransa'sında da müşterilerini aldattığı tespit edilenlere 70 numaralı kanuna göre gergiye bağlanarak ya da "diğer ıslah edici araçlar"⁹⁵ kullanılarak işkence edilebilmekteydi.

Dünyanın bütün uygarlıkları mali suçlar dünyasına yetişmek için uğraşmaya devam etmektedir. Bu durum özellikle suçlulara milyonlarca doları bilgisayarlar ve diğer ileri teknoloji ürünleri yoluyla ânında transfer etme olanağı tanıyan kara para aklama noktasında geçerlidir. 1986 yılında Amerika Birleşik Devletleri bu suça yönelik bir kanun yürürlüğe koyan ilk ülke olmuştur. Bunun neden bu denli uzun sürdüğünü anlamak için 1970'lerin ve 1980'lerin milyar dolarlık kokain ticareti hükümetin radarına takılana kadar bu suçun düşük bir öncelikte olduğunun akıldan çıkarılmaması gerekmektedir.

Belli bir türden mali suçla özel olarak ilişkilendirilen Nijerya ve (kanun numarası sebebiyle) 419 Dolandırıcılığı olarak da bilinen kapora dolandırıcılığı dışında benzer bir ülke ve suç çifti bulmak mümkün değildir. Bu karmaşık dolandırıcılık yönteminin merkezinin henüz gelişmekte olan bir ülke olması kafa karıştırıcı gözükse de, bir araştırmacı bu türün "sağlam bağlantıları olanlar dışında normal fırsat kapılarının herkese kapalı olduğu"⁹⁶ koşulların bir sonucu olarak ortaya çıktığını öne sürmüştür.

Son zamanlarda Amerika Birleşik Devletleri'nde tarihin en büyük mali suçlularından biri olan Bernard Madoff gibi dolandırıcılardan oluşan kalabalık bir gruha "Ortaçağ'ı yaşatmaya" yönelik bir eğilim görülmektedir. Siyasetçiler Wall Street sahtekârlarına karşı yaptırımların artırılmasını savunan çoğunluğun arasında katılmıştır. Bankacılık sistemlerinin yağmalanmasını durdurmak

için çoğu gözlemci Çin'in yaptırımlarının benimsenmesini önerirken, diğerleri muhtemelen işlerini daha sağlama olarak ekonomik sistemi bankacıların ve Wall Street dolandırıcılarının yok edemeyeceği şekilde yenilemenin daha etkili olacağını öne sürmektedir. Miktarı artan para ve süreleri uzayan hapis cezaları bu konudaki her derde deva çözümler olarak görülmekteyse de, aslında çoğunlukla daha karmaşık suçları bünyesinde barındıran bu çoklu yasa ihlallerini yargı sürecinden geçirmek oldukça meşakkatlidir. Ancak ciddi cezalar, tıpkı 60 milyar dolarlık dolandırıcılığı için 150 yıl hapis cezası alan ve muhtemelen hapishanede ölecek olan Madoff'ın örneğinde olduğu gibi mali dolandırıcılık suçları için uygulanmaktadır.

Yirmi birinci yüzyılda suç ve ceza dünyasında pek çok değişiklik yaşanmıştır. Bununla birlikte bir çok şey de aynı kalmıştır. Fakirler, azınlıklar ve diğer dezavantajlı insanlar hâlâ nerede olursa olsun sert cezai yaptırımların külfetini çekmektedir. Yerel halklardan, kölelerin torunlarından ve dünyanın dört bir yanından gelen göçmenlerden oluşan Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en fazla çeşitlilik barındıran ülkelerinden biridir. Fakat zenginlerle yoksullar, ya da eski başkan George W. Bush'un ünlü sözleriyle "sahip olanlarla olmayanlar"dan oluşan iki zıt kutup da bir aradadır. Yirmi birinci yüzyılın ilk on yılının sonunda hapishaneler, cezaevleri, şartlı tahliye ya da denetimli serbestlik gibi çeşitli durumlar dahil olmak üzere, "1850 yılında köle yapılanlardan daha fazla"⁹⁷ Afro-Amerikalı kontrol altında tutulmaktaydı.

Hindistan gibi büyük eşitsizlikler ve sınıflar arası farklar bulunan ülkelerde seçimle başa gelen liderler hâlâ, Hindistan'daki feodal ataerkilliğin en sağlam kalesi olarak kabul edilen Haryana'nın kırsal bölgelerinde ipleri ellerinde bulunduran yüksek sınıf Jat'larla ters düş-

mekten kaçınmaktadır. Düşük sınıftaki Dalit kadınları ise cinsel saldırılara uğradıklarında adalet sisteminden pek bir şey bekleyememekte, bazı durumlarda da kendileri suçlu duruma düşmektedir. Asırlık “kurbanı suçlama” ilkesi her 1.000 erkeğe 861 kadının düştüğü, insanların uzun zamandır erkek çocuklarını tercih etmelerinden ötürü kız olması beklenen bebeklerin kürtajla alındığı, Hindistan’ın en bozuk cinsiyet oranlarına sahip bu bölgesinde varlığını sürdürmektedir.⁹⁸

Havayoluyla Singapur’a gelen ziyaretçiler büyük, kırmızı harflerle “SİNGAPUR YASALARINDA UYUŞTURUCU TİCARETİNİN CEZASI ÖLÜMDÜR” yazan bir bilgi formu doldurmak zorundadır. Ancak daha derinlemesine bir inceleme yapıldığında, ceza adaleti sisteminin gizli kapalı bir çalışma prensibinin olduğu ve çoğunlukla “güçsüzlerin ve fakirlerin aleyhinde” seyrettiği görülecektir. Tıpkı on sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında İngiltere’nin Kanlı Kanunları’nın son günlerinde olduğu gibi, yargı güçlerinin inisiyatif kullanmasına izin verildiği anda adalet sistemi idam cezasına çarptırılanlara karşı daha iyi bir tutum takınmaktadır. İngiltere’de adi hırsızlığı ağır hırsızlık suçundan, dolayısıyla para cezasını idam cezasından ayıran sınır 1 şilin olmuştur. Benzer şekilde Singapur’daki savcılar da daha önce sözünü ettiğimiz, yoksul mahkûmları idam cezasını gerektiren miktarın biraz altında uyuşturucu bulundurmaktan dava etmelerine olanak tanıyan “14,99 Davaları” ile idam cezasından kurtarmanın bir yolunu bulmuştur.⁹⁹

Belli davranışların yasaklanmasının tarihi, yazıdan bile önceye dayanmaktadır. Bu davranışların neler olduğu de genellikle ait olduğunuz kültüre bağlı olarak değişmektedir. Suç teşkil eden davranışlar söz konusu olduğunda evrensellikten söz etmek mümkün değildir. Bu-

nun en güzel örneği ruh halini değiştiren belli maddelerin kullanımına dair yasaklardır. Ancak hükümetler günümüzde çoğu durumda, özellikle de “uyuşturucu savaşları” adı verilen noktada yeni tutumlar takınmaya başlamaktadır. Birleşmiş Milletler her yıl 300 milyar dolar nakit paranın vergilendirilmeden suçluların ceplerini doldurduğunu tahmin etmektedir. Daha da sıkıntılı olan, genellikle uyuşturucu ticaretiyle aynı anda ortaya çıkan şiddet içerikli suçların miktarıdır. Dünyanın en çok cinayet işlenen yedi ülkesi Andlar’la Güney Amerika arasındaki kokain ticareti yolu üzerinde ve Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa’daki pazarlarda bulunmaktadır. Honduras gibi bu tarz ülkelerdeki cinayet sayılarıyla yarışabilecek yegâne ülkeler savaş bölgelerindekilerdir. Birleşmiş Milletler’in “uyuşturucudan arınmış bir dünya” yaratma hayalinin sonucunda yürütülen 1998 tarihli çalışmalardan bu yana, dünyada kokain ve esrar tüketimi yüzde 50, afyon bazlı uyuşturucularınki ise üç kat¹⁰⁰ artmıştır. Söz konusu uyuşturucu savaşlarını kazanan biri varsa, o da satışını yapan uyuşturucu kartelleri ve çeteleridir. Son zamanlarda bazı ülkelerin cezai yaptırımlara yeni alternatifler düşünüp uyuşturucunun yasallaştırılması ve suç olmaktan çıkarılması fikirlerine bir şans vermek gibi karşı saldırılara geçmeye başladığına dair bazı işaretler görülmektedir. Meksika ve Uruguay bu yasal düzenlemeleri masaya yatıran Latin Amerika ülkeleri arasındadır. Marihuananın 1937 yılında federal hükümetin kararıyla yasaklandığı Amerika Birleşik Devletleri’nde geçtiğimiz yıllarda 15 eyalet marihuana bulundurmaya suç olmaktan çıkarmış, böyle vakaları ticari ihlaller olarak ele almaya başlamış; 2014 yılında da Colorado marihuana kullanımını yasallaştıran ilk eyalet olmuştur. Ancak bu örnekler kazanılmış savaşlar değil, yalnızca çarpışmalardır. Suç olmaktan çıkarmak, yasal-

laştırmak kadar tatmin edici olmasa da para cezası ve kamu hizmeti gibi alternatifleri barındıran adli cezaların sosyal damgalarını ve korkusunu ortadan kaldırmaya yönelik siyasi mücadelenin başlangıcı olabilmektedir.

Uzun süre İslam hukukuyla bağdaştırılan, âlimlerin çeşitli yönleriyle tartışmaya devam ettikleri bir yasak da alkol yasağıdır. Birtakım tarihçiler alkolün kökeninin de, tıpkı sözcüğün muhtemel kökeni olan Arapça süzölmüş etanol ve antimon tuzundan elde edilen bir tür sürme anlamına gelen *el kohl* sözcüğü gibi, Ortadoğu'ya dayandığına inanmaktadır. Zamanla buna benzer malzemeler yaygın içkileri üretmek için kullanılmıştır. Bu içkiler zevk ve eğlence gecelerini halife saraylarına taşıyan unsurlar olarak tanımlanmış, daha sonradan sekizinci yüzyıl şairi Ebu Nuvas'ın¹⁰¹ *hamriyyat*'ında, yani şarap güzellemelerinde yüceltilmiştir. Bu durum bazı modern Müslüman ülkelerinde tuhaf kabul edilmektedir. İslam âlimlerinin içki içmenin günah olduğuna ne zaman karar verdikleri bilinmemektedir. Ancak 1970'lerde İran ve Pakistan'da siyasi bir güç olarak İslamın doğuşu, bazı ülkelerin alkolü yasaklamasına yol açmıştır. Yasağın delinmesi durumunda cezalar oldukça acımasız olabilmekte, örneğin İran'da 80 kırbaç gerektirmektedir. Endonezya'dan Tunus'a kadar pek çok ülkede İslamcı partiler alkol yasaklarını tartışmaya devam etmektedir. Ancak tıpkı uyuşturucu savaşlarında da olduğu gibi her yasak, yalnızca alkolün kapalı kapılar ardına gizlenmesine yol açmıştır. Amerika'daki yasak sırasında alkollü içkileri genellikle iç mekânlarda ve tehlikeli ev yapımı biçimlerinde olsa da, aslında her toplulukta bulmak mümkün olmuştur. Benzer şekilde alkol Arap dünyasının neresinde yasaklanırsa yasaklansın muhakkak bir karaborsa gelişmiş, bir Pakistanlının itirafıyla "içki siparişinin kapıya gelmesi pizzadan daha çabuk"¹⁰² olur hale gelmiştir.

Araştırmalar çeşitli yasaklara rağmen geçtiğimiz on yılda çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ülkelerde içki tüketiminin yükselişe geçtiğini öne sürmektedir. Küresel artış yüzde 30 civarındayken Ortadoğu'da içki tüketiminde görülen artış yüzde 72 civarında seyretmekte; *Economist* dergisinden bir muhabirin belirttiği gibi bu oranı "yalnızca gayrimüslimlere ve yabancılara atfetmek mümkün gözükmemektedir". Ne yazık ki bu konu üzerindeki tartışmalar genellikle susturulmaktayken bazı âlimler yine de kendi aralarında, Kuran'da özel olarak belirtilen malzemeler olan üzüm ve hurmadan yapılmadığı sürece alkole izin verilebileceğini belirtmektedir. Görüldüğü gibi Ortadoğu'nun değişken hükümetlerine rağmen Türkiye, Lübnan ve (şimdilik) Mısır gibi ülkelerde alkol serbestken Pakistan, İran ve Suudi Arabistan'da hâlâ yasaktır. Hukuki durumu ne olursa olsun çoğu insan da alkol tüketiminden günahkâr hayatlarla bağdaştırdıkları Batı dünyasının pisliklerine karşı bir tepki olarak imtina etmeyi seçmektedir.

Suç ve cezanın küresel tarihine dair bir kitap yazmanın en büyük zorluklarından biri, suçun, tümü de döneme, kültüre ve söz konusu an mevcut hukuk geleneğine göre değişiklikler gösteren pek çok biçimde ortaya çıkması sebebiyle nasıl tanımlanacağı hususudur. Bu başlığı işleyebilmek için suç davranışlarını ele alınan dönemin çağdaşlarının ele aldığı biçimde tanımlamak, aynı zamanda modern okuyucunun anlamlandırabileceği bir hale getirmek gerekmektedir. Tarihin erken dönemlerindeki suç oranlarına dair tahminler çoğunlukla söylentilerden ibarettir. Elimizde Batı Avrupa gibi uzun süreden beri yazılı geleneklere sahip ülkelerdeki suç ve ceza kavramlarına dair pek çok kaynak bulunurken, diğer bölgelerde yazılı kaynaklara nadiren rastlanmakta, bu sebeple

araştırmacılar antropoloji, folklor ve nesilden nesile aktarılan sözlü gelenekler gibi diğer kaynaklara başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu noktada Ortaçağ'ın sonlarıyla yirminci yüzyıl arasında Avrupa ülkelerindeki cinayet oranlarında 10 ila 50 kat bir düşüş yaşandığı saptamasını yapabiliriz. Bazı tarihçiler bunun sebebini "dağınık feodal yönetimlerin merkezî otoritesi güçlü büyük krallıklar haline gelip güçlenmelerine"¹⁰³ bağlamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu dönemin ardından gelen Aydınlanma dönemi kölelik, düellolar, yasal işkence, hayvanlara işkence ve sadist cezalar gibi toplumsal olarak kabul gören şiddet formlarının kaldırılmasına yönelik ilk organize hareketlere sahne olmuştur. Diğer yandan dünya üzerinde önce Aydınlanma'yı, ardından da eğer yaşanmışsa Sanayi Devrimi'ni ikinci el yaşayan bölgeler de bulunmakta, böylelikle bin yıllar boyunca suç ve cezanın tarihçesi çoğunlukla zamana, mekâna ve tarihe bağlı olan, istikrarsız bir denemeler, ödünç alıp uyarlamalar günlüğü halinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Suç ve cezanın küresel tarihi hâlâ ilerlemekte ve gelişmekte olan bir çalışmadır.

Giriş

1. Itamar Eichner, "Israelis Enjoying Life in Swedish Prison", www.ynetnews.com, 12 Haziran 2006.
2. Karl Menninger, MD, *Whatever Became of Sin?* (New York, 1973), s.50.
3. James Buchanan Given, *Society and Homicide in Thirteenth-century England* (Stanford, CA, 1977).
4. Bakınız: Norbert Elias, *The Civilizing Process*, çev. E. Jephcott (Oxford, 1978); Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence has Declined* (New York, 2011); Manuel Eisner, "Long-term Historical Trends in Violent Crime", *Crime and Justice: A Review of Research*, xxx (2003), s.83-142.
5. Paula S. Fass, *Kidnapped: Child Abduction in America* (New York, 1997), s.10. "Kaçıran" (kidnap) terimi, "hırsız" sözcüğünden gelmiştir ve *Oxford English Dictionary*'ye göre, 1682 yılına kadar uzanan geçmişiy-le argoda "çocuk" [kid] ile "kaptmak" [nap] sözcüklerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır.
6. Pieter Spierenburg, *A History of Murder: Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present* (Cambridge, 2010), s.1.
7. Roger Lane, *Murder in America: A History* (Columbus, OH, 1997), s.1-5.

1

Suç ve Ceza: Başlangıç

1. Jean Guiliane ve Jean Zammit, *Origins of War: Violence in Prehistory* (Oxford, 2005), s.231. Ayrıca bakınız: Ian Armit, "Violence and Society in the Deep Human Past", *British Journal of Criminology*, LI (2011), s.499-517.
2. Ronald Hutton, *Pagan Britain* (New Haven, CT, 2014).
3. Karin Sanders, *Bodies in the Bog and the Archaeological Imagination* (Chicago, IL, 2009), s.4.

4. Age.

5. R.S. Rattroy, *Ashanti Law and Constitution* (Londra, 1911), s.232-23.

6. Age., s.292.

7. Age., s.372-5.

8. Boğma esnasında bir organın kesilmesi ya da kanamalardan kaçınmak amacıyla deri sicim ya da çıplak el kullanılırdı. Sopayla dayak atma söz konusu olduğunda ise, yüksek rütbeli kurbanlar, fildişleriyle ya da bir çeşit havan tokmağıyla dövülerek ölüme terk edilirdi, *Ashanti Law*, s.375.

9. Age., s.376.

10. Jacques Barzun, *From Dawn to Decadence: 500 Years of Western Cultural Life, 1500 to the Present* (New York, 2001), s.762.

11. Robert H. Lowie, *Primitive Society* (New York, 1920), s.401.

12. Age., s.416.

13. Karin Bullard, "'Blood Money' could Free American", *Houston Chronicle*, 5 Mart 2011, s.A1 4.

14. Lowie, *Primitive Society*, s.413-414.

15. Jo Tuckman, "Vengeance Allowed to Flourish", *Houston Chronicle*, 30 Haziran 2002, s.24A.

16. Reed Lindsay, "Bolivia's Aymara Taking Justice into Own Hands", *Houston Chronicle*, 26 Eylül 2004, s.A30.

17. Birçok kayda göre 1901'de bulunduğu, sonraki Elamlı fatihleri tarafından Susa'ya getirilmişti. Bugün Louvre, Paris'te bulunuyor.

18. Marc Van De Mierop, *King Hammurabi of Babylon: A Biography* (Malden, MA, 2005), s.99.

19. Bildiğimiz "mısır" Amerika'da keşfedilmesine rağmen terim, sömürgecilik döneminden öncesine dayanmaktadır ve "tanecik" sözcüğünün ya da yetişen yerel, temel tahıl bitkilerinin kısaltması olarak kullanılmıştır.

20. Frances F. Berdan, "Crime and Control in Aztec Society", *Organised Crime in Antiquity*, yayına hazırlayan: Keith Hopwood (Swansea, 2009), s.255-270.

21. Alan Milner, *The Nigerian Penal System* (Londra, 1972).
22. Lowie, *Primitive Law*, s.402-403.
23. "Divorce", *Encyclopaedia Judaica*, 2. baskı, cilt V, yayına hazırlayan: Fred Skolnick ve Michael Berenbaum (Farmington Hills, MI, 2007), s. 710; ayrıca bakınız: Ruth 3: 9.
24. Israel Drapkin, *Crime and Punishment in the Ancient World* (Lexington, MA, 1989), s.32.
25. Victor H. Matthews and Don C. Benjamin, *Social World of Ancient Israel, 1250-587 BCE* (Peabody, MA, 1993), s. 11-12.
26. Pew Global Attitudes Project, 2009, "Pakistani Public Opinion: Growing Concerns about Extremism, Continuing Discontent in the United States", <http://pewglobal.org>.
27. "Saudis Defensive as Swords Swing, Heads Roll", *Houston Chronicle*, 25 Nisan 2000.
28. Drapkin, *Crime and Punishment*, s.37.
29. Joyce Tydlesley, *Judgement of the Pharaoh: Crime and Punishment in Ancient Egypt* (Londra, 2002).
30. Age., s.65.
31. Age., s.72.
32. Age.
33. Pierre Montet, *Everyday Life in Egypt in the Days of Ramses the Great* (New York, 1958), s.269'da yazar, kazığa oturtulmaktansa, kurbanların kazığa sadece bağlandığını ve ölüme terk edildiğini ileri sürmektedir.
34. *The Strange Cases of Magistrate Pao: Chinese Tales of Crime and Detection*, çev. Leon Comber (Rutland, VT, 1964).
35. Nick Fisher, "'Workshops of Villains': Was there Much Organised Crime in Classical Athens?", *Organised Crime in Antiquity*, yayına hazırlayan: Hopwood, s.53-96.
36. *Plutarch's Lives (The Lives of the Noble Grecians and Romans)*, cilt I, çev. Arthur Hugh Clough (New York, 1992), s. 117.

37. Demosthenes, alıntı için: Douglas M. MacDowell, *Athenian Homicide Law in the Age of the Orators* (Manchester, 1999), s.8.
- 38 Age., s.113.
39. Age.
40. Herbert A. Johnson, Nancy Travis Wolfe ve Mark Jones, *History of Criminal Justice*, 3. baskı (Cincinnati, OH, 2003).
41. John K. Cooley, *Currency Wars: How Forged Money is the New Weapon of Mass Destruction* (New York, 2008), s.56-62; bu kısmın başlığı, Cooley'nin kitabındaki aynı isimli bölümden alınmıştır, s.55.
42. J. Thorsten Sellin, *Slavery and the Penal System* (New York, 1976), s.1; Orlando Patterson, *Slavery and Social Death: A Comparative Study* (Cambridge, MA, 1982).
43. M.I. Finley, *Ancient Slavery and Modern Ideology* (New York, 1980), s.67-68.
44. Patterson, *Slavery and Social Death*, s.128.
45. Huntsville, Texas'ta Sam Houston Devlet Üniversitesi'ndeki 18.500 metrekareslik Cezai Adalet Merkezi, 1970'lerde mahkûm işçiler kullanılarak inşa edilmiştir.
46. İsrail Savunma Kuvvetleri, 1990'lardaki intifada olayları sırasında benzer taktikler kullanmış, terör saldırılarının bedelini ödetmek için Filistinli canlı bombaların ailelerinin evlerini yıkmıştır.
47. Norman Johnston, *Forms of Constraint: A History of Prison Architecture* (Urbana, IL, 2000), s.5-6.
48. Bu alan şu anda halka açıktır, yazar yakınlarda burayı ziyaret etmiştir.
49. Antik Mezopotamya'nın güney yarısında Sümerler, Babil'in parçasıyken; Asurlular kuzeydeydi.
50. Drapkin, *Crime and Punishment*, s.31
51. Martin Hengel, *Crucifixion* (Philadelphia, PA, 1978), s.22-23; Lewis Lyons, *The History of Punishment* (Londra, 2003) s.162.

Hukuk Geleneklerinin Yükselişi

1. Ortadan kaybolan altı gelenek Mısır, Mezopotamya, İbrani, Yunan, Kelt ve kilise gelenekleri idi. Wigmore'a göre Yahudi hukukunun yerini MS ikinci yüzyıl civarlarında Roma hukuku almış ve örf biçiminde, törensel ve ahlaki kurallar olarak işlevini sürdürmüştür.
2. Ian Gibson, *English Vice: Beating, Sex and Shame in Victorian England and After* (Londra, 1978).
3. Alejandro Reyes, "Rough Justice: A Caning in Singapore Stirs up a Fierce Debate about Crime and Punishment", *Asiaweek*, 25 Mayıs 1994, www.corpun.com.
4. Richard A. Bauman, *Crime and Punishment in Ancient Rome* (Londra, 1996) s.18.
5. O.F. Robinson, *The Criminal Law of Ancient Rome* (Londra, 1995) s.43.
6. Naphtali Lewis ve Meyer Reinhold, (yay. haz.), *Roman Civilization, Source Book II: Empire* (New York, 1966) s.548-549.
7. Bauman, *Crime and Punishment*, s.18
8. Lucius Annaeus Seneca, *De ira*, bakınız: *Moral Essays*, cilt I, çev. John W. Basore (Cambridge, MA, 1928).
9. Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence has Declined* (New York, 2011) s.14. Bu yöntemin Perslerden, Akdeniz dünyasında yaygınlık kazanacağı Avrupa'ya Büyük İskender tarafından geri getirildiğini öne sürülmektedir.
10. Age., s.14.
11. "A Death in Jerusalem", *Time*, 18 Ocak 1971, s.64-65; Brad Lemley, "Israeli Anthropologist is a Cross-examiner", *LA Times*, 25 Aralık 1985, s.10-11.
12. Suetonius, *The Twelve Caesars*, çev. Robert Graves (New York, 1979) s.167.
13. Age., s.169.
14. Robinson, *The Criminal Law of Ancient Rome*, s.72.

15. Bauman, *Crime and Punishment*, s.32.
16. Age., s.68.
17. Sadakat Kadri, *The Trial: A History from Socrates to O.J. Simpson* (New York, 2006) s.13.
18. Harold J. Berman, *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition* (Cambridge, MA, 1983).
19. Katherine Fischer Drew (çev.), *Laws of the Salian Franks* (Philadelphia, PA 1991) s.3.
20. "The Salic Law", *Select Historical Documents of the Middle Ages*, yayına hazırlayan ve çeviren: Ernest Flaggs Henderson (Londra, 1892) s.176-183.
21. Frederick Pollock ve Frederic W. Maitland, *The History of English Law: Before the Time of Edward I* (Cambridge, 1978) cilt II, s.26.
22. Age., s.451.
23. Age., s.452.
24. Barbara Holland, *Gentlemen's Blood: A History of Dueling From Swords at Dawn to Pistols at Dusk* (Londra, 2003). s.9-11.
25. Judith Romney Wegner, "Islamic and Talmudic Jurisprudence: The Four Roots of Islamic Law and Their Talmudic Counterparts", *The American Journal of Legal History*, XXVI (1982) s.25-71.
26. M. Abu-Zahra, *Crime and Punishment in Islamic Jurisprudence* (Kahire, 1950) s.23.
27. David A. Jones, *Crime and Criminal Responsibility* (Chicago, IL, 1978), s.3.
28. Jeffrey Gettleman, "As an Enemy Retreats, Clans Carve Up Somalia", *New York Times*, 10 Eylül 2011, s.A1.
29. Tutukluluk durumu söz konusu olmadığından adam işine geri dönüş ailesine bakabilmektedir.
30. Bernard Lewis (yayına hazırlayan), *Islam: From the Prophet Muhammad to the Capture of Constantinople* (New York, 1974) cilt II, s.39.
31. "Saudi Court Sentences Female Driver to 10 Lashes", *USA Today*, 28 Eylül 2011, s.7A.

32. Kurban Ameneh Bahrami, başından geçenleri Almanya'da yayımlanan kitabı *Eye for an Eye* kitabında kaydedecekti (Bahrami, *Auge um Auge*, Mönih, 2012). Doktorlar tüm çabalarına rağmen, görme yetisini kurtaramadılar.
33. Thomas Erdbrink, "Acid-blinding Punishment Postponed by Iran Officials", *Houston Chronicle*, 15 Mayıs 2011, s.A21.
34. Charles T. Powers, "Sudanese Gather to Watch Islamic Justice", *LA Times*, 12 Mayıs 1984, s.6.
35. James C. McKinley, "Islamic Movement's Niche: Bringing Order to Somalia's Chaos", *New York Times*, 23 Ağustos 1996, www.nytimes.com.
36. Rod Nordland, "Broadcast of Afghanistan Stoning Video Rekindles Outcry", *Houston Chronicle*, 2 Şubat 2011, s.A5.
37. "Execution by Taliban: Crushed Under Wall", *New York Times*, 16 Ocak 1999.
38. John F. Burns, "Execution Punctuates Taliban Rule", *New York Times*, 19 Aralık 1996.
39. Todd Pitman, "Stoning Sentence Overturned in Nigeria", *Boston Globe*, 26 Eylül 2003.
40. Robert F. Worth, "Crime (Sex) and Punishment (Stoning)", *New York Times*, 22 Ağustos 2010, s.1, 4.
41. Thomas Erdbrink, "Mercy and Social Media Slow the Noose in Iran", *New York Times*, 9 Mart 2014, s.1, 4.
42. Robert Van Gulik, *Celebrated Cases of Judge Dee* (New York, 1976) s.xviii–xix.
43. Derk Bodde ve Clarence Morris, *Law in Imperial China* (Cambridge, MA, 1967) s.76-80, 102-12.
44. Joseph Kahn, "Deep Flaws, and Little Justice, in China's Court System", *New York Times*, 21 Eylül 2005, s.A1, A12.
45. Hong Lu ve Terance D. Miethe, *China's Death Penalty: History, Law, and Contemporary Practices* (New York, 2007) s.33-34.
46. Jack Weatherford, *Genghis Khan and the Making of the Modern World* (New York, 2004) s.68.

47. Philip L. Reichel, *Comparative Criminal Justice Systems: A Topical Approach* (Upper Saddle River, NJ, 2005).

3

Değişen Bir Çevrede Suç: Feodalizmden Şehir ve Devlete

1. Bir sıfat olarak feodal terimi ilk olarak on yedinci yüzyılda kullanılmış, fakat on dokuzuncu yüzyıla kadar "feodalizm" gibi politik bir bağlam ya da isim olarak kullanılmamıştır. 1970'lerden bu yana tarihçiler arasında feodalizmin akademik tartışmalardan tümüyle kaldırılmasının gerekip gerekmediği üzerine bir tartışma vardır. Bakınız: Elizabeth Brown, "The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe", *American Historical Review*, LXXIX/4 (Ekim 1974) ve Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidence Reinterpreted* (New York, 1994).
2. Kilise kanunları, adaleti; rahipleri, kilise binalarını, cinsel suçları ve aile hukukunu içeren vakaların görüldüğü, kilisenin kendi dinî mahkemelerinde uygulanmaktaydı.
3. Jacques Barzun, *From Dawn to Decadence: 500 Years of Western Cultural Life, 1500 to the Present* (New York, 2001) s.225-256.
4. Sean McGlynn, *By Sword and Fire: Cruelty and Atrocity in Medieval Warfare* (Londra, 2009) s.5.
5. François-Louis Ganshof, *Feudalism* (Londra, 1977).
6. Marc Bloch, *Feudal Society* (Chicago, IL, 1961), s.147-160.
7. Joseph B. Strayer ve Rushton Coulborn, "The Idea of Feudalism", *Feudalism in History*, yayına hazırlayan: R. Coulbourn (Princeton, NJ, 1956). s.4.
8. Alıntı için bakınız: Brian Fagan, *Little Ice Age: How Climate Made History, 1300–1850* (New York, 2001) s.18-19.
9. Alıntı için bakınız: J. Thorsten Sellin, *Slavery and the Penal System* (New York, 1976) s.39.
10. Aynı şekilde, İslami kurallar altında da sadece karnını doyuracak kadar erzak çalınmasının ciddi bir şekilde cezalandırılması son derece nadir olarak görülmekteydi.

11. Frederick Pollock ve Frederic W. Maitland, (yayına hazırlayan) *The History of English Law: Before the Time of Edward I*, 2. baskı (Cambridge, 1978) s.498.

12. John Bellamy, *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages* (Londra, 1978) s.37.

13. Age. Yazar 1999'da Havana, Küba'yı ziyaret ettiğinde her yerde yoğun biçimde rastlanan fuhuş eylemlerini gözden kaçırmak imkânsızdı. Bu yıl içinde hükümet, kafalarını, başlarını tıraş edip kırsal alandaki kamış tarlalarında çalıştırmak suretiyle fahişeleri zorla uzaklaştırarak tepki verdi.

14. Trevor Dean, *Crime in Medieval Europe, 1200-1550* (Harlow, 2001).

15. Age., s.131-132.

16. Pollock ve Maitland (yayına hazırlayan) *The History of English Law*, s.500.

17. Alfred Marks, *Tyburn Tree: Its History and Annals* (London, 1908) s.31.

18. Pollock ve Maitland (yayına hazırlayan) *The History of English Law*, s.500.

19. James Reston, Jr, *The Last Apocalypse: Europe at the Year 1000 AD* (New York, 1999) s.50.

20. Pollock ve Maitland (yayına hazırlayan) *The History of English Law*, s.478.

21. Sadakat Kadri, *The Trial: A History from Socrates to O. J. Simpson* (Londra, 2006) s.34.

22. Norman Johnston, *Forms of Constraint: A History of Prison Architecture* (Urbana, IL, 2000) s.7.

23. Edward M. Peters, "Prison before the Prison: The Ancient and Medieval Worlds", *Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, yayına hazırlayan: Norval Morris ve David J. Rothman (New York, 1995) s.29-30.

24. Johnston, *Forms of Constraint*, s.7.

25. Pierre François Souyri, *The World Turned Upside Down: Medieval Japanese Society*, çev. Käthe Roth (New York, 2001).

26. John S. Critchley, *Feudalism* (Londra, 1978) s.35.
27. Christopher Ross, *Mishima's Sword: Travels in Search of a Samurai Legend* (Cambridge, MA, 2006) s.144.
28. Souyri, *The World Turned Upside Down*, s.2.
29. Age., s.59.
30. Herman Ooms, *Tokugawa Ideology: Early Constructs, 1570–1680* (Princeton, NJ, 1985), s.147.
31. Richard H. Mitchell, *Janus-faced Justice: Political Criminals in Imperial Japan* (Honolulu, HI, 1992) s.1.
32. Brian E. McKnight, *Law and Order in Sung China* (Cambridge, 1992) s.40.
33. Timothy Brook, Jérôme Bourgon ve Gregory Blue, *Death by a Thousand Cuts* (Cambridge, MA, 2008) s.11.
34. Age.
35. James Legge (çev.), *Li Chi: Book of Rites*, cilt I (New Hyde Park, NY, 1967), s.288.
36. McKnight, *Law and Order in Sung China*, s.451.
37. Brook, Bourgon and Blue, *Death by a Thousand Cuts*, s.11.
38. McKnight, *Law and Order in Sung China*, s.454.
39. T.T. Meadows, "Description of an Execution at Canton", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 15 (1856), s.55.
40. Norman Thomas, *The Honoured Society: The Sicilian Mafia Observed* (Melksham, Wiltshire, 1991) s.53.
41. Letizia Paoli, *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style* (New York, 2003) s.173.
42. Antonio Nicaso ve Marcel Danesi, *Made Men: Mafia Culture and the Power of Symbols, Rituals, and Myth* (Lanham, MD, 2013) s.120.
43. Age., s.17.
44. Jerome Blum, *Lord and Peasant in Russia: From the Ninth to the Nineteenth Century* (Princeton, NJ, 1972) s.3.

45. Age., s.440.
46. Age., s.267.
47. Adam Olearius, *The Travels of Olearius in 17th-century Russia*, çev. Samuel H. Baron (Stanford, CA, 1967) s.134-135.
48. Age., s.140-141.
49. Blum, *Lord and Peasant in Russia*, s.437.
50. Age., s.438.
51. Age.
52. Age., s.430.
53. Ana Siljak, *Angel of Vengeance: The "Girl Assassin", The Governor of St Petersburg, and Russia's Revolutionary World* (New York, 2008) s.92-93.
54. Stephen P. Frank, "Popular Justice, Community and Culture among the Russian Peasantry, 1870-1900", *Russian Review*, XLVII/3 (Temmuz 1987), s.239-265.
55. Rusya'nın kırsallarının *samosud*'una benzer şekilde, bir çeşit yerel aşğılama biçimi olan *charivari* Avrupa'da ve Kuzey Amerika'nın bir kısmında on dokuzuncu yüzyıl boyunca kullanılmış; *Haberfeldtriben, Katzenmusiken, Schnurren, skimmingtons, shivarees* ve *rough music* gibi farklı isimlerle anılmıştır. *Charivari*'yi *samosud*'dan ayıran fark ise sadece cemaat üyeleri üzerinde kullanılmış olmasıdır. Bakınız: "Popular Justice, Community and Culture", s.244.
56. Age.
57. Cathy Frierson, "Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century", *Slavic Review*, XLVI/1 (Bahar 1987) s.55-69 (alıntı s.55).
58. Alıntı, age., s.55, bakınız: Sidney Post Simpson ve Julius Stone, *Law and Society in Evolution* (St Paul, MN, 1948) s.3.
59. Frank, "Popular Justice, Community and Culture", s.259.
60. Grigori Golosov, "Kushchevskaya: Crime and Punishment in a Russian Village", www.opendemocracy.net, 10 Aralık 2010.
61. Age.; Nona Shahnarzarian, "Violence, Politics, and Ethnicity in the

'Russian Riviera"', *PONAS Eurasia*, Policy Memo No. 191 (Eylül 2011) s.1-5; "A Good Treaty: The Kushchevskaya Massacre and the Putin Era", www.agoodtreaty.com, 8 Aralık 2010.

62. "A Good Treaty".

63. Norman F. Cantor, *In the Wake of the Plague: The Black Death and the World it Made* (New York, 2002) s.214.

64. Age., s.203.

65. Sellin, *Slavery and the Penal System*, s.43.

4

Cezanın Dönüşümü ve Cezaevlerinin Yükselişi

1. İngilizcede *bastille* [hapisane hisarı] sözcüğü Ortaçağ'daki kaleleri ifade eden eden Eski Fransızca *bastide* sözcüğünden gelmektedir.

2. Joy Cameron, *Prisons and Punishment in Scotland from the Middle Ages to the Present* (Edinburgh, 1983).

3. Cesare Beccaria, *On Crimes and Punishment*, çeviri ve giriş: Henry Paolucci (Indianapolis, IN, 1963).

4. Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan (New York, 1977) s.3-4.

5. Pieter Spierenburg, "The Body and the State: Early Modern Europe", *The Oxford History of the Prison*, yayına hazırlayan: Norval Morris ve David J. Rothman (New York, 1995) s.49, s.49-77.

6. Pieter Spierenburg, *The Broken Spell: A Cultural and Anthropological History of Preindustrial Europe* (New Brunswick, NJ, ve Londra, 1991) s.1-13; Richard J. Evans, *Rituals of Retribution: Capital Punishment in Germany, 1600-1987* (Londra, 1997) s.14.

7. Florence Bernault, "The Shadow of Rule: Colonial Power and Modern Punishment in Africa", *Cultures of Confinement: A History of the Prison in Africa, Asia and Latin America*, yayına hazırlayan: Frank Dikötter ve Ian Brown (Ithaca, NY, 2007), s.78-79.

8. Alan Macfarlane, *The Justice and the Mare's Ale* (Oxford, 1981) s.1.

9. Alinti, age., s.2. Ayrıca bakınız: Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 5. baskı (Chicago, IL, 1976) s.433.

10. Lord Macaulay, *The History of England from the Accession of James the Second*, cilt V (Philadelphia, PA, 1848) s.213-214; Macfarlane, *The Justice and the Mare's Ale*, s.3.
11. Lawrence Stone, *The Crisis of the Aristocracy, 1558-1641* (Oxford, 1967) s.93; Macfarlane, *The Justice and the Mare's Ale*, s.16.
12. Cameron, *Prisons and Punishment in Scotland*, s.10-11.
13. Sınırın her iki tarafında da üçer kişi olmak üzere hudutların altı bekçisi vardı. Bir bilimsani bekçileri, "asker, yargıç, avukat, savaşçı, diplomat, politikacı, seyis, detektif, yönetici ve gizli ajanların bir karışımı" olarak tanımlamıştır. George MacDonald Fraser, *The Steel Bonnets: The Story of the Anglo-Scottish Border Reivers* (Pleasantville, NY, 2001) s.128-129.
14. Age., s.150, n. 1.
15. Vanessa McMahon, *Murder in Shakespeare's England* (Londra, 2004).
16. Austin Lane Poole, *From Domesday Book to Magna Carta, 1087-1216* (New York, 1986) s.415.
17. Alıntı için bakınız: Thomas Levenson, *Newton and the Counterfeiter: The Unknown Detective Career of the World's Greatest Scientist* (Boston, MA, 2009); Lord Macauley, *History of England*, cilt V, s.2566.
18. Alan M. Stahl, "Coin and Punishment in Medieval Venice", *Law and the Illicit in Medieval Europe*, yayına hazırlayanlar: Ruth Mazo Karras, Joel Kaye ve E. Ann Matter (Philadelphia, PA, 2008) s.162-179, s.170.
19. Robert Massie, *Peter the Great: His Life and World* (New York, 1980) s.261.
20. Levenson, *Newton and the Counterfeiter*, s.133.
21. Age., s.155.
22. Age., s.163.
23. Alıntı için bakınız: Richard J. Evans, *Rituals of Retribution: Capital Punishment in Germany, 1600-1987* (Londra, 1996) s.27-28, tekrar basım C. Hindley, yayına hazırlayan: *The Old Book Collector's Miscellany*, cilt III (Londra, 1873).
24. Hindley, *The Old Book Collector's Miscellany*, s.11-12, n. 1.

25. Age.
26. Age.
27. John Fosberry, *Criminal Justice through the Ages: From Divine Judgment to Modern German Legislation* (Rothenburg, 1981).
28. Evans, *Rituals of Retribution*, s.30.
29. Mike Jay, *The Unfortunate Colonel Despard: The Tragic Story of the Last Man to be Hung, Drawn and Quartered* (New York, 2005) s. 13.
30. John Bellamy, *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages* (Londra, 1973) s. 186.
31. "Guillotine", *Harper's New Monthly Magazine*, 266, Temmuz 1872, s. 186-187.
32. Spierenburg, "The Body and the State", s.49-77.
33. McMahon, *Murder in Shakespeare's England*, s.xvi.
34. Frank McLynn, *Crime and Punishment in Eighteenth-century England* (Londra, 1989) s.xi.
35. Age., s.xii.
36. Age., s.xiii.
37. Age., s.277.
38. Stephen Coote, *Samuel Pepys: A Life* (New York, 2001) s.71.
39. Ruth Pike, *Penal Servitude in Early Modern Spain* (Madison, WI, 1983), s.3.
40. Age., s.3-4.
41. Age., s. 15.
42. Önceki yıllarda tecritteki mahkûmların yemek satın almak ya da kendilerine yemek ulaştırılmasını beklemek durumunda oldukları, aksi takdirde açlıktan ölecekleri kayıtlara geçmiştir. Mahkûmların kral tarafından sağlanan yemeklere ulaşabilecekleri mutfak servisine geçirilmek istemeleri alışılmamış bir durum değildi.
43. Pike, *Penal Servitude in Early Modern Spain*'e göre, s.41, *presidio*'lar (Latince "koruyucu duvarlarla çevrelenmiş bir garnizon ya da hisar" anlamına gelen *praesidium*'dan gelir), koruyucu duvarlarla çevrelenmiş hi-

- sarlara eşdeğerdir. Pike bu yaptırımın hisarların ve kalelerin Ortaçağ'da hapishane olarak kullanıldıkları geleneğe dayandığını da eklemektedir.
44. Pike, *Penal Servitude in Early Modern Spain*, s.150.
45. Colin M. MacLachlan, *Criminal Justice in Eighteenth Century Mexico: A Study of the Tribunal of the Acordada* (Berkeley, CA, 1974) s.29.
46. McLynn, *Crime and Punishment*, s.285.
47. John Hirst, "The Australian Experience: The Convict Colony", *Oxford History of the Prison*, yayına hazırlayanlar: Morris ve Rothman, s.235-265.
48. Robert Hughes, *The Fatal Shore: The Epic of Australia's Founding* (New York, 1987).
49. Age.
50. Benson Bobrick, *East of the Sun: The Epic Conquest and Tragic History of Siberia* (New York, 1992) s.281.
51. George Kennan, *Siberia and the Exile System* (Chicago, IL, 1958), s.23.
52. Bobrick, *East of the Sun*, s.271-272.
53. Age., s.273.
54. Alıntı için bakınız: Ana Siljak, *Angel of Vengeance: The "Girl Assassin": The Governor of St Petersburg, and Russia's Revolutionary World* (New York, 2008) s.181.
55. Peter Kropotkin, *In Russian and French Prison* (Londra, 1887) s.167.
56. Satadru Sen, *Disciplining Punishment: Colonialism and Convict Society in the Andaman Islands* (New York, 2000).
57. Norman Longmate, *The Workhouse* (New York, 1974).
58. Miriam Allen DeFord, *Stone Walls: Prisons from Fetters to Furloughs* (Philadelphia, PA, 1962).
59. Chris Ryder, *Inside the Maze: The Untold Story of the Northern Ireland Prison Service* (Londra, 2000); Anthony Babington, *The English Bastille: A History of Newgate Gaol and Prison Conditions in Britain, 1188-1902* (New York, 1971).
60. David J. Rothman, *The Discovery of the Asylum: Social Order and Di-*

- sorder in the New Republic (Boston, MA, 1971); Harry E. Barnes, *The Evolution of Penology in Pennsylvania* (Montclair, NJ, 1968).
61. Norman Johnston, *Eastern State Penitentiary: A Crucible of Good Intentions* (Philadelphia, PA, 1994).
62. Charles Dickens, *American Notes: A Journey* (New York, 1985).
63. O da muhtemelen çeşitli hapisaneleri gezdikten sonra yakalandığı tifüs neticesinde 1790'da, orada ölecektir.
64. D.L. Howard, *John Howard: Prison Reformer* (New York, 1958) s.91.
65. Age., s.93.
66. Massey, *Peter the Great*, s.259.
67. Age., s.260.
68. John Perry, *The State of Russia under the Present Tsar* (Londra, 1716) alıntı için bakınız: Massey, *Peter the Great*, s.260.
69. Age., s.261.
70. Elyse Semerdjian, *Off the Straight Path: Illicit Sex, Law and Community in Ottoman Aleppo* (Syracuse, NY, 2008) s.29.
71. Rudolph Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century* (Cambridge, 2005) s.69.
72. Zina suçları genelde evli olmayan çiftlerin cinsel birlikteliği ve cariye ile oluşmaktaydı.
73. Semerdjian, *Off the Straight Path*, s.158.
74. Age., s.129-130.
75. Age., s.160.
76. Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law*, s.98.
77. Age.
78. Age., s.100-101.
79. Alıntı için bakınız: Carl F. Petry, "The Politics of Insult: The Mamluk Sultanate's Response to Criminal Affronts", *Mamluk Studies Review*, xv (2001) s.87-115, alıntı, s.89.

80. Age., s.89.
81. Age., s.94.
82. Huang Liu-Hung, *A Complete Book Concerning Happiness and Benevolence: A Manual for Local Magistrates in Seventeenth-century China* (Tucson, AZ, 1984), s.273.
83. Age.; Çok kalın bambu kürekler sadece bazen, zorbalıkları ve “görevlilerin kötü yola sapmış astlarını” bastırmak için kullanılırdı. Bu alet ağır cilalı yüzeyinden pürüzlü çıkıntılar yapan lifler nedeniyle “Ejder bıyıklı kütük” olarak bilinirdi.
84. Age., s.277.
85. Age., s.454.
86. Age., s.349.
87. Ta Tsing Leu Lee; *Being the Fundamental Laws, and a Selection from the Supplementary Statutes, of the Penal Code of China*, çeviri: George Thomas Staunton (Londra, 1810) s.313.
88. Alain Peyrefitte, *The Collision of Two Civilizations: The British Expedition to China, 1792-4* (Londra, 1993) s.412.
89. Age.
90. Norman Johnston, *Forms of Constraint: A History of Prison Architecture* (Urbana, IL, 2000) s.5.
91. Age.
92. Frank Dikötter, “The Promise of Repentance: The Prison in Modern China”, *Cultures of Confinement*, yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, s.269-303.
93. Spierenburg, “The Body and the State”, s.52.

5

Soyguncular, Haydutlar, Eşkıyalar ve Kanun Kaçakları: Hırsız Çeteleri ve Erken Dönem Organize Suçlar

1. Bir kişinin yasal hakları geri verilse ya da ölüm cezası kaldırılrsa bile, ceza olarak kaybedilen mal ve mülk muhakkak geri verilecek diye bir şey yoktur.

2. Anonim, *The Lives and Exploits of the Most Celebrated Robbers and Banditti of All Countries* (Philadelphia, PA, 1860) s.19-21.
3. George MacDonald Fraser, *The Steel Bonnets: The Story of the Anglo-Scottish Border Reivers* (Pleasantville, NY, 2001) s.5.
4. Eric Hobsbawm, *Social Bandits and Primitive Rebels* (Glencoe, IL, 1960). İlk olarak şöyle basılmıştır: *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movements in the 19th and 20th Centuries* (Manchester, 1959).
5. Richard White, "Outlaw Gangs of the Middle Border: American Social Bandits", *Western Historical Quarterly*, xii (1981) s.387-408.
6. Eric Hobsbawm, *Bandits* (New York, 1969) s.17.
7. Age.
8. "Soygun" anlamına gelen *tao* ve yağmacılık anlamındaki *tsei* dönemin diliyle suçlara silahların da eşlik ettiğini belirtmekteydi. Alıntı için bakınız: Brian E. McKnight, *Law and Order in Sung China* (Cambridge, 1992) s.85-86.
9. Alıntı için bakınız: age., s. 93.
10. Huang Liu-Hung, *A Complete Book Concerning Happiness and Benevolence: A Manual for Local Magistrates in Seventeenth-century China* (Tucson, AZ, 1984). Bu kitap ilk olarak 1699'da yerel yöneticiler için kılavuzun yanı sıra hukuki ve mali rehber olarak da yayımlanmıştır.
11. Alıntı için bakınız: William Wayne Farris, *Japan's Medieval Population: Famine, Fertility, and Warfare in a Transformative Age* (Honolulu, HI, 2006) s.57.
12. Pierre François Souyri, *The World Turned Upside Down: Medieval Japanese Society* (New York, 2001) s.106-107.
13. Age.
14. Peter B.E. Hill, *The Japanese Mafia: Yakuza, Law, and the State* (New York, 2003) s.97.
15. Yayına hazırlayan: D. Crummey, *Banditry, Rebellion and Social Protest in Africa* (Londra, 1986).
16. Peter Gastrow, *Organized Crime in South Africa*, ISS Monograph Series, 28, Institute for Security Studies, Güney Afrika (Ağustos 1998).

17. Henry John May ve Iain Hamilton, *The Foston Gang* (Londra, 1966).
18. Gastrow, *Organized Crime in South Africa*.
19. John Bellamy, *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages* (Londra, 1973) s. 71, 84.
20. Age., s. 42.
21. Arty Ash ve Julius E. Day, *Immortal Turpin: A Well-documented Biography of the Greatest "Gentleman of the Road"* (Londra, 1948) s. 127.
22. Peter Newark, *The Crimson Book of Highwaymen* (Londra, 1979) s. 21-22, 23.
23. Age., s. 28.
24. Frank McLynn, *Crime and Punishment in Eighteenth-century England* (Londra, 1989) s. 24-25.
25. Horace Bleakley, *The Hangmen of England* (Londra, 1929), s. 47.
26. 1584'te doğan Mary Frith, bir erkek gibi giyinip kılıç kuşanarak yerel meyhaneleri dolaşmış ve Londra'nın yeraltı dünyasına katılmıştır. Lakabını, on altıncı yüzyılda değerli eşyaları taşımak için kullanılan para keselerin sicimlerini kesebilme yeteneğiyle almıştır. Ellerinden dört kez hırsız damgasıyla dağlanmış, mucizevi bir şekilde 1659'a kadar yaşamıştır.
27. María Antonia López-Burgos, *Travelling through a Land of Bandits: British Travellers in Andalusia, 1809-1893* (Malaga, 2002).
28. Bu dönemdeki bağımsızlık savaşları esnasında nüfusun birçoğu silahlanmıştı ve Fransız yetkililer halkın silahsızlanmasını hiçbir zaman tam olarak başaramadı.
29. Stephen Wilson, "Banditry in Corsica: the Eighteenth to Twentieth Centuries", *Organised Crime in Europe*, yayına hazırlayanlar: Cyrille Fijnaut ve Letizia Paoli (Dordrecht, 2004) s. 150.
30. Age., s. 165.
31. Katrin Lange, "'Many a Lord is Guilty, Indeed for Many a Poor Man's Dishonest Deed': Gangs of Robbers in Early Modern Germany", *Organised Crime in Europe*, yayına hazırlayanlar: Fijnaut ve Paoli, s. 109-149, alıntı s. 109.

32. Florike Egmond, "Multiple Underworlds in the Dutch Republic of the Seventeenth and Eighteenth Centuries", *Organised Crime in Europe*, yayına hazırlayanlar: Fijnaut ve Paoli, s.77-107.
33. Hobsbawm, *Bandits*, s.31.
34. Lange, "Many a Lord is Guilty", s.118-119.
35. Age.
36. Stephen Tatum, *Inventing Billy the Kid: Visions of the Outlaw in America, 1881-1981* (Albuquerque, NM, 1985).
37. Richard Maxwell Brown, *No Duty to Retreat* (Norman, OK, 1994) s.44.
38. Age., s.44-46; ayrıca bakınız: Alan Trachtenberg, *The Incorporation of America: Culture and Society in the Gilded Age* (New York, 1982).
39. White, "Outlaw Gangs of the Middle Border", s.394.
40. Buhran dönemi haydut çetelerinin en iyi açıklamaları için; bakınız: Bryan Burroughs, *Public Enemies: America's Greatest Crime Wave and the Birth of the FBI, 1933-1934* (New York, 2004). Bu dönemin sosyal haydutlarını ele alan iki harika biyografi: Michael Wallis, *Pretty Boy: The Life and Times of Charles Arthur Floyd* (New York, 1992) ve T.J. Stiles, *Jesse James: The Last Rebel of the Civil War* (New York, 2002).
41. John Boessenecker, *Gold Dust and Gunsmoke: Tales of Gold Rush Outlaws, Gunfighters, Lawmen, and Vigilantes* (New York, 1999) s.75, 133.
42. Age.
43. Horace Bell, *Reminiscences of a Ranger: Early Times in Southern California* (Norman, OK, 1999) s.99. Bell avukatlık ve gazetecilikte şansını denedikten sonra atlı süvari polis olmuştur.
44. Remi Nadeau, *The Real Joaquin Murieta: Robin Hood Hero or Gold Rush Gangster* (Corona del Mar, CA, 1974) s.145-146.
45. Paul Vanderwood, *Disorder and Mexican Development* (Wilmington, DE, 1992) s.9.
46. Age., s.12.
47. Age., s.14; Billy Jaynes Chandler, *The Bandit King: Lampião of Brazil* (College Station, TX, 1978).

48. Dakait'lik güç kullanarak veya kullanmakla tehdit ederek yağma ve hırsızlık gibi suçlar işlemek üzere bir araya gelmiş beş ya da daha fazla kişiden oluşan çetelerin eylemlerini ifade etmektedir. "Dakait" ifadesi Hintçe *doka parna* (yağmalamak) ya da *danka* (bağırmak) sözcüklerinden gelmektedir. Kanjar'lar soygunlarla geçimlerini sağlayan göçebe, küçük suçlulardır. Genellikle İngiliz idare bölgesindeki küçük köyleri hedef almışlar ve hiçbir zaman Hindistan'daki diğer haydutlar kadar öne çıkamamışlardır.

49. Alıntı için bakınız: Mike Dash, *Thug: The True Story of India's Murderous Cult* (Londra, 2005) s.20.

50. Age., s.21.

51. J.D.P. Jatar ve M.Z. Khan, *The Problem of Dacoity in Bundelkhand and the Chambal Valley* (Yeni Delhi, 1980) s.4.

52. Alıntı için bakınız: age., s.32.

53. George Bruce, *The Stranglers: The Cult of Thuggee and its Overthrow in British India* (New York, 1968).

54. Jatar ve Khan, *The Problem of Dacoity*, s.33.

55. Philip Meadows Taylor, *Confessions of a Thug* (Oxford, 1998).

56. Dash, *Thug*. "Thag" diye yazılan ve "t'ug" diye okunan *thug* teriminin kökeni Antik Sanskritçeye dayanır. Gizleme ya da saklama sözcüklerine işaret etmekte, esas anlamları ise "soyguncu" ya da "aldatma" olarak geçmektedir. On ikinci yüzyılda üçkağıtçı, dilenci ve kalpazanların kısaltması haline gelmiştir.

57. Patrick Brantlinger tarafından konuya yapılan şahane bir giriş için bakınız: Taylor, *Confessions of a Thug*.

58. Dash, *Thug*, s.228.

59. Kevin Rushby, *Children of Koli* (New York, 2002).

60. Age., s.8.

61. Dash, *Thug*, s.xi.

62. Taylor, *Confessions of a Thug*.

63. Jatar ve Khan, *The Problem of Dacoity*, s. 1; E. Kitts, *Serious Crime in an Indian Province* (Byculla, 1889).

64. Jatar ve Khan, *The Problem of Dacoity*, s.5.
65. Roy Moxham, *Outlaw: India's Bandit Queen and Me* (Londra, 2010) s.4.
66. Robert Hughes, *The Fatal Shore: The Epic of Australia's Founding* (New York, 1987) s.203.
67. Michael Sturm, *Vice in a Vicious Society: Crime and Convicts in Mid-nineteenth-century New South Wales* (St Lucia, Queensland, 1983).

6

Yasaklar, Korsanlar, Köle Tüccarları, Uyuşturucu Kaçakçıları ve Suçun Uluslararası Boyuta Taşınması

1. Alıntı için bakınız: Fred D. Pasley, *Muscling In* (New York, 1931) s.258.
2. F.G. Madsen, *Transnational Organized Crime* (Londra, 2009). Ayrıca bakınız: Mitchel P. Roth, "Historical Overview of Transnational Crime", *Handbook of Transnational Crime and Justice*, yayına hazırlayanlar: Philip Reichel ve Jay Albanese (Los Angeles, 2013) s.5-22.
3. Paul Lunde, *Organized Crime: An Inside Guide to the World's Most Successful Industry* (New York, 2004) s.17.
4. Axel Klein, *Drugs and the World* (Londra, 2008) s.15.
5. Age., s.16.
6. Alıntı için bakınız: Stevèn B. Karch, *A Brief History of Cocaine* (Boca Raton, FL, 1998) s.1.
7. Iain Gately, *Tobacco: A Cultural History of How an Exotic Plant Seduced Civilization* (New York, 2001) s.3.
8. Age., s.85-86.
9. Age., s.36.
10. Age., s.43.
11. Alıntı için bakınız: age., s.50.
12. Age., s.66.
13. Age.

14. Age., s.86.

15. Jack Beeching, *The Chinese Opium Wars* (New York, 1976), s.76-77.

16. Barbara Hodgson, *Opium: A Portrait of the Heavenly Demon* (San Francisco, CA, 1999) s.41.

17. 1920'lerin sonlarında kötü bir şöhrete sahip olmasına rağmen parlak bir zekâsı olan Arnold Rothstein, uluslararası uyuşturucu ticaretine el attı ve kısa süre sonra Avrupa'ya ve Asya'ya, Amerikan piyasası için afyon almaları için temsilciler göndermeye başladı. Avrupa'da eroin, kokain ve morfin, hâlâ eczacılıkla ilgili yasal firmalardan temin edilebilmekte, bu da onu uluslararası uyuşturucu trafiğinin önemli bir parçası yapmaktaydı.

18. Jill Jonnes, *Hep-cots, Norcs, and Pipe Dreams: A History of America's Romance with Illegal Drugs* (Baltimore, MD, 1999) s.95.

19. Jeffrey Gettleman, "What Tho. Jefferson Knew About Pirates", *New York Times*, 12 Nisan 2009, s.VK4; Mike Mazzetti, "Navy's Standoff with Pirates Shows U.S. Power has Limits", *New York Times*, 10 Nisan 2009, s.A15.

20. N. Lewis ve M. Reinhold, *Roman Civilization, Sourcebook I: The Republic* (New York, 1966) s.32-45.

21. C.H. Karraker, *Piracy was a Business* (Rindge, NH, 1953).

22. Alıntı için bakınız: P. Gosse, *The History of Piracy* (New York, 1932). s.317.

23. Marcus Rediker, *Villains of All Nations: Atlantic Pirates in the Golden Age* (Boston, MA, 2004) s.83; John L. Anderson, "Piracy and World History: An Economic Perspective on Maritime Predation", *Bandits at Sea: A Pirate Reader*, derleyen: C.R. Pennell (New York, 2001) s.82.

24. W. Blackstone, *Commentaries on the Laws of England of Public Wrongs* (Boston, MA, 1962).

25. Candice Millard, "Pirates of the Caribbean: The Rise and Fall of Captain Morgan, Blackbeard and Other Swashbuckling Rogues", *New York Times Book Review*, 3 Haziran 2007, s.28.

26. Yayına hazırlayan: David Cordingly, *Pirates: Terror on the High Seas, from the Caribbean to the South China Sea* (North Dighton, MA, 2006) s.7.

27. David Cordingly, *Under the Black Flag: The Romance and Reality of Life among Pirates* (New York, 1996) s.223-224.
28. Katran, doğal unsurlara karşı tekneleri korumada yaygın bir koruyucu olduğundan, genellikle infazlar için rıhtım boyunda el altında bulundurulurdu.
29. Cordingly, *Under the Black Flag*, 1996.
30. Jennifer Marx, "Brethren of the Coast", *Pirates*, yayına hazırlayan: Cordingly, s. 123.
31. Angus Konstam, *Blackbeard: America's Most Notorious Pirate* (Hoboken, NJ, 2006), s.271-272.
32. Jennifer G. Marx, "The Golden Age of Piracy", *Pirates*, yayına hazırlayan: Cordingly, s. 100-123; 105-106.
33. Richard Zacks, *The Pirate Hunter: The True Story of Captain Kidd* (New York, 2002), s.265.
34. Age.
35. Age., s.38-57, alıntı s.44-45.
36. Dian H. Murray, "Chinese Pirates", *Pirates*, yayına hazırlayan: Cordingly, s. 214.
37. Alan L. Karras, *Smuggling: Contraband and Corruption in World History* (Lanham, MD, 2010) s.20.
38. Age., s.19.
39. Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence has Declined* (New York, 2011), s.153; Pinker *slave* [köle] sözcüğünün (İngilizce) kökünün "Slav" terimine dayandığına dikkat çekmiştir, bu da Ortaçağ zamanlarında Slav halklarının esir alınıp köle yapılmasının yaygın olduğu gerçeğine kanıt olmaktadır.
40. Nayan Chanda, *Bound Together: How Traders, Preachers, Adventurers, and Warriors Shaped Globalization* (New Haven, CT, 2007) s.215.
41. Pinker, *The Better Angels of Our Nature*, s.153.
42. C. Martin Wilbur, *Slavery in China during the Former Han Dynasty, 206 BC–AD 25* (New York, 1967) s.73.

43. Adam Hochschild, *Bury the Chains: Prophets and Rebels in the Fight to Free an Empire's Slaves* (New York, 2005) s.293.
44. Alıntı için bakınız: *Slave Patrols: Law and Violence in Virginia and the Carolinas* (Cambridge, MA, 2001), Sally E. Hadden, bu devriyelerin Amerikan polisliğinin ilk gerçek ilerlemesi olarak anılması gerektiğine dair güçlü kanıtlar ortaya koyar. Zamanla zencilerin okuma yazma öğrenmelerine, ticaret yapmalarına ve kumar oynamalarına karşı da kanunları uygulama yetkileri olacaktır.
45. Karen Farrington, *Dark Justice: A History of Punishment and Torture* (New York, 1996) s.18.
46. Hochschild, *Bury the Chains*, s.2.
47. Age.
48. Alıntı için bakınız: age., s.2.
49. Nina Siegal, "Recalling a Dark Secret of the Slave Trade, Buried in the Deep", *New York Times*, 1 Temmuz 2013, s.C3; James Walvin, *The Zong: A Massacre, The Law and the End of Slavery* (New Haven, CT, 2011).
50. David Eltis, "The Abolition of the Slave Trade: Suppression", *Essays*, <http://abolition.nypl.org>, erişim tarihi 6 Eylül 2013.
51. Robin Law, "Abolition and Imperialism: International Law and the British Suppression of the Atlantic Slave Trade", in *Abolitionism and Imperialism in Britain, Africa, and the Atlantic*, yayına hazırlayan: Derek R. Peterson (Athens, OH, 2010) s.165.
52. Pinker, *The Better Angels of Our Nature*, s.157.
53. Peter Andreas ve Ethan Nadelmann, *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations* (New York, 2006) s.33.
54. C. Winick ve P.M. Kinsie, *The Lively Commerce: Prostitution in the United States* (Chicago, IL, 1971) s.269.
55. Pinker, *The Better Angels of Our Nature*, s.157-158.
56. Age., s.157.
57. Julia Glotz, "Fake Vodka and Basmati Rice Seized in UK Food Fraud Crackdown", *The Grocer*, 14 Şubat 2014.

58. "Food Crime: A la Cartel", *The Economist*, 15 Mart 2014, s.55.

59. *Tariff* [gümrük vergisi] sözcüğü, ticaretin yüz yıllar önce uluslararası boyuta taşındığı gerçeğinin sessiz bir tanığıdır. Neredeyse on iki asır önce Endülüs Emevileri Cebelitarık yakınlarında, İspanya kıyısındaki Tarifa şehrini kurdular. Burada ticaret sistemini kökünden değiştiren sistemi ilk kez kullandılar. Yağmacı korsan bir çetenin tüccar gemilerini durdurup, taşıdıkları malın ölçeğine göre sabitlenmiş haracı almak için denize açıldıkları karargâhlarını kurdukları yer burasıydı. Haracı istemeyerek ödeyenlerden basitçe fahiş paralar alınması Tarifa bağlantısıyla ilişkili olan *tariff* sözcüğüne yapıştı. Bu fikir, sömürgeci Yenidünya döneminden önce ithal mallar için *tariff* sistemini kuracak Avrupa devletleri tarafından benimsenecektir.

60. Neville Williams, *Contraband Cargoes: Seven Centuries of Smuggling* (Hamden, CT, 1961).

61. Andreas ve Nadelmann, *Policing the Globe*, s.22.

62. Age., s.31.

7

Modern Cinayetlerin Yüzü

1. David M. Buss, *The Murderer Next Door: Why the Mind is Designed to Kill* (New York, 2005) s. 9-10.

2. Age., s.15.

3. Age., s.22-3.

4. Kimberly Davies, *Murder Book: Examining Homicide* (Upper Saddle River, NJ, 2008) s.7.

5. Michael Newton, *The Encyclopedia of Serial Killers* (New York, 2006) s.116.

6. Harold Schechter, *The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murders* (New York, 2013) s.122. Peter Vronsky, *Serial Killers: The Method and Madness of Monsters* (New York, 2004) s.61. Richard von Krafft-Ebbing, *Psychopathia Sexualis: With Special Reference to the Antipathic Sexual Instinct* (New York, 1965). Avusturyalı psikiyatristin adı, doğal olmayan cinsel dürtülerle eşanlı hale gelmiştir. Berlin'in mahkeme sisteminde çalıştığı

- dönemde "Lustmord" adını verdiği seri cinayetler de dahil olmak üzere, birtakım tuhaf cinsel suçlarla uğraşmıştır.
7. Schechter, *The Serial Killer Files*, s.122. Ayrıca bakınız: Richard Wrangham ve Dale Peterson, *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence* (New York, 1996).
8. Davies, *Murder Book*, s.164; Benjamin Radford, "Child Abductions by Strangers Very Rare", <http://news.discovery.com>, 14 Mayıs 2013.
9. Çoklu cinayetler içinde en iyi bilineni, 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde tavan yapmış olan seri cinayetlerdir. Tanımı gereği, bir seri katil, aralarında günlerden yıllara kadar değişebilen bekleme süresi de bırakarak üç ya da daha fazla kurbanı farklı vakalarda öldüren kimsedir. Terimin kökeni hâlâ tartışmalı olmasına rağmen, "seri katil" 1980'lerde kriminal sözlüğe girmiştir. FBI ajanı Robert Ressler'ın ismi, bu terimi kullananlar arasında geçmektedir. Bununla birlikte, Avrupa'da daha 1960'lar ve 1970'ler gibi erken dönemlerde bile terimin kullanıldığına dair kanıt vardır. Bakınız: Robert Ressler ve Thomas Schachtman, *Whoever Fights Monsters: My Twenty Years Tracking Serial Killers for the FBI* (New York, 1993).
10. Eric W. Hickey, *Serial Murderers and their Victims* (Belmont, CA, 2010).
11. Vronsky, *Serial Killers*, s.43.
12. Age., s.45.
13. Maria Tatar, *The Hard Facts of Grimms' Fairy Tales* (Princeton, NJ, 2003), s.50.
14. Age., s.185.
15. Italo Calvino, *Italian Folktales: Selected and Retold by Italo Calvino* (New York, 1980) s.xxix.
16. Tatar, *The Hard Facts*, s.190.
17. Joy Cameron, *Prisons and Punishment in Scotland from the Middle Ages to the Present* (Edinburgh, 1983) s.11.
18. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, modern anlamda bir devlet değildi; hiçbir kamu hizmeti, daimi ordusu ya da vergilerden gelen düzenli bir geliri yoktu, fakat 1532'nin Carolina'sının, topraklarında ceza

hukukunun esas dayanağı olarak kullanılmasını garanti altına almaya yetecek nüfuzu vardı.

19. Patrick Geary, "Judicial Violence and Torture in the Carolingian Empire", *Law and the Illicit in Medieval Europe*, yayına hazırlayanlar: Ruth Mazo Karras, Joel Kaye ve E. Ann Matter (Philadelphia, PA, 2008), s.79-88.

20. Gamini Salgado, *The Elizabethan Underworld* (Gloucester, 1984) s.89.

21. Age.

22. John Hale, *The Civilization of Europe in the Renaissance* (New York, 1994) s.447.

23. Brian Fagan, *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300–1850* (New York, 2001) s.91.

24. Hale, *The Civilization of Europe*, s.448.

25. Catherine Orenstein, *Little Red Riding Hood Uncloaked: Sex, Morality, and the Evolution of a Fairy Tale* (New York, 2002) s.95.

26. R.E.L. Masters ve Eduard Lea, *Sex Crimes in History: Evolving Concepts of Sadism, Lust-Murder, and Necrophilia – from Ancient to Modern Times* (New York, 1964) s.58.

27. Orenstein, *Little Red Riding Hood Uncloaked*, s.97.

28. Mary K. Matossian, *Poisons of the Past: Molds, Epidemics and History* (New Haven, CT, 1989) s.11-12.

29. Orenstein, *Little Red Riding Hood Uncloaked*, s.94.

30. Brad Steiger, *The Werewolf Book: The Encyclopedia of Shape-shifting Beings* (Canton, MI, 2011) s.171-172.

31. Orenstein, *Little Red Riding Hood Uncloaked*, s.87-89.

32. Caroline Oates, "The Trial of a Teenage Werewolf, Bordeaux, 1603", *Criminal Justice History: An International Annual*, IX, yayına hazırlayan: Louis A. Knafla (Londra, 1988) s.1-29.

33. Age.

34. "'Vampire' of Tehran Flogged, then Hanged for Rape-slaying Spree", *Houston Chronicle*, 14 Ağustos 1997, s.30A.

35. Radu Florescu ve Raymond T. McNally, *Dracula: A Biography of Vlad the Impaler, 1431-1476* (New York, 1973) s.170.
36. Bu yarı askerî, yarı dinî tarikat, 1387 yılında, Roma'da daha fazla Katolik desteği ve Haçlı Seferleri için kuruldu.
37. Florescu ve McNally, *Dracula*, s.9-11.
38. Paul Barber, *Vampires, Burial, and Death: Folklore and Reality* (New Haven, CT, 1988) s.2.
39. Trow, *Vlad the Impaler*, s.3.
40. Florescu ve McNally, *Dracula*, s.78.
41. Raymond T. McNally ve Radu Florescu, *In Search of Dracula* (New York, 1972) s.114.
42. Manuela Dunn Mascetti, *Vampire: The Complete Guide to the World of the Undead* (New York, 1994) s.143.
43. Bakınız: Eric W. Hickey, *Serial Murderers and their Victims* (Belmont, CA, 2010) s.319-321.
44. David Lester, *Serial Killers: The Insatiable Passion* (Philadelphia, PA, 1995), s.125.
45. Steven A. Egger, *The Killers Among Us: An Examination of Serial Murder and its Investigation* (Upper Saddle River, NJ, 2002) s.21.
46. Philip Beaufoy Barry, *Twenty Human Monsters: In Purple and in Rags from Caligula to Landru, AD 12-1922* (Philadelphia, PA, 1930) s.29-30.
47. Pieter Spierenburg, *A History of Murder: Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present* (Cambridge, 2010) s.196.
48. Barry, *Twenty Human Monsters*, s.44.
49. Age., s.48.
50. Age.
51. Leonard Wolf, *Bluebeard: The Life and Crime of Gilles de Rais* (New York, 1980), s.136-137.
52. A.L. Vincent ve Clare Binns, *Gilles de Rais: The Original Bluebeard* (Londra, 1926) s.203-204.

53. Age., s.187.
54. Peter Vronsky, *Female Serial Killers: How and Why Women Become Monsters* (New York, 2007).
55. Bernard Capp, "Serial Killers in 17th-century England", *History Today*, XLVI (1996) s.21-26.
56. Vanessa McMahon, *Murder in Shakespeare's England* (Londra, 2004) s.225-226.
57. Vronsky, *Serial Killers*, s.57.
58. Age.
59. Colin Wilson, *The History of Murder* (Edison, NJ, 2004) s.410. Wilson, Tolstoy'un "algısal analiz" çalışmasının Karındeşen Jack'in cinayetlerinin ertesi yılında yazıldığına dikkat çekmiştir.
60. Yayına hazırlayan: Albrecht Keller, *Hangman's Diary: Being the Journal of Master Franz Schmidt, Public Executioner of Nuremberg, 1571-1617* (Londra, 1929) s.112-113.
61. Age., s.110.
62. Colin Wilson, "Introduction", *Monsters of Weimer* (Londra, 1999) s.5.
63. Vronsky, *Serial Killers*, s.36.
64. Michael D. Kelleher ve C.L. Kelleher, *Murder Most Rare: The Female Serial Killer* (Westport, CT, 1998) s.8-9.
65. Egger, *The Killers Among Us*, s.71.
66. Hickey, *Serial Murderers and their Victims*, s.346-347.
67. Age.
68. Tshwarelo eseng Mogakane, "Muti Killings Up Ahead of 2010?", 6 Mart 2010, *African Eye*, www.news24.com adresinden ulaşılabilir. Araştırmacılar; sosyal hizmet görevlilerini, hemşireleri, balıkçıları, öğretmenleri ve hatta radyo programcılarını da içeren 139 kişiyle röportaj yapmıştır.
69. Amok, Malay dilinde kabaca "öfkeli ve ümitsiz suçlamalar yapmak" anlamına gelen *mengamuk* sözcüğünden gelmektedir. Bakınız: A.A. Hempel ve diğerleri, "Crosscultural Review of Sudden Mass Assault

- by a Single Individual in the Oriental and Occidental Cultures", *Journal of Forensic Sciences*, XLV (2000), s.582-528.
70. Manuel L. Saint Martin, "Running Amok: A Modern Perspective on a Culturebound Syndrome", *Primary Care Companion Journal of Clinical Psychiatry*, I (1999) s.66-70, www.ncbi.nlm.nih.gov.
71. Age.
72. Christopher H. Cantor, Paul E. Mullen ve Philip A. Alpers, "Mass Homicide: The Civil Massacre", *Journal of American Academy of Psychiatry and the Law*, I (2000) s.55-63.
73. Graham Chester, *Berserk!: Motiveless Random Massacres* (Londra, 1993) s.5.
74. Al Cimino, *Spree Killers* (Londra, 2010).
75. James Buchanan Given, *Society and Homicide in Thirteenth-century England* (Stanford, CA, 1977) s.1.
76. Age.
77. Yazar, geçtiğimiz dört yılda Çin'deki büyük polis akademilerinden birinde öğretmenlik yaparken, buradaki seri cinayetleri araştırmak için zaman zaman girişimlerde bulunmuştur. Ancak fakülte üyeleri seri cinayetler ya da başka çoklu cinayet türlerine dair herhangi bir veri sunamamaktaydı; bunlar hâlâ devlet sırlarıdır.
- 8**
- Sömürgecilik Sonrası Dünyada Suç ve Ceza**
1. Michael Hor, "Singapore's Innovations to Due Process", *Criminal Law Forum*, XII (2001) s.25-40.
2. Roger Lane, *Murder in America: A History* (Columbus, OH, 1997).
3. Adam Hochschild, *To End All Wars: A Story of Loyalty and Rebellion, 1914-1918* (New York, 2011) s.355.
4. Yayına hazırlayan: Barry Godfrey ve Graeme Dunstall, *Crime and Empire, 1840-1940: Criminal Justice in Local and Global Context* (Cul-lompton, Devon, 2005).
5. Colin M. MacLachlan, *Criminal Justice in Eighteenth Century Mexico: A Study of the Tribunal of the Acordada* (Berkeley, CA, 1974) s.28.

6. Age., s.69.

7. Yayına hazırlayan: Ricardo D. Salvatore ve Carlos Aguirre, *The Birth of the Penitentiary in Latin America: Essays on Criminology, Prison Reform, and Social Control, 1830-1940* (Austin, TX, 1996) s. 9.

8. Marcos Luiz Bretas, "What the Eyes Can't See: Stories from Rio de Janeiro's Prisons", *Birth of the Penitentiary*, yayına hazırlayanlar: Salvatore ve Aguirre, s.101-122.

9. Yayına hazırlayanlar: Salvatore ve Aguirre, *Birth of the Penitentiary*, s.9.

10. David Vincent Tropman, *Crime in Trinidad: Conflict and Control in a Plantation Society*, (Knoxville, TN, 1986) s.138.

11. H.M. Kritzer, *Legal Systems of the World: A Political and Cultural Encyclopedia* (Santa Barbara, CA, 2002).

12. James Langton, "Trinidad Welcomes Return of the Hangman", *Sunday Telegraph*, 30 Mayıs 1999, s.28.

13. Larry Rohter, "In the Caribbean, Support Growing for the Death Penalty", *New York Times International*, 4 Ekim 1998, s.10; Langton, "Trinidad Welcomes Return of the Hangman", s.28.

14. Florence Bernault, "The Shadow of Rule: Colonial Power and Modern Punishment in Africa", *Cultures of Confinement: A History of the Prison in Africa, Asia, and Latin America*, yayına hazırlayanlar: Frank Dikötter ve Ian Brown (Ithaca, NY, 2007) s.55-94.

15. Justin Willis, "Thieves, Drunkards and Vagrants: Defining Crime in Colonial Mombasa, 1902-1932", *Policing the Empire: Government, Authority and control, 1830-1940*, yayına hazırlayanlar: David M. Anderson ve David Killingray (New York, 1991), s.219-235.

16. Bankole A. Cole, "Postcolonial Systems", *Policing across the World: Issues for the Twenty-first Century*, yayına hazırlayan: Roy I. Mawby (New York, 1999) s.88-108.

17. Age.

18. Dior Konate, "Ultimate Exclusion: Imprisoned Women in Senegal", *A History of Prison and Confinement in Africa*, yayına hazırlayan: Florence Bernault (Portsmouth, NH, 2003), s.155-164.

19. Bernault, "The Shadow of Rule", s.55-94.
20. Ayrıca İngilizler, koloniye 1795'ten 1802'ye kadar kısa bir süreliğine hükmetti.
21. Albie Sachs, *Justice in South Africa* (Berkeley, CA, 1973) s.58. *Biltong*, kökeni Güney Afrika'ya dayanan bir çeşit tütsülenmiş ettir.
22. Age., s.26.
23. Age., s.27.
24. Age., s.26.
25. Mitchel P. Roth, *Prisons and Prison Systems: A Global Encyclopedia* (Westport, CT, 2006) s.247-248.
26. Biko Agozino, "Crime Criminology and Post-colonial Theory: Criminological Reflections on West Africa", *Transnational and Comparative Criminology*, yayına hazırlayanlar: James Sheptycki ve Ali Wardak (Londra, 2005) s.117-134.
27. Leonard P. Shaidi, "Traditional, Colonial and Present-day Administration of Criminal Justice", *Criminology in Africa*, yayına hazırlayan: Tibamanya mwene Mushanga (Roma, 1992) s.1-20.
28. Age., s.2.
29. Age., s.3.
30. Age.
31. Agozino, "Crime Criminology and Post-colonial Theory", s.126.
32. Alan Milner, *The Nigerian Penal System* (Londra, 1972). s.297.
33. T. Asuni, "Corrections in Nigeria", *International Corrections*, yayına hazırlayanlar: Robert J. Wicks ve H.H.A. Cooper (Lexington, MA, 1979) s.163-181; yayına hazırlayan: Bernault, *A History of Prison and Confinement in Africa*.
34. Yayına hazırlayan: Bernault, *A History of Prison and Confinement in Africa*, s.23.
35. Age., s.71.
36. Thierno Bah, "Captivity and Incarceration in Nineteenth Century West Africa", *A History of Prison and Confinement in Africa*, yayına hazırlayan: Bernault, s.69-77.

37. David Arnold, "India: The Contested Prison", *Cultures of Confinement*, yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, s.147-184.
38. Age., s.151.
39. Clare Anderson, "Sepoys, Servants and Settlers: Convict Transportation in the Indian Ocean, 1787-1945", *Cultures of Confinement*, yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, s.185-220.
40. Rudolph Peters, *Crime and Punishment Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century* (Cambridge 2005) s.108.
41. Age., s.118.
42. Age., s.112.
43. Age., s.114.
44. Ian Brown, "South East Asia: Reform and the Colonial Prison", *Cultures of Confinement*, yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, s.221-268.
45. Age., s.225-226.
46. Age., s.227.
47. Hor, "Singapore's Innovations to Due Process".
48. Age. Bazı kaynaklara göre "acımasız cezaların caydırıcı etkilerinin temeli görgül kanıtlardan ziyade [bir kıdemli Bakan'ın] İkinci Dünya Savaşı esnasında Japonya'nın Singapur'u işgali sırasında gördüklerine dayanmaktadır."
49. Firouzeh Bahrampour, "The Caning of Michael Fay: Can Singapore's Punishment Withstand the Scrutiny of International Law?", *American University International Law Review*, X (1995) s.1075-1108.
50. "Judicial Corporal Punishment in South Africa: Section 3", www.corpun.com/jcpza2.htm, erişim tarihi 25 Ağustos 2014.
51. Thomas L. Friedman, "Syria Scorecard", *New York Times*, 23 Haziran 2013, s.11.
52. Alıntı için bakınız: Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law*, s.74.
53. Age.
54. Alıntı için bakınız: Anthony Gorman, "Regulation, Reform and Re-

- sistance in the Middle Eastern Prison", *Cultures of Confinement*, yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, s.95-146.
55. Age.
56. Age., s.142.
57. Age., s.106.
58. Age., s.117.
59. Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law*, s.150.
60. Age., s.151-152.
61. Alıntı için bakınız: Ali Wardak, "Crime and Social Control in Saudi Arabia", *Transnational and Comparative Criminology*, yayına hazırlayanlar: James Sheptycki ve Ali Wardak (Londra, 2005), s.91-116.
62. Dick Polman, "'Not Proven' Verdict in Woman's Murder Sparks Scottish Rage", *Houston Chronicle*, 24 Haziran 1993.
63. Age.
64. Peters, *Crime and Punishment in Islamic Law*, s.162.
65. Age., s.164.
66. Raymond Michalowski, "Cuba", *Crime and Punishment Around the World*, yayına hazırlayanlar: Janet Stamatel ve Hung-en Sung (Santa Barbara, CA, 2006), s.117-27.
67. Frank Dikötter, "The Promise of Repentance: The Prison in Modern China", *Cultures of Confinement*, yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, s.295.
68. Age., s.298.
69. Age., s.299.
70. "In Bangladesh, Accountability Difficult", *Houston Chronicle*, 30 Haziran 2013, s.A26.
71. Yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, *Cultures of Confinement*, s.6.
72. Pieter Spierenburg, *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and their Inmates in Early Modern Europe* (New Brunswick, NJ, 1991); yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, *Cultures of Confinement*.

73. Yayına hazırlayanlar: Dikötter ve Brown, *Cultures of Confinement*, s.1.

9

Yirmi Birinci Yüzyılda Suç ve Ceza

1. Marc Santora, "In Hours, Thieves Took \$45 Million in atm Scheme", *New York Times*, 10 Mayıs 2013, s.A1, A23.

2. Tom Standage, *The Victorian Internet: The Remarkable Story of the Telegraph and the Nineteenth Century's On-line Pioneers* (New York, 1999) s.105.

3. Dan Bilefsky, "Black Market for Body Parts Spreads among the Poor in Europe", *New York Times*, 29 Haziran 2012, s.A8.

4. "Hung, Drawn and Quartered", *The Economist*, 10 Kasım 2012, s.62.

5. "Party Seems Over for Somali Pirates", *Houston Chronicle*, 26 Eylül 2012, s.A11; Ben West, "The Expensive, Diminishing Threat of Somali Piracy", *Stratfor Security Weekly*, 8 Kasım 2012.

6. Dean E. Murphy, "Justice as a Morality Play that Ends with Shame", *New York Times*, 3 Haziran 2001.

7. "Justice With Our Own Hands: Lynching, Poverty, Witchcraft and the State in Mozambique", *Globalizing Lynching History: Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective*, yayına hazırlayanlar: Manfred Berg ve Simon Wendt (New York, 2011) s.225-241.

8. Nina Shandler, *The Strange Case of Hellish Nell: The Story of Helen Duncan and the Witch Trial of World War II* (Cambridge, MA, 2006) s.101.

9. Manfred Berg ve Simon Wendt, "Lynching from an International Perspective", *Globalizing Lynching History*, yayına hazırlayanlar: Berg ve Wendt, s.1-18.

10. "2 Charged in Killing of Witch", *Houston Chronicle*, 19 Şubat 2013, s.A6; "UN Calls for End to Vigilante Violence, Use of Sorcery Law", *Houston Chronicle*, 9 Şubat 2013; "Papua New Guinea: PM Says he Wants to Repeal Sorcery Law", *New York Times*, 13 Nisan 2013, s. A10.

11. "UN Calls for End to Vigilante Violence", s.A16.
12. Victoria Burnett, "Spain Links Voodoo to Prostitution", *Houston Chronicle*, 23 Mayıs 2009, s.A25.
13. Louis Sahagun, "Banishment Tests Not Only Criminals but their Tribe as Well", *New York Times*, 21 Haziran 1995, s.A5; John Balzar, "Two Teenagers are Banished to Islands", *Houston Chronicle*, 16 Temmuz 1994; Karen Alexander, "Banishment Talks Sought – Judge Fears the Plan is Faltering", *Seattle Times*, 2 Ağustos 1995.
14. Ruth Gledhill, "An Age-old Controversy", *The Times*, 22 Haziran 2004, s.3; "Church to Hold Heresy Trials", *The Times*, 22 Haziran 2004, s.3.
15. Ethan Bronner, "Adultery, an Ancient Crime that Remains on Many Books", *New York Times*, 15 Kasım 2012, s.A12.
16. "Charges of Blasphemy", *Houston Chronicle*, 1 Ekim 2012, s.A8.
17. "To Have and to Hold", *The Economist*, 17 Kasım 2012, s.57-58.
18. Corrine Chin, "Why Ugandan Gays who Fled to Kenya Still Feel they are in Danger", *Huffington Post*, 17 Ağustos 2014, www.huffingtonpost.com.
19. Nicholas Kulish, "Ugandan President Says he will Sign Tough Anti-gay Measure", *New York Times*, 16 Şubat 2014, s.12.
20. "Nigeria's New Anti-gay Law Condemned by U.S. and Britain", *Houston Chronicle*, 14 Ocak 2014, s.A7; "Dozens Arrested for Being Gay in Northern Nigeria", *Houston Chronicle*, 15 Ocak 2014, s.A12.
21. "Study: People Living Longer, but Often Sicker", *Houston Chronicle*, 14 Aralık 2012, s.A10.
22. "Colorado's Dark Night", *The Economist*, 28 Temmuz 2012, s.12.
23. "Violence Plays Big Role in Shorter U.S. Life Span", *Houston Chronicle*, 10 Ocak 2013, s.A4.
24. "Not as Violent as You Thought", *The Economist*, 23 Ağustos 2008, s.31.
25. "Once More to the Gallows", *The Economist*, 24 Kasım 2012, s.8.
26. "Mexicans Feeling Safer as Murders Dip", *Houston Chronicle*, 4 Kasım 2012, s.A22.

27. "Look for the Silver Lining", *The Economist*, 19 Temmuz 2008, s.47.
28. "Burn-out and Battle Fatigue", *The Economist*, 17 Mart 2012, s.43-44.
29. Jill Lepore, "Rap Sheet: Why is American History so Murderous", *The New Yorker*, 9 Kasım 2009, s.79.
30. Ian Lovett, "Executions are Suspended by Governor in Washington", *New York Times*, 12 Şubat 2014, s.A12.
31. "Execution Nears 25 Minutes with New Drug Combo", *Houston Chronicle*, 17 Ocak 2014, s.A6.
32. Fernanda Santos ve John Schwartz, "A Prolonged Execution in Arizona Leads to Temporary Halt", *New York Times*, 25 Temmuz 2014.
33. 2013 yılı Haziran ayında Teksas eyaleti, ölüm cezasının 1976'daki geri dönüşünden bu yana 500. mahkûmu idam cezasına çarptırmıştır.
34. David T. Johnson, "The Jolly Hangman, the Jailed Journalist, and the Decline of Singapore's Death Penalty" *Asian Journal of Criminology*, VIII (2013) s.41-49.
35. Mark Magnier, "China's High Court to Review Death Sentences", *Los Angeles Times*, 1 Kasım 2006, s.A5.
36. "80 People Reportedly Executed", *Houston Chronicle*, 12 Kasım 2013.
37. "Once More to the Gallows", s.45.
38. "Hanging About", *The Economist*, 6 Ekim 2012, s.48.
39. "An Executioner's Tale", *The Economist*, 11 Şubat 2012, s.43.
40. Dean E. Murphy, "In Search of an Executioner – and Answers to Violence", *Houston Chronicle*, 15 Mart 1998, s.A3, A16.
41. Andrew Buncombe, "World Opinion Condemns U.S. for a "Savage" Execution", *The Independent*, 19 Haziran 2010, s.2; David Usborne, "Debussy, Four Bullets, a Dozen Balloons: A Utah Firing Squad Does its Job", *The Independent*, 19 Haziran 2010, s.2-3.
42. "State May Bring Back Gas Chamber for Executions", *Houston Chronicle*, 4 Temmuz 2013, s.A12.
43. Scott Christianson, *The Last Gasp: The Rise and Fall of the American Gas Chamber* (Berkeley, CA, 2010).

44. Alıntı için bakınız: age., s.121.
45. Age., s.120.
46. Chavoret Jaruboon ve Nicola Pierce, *The Last Executioner: Memoirs of Thailand's Last Prison Executioner* (Dunboyne, County Meath, 2006) s.170.
47. Age., s.85.
48. Age., s.105.
49. Age., s.115.
50. Andrew Jacobs, "China Limits the Crimes Punishable By Death", *New York Times*, 30 Temmuz 2009.
51. Mark Magnier, "Concerns Over Executions in China", *Los Angeles Times*, s.1.
52. Craig s. Smith, "Chinese Fight Crime with Torture and Execution", *New York Times*, 9 Eylül 2001.
53. Magnier, "Concerns over executions in China", s.A1.
54. "China Makes Ultimate Punishment Mobile", *USA Today*, 15 Haziran 2006.
55. Age.
56. Amnesty International, *Issues and Facts: Stop Executions, China's Choice* (Şubat 2008).
57. Keith Bradsher, "China Moves to Stop Transplant of Organs after Executions", *New York Times*, 23 Mart 2012.
58. "Firing Squads May Take Place of Beheadings", *Houston Chronicle*, 11 Mart 2013, s.A9; "Firing Squads Used for First Time", *Houston Chronicle*, 14 Mart 2013, s.7.
59. Hiroko Tabuchi, "Japan Gives Journalists a Tour of its Execution Chambers", *New York Times International*, 28 Ağustos 2010, s.A7.
60. "Crime and Clarity", *The Economist*, 1 Eylül 2012, s.59-60.
61. Heather Timmons, Niharika Mandhana ve Sruthi Gottapati, "Six Accused in Rape Case in India are Charged with Murder", *New York Times*, 30 Aralık 2012, s.8; Gardiner Harris, "Charges Filed Against 5 over Rape in New Delhi", *New York Times*, 4 Ocak 2013.

62. Gardiner Harris ve Hari Kumar, "Village Council in India Accused of Ordering Rape", *New York Times*, 24 Ocak 2014, s.A10.
63. Lydia Polgreen, "Dropped Charges in Deadly Rape Provoke Fury in South Africa, and Pessimism", *New York Times*, 9 Haziran 2012, s.6, 10.
64. Aida Alami, "A Loophole for Rapists is Eliminated in Morocco", *New York Times*, 24 Ocak 2014, s.A10.
65. "Activists Blast New Law on Domestic Abuse", *Houston Chronicle*, 12 Şubat 2014.
66. Anne Applebaum, *Gulag: A History* (New York, 2003).
67. "Another Reprieve", *The Economist*, 21 Nisan 2012, s.55-56.
68. David Hawk, *The Hidden Gulag*, 2. baskı (Washington, DC, 2012), s.148-153.
69. "Long Overdue", *The Economist*, 12 Ocak 2013, s.40; "Beijing Overhauling Labor Camp System", *Houston Chronicle*, 8 Ocak 2013.
70. Mark Franchetti, "Living Hell of Russia's Death Row", *Sunday Times*, 6 Ağustos 2000, s.26.
71. Andrew Kramer, "Drug-resistant TB Grows in Russian Prison System", *Houston Chronicle*, 25 Nisan 1999, s.26A.
72. Raphael Minder, "Crowding and Austerity Strain Portugal's Prisons", *New York Times*, 27 Kasım 2012.
73. Dag Leonardsen, *Crime in Japan: Paradise Lost?* (New York, 2010) s.123.
74. "Eastern Porridge", *The Economist*, 23 Şubat 2013, s.40.
75. Warren Hoge, "Finland's Kindly Justice Keeps Jail Population Low", *International Herald Tribune*, 3 Mart 2003, s.3.
76. Jim Webb, "Why We Must Fix Our Prisons", *Parade*, 29 Mart 2009, s.4-5.
77. David Brooks, "The Archipelago of Pain", *New York Times*, 7 Mart 2014, s.A21.
78. Age.
79. Lawrence M. Friedman, *American Law in the 20th Century* (New Haven, CT, 2002) s.591.

80. "Forbidden Love in Mali: A Brutal Tale", *Houston Chronicle*, 10 Şubat 2013.
81. Adam Nossiter, "Harsh Justice is on the Rise in North Mali", *New York Times*, 28 Aralık 2012.
82. Age.
83. "For Amputee, Islamic Radicals' Legacy Lingers", *Houston Chronicle*, 16 Aralık 2013.
84. Mike Amooore, "Lash and Burn: Taliban Vice Squads Returning to the Fray", *Sunday Times*, 24 Haziran 2012.
85. John Braithwaite, *Restorative Justice and Responsive Regulation* (Oxford, 2002), s.3-5.
86. Richard Delgado, "Goodbye to Hammurabi: Analyzing the Atavistic Appeal of Restorative Justice", *Stanford Law Review*, LII (2000), s.751-775;
87. Theo Gavrielides, "Restorative Justice – The Perplexing Concept: Conceptual Fault-lines and Power Battles within the Restorative Justice Movement", *Criminology and Criminal Justice*, VIII (2008), s.165-183.
88. Mark S. Umbreit ve Jean Greenwood, "National Survey of Victim-Offender Mediation Programs in the United States", *Mediation Quarterly*, XVI (1999), s.235-251.
89. "Pig Barns Cooled as Inmates, Staff Sweat", *Houston Chronicle*, 18 Ağustos 2013.
90. Jesse Wegman, "Climbing Out of the Hole", *New York Times*, 21 Temmuz 2013.
91. John K. Cooley, *Currency Wars: How Forged Money is the New Weapon of Mass Destruction* (New York, 2008).
92. Stephen Mihm, *A Nation of Counterfeiters: Capitalists, Con Men, and the Making of the United States* (Cambridge, 2007).
93. Mamta Badkar, "22 Chinese People who were Handed the Death Sentence for White Collar Crime", *Business Insider*, 15 Temmuz 2013.
94. Yasak 1933'te kalktıktan sonra tefecilik, Amerikan suç örgütleri için ana geçim kaynağı olarak kaldı. Yasadışı yollarla borç verme; uyuşturucu satıcılarının ve kötü itibarlı insanların illegal kredi almalarına

imkân sağlayan, kanunlarca izin verilen maksimum değerden de yüksek, abartılı faiz oranlarıyla ödeme yapılan, multi milyar dolarlık bir endüstri olarak kaldı.

95. Jason Zweig, "Should Crimes of Capital Get Capital Punishment?", *Wall Street Journal*, 27 Temmuz 2012; G. Geoffrey Booth ve Sanders S. Chang, "Domestic Exchange Rate Determination in Early Renaissance Florence", *Journal of Empirical Finance* (2008), s. 131-144.

96. George Packer, "The Megacity: Decoding the Chaos of Lagos", *New Yorker*, 13 Kasım 2006, s.72.

97. Michelle Alexander, *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness* (New York, 2012).

98. Jim Yardley, "A Village Rape Shatters a Family, and India's Traditional Silence", *New York Times*, 28 Ekim 2012.

99. David T. Johnson, "The Jolly Hangman, the Jailed Journalist, and the Decline of Singapore's Death Penalty", *Asian Criminology* (2013) s.55.

100. "Towards a Ceasefire", *The Economist*, 23 Şubat 2013, s.57-59.

101. "Tipsy Taboo", *The Economist*, 16 Ağustos 2012, s.55.

102. Age.

103. Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence has Declined* (New York, 2011).

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

Abu-Zahra, M., *Crime and Punishment in Islamic Jurisprudence* (Kahire, 1950)

Alexander, M., *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness* (New York, 2012)

Andreas, Peter ve Ethan Nadelmann, *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations* (New York, 2006)

Applebaum, Anne, *Gulag: A History* (New York, 2003)

Ash, Arty ve Julius E. Day, *Immortal Turpin: A Well-documented Biography of the Greatest "Gentleman of the Road"* (Londra, 1948)

Bauman, Richard A., *Crime and Punishment in Ancient Rome* (Londra, 1996)

Beccaria, Cesare, *On Crimes and Punishments* [1764], çev. Henry Paolucci (Indianapolis, IN, 1963)

Bellamy, John, *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages* (Londra, 1973)

Berg, M. ve S. Wendt (yayına hazırlayanlar), *Globalizing Lynching History: Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective* (New York, 2011)

Florence Bernault (yayına hazırlayan), *A History of Prison and Confinement in Africa* (Portsmouth, NH, 2003)

Bloch, Marc, *Feudal Society* (Chicago, IL, 1961)

Blum, Jerome, *Lord and Peasant in Russia: From the Ninth to the Nineteenth Century* (Princeton, NJ, 1972)

Bodde, Derk ve Clarence Morris, *Law in Imperial China* (Cambridge, MA, 1967)

Brackett, John K., *Criminal Justice and Crime in Late Renaissance Florence, 1537–1609* (Cambridge, 1992)

Brook, Timothy, Jérôme Bourgon ve Gregory Blue, *Death by a Thousand Cuts* (Cambridge, MA, 2008)

Brown, Richard Maxwell, *No Duty to Retreat* (Norman, OK, 1994)

Burroughs, Bryan, *Public Enemies: America's Greatest Crime Wave and the Birth of the FBI, 1933–1934* (New York, 2004)

Cameron, Joy, *Prisons and Punishments in Scotland from the Middle Ages to the Present* (Edinburgh, 1983)

Chandler, Billy Jaynes, *The Bandit King: Lampião of Brazil* (College Station, TX, 1978)

- Christianson, Scott, *With Liberty for Some: 500 Years of Imprisonment in America* (Boston, MA, 1998)
- Cordingly, David (yayına hazırlayan), *Pirates: Terror on the High Seas from the Caribbean to the South China Sea* (North Dighton, MA, 2006)
- Coulbourn, R. (yayına hazırlayan), *Feudalism in History* (Princeton, NJ, 1956)
- Crummey, Donald (yayına hazırlayan), *Banditry, Rebellion and Social Protest in Africa* (Londra, 1986)
- Dean, Trevor, *Crime in Medieval Europe, 1200–1550* (Harlow, 2001)
- DeFord, Miriam Allen, *Stone Walls: Prisons from Fetter to Furloughs* (Philadelphia, PA, 1962)
- Dikötter, Frank, *Crime, Punishment, and the Prison in Modern China, 1895–1949* (New York, 2002)
- Dikötter, Frank ve yayına hazırlayan: Ian Brown, *Cultures of Confinement: A History of the Prison in Africa, Asia, and Latin America* (Ithaca, NY, 2007)
- Drapkin, Israel, *Crime and Punishment in the Ancient World* (Lexington, MA, 1989)
- Drew, Katherine Fischer, *Laws of the Salian Franks* (Philadelphia, PA, 1991)
- Egmond, Florike, *Underworlds: Organised Crime in the Netherlands, 1650–1800* (Cambridge, 1993)
- Elias, Norbert, *The Civilizing Process* (New York, 1982)
- Evans, Richard J., *Rituals of Retribution: Capital Punishment in Germany, 1600–1987* (Londra, 1996)
- Guilaine, Jean ve Jean Zammit, *The Origins of War: Violence in Prehistory* (Oxford, 2005)
- Farris, William Wayne, *Japan's Medieval Population: Famine, Fertility, and Warfare in a Transformative Age* (Honolulu, HI, 2006)
- Fijnaut, Cyrille ve Letizia Paoli (yayına hazırlayanlar), *Organised Crime in Europe* (Dordrecht, 2004)
- Foucault, Michel, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan (New York, 1977)
- Friedman, Lawrence M., *Crime and Punishment in American History* (New York, 1993)
- Frierson, Cathy, "Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century", *Slavic Review*, XLVI (1987)
- Gately, Iain, *Tobacco: A Cultural History of How an Exotic Plant Seduced Civilization* (New York, 2001)

- Gibson, Ian, *English Vice: Beating, Sex and Shame in Victorian England and After* (Londra, 1978)
- Given, James Buchanan, *Society and Homicide in Thirteenth-century England* (Stanford, CA, 1977)
- Hanawalt, Barbara A., *Crime and Conflict in English Communities, 1300–1348* (Cambridge, MA, 1979)
- Hanawalt, Barbara A., *“Of Good and Ill Repute”: Gender and Social Control in Medieval England* (New York, 1998)
- Hawk, David, *The Hidden Gulag* (Washington, DC, 2012)
- Hengel, Martin, *Crucifixion* (Philadelphia, PA, 1978)
- Hinckeldey, Christoph, *Criminal Justice through the Ages: From Divine Judgment to Modern German Legislation*, çev. John Fosberry (Rothenburg, 1981)
- Hobsbawm, Eric, *Social Bandits and Primitive Rebels* (Glencoe, IL, 1960)
- Hopwood, Keith (yayına hazırlayan), *Organised Crime in Antiquity* (Swansea, 2009)
- Howard, D.L., *John Howard: Prison Reformer* (New York, 1958)
- Huang Liu-Hung, *A Complete Book Concerning Happiness and Benevolence: A Manual for Local Magistrates in Seventeenth-century China [1699]*, çev. Djang Chu (Tucson, AZ, 1984)
- Hughes, Robert, *The Fatal Shore: The Epic of Australia's Founding* (New York, 1987)
- Ignatieff, Michael, *A Just Measure of Pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750–1850* (New York, 1978)
- Jaruboon, Chavoret ve Nicola Pierce, *The Last Executioner: Memoirs of Thailand's Last Prison Executioner* (Dunboyne, County Meath, 2006)
- Jatar, D.P. ve M.Z. Khan, *The Problem of Dacoity in Bundelkhand and the Chambal Valley* (Yeni Delhi, 1980)
- Jay, Mike, *The Unfortunate Colonel Despard: The Tragic Story of the Last Man Condemned to be Hung, Drawn and Quartered* (New York, 2005)
- Johnson, David T., “The Jolly Hangman, the Jailed Journalist, and the Decline of Singapore's Death Penalty”, *Asia Journal of Criminology*, VIII (2013), s. 41-49
- Johnston, Norman, *Eastern State Penitentiary: A Crucible of Good Intentions* (Philadelphia, PA, 1994)
- Johnston, Norman, *Forms of Constraint: A History of Prison Architecture* (Urbana, IL, 2000)
- Kadri, Sadakat, *The Trial: A History from Socrates to O. J. Simpson* (New York, 2006)

- Karch, S.B., *A Brief History of Cocaine* (Boca Raton, FL, 1998)
- Karras, Alan L., *Smuggling: Contraband and Corruption in World History* (Lanham, MD, 2010)
- Karras, R.M., J. Kaye ve E.A. Matter (yayına hazırlayanlar), *Law and the Illicit in Medieval Europe* (Philadelphia, PA, 2008)
- Keller, A. (yayına hazırlayan), *Hangman's Diary: Being the Journal of Master Franz Schmidt, Public Executioner of Nuremberg, 1571–1617*, çev. C. Calvert ve A.W. Gruner (Londra, 1928)
- Kennan, George, *Siberia and the Exile System* (Chicago, IL, 1958)
- Kropotkin, Peter, *In Russian and French Prisons* (Londra, 1887)
- Leonardsen, D., *Crime in Japan: Paradise Lost?* (New York, 2010)
- Levenson, Thomas, *Newton and the Counterfeiter: The Unknown Detective Career of the World's Greatest Scientist* (Boston, MA, 2009)
- Li Chi: *Book of Rites*, çev. James Legge (New York, 1967)
- López-Burgos, María Antonia, *Travelling through a Land of Bandits: British Travellers in Andalusia, 1809–1893* (Malaga, 2002)
- MacDowell, Douglas. M., *Athenian Homicide Law in the Age of the Orators* (Manchester, 1999)
- Macfarlane, Alan, *The Justice and the Mare's Ale* (Oxford, 1981)
- McKnight, Brian E., *Law and Order in Sung China* (Cambridge, 1992)
- MacLachlan, Colin M., *Criminal Justice in Eighteenth-century Mexico: A Study of the Tribunal of the Accordada* (Berkeley, CA, 1974)
- McLynn, Frank, *Crime and Punishment in Eighteenth-century England* (Londra, 1989)
- McMahon, Vanessa, *Murder in Shakespeare's England* (Londra, 2004)
- Masters, R.E.L. ve E. Lea, *Sex Crimes in History: Evolving Concepts of Sadism, Lust-Murder, and Necrophilia – from Ancient to Modern Times* (New York, 1964)
- Morris, Norval ve David J. Rothman (yayına hazırlayanlar), *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society* (New York, 1995)
- Moxham, Roy, *Outlaw: India's Bandit Queen and Me* (Londra, 2010)
- Ooms, H., *Tokugawa Ideology: Early Constructs, 1570–1680* (Princeton, NJ, 1985)
- Peters, Rudolph, *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century* (Cambridge, 2005)
- Pike, Ruth, *Penal Servitude in Early Modern Spain* (Madison, WI, 1983)

- Pinker, Steven, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence has Declined* (New York, 2011)
- Pollock, F. ve F.W. Maitland, *The History of English Law: Before the Time of Edward I* (Cambridge, 1978)
- Rediker, Marcus, *Villains of All Nations: Atlantic Pirates in the Golden Age* (Boston, MA, 2004)
- Reid, John Philip, *A Law of Blood: The Primitive Law of the Cherokee Nations* (New York, 1970)
- Robinson, O.F., *The Criminal Law of Ancient Rome* (Londra, 1995)
- Roper, Lyndal, *Witch Craze: Terror and Fantasy in Baroque Germany* (New Haven, CT, 2004)
- Roth, Randolph, *American Homicide* (Cambridge, MA, 2009)
- Rothman, David J., *The Discovery of the Asylum: Social Order and Disorder in the New Republic* (Boston, MA, 1971)
- Rushby, Kevin, *Children of Kali* (New York, 2002)
- Salgado, Gamini, *The Elizabethan Underworld* (Gloucester, 1984)
- Salvatore, Ricardo D. ve Carlos Aguirre (yayına hazırlayanlar), *The Birth of the Penitentiary in Latin America: Essays on Criminology, Prison Reform, and Social Control, 1830-1940* (Austin, TX, 1996)
- Sansom, George, *A History of Japan, 1334-1615* (Tokyo, 1963)
- Schreiber, Mark, *The Dark Side: Infamous Japanese Crimes and Criminals* (Tokyo, 2001)
- Sellin, J. Thorsten, *Slavery and the Penal System* (New York, 1976)
- Semerdjian, Elyse, *Off the Straight Path: Illicit Sex, Law and Community in Ottoman Aleppo* (Syracuse, NY, 2008)
- Sen, Satadru, *Disciplining Punishment: Colonialism and Convict Society in the Andaman Islands* (New York, 2000)
- Shaw, A.G.L., *Convicts and the Colonies: A Study of Penal Transportation from Great Britain and Ireland to Australia and Other Parts of the British Empire* (Londra, 1966)
- Souyri, Pierre François, *The World Turned Upside Down: Medieval Japanese Society*, çev. Käthe Roth (New York, 2001)
- Spierenburg, Pieter, *The Broken Spell: A Cultural and Anthropological History of Preindustrial Europe* (New Brunswick, NJ, ve Londra, 1991)
- Spierenburg, Pieter, *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and their Inmates in Early Modern Europe* (New Brunswick, NJ, 1991)
- Spierenburg, Pieter, *A History of Murder: Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present* (Cambridge, 2010)

- Sturm, M., *Vice in a Vicious Society: Crime and Convicts in Mid-nineteenth-century New South Wales* (St Lucia, Queensland, 1983)
- Tatar, Maria, *The Hard Facts of Grimms' Fairy Tales* (Princeton, NJ, 2003)
- Taylor, Philip Meadows, *Confessions of a Thug* (Oxford, 1998)
- Trow, M.J., *Vlad the Impaler: In Search of the Real Dracula* (Londra, 2006)
- Tyldesley, Joyce, *Judgement of the Pharaoh: Crime and Punishment in Ancient Egypt* (Londra, 2002)
- Vincent, A.L. ve C. Binns, *Gilles de Rais: The Original Bluebeard* (Londra, 1926)
- Vronsky, P., *Female Serial Killers: How and Why Women Become Monsters* (New York, 2007)
- Vronsky, P., *Serial Killers: The Method and Madness of Monsters* (New York, 2004)
- Weatherford, Jack, *Genghis Kahn and the Making of the Modern World* (New York, 2004)
- Wilson, Colin, *Monsters of Weimar* (Londra, 1999)
- Wolf, Leonard, *Bluebeard: The Life and Crimes of Gilles de Rais* (New York, 1980)
- Wu, Hongda Harry, *Laogai: The Chinese Gulag* (Boulder, CO, 1992)

Teşekkür

Hiçbir yazar, bir kitabı tek başına yazmaz. Her bilimsel çalışmanın arkasında, hayatını bilgilerini paylaşmaya ve birikimli bir şekilde araştırma yapmaya adanmış insanların gayretleri vardır ve ben de bu kitabın ortaya çıkmasına yardım eden, nesiller boyu birbirini takip eden biliminsanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Bu projeyi birkaç yıl önce bana getirdiği için Reaktion Books editörü Michael Leaman'a özellikle teşekkür etmek istiyorum. Suç ve cezanın küresel bir tarihi mi diyorsunuz? Kim bunu yutacak kadar aptal olabilir ki? Aslına bakarsanız ben bu hataya düştüm ve şimdi bu projeye neden daha önce teşebbüs edilmediğini anlıyorum; ancak elimden gelenin en iyisini yaptım. Zamanında ve faydalı yorumlar ve öneriler getirerek bunun daha iyi bir metin olmasını sağlayan eleştirmenlere teşekkür etmek istiyorum. Birkaç kuşak öteden 89 yaşındaki kuzenim, Old Vic Tiyatrosu'nun eski oyuncularından Ida Goldapple, 2014 yılı Ağustos ayında her gece çalışmalarımı tamamladığımda bilgisayarını açık bırakıp gitmeme rağmen baskı provaları üzerinde çalışmam için bilgisayar odasına girmeme izin verdi. Son olarak belirtmek isterim ki, eşim Ines Papandrea ve çocuklarım Eric ve Rusty'nin sürekli destekleri olmaksızın bu kitabı asla tamamlayamazdım. Eminim Ines artık çarmıha germe, kelle uçurma ve organ kesme cezaları hakkında daha fazla şey duymamayı umuyordur, yani en azından kısa bir süre için.

1914 Harrison Narkotik Yasası
291

A

adli tetkikçi 98

Afganistan 50, 110, 113, 115, 117,
119, 410, 411, 445, 462, 473

Taliban 113, 114, 115, 410, 411,
445, 473, 475, 495, 528

tecavüz 24, 60, 88, 108, 112, 144,
147, 168, 178, 213, 262,
263, 325, 329, 338, 340,
356, 384, 413, 452, 454,
457, 458, 459, 460, 461,
462, 465

aforoz 142, 286

Afrika

Almanlar 380, 387

Belçikalılar 381

Fransızlar 234, 294, 400

geçiş kartı yasaları 384, 385

Güney Afrika 241, 258, 384, 385

İngilizler 76, 202, 294, 366, 381,
382, 384, 390, 392, 400

İslamiyet 379

kırbaç 382

mala karşı işlenen suçlar 194,
385, 386

Nijerya 76, 110, 389

Portekiz 306, 366, 367, 378, 386

Sahra altı 169, 378, 385, 386

Sahra Altı 380

Afrika, sömürgecilik 25, 31, 35,
40, 46, 48, 76, 90, 101, 127, 131,
169, 198, 220, 241, 258, 272, 287,
293, 296, 299, 306, 309, 311, 312,
313, 320, 337, 357, 358, 359, 360,
361, 366, 374, 378, 379, 380, 382,
383, 384, 385, 386, 387, 389, 397,
400, 404, 405, 421, 433, 434, 446,
457, 460, 461, 506, 520

inanç sistemleri ve cinayet 31,
267, 360

sömürgecilik 131, 260, 366, 370,
374, 377, 382, 387, 389,
390, 394, 395, 398, 420,
476, 490

sömürgecilik öncesi 131, 386,
387, 390, 394, 395, 420

Afrika toplumları 378

afyon 244, 267, 282, 288, 289, 290,
291, 485, 511

Afyon Savaşları 290

Çin 267, 282, 288, 289, 290, 291

İngiliz ve ticaret 267, 289

Japon yayılması 291

ağır ihanet 139, 183, 185, 189,
227

ahlak suçları 117

Akdeniz kültürü ve töre 36, 85,
154, 196, 293, 294, 493

akuto 24, 239, 240, 241

Almanya 136, 175, 185, 186, 187,
189, 235, 241, 252, 253, 284, 330,
331, 332, 334, 337, 338, 356, 358,
363, 364, 365, 378, 381, 427, 494

ceza hukuku 332

idamlar 185, 186, 187, 189, 334

Amerika Birleşik Devletleri
142, 180, 190, 215, 216, 234, 283,
291, 313, 323, 327, 347, 363, 365,
367, 370, 372, 396, 417, 422, 427,
431, 432, 434, 436, 437, 439, 441,
448, 449, 457, 458, 468, 470, 472,
475, 477, 478, 482, 483, 485, 515

cezaî gelişim 213, 214, 215

idam cezası 190, 194, 373, 441,
442, 448, 451

koloni hukuku 213, 214, 279,
280, 285, 299, 302, 303,
319, 367, 421

tecavüz 457, 458

Amerikan sömürge hukuku 367

Amok Koşusu 361, 362

Andaman Adaları 207, 268

Anglosakson adalet sistemi
37, 97

antropologlar 33, 324

tarihöncesi dönemde suç 16

**Arap ulusları, İkinci Dünya
Savaşı ve bağımsızlık** 407, 408

Areopagus Mahkemesi 61, 63

Arnavutluk 38

Arthur, Sör George 202

Ashanti 31, 32, 33, 34, 490

asma 15, 52, 63, 73, 96, 129, 134,
139, 179, 180, 189, 194, 195, 217,
224, 277, 384, 388, 390, 449, 464

**asma, karın deşme ve dörde
bölme** 20, 139, 140, 176, 189, 224

Asya'daki hukuk sistemleri
366, 392

Avrupa sömürçiliği 26

Avrupa sömürgeciliği 368, 392

Malay toplumu 392

ortak hukuk 76, 77, 366, 367,
368

Asya gelenekleri 17, 78, 311

Asya sömürgeleri 76, 366, 374,
398

acımasız cezalar 86, 394

Singapur 77, 78, 366, 395, 396,
397, 398, 399, 443, 444,
484, 522

Asya toplumları ve ceza 17,
305, 311, 393

aşğılama 26, 27, 60, 83, 133,
136, 147, 151, 161, 165, 222, 390,
427, 430, 499, ayrıca bkz., **boyun-
duruk**

atarak idam etme 63

Atatürk, Kemal 402

ateşe verme bkz., **diri diri
yakma**

Atinalılar 60, 62, 64, 65, 70

Atlantik köle ticareti 305, 309

Avustralya, ceza sömürgesi
202, 203

Avustralyalı Aborjinler 39, 422

suç verisi elde etmede yaşanan
sorunlar 17

ayak değirmeni 209, 210, 211,
212

Aydınlanma 172, 174, 471, 487

Aztek 19, 46, 369

- B**
- baba katli** (parisit) 25, 56, 373
- Babil yasaları** 18
- Bacon, Francis** 285
- bagne'lar** 201
- baldıran** 20, 63, 64, 190
- Bantu** 35
- Barathron** 63, 82
- barbarlar** 89
- Barry, James** 273
- Barzun, Jacques** 34
- başını vurma** bkz. kafa kesme
- Báthory, Elizabet** 328, 347, 350, 351, 352
- "Batı'nın Birleşme İçsavaşı"** 256
- Beccaria, Cesare** 174, 175
- Beowulf** 328
- Berberi korsanlar** 293, 296
- "Beş Ceza" (Wu Xing)** 121, 122, 150
- biçim değiştiren yaratık hikâyeleri** 25, 330, 336, 337
- Birinci Dünya Savaşı** 255, 283, 337, 356, 368, 381, 400, 403
- Birleşik Krallık Özel Meclisi** 376
- bit asiri** 70
- bit kili** 70
- Blackstone, William** 295
- Bloch, Marc** 130
- Blum, Jerome** 157
- boğma cezası** 33, 96, 123, 152, 160, 179, 180, 189, 224, 287, 383, 388
- "Boğucular"** 264
- Bolivia** 41, 372, 373, 422
- Bonnet, (elebaşı) Stede** 299
- Bourguignon, Louis Dominique** 251
- Bow Street Atlı Devriyeleri** 244, 277
- boyunduruk** 60, 136, 137
- Brahman kastı** 45, 390
- Bridewell** 208
- Britanya İmparatorluğu** 76, 207, 289
- afyon ticareti 289
- Brown, Richard Maxwell** 256, 496, 500, 505, 508, 520, 521, 522, 523, 531, 532
- Budizm** 120
- Bundy, Ted** 329, 357
- "Buz Adam Ötzi"** 321
- Büyük Keops Piramidi** 69
- C-Ç**
- "cadı çılgınlığı"**
- Almanya 332
- Fransa 334
- iklim değişikliği ve cadılık 334
- İngiltere 93, 333, 334
- Caligula** 86, 87, 348, 517
- cangaceiro'lar** 24, 261, 262
- "celladın dizesi"** 193

Cellat ailesi Sanson'lar 191

cellatlar 86, 133, 191, 192, 198, 393, 413, 446, 447, 450, 456

Cengiz Han 125, 126

Büyük Yasa 125, 126

işkence 126

zina yasası 126

Cermen gelenekleri 92, 375

Cermen kabileleri 89, 94, 96

cezaevleri 13, 14, 23, 72, 96, 144, 161, 172, 196, 200, 208, 209, 212, 214, 215, 216, 218, 231, 232, 260, 469, 470, 483

Amerika 214, 215

Avrupa 174, 175, 176

Çin 230

cezai kölelik 311

ceza sömürgeleri 196, 198, 200, 201, 203, 205

chicote 381

Chikatilo, Andrei 359

cinayet 16, 24, 25, 33, 38, 39, 46, 48, 49, 51, 54, 61, 62, 64, 66, 73, 81, 83, 88, 90, 92, 95, 105, 106, 118, 140, 144, 178, 181, 187, 193, 194, 200, 213, 225, 226, 228, 243, 251, 257, 262, 264, 265, 270, 312, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 335, 338, 339, 348, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 373, 376, 377, 383, 384, 392, 393, 394, 405, 407, 409, 415, 428, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 444, 452, 457, 465, 468, 476, 485, 487, 519

Almanca *Lustmord* 355, 514

Çin 227

Musa'nın Kanunları 47, 48, 49, 50, 59, 101

oranlar 323

Roma hukuku 90

Yakındoğu 49

zevk için 355

cinayet, cezası, antik dönemde 68, 345

Yunanistan 42, 59, 68, 71, 73, 74, 301, 306

cinayet kanunları 323

Antik Roma 190

Atina 20, 324

Britanya 323

İslami 324

Japonya 324

cinnet cinayetleri 362

Clarendon Hükümleri (1166) 99, 100

Coke, Sör Edward 295

Colesseum 56

Colosseum, Roma, ve ceza 56, 82, 86

Constitutio Criminalis Carolina ("Carolina") 332

Cook, Kaptan James 362

corsair'ler 296

Coterel çetesi 242

culleus 81

çapraz organ kesme 105

çarmıha germe 52, 63, 73, 74, 83, 84, 85, 105, 106, 148, 149, 379, 416, 537

çetelerin kontrol altına alınması 277

çevirme kolu 209, 210, 212

Çin 18, 19, 22, 26, 57, 58, 67, 68, 69, 70, 73, 75, 76, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 131, 145, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 216, 222, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 238, 239, 267, 278, 282, 288, 289, 290, 291, 301, 304, 305, 307, 308, 311, 318, 342, 358, 364, 365, 366, 399, 417, 418, 419, 421, 441, 442, 444, 448, 452, 453, 454, 455, 463, 465, 471, 481, 482, 483, 519

afyon ticareti 267, 289, 290, 291

ceza bilimi 230

Çin İçsavaş 418

feodal idam, tanımı 150

Han Hanedanı 121, 122, 311

Qing Hanedanı 225, 227, 282

Song Hanedanı 58, 150, 238

soygun 120, 152, 239

zor kullanarak itiraf alma 226, 227

Çingeneler 197, 349

Çin Halk Cumhuriyeti bkz. Çin

Çin hukuk geleneği 75, 120, 227, 307, 444

bedensel cezalar 120, 121, 122, 134, 147, 149

Britanya 76

hadım etme 120, 121, 122

işkence 121, 126

itiraf 121, 123

lingchi 152

organ kesme 120, 121

Wu Xing (Beş Ceza) 150

Yasalar Külliyyatı (*Fa jing*) 120

çivili tasma 57, 161

çiviyazısı 41

çocuk katli 21, 325, 326, 330

D

Da Silva, Virgulino Ferreiro bkz. Lampaio

dağlama 170, 192, 204, 205, 369, 394

yüz 394

dakaitlik 263, 269, 270, 271, 508

Damiens, Robert-François 175, 176

darağacı 93, 97, 139, 140, 178, 179, 180, 181, 188, 189, 192, 193, 195, 198, 199, 201, 231, 242, 243, 245, 247, 248, 273, 274, 275, 298, 303, 343, 443, 456

“Darağacı Yolu”, Virginia 300

Davis, Raymond, kan parası 38

Dean, Trevor 138

dekalog 48, 73

Demir Çağı 29

Denke, Karl 356

“deri yüzücüleri” 235

desmoterion 71

Despard, Albay Edward 189

Devi, Phoolan 271, 272

Dickens, Charles 216, 231, 471, 480

hücre hapsi üzerine 216

din adamı dokunulmazlığı 192, 193, 200

diri diri yakma 20, 56, 67, 80, 81, 82, 86, 126, 170, 183, 186, 189, 335, 352, 393, 429

arınma 52

diyet 107

Dostoyevski, Fyodor 206

Ölümler Evi'nden Notlar 206

dördüncü Lateran konsili 143, 144

Dracula 340, 342, 343, 344

Dracula, Vlad 343

Drake, Sör Francis 284

Drakon Kanunları 62, 64, 65

düello 98

E

Eastern State Tutukevi 215, 216, 231, 471

engizisyon sistemi bkz. **medeni hukuk geleneği**

ensest 34, 43, 52, 53, 88, 141, 338, 378, 384

ergastalum 72

Eskimolar 39

Ethelbert Kanunları 37, 96

Ethelbert, Kent Kralı 93

Euripides 326

Ezidi 50

F

Fagan, Brian 334, 496, 516

Fay, Michael davası 77, 78

Felemenk Cumhuriyeti 192, 282

feodal dönemde suç ve ceza 131

Batı Avrupa 132

Japonya 145

Normanlar 131, 154

Rusya 134, 157, 158, 159, 160, 166

Sicilya 154, 155, 156

feodalizm 127, 128, 130, 131, 132, 154, 155, 156, 157, 166, 168, 496

Çin 131

Japonya 131

Normanlar 154

Rusya 157, 166

Sicilya 155

Fielding, Sör Henry 246

Filipinler 19, 35, 38, 46, 342, 362

Filistin askısı 159

“firari”ler 272

Foucault, Michel 175, 231, 471, 500, 532

Fransa, zorunlu hizmet cezası 200

Frank hukuku 90

G

gabelloto'lar 155, 156

Garavito, Luis Alfredo 358

Garnier, Gilles 335, 336

gaz odası, ABD 448, 449

giyotin 18, 20, 63, 190, 191

Grenier, Jean 339

Grimm, Jacob ve Wilhelm 330

Grimm Masalları 331

Grossman, George 356

Grönland 39

gulag sistemleri 463

Güney Afrika 40, 241, 258, 313, 357, 358, 359, 361, 366, 383, 384, 385, 397, 421, 434, 457, 460, 461, 506, 520

cinayet 358, 359

geçiş 385

geçiş yasaları 384

Güney Afrika'da ırkçılık 385, 461

ırkçılık 385, 461

sömürgecilik 374, 384, 385, 388, 397

tecavüz 457, 458, 459, 460, 461, 462

H

Haarmann, Fritz 356

had suçları 103, 406

Haiti, köle ayaklanması 309

Halifax Kirişi 190

halka açık idamlar 23, 115, 185, 388, 389, 445

Hammurabi Kanunları 18, 19, 34, 37, 41, 42, 43, 44, 47, 72, 73, 107, 482

Hanbeli 103

hanefi 103, 109, 391, 401, 410

Han Hanedanı 121, 311

hapis 14, 23, 26, 36, 46, 49, 69, 70, 71, 72, 77, 93, 100, 103, 111, 113, 122, 144, 145, 160, 161, 163, 174, 183, 196, 200, 201, 204, 205, 213, 224, 229, 230, 231, 268, 333, 340, 352, 371, 372, 373, 375, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 389, 390, 391, 394, 395, 399, 404, 407, 411, 412, 415, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 425, 428, 430, 433, 441, 451, 461, 462, 468, 469, 470, 471, 472, 475, 476, 477, 478, 479, 483

hapishaneler 18, 69, 70, 72, 96, 99, 100, 144, 172, 173, 174, 177, 201, 207, 212, 213, 214, 229, 230, 231, 272, 370, 371, 372, 380, 381, 382, 388, 394, 395, 399, 402, 403, 404, 407, 418, 419, 420, 422, 458, 463, 467, 471, 475, 476, 479, 480, 483

alternatifleri 371, 427, 451

antik 70, 71

Asya sömürge 395

Çin 419, 465

gulaglar 418, 419, 463, 466, 471

hücre hapsi 211, 214, 216

İskandinavya 469

Japonya 216, 230, 399

Kuzey Kore gulag sistemi 463, 471

Latin Amerika 372, 373

Osmanlı İmparatorluğu 402, 403

Rusya 463, 466, 467

sömürgecilik 372

- Supermax 479
- Hapishanenin Doğuşu (Foucault)** 175
- Hawthorne, Nathaniel** 71
- haydutluk** 237, 239, 241, 250, 255, 260, 263, 264, 415
- Afrika 241
- Almanya 241, 252, 253
- altına hücum ve birden parlayan şehirler 258, 259, 260
- Amerika 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269
- Asya 238
- Avustralya 260, 269, 272, 276, 277
- Balkanlar 425
- Brezilya 261
- Fransa 235, 251, 252
- Hindistan 263, 264, 266, 268, 269, 270
- İskoçya 24, 237
- İspanya 234, 250
- İtalya 248, 249, 250
- Japonya 239
- kontrol altına alınması 280
- Korsika 249, 250, 251
- Latin Amerika 260, 261, 366
- Meksika 260, 261
- Roma 293, 294
- savaş 237, 238
- sosyal haydutlar 237, 238, 248, 251, 253, 255, 257, 258, 259
- Yahudi 252, 253, 254
- Henry, III (İngiltere kralı)** 144
- Henry, II (İngiltere kralı)** 99, 100, 134, 144
- Henry, VIII (İngiltere kralı)** 96, 178, 179, 207, 208, 298
- Herodotos** 68, 335
- Hristiyan imparatorlar, suç ve ceza** 88
- Hristiyanlık** 214, 342, 432
- hırsızlar** 45, 60, 113, 119, 129, 133, 134, 137, 165, 179, 191, 214, 229, 246, 252, 259, 263, 308, 393, 423, 474
- Hindistan** 19, 22, 24, 45, 73, 74, 76, 103, 131, 166, 263, 264, 266, 268, 269, 270, 271, 289, 301, 302, 312, 313, 337, 359, 382, 389, 390, 391, 396, 398, 399, 445, 446, 458, 459, 460, 483, 484, 509
- tecavüz 459, 460
- Hindu hukuku** 391
- hiyeroglifler** 18, 66, 69, 70
- Hobsbawm, Eric** 237, 238, 253, 255, 257, 506, 507, 533
- Hollanda Doğu Hindistan Şirketi** 382
- Holmes, H.H.** 328, 347
- Howard, John** 174, 201, 212, 214, 216, 217, 218, 467, 480, 504, 533
- Hugo, Victor** 175
- hukuk gelenekleri** 75, 76, 120, 199, 368, 417, 421
- karma hukuk gelenekleri 412
- hücre hapsi** 211, 216

hücre sistemi/yalnız sistem (Pennsylvania sistemi) 215, 216, 372, 480

I-i

Ifugao kabilesi 35, 38, 46

Iqbal,Javed 357

İslahevleri 207, 208, 212, 213

İdam cezaları, yirmi birinci yüzyıl 440

Amerika Birleşik Devletleri 190, 448, 449

Çin 441, 442, 444, 448, 452, 453, 454, 455

Hindistan 445, 446

Japonya 453, 456

kafa kesme 450, 456

kurşuna dizme 447, 448, 450

Kuzey Kore 444, 445

Singapur 443, 444

Suudi Arabistan 441, 456

Tayland 450, 451

zehirli iğne 442, 448, 449, 450, 454

İdamlar 63, 71, 82, 83, 86, 112, 172, 181, 195, 228, 230, 232, 297, 299, 303, 333, 343, 377, 383, 388, 404, 442, 445, 448, 449, 450, 452, 453, 454, 455

Almanya 186, 187, 189, 334

Hammurabi 34, 43

herkese açık 112, 226, 232, 383

İncil 15, 47, 50, 52, 322

İnsancıl 51, 64, 388

İdam Rıhtımı, Londra 297, 299

İklim değişiklikleriyle suç ve ceza 333

İlkel hukuk, toplum, hukuki yaptırımlar 31, 377, 410

İncil 15, 24, 47, 49, 50, 52, 53, 67, 88, 322, 445

“İngiliz Ayıbı” 77

İngiliz İçsavaşı 235

İngiliz ortak hukuku bkz. ortak hukuk geleneği

İngiliz sömürgeleri 76, 116, 280, 367, 379, 384, 387, 388, 389, 390, 396, 397, 435

Hindistan 76, 131, 207, 268, 269, 289, 390, 396

İslam hukuku 392

İngiliz suç ve cezası 16, 34, 177-79, 200, 201

İngiliz Uluslar Topluluğu 375

Özel İstinaf Mahkemesi 376

İnsan kaçakçılığı 316, 430

İnsan tacirliği 315, 316

İntikam ve cezai sistemler 92, 370, 412, 422, 476

İran 51, 73, 110, 111, 117, 118, 119, 122, 340, 399, 405, 408, 414, 416, 441, 486

İran Devrimi 117, 416

İskandinav 14, 91, 97, 469

hapishaneler 14

yerleşimciler 91

İskoç ceza kanunu 179

İslam hukuku 37, 51, 101, 102,

103, 104, 110, 111, 116, 221, 222, 324, 379, 388, 391, 392, 399, 406, 410, 412

Afrika'da cezai uygulamalar 379

Avrupa ülkeleri ve etkileri 401

alkol 105, 109, 380, 413, 414

cezai kölelik 311

düzenlemeler 414-16

hukuk rejiminin yeniden canlanması 399, 473-75

kadın sürücüler 109, 110

Malay 78, 361, 362, 392

Osmanlılar 220, 221

tecavüz 461

tütün kullanımı ve 287, 288

İspanya, cezalar 196, 201, 371

İspanya, zorunlu hizmet 196

İsrail 14, 49, 326, 405, 492

hapishaneler 13, 14

işkence 39, 59, 71, 93, 121, 137, 162, 164, 166, 174, 175, 176, 181, 184, 185, 218, 222, 225, 226, 287, 303, 304, 320, 325, 333, 338, 339, 344, 369, 383, 388, 395, 419, 429, 452, 465, 482, 487

İtalya Ceza Kanunu 36

itiraf alma 56, 77, 94, 96, 121, 123, 219, 226, 287, 332, 335, 336, 338, 339, 340, 350, 359, 383, 425, 443, 452, 453, 454, 458, 461, 477

Mısır 56

J

James çetesi 256, 257

James, I (İngiltere kralı) ve tütün 97, 200, 285, 286, 287

Japonya 23, 74, 120, 131, 145, 146, 147, 148, 177, 216, 230, 239, 291, 304, 318, 324, 364, 398, 399, 437, 443, 453, 456, 457, 468, 469, 522

akuto 239, 240, 241

hapishane 216, 230

Meiji rejimi 399

Ortaçağ 145, 146, 150

shugo 132

Tokugawa dönemi 148, 149

Johnston, Norman 145, 371, 492, 497, 504, 505, 533

K

kabile kanı 52, 111

Kabotaj Kanunları 318, 319

kaçakçılık, organize 22, 251, 270, 278, 279, 280, 289, 290, 295, 305, 316, 318, 319, 320, 440, 469

kafa kesme 15, 17, 18, 33, 51, 52, 58, 63, 73, 123, 139, 148, 149, 152, 179, 180, 188, 190, 191, 217, 223, 227, 228, 388, 456

İngiltere 179, 180, 216

Mary, İskoç kraliçesi 52

Mısır 55

uyuşturma 113

kamçı ve İngilizler 78

kan bağı 34, 111, 242

kan davaları 36, 37, 38, 40, 61, 92, 107, 147

kan dökme 52, 91, 144, 266

“Kanlı Hancı” (el ilanı) 353

“Kanlı Kanunlar”, İngiltere 200

kan parası 36, 37, 46, 48, 61, 119, 223

erken dönem hukuk sistemi 37, 119

İslam hukuku 37

kanunnameler, en erken 22, 34

karakteristik cezalar 96

Karayip ulusları 368, 374, 375, 377

Karindeşen Jack 328, 347, 518

karma hukuk gelenekleri 412

Afganistan 410

İskoçya 408, 409

sosyalist ülkeler 417

Katerina, II., 158

Katolik kilisesi 126, 141, 145, 286, 349

sigara içme 284

Katz (boyunduruk) 136

kayıt tutma bkz. yazma

kazığa geçirme 393

Kelly, Edward “Ned” 275

kemik kırma çarkı 20, 170, 173, 181, 187, 251, 252, 253, 277

“kesim alanı” 112

kesme cezası bkz. *lingchi*

kırbaç cezası 54, 56, 91, 108, 109, 110, 112, 149, 206, 223, 273, 369, 375, 378, 380, 382, 388, 391, 397, 405, 474

Çin 58, 151

İslami 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116

Kırbaç Kanunları (1530) 179

“Kırmızı Başlıklı Kız” 335

kıyas 48, 106, 107, 108

kıyas ikamesi 37

kısıtlama 62, 95, 96, 98, 109, 142, 143, 157, 159, 161, 223, 227, 313, 318, 364, 413

kısıtlı, terimin kökeni 233

Kızılderili kültürleri 35, 476

Kidd, Kaptan William 297, 298

kilise hukuku 141, 142

knut 158, 159, 161, 162, 205, 206, 217, 218, 219, 283, 381

koka bitkisi 282, 291

“Kolomb Değiş tokuşu” 281

Kolomb, Kristof 281, 283

Konfüçyüsçü ilkeler 78

Konstantin (Roma imparatoru) 67, 74, 85, 87

Kore, Antik 68

korsanlık, deniz 26, 61, 178, 239, 291, 292, 294, 295, 305, 314, 376, 425, 426

Almanya 301

altın çağı 295, 303

Amerikan kolonileri 280, 299, 302, 303, 319

antik 26, 293, 301

Asya 305

barbarlığı 302, 303

- Fransa 304
- İngiltere 294
- İspanya 304
- köle ticareti 299, 312, 313, 314, 315
- kürek mahkûmu 223, 252, 301
- Ortaçağ dönemi 297
- Roma İmparatorluğu 293
- Yenidünya 37, 76, 199, 283, 284, 285, 288, 294, 301, 367, 370, 514
- köle ayaklanmaları** 309, 310
- kölelik ve hapis** 67, 68, 69, 305, 306, 307, 309, 310, 311
- köle ticareti** 299, 305, 309, 312, 313, 319, 320, 374, 380
- ABD 313, 314
- Afrika kabileleri ve 309
- Çin 307, 308, 311, 318
- Haiti 309
- İslam 306
- kaldırılması (1807 Köle Ticareti Anlaşması) 313
- Krafft-Ebbing, Richard von** 514
- kris (hançer)** 393
- Kropotkin, Peter** 206, 207, 503, 534
- Kreutzer Sonat (Tolstoy)** 354
- Kuran** 15, 102, 103, 104, 105, 108, 112, 287, 433, 473, 474, 486
- kurt adamlar** 25, 330, 334, 335, 336, 337, 339
- Fransa 334, 335, 339
- İspanya 337
- İtalya 331, 337, 340
- Portekiz 337
- kurtlar** 334, 336, 337, 339
- cinsel açlık ve 334
- Kutsal Roma İmparatorluğu** 129, 220, 332
- Kuzey Kore** 18, 75, 76, 365, 417, 418, 444, 445, 463, 464, 465, 471
- Küba** 18, 75, 76, 284, 313, 372, 417, 497
- kürek mahkûmiyeti** 198, 199, 223, 231, 370
- küreselleşme** 23, 24, 79, 279, 366
- küresel suç şebekeleri** 19, 281
- küresel yasaklar ve suç** 318
- L**
- Lampião** 262
- Latin Amerika, ölüm cezası** 373, 437
- “Leopar Adamlar”, Batı Afrika** 337
- Lex Salica (Sal Kanunları)** 90
- Libya, şeriatın geri gelmesi** 414, 415, 416
- likantropi** 331, 334, 336
- linç** 40, 50, 373
- Lindow Man** 29, 30
- lingchi (yavaş yavaş kesme)** 152
- L'Olonnais, François (Jean-David Nau)** 304
- Londra Kulesi** 100, 172

López, Pedro Alonso 357, 359, 507, 534

L'Ouverture, Toussaint 309

Lustmord (zevk veya keyif cinayeti) 355, 514

Lübnan ceza kanunları 36

M

maddi suç 21, 44, 66, 138, 182, 279, 319, 379

madenî para kırpma 182, 184

Mafya bkz. **Sicilya mafyası**

Magna Carta 142, 143, 501

mala karşı işlenen suçlar 194, 385, 386

Malezya 395, 396, 398, 412

Mamertine Cezaevi 71

Mançu Ceza Kanunu 289

manoryal mahkemeler 129, 135

Mantık Çağı bkz. **Aydınlanma**

Manu Kanunları 19, 45

Mary (İskoç kraliçesi) başının vurulması 52

masallar 25, 330, 331, 335

Mavisakal bkz. **Rais, Gilles de**

mecburi hizmet cezası 150, 389, 413

Medea 326

medeni hukuk, Amerika 369

Aztekler 369

İspanyol fetihleri 154, 367, 369, 370, 371, 372

Meksika 40, 46, 166, 198, 259, 260, 282, 369, 370, 434, 439, 440, 485

Memlükler 224

mestizolar 370

Mısır 22, 26, 37, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 224, 322, 384, 391, 400, 402, 403, 404, 405, 407, 408, 460, 486, 493

ceza kanunu 403, 404

Memlük 224

modern devletin kurulması 403

Ölümler Kitabı 57

suç ve ceza 54

"Yusuf'un Hapishanesi" 70

Mısırbilim 18

Ming Kanunları 123

Moğol hukuk geleneği 120

Moğol İmpararlığı 125, 126

Morelos'un plateado'ları 261

More, Sör Thomas, başının vurulması 52

Msomi çetesi 241

Muhammed, Peygamber 51, 101, 103, 105

Murat, IV. 287, 288

Murrieta, Joaquin 258, 259, 260

Musa Kanunları 47, 48, 49, 50, 59, 101

cinayet 49, 51

dekalog 48, 73

taşlama 50, 104, 105

muti cinayetleri 359, 360

Müslüman hukuku bkz. **İslam hukuku geleneği**

N

Newgate Calendar 328

Newgate Cezaevi 298, 328

Newton, Isaac 184, 481, 501, 514, 534

Nijerya 46, 76, 110, 112, 116, 119, 337, 358, 379, 380, 387, 388, 389, 399, 414, 430, 435, 482

bedensel ceza 120, 121, 122, 375, 376, 380, 382, 388, 392, 399

İngiliz 387, 388, 435

Norman fethi 96

Northampton Hükümleri (1176) 99, 134

O-Ö

onarıcı adalet 431, 476, 477, 478

"On Emir" 47, 48, 72, 73

On İki Levha (Kanunları) 72, 80, 89

organ kesme cezaları 55, 135, 184, 190, 310, 383, 390, 391, 392, 414, 416, 537

İslam hukuku 37, 51, 101, 110, 221, 388, 391, 399, 410, 412

penis 45, 223

yüz 35, 55, 58, 225

orman kaçakları 272, 274, 275, 276

Ortaçağ 49, 71, 89, 102, 109, 121,

128, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 140, 144, 145, 146, 150, 153, 159, 160, 168, 169, 170, 173, 187, 196, 243, 254, 294, 297, 311, 329, 331, 336, 343, 349, 364, 372, 381, 453, 460, 470, 483, 487, 500, 502, 512

Ortaçağ toplumları 130

Ortadoğu 40, 51, 58, 103, 131, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 485, 486

ceza gelenekleri 403, 404

Osmanlı İmparatorluğu 391

ortak hukuk gelenekleri 76, 98, 374, 392

Asya sömürgeleri 76, 78, 238, 366, 398

Cermen kökenleri 37, 75, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 100, 187, 375, 515

İskandinav gelenekleri 91, 97

korsanlık 296

Norman etkisi 97

yenilikler 98

ortak hukuk sömürgeleri 367, 368, 377

ortak sorumluluk 39

Osmanlılar 103, 220, 222, 391

boğazlama 332

cezalar 391

eski imparatorluk ve Ortadoğu 391

hapisaneler 402, 403

kafa kesme 223

kırbaç 223

Memlûkler 224
organ kesme 223, 401
sopayla dövme 223
tütün 287, 288, 289
“Öldürmeyeceksin” 323
Ölümler Evinden Notlar
(Dostoyevski) 206
Ölümler Kitabı 57, 73
ölüm cezaları, en eski 50, 55
ölüm cezası 17, 34, 36, 41, 43,
45, 48, 51, 55, 61, 63, 64, 96, 114,
115, 116, 118, 158, 193, 197, 200,
213, 222, 227, 228, 393, 399, 443,
444, 505
Asya sömürgeleri 393
Hammurabi 34, 43
(İngiliz) Özel Meclis 376, 377
Karayıpler 374
Latin Amerika 373
Yahudi 48
örfi hukuk 46
Afrika 46
P
Pakistan, hukuk 37, 43, 110, 119,
399, 414, 416, 433
para cezaları 18, 46, 49, 58, 68,
71, 90, 138, 149, 157, 222, 287,
401, 407, 417, 421, 470
para, icadı 66
Pasifik rejimi 366, 398
Peel, Sör Robert 244
Pennsylvania kolonisi 214

Pennsylvania sistemi 215, 216
Penn, William 214
Pentatevhos 47
phasidar'lar 265
Pindari 263, 264, 268
Pinker, Steven 305, 315, 316, 489,
493, 512, 513, 530, 535
Platon, kölelik ve hapis üzerine
71, 306
Plutarkhos 61
Poli, Teodoro 250, 251
presidio'lar 371, 502
**Psychopathia Sexualis (Krafft-
Ebing)** 325

Q

Qing Hanedanı 225, 227, 282
Quaker cezai yenilikleri 214,
216

R

Rais, Gilles de 328, 347, 348, 349,
350, 351, 517, 536
rasphuis 212
Rattray, Robert Sutherland
32, 33
recm bkz. taş tutma
Roberts, Bartholomew 299
Roma İmparatorluğu 67, 79,
88, 89, 91, 128, 129, 189, 196, 220,
293, 324, 332
Roma Medeni Hukuk Geleneği
79

Romanya 85, 346, 420

Rosetta Taşı 18, 70

Rothman, David J. 21 3

Rus ceza kanunları, erken dönem 134, 159, 160

at hırsızlığı 160

hırsızlık 160, 164

kırbaç 158, 159

Rusya, cezai gelişim 466, 467

Rusya, feodalizm 157, 166, 168

feodal şiddet, modern çağ 167, 168

köylü adaleti 164

serfler 132, 157

Rusya sürgün sistemi 203, 204

damgalama ve dövme yapma 205, 206

S

Sade, Marquis de 329

sahtecilik 21, 54, 67, 94, 182, 223, 242, 394, 406, 444, 453

sahte para üreticileri 136, 137, 183, 184, 186, 425

sahtecilik, cezaları 67, 136, 223, 444, 453

sakinleştirici, organ ve kafa kesmede 51

Sal Kanunları (Lex Salica) 90

samosud 164, 165, 427, 499

Sanayi Devrimi 280, 354, 487

Schmidt, Franz 355

Sebei kabile hukuku 35

seri katiller 17, 25, 43, 322, 327, 328, 329, 335, 340, 347, 348, 351, 353, 356, 357, 358, 515

cinsel motivasyonla işlenmiş cinayet 328, 354, 355

çocuk kurbanlar 21, 90, 326, 330, 336, 338, 349, 350, 358, 359, 437, 464

daha iyi suç dökümü 358

Güney Afrika 357

Güney Amerika 359

kadınlar 358

Kolombiya 357, 358, 359

modern çağ 327, 328

Pakistan 357

Shakespeare, William 24, 325, 482, 501, 502, 517, 534

Shang Hanedanı 120, 311

shogun 24

sığınma 96, 145

sınama (büyük jüri tarafından) 92, 99

sınama, işkenceyle 93, 94, 388

sınama (savaşla) 99

sınama (su ve ateşle) 143

sınıf ve cezalar 44-46, 122

Çin 227

Rusya 161

Sibiryalı çalışma kampları 158, 162, 206

Sicilya mafyası 154, 155, 318

sigara içmek, yaptırımları 281

sigara karşıtı tedbirler 283, 286, 287, 474, 475

Singapur 77, 78, 366, 395, 396, 397, 398, 399, 443, 444, 484, 522

Vandallık Kanunları 396, 397

Sleeman, William 266, 267, 268

Smith, Scotty 241, 258

sokağa çıkma yasakları 98

Sokrates 60, 64, 71

Somali 102, 113, 426, 435, 458, 524

Song Kanunları 123

sopayla dövme 33, 396

Asya 397

Güney Afrika 397, 398

İngiltere 77

sorumluluk vurgusu 42, 49

sosyal haydutluk 237, 238

sosyalist hukuk geleneği 76, 417-20

Çin 419, 420

Doğu Avrupa 420

Kuzey Kore 418

Küba 417

sömürgeci adalet rejimleri 366, 367

sömürgecilik 131, 260, 366, 374, 377, 382, 387, 389, 390, 394, 395, 398, 420, 476, 490

Afrika 131, 382, 386, 387, 389

Avrupa 131, 366, 382, 394, 422

İspanya 367, 370, 371, 378, 417, 430

Karayipler 368, 374, 375, 376, 377

Latin Amerika 366, 369, 370, 371, 372, 373

sömürgecilik, suç ve ceza 366, 367

sözlü tarih 18

spinhuis 213

Stanislavljević, Jovo 254

statü, suç ve ceza 19, 44, 45, 46, 133

Stoker, Bram 343, 351

Stubbe, Peter 338, 339

suçlar 16, 19, 21, 26, 30, 45, 46, 49, 54, 55, 56, 60, 61, 66, 70, 73, 77, 80, 84, 87, 92, 94, 95, 103, 106, 107, 108, 116, 118, 122, 126, 133, 138, 139, 141, 142, 149, 152, 161, 162, 174, 178, 181, 182, 187, 192, 193, 194, 204, 213, 226, 239, 274, 307, 322, 323, 324, 336, 338, 351, 354, 356, 363, 370, 373, 375, 376, 378, 379, 380, 386, 387, 393, 394, 395, 396, 401, 404, 405, 406, 407, 412, 415, 416, 444, 453, 464, 468, 470, 481, 482, 508

adi hırsızlık 240, 443, 484

ağır hırsızlık 484

hırsızlık 39, 54, 56, 60, 66, 80, 90, 93, 103, 104, 105, 106, 112, 135, 149, 160, 161, 163, 164, 179, 224, 251, 273, 302, 384, 394, 396, 405, 406, 407, 413, 415, 449, 454, 456, 474, 484, 508

suçlular, Avrupa 247

suçlunun mimlenmesi 69

Sudan 18, 56, 110, 119, 364, 399, 414, 416, 435

Summers, Montague 329

Suudi Arabistan 18, 20, 51, 52, 103, 109, 110, 112, 306, 405, 406, 407, 408, 414, 416, 441, 456, 486

sünnet 81, 102, 108

sürgün 26, 36, 45, 49, 50, 55, 58, 59, 61, 62, 65, 68, 69, 81, 93, 122, 138, 147, 149, 150, 151, 162, 183, 193, 194, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 221, 227, 230, 231, 274, 289, 372, 387, 407, 412, 415, 430, 431, 433

Şanghai Afyon Komisyonu 290

şantaj, sözcüğün kökeni 237

şeriat 20, 102, 105, 109, 110, 112, 113, 119, 220, 400, 401, 402, 405, 406, 407, 408, 413, 414

kafa kesme 111

kısasa kısas 111

modern dünya 110, 111

suç oranları ve 111

tefecilik 108, 111

zina 115

şeriat, geri gelmesi 414-16

İran 414, 415

Libya 414, 415

Mali 473

Pakistan 415

Şeytan Adası 201, 202

Şudra kastı 45

T

Tacitus 30

Taglar, Hindistan 268

“Tahran Vampiri” 340

Taliban ve cezalar 115, 411, 473, 475

Ahlaksızlığı Önleme Bakanlığı 411

talio ilkeleri 42

talio, “kisas” 42

Tang Hanedanı 45, 121, 122, 147, 150, 289, 399

tarım toplumları 40

linç 41

suçun tanımı 15, 16

tarifeli adalet 138

Tarpeia kayası 82

taşımaya 200-205

İngiliz 200, 203

taşlama 15, 50, 104, 105, 110, 372, 388, 391, 412, 416

Taylor, Philip Meadows 265

tazir'i gerektiren suçlar 104, 108, 109, 406

tazminat, ödeme 19, 33, 49, 62, 63, 65, 107, 161, 165, 180, 228, 324, 375, 386, 392, 411, 412, 431

Teach, Edward “Karasakal” 300

tecavüz 60, 88, 108, 144, 147, 213, 271, 325, 392, 412, 457-62

eşler arası 457

yirmi birinci yüzyılda 457-62

teolojik yönetimler 18

Tepeş, Vlad 343, 344, 345, 346, 347, 351, 516, 536

teşhir etmeye dayalı cezalar 60, 170

Themistokles 65

Thukydides 65, 293

Tiberius 87

Titus Andronicus 325

Tokugawa dönemi, Japonya
148, 149

tollbooth hapishaneleri 173

Tolstoy, Lev 354, 355, 518

Kreutzer Sonat 354

toplu cinayet 312, 322, 327, 362,
363, 468

töre cinayetleri 36

turbalık ölümleri 30

Turner, Nat 310

Turpin, Dick 242, 243, 507, 531

Türkiye bkz. Osmanlılar

**tütün ve toplumun kabul
etmesi** 281, 282, 283

Almanya 284

Fransa 284

İngiltere 284

İslam 287

İtalya 284

Japonya 287

Rusya 285

yasak 282

U

Ucuz Roman 130

Uganda 35, 434, 435

ulema 102

ulus devletler, suç ve ceza 128,
366

**uluslararası köle ticareti,
yasadışı** 305, 309, 314, 318, 319

uluslararası suç şebekeleri 278,
281

afyon 288, 289, 290

**uyuşturucu kullanımının
yasaklanması** 318, 320, 395,
443

uyuşturucu savaşları 281, 484

uyuşturucu ticareti şebekeleri
278, 281, 290

“Üç Hak Yasası” 160, 180, 472

**üst düzey güvenlikli
hapishaneler** 479

üstüğü toplama 209

V

vampirlik 340, 341, 342, 351

hayalet hikâyeleri 341

salgın hastalıklar 341

**Van Diemen's Land
(Tazmanya)** 202, 203

vasallar 130, 131, 133, 146, 147

vatana ihanet 52, 56, 65, 68, 71,
77, 124, 141, 158, 181, 197, 213,
227, 311, 376, 386, 393

Veerappan, Koose Muniswamy
270

Verzeni, Vincenzo 340

Voltigeur'ler 250

W

Wagner, Ernst 363

Wallace, William 140

Walnut Street Hapishanesi, Philadelphia 214, 215

wergild 91, 92, 234

Wigniore, John Henry 75, 493

Wild, Jonathan 245, 246, 247

William, I (Normandiya Dükü) 97, 100, 134

Wu Xing (Beş Ceza) 121

Y

yağmacılar 24, 169, 264

Yahudi-Amerikan gangsterleri 291

Yahudi hukuku 47, 48, 49, 101, 104

Yahudi Kanunları bkz. **Musa Kanunları**

Yakındoğu hukuku 47, 49

yakuza 240, 318

yalancı şahitlik 33, 81, 94, 142, 144, 160, 197

“Yaratılış” 69, 70

yasaklar 24, 98, 250, 278, 279, 282, 287, 289, 291, 318, 320, 411

kölelik 67, 306

küresel 24, 318, 319

uyuşturucu 278, 281, 288, 291

yazma 21, 61, 116, 158, 192, 193, 347, 512

yeminli tanıklar 95, 143

Yi Çing

yol soyguncuları 243, 244, 247, 263, 276, 280

yol soygunculuğu 242, 243, 245, 251, 393

Yunan, Antik 42, 59, 71, 306

“Yusuf’un Hapishanesi”, Antik Mısır 70

yüzün şeklinin bozulması 206

dövme 206

Yüz Yıl Savaşı 234, 235

Z

zina 19, 21, 30, 51, 52, 88, 89, 104, 106, 113, 114, 115, 116, 119, 126, 141, 189, 221, 338, 380, 393, 412, 430, 432, 473

İslam hukuku 104, 106, 108, 221

zindanlar 390, 405

zorunlu hizmet 149, 151, 153, 158, 162, 196, 197, 199, 200, 201, 205, 208, 209, 212, 214, 230, 242, 274, 300, 399

zorunlu hizmet evleri 207, 212

Suç ve ceza... İnsanlık tarihinin başlangıcından gelip günümüzün dijital dünyasına bağlanan iki kavram. Ve bu uzun yolculuk boyunca cinayetler, hırsızlıklar, tecavüzler, yolsuzluklar, savaş suçları, bunların yanı başında idam, hapishane, sürgün, toplumsal baskı, linç...

Göze Göz'de Mitchel P. Roth oldukça güç, büyük ölçekli bir işe soyunuyor, suç ve cezanın farklı farklı coğrafyalarda, farklı farklı zaman dilimlerinde izini sürerek evrensel bir tarihini yazmaya gayret gösteriyor. Bu çalışmada Hammurabi Kanunları'na da Roma hukukuna da şeriata da Anglosakson hukuk geleneğine de yer var; yazar değişen zaman ve mekân içinde suçun tanımının yaşadığı evrimi, belli bir kültürde veya bir dönemde suç kabul edilenin bir başkasında nasıl normale dönüştüğünü, bununla birlikte doğal olarak suç karşısındaki yaptırımların da farklılaşıp yeni bir kimliğe büründüğünü incelikli, ayrıntılı bir biçimde ele alıyor.

35 TL
KDV DAHİL

ISBN: 978-975-07-3552-3

